ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1
MARDI
1er AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.068 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.068

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

64 ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Տարի մը եւս՝ նոր հանդրուան մը, որ մեծ բան չի նշանակեր թերեւս որեւէ օրացոյցի կեանքին մէջ: Հարցը բոլորովին տարբեր է, սակայն, երբ այդ հանդրուանը կը վերաբերի հայերէն օրացոյցի մը, այն ալ Սփիւռքի պայմաններուն մէջ:

Ժորհրդածութիւնները զուրս կը թեւալեն նման տարեդարձ մը, տարուէ տարի աւելի լեղի համ մը ունին, որքան ալ, մեր առաքելութեամբ իսկ, պարտինք վանել յոռետեսութիւնը եւ հեռու մնալ յուսի պատերէն:

Հայց, ամբոխավարութիւնը, դեղեցիկ խօսքերը եւ խարուսիկ ելոյթները անպայման զարման չեն վէրքերը սպիացնելու եւ առողջ ապագայի մը հեռանկարը պատրաստելու համար: Հարկ է տեսնել իրականութիւնը, որ վայրկեան պատկեր մը չի պարզեր, խօսելով դոնէ մեր դպրոցին մասին:

Աղբատառնա՞նք մեր դպրոցներուն: Մխիթարեան թէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանները, տասնամեակէ մը աւելի է որ ոչ մէկ զիջումէ խուսափելեցան կարենալ չարունակելու համար եւ որոնք, սակայն, ոչ թէ կ'ապրին այլ կեանքի նրբանող բան մը կը քաչքչեն, քիմիադարմանումի անօգուտ մեթոտներով, որոնք կը թուին ծառայել միայն ճակատագրական վախճան մը յետաձգելու:

Թերեւս հեռացանք մեր բուն նիւթէն որ՝ մամուլն էր, տարեդարձի մը պատրաստական առիթով: Խորքին մէջ, տակաւին, բոլոր այս հարցերը –մեր ազգային թեթեւսոժին՝ եկեղեցի, դպրոց, մամուլ, հայ դատ, անքակտելի կերպով առնչուած են իրարու: Երբ եկեղեցիները կը պարպուին Վարդավառի օրով, երբ դպրոցները կը պատրաստուին իրենց դռները փակելու, երբ ցոյցերուն բազմութիւնները կը նախընտրեն տունը նստիլ, ու հայերէն օրաթերթերը գիշերամիւս իսկ ընթերցելու լեզուին, որ իրենց հատատոյ հանդանակը պէտք է ըլլայ, նոր ընթերցող չեն գտներ, կը նշանակէ պարզապէս թէ փտած բան մը կայ Դանիոյ թագաւորութեան մէջ ու մտահոգիչ հարցը հոգ է:

Եւ ի տես այս կացութեան ի՞նչ պէտք է ընենք: Ո՞ւր պիտի գտնենք անհրաժեշտ փաթաթէն, եթէ կ'ուզենք որ Սփիւռքը վերագտնէ իր երբեմնի կենսունակութիւնը: Ի վերջոյ, Սփիւռք կը նշանակէ, պիտուրաբար, արեւմտահայութիւն եւ անոր մշակոյթին պահպանման ազդակները են մանաւանդ դպրոցն ու մամուլը: Նման խորհրդածութիւններու մղեց մեզ «Ցառաջ»ի 64–րդ տարեդարձը: Տարի մը եւս, հանդրուան մը եւս կեանքին մէջ ֆրանսահայ գաղութին հետ ծնած օրաթերթի մը որ դեռ կը յամառի տոկալ, հաւատարիմ մնալով իր հիմնադրին ազնիւ ազդրանքներուն՝ լեզու, մշակոյթ, հայ դատ:

Այսօր, ինչ որ «հայ» մամուլ անունը կը կրէ տեսակ մը Բաբելոնի աշտարակի վերածուած է եւ հարկ է առնուազն մէկ տասնեակ լեզուներու ծանօթ ըլլալ կարենալ հետեւելու համար:

Լեզուն, ի վերջոյ, միակ հաստարակաց յատկութիւնն է զոր ունինք ոչ միայն գաղութի գաղութ, այլեւ Սփիւռքէն Հայաստան, եւ, կը խորհինք թէ քիչ չեն այն օտարախօս, բայց՝ սրտանց հայ երիտասարդները, որոնք անդրադարձան երկրաշարժին առթիւ, երբ նուիրատուներ չունէր Հայաստան առին, թէ ի՛նչ խոշընդոտ է մայրենիին անգիտութիւնը:

Ու որպէսզի ապրի, տեւէ, բարգաւաճի այդ լեզուն, անհրաժեշտ են դպրոց եւ մամուլ, պայմանաւ անշուշտ, որ գործիքները այդ գիտակցութիւնը ունենան:

«Ցառաջ»ի 65–րդ տարուան սեմին, հակառակ այս դառն խորհրդածութեանց եւ օրէ օր աճող դժուարութեանց, վճռած է, միշտ հաւատարիմ իր նշանարանին՝ առկայ:

«ՑԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԴԱՇՆԱԿՑԱՑԻՆ ԿԱՌՈՑՑ ՄԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆՆԵՐԸ
ՉԵՌՆԱԾԱԼ ՉԵՆ ՆՍՏԻՐ

Պահպանողականները հակայարձակման անցած են, ինչ որ անխուսափելի կը նկատուէր եւ Պրաւդա–ի մէջ իսկ է, որ Ուրբաթ օր, Յուլիս 28–ին, խմբագրութեան պատասխանատուներէն՝ Վիկտոր Կորլենկօ կ'արտայայտուէր բաւական բուռն ձեւով:

Եթէ տասնեհինգ եւ քրեժնեւեան շրջանններու քննադատութիւնները ընթացիկ երեւոյթ դարձած էին վերջերս, խորհրդային քաղաքացիները նուազ վարժուած էին պերեստրոյկայի ճաղկման: Ընդհանուր կացութիւնը Կովկաս, այլ մանաւանդ ածխահանքերու բանուորներուն չարժումը առիթ տուաւ, որ Մ· Կորբաչովն ալ չկանայուի: Գլխաւոր մեղադրանքն է· – «Պէտք չէ ամասպարել զեկուցումներ կատարել եւ յայտարարութիւններ ընել, ոչ ալ ամասպարել քանդելու դրութիւն մը, երբ ծանօթ չէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ նորը»: Ու խմբագիրը կարդով կը դատապարտէ այն քարեներոգումները, որոնք կատարուած են 1985–էն ի վեր՝ ալքոլամոլութեան դէմ պայքար, դիւզատնտեսութեան մատակարարութիւն, ձեռնարկութեանց ընորհուած ինքնավարութիւն: Կորլենկոյի վերջին թիրախն է «թղթադէզերու ամբ», որ ըստ իրեն, արժանի է մրցանիշներու կինէս հատորին, ու կը յիշէ Լենինը, որ ըսած կ'ըլլայ թէ իր մտավախութիւնն է մատնացու կերպով՝ «վերակազմակերպումները: Մշտապէս կը վերակազմակերպուինք եւ գործնական ոչինչ կ'իրագործենք»:

Քանի մը օր առաջ ալ, Պրաւդա հրատարակած էր առակ մը, երգիծական բնոյթով եւ ստորագրուած ծածկանունով մը՝ «գիւղական համախմբում», ուր կը բացատրուի թէ ինչպէս երեսփոխան մը որոշեց քանդել «գործիք մը, երեւութապէս լաւ վիճակի մէջ, որ կը գտնուէր մեծ հայրիկ Լէոնիտի (Բրեժնեւ, անշուշտ) տունը»: Ու առակը կը շարունակուի· – «Ուզելով ոչնչել ժողովրդավարութեան յաղթանակը, ամբողջ ժողովուրդը կոխկրտեց քանդարանոցը, վազելու համար մեծ–մայրիկ Ռայայի (Ռայասա Կորբաչովա), մօտ, որ յարգելով օրէնքները, անհատական մատակարարութեան առած էր նոյն գործիքը»:

Ասոնց դէմ սակայն, ընդդիմութիւնն ալ, այսինքն բարեներոգիչները պարապ չեն նստիր: Նախ Գերագոյն Խորհուրդի ներսն իսկ 300–400 երեսփոխան համախմբուած են Էլցինի գեկավարութեան տակ եւ կազմած, ինչ որ առայժմ մը կըրտուած է· – «Մէջ–շրջանային խմբակ», չեչտելու համար որ ինչ որ կը կատարուի միայն Մոսկուայի երեսփոխաններու նախաձեռնութիւնը չէ: Ասոնց առաջադրանքները «գաղափարն» են, այսինքն՝ օ–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԷՅՐՈՒԹ ԿՐԱԿ, ԿՐԱԿ, ԿՐԱԿ

ԼՈՒԻՐԵՐ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Այլեւս ածական չէ մնացած որակելու համար Պէյրութի վիճակը, արեւելք թէ արեւմուտք, մինչեւ իսկ ամբողջ երկրին: Լիբանանի ձայնասփիւռը կ'ըսէր երկու–չաբթի առաւու թէ ռմբակոծութիւնները ամբողջ երկրին երկու երրորդը կ'ընդգրկեն: Լը Մոնտ կը խորագրէր Շաբաթ իրիկուն՝ «Պէյրութ՝ վերջ» եւ ապա կայն···: Ի՞նչ ըսել, ի՞նչ ընել: Նմանը չունեցող այս պատերազմը որ քարուքանդ ըրաւ խճանկար տիպար երկիր մը, ամէն օր նոր սասակութիւն մը կը սասնայ: Ինը ժամ անդադար ռումբեր տեղացած են, չխնայելով ոչ արեւմտեան, ոչ ալ արեւելեան շրջանը:

Յուլիս 31, երկուշաբթի առաւու, Անթիլիասէն թելեֆոնով կրցանք հետեւեալ լուրերն առնել, ինչ կը վերաբերի հայկական:–

«Վերջին օրերու, յատկապէս երէկ իրիկուան եւ գիշերուան ռմբակոծութիւնները եղան ընդհանուր, շատ խիտ եւ ահաւոր: Այ ու ձախ աւեր շատ կայ, նաեւ Պուրճ–Համուտ, հայ թաղերուն մէջ: Համեմատաբար, բարեբախտաբար զոհերուն թիւը նուազ է: Ազդակ մահազդը դրած էր 19 տարեկան երիտասարդի մը՝ Հրայր Վարդանեան: Ուրիշ 2 երիտասարդներ ալ վիրաւորուած են, մէկը՝ ծանր: Անցեալ Ուրբաթ գիշեր վանքին առջեւ, ռամբուն մէջ, իննկած ռումբը փճացուցած է վանքին ճամբուն կողմի շուրջ 25 պատուհանները եւ բաւական փշրած պատին քարերը: Փետրուարին լիբանանեան ուժերուն եւ բանակին միջեւ տեղի ունեցած

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ–ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ

Ինչպէս ծանօթ է, Յուլիս 4–ին, փարիզ ժամանած էր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն՝ Լեւոն Տէր–Պետրոսեան, կնոջը ընկերակցութեամբ, առողջական պատճառներով:

Ցետ հարկ եղած քննութիւններուն, Լեւոն Տէր–Պետրոսեան ողնային ուռեցքի (kyste dorsal) վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուեցաւ Ուրբաթ առաւօտ, Յուլիս 28–ին, Պօժոն հիւանդանոցը:

Գործողութիւնը, որ աւելի քան վեց ժամ տեւեց կատարեցին փրոֆէսէօրներ՝ Պ· Անդրէասեան եւ Լասալ, ներկայութեամբ տոքթ· Սերժ Սիմոնեանի:

Կատարեալ ապաքինում կը մաղթենք Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի, որպէսզի որքան կարելի է չուտ վերադառնէ իր ուժերը, չարունակելու համար իր ազգանուէր գործունէութիւնը, Ղարաբաղ Կոմիտէի իր ընկերներուն հետ:

Աւելորդ չէ թերեւս յիշեցնել թէ ներկայիս բոլոր այցելութիւնները արգիլուած են:

**

Լեւոն Տէր–Պետրոսեան իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ վիրաբոյժներուն եւ Ֆրանսական կառավարութեան, որ ստանձնեց հիւանդանոցի բոլոր ծախքերը:

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 26)

ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՄԱՐԶԻ ԱՒՕՐԵԱՆ

Ղարաբաղի մէջ կը գտնուի միշտ Գերագոյն Խորհուրդի ՂԻՄ–ի յանձնաժողովը: Բնակչութեան հետ հանդիպումներու ծրագիրը այնքան յագեցած է, որ յանձնաժողովի անդամները կ'աշխատին երկու խումբերու բաժնուած:

Խումբերէն մէկը անցեալ Շաբաթ օր (Յուլիս 22) մեկնեցաւ Մարտակերտ, ուր հանդիպում ունեցաւ շրջանի կուսակցական, խորհրդային ակտիւի եւ տնտեսական գեկավարներու հետ: Հիւրերը նաեւ այցելեցին Սարսանդի հիւրոհանդոյց եւ լսեցին աշխատաւորները:

Կիրակի օր, յանձնաժողովի անդամները ծանօթացան Գանձասարի վանքին եւ դպրոցին տեղւոյն ձեռնարկութիւնները: Յուլիս 24–ին, յանձնաժողովի անդամները այցելեցին Հադրութի շրջանը:

Միւս խումբը այցելեց մարզային կենտկոմի մշակութային – լուսաւորական կեդրոնները, հետաքրքրուեցաւ Սահեակեան նահապետի ստեղծագործող մտաւորականութեան հոգերով եւ Ղարաբաղի հարցի նկատմամբ անոր վերաբերումով:

ՂԻՄ–ի յատուկ կառավարման կոմիտէի նախագահ՝ Վոլսկիի անունով նամակ հասած էր մշակոյթի խորհրդային Ֆոնտի վարչութեան նախագահ Ակադեմիկոս Դիմիտրի Լիխաչովէն:

Նամակին մէջ, կ'ըսուի թէ մշակութային խորհրդային Ֆոնտը իր առաքելութիւնը կը համարի գանգուածները համաժողովրդական արշաւի հանել յանուն մշակոյթի: Այս առընչութեամբ, ակադեմական Դ· Լիխաչով Վոլսկիէն կը խնդրէ որ հոգածութիւն ցոյց տայ Ֆոնտին մարզային բաժանմունքի ձեւաւորման նկատմամբ: Կը չեշտէ որ դիմումը մէկ նպատակ ունի, թերեւս մշակոյթի խորհրդային Ֆոնտը եւս պէտք է իր աւանդը դնէ մարզի կացութեան կարգաւորման աշխատանքի մէջ:

Իր պատասխանին մէջ, Վոլսկի նշած է որ Լ· Ղարաբաղը հարուստ է պատմա – ճարտարապետական յուշարձաններով վաւ կ'ըլլար, եթէ այս հինաւուրց հոգամասին վրայ, առեղծուած մշակութային արժէքներուն հետ հաղորդակցութեան մտնէին երկրի բնակիչները: Այդ աշխատանքին, յատկապէս, իր կարեւոր աւանդը կրնայ բերել մշակութային խորհրդային Ֆոնտը:

Ինքնավար մարզի մշակութային կեանքի շրջագծին մէջ այնքան շատ հարցեր կուտակուած են եւ պէտք է այդ հարցերուն պատշաճ ուշադրութիւն տանիլ:

ՋԱՐԸ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆ Է

«Մորհրդային Հայաստան»ի Յուլիս 15ի թիւին խմբագրական սիւնակը նուիրուած է բարձրագոյն դպրոցներու վերաբերող հարցերու: Նախ, կան թուական տուեալներ. Հայաստանի բարձրագոյն ուսումնարանները 124 մասնագիտական ճիւղեր ունին, 10·586 աշակերտներով, որոնց 8246–ը ցերեկային, միւսները՝ երեկոյեան ու հեռակայ բաժինները կ'արձանագրուին: Ապա, կը տրուին ժամանակի պահանջով հաստատուած կարգեր. «աղէտի պատճառով առաջին եւ երկրորդ խմբերի հաշմանդամ դարձած անձինք ուսուցման բոլոր ձեւերում կ'ընդունուեն առանց բնութիւնների»:

Ժամանակի պահանջէն թելադրուած այլ նորութիւն մըն ալ այն է որ «կարեւոր ուշադրութիւն է դարձուում Ղարաբաղի համար բատրերի պատրաստմանը: Այս տարի Հայաստանի ԲՈՒՀ–երը 38 մասնագիտութիւնների գծով մարզից պէտք է ընդունեն 72 երիտասարդների, որոնք ետ աւարտելուց յետոյ աշխատելու են մարզի ժողովրդական տնտեսութեան տարբեր ճիւղերում»:

Այս նորութիւններէն եռք կը չեչտուի կէտ մը որ մօտէն կ'առընչուի ամբողջ մեր Սփիւռքին, որքան Հայաստանին: Թերթին խմբագիրը կը գրէ թէ «մանկավարժ մասնագէտների կարիք ունեն նաեւ Վրաստանի, Ադրբեջանի, Կրասնոդարի երկրամասի, Ռոստովի մարզի, ինչպես նաեւ Սփիւռքի հայկական դպրոցները»: Այս նախագաստութեան առաջին տեղանունները –Վրաստան, Ադրբեջան, Կրասնոդար, Ռոստով– կը յատկանշեն Մորհրդային, կամ ներքին Սփիւռքը, իսկ վերջինը՝ –Սփիւռք– ամբողջ աշխարհ մը: Հայաստանեան մամուլի զանազան թիւերը քանիցս արձագանգեցին Մորհ. Միութեան հայաշատ տարրեր կեդրոններուն մէջ դիտուած վերակազմաւորութեան չարժումներուն. անոնց գլխաւոր մտահոգութիւնը հայկական մշակոյթին ու հայերէն լեզուին տարածումն, պահպանումն հարցն է. երիտասարդ, կամ մինչեւ տարիքի ծնողները, որոնք հայերէն չեն խօսիր ու կարդար, տազնապած են իրենց զաւակներուն եւս վիճակելիք նոյն ճակատագրէն: Ու կը չանան կարելի ամէն բան ընել, որպէսզի չկրկնուի իրենց պատահածը: Հայկական կեդրոններ կը հիմնուին, միօրեայ վարժարաններ կը բացուին, երգի, պարի խումբեր կը կազմուին եւայլն: Ու հետեւցնելով այս բոլորէն, ճի՛շդ է «Մորհ. Հայաստան»ի խմբագրին գոհածը, թէ Հայաստան պէտք է այսուհետեւ մտածէ Վրաստանի, Ադրբեջանի, Կրասնոդարի, Ռոստովի ու այլ կեդրոններու համար եւս ուսուցիչ պատրաստելու մասին:

Կը մնայ միայն անունով մը յատկանշուած սա գոյնզգոյն, չաճախ լուռ, այլ ամէն անկիւնի մէջ տարբեր տազնապով եռեւեփող աշխարհը, որ Սփիւռքն է. ան, որուն անունին կցուած «հայ» մակդիրը թէ՛ կը գծէ անոր սահմանները, եւ թէ կը պատմէ բազադրիչներուն մասին...: Այդ տարածուն, ամէն մէկ անկիւնը անհունօրէն տարբեր եւ ինքնուրոյն աշխարհն ալ, չատ բաներու կարիք ունի, ճիշդ է նոյնպէս, որ մանկավարժ մասնագէտներու պէտք ունի:

Երբ այս հաստատումը կ'ընէ, արդեօ՞ք «Մորհ. Հայաստան»ի խմբագիրը կը նախատեսէ անհրաժեշտ ու չատուկ պատրաստութիւնը զոր պէտք է նկատի ունենան ԲՈՒՀ–երու վեկավարները, կազմակերպիչները: Հայաստանի համար պատրաստուած մասնագէտները կրնան բաւարարել նաեւ ներքին սփիւռքի պահանջը. հապա արեւմտեա՞ն Սփիւռքը: Հոն քաղաքական, մշակութային, նիւթական, կազմակերպչական, լեզուական ու այլ հարցեր ձեռք ձեռքի ամուր պատնէշներ բարձրացուցած են բարւոքումի ամէն տեսակ չանքի կամ նոյնիսկ տրամադրութեան դէմ: Հայաստանի մէջ պատրաստուելիք մասնագէտը պէտք է ունենայ բոլորին տակալու անհրաժեշտ «պէնք»ը: Մասնանչած ըլլալու համար միակ պարագայ մը –անհրաժե՛շտ միակը սա– կայն– յիշենք լեզուական հարցը. ըստ Սփիւռքի զպրոցներուն ուսուցումի լեզուն արեւմտահայերէնն է. ԲՈՒՀ–երը

ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ ՏՕՆԵՐԸ

Հելլէնասէր Արտաշիսեանք եւ Աբջականիք անշուշտ հելլէն ուսմանց ու դից պաշտամանց հետ՝ պիտի որդեգրէին նաեւ անոնց բեմադրական հանդիսութիւնները: Տրդատ Թագաւորի համար Ագաթանգեղոս կ'ըսէ. «Ցուղիմպիանդոն Յունաց հսկայազօր երեւեալ, բազում գործս արութեան եւ անդ ցուցեալ... ի մրցանակս ադոնին», այսինքն ըմբշամարտութեան: – Փարպեցի կը վկայէ Վահան Մամիկոնեանի եւ եղբայրներուն համար, թէ «հոգեպէս եւ մարմնապէս հրահանգուած էին իրենց մօրմէն, «կրելով ի խաղս զարկանելիս». Տիկին Մամիկոնեան հայ կալլիպատրան է ուրեմն, առանց անոր կրած անդոհին: Հռոմէականին ճիշդ հակադարձը, մեր նախնեաց մարզական գրօսանքները յատուկ կ'ին մանաւանդ պատնական դասուն՝ որ աւելի ժամանակ ու դիւրութիւն ունէր քան հասարակ ժողովուրդը: – Հայրենի գրօսանք համարուող ՆԱԻԱՀԱՍԱՐԴԻ կամ ՏՕՆԻ ՆԱԻԱՍԱՐԴԱՑ տեղի կ'ունենային ամէն տարի ու կը տեւէին 7 օր, ի ներկայութեան «սպատանի»ին եւ «աշխարհաբնակաց մարդկան»: Մաղերն էին՝ 1·– Ձիավարութիւն, 2·– Աղեղնաւորութիւն, 3·– Ձիանախաղութիւն, 4·– Բռնամարտկութիւն, նախօրօք մարզիկներու կողմէ դասախարակուած անձերու մասնակցութեամբ: Մեր մատենագիրներէն կ'իմանանք դեռ այդ խաղերուն մարզավայրերը յատկանշող բառեր (ինչպէս կռուանոց, մրցարան, ձիրնիթացիկ, ասպարէզ եւլն.) և ուրիշ խաղի մերձաւոր ու տարբեր անուններ (ինչպէս հասեւառիկ, արշաւան, վազ, ծանրաբարձութիւն, լող, ըմբշամարտ, կռիւ–մարտ, սուսերաձգութիւն, նիզակահարութիւն, տէգընկէցք, հեծելութիւն, որս, պարսաւարութիւն, գլարձակութիւն, մրկրնդախաղ (մականախաղ): Գրիգոր Տղայի «ողբ»էն կը տեղեկանանք հետեւեալն ալ.

«Ո՞ւր կռուարարքն ի եակատին
կամ ըմբշամարտք պատերազմին,
Ո՞ւր ձիավարժքն ի թատերին,
Նիզակակիրքն վահանին,
Ո՞ւր են նետողք նրպատակին,
Սուսերամերկք դիպող բազկին,
Ո՞ւր պարսաւորք եահողակին»:

Ողմպիադի խիստ օրէնքին ներհակաբար, Նաւասարդեանց առեն ո՛չ մէկ արգելք կար կանանց ներկայութեան դէմ. Հայուհին հո՛ն էր նոյնքան առուար թիւով, ապացոյց ա՛յն որ Աբջակ Բ. հոն

ա՛յս մէկ հարցը ի՞նչ միջոցներով լուծած են արդեօք: Հարցումը ո՛չ կասկածամտութեան, ոչ ալ անհաւատութեան կամ թերագնահատումի արդիւնք է. այլ՝ միայն հայաստանեան մամուլէն, գիրքերու աշխարհէն ներշնչուած վախի մը. չէ՞ որ արեւմտահայերէն խօսող կամ գրողի մը արտայայտութիւնները յաճախ արեւելահայերէնի քիչ կամ չատ գգալի դրոշմը կը կրեն ամէն անգամ որ տեղ կը գրաւեն Հայաստանի գիրերու աշխարհին մէջ...:

Թերեւս, գոնէ սկզբնական շրջանի մը համար, օգտակար ըլլար Սփիւռք – Հայաստան մօտիկ գործակցութիւն մը. այլ հարց թէ դուրան ալ արեւմտահայերէնի մասնագէտներ չեն վիտար:

Սակայն, ժողովուրդի մը համար որուն կամքով պատմութիւնն իսկ վերադարձաւ իր ճի՛շդ հունին, անկարելի բան չկայ: Այսօր Սփիւռքը, իր հոգ չէ թէ սակաւաթիւ ուժերով, ապրող, շնչող լեզուի մը պատուանդան կը հաստատէ Հայաստանի մէջ արեւմտահայերէնին համար, վաղը, ի հարկին, անոր պատուգներէն լի՛նք եւս օգտուելու համար:

Ի վերջոյ ժամանակը չատոնց հասած է գործով եւս ցոյց տալու թէ համագործակցութիւնը միմիայն բառային գոյութիւն մը չէ:

Ա. ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ 1512-1800»

«Ալեքսանդր Միասնիկեան» պետական դրադարանը լոյս ընծայեց հայ դիրքի մատենագիտութեան Ա. հատորը, որ կը կրէ «Հայ դիրքը 1512 – 1800 թուականներին» խորագիրը եւ կ'ընդգրկէ հայ նատիպ դիրքի մատենագիտութիւնը: Այս մեծադիր ու ատուարածաւալ հատորը լոյս տեսած է Հ. Ոսկանեանի, Ֆ. Կորկոտեանի եւ Ա. Սաւալեանի աշխատասիրութեամբ եւ Ռաֆայէլ Իշխանեանի ընդհանուր խմբագրութեամբ: Ան կը բացուի հայ առաջին տպագրիչ Յակոբ Մեղապարտի դիմանկարով: Շատ կարեւոր ու չատնց ոպատուած այս հրատարակութեան մէջ ներկայացուած են ինչպէս 1512 – 1800 թուականներուն աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ տպագրուած հայերէն դ իրքերը, այնպէս ալ հայատառ այլալեզու եւ տարբեր լեզուներով հրատարակուած ու հայերէն հատուածներ պարունակող հնատիպ դիրքերը: Այս մատենագիտութիւնը նոյն տեսն համահաւաք գրացուցակ մըն է, ուր ի մի բերուած են տարբեր երկիրներու գրադարաններու եւ անհատական հաւաքածոներու մէջ պահուող հայերէն հնատիպ դիրքերը: Մատենագիտութիւնը ունի հայերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն լեզուներով համառօտ յառաջարան:

Հայերը աշխարհի մէջ առաջիններէն էին, որ օգտուեցան Կիւթէնպէրգի գիւտէն: Մեծ երախտաւորի պատիւը կը պատկանի Յ. Մեղապարտի, որ 1512–ին Վենետիկի մէջ լոյս ընծայեց «Ուրբաթա-

տեսաւ Գնէլի կողակից՝ դեղանին Փառանձեմի հրապոյրները, եւ նահատակ եղբօրորդւոյն արիւնը կոխտելով՝ տիրացաւ անոր: – Ուրեմն նախնի Ողմպիադէն վար չէին մնար՝ մինչեւ Աբջականեաց կործանումը տեւող հեթանոս Հայոց նաւասարդեան տօները՝ որոնք նոյնպէս այդ դեղեցիկ եղանակին տարբերած կ'ըլլային, ձիու, ցուլի, երինջի ու նոխազի –բոլորն ալ սպիտակ– յաչտով, Շահապիվանի (Բագաւան կամ Դիւցաւան) արքունի մայտանը, կամ Տարօն գաւառի Յաչտիչատ դիւղին բացավայրը, եւ կամ Զարեհաւանի ասպարէզը: Հոն էին մեր վեհերուն՝ քաջն Վահագնի, ոսկեծին ու ոսկիմայր Անահտայ և ոսկեծղի վարդամատն Աստղկան 3 մեհեանները: Շահապետ, իշխան ու չինական աչխարհախումբ կը տօնէին այդ մրցական–մարզական հանդէսները՝ որոնց մէջ Հայաստանի կորիճները կը փութային «ելեւէջս առնել», իրենց քրտնաթոր ճակտին վերեւ կրելու անճուկով՝ հաւանօրէն ուռիի վարսազեղ պսակը: Մրցարաններու չուրջբոլորը, երկսեռ հանդիսատրներու կուռ չարքին, Եռլագայլ կիթառին տեղ՝ նուագերգութիւնը կար Գողթան գուսաններու բամբիռին, հայ գինուորին փողին ու թմբուկին, տարփողելու համար պանծալի յաղթանակները հայրենի դիւցազնից: Քրմապետը նոյն օրերուն տօնազղեսուած եւ խոյրը գլխուն՝ թափօրով մեհեանին չուրջ կը պտըտցնէր Փրփրածին Դիցուհւոյն «ղրօչք»ը, հաւատացեալներու երկիւղած ալիքը ճեղքելով: Վահագնի եւ իր չքնաղ կողակցին ի պատիւ աղօթք ու օրհներգ կը թնդացընէին կամարները «մեծազանձ տաճարին: Աստղկան սիրական թռչունն Աղաւնին իր տարփատենչ թռիչքը կ'առնէր ուխտաւորներու վերեւ, մինչ Արածանիի արբալան ջուրն իր մաքրագործ մկրըտութիւնը կը շնորհէր անոնց, ծափերու եւ ծիծաղներու անսահման ցնծումի մը մէջ: Հայ աննուաճ կորովին փառքի տօնն էր այս, առնացի դնդերներու եւ մկանունքի պողովատիկ ջրգեղում առթող բազմաձան խաղուց եւ ոգորմանց չարքին՝ ունենալով սերկեան Միջագգային Ողիմպականի խաղերէն եղջերուի որսորդութիւնն ալ. չէ՞ որ Գողթն գաւառի հայ Եւտերպէն կը հծծէ դեռ մեր ականջին. «Ո՛ տայր ինձ գծուխ ծխանի եւ զառաւտն Նաւասարդի, զվագելն եղանց եւ զվագելն եղջերուաց...»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ղրօք» խորագրով ժողովածուն, հիմք դնելով հայկական տպագրութեան: Ապա նուհետեւ հայկական տպարանները գործեցին Կոստանդնուպոլիս (1567), Հռոմ (1579), Լվով (1616), Միլանօ (1621), Փարիզ (1633), Նոր Ջուղա եւ աչխարհի ամենատարբեր վայրերը: Հայաստանի հողին վրայ բացուած առաջին տպարանը էջմիածինն էր, որ հիմնուեցաւ 1771–ին:

Հայ տպագրութիւնը մշակութային մեծ երեւոյթ էր, ազգապահպանութեան անգնահատելի գործօն եւ մեր տպագրիչներուն ու հրատարակիչներուն անսահման հայրենասիրութեան վկայութիւնը: Յատկանչական է որ պետականութեան բացակայութեան պայմաններուն մէջ Հայրը յաճախ աւելի կանուխ սկսած են պատրաստել տպագրութեամբ քան այդ նոյն երկիրները, ուր անոնք կը գտնուէին: Օրինակ, Աբգար Դպիր Թոխաթեցիի Ջանգիրովկոստանդնուպոլսոյ մէջ հիմնուեցաւ տպարան ու գիրքեր լոյս տեսան 1568–ին, երբ այս նոյն վայրը թուրքերէն առաջին գիրքը տպագրուեցաւ 1729–ին միայն, այսինքն 161 տարի յետոյ:

ԺԶ· – ԺԸ· դարերը հայ հնատիպ գիրքին ծաղկման ժամանակաշրջանն են: Այս շրջանին է որ տպագրուեցան ոչ միայն կրօնական բովանդակութեամբ արժէքաւոր գիրքեր, այլեւ տպագրուելով Կ

ՄԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

ՅԱԻԱԿՑԱԿԱՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

BIBLIOTHEQUE NATIONALE

CABINET DES MEDAILLES
le Conservateur en Chef
C. MORRISSON

Paris, le 13 juillet 1989

Je tiens à vous exprimer au nom de tous mes collègues byzantinistes et en mon nom personnel nos condoléances les plus sincères pour la perte que vous éprouvez en la personne de Mademoiselle Der Nersessian. Avec elle disparaît non seulement un savant de grand renom, chez lequel l'esprit de finesse s'alliait à la rigueur scientifique mais aussi, je dirais même surtout, une personnalité attachante qui attirait d'emblée la sympathie. Tous ceux qui, comme moi, ont connu Mademoiselle Der Nersessian, déjà retirée de la vie dite active mais toujours présente dans la recherche, et ont eu l'occasion de la connaître au hasard des rencontres, conférences ou colloques qui nous réunissent, n'ont pu qu'être frappés par ses qualités de cœur et sa modestie non feinte qui rehaussait d'autant plus sa valeur intellectuelle.

Un tel faisceau de vertus devient rare aujourd'hui et nous voyons avec tristesse nous quitter les représentants d'une pareille génération....

Mme CECILE MORRISSON
Présidente du Comité français des Etudes Byzantines

INSTITUT DE FRANCE
ACADEMIE DES INSCRIPTIONS ET BELLES LETTRES

Paris, le 11 juillet 1989

C'est avec une émotion profonde que j'apprends le décès de notre correspondant Madame le Professeur Sirarpie Der Nersessian. Son œuvre scientifique si riche est bien connue de nous tous.

Personnellement, je m'étais rendu en sa compagnie en Arménie. Venant par la route de Tbilissi j'avais eu alors le privilège de la voir accueillie dans la terre de ses ancêtres par le Président de l'Académie d'Arménie : moment bien solennel que celui de les voir tous deux se baisser pour embrasser le sol de la Mère Patrie.

JEAN LECLANT

INSTITUT NATIONAL DES LANGUES ET CIVILISATIONS ORIENTALES
BIBLIOTHEQUE BYZANTINE

Paris, le 17 juillet 1989

A l'occasion du décès de Mademoiselle Der Nersessian, le personnel de la Bibliothèque byzantine, attristé par cette disparition de l'une des plus éminentes byzantinistes, qu'il eut en outre souvent l'occasion d'apprécier comme lectrice à la bibliothèque, présente à sa famille ses sincères condoléances.

CATHERINE PIGANIOL
Directrice de la Bibliothèque byzantine

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՁԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ԱՃԴ ՈՒԹ ԵՐԿՎԱՃՐԿԵԱՆՆԵՐԸ...

—○—

*Հեծանիւի Ֆրանսայի այս տարուան շրջանը, աննախընթաց եղելութիւն մը արձանագրեց, 3250 քիլոմեթը տարողութեամբ կատարի պայքարի մը վերջաւորութեան, երբ մայրաքաղաքի սրտին՝ Շան ք'Էլիզէի պողոտային վրայ, Ամերիկացի Կռէկ Լէմոն չանթահարեց, բազում հանդրուաններու ընթացքին դեռ իր ուսերուն կրած թանկագին դեղին չապիկով հաւանական յաղթականին, սուրացող՝ Ֆրանսացի Լօռան Ֆիննեոնը: Ողորկ, լեռնային եւ ընդդէմ ժամացոյցի ամեհի մարտնչումներէ վերջ, Ֆիննեոնի վերջնական յաղթանակը տրամաբանօրէն դրեթէ ոչ մէկ կասկած կը ներշնչէր, քանի որ ինք ալ քաջամարտիկ մը՝ ընդդէմ ժամացոյցի մրցման, իր անմիջական վտանգաւոր ոսոխին վրայ ունենալով 50 երկվայրկեաններու առաւելութիւն մը, բացի անկումէ մը: Եւ սակայն, իրականութիւնը պիտի սփռէր իր վճիռը եւ ընդհանուրի ապշութեան, այլ նամանաւանդ սքանչացումի յուզումներով, Ֆիննեոն պիտի դիտնուէր հակառակորդի մը կողմէ, որ այդ պահուն իր բոլոր ուժերով, պիտի չուզէի չափազանցելով ըսելով թէ պիտի գործէր հրաշք մը, այլ, անկարելին կարելիի պիտի վերածէր, անհատական կառավարելագործումով: Ոչ միայն խորտակելով 50 երկվայրկեանի իր ուշացումը, այլեւ ինչ որ ամէնէն զմայլելին էր, պիտի խլէր ու անցնէր իր յաղթականի վառքը պահող այդ ճակատագրական ութ երկվայրկեանները, վայլատակելով իր արժանի երջանկութիւնը, մինչ պարտեալն, խեղճ Ֆիննեոն, չատ հասկընալի յուսախաբութեան պիտի մատնուէր, իբրեն համար այդ մեառասանեորդ չարաչուք վայրկեանին, երբ պիտի կորսընցնէր նուիրական յաղթանակը: Ինք որ, այնքան յուսալից մտադրութիւն կը տածէր, ցարդ իր տարած երկու յաղթութիւններէն վերջ Ֆրանսայի չրջանին մէջ, պատեհութիւնը ձեռք ձգել ուրիշ երկու յաղթանակներով հաւասարելու երեք հրսկայ ախոյեաններու՝ Ժաք Անկթիլի, Էմի Մերքսի եւ Պէռնառ Ինոյի հինգ անգամներով արձանագրած յաղթանակները եւ նոյնիսկ վեցերորդ յաղթութեամբ մը բնականելով իսկ անոնց մրցանիշը, բայց իր պարտութեամբ, այդ յաւակնութիւնը, այլեւս, աւելի քան կը թուի անհատականան, տրուած ըլլալով իր տարիքը: Ընդհակառակն, Կռէկ Լէմոն, քաջալերուած իր այս երկրորդ յաղթանկէն, թերեւս ինք ալ աւելի երիտասարդ, պայքարի ապագայի նոր յաղթանակներու համար, հասնի կամ անցնի վերոյիշեալ երեք ախոյեաններուն յաղողութիւնը: Ակնկալենք որ, Շրջանի պատմութիւնը, լի է վերիվայրումներով· երբ տարիներ առաջ, Սպանացի խիզախ մադլյոդ՝ Օքանա, լերան մը բարձունքին, տասը վայրկեան իր եռեւ կը թողուր Էտի Մերքսը, որ պիտի տանէր վերջին յաղթանակը, երբ յաջորդ հանդրուանին Օքանա պիտի մատնուէր անկումի մը: Բայց կիրակիի տեսարանը չունի նմանը:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԱՆԴՐԻԱՍԵԱՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ...

Օնէսը առաջին անգամ Երեւանում մեքրօ է տեսնում: Կանգնում է ելքի դրան մօտ ու սպասում:

– Ծօ, քելէ, ընչի՞ ես կայնել, – հարցընում է կարօն:

– Ինչմ համբերէ, կարող է օղորմածիկ հերս ու մերս դուրս գան:

***

Կարօն ծեծում է կնոջը:

– Օգնեցէ՛ք, – ճչում է կինը:

Օնէսը մօտ է վազում, ուշադիր նայում եւ ասում.

– Օգնելու կարիք չկայ, մարդը չատ սամթին էլ կը ծեծէ:

***

Կարօն ծեծում է կնոջը:

– Ասա, որ ինձ չես սիրում:

– Չեմ սիրում:

– Ասա, որ ինձ սիրում ես:

– Չեմ սիրում:

– Ասա, որ ինձ սիրում ես:

– Չեմ սիրում:

– Ասա, որ ինձ սիրում ես:

– Սիրում եմ:

Օնէսը մօտ է վազում, ուշադիր նայում եւ ասում.

– Օգնելու կարիք չկայ, մարդը չատ սամթին էլ կը ծեծէ:

***

Կարօն ծեծում է կնոջը:

– Ասա, որ ինձ չես սիրում:

– Չեմ սիրում:

– Ասա, որ ինձ սիրում ես:

– Չեմ սիրում:

– Ասա, որ ինձ սիրում ես:

– Չեմ սիրում:

– Ասա, որ ինձ սիրում ես:

– Սիրում եմ:

Օնէսը մօտ է վազում, ուշադիր նայում եւ ասում.

– Օգնելու կարիք չկայ, մարդը չատ սամթին էլ կը ծեծէ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ Ժողովրդային Տան «Վասպուրական» սրահին մէջ, Յունիս 16-ին, տեղի ունեցած է դրական երեկոյթ մը, վահէ Օշականի նոր գործին՝ «Թակարդին չուրջ» հատորին հրատարակութեան առիթով: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Համազգայինի գրական յանձնախումբի առենապետ Յ. Պալեան: Օրուան դասախօսը՝ Ն. Պիտանեան ներկայացուցած է հատորին պատմուածքներէն քանի մը հատը, ծանրանալով առաւելաբար «Օձումը» պատմուածքին ու անոր արտասովոր նիւթին վրայ: Դասախօսը խօսած է ընդհանրապէս Վ. Օշականի ամերիկահայ կեանքին սեւ ու ճերմակ երեսները պատկերելու աշխատանքին մասին: Տիկին Մ. Քիւրէղեան կատարած է «Օձումը» պատմուածքէն հատուածի մը ընթերցումը: Վ. Օշական եւս, խօսք առնելով, անդրադարձած է վերոյիշեալ պատմուածքին, կարծիք յայտնելով թէ ան «փորձանք պիտի բերէ իր գլխուն»:

***

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ, Յունիս 29-ին, հայրենի երգչուհի Լուսինէ Զաքարեան անակնկալ համերգ մը տուած է: Խաժակ Ծ. Վրդ. Պարսամեանի բացման խօսքէն ետք, Լ. Զաքարեան 15 հոգեւոր երգերէ բաղկացեալ յայտագիր մը ներկայացուցած է: Երկրաչարժի զոհերուն ձօնուած երգերուն դաշնակով ու երգեհոնով ընկերակցած է Ալիս Փափազեան: Համերգի աւարտին Լ.Ջ.Մ.Ի. առաջնորդ Թորգոմ Սրբ. Մանուկեանի արտասանած խօսքէն ետք տեղի ունեցած ընդունելութեան ներկայ գտնուած են նաեւ հայրենի հիւրեր:

***

ՏԻԹՐՈՑԻ Հ.Բ.Ը.Մ.Ի Ափք Մանուկեան վարժարանի Ժ.Բ. ընթացաւարտ դասարանի շնորհանդիսութիւնը տեղի ունեցած է, Յունիս 4-ին, Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, յատուկ պատարագի: Փառէն Ծ. Վրդ. Աւետիքեանի կատարած շնորհանդիսութենէն յետոյ տեղի ունեցած է ճաշ: Յունիս 5-ին, նոյն եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցած 9 շրջանաւարտներու վկայականաց բաշխումին պետական քանախօսը եղած է վենետիկէն՝ Հայր Լեւոն Զէքիեան:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐՄԱԶ

Գրաեղաններէն ոմանք չինուած են նոր ձեւով, չատեր հին դրութեամբ· բոլորն ալ իրարու կից չարուած են, որպէսզի իրաքանչիւր նատարանի ուսանող կարենայ կռթնիլ յաջորդ դրասեղանին: Մեկնեցայ, անփոփոխ պահելով սա համոզումս թէ կաթոլիկութիւնը, ներկային մէջ այնքան կաշկանդուած, ապագայ չունի կաթողիկոս – կայսերու Ռուսաստանին մէջ:

Կ'այցեմ Քամօյենց Ս. Գէորգ եկեղեցին, որու կաթողիկէն կը բարձրանայ դասին վրայ: Սիւները չրջապատուած են նատարանով, ուր կը հանդչէին ծերեր ու հիւանդներ: Կիներուն յատկացուած է տաճարին վերջին մասը, ուր միւսիդ նատարան՝ պատուներու ու տկարներու համար: Ժողովուրդին միւս մասը պարտաւոր է կանգնուն մնալ այն արեւելեան գորգերուն վրայ որոնք չատակը կը ծածկեն: Սալարկին մէջ ազուցուած են երկու տապանաքարեր, որոնց մին կը պատկանի աւագերէց Վարդան Քամօյեանին, 1760-ին վախճանած, եւ միւսը իր կողակցին, երկու տարի յետոյ մեռած: Երեկոյեան ժամերգութիւնը կը կատարուի բաւական անկարգ կերպով, զուցէ դի զպիրները կը տեսնեն թէ ինչ զուտ չունին ունկնդիրը: Եթէ չենք ներեր դերասաններուն որոնք կը թալանեսնեն իրենց դերերը երբ հանդիսականները սակաւաթիւ դառնեն, կրնա՞նք ներել ձայնաւորներուն, որոնց երգը կ'ուղղուի ոչ թէ արարածներուն, այլ Արարչին, որ բացակայ չէ երբեք: Գեղեցիկ եկեղեցի սակայն, որու ճարտարապետական ճաշակը չատ բարձր է մեր պոլսական քառակուսի տաճարներէն:

Կ'երթամ հանդչիլ քաղաքին մեծագոյն հանրապարտէզին մէջ, որ քնական անուան մը Մուշղայիտ անուն: Զինուորական երաժշտութիւնը կը խղէ խիտ սաղարթներուն խորհրդաւոր լռութիւնը, որ սակայն քաղցրագոյն երաժշտութիւնն է սիրահար հոգիներու համար: Գարնջորը կը փրփրայ բաժակներուն մէջ, եւ զանի ասպետներ կը ճեմեն կրակոտ ընկերուհիներով: Այս բանաստեղծական վայրին մէջ կը պատահիմ երիտասարդի մը, Շիրվանզադէին, որ Պետրոս Ադամեանի սիրուն պլուխն ունի եւ այժմ կը հրատարակէ իր չորրորդ վէպը, Արամբիճ, մեր ժամանակակից վիպասանութեան սրտառուչ էջերէն մին: Շիրվանզադէ ժողովուրդին բարքերը զննող սուր միտք մ'ունի, եւ քաջահմուտ է թատերական արուեստին նրբութիւններուն:

Կը վերադառնամ օթեւանս, եւ Ֆրանսացի պանդոկապետը կը պատմէ ինձ այն փարթամ խնջոյքը զոր Թիֆլիսի հայ գործիչները իր ճաշարանին մէջ տուած են ի պատիւ Օքֆորտի հայագէտ դասախօս Գօնիպէրի եւ իր կնոջ, եւ կը յարէ թէ «Ալբիոնի զաւակները մեկնեցան կովկասէն, հայ ասպնջականութեան պերճանքէն շլացած»:

Յուլիս 9

Կ'այցեմ Վանքի եկեղեցիին ներքնակողմը, խորհրդաւոր մեծութեան մէջ ընկղմած, գրեթէ սպանական տաճարներուն պէս: Ունի երեք չքեղ խորաններ, որոնց վրայ կաթողիկէներու երորդութիւն մը կը բարձրանայ: Ըստ սովորութեան, այրերը, թէեւ նուաղ ժամասէր, առիւծի բաժինն առած են եկեղեցիին ընդարձակութեանը մէջ, մատչելի կիներուն ձգելով վանդակապատ վերնատուն մը: Սիւները ծածկուած են հին պատկերներով: Զախակողմեան պատին վրայ նկարուած են սպասուհին ասրբերը, Մինաս, Սարգիս, Գէորգ: Հոն ազուցուած է չիրիմ մը որ կը պատկանի Մարիամ Աղամալեան հայ իշխանուհիին, հարս Վրաստանի Հերակլ արքայի: Հոն կը պարզուի նաեւ վերջին դատաստանի քառմնեցուցիչ պատկեր մը, բոցով ու արիւնով կարմրած, լիտի մերկութիւններով պղծուած եւ սատանաներով հիւսուցած: Եկեղեցին ունի երկու մուտքեր, պատկերներով ու յիշատակարաններով պճնուած ու կաթողիկէով պսակուած: Զանգակատան կաթողիկէն լաւ կը պատշաճի այս հնաոյր չէնքին:

Բակին մէջ տապաններ, հայ ու վրացի արձանագրութիւններով: Առաջնորդարանին մօտ սփռուած է ականաւոր դամբաններու արշիպելագոս մը: Անոնցմէ մէկուն տակ կը հանդչի «Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս Այվազեան», որու Հազար եւ մի առակաւոր բանիբ, Լաֆոնթէնի առակներուն պէս, նոր դատապարտուեցաւ օսմանեան անառակ դրաքննութենէն: Ուրիշ մը տակ թաղուած է «Սարգիս արքեպիսկոպոս Զալալեանց», զոր, դեռ ածկեցա, ճանչցած եմ Նուպար – Շահնազարեան վարժարանին մէջ: Երրորդ չիրիմ մը, գինուորական կոթող, կը կրէ սա արձանագրութիւնը «Գէնէրալ – Մայիոր Բէհրուդ Մարտիրոսեան Շէլկովնիկեանց· Նուխի – 1837, Հասան-Կալա – 1878»:

(Շար· 7)

Պ. Հրանդ Թերզեան
Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեան,
Տէր եւ Տիկին Նուպար Թերզեան (Պոլիս),
Այրլ Տիկին Մարիամ Գուլումճեան,
Տէր եւ Տիկին Նուպար Մէյիս եւ զաւակը (Պոլիս),
Արեգ Դուրեան եւ զաւակները (Միացեալ – Նահանգներ)
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, հարսին, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ԼՈՒՍԸՆԹԱԳ ԹԵՐՉԵԱՆ–Ի
(Ծնեալ Միւնասեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 29–ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Օգոստոս 1, ժամը 10·30ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վալմոմպլի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ՝ բարեսիրական հաստատութեանց:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Հրանդ Թերզեանի եւ Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեանի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԻ

Ալֆորվիլ.– Զօհրապ եւ Ազաքսի Մուրատեան 2000 Ֆր. «Յառաջ»ի 64–րդ տարեդարձին առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց անմոռանալի եղբօր՝ Գրիգոր Մեհտերեանի մահուան 25–րդ տարելիցին ի յիշատակ, Մեհտերեան քոյրերը 500 Ֆր. նուիրած են Կապոյտ Խաչին եւ 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Մարի Գարանֆիլեան եւ զաւակները 300 Ֆր. նուիրած են Կապոյտ Խաչին եւ 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Այրլ Տիկին Մարի Մարտիրոսեանի (Պոռն) մահուան առթիւ: Նոյն տխուր առթիւ, Մեհտերեան քոյրերը 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

CRDA

COMMUNIQUÉ

Paris, le 24 juillet 1989

A l'invitation de l'Association pour la Déclaration du 26 août 1989 (AD 89) qui a réuni à Strasbourg jusqu'au 23 juillet plus de 400 jeunes originaires de 80 pays en Convention extraordinaire de la jeunesse venus pour actualiser la Déclaration universelle de 1948, le CRDA en la personne de son directeur, Armand Sarian, est intervenu dans la commission sur le droit des minorités et a participé en hémicycle à la rédaction du projet de texte devant être ensuite voté. La version définitive de la déclaration sera portée à la connaissance du public à la date anniversaire du 26 août 1989 (bicentenaire de la Déclaration de 1789).

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 - 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական ծախսերուն պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի «Հ. Իսահակեան» մանուճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փափազեան *Ամէնօրեայ Վարժարանի* տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թերեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

(Շար. Ա. էջէն)

բնագիծերու առաջարկ, փոխընտրանքի բնագրեր, միասնութիւն գալիք վիճաբանութեանց ելք.:

Միւս կողմէ, Սախարով կոչ մը ըրած է «քակտելու» համար խորհրդային կայսրութիւնը եւ զայն փոխարինելու համագործնակցութեամբ մը: Օկոնիոկ *շաբաթաթերթին առած այս տեսակցութեան ընթացքին, մեծ դիտումը կ'ուզէ որ նոր Սահմանադրութիւնը լայն անկախութիւն չնորհէ բոլոր Հանրապետութեանց համագործնակցային կառոյցի մը ծոցը:* Մոսկուայի *իշխանութիւնը այն ատեն կը սահմանափակուի կարգ մը մարզերու, ինչպէս՝ ազգ. պաշտպանութիւն, արտաքին քաղաքականութիւն, փոխադրութիւն: Սախարով անդամ է խորհրդարանական յանձնախումբին, որ կը պատրաստէ Սահմանադրութեան վերամշակումը: Կը նախատեսէ որ, սկիզբը, Հանրապետութիւնները ու շրջանները, ներկայ սահմաններով մնանեն Միութեան մէջ: Բայց, յետագային, փոփոխութիւններ կըրնան կատարուիլ սահմաններուն, ինչպէս Միութեան կազմին մէջ իսկ: Այս հեռանկարով, նոր Սահմադրութիւնը կը պահպանէ Հանրապետութեանց անկաւտան իրաւունքի յօդուածը, բայց, կ'ըսէ Սախարով.– «Նախ պէտք է քակտել այս (ներկայ) Միութիւնը, զայն վերածել համագործնակցութեան մը»:* Լ. Ղարաբաղի *պէս շրջաններ, ուր լարուածութիւն կը տիրէ հայ բնակչութեան եւ ազերի կառավարութեան միջեւ, ամբողջական իրաւունքներով Հանրապետութիւններու կը վերածուին, որոնք կրնան անհեւական իրենց յարաբերութիւնները բանակցել իրենց դրացիներուն հետ:*

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Կիրակի օր, բացուեցաւ, Ֆրանսայի նախաձեռնութեամբ, Քամպոճի համաժողովը, որու նպատակն է խաղաղութիւնը վերահաստատել երկրի մը մէջ, որ 19 տարի է զոհն է իր դրացիներուն: Կամբոճ խմերները, Վիէթնամցիները յաջորդաբար եւ երբեմն միաժամանակ քարուքանդ ըրին երկիրը եւ անխնայ ջարդեցին 1970–ի աջերու պետական հարուածէն ի վեր իշխան Սիհանուքի դէմ: 1975–ին Կամբոճ Խմերները տէր դարձան Փնոմ – Փէնի որու բնակիչները ջարդուեցան, իսկ անոնք որոնք կըրցան, փախան: 1978–ին, վիէթնամեան ուժերը մտան, անկէ ի վեր որոշումներ, բանաձեւեր մեռեալ տառ կը մնան: Փարիզ հաւաքուած են 18 արտաքին նախարարներ, որոնց կարգին Միացեալ – Նահանգներու եւ Խորհ. Միութեան նախարարները: Ժողովը բացաւ Ռ. Տիւմա, որ կը նախագահէ նիստերուն: Բոլորը, սկիզբէն, համաձայնած էին որ «ամբողջական լուծում մը» անհրաժեշտ է:

ԻՄԱՆի նախագահ ընտրուեցաւ, ինչպէս կը սպասուէր, Հաշէմի Ռաֆսանճանի, Խորհրդարանի նախագահը, ձայներու 94,5%–ով: Նոյն յաջողութիւնը արձանագրեցին սահմանադրական բարեփոխումները, դիմաւորարար նախարարապետի պաշտօնին ընդունը (97,38%): Այս առթիւ, Ներքին նախարարը՝ Մոթաշամի իր զոհունակութիւնը յայտնած է ու անդրադարձած զանազան հարցերու, ի շարս որոնց Ռուշտիի «Սատանայական Հատուածները»ուն եւ չեչնեց թէ արձակուած մահավճիռը վերջնական է, աւելցընելով.– «Եթէ Արեւմուտքը կ'ուզէ լաւ յարաբերութիւններ պահել իսլամական երկիրներուն հետ, պէտք է դադրի զօրավիգ կենալէ Ռուշտիի եւ զայն յանձնէ մահմեդական դատական իշխանութեանց, որպէսզի վճիռը գործադրուի»:

ՀԵԶՈՒԼԼԱՀի պետերէն՝ Շէյխ Ապտէլ Քարիմ Օպէյիտի առեւանգումէն ետք, իսրայէլեան զօրագունդի մը կողմէ, «Աշխարհի ճնշուածները» կը ապառնային, Կիրակի օր, Երկուշաբթի ժամը 14–ին սպաննել ամերիկացի իրենց պատանդը՝ դնդ. Հիկինս, եթէ Իսրայէլ ազատ չարձակէ շիի կրօնապետը եւ իր երկու թիկնապահները: Իսրայէլ շատ դժգոհ է որ համայն աշխարհ եւ մանաւանդ Միացեալ Նահանգները դատապարտեցին այս առեւանգումը, որ կատարուեցաւ Ուղբաթ իրիկուն, հարաւային Լիբանան: Իսրայէլի մէջ, ընդհակառակն, միաճայնութիւն կայ այս առթիւ: Շէյխ Օպէյիտ կրօնապետ մը չէ, այլ՝ Հիզպոլլահի գինուորական ղեկավարը, այսինքն՝ պատասխանատուն Հակիսրայէլեան յարձակումներուն աւելի քան 50 տուրիստներուն:

ԺԱՐՈՒԶԵԼՍկի կուսակցութեան Ա. քարտուղարի իր պաշտօնը ձգեց նախարարապետ՝ Միխայլ Ռակովսկիի, որ իր կարգին վարչապետի իր աթոռը փոխանցեց Շեսլաւ Կիչակի, ցարդ ներքին նախարար: Ինչ որ կը զարմացնէ այս փոփոխութեանց մէջ, նախարարապետին նոր պաշտօնն է, քանի Ռակովսկի չատ կը քննադատուէր իր վարած քաղաքականութեան համար:

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE - COTE D'AZUR

Dimanche 6 Août

GRANDE FETE CHAMPETRE

Parc de Loisirs de la Guerinière

route de Roquefort - LA COLLE SUR LOUP

Programme

10 heures — Début de pique-nique
Ouverture du Bar
Boissons fraîches, Glaces, Patisseries

10 heures 30 — Jeux d'enfants

11 heures 45 — APERITIF
Ouverture du Buffet.
Nous avons préparé à votre intention :
Des Khorovadz, des beureks, des patisseries.
Vin à emporter, café.

Vous pouvez trouver ainsi la possibilité de faire un excellent repas avec une participation aux frais très raisonnable.
Nous vous conseillons de tout acheter sur place.

- Concours de boules, belote, nardi.
- Tombola
- Animation musicale.

ՀԱՐԱՑ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՐԱՑ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՀԱՐԱՑ

ՀԱՐԱՑ

ՀԱՐԱՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«ՈՂՆԻՆԵՐ»

ԵՐԳԻՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԹԱՏՐՈՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ցուլիս ամսուն Փարիզ կը գտնուէր Երեւանի մէջ վերջերս բացուած «Ողնիներ» թատրոնին դերասան – բեմադիրը Վահրամ Սահակեան: Հարցազրոյցը զոր առաջեւ կը ներկայացնենք՝ առիթ կ'ընծայէ զաղափար մը տալու ոչ միայն տըւեալ թատրոնին այլեւ հայաստանեան թատերական կեանքին մասին:

***

– Ինչպէ՞ս եւ ե՞րբ հիմնուեցաւ ձեր թատրոնը:

– *Թատրոնը հիմնուել է աւելի վաղ, քան սկսել է գործունէութիւնը. ծաւալել որպէս պաշտօնական, օրինականացուած թատրոն: Մեր կորիզը հանդիսանում են Երեւանի Գեղարուեստա – թատերական Ինստիտուտն աւարտած մի քանի օժտեալ երիտասարդներ, որոնք ուսանելով ոչ թէ թատերական, այլ նկարչական ու տիզայնի բաժիններում դեռեւս ուսանողական տարիներին թատերականացուած ճաշ – համերգային ծրագրերով հանդէս էին գալիս մայրաքաղաքի տարբեր բեմահարթակներին: Ինքս մօտիկ մէջ ներգրաւուեցի աւելի ուշ, ապա «Ողնի» երգիծաթերթի խմբագրութեան օգնութեամբ յաւակնութիւն ունեցանք կոչուել որպէս մշտական գործող օրինական թատրոն:*

– Իսկ որքա՞ն արգելք ծառացա՞ւ ձեր առջեւ այդ նպատակին հասնելու համար:

– *Սկզբնական շրջանում, «Երիտասարդ Ողնիներ» անուան տակ բազմաթիւ եւ յոյժ ունեցանք Երեւանում, մասնակցեցինք Լենինականում անցկացուող Ապրիլեան հիւմուռի տօնակատարութիւններին, ինչն էլ ստիպեց բազմաթիւ հիմնարկութիւնների ղեկավարներին ուշադրութիւն դարձնել թատերախմբին, ժողովրդական լեզուով՝ տիրութիւն անել: Սակայն պարզուեց, որ վերոյիշեալ ընկերների ուշադրութեան միակ առարկան սեփական դրսեւն է: Ի վերջոյ, մեծ «ճակատամարտ»ից յետոյ՝ խումբը իրաւունք ստացաւ մտնել Երեւանի Քաղաքային Մորհրդի «խնամակալութեան» տակ, թէեւ խմբի «կնքահայրը» կայ եւ մնում է «Ողնի»ի խմբագրութիւնը:*

– Այսինքն դարձաք պետակա՞ն թատրոն:

– *Այո, պետական թատրոն, որն աշխատում է ինքնաֆինանսաւորման եղանակով: Բնականաբար, անտեսական անկախութիւնը խթանում է նաեւ գաղափարական եւ գեղարուեստական անկախութիւնը: Թատրոնը անում է իր աշխատանքի պատուղներով՝ լինի դա նիւթական թէ բարոյական հասկացութիւնամբ: Գուցէ ասածս դիտուի որպէս մեծամտութիւն, բայց չունենալով մնայուն բեմ, մէկ տարուայ ընթացքում թատրոնն աւելի շատ հանդիսատես ունեցաւ, քան միւս նորաբաց երիտասարդական թատրոնները:*

– Ո՞ւր տեղի կ'ունենան ներկայացումները, եթէ մնայուն բեմ չունիք:

– *Վերջին շրջանում վարձակալում ենք Երիտասարդութեան պալատի մեծ դահլիճը, խաղում ենք Երեւանի տարբեր հիմնարկութիւնների, գործարանների բեմերին, շրջագայում՝ ողջ Հանրապետութեան մէջ:*

– Իսկ ի՞նչ խաղացանկով հանդէս կու գայ թատրոնը:

– *Ըստ իս, թատրոնի առաւել հանդիսատես ներգրաւելու պատճառը անընդհատ առօրեայ խնդիրներ արծարծելն է: Գրեթէ բոլոր ներկայացումների հեղինակը թատրոնի գեղարուեստական խորհրդի անդամներն են: Օրինակ, «Եթերում են Ողնիները» երգիծական ներկայացումը, որն ուղղակի հայկական հեռատեսութեան ծրագրերի փարոտին է, նոյնատիպ ձեւով երբեք չի խաղացուել: Որեւէ քաղաքական-հասարակական աչքի ընկնող իրազարձութեան անմիջապէս իր արտացոլումն է գտնում բեմի վրայ, անգամ եթէ դա տեղի է ունեցել մի քանի ժամ առաջ: Զարենցեան լեզուով ասած՝ եթէ կ'ուզես երգդ լսեն՝ ժամանակի չունչը զարձիր:*

– Կրնայի՞ք որեւէ այդպիսի օրինակ տալ:

– *Այնքան էլ դիւրին չէ խօսքով արտայայտել թեմաներն, բայց թերեւս երկու օրինակ: Ադէպից ծանր տուժածների համար ուղարկուած օգնութեան օրերին, հեռատեսութեան «Վրաթեր» ծրագիրը մարդկանց տեղեակ էր պահում այդ մասին: Մենք այդ հաղորդումը նմանակելով, խօսում էինք «...արտասահմանից ժամանած նպարեղէնով լեցուն որոշ ինքնաթիռների մասին, որոնք չդիտես ինչու պարբերաբար անհետ կորչում էին երեւանի օդակայանի, երկաթուղային կայարանի եւ «Հայկոոպ»ի պահեստների պերմուտեան եռանկիւնում: Կամ էլ թէկուզ այս յայտարարութիւնը. – «Իտալացի ճարտարապետները որոշել են Սպիտակում, աղէտից ծանր տուժածների համար կառուցել հիանալի եւ յարմարաւէտ քնակելի թաղամաս: Հանրապետութեան բոլոր խոշոր ասիէնանտուրներին եւ զեկավար անձանց խնդրում է հերթագրուել՝ վերոյիշեալ քնակելի տարածութիւնները զբաղեցնելու համար...»:*

– Ուրեմն, ինչպէս ըսիք՝ ձեր բոլոր թատերգութիւնները դո՛ւբ կը յօրինէք:

– *Գիտէ՛ք, երբեմն իրավիճակն այնպիսին է, որ յօրինելու բնաւ կարիք չկայ: Օրինակ, կարելի է բաւարարուել ներկայացման որոշակի տեղում, հայկական հանրապետարանում պարզ զրուած բեմախոհանների անձի անձեռնմխելիութեան մասին յօդուածը կարդալով: Ինչպէս ասում են, – «Երբ իրականութիւնը ծիծաղելի է՝ տարեգիրներն անգամ երգիծարան են գառնում»: Ինձ թւում է, որ այժմ կարիք չկայ ընտրել որեւէ դասական ստեղծագործութիւն եւ դրան «ժամանակակից չունչ» հաղորդելով ներկայացնել: Ժողովուրդը աւելի թարմ նիւթերի է ձգտում:*

Ես ուզում եմ չեչտել նաեւ, թէ չի կարելի անընդհատ քննադատել ստալինիզմը, որն արդէն ինչ–որ չափով քննադատուել է լճացման տարիներին: Եւ ե՞թէ այսօր սկսենք առաւօտից իրիկուն քննադատել լճացման տարիները, ապա մեր զասակները յետագայում աւելի մեծ հաճոյքով կը քննադատեն հոսուն տարիները:

– Կը տեսնուի որ բացասական երեւոյթները ձեր տեսողութենէն չեն վրիպիր: Արդէն մէկ ամիս է Փարիզ կը գտնուիմ. ի՞նչ կրնաք ըսել այստեղի կեանքի եւ փարիզահայ գաղութի մասին: Կա՞ն այնպիսի խնդիրներ, զորս կարելի ըլլայ կատակերգական ձեւով էնիւադատել:

– *Կը ցանկանայի մի փոքր խօսել Փըրանսահայ, մասնաւորապէս Փարիզի հայ գաղութի մասին, որն էլ, ինչ խօսք, զերծ չէ թերութիւններից: Գուցէ սխալուած լինեմ, բայց պէտք է ասել, թէ որոշ մարդիկ այստեղ ամէն ինչ շատ մօտ են ընդունում սրտին: Ժօսքն ուղղակի վերաբերում է որոշ նեղ եւ լայն խմբաւորումների, որոնք մակերեսային պատկերացում ունենալով ազգային խնդիրների շուրջ՝ ամէն գնով ցանկանում են սեփական սկզբունքները պարտադրել միւսներին:*

– Խօսքը նաեւ միասնականութե՞ան մասին է:

– *Ի հարկէ ոեւէ ողջամիտ անձ դէմ է կոդեկտիւ մտածողութեանը, բայց նոյն ողջամիտ անձը հարկաւ ըմբռնում է, որ միասնականօրէն որոշակի կէտի հասնելու համար անհրաժեշտ է զոյգ ոտքերի միջոցով կատարուող մէկ ընդհանուր քայլը...: Բարդ խնդիրներին պէտք է մօտենալ ոչ թէ իրար վրայ բղաւելով, այլ՝ հիմուռով (...): Թէհլիւրեանը դատի ժամանակ նշեց, որ ինքը նեղ կուսակցական խմբաւորման կամակատարը չէ, այլ՝ մի ամբողջ ժողովրդի: Իմ կարծիքով եթէ այս ամէնը այժմ բարձր մակարդակով բեմ բարձրացուի եւ մի լա՛ւ ծաղրուի, այն ժամանակ քննադատուողներն էլ գուցէ կ'ըմբռնեն, որ ամենալաւ դէպքը ծիծաղն է, այլ ոչ թէ սեփական բարդոյթների արտահետումը շրջապատի վրայ:*

– Կը փափաքէի՞ք նման յայտագրով մը հանդէս գալ Սփիւռքի մէջ:

– *Անկասկած: Ամբողջ աշխարհն հայութիւնը լարուած վիճակում է: Ըստ իս, երգիծական թատրոնը լիցքաթափուելու աւելի լաւ միջոց է քան հաւաքուելն ու չորս ժամ չարունակ կոկորդները պատռելը, թէ «Ղարաբաղը մերն է»: Իսկ որ Ղարաբաղը մերն է՝ դա յայտնի է ամբողջ առաջադէմ մարդկութեանը:*

– Հարցում մը եւս. «Ողնիներ» թատերախումբը բաւական ազատ կերպով կ'արտայայտէ իր միտքերը: Չէ՞ք կարծեր որ իշխանութեան մարմինները կրնան սահմանափակել ձեր ազատութիւնը:

– *Այդ հարցին կը պատասխանեմ մի լաւատեսական նախադասութեամբ, որ հէնց դրուած է մեր ափիշին՝ «եթէ կայ մի մարդ, որը կասկածում է դեմոկրատիայի եւ հրապարակայնութեան վերջնական յաղթանակին՝ կարող է դիտել «Ողնիներ»ի ներկայացումներից որեւէ մէկը»:*

– Շնորհակալութիւն հարցազրոյցիս համար: Մաղթենք որ Սփիւռքի մէջ հանդէս գալու ձեր փափաքը շուտով իրականանայ: Պէտք չէ մոռնալ սակայն որ Խորհ. Միութեան մէջ եւս այսպէս կոչուած, ցարդ անտեսուած «ներքին» ընդդիմութիւն մը կայ: Մեզի կը մնայ յոյս յայտնել նաեւ որ Արցախի Հայութիւնը եւս որեւէ ձեր ուշադրութեան արժանանայ:

Հարցազրոյցը կատարեց՝
ԹԱՄԱՐԻԿ ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԴԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայրենի գիտական մամուլէն զատ, մասնագիտական բազմաթիւ հարցեր կ'արծարծուին դիտաժողովներու ընթացքին, որոնց մէջ ներկայացուած զեկուցումները միշտ չէ որ կը տպուին: Կը մնան սակայն զեկուցումներու ամփոփումները:

Շատ մը զեկուցումներ, իրենց նեղ գիտական արժէքէն դուրս, վերին աստիճան հետաքրքրական են իրենց այժմէականութեան համար: Օրինակ, անոնք որոնք ներկայացուած են 1988 Ապրիլին, Գիտ. Ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի կազմակերպած «Երիտասարդ գիտնականների 8–րդ Կոնֆերանս»ի ընթացքին, որուն բնաբանն էր «Հայ ժողովրդական մշակոյթի հետազօտման հարցեր (մշակոյթ եւ լեզու)»:

Ի միջի այլոց, ուշեգնչային կարեւորութիւն ունի Թ. Զաքարեանի ուսումնասիրութիւնը՝ «Եկեղեցի յաճախելու չարժառիթները», որ կ'անդրադառնայ երեւոյթի մը, որուն մասին Հայեր եւ օտարներ խօսած են բազմիցս. եկեղեցական կեանքի աշխուժութիւնը Հայաստանի մէջ: Զեկուցումները ամփոփումները պարփակող դրքոյկէն ամբողջութեամբ կը մէջբերենք Զաքարեանի դրոյթները: Մաղթելով չուտով տպուած տեսնել ամբողջական չարադրանքը. –

«1.– Հայկական ՍՍՀ քաղաքային բնակչութեան մէջ կատարած էթնօ – սոցիալական հետազօտութիւնները թոյլ են տալիս պարզաբանելու եկեղեցական եւ ժողովրդական տօների յարաբերակցութիւնը, նրանց զոյատեւման եւ փոփոխման մեխանիզմները:

Եկեղեցական եւ ժողովրդական տօների պահպանման պատճառները պարզաբանելու համար էթնօ–սոցիալական հարցաթերթիկում ներկայացուած է հարցերի մի խումբ, կապուած եկեղեցի յաճախելու դրդապատճառների հետ: Նախապէս պէտք է նշել, որ եկեղեցի ընդհանրապէս չի յաճախում հարցուողների 50%–ը:

2.– Եկեղեցի յաճախելու չարժառիթների բազմազանութիւնը պահանջում է դրանց ճշգրիտ դասակարգում: Նիւթերը ցոյց են տալիս, որ դրանք կարելի է բաժանել հինգ խմբի.

ա) Եկեղեցական տօներին ու ծէսերին (Քրիստոսի ծնունդ, Աստուածածնի տօն, մեղքերի թողութիւն, Աստծոյ հետ հաղորդուել եւ այլն) եկեղեցի յաճախելը պահպանուել է Հայկ. ՍՍՀ քաղաքային բնակչութեան փոքր մասի մէջ (2%):

բ) Կարեւոր տեղ են զրաւում ժողովրդական տօները (Վարդավառ, Համբարձում, Տեառնընդառաջ եւայլն), որոնք աւելի հին ծագում ունեն եւ արդի չրջանում զրեթէ զերծ են կրօնական մտածողութենից (16%): Ժողովրդի կենցաղում նրանք զոյատեւել են որոշ ծիսական տարրերի մէջ՝ պահպանելով իրենց աշխարհիկ բնութագիրը: Դրանք աւելի շատ կապուած են աւանդական պատկերացումների եւ սովորոյթի, քան կրօնական մտածողութեան հետ:

գ) Եւ, վերջապէս, բնակչութեան գերազանցող մասը, հարցուողների 35%–ը: եկեղեցի է յաճախում զեղագիտական մը-

ղումներով (որպէս յուշարձան, երաժըշտութիւն լսելու եւայլն)։

դ) Եկեղեցի յաճախելու պատճառների ժէ պակաս տեղ չունի նաեւ մոմ վառելու սովորոյթը։ Անկախ տարիքային եւ սոցիալական խմբերից, անկախ եկեղեցի յաճախելու նպատակից, բոլորը մոմ են վառում։ Նիւթերը ցոյց են տալիս, որ դա կապ չունի բնակչութեան հաւատացեալ կամ ոչ հաւատացեալ լինելու հետ։

3.– Այս կամ այն նպատակով եկեղեցի յաճախելը կապուած է մի շարք գործօնների հետ, դրանք են՝ մարդկանց սոցիալական միջավայրը, կրթական մակարդակը, տարիքը, բնակավայրը։

Կարեւոր գործօն է հանդիսանում նաեւ կապը գիւղի հետ։ Ովքեր աւելի յաճախ են գիւղ գնում եւ ազգակցական կապը աւելի ուժեղ է, նրանք աւելի ակտիւ մասնակցութիւն են ցոյց տալիս կենցաղային ծիսական արարողութիւններին (մաղաղ, կնունք, ուխտ եւայլն)։

4.–Եկեղեցի յաճախելու շարժառիթների դասակարգումը թոյլ է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքային բնակչութիւնը եկեղեցի է յաճախում աւելի շատ աւանդոյթի ուժի եւ գեղագիտական նպատակներով քան զուտ կրօնական մղումներով։ Միւս կողմից, նիւթի վերլուծութիւնը հնարաւորութիւն է ընձեռում պարզել այս կամ այն օրի տեղը, դերը արդի կենցաղում եւ հետեւել ժողովրդի օրնական ու ծիսական համալիրի կառուցուածքի փոփոխութիւնը»։

Հնարաւոր մեկնաբանութիւնները ձգեալ ընթերցողին, պիտի փափաքէինք մասնակից հետեւեալը. Սփիւռքի մէջ, ուր յաչս օտարներուն միշտ կը չէշտենք առաջին քրիստոնեայ պետականութիւնը եղած ըլլալը, ուր առնմամեակներէ ի վեր անդադար պայքար տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ հակակշիռը ձեռք ձգելու համար, ուր մարդիկ կը մրցակցին չքեղազարդ եկեղեցիներ կառուցանելու համար, տեղեկութիւն ունի՞նք արդեօք, թէ ի՞նչ համեմատութեամբ մարդիկ կը մտնեն եկեղեցի, ինչո՞ւ կը յաճախեն, ի՞նչ կը տանին Ծէսերէն, եւայլն։

Թուցիկ հաւատարումով, առանց գիտական ուսումնասիրութեան, կարելի է անկարկայօրէն վկայել, որ մեզ հետաքրքրող տեսանկիւնէն Հայ Եկեղեցիի վիճակը Սփիւռքի մէջ շատ չի տարբերիր Հայաստանէն, հակառակ պատմական յարչրջումի (Էվոլիւսիոն) ակներեւ տարբերութիւններուն։

Յամենայնդէպս, աւելորդ չէ ընդգծել այսպիսի ուսումնասիրութեան մը անհրաժեշտութիւնը, դոնէ ցոյց տալու համար անոչ թմբլիկ մը մէջ քնացող պատասխանատուներուն՝ կրօնական կամ աշխարհական, թէ որոշ բաներ փոփոխութեան կարօտ են սփիւռքեան կողմն աշխարհի։

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

Հ. ՖՈՆ ԳԱՐԱՅԵԱՆ՝ ԲԱԶՄԱՏԱՂԱՆԴ ՀԱԿԱՆ

Քանի մը չաբաթներու տարբերութեամբ մահացան երաժշտութեան երկու հսկաները, որոնք կը հակադրուէին ամէն բանով։ Անոնցմէ առաջինը Սքոթ Ռոան է, երկրորդը՝ Հերպէրթ Ֆոն Գարայեանը։ Մէկը՝ լարադաշնակի (քլաւիէն) երիտասարդ վարպետը որ արագ վերելքով մը հասած էր արուեստի գագաթնակէտին, միւսը՝ 81 տարեկան Աւստրիացին որ կը սիրէր Փորշ լինքնաշարժներն ու առագաստանաւերը. օձի մը խոհեմութիւնը նայուածքին մէջ կեդրոնացուցած զեկազարը որ իշխանութեան աստիճաններէն բարձրացած էր մէկ առ մէկ։ Միակ նախասիրութիւն մը հասարակաց կէտն էր երկուքին. ձայնասփնակիներու տէրը։ Թէեւ հոն ալ տարբերութիւն կար երկուքին միջեւ. Ռոս կը նախընտրէր համեստ ընկերութիւնները, իսկ Գարայեան մեծերը, ինչպէս՝ Տոյչէ Կրամոֆոն եւլն.։

Ան, ծնած՝ Մոցարթի ծննդավայրին մէջ, երիտասարդ տարիքին արդէն նուագախումբ կը զեկավարէր։ Վեց տարի կ'անցընէ Ուլմի մէջ. արդէն կը զգայ թէ յաղթանակը կը մօտենայ իրեն։ Յետոյ, մինչեւ 1941 էքս – լա – Շափէլ կը մնայ. աշխատութեան շրջան մըն է իրեն համար։ Զարմանալի յիշողութիւն մը ունի Թոսքանինիի, Սապաթայի եւ քանի մը ուրիշներու նման։ Կաոր մը զոր սորված է անգամ մը, չի սրբուիր այդ յիշողութենէն։ Եւ մէկը որ գիտէ թէ այդ կարգի վարպետի մը համար ի՛նչ կը նշանակէ առիկա, կրնայ չափել Գարայեանի առաւելութիւնները. զեղադէմ մէկն էր, տաղանդի, մտաւոր կարողութեան տէր, առողջ, հեղինակաւոր, աշխատասէր։ Իրեն կը պակսէր միայն դրամը. այդ պակասն ալ երկար չտեւեց։

Գարայեան կ'ուզէր ինք տիրանալ ամէն բանի. ուրիշներէ աւելին գիտնալ, արդելքները ինք, անձամբ յաղթահարել։ Շարք մը նոր արժէքներու յայտնագործումը իր յատուկ ունկնդրութիւններուն կը պարտի երաժշտական աշխարհը։ Ան ոչ միայն արթնամիտ, չրջահայեաց գործի մարդն էր երաժշտական աշխարհին, այլեւ երաժիշտ մը. որովհետեւ եթէ երաժշտութիւնը ճարտարարուեստ մըն է, է՛ նաեւ արուեստ մը։ Ցիսունական թուականներուն անոր մեկնաբանած Մոցարթը նրբութեան ու աշխուժութեան գլուխ գործոց մըն է. դինքը կոչեցին աչքի ֆոնինիներու վարպետ մը, որովհետեւ նուագախումբ մը կը զեկավարէր. քնարաւագախումբ մը կը զեկավարէր. քնարական տիպար մըն էր նաեւ, որ կը յայտարկէր մէկ մատի շարժումով (որպէս յուշարձան, երաժշտութիւն լսելու եւայլն)։

դ) Եկեղեցի յաճախելու պատճառների մէջ պակաս տեղ չունի նաեւ մոմ վառելու սովորոյթը։ Անկախ տարիքային եւ սոցիալական խմբերից, անկախ եկեղեցի յաճախելու նպատակից, բոլորը մոմ են վառում։ Նիւթերը ցոյց են տալիս, որ դա կապ չունի բնակչութեան հաւատացեալ կամ ոչ հաւատացեալ լինելու հետ։

3.– Այս կամ այն նպատակով եկեղեցի յաճախելը կապուած է մի շարք գործօնների հետ, դրանք են՝ մարդկանց սոցիալական միջավայրը, կրթական մակարդակը, տարիքը, բնակավայրը։

Կարեւոր գործօն է հանդիսանում նաեւ կապը գիւղի հետ։ Ովքեր աւելի յաճախ են գիւղ գնում եւ ազգակցական կապը աւելի ուժեղ է, նրանք աւելի ակտիւ մասնակցութիւն են ցոյց տալիս կենցաղային ծիսական արարողութիւններին (մաղաղ, կնունք, ուխտ եւայլն)։

4.–Եկեղեցի յաճախելու շարժառիթների դասակարգումը թոյլ է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքային բնակչութիւնը եկեղեցի է յաճախում աւելի շատ աւանդոյթի ուժի եւ գեղագիտական նպատակներով քան զուտ կրօնական մղումներով։ Միւս կողմից, նիւթի վերլուծութիւնը հնարաւորութիւն է ընձեռում պարզել այս կամ այն օրի տեղը, դերը արդի կենցաղում եւ հետեւել ժողովրդի օրնական ու ծիսական համալիրի կառուցուածքի փոփոխութիւնը»։

Հնարաւոր մեկնաբանութիւնները ձգեալ ընթերցողին, պիտի փափաքէինք մասնակից հետեւեալը. Սփիւռքի մէջ, ուր յաչս օտարներուն միշտ կը չէշտենք առաջին քրիստոնեայ պետականութիւնը եղած ըլլալը, ուր առնմամեակներէ ի վեր անդադար պայքար տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ հակակշիռը ձեռք ձգելու համար, ուր մարդիկ կը մրցակցին չքեղազարդ եկեղեցիներ կառուցանելու համար, տեղեկութիւն ունի՞նք արդեօք, թէ ի՞նչ համեմատութեամբ մարդիկ կը մտնեն եկեղեցի, ինչո՞ւ կը յաճախեն, ի՞նչ կը տանին Ծէսերէն, եւայլն։

Թուցիկ հաւատարումով, առանց գիտական ուսումնասիրութեան, կարելի է անկարկայօրէն վկայել, որ մեզ հետաքրքրող տեսանկիւնէն Հայ Եկեղեցիի վիճակը Սփիւռքի մէջ շատ չի տարբերիր Հայաստանէն, հակառակ պատմական յարչրջումի (Էվոլիւսիոն) ակներեւ տարբերութիւններուն։

Յամենայնդէպս, աւելորդ չէ ընդգծել այսպիսի ուսումնասիրութեան մը անհրաժեշտութիւնը, դոնէ ցոյց տալու համար անոչ թմբլիկ մը մէջ քնացող պատասխանատուներուն՝ կրօնական կամ աշխարհական, թէ որոշ բաներ փոփոխութեան կարօտ են սփիւռքեան կողմն աշխարհի։

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

Լեննինականէն...

Խաղէ Սերոբը աւտոմեքենան վաստահել էր փոքր եղբօրը։ Երբ սա Երեւանից վերադարձաւ, Սերոբը հարցրեց.

– Ծո, աւտոն կարաժ տարա՞ր։

– Կէսը, – պատասխանեց եղբայրը...։

***

Կարոյի կինը հարցրեց.

– Երէկ որտե՞ղ էիր։

– Էղիկ սուտ է, քեզի վո՞վ ըսաւ։

***

Մի թաւջութակահար գնաց գիւղ համերգի։ Առաջին համարից յետոյ գահլիճը դատարկուեց։ Մնաց մի պառաւ։ Երաժիշտը դիմեց պառաւին.

– Մամ ջան, կ'երեւայ երաժշտութիւնն չատ կը սիրէք։

– Չէ, բալա ջան, կը սպասեմ՝ վերջացընես, աթոռս տաս, տուն տանեմ։

***

Քննիչը յանցագործին ցոյց է տալիս սեղանին դրուած դանակը եւ հարցնում.

– Ծանո՞թ է։

– Չէ, – պատասխանում է յանցագործը։

Ներան նորից բանտ են տանում, եւ մի չաբաթ անց բերում հարցաքննութեան։

– Վերջապէս պէտք է ասես, թէ ոչ, ծանո՞թ է այս դանակը։

– Ծանօթ է, – պատասխանում է յանցագործը։

Քննիչը ուրախացած վրայ է բերում.

– Որտե՞ղ ես տեսել։

– Շարաթըմ առաջ հոս դրած չէ՞ր։

***

Լոռեցին կարտոֆիլը վաճառեց Լենինականի չուկայում, պարկը ծալեց, դրեց թեւատակին, գնաց կայարան, նստեց մի ծառի տակ եւ մինչեւ գնացքի գալը սկսեց բարձրաձայն հաշուել հեռախօսալարերին նստած ճնճղուկներին։

– Քեռի մեր քաղաքի ճնճղներին ընչի՞ կը հաշուես, հարցրեց մի երիտասարդ։

– Պարապ եմ, բալա ջան...

– Եռասուն հատ հաշուած կ'եղնիս։

– Վայ թէ...

– Իրեք մանեթ տուղանուած ես։

Երեք ռուբլին տալիս է, գնում գիւղ պատմում.

– Լէ Լենինականցիք չաչ են հա՛, հաշուածս հարիւր կ'եղնէր, եռասունի գինն առան։

***

Կարօն հանդիպեց իր ծանօթին.

– Ծո, քիչ մնաց չճանչէի, խոզ ես դառել։

– Ընդհակառակը, նիհարել եմ։

– Ընչի՛, նիհար խոզ չկա՞յ։

***

Սերոբը դուրս եկաւ ռենտգէն կաբինետից եւ բժիշկին հարցրեց.

– Ծօ վտանգաւոր բան չկա՞յ։

– Ոչ, սիրտդ մի քիչ լայնացել է, – ասաց բժիշկը։

– Իդպէս էլ ըդի էղնէր, մեր ազգուտակի մէջը նեղսիրտ մարդ չկայ։

***

– Մայրիկ, արեանդ ճնշումը բարձր է, – եզրակացնում է բժիշկը։

– Է, բժիշկ ջան, արեանս ճնշումը չէ, հարսիս ճնշումն է բարձր։

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱԶ

Ուրիշ զինուորական յիշակերտ մը կ'ներառնով զարդարուն, կը կրէ սա բառերը. «Տփխիս քաղաքը իր արժանաւոր զաւակին, Գեներալ–Լէյտենանտ Աբչակ Յարութիւնեան Տէր–Ղուկասեանցին»։ Այս գաւթին մէջ թաղուած է աւելի նշանաւոր հայ զօրապետ մը, Լազարէֆ, այլ դեռ չունի տապանաքար, թէեւ ժառանգորդները կը ցանկան ու կառավարութիւնը կը հրամայէ դնել. մեր կղերը կ'ընդդիմանայ, առարկելով թէ այդ դամբարանը կրնայ խոչընդոտ ըլլալ թափօրներուն, որոնք մերթ կը կատարուին բակին մէջ, մինչ հայատեացները կը հռչակեն եղեր թէ ընդդիմութիւնը ուրիշ պատճառ ունի, – սա թէ Հայերը բառական ազգասէր չեն գտներ Լազարէֆը։ Գաւթին արեւելեան պարիսպին մօտ, ցանցառ ծառերու տակ չարուած են փայտէ նատարանները, որոնց վրայէն կը դիտես Տփխիսի Ներսիսեան ազգային հոգեւոր ուսումնարանը, որու տեսուչն է։

Կը մտնեմ մեծահռչակ վարժարանին մէջ, ոչ առանց յուզման։ Շէնքը, բաւական անշուք, չի համապատասխաներ համբաւին։ Բէզնազարեան կը յայտնէ թէ հին Ներսիսեան դպրանոցը, Աչտարակեցիի հոյակապ շէնքը, որ կը բարձրանայ արդի ուսումնարանին դիմաց, տարիներէ ի վեր վարձու տրուած է ու պանդոկի վերածուած։ Կրթարանին կեդրոնն է քառակուսի գաւիթ մը, ուր փոշին իր ներկայութիւնը եւ ծառերն ու մարմնամարզի համ խաղի գործիքները իրենց բացակայութեամբը կը փայլին։ Բակին եզրը հաստատուած են աղբիւրներ, որոնց ադամրոտ ջուրը կը հոսի քարէ երկարաձիգ տաշտի մը մէջ, չատ տարբեր այն որղնալից ջուրէն զոր կը խմէինք Հաղիւղի Ներսիսեան վարժարանի տարածախտ աշակերտներս։ Թիֆլիսի Ներսիսեանը փայտէ երկյարկ շէնք մէ, սերտառանով, 11 դասարաններով, ճաշարանով, ննջարաններով ու հիւանդանոցով, և այժմ կը պատսպարէ 19 դիշերօթիկ կամ որդեգիր ու 346 ցերեկեայ աշակերտներ։ Ճեմիչները չունին դուռ. մեծ անպատեհութիւն։ Նատարանները իրարու կից չարուած են, ամանք նոր ոճով, Շատերը հին դրութեամբ կերտուած։ Զորս դասարաններ կան որոնք իրենց մուտքին կոմկէն միայն ունին պատուհան, Պաթումի դպրոցին պէս։ Լոյսը նուազ է եւ չէնքը, որպէս տախտակամածը լուերու արշաւատեղի մը դարձած է, զուրկ է մաքրութենէ, գոյէ տարեկան արձակուրդին պատճառով։ Գաճէ օրինակներ, թուագիտական համրիչ, դծաւոր ու անդիծ դրատախտակ, ռուս քարտէսներ։ Բնագիտական, բնալուծական ու մարդակազմական հաւաքածոները աննշան։ Կարելի չեղաւ դրանել դրադարանին քանալին, այլ կրցայ պատուհանէ մ'ընդունարել դիրքերը, բաւական բազմաթիւ։ Հիւրանոցը Ներսէս Ե.ի, Մաթեոս Կաթողիկոսի եւ վարժարանին միւս բարերարներուն պատկերներով պճնուած է։ Ներսիսեան դպրոցը թեմական վարժարան մ'է, որ ծրխական չրջանաւարտներուն կ'աւանդէ միջնակարգ կրթութիւն եւ ունի մէկ նախապատրաստական ու վեց հիմնական դասարաններ։ Նախապատրաստական, առաջին, երկրորդ ու երրորդ կարգերը, յոյժ բազմամարդ, բաժնուած են երկերկու զուգընթաց դասարաններու։ Փոքրերը օրը 4–5 դաս կ'առնեն, հիմնական կարգերը 5–6։ Չաբաթական դասերը կը հասնին 333–ի։ Տեսուչ մը, աւագ վերակացու մը, չորս վերակացուներ, դրադարանապետ մը, բժիշկ մը եւ ուսուցիչներ, ընդամէնը 25 պաշտօնեայ, կը վարեն այս հաստատութիւնը, ժողովուրդէն ընտրուած 12 հոգաբարձուներու վերին հսկողութեան տակ։ Կը մեկնիմ դպրոցէն, օրհնելով հիմնադրին ու բարերարներուն խնկելի յիշատակը։

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

կը յայտնէր երեքշաբթի առաւօտ, խօսեցնել տալ եւ խոստովանութիւններ կորզել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

75 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ, Օգս. 1-ին, Ֆրանսա ընդհ. զօրակոչի կ'ենթարկուէր: Առաջին աշխարհամարտը կը սկսէր: Նախորդ դիշեր, Յուլիս 31-ին, Քրուասան սրճարանը սպաննուած էր «խաղաղասէրը»՝ Ժան Ժօրէս: Իր յիշատակը ոգեկոչելին կարգ մը թերթեր, անշուշտ՝ իւմանիթէն, որու հիմնադիրն էր: Զկրցաւ ոգեկոչել միայն Լ'Ը -ընկերվարականկուսակցութիւնը, որու միակ պաշտօնաթերթը չարաթաթերթ մը, իր հրատարակութիւնն ալ կը դադրեցնէ ամառը...:

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ Քայան թերթը կը հաղորդէ որ 6 կիներ, որոնք չնութեամբ ամբաստանուած էին եւ մահուան դատապարտուած, քարկոծումով սպաննուած են:

ԲԵԼՕՌՈՒՍԻՈՑ Պետութեան դեկավարը՝ Տարացեվիչ պաշտօնազրկուած է եւ իր տեղը անցած է կեղր. կոմիտէի քարտուղարը՝ Նիկոլայի Դեմչնոկի:

ԿԱՐի ԳԱՄՊԱՐով ծանր յարձակումի մը անցած է խորհրդային (մարզական) պետական կոմիտէին դէմ (Նախաթարութիւն) հարց տալով ինքն իրեն թէ ի՞նչ ձեւով կ'օգտագործուին այն մեծ դումարները զոր մարզիկները կը չահին միջազգային մրցումներու ընթացքին:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 31ի խաղերու արդիւնքներն են.-

Դինամօ Մ. - Սպարտակ	0 - 0
Պամիր - Արարատ	1 - 0
Դինեպր - Դինամօ Թ.	3 - 0
Ջերնոմորեց - Շախտեոր	2 - 1
Տորպեդօ - Դինամօ Մն.	1 - 2
Ռոտոր - Ժալգիրիս	1 - 1
Մետալիստ - Լոկոմոտիւ	0 - 1

Դասաւորման գլուխն է Սպարտակ 31 կէտով, իրեն կը հետեւին Դինեպր (26), Ժալգիրիս (26), Տորպեդօ (25), Դինամօ Կ. (23), Ջերնոմորեց եւայլն, Արարատ 16 կէտ ունի այս խաղէն առաջ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԻԱՁՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԷՔՍ - ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ. - Տիկին Սիմա Հայպանեան 300 Ֆր.,

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի - նախընտրաբար - հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 - 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԳԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Թևամուռած աշխատանք — Travail soigné

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne
— 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

Լ Ի Ո Ն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 - 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 - 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. - 78 - 60 - 47 - 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլլէօրպանի Աբաէս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քայանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 3
JEUDI
3 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ տառփուռ)
850 Ֆ· (շաբաթական տառփուռ) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.070 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.070

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԱՐՑԱԽ ԳԱՅՈՂ ՇԱՐԱՍԻՒՆԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

23 ՎԻՐԱՒՈՐ ԼԱՋԻՆ

ԹԱՄ–ի կարճ հեռագրալուրի մը կ'արձանագրէին փարիզեան կարգ մը օրագրեր միայն: Լուրը թէեւ բաւական խօսուն է ինքնին, քանի հոն կ'ըսուի թէ 300 հոգիէ բաղկացած բազմութիւն մը յարձակում գործած է Լաչինի մէջ խորհ· հանակի ընկերակցութեամբ Հայաստանէն դէպի Լ· Ղարաբաղ գացող չարասիւնի մը վրայ: 23 վիրաւոր կայ: Բախումը տեղի ունեցած է Երկուշաբթի օր: Բեռնակառքերու 13 վարորդներ (ուրեմն՝ Հայ) 3 դինուոր եւ 7 յարձակող վիրաւորուած են: Վարորդներէն երեքը հիւանդանոց փոխադրուած են, միւսը ըստ ԹԱՄ–ի: Այս մասին, Շորեքշաբթի առաւու, չկրցանք յաւելեալ մանրամասնութիւններ քաղել:

Նոյնպէս սակայն, Ղարաբաղի վերաբերեալ Ցուլիս 31 թուականով, Արմէնփրէսի տուած կարգ մը լուրեր, որոնք սակայն նորութիւն չեն բերեր: Երկու լուրերէն մէկը կը վերաբերի Շորեքշաբթի (Ցուլիս 26) օր Մտեփանակերտ տեղի ունեցած հանրաժողովին, ուր ելոյթ ունեցողները անդամ մը եւս իրենց մտահոգութիւնը արտայայտած են «Ղարաբաղեան հարցի քաղաքական լուծման ձգձգման կապակցութեամբ», դատապարտած են «որոշակի շրջաններու փորձերը ազգային հարցերը «լուծելու» բնակութեան ահաբեկման եւ անմեղ մարդոց հանդէպ բացայայտ բռնութեան միջոցով»: Նշուած է նաեւ թէ ինքնորոշման ձգտող փոքրաթիւ ժողովուրդի ճակատագիրը ոչ մէկ պարագայի կարելի է հաշուեդել սահմանադրական յօդուածներով: ԼՂԻՄ–ի հարցը կիսամիջոցներով լուծելու փորձերը աւելի կը խորացնեն ճգնաժամային իրավիճակը: Քննադատական խօսքեր ալ եղած են յատուկ կառավարման կոմիտէի եւ լուսարդելի հաստիքին: Վերջերս, Մտեփանակերտի մէջ, հանդիպում տեղի ունեցած է Նիւ – Եյճ առեւտրական ընկերութեան նախագահ՝ Տիգրան Թամկոչեանի եւ կառավարման յատուկ կոմիտէի նախագահ՝ Վոլսկիի միջեւ, որու ընթացքին նախնական համաձայնութիւն գոյացած է մարզային կեդրոնը համատեղ արդիւնաբերական ձեռնարկութիւն ստեղծելու մասին: Իրագործման պայմանները եւ 2 կողմերը հետաքրքրող միւս հարցերը քննութեան կ'առնուին նմանօրինակ հերթական հանդիպումներու ատեն:

Երկրորդ լուրը կը վերաբերի Գերագոյն Խորհուրդի յանձնաժողովի աշխատանքներուն, որոնք վերջացեր են: Ցուլիս 20–էն 27, յանձնաժողովի անդամները եղած են ինքնաւար մարզի բոլոր շրջանները եւ հանդիպումներ ունեցած են բոլոր ճիւղերու անձերու եւ աշխա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉ Կ'ԸՍԷ ՊԱՐԶԱՆԻ

Իճիպինէ Տօղրուլ (Ցուլիս 23) *Թղթակիցը առկոյութիւն մը ունեցած է Իրաքի Քիւրտերու ղեկավար Մ· Պարզանիի հետ որ Մայիս ամսուան մէջ Փարիզ կը գտնուէր: Ան քրտական հարցին համար կ'ըսէ թէ աւելի քան 20 միլիոնոց գանգուածի մը հարցն է ու դոյութիւն պիտի ունենայ այնքան ատեն որ քիւրտ ժողովուրդին իրաւունքները ճանաչուած չգտնեն: Ներկայ պայմաններու մէջ Պարզանի լաւագոյն լուծումը· կը նկատէ հետեւեալը·– իրաքանչիւր հատուածի քիւրտ ժողովուրդին տալ իր ճակատագիրը որոշելու իրաւունքը, գտնուած շրջանին մէջ բերել անկախութիւն ու ժողովրդավարութիւն, ապրած երկրին ժողովուրդին հաւասար իրաւունքներ ճանչնալ բոլորին համար:*

Քիւրտ ղեկավարը կը չեշտէ· – «Իրանցիներու, Արաբներու, Թուրքերու եւ այլ ժողովուրդներու նման մեր ալ օրինական իրաւունքն է Պետութիւն մը հիմնել· սակայն մենք չենք ուզեր արիւնահեղութեամբ հասնիլ մեր նպատակին: Կ'ուզենք որ աշխարհ հասկնայ թէ իրաւազրկուած ենք ու ճանչնայ մեր իրաւունքները»:

Աշխարհը օրէ օր կը փոխուի, կը յառաջդիմէ· այսօր կարելի չէ կրկնել 20 – 30 տարի առաջ կատարուածը· այո՛, կարելի է որ բազմազան դէնքեր գործածելով իշխանութիւններ չկրնան բնաջնջել Քիւրտերը, սակայն կարելի չէ այսօր այլեւս ծածուկ պահել այս բոլորը: «Զինեալ պայքարին նախապարձակը մենք չենք, այլ մենք պարտադրուեցանք ինքնապաշտպանութեան դիմելու· վաղը եթէ անխուսափելի դառնայ պատերազմիլ, պիտի հակադարձենք: Սակայն կը հաւատանք հետեւեալին· ամբողջ Քիւրտիստանի կամ ամէն մէկ հատուածին վերաբերող լուծում մը կրնայ խաղաղութիւն բերել: Պիտի չարունակենք մեր պայքարը, մինչեւ որ ասիկա իրագործուի: Այնքան ատեն որ լուծում մը չի գտնուիր քրտական հարցին, շրջանն ալ չի խաղաղիր· այնքան ատեն որ մեր իրաւունքները չտրուին, ոչ մենք ոչ ալ անոնք հանգիստ կ'ունենանք: Ինչպէս մեր ղրացի Արաբներու, Իրանի եւ Թուրքիոյ իրաւունքները, մերինները ալ պէտք է ընդունուին: Հակառակ պարագային արիւնահեղութիւն, պատերազմ, կոտորած տեղի պիտի ունենայ· մեր ուզածը ատիկա չէ» կ'ըսէ քիւրտ ղեկավարը:

Գալով Թուրքիոյ հետ իրենց յարաբերութիւններուն, Պարզանի կը խոստովանի թէ 1983 – 1984–ին, 1986–ին, 1987–ին հարցեր ծագած են, միջամտութիւններ, յարձակումներ կատարուած են, սակայն յետոյ ներողութիւն խնդրուած է· Թուրքիա ինքզինքը արդարացուցած է, ըսելով որ թիւրախը ՓՔՔ–ն (Քիւրտիստանի բանուորական կուսակցութիւն) էր ու սըխալած են դիրքերը:

Քիւրտ ղեկավարը կը պատմէ թէ 1986ին Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին առորդակրութեամբ սպառնական հեռագիր մը ղրկուած է իրենց, պահանջելով որ երեք – չորս օրէն խզեն կապերը ՓՔՔ–ին հետ, հակառակ պարագային սաստիկ յարձակումներու պիտի ենթարկուին: Ամէն պարագայի մէջ Պարզանի չուզեր որ Թուրքիոյ հետ յարաբերու – թիւնները ձգտումին: Ան յատկապէս կը փափաքի որ հոն ապաստանած իր ազգակիցները տուկան, յամառին ու ստանան ապաստանեալի օրինաւիճակը: Այդ զանգուածը բարեկամութեան կամուրջ մը պիտի հանդիսանայ Թուրք եւ քիւրտ ժողովուրդներուն միջեւ:

«ՓԱԿԱՊԻՄԸ ԲԱՑ ՉԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ՓՆՏՈՒՏՈՒՔ, ՄՏԱԼԼԿՈՒՄ, ՑՆՈՐՔ

Երբ տեղացող անձրեւը չունի ակնկալուած ուժգնութիւնը, չունի մանաւանդ անհրաժեշտ տեւողութիւնը, կը շարունակեմ հաւատալ, ապահովցնել իմ–գիմս, թէ շուտով պիտի վերսկսի ան, պիտի շարունակուի, պիտի սաստկանայ, մինչեւ որ ամբողջ աշխարհի ծածկուի ջուրով, մինչեւ որ մահանան աշխարհի բոլոր անիրաւները, բոլոր դաւաճանները, մինչեւ որ փրկուին միայն ազնիւ անհատները, միայն արդար անձերը, *տապանին* մէջ առնուած արու եւ էգ անասունները, սողուններն ու թռչունները:

Երբ ըսուեցաւ, թէ *Քաղաքին* արեւմտեան մուտքին բարձրացած ճարտարապետական հրաշալիքը *կամար* մըն է(*), մարդ էակին յատկանութեան խնկարկող կառոյց մը, կը շարունակեմ ես ներշնչուիլ առաջին տպաւորութենէս, առաջին մտածումէս, կը շարունակեմ անոր տրուած arche անուանումը յամառօրէն կապել աստուածաշնչական ուրիշ մէկ կառոյցի, նկատել գայն մեր օրերու նոր *տապան* մը: Ո՛չ մէկ դժուարութիւն ստեղծելու նոր օրերու *Նոյ* մըն ալ, ան գոյութիւն ունի արդէն, կը կարծեմ նոյնիսկ լսել անոր ականջին նոր աստուածներու շշնջացած թելադրութիւնները, կը սպասեմ: Կը սպասեմ, երկար չի տեւեր սպասումս: Պէտք է անձրեւէ, կը սկսի անձրեւել: Պէտք է անձրեւէ *քառասուն* օր եւ *քառասուն* գիշեր: Պէտք է իրագործուի երկրորդ *ջրհեղեղը*: Չէ՞ որ կրկին ապականած է աշխարհ, խելագարած են մարդիկ, կրկին մեղքերը հասած են անչափելի համեմատութիւններու: Չէ՞ որ աշխարհի եօթը մեծերը, *Նոյի* հրաւէրով արդէն պատսպարուած են այդ *տապանին* մէջ, սկսած են արդէն խօսիլ, կարծիքներ փոխանակել, լուծումներ որոնել: Չէ՞ որ անոնք կ'ուզեն նոր դիմագիծ տալ մարդկային յարաբերութիւններուն, հասկացողութեան բերել Արեւելքն ու Արեւմուտքը, մօտեցնել Հիւսիսն ու Հարաւը:

Գիտեմ որ կատարուեցաւ Աստուծոյ կամքը: Ջրհեղեղի վերջաւորութեան, Նոյի կողմէ նախ արձակուեցաւ *ագռաւ* մը, ապա *աղաւնի* մը, որ, աշխարհի վրայ հանգչելիք տեղ մը չգտնելով, վերադարձաւ շուտով: Եօթը օր ետք, արձակուեցաւ ուրիշ աղաւնի մը, որ վերադարձաւ իրիկուան դէմ, բերանը *ձիթենիի* փրցուած տերեւով մը, մինչեւ որ կրկին եօթը օր ետք արձակուած երրորդ աղաւնին ալեւս չվերադարձաւ, ապացուցելով թէ չորցած էր երկիրը, կրնային դուրս գալ Նոյը, զաւակները՝ Սէմը, Քամը, Յաբէթը՝ իրենց կիներով: Կրնային դուրս բերել նաեւ բոլոր կենդանիները:

Գիտեմ այս բոլորը, կը սպասեմ որ կատարուի նաեւ արդի աշխարհի *տապանի* ներուն կամքը: Երբ գիտեմ որ աշխարհի այդ եօթը մեծերը արդէն դուրս եկած են իրենց *տապանէն*, վերադարձած իրենց պալատները, միամտօրէն կը շարունակեմ հաւատալ, թէ տակաւին հո՛ն են անոնք, ինծի հետ կը սպասեն որ վերսկսի անձրեւը, բարձրանայ տապանը ջուրերուն վրայ, շրջագայի, կանգ առնէ վերջապէս, անգամ մը եւս, *Արարատ* լերան վրայ:

Երբ կարդացած եմ, թէ ամէն մաճուր թռչունէ հատ մը առնելով, *Նոյ* ղրկեցեր մատուցեց Աստուծոյ, *Ան*՝ հոտուրտալով անոնց անոյշ բոյրը՝ ըսաւ իրրեւ, թէ այլեւս անգամ մըն ալ պիտի *չանհնդէր* աշխարհը, թէ մարդուն սրտին խորհուրդը *չար* էր մանկութենէն, թէ ո՛չ մէկ ջրհեղեղ պիտի կարենար մաքրել աշխարհը, երբ կարդացած եմ, թէ Աստուած ջնջած է երկրորդ ջրհեղեղի մը հաւանականութիւնը, թէ Նոյի հետ իր ուխտի մէջ կը յիշեցնէ, թէ մարդուն թափած արեան համար հաշիւ պիտի պահանջուի, թէ ով որ մարդու արիւն թափէ, իր արիւնն ալ մարդէ պիտի թափուի, տեղեակ ըլլալով այս բոլորին, առաջին հերթին ե՛ս է որ կը զարմանամ յիմարութեանս եւ յամառութեանս վրայ, կը զարմանամ թէ ինչպէ՞ս կարելի է այսքան ցնորամիտ ըլլալ, սպասել որ նոր անձրեւ մը նոր ջրհեղեղ ստեղծէ, *կամար* մը վերածուի *տապանի*, վերանորոգուի մարդկութեան *սիրտը*:

Ջախողեցաւ Աստուծոյ ջրհեղեղը: Ասոր անմիջական առաջին համոզուողը եղաւ նոյնինքն Երկնաւորը, հիմա կրկին ապականած է աշխարհ, անոր մարմնին վրայ լերդացած են անթիւ աղտեղութիւններ, անարդարութիւնները կազմած են անհամար սարդոստայններ, հիմա այլեւս պէտք է հաւատալ նոր *տապանին* մէջ պատսպարուած նոր *Նոյին*, անոր վեց ընկերակիցներուն: Միայն անոնց հեղինակութիւնը, բարեկամեցողութիւնը, արդարութիւն ընելու տրամադրութիւնը կրնան ջնջել *երրորդ* ջրհեղեղի մը անհրաժեշտութիւնը:

Հոն ուր ձախողեցաւ *Աստուած*, միայն *Մա՛րդը* կրնայ յաջողիլ:

Երբ բարափներու վրայ ոչ ոք մնացած է, երբ գիտեմ որ ո՛չ մէկ ելեկտրակառք պիտի հասնի, երբ, ի հեռուս համոզուած եմ, ահաւասիկ լուսաւոր կառաշար մը դիմացս կը բանայ բոլոր դռները, կը մերժեմ մտնել, կը մերժեմ մեկնիլ, համոզելով ինքզինքս, թէ կը գտնուիմ սխալ բարափի վրայ, թէ պէտք է անցնիմ հանդիպակաց մայթը, վստահ՝ որ ո՛չ մէկ փոխադրակառք պիտի գայ նաեւ հոն, ներծծելու միակ ճամբորդը, զիս:

Փնտռտուք, մտալլկում, ցնորք:

Կը նայիմ հեռուէն: Քաղաքին արեւմտեան մուտքին իրագործուած *տապանը* զոյգ մը ազազուն սրունքներ ունի, ունի չափազանց տափակ, հորիզոնացուած գլուխ մը, ինծի կը թուի որ պատրաստ է շարժելու, ահա յորդառատ անձրեւ մըն ալ կայ, բայց կը մնայ ան իր տեղը, կը մնայ տատամսոտ, անտեսանելի ձեռք մը յառաջացնելով Աստուծոյ ձախողութիւնը յաջողութեան վերածելու մարդուն կարողութեան մէջ:

Մ· ՊԱԶԱՐՃԵԱՆ

(*) Ակնարկութիւնը Փարիզի l'Arche de la Défenseին է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Գորիսի Քոլատակ թաղամասին մէջ քաղաքամբ կատարուած է Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժի զոհերու յուշարձանին: Ան կը ներկայացնէ հայկական տան աւանդական կամարը, որ սակայն բնութեան կործանիչ ուժէն փուլ եկած է: Կան երկինք բարձրացող երկու կիսակամարներ, որոնց հիմը ամբողջն խրած է հողին մէջ: Կամարները ունին բուսական զարդաքանդակներ· վերնամասերը կ'աւարտին մոխիրէն յառնող փիւնիկ թռչունի պատկերով որ դարերէ ի վեր կը խորհրդանշէ հայ ժողովուրդի անմեռ ոգին, ապրելու տենչն ու դոյատեւելու ծարաւը:

Կիսակործան կամարին մօտ միակտուր քարէ բարձրացած աղբիւր – խաչքարին վրայ արձանագրուած է «Հայոց ՌՈՁՐ՝ ողբ» (1988): Բացումի արարողութեան մասնակցած են Մտեփանակերտէն ու Հադրութէն պատուիրակութիւններ, պաղտեալ շրջաններէն, ինչպէս նաեւ Մեղրիէն եւ Երեւանէն հիւրեր, արուեստի ու գրիչի մարդիկ:

«ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐ»ՈՒ ՇԱՐՔԷՆ

ՏԱՐՕՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐՏՆՁՈՒՄՆԵՐԸ

Տարօն – Տուրուբերանը կամ Տարօնի աշխարհը դվխաւոր կեդրոնը եղած է հայ յեղափոխական շարժման:

Տարօնը ինքնին լեռնաշխարհ մըն էր, կեդրոնը ունենալով Մշոյ դաշտը եւ շրջորհիւ այս առաւելի դիրքին ունեցած է կիսանկախ վիճակ մը:

Տարիներու ընթացքին, բազմաթիւ վարչական կարգադրութիւններու ենթարկուած է օսմանեան տիրապետութեան տակ: Երբեմն մը նահանգին մէկ կարեւոր մասը, քահաճ կարգադրութեամբ մը ենթարկուած է Կարնոյ նահանգին Տիարպէքիր շրջակայքի գաւառներուն եւ դիւրերուն հետ:

Այս խառնակ եւ աշխարհագրական տիրապետութիւնները վերջ կը գտնեն 1839-ին՝ օսմանեան թանզիմաթով, իսկ ըստեղծուած կազմակերպչական աշխատանքները իրենց վերջնական լուծումին կը հասնին յառաջացնելով նոր նահանգային բաժանումներ, որոնց շնորհիւ 1871–ին, Մխոհատ փաշայի վարչապետութեան օրով Տարօն – Տուրուբերանը կը դառնայ ինքնուրոյն մարզ ,Պիթլիսի նահանգ անունով: Պիթլիսի նահանգի կեդրոնը կը դառնայ Բաղէշ կամ Պիթլիս: Իսկ նահանգի սահմաններուն մէջ կ'իյնան Բաղէշի գաւառը (Սալնոյ ձորը), Մշոյ գաւառը (Տարօնը), Սղերդի գաւառը (պատմական Աղձնիքի մէկ մասը) եւ կենճ գաւառը (պատմական Հաշտեանոց, կամ Ա-պահունեաց աշխարհը):

Բաղէշի կը պատկանէին Ախլաթ, Խիզան եւ Մոսքան:

Մուշի սահմաններու մաս կը կազմէին Տարօնը, Մշոյ դաշտը, Սասուն (Շատախի մէկ մասը եւ Բռնաչէն), Մանազկերտ, Պուլանուխ եւ Վարդօ գաւառակները:

Կենճ գաւառին մէջ կ'իյնային Տարօնի արեւմուտքը, Սասունի մէկ մասը, Ճապաղջուր: Այս գաւառն է մեր պատմական երկիր Նայիրին:

Սղերդ կը գրաւէ Պիթլիսի հարաւային մասերը: Օսմանեան Պետութիւնը քրտական այս շրջանը Պիթլիսի նահանգին կցելով նպատակ ունեցած է Սասնոյ զուտ հայկական ազգաբնակչութիւնը թէ քաղաքականօրէն թէ վիճակագրականօրէն հակակշռել եւ Հայութեան թիւը նուազագոյնի իջեցնել:

Այս բաժանումները խորամանկօրէն կատարուած, նպատակ ունէին Սասնոյ լեռներու կիսանկախ եւ միասնական ազատարհատագրական եւ ազգային դիմադիմագ խաթարել:

Իր զուտ ազգային բնակչութեամբ, ժողովուրդի խիտ նկարագրով Սասունը եղած էր Սուլթան Աբդիւլ Համիտի աչքին փուշը: Իրմէ եօք տէս, Իթթիհատականներու գլխաւոր քաղաքականութիւնը եղաւ զսպել, ճնշել հայ յեղափոխական պայքարի այս դարբնոցը:

ՀԱՑԱՀԱՒԱՏ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԻ

Առաջին համաշխարհային պատերազմը բարեդէպ պատեհութիւն էր Իթթիհատականներուն, ընջելու Տարօնի Հայութիւնը:

1908–էն եօք, Մուշը դարձած էր Տարօնի աշխարհի ազգային եւ յեղափոխական գլխավորութեան կեդրոնը: Այստեղ էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կ. Կոմիտէն, Ազգային Առաջնորդարանը եւ Բարեգործական Ընկերութիւնը: Շրջաններու մէջ կային առաջնորդական փոխանորդներ եւ քաղաքական, ազգային ժողովներ եւ մասնաճիւղեր:

Իսկ նահանգին կեդրոնը, Պիթլիս, նստած էր Թուրք պետութեան նահանգապետը՝ Իթթիհատական հայատեաց եւ խրտմահնկ ցորնակալ Մուսթաֆա Ապտիւլ Խալըտը: Իրեն կապուած էին շրջաններու գաւառապետները՝ մութասարըֆները:

Մուշի մութասարըֆն էր Թալէաթի հովանաւորութիւնը վայելող ճիւաղ մը՝ Սիրվէթ պէյ:

Պատերազմի գործողութիւններու համար Մուշը ընտրուած էր զինուորական պահեստի կեդրոն: Շրջանի զինուորական ընդհանուր հրամանատարները էին Վասֆի պէյը, իսկ իր տեղական հրամանատարներն էին հայատեաց երկու իթթիհատական հրէշներ՝ Ռուշտ եւ Ֆայազմագ:

Դժբախտութիւնը, Տարօնի պարագային այն էր, որ Տարօնի հայաշխարհը պաշարուած էր վայրագ եւ Համիտի օրերէն իսկ զինուած քրտական հայատեաց արիւնախում աշիրաթներով: Այս ցեղախումբերն էին որոնք Հայոց Ցեղասպանութեան ահ ու սարսափը եղած էին:

1914, Յուլիս 21–ին, Թրքական իշխանութիւնը զօրահաւաքի հրամանը կ'արձակէ: Բանակ պէտք է ներկայանային 18–45 տարեկան ամէն հայ տղամարդիկ: Թուրքին, Հայուն եւ Քիւրտին համար տրուած այս հրահանգը անարձագանգ մնալով, վերին կարգադրութեամբ՝ Թուրքերը բանակ կ'առնուին իբր ճանապեզարներ, զօրահաւաքի կազմակերպիչներ, Քիւրտերը կը կազմակերպուէին, իրենց շրջաններուն մէջ, իբր համիտեան դունդեր, պատրաստ՝ Սիրվէթ պէյի հայասկնոջ ծրագիրը գործադրելու: Իսկ Հայերը կը մնային սպառազէն եւ չինթահար վիճակի մէջ կամ զատապարտուած էին տաժանակիր աշխատանքի:

Այդ օրերուն Տարօնի գործիչ՝ Ռուբէնին կ'առաջարկուի կազմել հայ – քրտական կռմաւորական խումբ մը: Այս առաջարկը՝ նախ հաճելի եւ բարեկամական կը թուի Հայոց համար, քայց Հայերը իրենց հետ իրենց զէնքերը բերելու առաջարկը բացայայտ կը դարձնէ ծրագրուած դաւը: Փոխարէնն, հայ զեկավարութիւնը կ'առաջարկէ Քիւրտերու նման Հայոց եւս զէնք հայթայթել: Սիրվէթ պէյ ժպտելով կը լսէ Հայոց առաջարկը եւ իբր թէ կը մեկնի Պիթլիս, կարգադրութիւնը կատարելու:

Մինչ այդ՝ լարուածութիւնը կը ծանրանայ, քրտական յարձակումները կը բազմանան: Այդ օրերուն Տարօն կու գայ նաեւ օսմանեան Զորհրդարանի հայ ներեփոխան Կոմս: Եւ այս պայմաններու լոյսին տակ, Կոմս, Ռուբէն, Գառնենու Մկրտիչ, Պաղտասար Ճոլօ, Զրից Տէր Մուշեղ, Մոկունքի Զազար, Բերդակայ Ոսկան, Վարդենիսցի Մարտիրոս, Կորիւն եւ Կ. Կոմիտէի անդամներն ու ներկայացուցիչներ Սասունէն, Մուշէն՝ հաւաքուած՝ խորհրդակցական ժողովներ կը գումարեն, Տարօնի Հայութեան ընդհանուր կացութիւնը քննելու:

Ժողովի ընթացքին, յետ երկարաւոր խորհրդակցութեան, միասնաբար որոշում կը կայացուի՝ բնաջնջման ենթարկուելու փոխարէն դիմել պայքարի: Ինքնապաշտպանութեան ձեւեր կ'առաջարկուին, քայց նաեւ կը փնշատակուին նպատակները՝ ընդհանուր ապստամբութիւնը կը տանի դէպի անխուսափելի ջարդ, ինքնապաշտպանութիւնը կը տանի դէպի ինքնաջնջում: Ռուբէնն եւ Գորիւն այս աշխատանքներուն պատասխանատուները կը նանշանակուին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՆԱՑԻԼ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱԶՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ա.

Քանի մը օր առաջ հեռաւոր ափերէ ժամանած բարեկամի մը հետ կը խօսէի: Ո՛վ պիտի ուրկէ թելադրուած, յանկարծ սկսաւ պատմել թէ ինչպէս իր կեանքին մէջ երեք անգամ փրկուած էր ստոյգ մահէ: Մէկ անգամուանը ահաւոր արկած մըն էր: Դէպի գետաւ գործի ճամբորդութեան մը ելած էր: Մէկ քաղաքէն միւսը երթալու համար երբ պատրաստուած էր հին ու խարխուլ օթօպուս մը նստիլ, բարեկամները հրաժարեցուցած էին զինքը: «Դուն խե՞նթ ես որ այս խարխուլ օթօպուսով պիտի երթաս, ապահէ, կէս ժամ վերջ չատ արդիական ու մաքուր օթօպուս մը ճամբայ պիտի ելլէ, անով դնա՛» ըսած էին: Ինք ալ այդպէս ըրած էր: Եւ չատ ալ զոհ էր, որովհետեւ օթօպուսը մատաքուր, չատ հանգիստ խուզմանեռով, կարծես գործարանէն նոր դուրս եկած փոխադրամիջոց մըն էր:

Ինք բաժած էր եռեւի կարգերուն վրայ, որովհետեւ առջեւի կարգերը արդամադրուած էին խումբ մը կիներու, որոնք հարսանիքէ մը կը վերադառնային: Եռեւը նստած զիրք կը կարդար, մէկ կողմէ ականջ տալով կիներու, որոնք ուրախ զուարթ կը խօսակցէին:

Բաւական ճամբորդելէ վերջ, յանկարծ նախզգացում մը ունեցաւ: Իրեն այնպէս թուեցաւ որ արկած մը պիտի պատահի: Մէկդի ըրաւ գիրքը, եւ աչքերը յառեց հորիզոնին: Քիչ վերջ յանկարծ տեսաւ որ քովինտի ճամբայէ մը բեռնակառք մը, դէպի եռեւ գալով, մայր ճամբայ կ'ելլէր: Ուժմբ մը մարդիկ ալ ճամբուն վրայ կանգնած, ուղղութիւն կու տային բեռնակառքին: Օթօպուսին չարժավարը չատ ուշ կրցաւ տեսնել բեռնակառքը եւ ամբողջ արագութեամբ դնաց չախչախուիլ բեռնակառքին վրայ: Բարեկամս, որ տեսած էր արկածին մօտենալը, բնազդային չարժումով մը փաթթուած էր առջեւի նստարանին յենարանին ու այդ կերպով փրկուեցաւ ստոյգ մահէ, մինչ ամբողջովին ճզմուած էին առջեւի կարգերուն վրայ նստած կիները, չարժավարը, ու վարի բեռնակառքին ուղղութիւն տուող մարդիկը:

Բարեկամս կը պատմէր աւերակ դարձած, ինքն իր վրայ չրջուած կառքին մէջ-

բու պատասխանատուութիւնը կը ստանձնեն:

1915 Յունուարին սկսած լարուածութիւնը, կը պայթի Մարտն Օգոստոսի չրջանը:

Ցրօնք զիւղի 150 տուներու հրկիզումէն եաք՝ Շէյխ Մէհմէտ Էմին կու գայ Գոմս զիւղը, ձերբակալելու եւ դատապարտելու հայ զիմադրութեան երկու զեկավարները՝ Ռուբէնն եւ Կորիւն, քայց Կորիւն չատ սիրուած ըլլալով Քիւրտերուն կողմէ, զաղտնի լուր կ'առնէ իր դէմ եղած դատապրութեան: Իր տան մէջ, բնական երեւոյթով ընդունելէ եաք դատախիր Շէյխ Մէհմէտ Էմինը, Կորիւն հրդեհի կու տայ իր չէն բնակարանը, մահուամբ պատժելով թէ՛ իր ոխերիմ թշնամին եւ թէ իրեն ընկերացող 15 դատապիր ոստիկանները:

Այս միջադէպով արդէն սկսած էր Հայոց ապստամբութիւնը:

Իրր փոխարէժ Քիւրտեր կու գան կողոպտելն զիւղը, իսկ խեղճ Գոմսեցիք փախուստ կու տան եւ ամելի ապահով հայկական զիւղեր կ'երթան ապաստանելու:

Իր կարգին, Սիրվէթ պէյ իր մօտ կը կանչէ Կոմսն ու Ա.պարախանեան Սրբատանը, որոնց պարտականութիւն կու տայ այս հարցին չորչ քննութիւն բանալ: Հայոց եւ Քիւրտերու վկայութիւնը լսելէ եաք միայն Սիրվէթ պէյ պատ կ'արձակէ Կոմսը:

Փախուստական կը մնան Կորիւն եւ Ռուբէն: Մուշի Դաշնակցութեան ակումբի փակումէն եաք, Կոմս եւս կը դիմէ նահապետական միջոցներու:

ԱՐՄԷՆ ՏՕՆՈՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ԱՈՒՇՎԻՑ ՄԵԾԱՐՈՒԱԾ ԹԷ ՊՂԾՈՒԱԾ

Հրեաներու եւ կարմրգեան կրօնաւորուհիներու միջեւ Աուշվիցէն ծայր առած բախտամբ հետզհետէ ուշադրութիւնը կը գրաւէ համաշխարհային լրատուիւնեռուն: 1987–ին համաձայնութիւն գոյացած էր երկու կողմերուն միջեւ, որ ալդ վայրին մէջ հաստատուած կրօնաւորուհիները պիտի մեկնէին այլուր, անոնալով հրեայ զաղութին պահանջին. անոնք չէին հանդուրժեր որ Հրեաներու բնաջնջման դլխաւոր վայրերէն մէկը այսօր քրիստոնէութեան կեդրոն մը դարձած ըլլայ: Կրօնաւորուհիները պիտի տեղափոխուէին 24 ամսուան ընթացքին: Առաջին պատմանաժամը կը լրանար փետ. 22–ին: Ապա՝ երկարաձգումէ մը եաք՝ Յուլիս 22–ին: Սակայն կրօնաւորուհիները միչտ հոն են. աւելին, անոնք կը չարունակեն նորոգութիւններ ընել իրենց կուսանոցին մէջ:

Այնոք հոն հասան 1984–ին, Քրակովի առաջնորդին համաձայնութեամբ. խնդիրը ծագեցաւ տարի մը եաք, Պապին Պենեդիկտոս այցելութեան չրջանին: Եկեղեցիին օժանդակ մարմինը չատ աւելի կը նկատէ հանդամանութիւն կատարելու. «Ձեր նուէրը Պապին՝ Աուշվիցի մէջ

ՉԷՆ դուրս ելլելու իր ճիգերը, նաեւ այն սարսռազդեցիկ տեսարանը, որ կը տիրէր իր չուրջ: Ամէնուրեք դիակներով լեցուն էր եւ ինք ալ մեռած պիտի ըլլար, եթէ վառնդը առեներ նչմարելով պահուըտած չբլլար յենարանին ետին:

Բախտին մէկ հեղնանքն էր կարծես, որ կէս ժամ վերջ, արկածին վայրը կը հասնէր այն խարխուլ ու հին օթօպուսը, որուն մէջ ճամբորդելէ վախցած էր: Բարեկամս այս անդամ հարկադրուեցաւ տեղ դրաւել այդ օթօպուսին մէջ եւ առնով է որ դնաց իր երթալիք տեղը, իր ետին թողլով անչնչացած կամ ծանր վիրաւոր մարմիններ:

Երբ բարեկամս վերջացուց իր ոդիսականը, ես լինձի հարցուցի թէ մարդու մը համար ի՞նչպիսի փորձառութիւն մըն է ստոյգ մահէ փրկուած ըլլալը: Ջանացի լիշել, թէ ես ալ ապրա՞ծ եմ այդպիսի փորձառութիւն մը, ստոյգ մահէ փրկուա՞ծ եմ: Շատեր այդպիսի փորձառութիւն երբեք չեն ունեցած: Մահէ փրկուած ըլլալ ինչ է, չեն դիտեր: Թէեւ հաւանաբար անհամար անդամներ ստոյգ մահէ փրկուած են, բայց չեն անդրադարձած, ատոր գիտակցութիւնը չեն ունեցած: Ամերիկա բոլորովին տարբեր է մահուան փորձառութիւնը ապրելէ: Ստոյգ մահուան հետ պահ մը դէմ յանդիման մնալ, մահուան աչքերուն մէջ նայիլ, յետոյ ետին փրկուիլ: Փրկուիլ, ու ապրիլ շրջունակել: Անկէ վերջ տանջամահներ, երեսնամեակներ ապրիլ: Եւ այդ տասնամեակներու ընթացքին միչտ մտածե՛լ, թէ «ես հիմա մեռած պիտի ըլլայի, ես հիմա վաղուց հող դարձած պիտի ըլլայի»: Այո՛, ի՞նչ կը զգայ արդեօք մարդ, երբ կը խորհի անցեալի այսպիսի տարտափելի փորձառութեան մը մասին:

Մանկութեանս չրջանէն տարտափդու պատկեր մը կը յամենայ մտքիս մէջ: Թամօնթիի եռեւի կողմերը, ուր տակաւին ամէն ինչ դաշտ էր ու բլուր կամ անդունդ, ես, ութ կամ ինը տարեկան մանուկ, դաշտային պտոյտի մը գացած եմ զարմուհիիս ամուսնին հետ: Եւ ահա որ բլուրէ մը վար կը վազեմ ամբողջ ուժովս: Աւելիա վազել մը չէ իրականութեան մէջ, այլ գլորիլ է, որովհետեւ կանգ առնել կ'ուզեմ, եւ չեմ կրնար կանգ առնել, չեմ կրնար ոիս պապել, կը վազեմ դէպի վար, ուր անդունդ մը կամ խոռոչ փոս մը կայ: Այդ միջոցին յանկարծ կը տեսնեմ քեռայրս, որ քովէն յաջորդած է եւ դէպի իմ վրայ կը վազէ: կը հասնի ինծի ու կը նետուի վրաս, գիս երկու թեւերովը գրկելով: Երկուքս մէկ գետին կը գլորինք, քայց կը փրկուիմ անդունդին մէջ իյնալէ:

Կեանքի այդ կտնուխ չրջանէս ոչինչ կը լիշեմ, բացի այս պատկերէն: Եւ ես ինծի յաճախ հարց կու տամ, թէ ուրիշ անդամ ալ փրկուա՞ծ եմ արդեօք ստոյգ կամ հաւանական այսպիսի մահէ մը:

Բ. Հ.

վանք մը» կը նչեն թուրքիկները: Հոն կը խօսուի նաեւ «Աուշվիցի 4 միլիոն անմեղներու ոչնչերպութեան» մասին:

Գերմայ Հրեաները կը վրդովին. կարգինալ Տլքուռթոէ կը յայտարարէ թէ նման քայլ մը կը վարկաբեկէ Աուշվիցի խորհրդանշական արժէքը: Մինչ Լեհաստանի առաջնորդը նոյն ձեւով չի մտածեր «Հակառակ հակնատր լինչու խնդիր կը դառնայ կարմելեանները» նկատմամբ կու տայ:

Ամէն պարագայի մէջ, լեհական իշխանութիւնները պէտք է գոհ ըլլան որ համաձայնութիւն գոյացած է կաթողիկներու եւ Հրեաներու միջեւ: Անհրաժեշտ ըլլայ ժամանակը կը տրամադրուի առաջնեներուն, որպէսզի հարկաւոր վայր մը գտնուի ու վանքը փոխադրուի: Սակայն ձիշդ է նաեւ որ միանձնուհիները կը կրնան ժամանակ չտալ, միամօրէն յուսալով որ ժամանակը կ'անցնի ու կրնան վերջնապէս հոն մնալ:

Իր կարգին լեհ եկեղեցին իր վարդապետներով ու հաւատացեալներով չատ համոզուած չէ թուրք ըլլալ կուսանոցը փակելու որոշումին. մաս մը կաթողիկէ ներ հարց կու տան թէ կարմելեաններու պղծութիւնը ի՞նչով պղծում կը նչանակեն Աուշվիցի համար: Սակայն եկեղեցին խօսք առած է. ու ներկայիս չի չարգելք իր խօսքը: Եթէ հարցը երկարի, նախկին ամբաստանութիւն մը վերսկսին պիտի ուղղուի լեհ ժողովուրդին դէմ. ակնարկելով հակառակ կեցուածքը: Ի՞նչպէս արձագանգ ըլլալ ատոր: Վալեզայի խորհրդատուներէն մէկը որ հաւատացեալ մըն է Պապին հաւատարիմներէն մէկը, Սոկարնոյի օրաթերթին մէջ կը գրէ. «Երկու կրօնքներու բախում մըն է ասիկա, որ նկթ ունի բնաջնջումի խորհրդանիշ զարձած վայր մը: Կաթողիկէ կրօնքին մէջ մարտիրոսութեան վայրերը սրբազործ կը ներչնչեն. խաչեր ու խորանները կը բարձրացուին հոն: Այնպէս որ Աուշվիցի մէջ կաթողիկէն կը հարցնէ. "ինչ կրնայ նեղուիլ աղօթքէն": Իսկ հրեայ կրօնքին համաձայն մահասանները վայրն են յուղարկաւորութեան իրաւատարութիւններու. անկէ անդին կրօնական ամէն պաչտամունք անթերեւութելի է: Անոնց համար կարմելեաններ կը ջնջեն գեղասպանութեան դրոշմը. հրեայ դաղութը չի կրնար ընդունիլ "չորս միլիոն անմեղ գոհեր" տարազը: Լուծում մը գտնելու համար պէտք է որ Լեհերը Աուշվիցի նային Հրեաներու աչքերով. ու ատիկա Լեհերու պարտականութիւն է»:

Ամէն պարագայի մէջ, յստակ է որ կաթողիկէ եկեղեցին աւելի երկար տեն չի կրնար խուսափիլ. հրեայ դաղութին ներկայացուիչները կ'ուզեն որ Պապը յարգէ կնքուած համաձայնութիւնը եւ մինչ այդ կը խզեն վատիկանի հետ...:

Կարմելեաններու յամառութիւնը արդեօք պիտի մնայ որպէս ապարդիւն մեծախոսութիւն մը:

Ա. Թ. Թ.

Ազգանիթիևահայ Ճառնակաևի

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ («Ցառագ»). –

ՀԱՅՐԵՆԻ ԳՐԱԿԱՆԱԳԷՏ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Մաս կազմելով Սրբ. Մխիթեան Ճառագաղութեան Պաշտպանութեան Կոմիտէի պատուիրակութեան մը, Յունիս 12–18ին Պրազիլ այցելեց գրականագէտ Լեւոն Մկրտչեան: Վերադարձի ճամբուն վրայ, Յունիս 19–22–ին փրոֆ. Մկրտչեան Պուէնոս–Այրէս մնաց, իր կարճատեւ կեցութեան ընթացքին առիթ ունենալով ծանօթանալու կարգ մը հաստատութիւններուն: Իսկ Յունիս 20–ին, Արժանթինահայ Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ, «Ուիլֆըն Փալաս» պանդոկին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիպում – ասուլիս մը հիւրին հետ:

Լ. Մկրտչեան ծանօթ անուն է Հայաստանի գրական կեանքին հետեւողներուն համար: Երեւանի Համալսարանի Ռուսաց լեզուի եւ գրականութեան բաժնի անօրէնն, պիտութեան վաստակաւոր գործիչ, պետական մրցանակի դափնեկիր, հեղինակ է հայերէն եւ ռուսերէն բազմաթիւ հատորներու՝ միջնադարեան եւ արդի հայ գրականութեան մասին, եւ կարեւոր աւանդ ունի հայ գրականութեան գործերու ռուսերէն եւ այլ լեզուներով թարգմանութեան աշխատանքին մէջ:

Պ. Խուան Տիմիճեանի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցաւ հայրենի գրականագէտը, որ կատարեց չարք մը հետաքրքրական մեկնութիւններ Հայոց պատմութեան մասին, մեկնակէտ ընդունելով Ցիսուսի եւ Քարաբրայի աստուածաչընչեան դէպքը, որմէ հետեւցուց թէ, ինչպէս որ Ցիսուս, հակառակ անմեղ ըլլալուն, ազատ չարձակուեցաւ ամբոխի պահանջով, որովհետեւ գաղափարական թշնամի էր, այնպէս ալ հայ ժողովուրդը իր պատմութեան ընթացքին կրած է նոյն ճակատագիրը՝ նուաճողներու եւ չարդարարներու գաղափարական թշնամի ըլլալուն համար: Խօսեցաւ նաեւ միջնադարեան գրականութեան այժմէականութեան մասին, օրինակ բերելով Աղբրեանցիներու հնարած սոգուանական առասպելը, եւ ընդգծեց հայ մշակոյթի կարեւորութիւնը՝ զայն ստեղծող ժողովուրդին գոյութեան իրաւունքը հաստատելու համար:

Ապա ներկաները զանազան հարցումներ ուղղեցին հիւրին՝ հայ գրականութիւնը ստալինականացման եւ լճացման չրջանին, Եղեռնի թեման հայրենի գրականութեան մէջ, աղուանները, հարցը եւ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Ուիլֆըն» պանդոկին մէջ, Յունիս 26–ին, Հայաստանի վերաչինութեան գործին օժանդակութեան առընչութեամբ բանակցութիւններ ունենալու համար Արժանթին ժամանած պատուիրակութիւնը մամուլի ասուլիս մը տուած է: Հայաստանի Օժանդակութեան Համագաղութային Համակարգումի Մարմնին անունով խօսք առած է Ա. Իզմիրլեան (Հ. Ց. Դ.), ապա Հայաստանի փոխ վարչապետ Վ. Դայեան ներկայացուցած է ազէտէն յետոյ պարզուած իրավիճակը: Ան մանրամասնօրէն ընդգծած է բնակարաններու եւ գործատունութիւններու վերաչինութեան կարեւորութիւնը: Գաղափար մը տալով հատկացուած գումարներուն մասին, Դայեան ըսած է որ, ադրբեջանցի «պիտնականներ»ու հետ բանակցութիւնները, Հայաստանի երիտասարդ բանաստեղծները, արցախեան չարժումը եւ վերակառուցումը: Իւրայատուկ անմիջականութեամբ ու զուարթախոհութեամբ, Մկրտչեան գոհացուց բոլոր հարցումները:

Փաստօրէն վերջին պահուն կազմակերպուած այս ճեռնարկին ներկաները գոհ սրտով բաժնուեցան սրահէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻՒԹՈՎ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹ՝ ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ ՄԷՋ

Ուրուկուէյը աւանդաբար հայանպաստ չեչտ վարկապիծ մը ունեցած է միչտ, ամէն ձեւով իր օժանդակութիւնը բերելով Հայութեան տարբեր աչխատանքներուն: Հայ Դատի հետապնդման եւ հայկ. ցեղասպանութեան ճանաչման գործին մէջ, այս Պետութիւնը միչտ առաջին դիրքերուն վրայ եղած է:

1986–ին, Ուրուկուէյի թղթատարական ապառարկութիւնը կը նչէր Մեծ Եղեռնի 71ամեակը յատուկ դրոչմաթուղթով: Վերջերս, միայն երեք տարի ետք, հայկական երեւոյթ մը նորէն իր ցոլացումը պատւ յատուկ դրոչմաթուղթով. այս անգամ՝ հնչակեան կուսակցութեան 100ամեակը:

Կարմիր խորքի վրայ, ճերմակ տառերով դրուած է «Հայ Հնչակեան Կազմակերպութիւն», մէջտեղը դափնիներով նըշան մը (ոսկեզօծ), ուր դրուած է «100-ամեակ», իսկ վարը՝ «1887 – 1987»:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հ. Ց. Դ. ակումբը այցելած են, Յունիս 28–ի երեկոյեան, Հայաստանի պետական պատուիրակութեան երեք անդամները՝ Վանիկ Դայեան (փոխ վարչապետ), Ռոմէն Քոզմոյեան (Սփիւռքի Կոմիտէի փոխ նախագահ) եւ Գէորգ Խոսրովեան (կառավարական խորհրդատու), ընկերակցութեամբ Արժանթինի մօտ խորհրդային փոխ հիւպատոս Յարութիւն Վերմիչեանի: Ամենց ի պատիւ տրուած ճաչին խօսք առած են Ալեհիք Իզմիրլեան (Հարաւային Ամերիկայի Կ. Կ.), Շահան Յովակիմեան (Հ. Ց. Դ. Կ. Կ.), ինչպէս նաեւ Ռ. Քոզմոյեան:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Յուլիս 3–ին, Հայաստանի պաչտօնական պատուիրակութեան ու երկրաչարժի օժանդակութեան համագաղութային համակարգիչ յանձնախումբի ու եվմտական ենթայանձնախումբի անդամներուն միջեւ համաճաչնագիր մը ստորագրուած, ուր ճըշդուած է հատկացուած գումարով կառուցուելիք օժանդակութեան բնոյթը: Կազմակերպիչ յանձնախումբը Հայաստանին կը նուիրէ Լենինականի միսի կոմպինատի նորոգման համար՝ միսի մչակման սարքեր, կենդանիներու արուեստական բեղնաւորման համար՝ տարրալուծարան ու սարքաւորումներ, հորմոններ եւլն.:

Հայրենի պատուիրակութիւնը Յուլիս 4–ին հանդիպում ունեցած է այն տեղն դեռ Արժանթինի նախագահ Ռ. Ալֆոնսինի հետ, ընկերակցութեամբ համակարգիչ Յանձնախումբի անդամ ազգային երեք կուսակցութեանց ներկայացուցիչներուն, նախկին դատաւոր Լ. Արբալեանի, առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկ. Բուենթաթեան:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հ. Մ. Ը. Միութեան կեդրոնը այցելած են, Յուլիս 2–ին, հայրենի պատուիրակութեան անդամները եւ Խոր. Մխիթեան փոխ հիւպատոս Յ. Վերմիչեան: Անոնք ծանօթացած են կեդրոնին զանազան բաժանմունքներուն, տեղեկացած են հոն տեղի ունեցող մարզական եւ սիրատական դործունէութեան, Կէսօրին, պատուիրակութեան լ պատիւ տրուած ճաչին ելոյթ ունեցած են երկու կոմիտներուն ներկայացուցիչները, վիակման խօսքով հանդէս եկած է թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկ. Բունթաթեան:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Խրիմեան Հայրկութիւն այցելած են, Յունիս 27–ին, Հայաստանի պատուիրակութիւնը եւ Երկրաչարժի օգնութեան Համակարգիչ Յանձնախումբի անդամները: Աչակերտութեան կողմէ կատարուած երգէն ու բարի գալուստի խօսքերէն յետոյ, Ռ. Քոզմոյեան (Սփիւռքի Կոմիտէ) բացատրած է պատուիրակութեան այցելութեան նպատակը: Ապա, երկրորդականի հայկական բաժնի տնօրէն Ռ. Մոզեան իր խօսքն արտասանած ու հիւրերը հրաւիրած է այցելելու հիմնարկութեան բաժինները: «Եադուլեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած ճաչին ընթացքին խօսք առած են վ. Դայեան (փոխ վարչապետ) ու Յ. Օղուլեան (Խրիմեան Հիմնարկութիւն):

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Ս. Ծ. Ե. Միութեան Ազգային Վարժարանի Տնօրէնուհի Տիկ. Ալիս Գալուստեան, Ուսուցչուհի Տիկ. Սեդա Գալուստեան եւ

(Շար. Ա. Էջէն)

տաւորներու հետ (տես՝ «Յառաջ», Օգս. 1)։ Յանձնաժողովի ընդհանրացուած նիւթերը եւ առաջարկութիւնները կը ներկայացուին Տոր. Միութեան Դիւրագոյն Տորհուրդի քննարկման։

Դեռ ի՞նչ մնայ «քննարկման» ենթարկելու, երբ այս լուրը արուած Թուականին իսկ –Յուլիս 31– Ազերիներ կը յարձակին չարասիւնի մը վրայ, որ ԲԱՆԱԿի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՄԲ դէպի Ստեփանակերտ կ'երթայ եւ 23 վիրաւորներուն 13–ը՝ Հայերն են, 3–ն ալ՝ պինուորներ։

Կը մնայ յանձնախումբ մը եւս նշանակել որ այս պարագան ալ քննարկման առնէ։ Եթէ չենք սխալիր, Քլեմանսօն է որ կ'ըսէր՝ եթէ կ'ուզէք հարց մը չլուծել ու վերջնապէս ձգձգել, յանձնախումբ մը նշանակեցէք։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ առաջարկը իր բոլոր չիի բանտարկեալները, ներառեալ Շէյխ Օպէյտ, փոխարինելու արեւմտեան եւ իսրայէլացի պատանդներու հետ, ծիծաղելի կը նկատուի չիի կազմակերպութեանց կողմէ։ Իսրայէլ չուզեր ընդունիլ որ անել կացութիւն մը ստեղծուած է, իր իսկ պատասխանատուութեամբ։ «Ցեղափոխական արդարութեան կազմակերպութիւնը» 48 ժամով երկարաձգելէ Զիչիփիօ պատանդն ալ մեռցնելու իր սպառնալիքը, ընթացք տալով անոր կնոջ սրտառուչ կոչին։ Շեչտեց սակայն թէ այս նոր պայմանաժամը չի կրնար երկարաձգուիլ։ Իսրայէլ վճռական կը մնայ, բան մը չընելով, ձգելով որ կացութիւնը փոխ, լուծում չի գտնուիր։ Հարկ է հակայարձակման անցնիլ եւ վերջ տալ թուլամորթ քաղաքականութեան մը։

ՔՈՐՍԻԿԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՐԱՒԱՑԻՆ չջլանի հրդեհները աւեր գործեցին եւ կը շարունակեն գործել։ Մեծ մասը հրամոլներու գործ է, ինչպէս ամէն ամառ, բայց կը թուի որ այս անգամ հակայ համեմատութիւններ առած է հրդոյ ճարակ ընելով հազարաւոր հեկտար տարածութիւններ։ Մարսէյլի հիւսիս – արեւմտեան արուարձանները, Վառի նահանգը, Պասթիայի չջլանը պարպուած են բնակչութենէն։ Հովն ալ չի դիւրացներ հրշէջներու գործը։ Զոհեր ալ եղան։ Երկու զբօսաչրջիկներ ողջ–ողջ այրեցան իրենց կառքին մէջ, Քորսիքա։

ԱՐԱՒԱԿԱՆ ԵՐԲԵԱԿԸ (Մարոք, Սաուտի Արաբիա, Ալժերիա) խոստովանեցաւ թէ լուծում չէ գտած Լիբանանի կռիւներուն վերջ տալու համար, թէ ձախողած է իր առաքելութեան մէջ։ Ինչ որ, սակայն, նորութիւն է զեկոյցին մէջ յայտնուած տեսակէտն է, ուր բացէ ի բաց ձախողութեան պատասխանատուութիւնը կը ձգուի Սուրիոյ վրայ։ Այս երբեակին պաշտօն տրուած էր Մայիս 26–ին, Գազապլանքայի արտակարգ վեհաժողովին կողմէ լուծում մը գտնել լիբանանեան տագնապին։ Այսօր՝ «անել» է գործածուած բառը բացատրելու համար անկարելիութիւնը եւ կը մատնանշուի ամբաստանեալ մըն ալ՝ Ասատ։ Առաջին անգամն է որ այս ձեւով կը յայտնաբերուի Սուրիոյ բացասական դերը։ Սուրիա մերժած է ժամանակացոյց մը ճշդել իր զօրքերուն քաշուելուն վերաբերեալ (35 հազար է անոնց թիւը Լիբանան), ապա՝ Լիբանանի ապագային մասին, հակառակ անոր որ երբեակը բաւական դիմում ըրած էր իր բանաձեւումին մէջ, չեչտելով «բացառիկ յարաբերութիւնները, որոնք Լիբանանը կը կապեն Սուրիոյ, ռազմա–պիտական հասարակաց պատճառներով»։ Դամասկոսի համար այս տեսակէտը չի համապատասխաներ իր ըմբռնումին։

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՏԸՔՈՒՐԹԻՔ, արձակուրդէն վերադարձին, փորձեց հանդարտեցնել հրեայ միջազգային հատ – քականութիւնը Աուշվիցի կարմելեան մենաստանին կապակցութեամբ, ապահովութիւն տալով որ լեհ մայրապետները համակերպած են։ Զկրցաւ սակայն պայմանաժամ մը ճշդել, համբերութիւն թելադրելով, բայց Հրեաները կ'առարկեն որ չատոնց կը համբերեն, կը բաւէ։

183 ՔԻՒՐՏԵՐ (Իրաքէն Թուրքիա ապաստանած) Քլերմոն – Ֆերան հասան։ Առնք զլխաւորաբար բաղկացած են 16 տարեկանէն վար մանուկներէ։ 300 է թիւը այն Քիւրտերուն զորս Ֆրանսա պիտի ընդունի, Տանիէլ Միթերանի Ֆրանս – Լիպերթէ եւ ԷՍ – Օ – ԷՍ Մեծարէնի կարդադրութեամբ։

ՓԱՐԻԶԻ ԺՈՂՈՎԸ ՔԱՄՊՈՃԻ նուիրուած, ղրական վախճանի մը յանգեցաւ վերջին պահուն, երբ կարմիր Խմերներուն ի վերջոյ «խօսք հասկցուց» Զինաստան։ Համաձայնագիր մը դոյացած է, որպէսզի մինչեւ Օգս. 28, երեք յանձնախումբեր աշխատին հաշտութեան դաշնագիր մը պատրաստելու համար։ Օգս. 28–ին կը դումարուի յաջորդ լիակատար նիստը։

ԱՌԱՆՑ ԱՋԲԻ ծնած երախայ մը չի կրնար օգտուիլ ընկերային ապահովութեան կողմէ ծախքերու 100% առանձնութեան, որովհետեւ «երկարատեւ հիւանդութեանց» չարքին (30 հատ) չէ յիշատակուած այս հազուադէպ պարագան։ Հայրը ամսական 4200 Ֆր. կը չահի եւ չի կրնար խնամքի եւ դարմանումի ծախքերը վճարել։

ԼՈՅՏ ՏԵՍԱԻ

ԱՆԱՐԱՏ ՍԻՐՈՑ ՎԱԽՃԱՆԸ

ՀԵղինակ՝ ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Գին.– 75 Ֆր.։

Նոյն հեղինակէն. –
«Պանդուխտի Մորմոքներ» (45 Ֆր.)
«Վչտամատեան» (50 Ֆր.)։

Դիմել հեղինակին. –
Dachdjian Mardiros :
— Tél. : 91. 90. 20. 51
61, Rue Bernard du Bois
13001 — MARSEILLE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչէ Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մատնահատը շնորհակալութեամբ ստացած է 250 Ֆր. Տիկին Բերկրուհի Ալթունեանէ Անգիեէ Սերոբեանի մահուան առթիւ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian.*

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

• *Tombola avec de nombreux lots* •

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE
DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :

Tél. : 78. 40. 27. 40 • 78. 45. 39. 23 après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE

le Samedi 12 Août

22 h 13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30 2 bis, avenue de la Rosière
23 h Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 • 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՑՈՒԼԻՍ 27 / 31)

ՑԱՒԴ ՏԱՆԵՄ

Այսպէս կը կոչուի վաւերագրական այն ժապաւէնը որ տեսագրուած է Հայաստանի երկրաշարժին մասին. հոն տեղ տրուած է նաեւ երկրաբնագիտական դիտութիւններու թեկնածու Լմմա Նեմեանու – վիչի կանխատեսումին, որ ապարդիւն կերպով զգուշացուցած էր հատանական երկրաշարժէ մը։ Ժապաւէնը կը պատկերացնէ ոչ միայն երկրաշարժի արհաւիրքն ու տուժածները, այլ նաեւ վարչարարութեան, անփութութեան եւ եւս յիշուածները որոնք անուղղելի գժբախտութիւններու պատճառ կ'ըլլան։

ԱԲԽԱԶԻՈՑ ՄԷՋ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՀԱՅ ՈՍՏԻԿԱՆ ՄԸ

Յուլիս 21–ի երեկոյեան Աբխազական Ինքնավար Հանրապետութեան մէջ կարգն ու կանոնը պահպանելու իրենց պաշտօնին վրայ զոհուած են Ներքին Նախարարութեան Լենինգրադի բարձրագոյն քաղաքական ուսումնարանի ունկնդիր, ոստիկանութեան աւագ գնդապետ Վիկտոր Նովիկով եւ այդ ուսումնարանի տան Վլադիմիր Ակոբով։ Այդ օրը, մօտեցած ինքնաչարժէն դուրս ցատքած են վիճակնեը եւ որսորդական հրացաններով կրակ բացած են անոնց վրայ։

Յուլիս 24–ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած թաղման արարողութեան խօսք առած են Ներքին Նախարարութեան բարձր պաշտօնեաներ։ Անոնք խոստմէն զատապարտած են այդ արարքը, պահանջած են գտնել եւ պատժել յանցագործները, վճռական միջոցներու ձեռնարկել Աբխազիոյ իրավիճակի ու իրաւակարգի վերականգնման համար։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 4
VENDREDI
4 AOUT
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.071 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.071

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԱՏԱՆԴԻՆ ճակատագիրը պիտի պարզուէր Հինգշաբթի օր: Ծանօթ է որ 48 ժամով երկարաձգուած էր մահապատիժին գործադրութեան սպառնալիքը, զբաղառնելով, լսած էր «Յեղափոխական պղպարութիւն կազմակերպութիւնը» Ջիլիկիոյ կնոջ կոչին: Աւելի հաւանական կը նկատուէր որ այդ յետաձգումը եղած է նորին Շվարնատէի մինչամսութեան թափանձանիի մօտ: Նորհրդային Արտաքին նախարարը Իրանի փոխանցած է Պուշի դիմումը եւ Ռաֆսանճանի քանագըներ մը ղրկած էր Պէյրութ: «Մռնտ»ի օգոստոս 3–ի թիւին մէջ, Ժան Կեռաս (Ֆիգարօ) կը ներկայացնէր Հէզպոլլահի զանազան տարբերակները ու հարց կուտար.– «Հայարակաց ի՞նչ կայ խալսման ձիհատին, յեղափոխական արդարութեան կազմակերպութեան, ճնչուածներու կազմակերպութեան եւ ազատութեան համար Մուճահետիններու մէջեւ»: Պատասխանը դժուար է, կ'ըսէ Կեռաս, ուրոշ լուսաբանութիւն մը տալու համար կը յիշէ 1983–ին, ոճրափորձի մը առեն, անանուն խօսակիցի մը յայտարարածը, հետաձգմով.– «Աստուծոյ զինուոր – ներն ենք եւ մահուան սիրահար ենք: Ոչ Պարսիկ ենք, ոչ Սուրիացի, ոչ Պաղես – ինցի: Լիբանանցի մահմետականներ ենք, որոնք կը հետեւին Գուրանի պատուիրաններուն: Մեր շարժումին նպատակն է Պէյրութը կրկին դնել մահմետական յեղափոխականներու սիրապետութեան ներքեւ»: Կեռաս ձեռնհասօրէն կը վերլուծէ բոլոր վարկածները:

ՆՎԱՐՆԱՏԷ, որ Թեհրան գնաց Փարիզէն, զանազան տեսակցութիւններ ունեցած է եւ իր պաշտօնակիցին հետ ալ խօսած միջազգային հրատապ հարցերու մասին, ինչպէս՝ Լիբանան, Աֆղանիստան եւայլն: Երկու երկիրները միասնաբար դատապարտած են ահաբեկչութիւնը: Իրան որամադիր է սերտացնելու իր կապերը իր դրացիին հետ, ձայնասփիւռն ալ նոյն օրը յայտնած էր որ «Իրան պաշիր» փոխադրանաւը, Բաքուէն մեկնած հասած էր Պանտար Անզալի բացումը կատարելով ծովային երթեւեկին, կապից ծովի վրայ:

ՄՕՏ 50 ՀԱԶԱՐ հեկտար է որ հրոյ ճարակ եղած է Քորսիքա եւ մանաւանդ հարաւ–արեւելեան Ֆրանսա, ուր դեռ հերթներ կային Հինգշաբթի օր: Շատ կը զննադատուին նաեւ միջոցներու անբաւարարութիւնը, գլխաւորաբար Քանատեր – ներու (օդանաւ) եւ կառավարութիւնն ալ քիթը թաղած է բողոքներուն: Կը յիշուի, գլխաւորաբար, որ ինչ մախտումներ եղած են երկհարիւրամեակի տօնակատարութեանց համար եւ ոչինչ ծախսուած է հրդեհներու դէմ պայքարելու միջոցներու բարեւլաման եւ բազմացման: Հինգշաբթի օրան գրական երեւոյթը այն է որ հուլը ջրած էր, ինչ որ կը դիւրացնէր փրկարարներու աշխատանքը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ, վերջապէս, նախարարական մը ունի յանձին Շեսլաւ Կիչակի, նախկին Ներքին նախարարը, որ ընտրուեցաւ 237 ձայնով ընդդէմ 173–ի (Սոլիտարնոսք) եւ 10 ձեռնպահութեան: Խօսք առնելով, զօր. Կիչակ ըսած է թէ դիտէ թէ ինչո՛ւ ոմանք իրեն դէմ քուէարկած են եւ չանգիտանար անոնց մտահոգութիւնները: Քուէարկութենէն առաջ, խորհրդարանական ընդդիմութեան պատգամաւորներ, գրգռիչ տուեր եւ խեղաթիւրումներու: Խուժանավարութեան դրօշը պարզած էր Շարլ Մոռասի թերթը, որ ժօռէսը կ'ամբաստանէր իբրեւ գործակալ Գերմանիոյ:– «Ամէն մարդ գիտէ որ ժօռէս կը նշանակէ Գերմանիա»:

Թշնամիները յաջողեցան թանձրացնել, թունաւորել մթնոլորտը, եւ ի վերջոյ ժօռէսի գլուխն ուտել խեթպարի մը ձեռքով:

Ինչո՞ւ այդքան ատելութիւն, ընկերվարական առաջնորդին դէմ:

Պարզապէս անոր համար որ ժօռէս կը ճգնէր ամէն գնով պահպանել խաղաղութիւնը: Անխնայ մերկացումներ կը կատարէր: Կը պարզէր միջազգային աշխարհ – հակալութեան գաւերն ու կեղծիքները: Եւ այս ամէնը՝ առանց վնասելու իր հայրենիքին կենսական շահերուն:

Եւ երբ աշխարհ բռնկեցաւ 1914 Օգոստոսին, արեան գետեր հոսեցնելու համար լման չորս տարի, այնատեն էր որ մարդիկ հասկցան թէ ո՛րքան իրաւունք ունէր: Բայց ուշ էր այլեւս:

Իր սրատեսութեան եւ արդարատատութեան ապաւինած էին բոլոր ժողովուրդները: Եւ ժօռէս չխնայեց իր խօսքին ու գրչին ուժը, իր տիեզերական հմայքը ,ափոփելու համար անոնց տառապանքը:

Իր սիրտը նոյն եղբայրական ջերմութիւնը պահեց միշտ հայ ժողովուրդին համար: Կը խօսէր, կը գրէր, բողոքի բառաձեւեր կը ստորագրէր, եւ իր թանկագին հովանին կը տարածէր Փրօ – Արմենիայի վրայ, Չկար հայանպաստ ձեռնարկ մը որմէ բացակայ մնար:

Այդ օրերուն, 1904–էն մինչեւ 1914, երբ Փարիզը տեսակ մը հայկական վառարան դարձած էր, մեծ մասով կը պարտինք ժօռէսի եւ ընկերներուն: Իր սպանութենէն վերջն ալ, իր ոգին էր որ շարժման մէջ կը դնէր յաջորդները:

Ո՛ւր էր որ միշտ յիշէին իր պատմական նշանախօսքը.

– «Ո՞րն է քաջութիւնը, – ճշմարտութիւնը փնտռել եւ ըսել»:

Այդ քաջութեան, – ճշմարտութեան, արդարութեան եւ ազատութեան դատին համար էր որ զոհուեցաւ ժօռէս:

Որքա՜ն կարօտ ենք այսօր ժօռէսներու հզօր ձայնին, պատ մը արդարութիւն չհեղու համար...

Շ.

Յուլիս 31, 1946

ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

JEAN JAURÈS

ՃԻՇԴ այն պահուն երբ յաղթականները նորէն ժողովի նստած են Փարիզի մէջ, նոր պատերազմի մը հաշուեյարդարը կատարելու համար, կը լրանայ ժօռէսի սպանութեան տարեդարձը (1914 Յուլիս 31):

Անհատ դէմք մը, եթէ այս բառը կը պահէ իր ուժը: (Որքան լեցունկեկ բառեր մաշեցան, գործածուելով տեղի – անտեղի, – չքնաղ, փառաւոր, հոյակապ, եւայլն):

Արդարեւ, աննման էր ընկերվարութեան այս առաքեալը, եւ իր անսպառ տաղանդով եւ մղած խիզախ պայքարներով:

Տեսաբան էր, բայց նաեւ՝ տրիբուն:

Ակնառուհանները կը պատմեն թէ երբ կրակոտ ճառ մը կը խօսէր քաղաքական կամ զազափարական պայքարի մը առթիւ, յաճախ ալ ձեռքին թեւնոցը կը թօթռէր, տենդին ուժգնութենէն:

Այս չի նշանակեր թէ ամբոխավար մըն էր: Հառն իսկ նախատինք մը պիտի ըլլար իր պայծառ անունին համար: Հռետոր, բայց նաեւ գիտուն: Գիտէր չարժման մէջ դնել հաղարաւոր բազմութիւններ, հրահրել անոնց ոգին, բայց նաեւ անուցանել:

Շատ քիչեր կրցած են իրեն պէս «մանրել» ընկերվարութեան բարդ դիտելիք – ները: Գրած թէ խօսած ատեն, պայծառ էին իր միտքերը: Մատչելի՝ ամէնէն համբակին, ինչպէս իր յաջորդներուն համար, որոնք մինչեւ այսօր ալ կը պարծենան իրեւ իր աշակերտները:

Խօսքեր, բացատրութիւններ ունի որոնք առածի կարգ անցած են, եւ իրեւ նշանաբան կը գործածուին: Միտքեր՝ որոնք մինչեւ այսօր ալ իրեւ ուղեցոյց կը ծառայեն: Պատգամներ որոնց առջեւ համայնավարներն անգամ կը խոնարհէին: Իմանիթէն մինչեւ այսօր ալ ժօռէսով կ'երդնու, անոր անունը պահելով թերթին ճակատը:

Ինչպէս ուրիշ ականաւոր դէմքեր, ժօռէսն ալ դարձած էր նշանակէտ անճոռնի եւ ստոր յարձակումներու, որոնք ուղղուած էին ոչ միայն անոր անձին դէմ, այլ ամբողջ կուսակցութեան դէմ: Ամէն առիթ բռնուած էր զայն ոտքի տակ առնելու համար: Ամէն միջոց գործածուած էր զայն ստոր կերպով ներկայացնելու համար:

Ժօռէսի մահուան տարեդարձը կ'առիթ ըլլայ որ ամէն կողմէ ոգեկոչումներ կատարուին, ոգեկոչումներ որոնք ոչ միայն ոգեկոչումներ պիտի ըլլան, այլ նաեւ ինքնաքննութեան առիթ: Ինչպէս ըսինք, ժօռէսի ոգին էր որ ներշնչումներ կը տար ամբողջ ընկերվարական շարժումին: Ինչպէ՞ս կը գործածուի այդ ոգին այսօր: Ինչպէ՞ս կը գործածուի անոր անունը:

Ժօռէսի ոգին ներկայ է ամէն անգամ որ ընկերվարական կուսակցութիւն մը կը պայքարի ազատութեան, ժողովրդավարութեան, մարդկային իրաւունքներու համար: Ժօռէսի ոգին ներկայ է ամէն անգամ որ ընկերվարական կուսակցութիւն մը կը պայքարի աշխատաւորական դասակարգի կենսական շահերուն համար:

Ժօռէսի ոգին ներկայ է ամէն անգամ որ ընկերվարական կուսակցութիւն մը կը պայքարի խաղաղութեան համար:

Ժօռէսի ոգին ներկայ է ամէն անգամ որ ընկերվարական կուսակցութիւն մը կը պայքարի ազգերու միջեւ համագործակցութեան համար:

Ժօռէսի ոգին ներկայ է ամէն անգամ որ ընկերվարական կուսակցութիւն մը կը պայքարի ազգերու միջեւ հաշտութեան համար:

Ժօռէսի ոգին ներկայ է ամէն անգամ որ ընկերվարական կուսակցութիւն մը կը պայքարի ազգերու միջեւ ազատ առեւտուրի

«ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐ»ՈՒ ՇԱՐՔԷՆ

ՏԱՐՕՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐՏՆՉՈՒՄՆԵՐԸ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄԸ

Սառնայ Շէնիկ գիւղի մէջ Ռուբէն Ժողիվի կը հրաւիրէ Կորիւնը, Խմբապետ Մուշեղը, Միջօն, Փեթարայ Մանուկը, Սիմաւցի Իշխան Մանուկը, Կէրիէկիւզանի Կիրակոսը, Շէնիկցի Ղազարը, Ջօլօն: Կը կազմուի ինքնապաշտպանական ծրագիրը:

Կը կազմուին եօթը խումբեր եւ եօթը ճակատներ, իրենց խմբապետներով եւ օգնականներով:

Ռուբէն գիւղը, որ ֆէտայական ուժեղ դիրք ունէր եւ պատերազմած ուժեր, կը դառնայ թշնամիին առաջին թիրախը, դասդրաբար կը կանչուին գիւղապետ Աբրահամ Սասունին եւ իր երկու եղբայրները՝ Գալուստ եւ Գէորգ, որոնք Փասուր երթալով կը սպաննուին 1915, Մարտ 25–ին:

Զինուորական ծառայութենէն փախուցական հայ երիտասարդները ձերբակալելու պատրուակով, Թրքական իշխանութիւնները կը սկսին իրենց հալածանքները բազմապատկել, գիւղերը եւ տուները խուզարկել: Անոնց պլխաւոր նպատակն էր, ամէն չրջաններու նման, այստեղ եւս հաւաքել այր մարդիկ, զանոնք առանձնաբար կոտորել եւ զրկել հայութիւնը իր կռուող ուժերէն:

Քիչ էր Թիւր պինուորագրեալ Հայերուն, որոնցմով կազմուած էր Ամալիա Թապուրը, որոնք տաժանակիր աշխատանքի կը լծուէին: Թուրք սպաները, անոնցմէ կաշառք առնելով ազատ կ'արձակուին, ապա՝ կուգային զանոնք ձերբակալելու իբր փախստականներ:

Թուրք ոսոխականութիւնը Հայերը կը դործածէր փոխադրական չարքաշ դործերու համար, անոնցմէ պինուորական բարձր փրկագին կը զանձէր եւ ամէն մէկ Ջոգի կը դիմէր, Փիղիքապէս, անտեսապէս եւ բարոյապէս քայքայելու հայ ժողովուրդը:

Կը սկսին տեղահանութիւններն ու կոտորածները: Բարեբախտաբար, Պուլանըխ – Մանաղկերտ ճակատները կը դեբուտուին ռուսական բանակին կողմէ եւ 25 – 30 հազար Հայեր ստոյդ Ջարդէ կը փրկուին:

1915, Մայիս 1–ին, Համիտեան դուններդերը կը բազմապատկեն իրենց յարձակումները: Մահացած էր Առաջնորդ Յովսէփեան Սրբազանը, Հիւանդ էր Կոմս, բայց նախկին ֆէտայիները կը կազմակերպեն խումբեր եւ կը սկսին հակայարձակողականի, փախուստի մատնելով ներխուժող Թուրքերը:

Բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան, Գաբաչոպան գիւղը կ'ապաստանի մօտակայ գիւղերու Հայութիւնը, ուր հաւաքուած են նաեւ Հայ պինեալներ: Թշնամին կը պաշարէ գիւղը: Կը սկսի բուռն հրացանաձգութիւն: Հայ մարտիկներուն կուգան միանալու Խնուսի եւ Գոպալի պինեալները: Հայերը հերոսաբար կը դիմադրեն, մինչեւ որ անոնցմէ մէկ մասը կ'երթայ միանալու ռուսական զօրքերուն, իսկ ուրիշ խումբեր կռուելով կը բարձրանան լեռներու կածաններէն, բայց չկարենալով անօթութեան տակալ, գաչա կ'իջնեն եւ կը ձերբակալուին անոգոք Թուրքերուն կողմէ:

Մայիս 4–ին, յարձակման կ'ենթարկուի Գարաքէօփրիւ գիւղը, որ հակառակ իր հերոսական դիմադրութեան, կ'իյնայ թշնամիին ձեռքը, կը թալանուի եւ կը կոտորուի: Նման խիստ ինքնապաշտպանութեան փորձեր կը կատարէ նաեւ Տուման, Մարուֆ, Շապատին, Ցաղճա – մելիք, Պուրնուզ, Խովլու եւ Ալչաուշ գիւղերու հայութիւնը, բայց Թուրք – քիւրտ խառն հրոսակներու եւ զանազան – յիններու անհամեմատօրէն բուռն յարձակումներու առջեւ կը խորտակուին հայ գիւղերը մէկ առ մէկ եւ կը կոտորուի ժողովուրդը:

Մայիս 1 – 10–ին կատարուած այս կոտորածները նպատակ ունէին ռուսական բանակներու ժամանումէն առաջ քնաջնջել շրջանի հայութիւնը:

Մայիս 10–ին, Խնուս – Բերդաքաղաք շրջանի հայութեան տեղահանութեան հրահանգ կը տրուի Թուրք իշխանութեան կողմէ: Ճարահատ, հայ զանգուածը կ'ենթարկուի այդ հրահանգին, բայց ճամբու կէսին՝ Վարդոյի մօտերը հապճեպ հատած, խեղճ գաղթականներու մեծ մասը վայրագօրէն կը Ջարդուի: Որոշ թիւով Քնուսցիներ կը դիմադրեն՝ բարձրանալով մօտակայ լեռները, ուր կը մնան մինչեւ 1915–ի ձմեռը, երբ ռուսական վաշտերը կը գրաւեն Խնուս – Բերդաքաղաքը:

Դժբախտաբար, 25 հազարի հասնող այս շրջանի հայութենէն մի քանի հազար Հայեր միայն կ'ազատին, որոնցմէ երիտասարդներ կ'երթան միանալու հայ կամաւորական խումբերուն:

ՄՈՒՇԻ ՁԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Հակառակ վերեւ յիշուած դժբախտութիւններուն, Մուշի հայութիւնը իր քաղաքով եւ Դաշտով կը շարունակէ ապասել:

Յարախանեան Սրբազանը կը փոխարինէ Վարդան Վարդապետը, իսկ Կոմսի հիւանդութեան պատճառաւ կուսակցական գործակալութիւնը կը վստահուի Հաճի Ցակոբ Կոտոյեանին:

Բայց հայ գեկավարութեան որոշումն էր ինքնապաշտպանութեան անցնիլ Թրքական նախայարձակումէն առաջ:

Ցունիսի վերջերը, Մուշի հայութիւնը կ'ապրէր սարսափի մթնոլորտի մէջ: Մըզուած էին Մուշի եւ Դաշտի յարաբերութիւնները, ինչպէս եւ կապը՝ մօտակայ գիւղերուն հետ: Ամէն կողմէն կոտորածի, գաղթականութեան լուրեր կը հասնէին, իսկ կենսունակ ուժեր՝ բարձրացած Սասուն կը մասնակցէին լեռնաշխարհի հերոսական կռիւներուն:

Թուրք կառավարութիւնը, լուռ եւ խոհեմ աշխատանքով կը ջանար միանգամայն խորտակել հայկական գալիք դիմադրութիւնը:

Թուրք զօրքերը հետզհետէ կը դրաւեն Մուշի շրջակայ գիւղերը եւ կը զետեղեն իրենց թնդանօթները: Ամբօրէն՝ պաշարման աքցանի մէջ առնուած էր Մուշի հայութիւնը:

Սիրվէթ Պէյ, Վարդան Վարդապետը իր մօտ կանչելով, անոր կը հրահանգէ երկու ժամէն հայութիւնը տեղահանութեան պատրաստել: Ցուլիս 10–ի Կիրակին սուգի օր մը կ'ըլլայ Հայոց համար: Մայրամատերու մէջ Ջարդը սկսած էր, բայց դիմադրութեան կողմնակիցները արդէն իրենք զիրենք կազմակերպած էին երեք շրջաններով, թէեւ ամէնուն մըտքին մէջ կար այն կասկածը, թէ արդեօք ճի՞շդ էր հազարաւոր անմեղներու մեղքը մանել: Բայց ուրիշ ելք չկար: Անցեալի այս ֆէտայիները, մահ, պատերազմ տեսած, հերոսաբար կռուած, այժմ հաւաքուած կը փորձէին ծանր որոշում մը տալ:

Ծօսքի ատհմանը անցած էր: Թուրքին հետ միայն զէնքով կարելի է պրուցել:

Կորհրդակցութիւնները կ'որոշեն դիմադրական գործի կարգադրութիւնները:

1· – Աբօն պիտի ամրանայ Ատյենց տունը՝ իր օգնականներով:

2· – Տիգրան եւ իր խումբը պիտի պաշտպանեն Ջուլկենց տունը:

3· – Իսպանդարենց Սամոն, Ջախչախենց Ցուսիկը եւ Քոռ Ցակոյի Ջաքարէն պիտի դրաւեն Յանամիրենց տունը:

4· – Հաճի Ցակոբ Կոտոյեան իր խումբով պիտի ամրանայ Կորընձոյենց տունը:

5· – Իսկ Լ· Ասլանեան կը նշանակուի վերի թաղերու դիրքերու վարիչը:

Ինչպէս յիշեցինք, Հաճի Ցակոբ Կոտոյեան կը գառնայ ընդհանուր հրամանատար, իսկ Տիգրան Մկրտիչեան՝ օգնական:

Ցուլիս 11–ին, խուժանն ու ոստիկանութիւնը կը մօտենան Լեւոն Ասլանեանին տունը, բայց հայկական տուներէն բացուող համազարկը զետին կը փռէ ոստիկաններն ու խուժանը:

Այս ընդդիմադրութեան կը պատասխանեն քաղաքի երեք կողմերէն զետեղուած թնդանօթները, որոնք անընդհատ որոտալով աւերակի կը վերածեն հայկական թաղերը, մինչ թրքական զօրքն ու խուժանը կը յառաջանան դէպի հայկական թաղերը, Ջարդելու եւ թալանելու: Բայց չնորհիւ հայ պինեալներու քաջակորով դիմադրութեան, անոնք մեծ զոհեր տալով կը հեռանան:

Թուրքերու այս հնարքը ի զուր կ'անցնի:

Հայութիւնը, կրկին, մեծով պզտիկով կը մասնակցի հերոսամարտին, հակառակ տեղացող եւ քանդող ռումբերուն:

Աւերակ, հրդեհ, վիրաւորներ, մահացողներ: Փախչողներուն թիւը կը սկսի չատնալ:

Դժուարին կացութեան մատնուած, պինեալները վերջին անգամ կ'որոշեն Զորու թաղին մէջ կեդրոնացնել իրենց ինքնապաշտպանութիւնը:

Անհամեմատօրէն անհաւասար կռիւ մը:

Բոլորը ստոյգ մահուան կը դիմէին, Մուշի ճակատագիրը կը վճռուէր պատմութեան համար:

Եւ առիւծի նման՝ հին ֆէտայիներու կողքին, կիները, ծերերը եւ երիտասարդները կը կռուին:

Հայ նշանառուներ կը պնդակահարեն թնդանօթաձիգները, իսկ Թուրքերը, հետադիտակի օժանդակութեամբ, քարուքանդ կ'ընեն Յանամիրենց տունը, ըսպանելով քաջամարտիկ Ցոսիկն ու Ջքոն:

Կռուողներէն խումբ մը, պաշարման չղթան կտրելով կ'անցնի Դաշտ, ուր կը տեսնէ բոլոր գիւղերու բնակչութիւնը կոտորուած եւ տուները հրկիզուած:

Տիգրան իր պինեալներով կը բարձրանայ Ասաքելոց վանքը, բայց կը պաշարուի մէկ կողմէն Թուրք զօրքէն, միւս կողմէն Մուսա պէկի քիւրտ ուժերուն կողմէ:

Կռիւը կատաղի է, մինչեւ երեկոյ հայ հերոսները կը դիմադրեն, բայց մութին հետ՝ անզէնները ապահով վայր փոխադրելով, կտրիճները Աբաղ գետակն ու Բերդակ գիւղը անցնելով ճամբայ կ'իյնան դէպի Քանչ լեռները:

Այսպէս կը վերջանայ Մուշի հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը:

Կ'ընկճուի Սասունը, ամենաչտպան Մըշոյ Դաշտը կը բնաջնջուի, կը խորտակուի Մուշի հերոսամարտը:

Սակայն հեշտ չըլլար մահացումը՝ քաջերու այս արծուաբոյնին:

Հակառակ Թուրքերու անհամար ճիգերուն՝ ընկճելու Սասունը, լուծելու իրենց տարիներու վրէժը, գիւղերու մէջ կը շղթայազերծուին դիմադրութիւնները:

Մուշի արուարձաններէն Կառնէ գիւղը հերոսական դրուագ մը պիտի մնայ այս ան օրերէն, Ալիջանի չորսօրեայ հերոսամարտը, Ապրանի կռիւը, բոլորն ալ հին ֆէտայիներու անվեհեր դեկավարութեամբ կը մղուէին, բայց կ'ընկճուէին թրքական անխնայ, ռազմային թնդանօթներու որոտներուն տակ:

ՎԱՐԴԵՆԻՍԻ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մշոյ Դաշտի նշանաւոր գիւղերէն էր Վարդենիս, որ ֆէտայական չարժումներու ընթացքին հանդիսացած էր անընկճելի ամրոց մը եւ եղած սարսափը Թուրք կառավարութեան եւ քիւրտ ցեղախումբերուն: Այս հանդամանքով՝ Վարդենիս միշտ մտածած էր իր ինքնապաշտպանութեան մասին:

Կոտորածներու լուրերը առնելով, Վարդենիսցիք կը սկսին ժողովուրդը եւ մեծ պաշարներ, անհրաժեշտ իրեր իրենց հետ շտապ կոչուած մօտակայ եղէգնուտով պատուած լիճին եւ անտառին շրջակայքը փոխադրել:

Ցուլիս 8–ին, երբ Թուրքերը եւ Քիւրտերը կը յարձակին կոտորածներու հրահանգը գործադրելու, իրենց առջեւ կը գտնեն պինեալ Վարդենիսցի յեղափոխականները: Թշնամին Վարդենիսը գրաւելէ առաջ, ամէն անգամ որ կը փորձէր մօտենալ Շամբին, մեծ զոհեր տալով կը նահանջէր:

Այս հոյակապ ինքնապաշտպանութիւնը 15 օր կը տեւէ եւ երբ պաշարման օղակը տեղզտեղ կը նեղնայ եւ Հայոց կացութիւնը կը վատթարանայ, ո՛չ հրաշք, թշնամին փախուստի կը դիմէ, երբ կը լսէ ռուսական զօրքերու մօտենալը: Այսպէս, մօտ վեց հազար Հայեր, Վարդենիսէն եւ շրջակայքէն՝ կ'ազատին ստոյդ մահէն եւ յետագային, ռուսական բանակներու նահանջին հետ, կը դաղթեն Արարատեան դաշտ:

Ս· ԿԱՐԱՊԵՏԻ ԿՈՒԻՆԵՐԸ

Ս· Կարապետի շրջանի գիւղերն էին՝ Զիարէթ, Մեզոփ, Բաղրու, Սորսոր, Պոլկան, Կվարս, Բաղու եւ ուրիշներ, որոնք թիկունք տուած էին Սերդի լերան եւ կը գտնուէին Ս· Կարապետ վանքի անտառին եւ ձորին մէջ:

Թուրք պետութիւնը, Ցուլիս 7–ին այս շրջանի կոտորածի ազդանշանը տուած էր, իսկ 15 – 20 հազար հաշտուղ հայութիւնը իր յոյսը դրած էր ինքնապաշտպանութեան վրայ:

Այս շրջանը ունէր մօտ 100 գէնք, 100 տարբանակ, մի քանի որսի հրացան եւ աղքատ ռազմամթերք: Բայց բարձր էր կռուողներուն բարոյականը եւ անթերի ինքնապաշտպանութեան կազմակերպութիւնը:

Առաջնակարգ են այս կռիւները, որոնք կը տեւեն մինչեւ 1916 Ցունուար, հակառակ պաշարի եւ սննդեղէնի պակասին: Խմբապետ՝ Սորսորցի Աբրամ, մի քանի ընկերներով Սուլուխի կամուրջը անցնելով կը փորձէ ռուսական ուժերուն միանալ, բայց կը նահատակուի ճիշդ այն վայրը, ուր ինկած էր աքանչելին Գէորգ Ջաուշ: Մինչ իր ընկերները եւ ժողովուրդն վերապրածները կը յաջողին միանալ ռուսական զօրքին եւ փրկուիլ:

ՆԵՄՐՈՒԹԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Աբրամ Մանուկեան, Վանի հերոսամարտի իր փորձառութենէն Թելադրուած, կը գրէ այս շրջանի հին յեղափոխական Բաբլապէխ Կարապետին, որ իր պինեալները հաւաքէ եւ լեռ բարձրանայ: Կարապետ եւ հին ֆէտայի Շամիրամցի Սոզօն իրենց շուրջ 300 պինեալներ հաւաքելով կ'ապաստանին Նեմրութի անտառները: Դաշտերը թշնամին կը յաջողի ձերբակալել երկու այլ մեծ քաջ դեկավարները, որոնք չմեկնած, անհրաժեշտ թելադրութիւնները կը կատարեն եւ իրենց տեղ նոր հրամանատարներ կը նշանակեն Շամիրամցի Աբրամը, Մուշեղը, Այվազ Գէորգեանը եւ Ցարութիւն Տէրոյեանը:

Հերոսամարտը կը սկսի Ապրիլ 15 - 20–ին եւ կը չարունակուի մինչեւ Ցուլիս 15: Եւ այս երեք ամսուան ժամանակաշրջանին կը յաջողին ոչ միայն փրկել թշնամիի գրոհները, այլեւ գրաւել անոնց ռազմամթերքը եւ զօրանալ, վերկարաձգելով ինքնապաշտպանութիւնը:

Այս պինեալներն եւս ակնդէտ կը սպասէին ռուսական բանակին, անդին ժողովուրդը փրկելու համար, բայց Ռուսերու ուշացումը պատճառ կը դառնար Աիլաթի եւ Դատուանի հայութեան կոտորածին, իսկ Նեմրութի պինեալները կը միանան կամաւորական խումբերուն:

ՍԱՍՈՒՆՑ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Սասուն իր լեռնաշխարհի մէջ ամրացած, 1915, Մարտ ամիսէն սկսեալ լծուած էր ինքնապաշտպանութեան: Այտեղ հաւաքուած էին Կորիւն եւ Ռուբէն: Պէտք էր զէնք գտնել Քիւրտերէն, կապար թափել: Ինչպէս տեսանք, Թուրքերը դաւադրաբար կը տանին Ահրոնք գիւղէն Աբրահամ, Գէորգ եւ Գալուստ Սասունները եւ կը ձերբակալեն զանոնք, եւ նոյն գիւղին վրայ յարձակելով կռիւները կը սկսին:

Անմիջապէս խումբեր կը կազմուին, դեկավարութեամբ Մանուկի, Ցուհան – Նէս Տէր – Մամբրէեանի (Հրայրի հօրեղբօրորդին), Կիւրոյի եւ Խաչոյի:

Այսպէս Ռուբէն, Խանգի Հայութիւնը կը վճռէր իր ճակատագիրը:

Ռուբէն, Կորիւն եւ Մհեր, սքանչելիօրէն կը տանէին Սասունի ինքնապաշտպանութեան գործը, ի գերեւ հանելով Թուրք զօրքերու բոլոր գրոհները: Թուրքերը, ամէնչն, պրաւած էին Ս· Կարապետ, Ս· Յովհաննու եւ Առաքելոց վանքերն ու Կուրտիկի լեռնաշղթան: Եւ հայ պինեալները կը յարձակին Կուրտիկ կոթողած

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

Կլենդէյլի «Հուվըր» երկրորդական վարժարանի ընդարձակ սրահին մէջ, Յունիս 18–ին, տեղի ունեցած է Մխիթարեան վարժարանի մանկապարտէզի տարեվերջի հանդէսը: Մանկապարտէզի երեք դասարաններու 144 սաներուն երդերով ու արտասանութիւններով մոր յայտաղիր մը ներկայացուցած են: Մանկապարտիզպանուհի Զ. Բալեան, իր բացման խօսքին մէջ անդրադարձած է Մխիթարեան վարժարանի նուրբ զօրքին վրայ: Այս յարձակումին գլխավորն էր Գէորգ Զաւուշի 1904 – 1907-ի պէնքի ընկերը՝ Փեթմաջեան Մանուկը, իր հետ էին հին Փէտայիները՝ Ասլան, Խորօն, Կիրակոսը, Թադոն, Գոմէսը եւ ուրիշներ:

Ուրիշ ճակատ մը կը բացուի Տալուորիկի դաշտին, խմբապետութեամբ Մուշեղին:

Այսպէս Ապրիլէն սկսեալ կը պաշարէ – կ'արգիլէ Սասունը: Բոլոր ճակատներուն վրայ Սասունցիք հերոսաբար կը դիմադրեն, մինչեւ Յունիս, բայց Թուրքերը կ'ուշանային: Ինանք, Մուրբի, Բանք կ'իյնան Քնամի աչիրէթներու ձեռքը:

Պաշարման օղակը աւելի կը նեղնայ, զինամթերքներ եւ ժողովուրդը հետզհետէ կը հասնէին դէպի Տալուորիկ, Անտոք եւ Գիրնի լեռները:

Այս անգամ, սարսափահար քիւրտ աշիրէթներու փոխարէն Սասուն կը հասնին Քրդական թնդանօթները եւ Յուլիս 19–ին արդէն մէջ առնուած էին հայ կռուող – ները: Ասոր վրայ Ռուբէնը, Կորիւնը եւ Մեծոն կը վերակազմեն հայկական ուժերը եւ կը բռնկի ընդհանուր հերոսամարտը: Սքանչելի էր Հայոց դիմադրութիւնը:

Կ'որոշուի հակայարձակողականի անցնել: Պարտուած էր Թշնամին, բայց կատաղած կը վերադառնար նոր ուժերով:

Յուլիս 23–ին կը վերսկսէր Թրքական նոր յարձակում, որ կը տեւէ մինչեւ Օգոստոս 2: Հայերը պարտաւորուած կ'ըլլան ապաստանիլ անառիկ լեռները եւ Օգոստոսի վերջերը միանալ ռուսական բանակին: Շնորհիւ այս սքանչելի դիմադրութեան, Սասունի ժողովուրդի 90–առ հարիւրը պերճ կը մնայ կոտորածէ եւ կը միանայ համաւորական խումբերուն, հաստատուելով Աբարատեան դաշտ:

Սասունը, 1915 – 1916 Փետրուարին, անգամ մը եւս հանդիսացաւ փառքը հայ ազատագրական չարժման պատմութեան:

ԱՐՄԷՆ ՏՕՆՈՓԵԱՆ

(Շար. 2 եւ վերջ)

անցած ուղիին, նշած է հիմնադիրը – տնօրէն Միքայէլ Վրդ. Ադեանի տարած աշխատանքը: Վերջաւորութեան 64 աւարտող փոքրիկները Միքայէլ Վարդապետի ձեռամբ ստացած են իրենց առաջին վկայականները:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Վայքուանէթ» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան (Միացեալ Նահանգներ եւ Գանատա) 69–րդ պատգամաւորական ժողովը, Յուլիս 12 – 16–ին: 70 պատգամաւորներու ներկայ եղած նիստերու ընթացքին Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ զոյգ չրջաններու Շրջանային Վարչութիւնները զեկուցած են երկրաչարժին աղէտեալներուն օժանդակութեան համար տարուած աշխատանքներուն եւ իրագործելի ծրագրերուն մասին: Պատգամաւորական ժողովը քննած է կանոնադրչային փոփոխութիւններ, Կեդրոնական Վարչութեան եռամեայ ծրագիրը եւ Շրջանային Վարչութեան յաջորդ տարեշրջանի ծրագրերը: Յառաջիկայ Հոկտեմբեր 4 – 8–ին, Ուաշինկթընի մէջ տեղի ունենալիք Հ. Օ. Մ.ի Համահայկական ժողովի պատգամաւոր ընտրուած են Զ. Ալահայոտեան եւ Վ. Փէթթըն:

***

ԿԼԷՆՏԷԼԻ Հայ Օգնութեան Միութեան Հայաստանի Երկրաչարժի Օժանդակութեան Ֆոնտի վարիչ խորհուրդը վերջերս յաւելեալ 1,5 միլիոն տոլար եւս յատկացուցած է վերաշինութեան աշխատանքին, Հ. Օ. Մ.ի կողմէ յատկացուած դոլարը բարձրացնելով 2,5 միլիոն տոլարի: Վերաշինութեան մարմնի ատենապետ Նշան Փէրոմեանի համաձայն, առաջին հանդրուանին պիտի վերակառուցուին Գեղաշէն գիւղի բնակարանները: Հոն տեղադրուելիք իւրաքանչիւր բնակարան 5 – 6 հոգինոց ընտանիք ընդունելու կարողութիւնը ունի: Վերաշինութեան տրամադրուած 2,5 միլիոն տոլարէն զատ, Հ. Օ. Մ.ը մէկ միլիոն տոլար բժշկական օժանդակութիւն կատարած է Հայաստանի:

***

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՑԻ Հայ կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Յունիս 18–ին, տեղի ունեցած է «Գուլպեան – Զաքարեան» վարժարանի «Վասպուրական» միջնակարդի բաժնի ամավերջի հանդէսը: Բացման խօսքերէն ու Ը. դասարանի վեց շրջանաւարտներու գործադրած յայտարդերին յաջորդած է վկայականներու բաշխումը: Հուսկ՝ խօսք առած է Հայր Լեւոն Զէքիեան:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

75 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ԺՕՌԷՍ ԿԸ ՍՊԱՆՆՈՒԻ՞Ր

«Ժօռէսը սպաննեցին»: Քրուասան սըր–ճարանէն արձակուած, Մարկրիթ Փուասոնի այս աղաղակը, 1914, Յուլիս 31–ին, ժամանակները կտրեց ու կը սթափէ միշտ նոյն յատկանշական զօրութիւնը:

Սպանութեան պարագաներու մասին ոչ մէկ մանրամասնութիւն կը պակսի: Այդ ճակատագրական Ուրբաթ օրը, ժամը 20–ի մօտ է որ Ժօռէս կը հասնի իր թերթին՝ Իւմանիթէի խմբագրատունը, այն ատեն 142, ռիւ Մոնմարթր, ծանօթանալու համար վերջին հեռագրալուրերուն եւ մանաւանդ տեղեկանալու թէ Անգլիա պիտի որոշէ՞ իր միջամտութիւնը առաջարկել պատերազմին, որ ծայր տալու վրայ է: Հոնկէ դուրս կ'ելլէ ժամը 21–ի չուրջ, քանի մը ընկերներով, որոնց մէկ մասին կ'ընկերանան իրենց կիները, ընթրելու համար մօտակայ ճաշարան մը: Ինչ է որ կ'ընտրէ «Քրուասան»ը, որ չատ աղմկաբալի չէ, աւելի մտերիմ է քան ուրիշները: Ըստ իր սովորութեան, լաւ կը ճաչէ եւ կը մտածէ յօդուածին, զոր պիտի գրէ, երբ խմբագրատուն վերադառնայ. յօդուած մը որու բնոյթը յայտնած է նոյն յետմիջօրէին արտաքին նախարար՝ Ասկէլ Ֆերիի: «Ձեզ պիտի դատապարտենք որպէս թեթեւամիտ նախարարներ, որոնք իրենց կարելին չեն ըներ պատերազմը հեռացնելու համար» պիտի գրէր Ժօռէս, ինչպէս յիշեց Մարսէլ Քաչէն Օգոստոս 1–ի թիւին մէջ և ուր կուսակցութեան պատասխանատուութիւնը խնդրոյ առարկայ պիտի չըլլար:

Էրնէսթ Փուասոն կը պատմէ դէպքը.– «Գլխուն եռեւի վարագոյրը ծռեցաւ, թեթեւօրէն վեր ելաւ, աղբանակ մը սահեցաւ մէկուն ձեռքը եւ միւսին այդ ձեռքը երեւցաւ, ուղեղին եռին 20 սանթիմեթր հեռաւորութեամբ: Փա՛ն: Ոչ մէկ չողիւն, կամրօրակ կայծ մը: Գլանիկի մը ծուխը: Սառած կը մնամ, չըշմած քառորդ երկվայրկեան, ապա՝ երկրորդ հարուած մը, բայց Ժօռէս արդէն լինկած է Ըլնօռէլի վրայ...: Հագիւ դողդողաց, չարժում մը ընելու առեն չունեցաւ, բան մը չըսաւ, ոչ իսկ մտածեց թերեւս»: Գանի մը վայրկեան եաք բժիշկը կը հաստատէր մահը. ժամը 21·40 է:

Գիչերը լլած է Փարիզի վրայ: Լիւսիէն Լեվի – Պրիւլ Մատլէն Ժօռէսի կը հաղորդէ հօրէ սպանութիւնը: Բազմութիւնը, հաւաքուած թերթին խմբագրութեան մօտ կու լայ: Ցաջորդ օրը, բոլոր թերթերը, բացի հակասեմական «Ազատ Ծօսք»էն կը դատապարտեն ոճրագործը: Նախարարապետը՝ Վիվիանի կը ստորագրէ հանրագրէ մը. – «Պ. Ժօռէս, այս դժուար օրերուն, ի չահ խաղաղութեան, իր հեղինակութեամբ զօրավիդ կեցաւ կառավարութեան հայրենասիրական նախաձեռնութեան: ...Մարդասպանը ձերբակալուած է: Պիտի պատժուի»: Ցուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Օգոստոս 4–ին: Դատուած 1919, Մարտին, մարդասպանը ազատ կ'արձակուի եւ Տիկին Ժօռէս, տուժող կողմը, կը դատապարտուի դատական ծախքերը վճարելու: 1924–ին, Ժօռէս Պանթէոն կը փոխադրուի:

Ո՞վ սպաննեց Ժօռէս: Ոճրագործին աննշան անձնաւորութիւնը բան չի բացատրեր: 30 տարեկան, փառամոլ, ապդամոլ նաեւ, որու մտքին մէջ Ժօռէսն սպաննելու գաղափարը միացած է «Հայրենիք»ին սպառնացող «վտանգին»:

Բայց, ո՞վ ներշնչած է մարդասպանը: Հարցը չատ ծեծուած է, մանաւանդ միջազգային դետնի վրայ: Ցուլիս 31–ին, Ժօռէս չեչտած էր Ռուսաստանի եւ անոր Արտաքին նախարարին պատասխանատուութիւնը: Ինչ որ «ռուսական վարկածը» կոչուած է, որ պատերազմի ատեն անոր կասկած մըն էր դերմանական սուրճ կասկած մըն էր դերմանական սուրճ եւ դեմոկրատ մամուլին մէջ, Ֆրանսա մէջտեղ ելաւ միայն պատերազմին վաղորդայնին, խաղաղասէր դրիչներու սատրագրութեամբ, որոնց կարգին՝ Փօլ Վայան–Քութիւրիէ: Բոլշեւիկները, սակայն, որոնք սերտ կը հրապարակէին ցարական դիւանագիտութեան մեթոտները, ոչ մէկ վաստաթուղթ մէջտեղ հանած են որ թոյլ տայ խնդրոյ առարկայ ընել ռուսական դաղտնի որեւէ մէկ ըսպասարկութիւն: Կը մնայ Ֆրանսան: Մարդասպանը՝ Վիլէն, կասկածելի էր որպէս մէկը որ առանձնաշնորհեալ կապեր ունի Ազիսոն Ֆրանսէզի հետ, նորմիսպետական չարժումը, ծնած 1898–ին, Տրէյֆիւսի խնդրին ատեն: Մօռաս, Ազիսոն Ֆրանսէզի ուղեղը, ձաղկած էր Ժօռէսի մէջ Գերմանիոյ գործակալ մը: Բայց եւ այնպէս ասոնք երեք չեն պաշտպանած քաղաքական սպանութիւնը: Ընդհակառակն դէզ մը ամբաստանութիւններ կան Ժօռէսի դէմ «ազգայնականներէն» չաճախ եկած ծայրայեղ ձախէն:

Հակասութիւնն հոն է որ Ժօռէս նոյնքան պատճառներ ունէր սիրելի ըլլալու քան՝ ատելի եւ պատճառները տարբեր չէին:

Եւ ի վերջոյ, իրաւունք ունէին անոնք, ինչպէս կ'եզրակացնէ Մատըէն Ռեպերիու, Մոնմարթի մէջ ստորագրած իր յօդուածը, Փարիզցիներն, դիւղացիներն, սենտիմեքալի անդամներն եւ ընկերվարականները, որ լսին, ի լուր Ժօռէսի լսպանութեան «Ժօռէս մեռաւ, պատերազմ է»:

Թ. Ա. Թ.

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՋ

Կ'այցենք Մարիամեան – Յովնանեան երիցասեան եկեղեցական – ծխական օրիորդական ուսումնարանը, հոյակապ չէնք որ կը բարձրանայ ընդարձակ ու ծառաչատ բակի մը մէջէն: Տեսուչը բացակայ էր, այլ տեղեկացայ թէ վարժարանը կը պարունակէ 180 աշակերտուհիներ, որոնց լոկ 40–ը թոշակաւոր, մի բացի ասոնցմէ Յովհաննէս Յովնանեանի կը–նիչատակ Գումարը կը բաւէ գոցելու համար տարեկան ծախքը, 6·700 ռուբլի մօտ: Կրթական յայտագիրը կը բովանդակէ այն բոլոր ուսումները որոնք կ'անդուին Ս. Գայիանեան վարժարանին մէջ: Շէնքին ներքնակողմը չէ բաւական լուսաւոր: Երկրորդ յարկին մէջ է մեծ սրահը, ուր փոշոտ նստարաններ նետուած են խառն ի խուռն, անշուշտ արձակուրդին պատճառով: Թափուր գրասրաններ կը կանգնին անկիւնը չրջանակի ներու պէս: Ձեմիչները հողի մէջ փորուած ծակեր են պարզապէս, իրարմէ մէկմէկ կանգուն հեռու, առանց որեւէ չինութեան որ անջատէ կամ ծածկէ. դատարտելի դրութիւն: Դասարանները պճնուած են սրբազան պատմութեան Ֆրանսական նկարներով, Գատըզիւղի Սրբոմեան վարժարանին պէս: Ճոխ է սակայն գահլիճը, ուր հոգաբարձութիւնը կը գումարուի կարմիր սեղանի մը չուրջը, ամէն անդամոր դպրոցին համար կաջը, մեծադիր նկարներով, որոնք փոխուած մեծադիր նկարներով, որոնք կը ներկայացնեն Յարը, Յարուհին, վերջին կաթողիկոսներն ու դպրոցին բարերար հիմնադիրը: Ուսումնարանին խըրհամակալութիւնը յանձնուած է հայ կոյսերուն, որոնց աննպատակ մօտ է եւ որոնք սերուն, որոնց աննպատակը մօտ է եւ որոնք ահա կրօնականէն զատ կրթական ծառայութիւն ալ կը մատուցանեն:

Քահանայ առաջնորդիս հետ, կ'ելլեմ կուսանաց անպատը: Սիրտս կը արտիւ, յուզումով ողողուն, երբ կը մտաբերեմ թէ պիտի տեսնեմ «Հրեշտակ ի մարմնի» Հայուհիներ: Մուտքին ներքնակողմը ծածկուած է արձանագրութեամբ, ուր կը յիշատակուի հաստատութեան նորաչէն մասերուն բարերարները: Կուսաստանին քով երկյարկ ու համեստ չէնք ուր 16 կոյսերու կեանքը կը սահի անընդհատ աղօթքի մը մէջ, կը կանգնի Ս. Աստիանոսի ձօնուած քարաձրադիր ու սիրուն եկեղեցի մը, որու դուռները բացաւ ուխտաւորիս առջեւ 70ամեայ այլ դեռ ժրաջան կոյս մը, սարկաւագուհի Փեթրոնիա Խուրեանց: Երբ իրմէ տեղեկացայ թէ կոյսերը վաղ առաւօտ պատարագիչ քահանայի մը հետ պաշտօն պիտի կատարեն այս տաճարին մէջ, որոշեցի օր մ'աւելի մնալ Թիֆլիս, վայելելու համար այդ սրտառուչ հանդէսը: Եւ մտախոհ մեկնեցայ խորհրդաւոր սրբավայրէն, խաղաղ վեհարան ուր սրբավայրէն, խաղաղ վեհարան ուր սրբավայրէն, խաղաղ վեհարան ուր վայ բոյն դրեր են ճերմակ աղաւնիներ եւ որու մէջ կ'արփաթեւեն անարատ հոգիներ:

Կը բարձրանանք Ս. Բեթլեհեմ եկեղեցին, անուանի ուխտատեղի որ ահա վաստուր եղած է ուխտաւոր ընտանիքներու: Մեզ կ'առաջնորդէ պանդուխտ քահանայ մը, Տաճկաստանի Կոփ գիւղէն, ուր պիտի վերադառնայ, իրեն հետ տանելով փոքրիկ զանգակ մը, զոր գնած է Կոփի եկեղեցիին համար, ըսէ, կ'ըսէ, Ներսէս պատրիարք, «Աստուած հոգին լուսաւորէ», հրաման ատացած է զանգակահարութեան համար ի Տաճկաստան: Ս. Բեթլեհեմ ունի երեք խորան, ճերմակ կաթողիկէներով պսակուած. ատոնց ներքնակողմը պճնուած է թարմ պատկերներով, պատուհաններու միջեւ ու ատորին չորս անկիւններուն մէջ: Կեդրոնները զարդարուած են եւրոպեան նկարներով, սի բարեպաշտութիւնը չդիտէ խորել: Եկեղեցին բարձր է Գողգոթայի չափ, եւ իր հովասուն բակէն կ'երեւի ամբողջ Թիֆլիս, ռուսական կանաչ տանիքներով զուարթացած, որոնց չնորհիւ աւելի աչքի կը զարնէ հայ կաթողիկէներուն վեհ կերպարանքը. խառնուրդ թարմութեան ու հնութեան: Ռուսները բնազդով կ'ախորժին կանաչէն, զուցէ իրը յիշատակ այն դալար արօտներուն ուր կ'արածէին իրենց հօտերը երբ թափառիկ ցեղ մ'էին դեռ:

Մեր կառքը կը թափանցէ Հաւլաբարի հայաչատ այլ ժպգոյն ու աղքատիկ թաղին մէջ, որու դեղին պատերը վարդեր ու դալիներ հագան երբեմն, չքաւորելու համար մեր ժողովրդական մեծագոյն վիպագիր Րաֆֆիի յուղարկաւորութիւնը: Օրհնեա՛լ քաղաք, ուր Շուչանիկ կը պաշտուի հրապարակային խորանի մը վրայ: Կը նշմարեմ մայդանը, ուր կը յիշեմ մեր ժողովրդական մեծագոյն երդահան Գամառ – Քաթիպայի «Դարիկ Մըհեցին»:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

դեռ, լաւագոյն «վաստակը» որ քիւրտ գոյութիւն չունի. – «իրենց անունն իսկ՝ քիւրտ կուգայ այն ազմուկէն զոր կ'ընեն երբ կը քալեն իրենց լեռներուն ձիւնին մէջ՝ քիւրթ, քիւրթ, քիւրթ...»: Այս յօդուածին դիմաւոր հետաքրքրական կողմը այն քարտէսն է, որ կցուած է եւ ուր «մեր հողերուն» վրայ գրուած է՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...,

Կիեւի կեդրոնի թղթատարութեան գլխաւոր չէնքը փլած է, չրջանի ողողումներուն հետեւանքով եւ 11 մեռելներ կան:

«ԼԻՏԵՐԱՏՈՒՐՆԱՅԻՆ ԿԱՋԵՏԱ» կը գրէ թէ վերջերս Մոսկուայի ոչ բանուկ մէկ փողոցին մէջ դիակը գտնուած է 26 տարեկան լրագրողի մը: Կլտաով կ'աշխատակցէր «Մորհրդային Առեւտուր» թերթին եւ Մոսկուա վերադարձած էր վերջերս քննութիւն մը կատարելէ հետք Կովկաս եւ Ուզբեկիստան գող – աւազակներու չուրջ: Այնատեն արդէն յարձակման ենթարկուած էր եւ յարձակողները խոստովանած էին թէ վճարուած էին այդ «գործին» համար: Սպաննուած դիւերը տունէն դուրս եղած էր հեռաձայն մը ստանալէ հետք: Անցեալ ամիս ալ ուրիշ լրագրող մը մեռած գտնուած էր: Ան ալ ոճրագործներու կազմակերպութեան մը վրայ քննութիւն կը տանէր: Այս առընչութեամբ, Լիպերասիոնի աշխատակիցը կը յիշէ նման ամէնէն նշանաւոր դէպքը, երբ 1987 Յունուար 11–ին Պրաւդա Ա. էջին վրայ ՔԱ – կէ – Պէ–ի տնօրէնը եւ Ներքին նախարարը լրտեսի ինքնաքննութիւնը ըրած էին: Լրագրող մը՝ Բերխին արդելափակուած եւ չարչարուած էր (տարի մը հետք՝ մեռած) Վորոշիլովգրադ (Ուկրանիա) ՔԱ – կէ – Պէ–ի եւ ոստիկանութեան կողմէ չրջանի Ա. քարտուղարին դիմումին վրայ: Լրագրողը կը պատրաստուէր անոր ազատ գործունէութիւնը հրապարակելու: Այս ամբողջը, կ'ըսէ Լիպերասիոնի աշխատակիցը ցոյց կու տայ թէ յաճախ «մաֆիա եւ պաշտօնական մեքենաները, արդարութիւն, ոստիկանութիւն, ՔԱ – կէ – Պէ երկու երեսներն են մէկ նոյն իրականութեան»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՆՈՐ ԱԽՈՑԵԱՆՆԵՐ

Համամիութենական երիտասարդական խաղերը՝ որոնք տեղի կ'ունենան այս ամառ գանազան քաղաքներու մէջ, առիթ են հայ ըմբիշներու խլելու քանի մը մրցանակներ:

Այսպէս, Դոնեցկի մէջ, ազատ ոճով, ախոյեան հանդիսացած են Վարազդատ Մխիթարեան (48 քլկր.) եւ Կարօ Սիմոնեան (57): Դասական ոճով ալ ոսկի մրցանակներ՝ Ամմէն Թոփմասեանի (48), Վարդան Ազաջանեանի (52) եւ լենինականցի՝ Դաւիթ Մանուկեանի (68), Նոր անուններ՝ որոնց պիտի հանդիպինք, անկասկած, միջազգային մակարդակի վրայ, ներհանրապետական մրցումներու միջեւ, քանի մը տարիէն:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԻԶԱՊԷԼ ԳԱՖԹԱՆՃԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Պորտոյի մէջ տեղի ունեցած երկրորդ դասակարգի ախոյեանութեանց ընթացքին, Իզապէլ Գաֆթանճեան չհասած է 100 մեթր արգելաբեգը. ժամանակ՝ 13",31: Հաւանաբար պիտի կրնայ մասնակցիլ ալ Ֆրանսայի ընդհանուր ախոյենական մրցումներուն, Օգոստոս 12 – 14–ին, Թուրի մէջ:

Իզապէլ, Հայ, իր մեծ – հօր կողմէ միայն, կը մրցի՝ 1980–էն ի վեր:

ՋՐԱՅԱՏԿ

● ՀԱՅ ԱՂՋԻԿԸ ԿԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒԻ

Ամմինէ Մելքումեան 15 տարեկան է, երեւանցի: Քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն կը մարզուի ջրացատքի: Յաջողեցաւ, անցեալ ամիս, չահիլ առաջնութեան նոր համամիութենական երիտասարդական խաղերուն մէջ: Ցետոյ, ստացաւ արծաթ մրցանակ Մորհրդային Միութեան ախոյենութիւններուն ընթացքին: Աւժանացաւ գնահատանքի եւ իր առջեւ բացուեցաւ միջազգային մակարդակը:

Ամերիկ Մորհրդային Միութեան ներկայացուցիչը եղած է Լիմի մէջ, Անգլիա, տեղի ունեցած Եւրոպայի առաջնորդութեանց մրցումներուն, իր տարեկիցներուն միջեւ, գաւառած է 5–րդ ոտնացատքի (մէկ մեթր) մէջ եւ 4–րդ աչտարակացատքի (բարձրութիւն հինգ մեթր):

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿԸ

Հետեւանք քանի մը իրերայաջորդ պարտութիւններու, Երեւանի Ամարատը կազմակերպչական տագնապ ունի: Ատ մարզիչ Արկատի Աղբէասեան թիրախ է քննադատութեանց: Անպաշտօն կերպով պաշտօնազրկուած է: Երեք հոգիանոց յանձնախումբ մը կը կառավարէ խումբը: Տագնապ կամ ոչ, պէտք է, բնականաբար, ներկայանալ օրացոյցին վրայ նախատեսուած խաղերուն, ախոյենական թէ բաժակի:

Այս վերջնոյն հաշուոյն, Երեւանի մէջ, լայնօրէն փոփոխուած կազմով մը, Ամարատ պարտուած է (2 – 0) Վոլոգդայի խումբին: Բայց, որովհետեւ, երթ մըրցման յաղթած էր 4 – 0–ով, կը մնայ ոտկոսած բաժակի 1 / 8–րդ եզրափակիչին, բարձրագոյն դասակարգի ակումբներուն մեծամասնութեան հետ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գէորգեան, Տոքթ. եւ Տիկին Վարուժան Գէորգեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Մանուէլեան եւ զաւակները, Պր. Ռուբէն Գէորգեան կը ծանուցանեն որ Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգոստոս 6, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ԱՐՄ. ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ
(Սարկաւագ)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Իրենց հօր յիշատակին, Տոքթ. եւ Տիկին Վարուժան Գէորգեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շուշան Վահանեան իր ամուսնոյն՝ Շահան Վահանեանի մահուան Բ. տարելիցին (1987, Օգոստոս 4) ի յիշատակ 3000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ

Պարսամեան Համալիր
Մշակութային կեդրոն
281, boulevard de la Madeleine
NICE

կազմակերպութեամբ՝
Կրօն. Ընկեր. Վարչութեան
ՈՒՐԲԱԹ – ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11 – 13
պիտի ցուցադրուին

ՏԻՐ ՎԱՀԱԳՆ

Երիտասարդ Հայ արուեստագէտին գործերը.

Բացում՝ Շաբաթ, Օգոստոս 12, ժամը՝ 18–ին:

Ցուցահանդէսը բաց է ժամը 10էն 20:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE - COTE D'AZUR

Dimanche 6 Août

GRANDE FETE CHAMPETRE

Parc de Loisirs de la Guerinière

route de Roquefort - LA COLLE SUR LOUP

Programme

10 heures — Début de pique-nique
Ouverture du Bar
Boissons fraîches, Glaces, Patisseries

10 heures 30 — Jeux d'enfants

11 heures 45 — APERITIF
Ouverture du Buffet.
Nous avons préparé à votre intention :
Des Khorovadz, des beureks, des patisseries.
Vin à emporter, café.

Vous pouvez trouver ainsi la possibilité de faire un excellent repas avec une participation aux frais très raisonnable.
Nous vous conseillons de tout acheter sur place.

- Concours de boules, belote, nardi.
- Tombola
- Animation musicale.

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS
TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil 75001 PARIS Tél. 42 - 61 - 51 - 13	48, Cours de la Liberté 69003 LYON Tél. 78 - 60 - 13 - 66	358, Chemin du Littoral 13015 MARSEILLE Tél. 91 - 03 - 16 - 28

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août

22 h	13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30	2 bis, avenue de la Rosière
23 h	Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 5-6
SAMEDI-DIMANCHE
5-6 AOUT
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.072 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.072

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ջիջիփիոճի դէմ եղած մահուան ըսպանալիքը յետաձգուեցաւ ցնոր տնօրինութիւն։ Նախ 4 ժամով, ապա 5–րդ յաջորդական ժամով մը երկարաձգուած էր արդէն պայմանաժամը։ Այս անգամ նոր գործադրման չէ ճշդուած եւ ամերիկացի պատանդին ընտանիքը չունչ կ'առնէ։ Դատախազ դուրս է, որ այս կարգադրութեան մէջ, գլխաւոր դեր կատարողը եղած է իրան։ Ուաշինկթըն դիմած էր նաեւ Ալժերիոյ, Պաղեստինցիներուն, Խորհ. Միութեան, Սուրիոյ։ Գալով «Ցեղափոխական արդարութեան կազմակերպութեան», իր ընորհած յետաձգումին հետ, անոնք կը բարձրացնէ եւ Շէյխ Օպէյտի ազատ արձակումէն զատ, կը պահանջէ նաեւ պաղեստինցի եւ լիբանանցի այլ գինուորեալներու ազատ արձակումը։ Ներկայիս, Իսրայէլի կը պատկանի թօսքը։

ՕԳՈՍՏՈՍ 4, 1789–ի գիշերը Ազգ· ժողովը շարք մը բանաճեւերով կը ջնջէր առանձնաշնորհները եւ մինչ Յուլիս 14–ը ոգեկոչուեցաւ չքեղազարդ հանդիսութիւններով, այս մէկը կ'անտեսուի եւ ոչ մէկ յիշատակութիւն կ'ըլլայ, բայց Սէ – Թէ–ի կազմակերպած ցոյցէն (Ուրբաթ, Օգս· 4, Փալէ Ռուայալ)։ Ժամը 12–ին, Փալէ – Ռուայալի առջեւ է որ համախմբումը կը կատարուէր, բողոքելու համար «գործատիրական միապետութեան» դէմ, պահանջելով Ընտրի 11–եր– ու (մէկ ուրիշ ալ աւելցաւ) կրկին աշխատանքի առնուիլը։ Երկհարիւրամեակի յանձնախումբը կը չանայ արդարացնել իր այս անտեսումը, ժամանակացոյցի պարտադրանքներով (Յուլիս 14–ի եւ Օգս· 26–ի միջեւ), բայց պարզ է որ նման դէպք մը պէտք է յիշատակուէր եւ մեծաշնորհը չձգուէր համայնավարներուն։

ՆՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ կառավարութեան մէջ, առաջին անգամ ըլլալով ոչ–համայնավար մը նշանակուեցաւ։ Ճիշդ է որ Ռիժկով անգամ խոստովանած էր որ ինկնածու չէր գտներ այդ պաշտօնին, որ բաւական ապերախտ պաշտօն մըն է։ Հնութեան պաշտպանութեան պետական կոմիտէի (Նախարարութիւն) նոր նախագահն է Նիկոլայի Վորոնցով, 55 տարեկան կենսագան մը։ Գերագոյն Խորհուրդը բարեփոխեց նաեւ 1988ի օրէնքը պետական ձեռնարկութեանց վերաբերեալ։ Ասոնք այլեւս պիտի կարենան որոշել իրենց ինքնավարութիւնը առանց նախապէս պետական վարչութեան արտօնութիւնն առնելու եւ աղատօրէն գործել եմտական չուկային վրայ։

ԻՐԱՆի Հանրապետութեան նորընտիր նախագահը՝ Ռաֆսանճանի իր երդումը ընելու ճամարան մզկիթին մէջ, ուր Խոմէյնիի իր ունկնդրութիւնները կը ընորհէր։ Ռամէյնիի տղան է որ կարգաց նախկին նախագահ Խամէնէյի յայտարարութիւնը։

ԱՑՏՂԻ բանտը մեռած են երկու Քիւրտեր, որոնք 35 օր է հացադուլի դիմած էին։ Փարիզի Քիւրտիստանի Կոմիտէին համաձայն, անոնք մեռած են այդ բանտը փոխադրուելէ ետք, բանտապահներուն հետ բախումներու ընթացքին, որոնց հետեւանքով չորս վիրաւորներ ալ կան։

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆի (Խորհ. Կեդր· Ասիա) ոստիկանութիւնը 26 հոգի ձերբակալած է եւ փճացուցած մեկենի եւ կանեփի տունկերը թմրեցուցիչի դէմ տարուած

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՑՈՒՅՑ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 1)

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի Կեդր· Կոմիտէին մէջ քաղաքային ու շրջանային կոմիտէներու Ա· քարտուղարներու եւ ժողովրդական երեսփոխաններու քաղաքային ու շրջանային խորհուրդներու դործադիր կոմիտէներու նախագահներու խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է։ Քննարկուած են տնտեսական ու ընկերային զարգացման առաջին կիսամեակի արդիւնքները, ինչպէս նաեւ 1989–ի պլանին առընչուած հարցերը։ Զեկուցումներով հանդէս եկած են վարչապետ Վ· Մարգարեանց եւ Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Մ· Սերոբեան։

Նշուած է որ տարուան առաջին կէսին ձեռք ձգուած արդիւնքները անբաւարար են։ Խորհրդակցութեան ընթացքին հանդէս եկած է նաեւ Ս· Յարութիւնեան։ Շեշտուած է որ առաջնահերթ հարցը տնտեսական զարգացման արագացումն է,

***

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԻՒՐԵՐԸ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա· քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան ընդունած է Մխայեալ – Նահանգներու ու «Արմինիըն Էյճմպլի»ի ներկայացուցիչները։ Տնօրէն խորհուրդի նախագահ Ժ· Յարութիւնեան եւ ղեկավար անդամներ Ս· Յակոբեան, Մ· Գէլենեան, Ա· Գալուստեան հրաւիրուած էին Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէին կողմէ։ Հիւրերը պարզած են Լենինականի մէջ շինարարական ձեռնարկութիւն պատրաստելու իրենց ծրագիրները։ Ձեռնարկութեան շինութիւնը կը սկսի Սեպտեմբերին։ Զրոյցին մասնակցած են նաեւ Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Գ· Գալոյեան, ընկերա – տնտեսագիտական բաժնի վարիչ Գ· Յարութիւնեան, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի նախագահ Կ· Դալլաքեան։

***

ԱՎԱՎԵՐԴԻՒ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐԸ

Ալավերդիի լեռնամետաղային գործատան փակումով Օգոստոս 13–էն անգործ կը մնան երեք հազար բանուորներ։ Այս հարցով զբաղող յանձնախումբին դէմ առ դէմ ունեցած իր առաջին հանդիպումէն ետք, վարչապետ Ն· Մուշեղեան յայտնած է որ մարդոց աշխատանքի նոր տեղաւորում պիտի ընենք։ Ներկայիս, ամէնէն հրատապ խնդիրը նոր աշխատանքներ ստեղծելն է։ Ալավերդիի համար նոր գործարան մը պիտի հիմնուի, ուր 1500 հոգի պիտի գործէ։ Ուրիշ գործարաններ ալ պիտի հիմնուին Վանաձորի, Գեղարդի եւ Ստեփանաւանի մէջ։ Ալավերդիի գործարանը պիտի վերակազմուի եւ ընդլայնուի։ Ներկայիս, 1500 հոգի կ'աշխատի հոն։ Ալավերդիի գործարանը 1938ին հիմնուած է։ Ներկայիս, 1500 հոգի կ'աշխատի հոն։ Ալավերդիի գործարանը 1938ին հիմնուած է։

ԱՐԵՒՈՒՆ ՀԱՆՈՒԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շուրջ իննը հազար անուն գիրք եւ 12 հազար ամսագիր, ինչպէս նաեւ երկու – հարիւր ինննսուն թերթ յատուկ Ֆոնտէն հանուած ու հանրային ապատարկուէթեան դրուած է Ա· Մխոնիկեան դրադարանին մէջ։ Ատոնք տասնամեակներէ ի վեր նեղն մէջ, Ատոնք տասնամեակներէ ի վեր նեղն մէջ ու այսօր «արդարացուած» են։ Ընթերցողին վերադարձուող այս հրատարակութիւններուն ցուցադրութիւնը տեղի ունեցած է Ս· Շահումեան պարտէզին նախասրահին մէջ։

***

ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐՈՒ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Թիւրքմէն ճարտարապետներ Ալավերդիի գալով ձեռնարկած են պատրաստի չէնքերու կառուցումին։ Ալավերդի եւս ղեկլի վնաս կրած է երկրաշարժէն, ու Թիւրքմէններու օժանդակութիւնը մեծ դոհունակութիւն պատճառած է։ Շէնքերը հինգ յարկով են. վարի յարկերը պիտի գործածուին որպէս վաճառատուն։ Թիւրքմէն շինարարները նոյն քաղաքին մէջ կը կառուցանեն հինգ յարկով 25 բնակարան եւ 840 հոգինոց դպրոց մը։

***

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի մեծաքանակ առեւտուրի մօնալվաճառը ցոյց տուած է որ հրապարակին վրայ մեծ պահանջ կայ Երեւանի կարի – թեքստիլի գործատան մետաքէ հիւսուածեղէններուն համար։ Արդէն 1990–ի համար 20 միլիոն մեթր մետաքսեղէնի պատմանագիր կնքուած է։ Այս քանակութեան չորս միլիոն մեթրը պիտի գործուի Ղարաբաղի մետաքսի գործատան մէջ։ Ներկայիս բանակցութիւններ կը տարուին այս ձեռնարկութիւնն ալ ընդգրկելու համար երեւանի կարի – թեքստիլի գործատան կազմին մէջ։

***

ՏԷՐԵԱՆԱԿԱՆ ՏՕՆԱՀԱՆԴԷՍ

Ինչպէս ամէն տարի, այս Յուլիսին եւս Ջաւախքի մէջ տեղի ունեցած է տէրեանական տօնահանդէսը։ Հայաստանի ու Վրաստանի զանազան շրջաններէն հաւած մեծ բազմութիւնը այցելած է բանաստեղծին տուն – թանգարանը, ուր պատրաստուած լաւաշը մասի նման բաշխուած է ներկաներու։ Արտասանութիւններ կատարուած են Տէրեանի տողերէն, ապա եղյթ ունեցած են տուն – թանգարանի առջեւը, «Ջաւախք» դրական միաւորումին անդամները, մանկավարժներ, Տէրեանի բանաստեղծութեան սիրահարներ։ Տօնին մասնակցած է նաեւ Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը, յատուկ պատուիրակութեամբ մը։

մէտ կողմը սակայն կը չարունակէ նախապարապետ նկատել Սելիմ Հրոը, Ամին ճեմայէլի վերջին նախարարապետը, Միչէլ Աունի նշանակումէն առաջ։ Միչէլ Աունի հաւատոյ հանդանակը յարանանական չէ· – կ'ուզէ վերահաստատել Պետութեան հեղինակութիւնը, վերջ դնելով, մէկ կողմէ, քաղաքացիական իշխանութեան եւ միւս կողմէ օտար զօրքերու ներկայութեան լիբանանեան հողամասին վրայ։ Ասիկա կը թացատրէ որ ինչո՛ւ, նախ ստիպեց լիբանանեան Ուժերու քրիստոնեայ քաղաքացիին, որ բանակին փոխանակ Պէյրութի նաւահանգիստին 5–րդ աւազանը, Դամասկոսի հանանութեամբ։ Անկէ ետք, նոյն տրամաբանութեամբ, ուզեց վերջ տալ մահմետական զօտիին ձեռքը եղող ապօրինի նաւահանգիստներու գործունէութեան։ Բայց հո՛ս, բախեցաւ Սուրիոյ ընդդիմութեան։ Իր բուն հարցն է՝ անկարողութիւնը, ուր կը գտնուի, նկատի առած Սուրիոյ ճնշումները մահմետական զօտիին վրայ, մէկտեղում մը ձեռք ձգել այդ զօտիէն, հակառակ իր ազգայնական ճառին ի նպաստ միացեալ «մեծ Լիբանանի» մը։

2

Ի՞ՆՉ Է ՍՈՒՐԻՈՑ ՌԱՋՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ։– Սուրիա կը խորհի որ քնական հոգատարութեան իրաւունք մը ունի Լիբանանի վրայ, պատմական եւ աշխարհագրական պատճառներով եւ թէ իր ներկայութիւնը այդ երկրին մէջ չի կրնար նկատուիլ որպէս «օտար» ներկայութիւն մը։ Ասիկա կը նշանակէ որ, Դամասկոսի համար, Լիբանանեան զօրաւոր իշխանութիւն մը անընդունելի է։ Ասկէ՝ մասնահատման իր քաղաքականութիւնը։– Հարուստին Լիբանան «ապահովութեան զօտի»ի մը պահպանումը խորացելեան հակակշռի տակ շատ չի նեղեր Սուրիացիք, գորշափ Իսրայէլացիք, իրենց կարդին, կ'ընդունին ազդեցութեան եւ շահերու այս բաժանումը։ Ընդհակառակն, արտաքին ուժ մը թող ուզէ դեր մը խաղալ Լիբանան եւ Սուրիա կը բարկանայ։ Դեռ վերջերս տեսնուեցաւ, երբ Ֆրանսա բանագնաց մը ղրկեց, իր դեսպանատունը ամբակոծուեցաւ։

3

ԻՆՉՈ՞Ւ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ԵՆ։ – Ոչ ոք չատ փափաք ունի եւ մանաւանդ ո՛չ Միացեալ – Նահանգները մխրճուելու լիբանանեան ցեխին մէջ։ Ուաշինկթըն նախապատուութիւն կուտայ Սուրիոյ հետ իր երկխօսութեան, մէկը այն երկիրներէն որոնք հաչլի կ'առնուին Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ։ Դամասկոս, արդարեւ, խօսակից մըն է զոր պէտք է ներմուծել խորացելա–արաբական հարցին լուծման հաւանական հոլովոյթի մը մէջ։ Միացեալ – Նահանգներէն դիտուած, Սուրիոյ հոգատարութիւնը Լիբանանի վրայ ինքնին վրդովեցուցիչ բան մը չէ, մանաւանդ որ խնդրոյ առարկայ չըլլար խորացելեան ազդեցութիւնը երկրին ծայրագոյն հարաւը։ Դեռ վերջերս, Ուաշինկթընի մէկ բանագնացը կը բանակցէր սուրիական իշխանութեանց հետ Լիբանանի նախագահի մը ընտրութեան շուրջ եւ կը փորձէր պարտադրել Լիբանանցիներուն։ ... Մոսկուայի համար, Դամասկոս նեցուկ մըն է արաբական աշխարհին մէջ, նոյնիսկ եթէ էլ – Ասատ դիւրին դինակից մը չէ եւ Խորհրդային Միութիւն զգալէս մօտեցած է արաբական չափաւոր Պետութեանց։ Մոսկուա կրնայ տակաւին չափաւորող դեր մը խաղալ տալով Լիբանան, ուր խորհրդայիններ բոլոր կողմերու հետ կապ կը պահեն։ Բայց, կասկածելի է որ քայլ ի քայ դէմ ելլէն Սուրիոյ, որու ազդեցութիւնը Լիբանանի մէջ, անուղղակի իրենց շահերուն կը ծառայէ։

ՀԱՅԳՈՒՀԻՍ ՀՈՒՇԵՐԻՑ...

ՀՈՒՇԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՎԱՅԻՆ ՊՏՂԵՐ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ա.

Ես ու ճարտարապետ Բրշուխովը տեղավորվել էինք հյուրանոցի նույն համարում, որտեղ մեզ էր հյուրընկալել Հայաստանի Գրողների միությունը։ Ես Երևան էի եկել Ալեքսանդր Թամանյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված հանդիսություններին մասնակցելու, Բրշուխովը՝ ճարտարապետական որոշ գործերով։ Ինչպես ասում են, ամեն մեկն իր գործով էր եկել, բայց ինչ-որ անտեսանելի թելերով մենք կապված էինք միմյանց հետ։ Ինչպես ասում են, մեկ նավի ուղևորներ էինք։ Ինչպես ասում են, մեկ ճակատագրի զոհեր էինք։

Ես ու ճարտարապետ Բրշուխովը հանդիպել էինք Ալեքսանդր Թամանյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված հանդիսություններին։ Ես ելույթ էի ունեցել, նա՝ ոչ։ Ես ելույթ էի ունեցել, որովհետև ինձ ասել էին, որ ելույթ ունենալու է Ալեքսանդր Թամանյանի թոռնուհին՝ Նելլի Թամանյանը, որ

վճռի մէջ արուած են Թումանեանական ներկայացումներ: Նախ, Յուլիս 10–ին Աթարա Զակորայի «Երեւան» ակումբին մէջ «Հայֆիլմ»ի երիտասարդական խումբը Թումանեանի մասին ներկայացումներ ըրած է. ապա Հ. Մալեանի Թատերասրահի աշխատանոցը հանդէս եկած է փըլփլուկի բեմէն. անոնց ներկայացումը ծնողական մթնոլորտ մը ստեղծած է: Նոյն խումբը այցելած է նաեւ Սլիվէն, հոն եւս ոգեւորելով ներկաները:

***

ԻՐԱՆի Մշակոյթի նախարարութեան բեմադրական արուեստներու կեդրոնը կազմակերպած է տիկնիկային թատրոնի մշակոյթային փառատօն մը Յուլիս 23–29: Այս առաջին հանդիսացող խումբերէն մէկն է Հայաստանի տիկնիկային թատրոնը: Ան երկու ներկայացումներով մասնակցած է փառատօնին. Վարդան Այգեկցիի «Ամենախելացի մարդը» եւ Յովհաննէս Թումանեանի «Ոսկու կարասը», իսկ տեղականներէն «Ազարատ» կազմակերպութեան խումբը Յովհաննէս Թումանեանի «երեք խոզուկները»ով:

***

ԹԱՒՐԻԶի հայկական վարժարաններու տարեսկզբի աղօթարաններուն վկայականներու բաշխման հանդէսները կատարուած են Յուլիս 19 – 20 թուականներուն: Իսկ Յուլիս 23–ին բացուած են «Ազարատ» կազմակերպութեան միջմասնաճիւղային ցոյցերը:

***

Ս. ԹԱՂԻէի վանքին 35–րդ ուխտագնացութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 22–ին հարիւրաւոր ուխտաւորներու ներկայութեամբ: Ազարդութեան Նախարարած է Գրիգոս – Հնդկաստանի Թեմի առաջնորդ Գործիս Արք. Պապեան: Յոմկիպիի մահճակալին պատճառով ուխտագնացութիւնը կատարուած է երկու շաբաթ յետաձգումով: Պատարագին մասնակցած է Թաւրիզի Եկեղեցիներու «Կոչնակ» երգչախումբը: Պատարագէն առաջ աւելի քան տասը մկրտութիւն կատարուած է:

ԱՆԻԷՒ, ՊՈՒԱ – ՓՈԼՈՄՊ ՈՒ ՓՈԼՈՄՊԻ

ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60–ԱՄԵԱԿԻ

ԵՒ

1989–Ի ԱՄԱՎԵՐՋԻ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

(Ցապաղած)

Կիրակի, Յունիս 25, ծնողքներ ու Հայերը լեցուցած էին քաղաքապետարանի յարմարութիւններով օժտուած կոկիկ սրբարանը: Հանդիսութիւնը Գիւտ Արք. Նազգաչեանի հովանաւորութեամբ, բազկացած երկսեռ աշակերտութեան արուեստասիրութիւններէն, խմբերգներէն, արբանեակ-սլաքներէն ու մի քանի պարերէն, յաջող ու փայլուն արդիւնքի էր ուսուցչուհիները՝ Մր. Ակոպ Մարզարեանի ու իր օգնական Տիկին Հէգիմեանի համբերատար աշխատանքին:

Օրուան խօսնակ Մանուկ Քիւրտօղլեանի հրաւէրով յոտնկայս կ'ունկնդրուէին աշակերտութեան կողմէ երգուած «Մարսէյէզն» ու «Ծագիկիր ազատ իմ Հայրենիք» ու ապա բացման խօսքը կը կարդար աշակերտուհի՝ Էլիզապեթ Գայկըսըզեան:

Ցաջորդող արուեստասիրութիւնները, ինչպէս՝ «Իմ լեզուս», «Հայաստան», «Արարատ», «Իմ երկիր» եւայլն ու խմբերգները՝ «Ո՛վ մեծաքանչ դու լեզու», «Ընթերունի», «Ով Հայոց աշխարհ», «Սարատարապատ», «Իրրեւ Արծիւ», «Ազգ վառապանծ», ի յայտ կը բերէին մանուկներու հոգին հայկականութեամբ տոգորելու յոյժ կարեւոր կամքն ու անոնց մատուցման յաջող եղանակն ու անապաթակ արտաբերումը, շարաթը մի օր վարժութեամբ, այս պաշտելի մանուկներու բերանները դովքեր կը վազէին ուսուցչուհիներու նուիրման մասին:

Կարճ միջնարարին յաջորդող բաժնին բեմին վրայ կուգային չորեան Հայոց Նահապետ՝ Յանօթ դպրապետ Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ, Արմենակ Աբգարեան, Դանիէլ Ճիզմէճեան, համակ եռանդ ու նուիրում – խօսնակ՝ Մ. Քիւրտօղլեան ու Սարգիս Ատուրեան զանձապահ:

Դանիէլ Ճիզմէճեան պատմականը կ'ընէր զպրոցի հիմնադրման առաջին տարիէն սկսեալ, նախաձեռնութեամբ լուսահոգի՝ Օննիկ Թադէոսեանի ու կը կարդար 60 տարիներէ ի վեր յաջորդող հոգաբարձութեան անունները, յարգանք մատուցանելով անոնց ազգասիրական ոգիին ի սպաս հայ գիրին ու մշակոյթին:

Յորմէ յետոյ, նախագահ՝ Ա. Աբգար – եան հակիրճ ուղերձով մը օրինակ առնելով օտարութեան մէջ ծնող ու ծաղկող Գառնիկ Յովհաննէսեան զպրոցի արձանագրած յաջողութիւնները կը յորդորէր հանդիսականները քաջալերել լուսաւորութեան ու ազգային ինքնութեան պահպանման ատարող այս զպրոցին ճեռնարկներն ու ապա հրաւէր կը կարդար առատաձեռնութեամբ մասնակցելու 60 ամեակի նուիրատուութեան ու չնորհակալութիւն կը յայտներ ինչպէս հանդէսներուն նոյնպէս քաղաքապետարեան հայ համայնքին հանդէպ ցոյց տրուած քաջալերական վերաբերմունքին համար:

Նախագահին կոչը անարձագանգ չմնաց ու Քիւրտօղլեան, Ճիզմէճեան եւ Կիւտէմեան եռուզեռի մէջ էին, սրահին չորս կողմերէն եկող չէքերն ու թղթադրամները քաղելու ու յայտարարելու նուիրատուներու անուններն ու նուէրները:

Որպէս օրինակ ու չնորհաւորելի յաջողութիւն կը յայտարարուէր զպրոցի նախկին աշակերտուհի՝ Ազնի Ֆնտոպեանի Պաչօյի հայերէնով անցումը, օտար լեզուներու կարդին, առանձին 19, 20–ի վրայ հայերէնին համար:

Ապա բեմ կը հրաւիրուէր նոյնպէս զպրոցի նախկին աշակերտուհի՝ Սեդա Թուլճեան, որ ինքնավստահ ու խանգութով կ'արտասանէր Վահան Թէքէեանի «Լուսաւորչի կանթեղը» արժանանալով երկար ծափերու:

Տեղի կ'ունենային նաեւ երկու տարամասիկութիւններ, դաշնակի մեկնարկութիւն մը ու խմբասար: Ամէնքն ալ ըննահատելի աշխատանք:

Օր. Մ. Մարզարեան հանդէսի եզրափակման վերապահած էր յուզիչ անակնկալ մը, որ յոտնկայս ունկնդրութեան աշակերտութեան անթերի մեկնաբանութեամբ՝ «Pour toi Arménie»:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ՉԱՑՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ ԵՐԱԽԱՆԵՐ՝ ՀԻՒՐ ՀԱՑ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՑՆԿԻՆ

«Թէեւ մեր երախաները տխուր են, բայց, չնորհիւ ձեր կազմակերպութեան ջանքերուն, կազդուրուած են եւ պիտի փորձեն ձեզ ուրախացնել» ըսաւ Տիկին Ռուսանա Ցակոբեան, Ուրբաթ, Յուլիս 28–ի իրիկունը, Լիոնի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ հովանաւորութեան տակ գործող «Վա Սուբս» ընկերակցութեան կողմէ: Նորութիւն մը ըսած չենք ըլլար, եթէ գրենք որ Աւետարանական համայնքը լաւ կազմակերպուած է: Օրինակ՝ ունի արձակուրդի երկու կայաններ, մէկը Թոլոն, Լավիանի մօտ, միւսը՝ Սէվէննեներու լերջանին մէջ:

Լենինականցի տղաքը երեք շաբաթներ անցուցած են, Թոլոնի մէջ Ֆրանսահայ իրենց տարեկիցներու ընկերակցութեամբ: Երկու շաբաթ ալ կը մնան միւս կայանին մէջ. Օգոստոսի կիսուն կը վերադառնան Լենինական, անկասկած լաւ յիշատակներով:

Լիոն հանդրուան մըն էր երկու կայաններու միջեւ: Երախաները հիւրընկալուեցան Լիոնի հայ ընտանիքներու մօտ: Ուրբաթ իրիկուն, իրենց ելոյթէն վերջ, ատացան իրենց տարիքին յարմար նուէրներ անհատներու եւ մանաւանդ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

Իր փակման խօսքին մէջ, վերապատուելի Ժան Ցակոբեան ըսաւ. – «Լենինականցի երախաներուն ներկայութիւնը օգտակար եղաւ մեր երիտասարդներուն ալ՝ որոնց մէջ արթնցաւ հայկականութիւնը»: Աւելցուց՝ ճեռնարկին յաջողութեան գլխաւոր պատասխանատուն Պօղոս Հալաճեանն է, լայն օժանդակութեամբ իր կնոջը»:

Պօղոս Հալաճեան կայանին գլխաւոր վարիչն է, անճնուէր մը՝ ի նպաստ երիտասարդութեան:

Այս իրախուսիչ հաւաքոյթը վերջ դրաւ հիւրասիրութեամբ մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿի
«ՄԵՆՆԻՆ ՏԱՐԵՑՈՑՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՋ

Ահա Սուրբ Աստուածածինն եկեղեցին, կարմիր Աւետարան մականունով, զեղեցիկ տաճար ուր քարոզած է մեր ժողովրդական մեծադոյն քարոզիչ Մկրտիչ Արիմեան. ունկնդիրներէն մին, այժմ ծերունի, երիտասարդական ալիքով կը կրկնէ ինձ այդ քարոզը, տեղիներին բոլոր քարոզներուն պէս սքանչելի ու յուզիչ: Բակին մէջ է նորակերտ նախակրթարան մը, 56 աշակերտներով, աղբատ ընտանիքներէ առնուած: Մեղրակեանց հիմնել տուած է զայն: Այս կրթասէր առաջնորդը, պատուակալ նախագահ Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան որ Հաւլաբարի օրիորդները կը դաստիարակէ Ս. Նշան եկեղեցիի նախակրթարանին մէջ, իր յատուկ տոգածութեանն առարկայ ըրած է Ս. Աստուածածինի զպրոցը, մանկավարժական նորադոյն դիւաերուն համեմատ հասնորուած: Մեծ հաճոյքով կը դիտեմ աշակերտներուն եռեռարան գրասեղանները, երեքական շարժուն նստարաններով: Դարաններուն արտաքին ճակատը կիսաբաց է, այնպէս որ դաստիարքը կրնայ տեսնել թէ ինչով զբաղած են ուսանողին ձեռքերը եւ թէ ինչ պահուած է հոն: Կայ դարան մ'ալ քառակուսի խորշերով ուր դեռեղուած են մեր զանազան տառերը. մանուկը այս դարանին վրայ կը սորվի ճանաչել այբբենարանին դիրերը, իբր զբաղում մը որ կ'աշխատի իր դուրգին առջեւ:

Կը շարունակենք մեր ուղեւորութիւնը, եւ կը հասնինք վերջապէս Մոլի վանքի զերեզմանատունը: Կը մտնենք պարիսպէն, եւ ահա մեր առջեւ կը ցցուին մահահոտ մատուռ մը եւ հին կամ նոր, համեստ կամ պերճ շիրմներ: Անհուն մեռելաքաղաքին մէջ, ուր այնքան հրէշներ ու այնքան հրեշտակներ կը ննջեն միեւնոյն վերմակի տակ, կը դանենք Բաֆֆիի ու Ծերենցի նորատիպ տապանները, առաջինը երեք թարմ պսակներով ծածկուած, երկրորդը իր ծաղկափայլ աղջկան կոթողին չուքէն վայրկեանած: Բաֆֆի ու Ծերենց, կեանքի մէջ զրացի հանճարներ, մահուան մէջ ալ կը մնան դրացի: Բէզճեանեան, ճակատը արեւին տուած, սրատաչարժ ճայնով կը կրկնէ մեռեալներուն աղօթքը եւ կը խաչակնքէ երկու զերեզմանները, զոր կը համբուրեմ ծնրադիր: Եւ թաց աչքերով կը հեռանանք անկուշտ Ցովսափատէն, ողբալով այդ ոսկի զրիչները որոնք ջախջախուեցան եւ այդ սպարտական հոգիները որոնք ոչ եւս են:

Անցնելով հսկայ զօրանոցի մը առջեւէն. ուրիկ ռուս վաշտ մը դուրս կը հոսի թմբաւոր գեամ մը պէս, կը վերադառնանք Վանքի եկեղեցին: Արիստակէս Սեդրակեանց, որու խոստովանաբար յայտնեցի ինքնութիւնս, ճաշի հրաւիրեց զիս: Սեդանակից եղան մեզ Ներսէսեան վարժարանի տեսուչն ու Մակար Եկմալեան, ճայնադրութեան ուսուցիչ որ, եւրոպեան երաժշտութիւնը հիմնովին ուսումնասիրած, կը մտադրէ էջմիածին երթալ ու զբաղիլ մեր ազգային երաժշտութեամբ: Կը չաղակրատենք հին բարեկամներու պէս, մինչ պօրջը կը մխայ եւ կախէթի զեղին զինին քաժակներուն մէջ կը վառի իբր հալած ոսկի:

Կը վերադառնամ պանդոկս, անցնելով Կուբի կամուրջներէն ու դիտելով հսկայ արձանը Վորոնցով իշխանի. որու կը պարտի Թիֆլիս իր վերածնութիւնը: Կը դիտեմ հայ գրավաճառանոցներն ալ, որոնց ցուցափեղկերը ծածկուած են Բաֆֆիի, Ծերենցի ու իր աղջկան եւ միշտ ժողովրդական Արիմեանի լուսանկարներով: Ասոնց քով կը նշմարուի Վրաստանի մեծադոյն քերթող Ռուսթավէլիի նկարը, սեւ մօրուքով ու նուրբ պեխերով, նաեւ սեւամորթ գլխանոցով զոր կը պճնեն երկու զոհարաժարդ փեսաները:

Ռուսթավէլիի անունը կը յիշեցնէ ինձ այն վրացի զեղուհիները զոր երբեմն այլ ո՞ւր են անոնց յաջորդները: Ամէն ուղեւորի պէս հետաքրքիր, ուզեցի բազդատել հայ ու վիր զեղեցկուհիները, սակայն ի՞նչպէս որոշել Հայուհին ու Վրուհին, քանի որ ծածկուած են համամման հագուստներով: Ցիշեցի Բերայի չիք երիտասարդները, որոնք ամէն Կիրակի եկեղեցիներու առջեւ կը չարուին մուրացիկներու կամ վարժապետէն ոսքի վրայ կենալու զատապարտուած անառակներու պէս, եւ տաճարին ներսը աղօթքի կենալու տեղ՝ դուրսը աղօթքի կը կենան, ո՞վ դիտէ ինչ սրբուհիներու առջեւ. ուստի, անոնց հնարքին հետեւելով, այդ երկու ցեղերուն պատկանող մէկմէկ եկեղեցի առջեւ պահակ կեցայ, պատրաստ դէն յետոյ կիներուն ելքը դիտելու համար: Զօրահանդէսին արդիւնքը Հայուհիներուն նպաստաւոր թուեցաւ ինձ. ազդամոլութի՞ւն թէ ճշմարտութիւն, չդիտեմ: Հայուհին կը փայլի բնական զեղով, մինչ Վրուհին պէտք կը զգայ դիմել արուեստի օժանդակութեան, սրբագրելու համար բնութիւնը: Ամէն անգամ որ չպարտած կնոջ մը պատահի մարդ, կըրնայ վստահութեամբ վրացերէն խօսիլ անոր հետ ու հարցնել. Բա՞ ճուլի խար (ի՞նչ ազդէ ես), եւ պիտի տեսնէ թէ պատասխանը պիտի ըլլայ միշտ Քարթվելի (Վրացի): Աւսր հակառակ, մեծ համբաւ չահած է եւ կ'արհամարհէ իր ներկայութիւնը պատուել ինչ որ «սիրատուն» կ'անուանէ Գրիգոր Զիլինկիրեան. եւ Գերմանուհին է որ դաշնակով, պարով ու իր ցուրտ հրապոյրներով հոն կը քաշէ Կովկասի զաշնուազէն տարփածուները:

(Շար. 11)

(Շար· Ա· Էջէն)

պարծողութեանց չըլլալու համին մէջ։

*ՕՀԱՆԱՒԱՅԻՆ ՅՈՒՆԱԿԱՆ պիտեր*ու – Օլէմփիք Էտուէյի փոքր մէկ օդանաւը *չախչախուեցաւ Սամոսի ափը 34 ճամ–բորդներով։ Կը թուի որ մչուչի պատճա–ռաւ պատահած է արկածը։ Ոչ ոք ապա–տած է։*

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԻԱՊԵՏԱԿԱՆ ընտանիք–ները, որոնք ըստ երեւոյթին ծիծաղելիի դիտակցութիւնը կորսնցուցած են երկ–հարիւրամեակի այս օրերուն, Օգս· 4–ի (առանձնաչնորհներու չնչումի) նախօրեա–կին իսկ ներքին բանավէճ մը ունեցած են ու անհրաժեշտ իսկ տեսած հաղորդակից–րութիւն մը հրապարակել։ Ի՞նչ պատա–հած է։ Փո, Նաւահի արքաներու դամ–բարանին մէջ, թէ Տէում մը կը տրուէր Անրի Դ·ի գահակալութեան նուիրուած եւ Պուրպոն Հարստութեան երկու իշ–խանները, որոնք լրենք պիրենք «օրինա–տրապաշտները» կը համարին Ֆրանսա–կան գահին, չեն հանդուրժած որ իրենց տեղ տրուի Օրլէան Հարստութեան մէկ իշխանին եաին։ Անժուի դուքսի դրասեն–եակն է, որ այս ամբողջը կը բացատրէ դեկոյցով մը, ուր կ'ըսուի թէ «այս ծանր միջադէպերը, որքան վիրաւորական նայն–քան ալ անշնորհք նախաձիռքներ են»։ Արդարեւ, ըստ եղած այս «նախաձեռնական անարգանքին» Պուրպոն երէց ճիւղին եր–կու իշխանները պէտք է տեղ գրաւէին կրտսեր ճիւղին եւ Օրլէանցիներու եաին։ Ուրեմն, նախընտրած են երթալ, ցաւ յայտնելով որ անգամ մը եւս «ըն–տանեկան համախմբում մը կ'այլասերի քաղաքական անտեղի յաւակնութիւննե–րով»։

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ
(ԶՈՐՔՈՒՐԱՆԵԱՆ)

զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 1–ին, Կոնէս։

Թաղումը կատարուեցաւ ընտանեկան մտերիմ շրջանակին մէջ, Վիլլմոպլի պե–րեզամանատունը, Օգոստոս 3–ին։

Որեւէ մահադդ ընդունած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

M. et Mme Jacques Deghirmendjian
92, rue du Maréchal Leclerc
94410 St. Maurice.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազատի Գուլումճեան 800 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր սիրելի ղաւկին՝ վառամ Գուլումճեանի մահուան 11–րդ տարելիցին առթիւ։

«HARATCH»

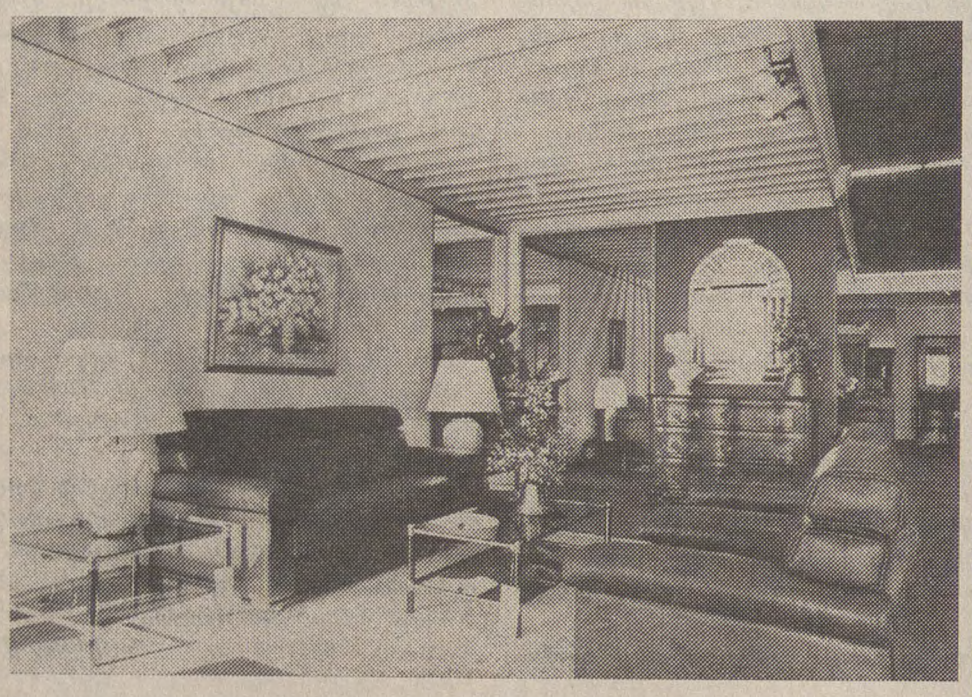
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերա–փոխման Սուրբ Աստուածածնի։

Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մա–տուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·30ին։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց։

Այսօր ժամը 10–ին, կը մատուցուի պա–տարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կա–տարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Նահապետաց։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30–ին։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» առանձնական արարո–ղութիւնը։

Սերով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սուրբ Տաղաւարի հանդիսութեանց։ Հաւատացեալները՝ ո–րոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկե–ղեցւոյ Դիւանատունը։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10–ին։
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին։
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ· – Օգոստոս 14, յիշա–տակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին։ Հոգեհան–գիստ կը կատարուի վասն համօրէն նըն–ջեցելոց։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս· Աստուածածնի Տօնին առթիւ եկե–ղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԾ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգ–չախումբին կողմէ։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց։

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն հանգ–ուէն Նահեցելոց»։

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10·30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ
Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատա–րագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ· ՎԱՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ա–ւանդական խաղողի օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45ին։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին։

Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·10ին,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11·45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարասմեան Համալիրէն Ներս ժամը՝ 12·30ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎԱՐԴ· ՃԷՐԻՃԵԱՆ
Մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի։

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE
DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN
ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne
— 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août
22 h 13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30 2 bis, avenue de la Rosière
23 h Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian*.

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

● *Tombola avec de nombreux lots* ●

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 8
MARDI
8 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.073 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.073

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ղարաբաղ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՑՈՑՍ ՁԵՐԵԻԻՐ

Իսիոլ

ՀԱԿԱՀԱՅ ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՏԱՀՈԳԻՁ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

երկուշաբթի առաւօտ, հեռաձայնով ա– ռած մեր լուրերը Երեւանէն բնաւ խրա– խուսիչ չեն: Ոչ միայն կացութիւնը նոյն լարուածութիւնը կը պահէ Ղարաբաղի մէջ, ուր գործադուլները կը շարունակ – ւին եւ բարելաւման նշոյլ իսկ չկայ, այլեւ, ինչ որ շատ աւելի ծանր բնոյթ ունի հակահայ նոր հալածանքներն են, որոնք ծայր տուած են Բաքու, խուճապի մատնելով հոն մնացած Հայերը:

Հայոց տուներու վրայ յարձակումները նոր թափ ստացած են: Օգոստոս 3–էն 4–ի գիշերը երկու Հայեր սպաննուած են, մէկը 30 տարեկան երիտասարդ մը, որու դիակը Երեւան բերուած էր, ուր պիտի կատարուէր թաղումը:

Աղրբեջանցիք խումբերով է որ կը կա– տարեն իրենց յարձակումները, շարունա– կաբար Օգոստոս 2–ին, 3–ին, 4–ին եւ դեռ դադար չկար:

Հետեւեալ դէպքը արդէն այնքան խօ– սուն է, որ հարցաքո պատկերը կուտայ կացութեան: Մինչադէպին արձագանգ եղող է Երեւանի «Կոմունիստ» օրաթեր– թը, որ Օգոստոս 4–ի իր թիւին մէջ կը պատմէ: Օգոստոս 1–ին իր անձնական կառքով կ'երթեւեկէ Օ. Սեւանեան անուն ծոչակառու մը, Զանգիլարի շրջանը: Յոմէ մը Աղրբեջանցիներ կառքը կը կեցնեն ու լաւ մը կը ծեծեն թէ Սեւան– եանը եւ թէ կառքը գտնուող երկու կի– ներ՝ Լ. Յարութիւնեան եւ Կ. Մկրտչեան ու կը կորզեն 5000 ռուբլի, չարդուփչուր ընելէ ետք կառքը: Ի լուր այս դէպքին, Ղափանի շրջանի կուսակցական Ա. քար– տուղարը՝ Կ. Մկրտչեան եւ քաղաքա – գործի (Մխիթեան) պետը՝ Օ. Պօղոսեան կը փութան Զանգիլարի շրջանի այդ գիւղը թացատրութիւններ ու լուսաբա – նութիւն ուզելու համար: Այս պատմողն ալ Օ. Պօղոսեանն իսկ է «Կոմունիստ» թերթին: Այն կ'ըսէ թէ չատ զարմանալի գտած է այն «կազմակերպուածութիւնը» զոր տեսած է: Մինչ ինք և Մկրտչեան կը դիմեն, որպէսզի թացատրութիւններ ըս– տանան, խնդրելով որ հեռաձայնեն կու– սակցական պատասխանատուներու, որ դան ու յայտնեն թէ ինչպէս նման բաներ կը պատահին, կը հասնին թեռնատար կառքեր զինուած երիտասարդներով, ինչ որ անհանգստութեաց է Լորհրդային Միութեան մէջ: Ու Աղրբեջանցիք կը «թացատրեն» որ ատոնք չոկատներ են...:

Այս պատմողը, ինչպէս լսինք, Ղա– փանի շրջանի քաղաքագործի պետն է «Կո– մունիստ» թերթին եւ ուրեմն պարզ է որ ոչ մէկ մեկնաբանութեան կը կարօտի:

X Կիրակի օր, Օգոստոս 6–ին, Գորիսի շրջանի անասնաբուծական ֆերմաններու, վրայ յարձակում գործուած է մէկ հոգի սպաննուած ու մէկ հոգի ալ վիրաւոր – ած է:

X Բաքու – Երեւան երկաթուղիի դիծը միշտ անկանոն է եւ երբ կը փորձուի կա– ռախտմբ մը հասցնել, այդ կ'ըլլայ զին– ւորական պաշտպանութեամբ, հրաւառ– լերու ընկերակցութեամբ: Բայց և այնպէս այն կառախտմբերը որոնք կը յաջողին հասնիլ մինչեւ Երեւան կոտրած – թա– փած կը հասնին, մանաւանդ աղէտաւոր վայրերու սահմանուած ապրանքները փը– ճացած ու անպէտ դարձած:

X Նոտացոյց մը կը շարունակուի ե– բեւանի Օփերայի հրապարակը: Այդ ե– րիտասարդներու պահանջներուն պրխա– ւորն է՝ թոյլ տալ որ Լորհրդային բա– նակի մէջ զինուորական ծառայութիւն ը– նող Հայերը աշխատին ազէտեալ գօտիին մէջ:

X Բողոք կայ նաեւ որովհետեւ բա– նակը ձեռնարկած է ռազմական կառոյցի մը Սեւանայ լիճը շրջանը, ինչ որ կրնայ նոր ապականութիւն առեղծել, մասնա – ւորաբար խմելիք ջուրի տեսակէտով:

Այս ամբողջը, անեզամ մը եւս, ցոյց կուտայ թէ ձգձգելով Արցախի հարցին լուծումը, ոչ ոքի կը նպաստէ եւ յանճ– նախտմբերը աւելի ժամանակ կորնչցնել կուտան քան՝ ժամանակ շահիլ:

Աւելի քան ստիպողական է որ վեր– հաստատուին Արցախի իշխանութիւնները եւ վերջնապէս անջատուի Արցախը Բա– քուէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԼԻՑՐՈՒԹ կրկին ու կրկին ռումբերու տարափին տակ է եւ մեռեալ ու վիրաւոր առվորական բնոյթ առած են այլեւս: Սուրիա կը շարունակէ քարուքանդ ընել փոքրիկ երկիր մը, սպաննելով կուրօրէն, չազդուած իսկ Երբեակին ամբաստանու– թենէն (առաջին անգամն էր որ արաբա– կան երեք երկիրները կը մատնանշէին որ մեղաւորը՝ Սուրիան էր): 18 ամսու եւ 2 տարու աղջնակներու դիակները գտնուած են Ճունիէի նաւահանգիստը, քրիստո– եայ գօտիին մէջ, Ճունիէն միակ նաւա – հանգիստն է որ քրիստոնեայ գօտին կը կապէ աշխարհին, այսինքն՝ Կիպրոսի եւ հոն ալ ռումբեր կը տեղան եւ սուրիական հրթիռներ: Առաջին անգամն է որ նաւե– րու անցորդներ ալ կը մեռնին:

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ «ճուրդը» քիչ մը եւս բարձրացաւ չաբաթավերջին: Հեզպոլլան, ինչպէս «Ցեզափոխական արդարութեան կազմակերպութիւնը» ազատ արձակելու համար Չիչխիւոն կը պահանջէն ոչ միայն Շէյխ Օպէյտիի ազատ արձակումը, այլեւ 150 լիբանանցի եւ 300 պաղեստինցի

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 2 / 4)

ԼԵՒՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ինքնավար մարզի մէջ, կացութիւնը լարուած կը մնար Օգոստոս 1–ին, նաեւ շրջակայքը: Հակառակ իրաւասու մար– միններուն ձեռք առած միջոցներուն, դարձեալ կը շարունակուէին ճամբանե– րու փակումը, կառքերու վրայ յարձա – կումները: Յուլիս 31–ին Լաչինի շրջանը խումբ մը անձեր, 300–ի չուրջ, յարձա– կում գործեցին չինանիւթերով բեռնա – ւորուած շարասիւնի վրայ, որ Հայաս – տանէն Ղարաբաղ կ'երթար: Վիրաւորուե– ցան 13 վարորդ, երեքը հիւանդանոց փո– խադրուեցան: Վիրաւորուեցան նաեւ ե– րեք զինուոր (*): Ի պատասխան այս գոր– ծողութեան, Ստեփանակերտի մէջ փոր– ձեր եղան փակելու Շուշի – Աղդամ ճամ– բան, բայց առաջքն առնուեցաւ: Կացու– թիւնը բարելաւելու համար, Օգոստոս 1ին Ստեփանակերտի եւ Լաչինի շրջանը պա– ցած է Լորհրդային Միութեան Ներքին ուժերու պետը՝ գօրավար Շաատալեն:

(*) ԹԱՍի այս լուրը տուած էինք Օգոս– տոս 3–ի մեր թիւով, բաղելով փարիզեան մամուլէն:

***

ՏՆԱԿՆԵՐ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Կահոյքի նորոգման եւ պատրաստման «Կոտայք» արտադրական միաւորման կո– լեկտիւը երկրաշարժէն վնասուած վայրե– րը ղրկեց 25 փայտէ տնակներ: Ատոնցմէ ա– մէն մէկը ունի երկու սենեակ, խոհանոց եւ այլ յարմարութիւններ, նախատես– ւած 4 – 5 հոգինոց ընտանիքներու հա– մար: Ձեռնարկութիւնը ծրագրած է մին– չեւ այս եռամսեայի վերջաւորութիւնը պատրաստել եւ Սպիտակ ու Կիրովական քաղաքները ղրկել 75 փայտեայ տնակ եւս:

***

ՀԱՅ ԵՐԱԽԱՆԵՐ ԱՆԳԼԻԱ ՀԱՍԱՆ

Անցեալ Կիրակի (Յուլիս 30) Անգլիա ժամանեց 45 հայ երախաներէ բաղկացած խումբ մը: Այս մանուկները երկրաշարժի ընթացքին կորնչցուցած են իրենց ծը– նողքը: 10 – 17 տարեկան երախաները երկու չաբաթ կ'անցընեն բրիտանական կղզիները էյտ Արմենիա կազմակերպու– թեան հրաւէրով: Լոնտոնի օդակայանը մանուկները ջերմօրէն ընդունուեցան տեղւոյն հայ գաղութին կողմէ:

***

ՏՆԱԿ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Արթիկի շրջանի Սարալանջ Սովխոզը առաջիններէն բնակարանամուտ տօնած է ժողովրդական երեսփոխաններու շրջա– նային Լորհուրդի երեսփոխան՝ Մկրտիչ Պապայեանի ընտանիքը:

Բեյօուս վինարարներու՝ երիտասարդ ընտանիքին նուիրուած վահանաձեւ տնա– կը բաւական ընդարձակ է 3 սենեակով, միջանցք, խոհանոց, պատշգամ: Տնակն ունի ջեռուցման ինքնաշխատ համակարգ, որ հնարաւորութիւն կուտայ ձմեռը, նոյնիսկ խիստ սառնամանիքին տաքուկ անկիւն ունենալ:

Սարարանջի մէջ, մինչեւ տարեվերջ երկրաշարժէն վնասուած հինգ ընտա – նիքներ եւս բնակարանամուտ կը տօնեն նման տնակներու մէջ:

***

ՀԱՆԳՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿԸ ՄԵԿՆԻՆ ԱԻՍՏՐԻԱ

Երկրաշարժի չրջաններէն 200 հայ երա– խաներ Օգոստոսին իրենց արձակուրդը կ'անցընեն Աւստրիոյ առողջարանները: Սպիտակէն եւ Կիրովականէն հարիւր ե– րախաներ կը հանգստանան փրկարարնե – րու աւստրիական զօրատունդը՝ Շտեռայ– խիչէ:

Մանուկներու մեծ մասը հրաւիրած է Աւստրիոյ հեռաստղներու ընկերութիւ– նը, որ ցանկութիւն յայտնած է ընդունե– լու երկրաշարժէն վնասուած չրջաններու տպագրական աշխատաւորներու երախա– ները:

Տասը տարեկանէն վեր երախաներուն ընկերացողներով ծախքերը ստանձնած են Հայաստանի Հաւատարութեան նախարա– րութիւնը եւ Լենին մանկական Ֆոնտի հայկական բաժնի եւ Հանրապետութեան հրատարակութեան պետական Կոմիտէն:

ՄԱՀ ԳՐԱԳԷՏ ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

«Արմէնփրէս» Օգոստոս 2 թուականով կը հաղորդէ գրագէտ, բանաստեղծ Թարգմանիչ Վահան Արմենակի Գրիգոր– եանի մահը:

Ողբացեալը ծնած էր Բուլանուխ գա– ւառի Մէչէլոլու գիւղը, 1905 Յուլիս 11ին: Հարիւր հազարաւորներու հետ տեղահան եղած է եւ գաղթի ճամբով հասած է ա– րեւելեան Հայաստան եւ ապաստան գը– տած Ալէքսանդրապոլ (այժմ՝ Լենինա– կան), ապա՝ Ջալալօղլու (այժմ՝ Ստե– փանաւան): 1924–ին փոխադրուած է Երեւան եւ տպարան աշխատած որպէս դծագրիչ, մինչեւ 1930 ու միաժամանակ ստեղծագործած: 1933–ին աւարտած է Մոսկուայի չարժանկարի հիմնարկի բե– մանիւթի բաժինը: 1934 – 35–ին դեկա– վարած է Գրողներու Միութեան առընթեր Լոկաֆը (Կարմիր բանակի եւ նաւատոր– մի օգնող կազմակերպութիւն):

1938 – 48 տարիներուն եղած է «Սովե– տական Գրականութիւն եւ Արուեստ» ամսագրի խմբագրի տեղակալ, 1947 – 48–ին Հայաստանի Գրողներու Միութեան խորհրդակցական բիւրոյի նախագահն էր, եղած է նաեւ «Հայպետհրատ»ի գեղար– ուեստական գրականութեան խմբագրու– թեան: վարիչ: Վ· Գրիգորեան, չուրջ ե– րեսուն տարի վարած է Հայաստանի Գը– րողներու Միութեան կուսակցական կազ– մակերպութիւնը: Իր երկարատեւ ստեղ– ծագործական կեանքի ընթացքին, ան լոյս ընծայած է բանաստեղծութիւններ եւ արձակ գործեր, հեղինակ է չուրջ քսան հատորի: Ցիշենք՝ Անիւի երգը, բանաս– տեղութիւններ (1930), Արեւն ազդանշան, բանաստեղծութիւններ (1938), Լեւիկի երազը (1941), Լենինի մօտ (1942), Հայ– րենական (1942), Իմ երկիր (1948), Սա– ռնասարը գնաց սարը (1949), Պոէմ հողի մասին (1951), Պատմուածքներ (1961), Փրկութիւն (վիպակ, 1967), Համաստե– ղութիւն (վէպ, 1975) եւլն· եւլն: Իր «Ա– ռաւօտ», «Իմ ծաղկուն երկիր» եւ այլ ժո– ղովածուները թարգմանուած են ռուսե– րէն: Ինք մեծ աշխատանք տարած է նաեւ թարգմանական ճիւղի մէջ եւ բազմա– թիւ են ռուսերէնէ կատարած թարգմա– նութիւններու իր հատորները:

Հուսկ, յիշենք որ ողբացեալը գժբախ– տութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու զրագէտ իր զաւակը՝ Վարդան Գրիգորեան, անց– եալ Մարտին, 38 տարեկանին: Ան 1988 Ապրիլէն Նոյեմբեր խնամուեցաւ Փա– րիզի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը, բայց անդառնալի հիւանդութիւնը արդէն գործած էր իր աւերը:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ Վահագն Գը– րիգորեանին, որ քանի մը ամսուան ընթաց– քին գժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնն– ցնելու իր կրտսեր եղբայրը եւ հայրը:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԻՋԸՆ

«ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ՋՈՀԵՐՈՒՆ»

Իրական չափահասներ են մամուլը, այլ մանաւանդ մեզի համար հայ մամուլի հաւաքածոները։ Տարապիր, արմատախիլ, ցիրուցան ժողովուրդի մը բեկորները հո՛ն արձանագրած են իրենց պատմութիւնը։ Ո՞վ պիտի խորհի օր մը նստիլ ու քրքրել էջերը հայերէն օրաթերթերուն դրելու համար իւրաքանչիւր գաղութի կեանքը, որ ուրիշ բան չէ քան՝ պատկերազարդ պատմութիւն Հայոց։

Ամբողջ այս օրերուն, փորձենք 50 տարի առ երթալ ու թղթատել «Յառաջ»ի հաւաքածոն։ Շրջանը «հարուստ» է դէպքերով, մանաւանդ հայկական ճակատի վրայ։ Դեռ չատ գիտակ չէ թէ Բ. աշխարհամարտի նախօրեակին ենք։ Թնդանօթները լուռ են։ Յօսակցութիւններ, բանակցութիւններ կան, ինչպէս միշտ։ 1939 Յուլիս 8–ի «Յառաջ»ի առաջին էջի լուրերու խորագիրն է՝ «ԱՆԳԼԻԱ. ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ. ԱՆՀԱՄԲԵՐ» ու ենթախորագիրը՝ «Վերջին փո՞րձն է որ կը կատարուի Մոսկուայի հետ»։ Անդին վահէ (Շ. Միասքեան) տոմս մը առորագրած է՝ «Ահա այսպէս կը ծաղկին» խորագրուած, ուր կը նկարագրուի Բաֆֆի խումբի այցելութիւնը Հ. Ց. Դ. Թանգարան։ Գերասիմ (Բալայեան, Թանգարանապետը) թէյ կը պատրաստէ այցելու երիտասարդներուն, անոնց անուններն են՝ Նուպար, Պեմիկ, Սուրէն, Սոնա, Յակոբ եւայլն, եւայլն։ Բայց, էջը այլ պատկեր մը կը պարզէ որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ հայկական մեկ նոր ողբերգութեան արձագանգը։

Շ. խմբագրական մը ունի՝ «Ափ մը հող Մուսա տաղի գոհերուն»։ Բացատրութեան հարկ չկայ, Ֆրանսացիք Թուրքիոյ յանձնած են Ալեքսանդրէթի Սանճաքը ու նոր տեղահանութիւն մը ծայր առած է։ Հազած լուրերը կիս կատար են եւ սակայն լոյս կը սփռեն քանի ողբերգութեան վրայ։ «Ո՛վ որ կարողութիւն ունի կը մեկնի առանց ժամանակ կորսնցնելու, բայց, անկարողները կը մնան, սպասելով անմիջական օգնութեան։ Չէ կրնար երեւակայել հայկական շրջաններու եւ հայ բնակչութեան հոգեկան վիճակը»։

Խմբագրականը սա պէս կը վերջանայ։

«Գաղթականներ հաստատուած են արդէն, Հալէպի թէ Պէյրութի մէջ եւ այլուր։ Ամէն օր նոր կարաւաններ կը հասնին, սաստկացնելով թշուառութիւնը։ Արդա՞ր է միայն տեղական իշխանութեանց վրայ ձգել այս ծանր բեռը, մանաւանդ գաղթականներու տեղաւորման հոգը։ Այս վերջին պարագան կը պահանջէ ընդհանուր եւ անմիջական կազմակերպութիւն։ Հարկ է տեղաւորման վայրեր ընտրել, հողեր գնել, աշխատանքի գործիքներ ճարել։ Մէկ խօսքով, նոյնիսկ անկարելին փորձել, որպէսզի Մուսա Տաղի եւ միւս շրջաններու տարագիր բազմութիւնները չծիւրին վրաններու տակ, թիթեղի եւ հրաբխի կտորներու մէջ։ Ո՞վ պիտի արձակէ ազդանշանը, տեղաւորման յանձնախումբեր կազմելու համար բախտաւոր գաղութներու մէջ, սկսելով Փարիզէն։

«Ափ մը հող Մուսա Տաղի գոհերուն»։

Յաջորդական թիւերը նոր մանրամասնութիւններ կուտան, մինչ միջազգային ճակատի վրայ, արդէն առաջին էջը ակնարկած է դրաւել օտար անուն մը՝ Տանցիկ, որ ճակատագրական պիտի դառնայ ու Ֆրանսացիք պիտի մղէ՝ «Մեռնելու Տանցիկի համար»։

Յուլիս 14–ի «Յառաջ»ի թիւը նուիրուած է Ֆրանսական յեղափոխութեան 150–ամեակին։ Թերթին ճակատը՝ հսկայ պիտերով. –

1789 - Liberté - Egalité - Fraternité - 1939.

Բայց, անմիջապէս եաք նոր ու նոր լուրեր կուգան Մուսա Տաղէն. – «Գաղթող Հայերու զոյքերը կը գրաւեն», «Յառաջ» կ'արձագանգէ Պէյրութի «Ազգակ»ին. – «...Ժողովուրդին մտահոգութիւնը աւելի սաստկացաւ Բանի մը օր առաջ, երբ 50–ի մօտ թուրք զինուորներ մտան հայկական գիւղերը եւ իրենց վրաններ տնկեցին Եօղուն Օլուգի մօտակայ բարձր բլուրին վրայ։ Ձեպէշ Մուսացի հայ ընտանիք մը փոխադրող քամիոնը Անտիոքի կամուրջին վրայ թուրք զինուորներու կողմէ խիստ խուզարկութեան կ'ենթարկուի եւ ժամերով կը դատապարտուի մնալու արեւին տակ։ Թուրք զինուորները վայրագօրէն կը կոտրեն սնտուկներն ու տնական այլ գոյքերը, անոնց մէջ գէնք եւ փամփուշտ փնտռելու պատրուակով։ Ուրիշ ձէպէլ Մուսացի Հայ մը որ 45 կտոր ոչխար եւ կով կը փոխադրէր դէպի Ֆէսապ, ճամբան յարձակման կ'ենթարկուի Թուրբերու կողմէ եւ կը գրաւուին կենդանիները։ Միւս կողմէ, արտակարգ խնդրում կայ Ֆէսապի մէջ։ Օրական, միջին հաշուով 20 – 30 ինքնաշարժ կը հասնի Անտիոքէն Ֆէսապ»...։

Ու Յուլիս 18–ին, Շ.ի նոր խմբագրականը՝ «Ո՞Ր ՕՐՈՒԱՆ, Ո՞Ր ԺԱՄՈՒՆ...», որ կը սկսի սա տողով. – «Թող ջղագրգիռ ենիչ մը չհամարուի այս խորագիրը»։

Ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասենք, կ'ըսէ Շ., մեր եղբայրական աջակցութիւնը ընծայելու համար Ալեքսանդրէթի – Մուսա Տաղի հայածական զաւակներուն, որոնք լեռ ու ձոր ընկած են չաքաթներէ ի վեր, լքելով տուն – տեղ, անասուն թէ կարասի։

Նկարագրելէ եաք կացութիւնը, զանազան աղբիւրներէ քաղուած լուրերով, Շ. կ'եզրակացնէ մէկդիերով Ամերիկայի համակալը պաշտօնաթերթի՝ «Պայքար»ի խմբագրականէն։

«Լուռ է արեւմուտքը, թմրած ենիչ մեռիչ։ Թերթերու ցաւի նիչէն զատ – եւ այն ալ թերթեր կան որ ձուկի պէս լուռ են – ոչ ոք պիտի զգար թէ նոր ցաւ մը կը նեղէ, կ'անհանգստացնէ, կը փոթորկէ այս ժողովուրդին սիրտը։ Իբր թէ սովորական պատկեր մ'ըլլար այն նոր գաղթը, որուն սկսած են Ադեբասանտրէթի շրջանի Հայերը, Բանի տարուան մէջ շինած տուն, տեղ, գործ ձգելով։ ... Ապացո՞յց այս թմրածութեան, այս անորակելի անզգայութեան – ահա ամենափոքր փորձաքարը, ցորենի հանգանակութիւնը, որ զուգադիպելով այս օրերուն, պէտք էր դառնար աննօրինակ երեւոյթ մը, – խռովքի մատնուած հոգիներու պոռթկում մը, որ կ'ուզէ մեր ալ «Բանի տարուան մէջ» ամենամեծ տագնապը դիմագրաւել անոր բոլոր պարտադրութիւններով, բոլոր թելադրութիւններով։ Ձկայ այդ երեւոյթը։ անոր տեղ կը տիրէ սովորական, ամէնօրեայ թոյլ կերպը, ամէնօրեայ տագնապի գիտակցութենէն զուրկ կերպը, որուն կարելի չէ նայիլ առանց սոսկումի, առանց ամօթի»։

Ու Շ. հարց կուտայ. –

«Այս նոյն ժողովո՞ւրդն է որ Մուսա Տաղ կ'երգէր, կը ցնծար եւ կը պարծեր – նար, նոյնիսկ անոր շարժանկարը պահանջելով։ Նոյն այս գաղութը չէ՞ր որ 350 – 400·000 ֆրանք նուիրեց միայն «Յառաջ»ի միջոցաւ, Շիրակի, Ֆիլիպէի ադէտեալներուն օգնութեան, Անատոլուի բեկորներու տեղաւորման համար, միշտ պատրաստ լսելու առաջին կոչը»։

Ու պիտի լսէ այդ «առաջին կոչը» զոր քիչ եաք պիտի ընէ «Յառաջ» նոր խմբագրականներէ եաք («Ձթողունք որ փոշիանան», «Եւ ծիծեռնակ զար ու երթար...») եւ Յուլիս 20–ին իսկ առաջին էջը լոյս կը տեսնէ թերթին բացած հանգանակութեան առաջին ցանկը։ «Նոր բոյն Մուսա Տաղի արծիւներուն» վերնագիրը կը կրէ այդ հանգանակութիւնը զոր կը բանան ՋՈՄ եւ «Յառաջ»։

Ցանկերը իրարու կը յաջորդեն, գաղութը զօրակոչի մէջ է։ Քիչ անդին սակայն, միջազգային լուրերու մէջ, այլեւս չատ կը կրկնուի չարաշուք անուն մը՝ Տանցիկ ու միաժամանակ լոյս կը տեսնէ «օտարականներու պինուորական ծառայութիւնը եւ հպատակութիւնը» վերնագրով յօդուած մը, զոր Ժ. Միչէ առորագրած է «Թան»ի մէջ։

Մուսա Տաղի բոյնին 5–րդ ցանկը հասած է արդէն 9472 ֆրանքի (Յուլիս 26), Օգոստոս 1–ին 10–րդ ցանկին դումարն է՝ 23·150 ֆրանք։ Ու ճիշդ ու ճիշդ չիսուն տարի առաջ, Օգոստոս 8–ին, Մուսա լեռան հանգանակութիւնը իր 16–րդ ցանկով հասած է 34·212 ֆրանքի։ Ճիշդ քովը, միջազգային լուրերու խորագիրն է՝ «Տանցիկը Լեհերուն պէտք է մնայ»։

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ԵՐԲ ԾՆԻՈՒԻՄ ԷՐ «ՆՈԱՆ ԳՈՅՆԸ»...

ԳԷՈՐԳ ՀԱՅՐԵԱՆ

ԽՄԲ. – Այս օրերուն երբ իր կարգ մը արտայայտութիւններով (տե՛ս, «Յառաջ» Յուլիս 25) կրկին շանթերու թիրախ դարձած է Փարաճանով, երբ տակաւին փորձեր կ'ըլլան անոր «արտայայտութիւնները» արդուկուած կաղապարներու մէջ գետեղելու, յատկանշական է Գ. Հայրեանի յօդուածը։ Ան 1967–ին Հայաստանի Պետկինոյին նախագահ կը նշանակուի. քրեական մը, ուր հայկական շարժարուեստը կենդանութեան շունչի պէտք ունի եւ բանի մը ժապաւէններ սկսած են լաւատեսութիւն ներշնչել, ինչպէս՝ «Բարեւ ես եմ»ը, «Եռանկիւնին», «Սարոյեան եղբայրներ»ը եւայլն։

Նոյն շրջանին «Նռան Գոյն»ի բեմանիութը արտադրութեան կը յանձնուի. որպէս մօտեն տեղեակ նկարահանումին ու յետագայ փուլերուն, Գէորգ Հայրեան «Սով. Արուեստ»ի Մարտի թիւին մէջ անոնցմէ կը պատմէ հետաքրքրական դրուագներ։

Ստորեւ յօդուածը որոշ յապաւումներ ըրով. –

***

... Երբ կինօ եկայ, Փարաճանովի վերոյիշեալ ֆիլմի բեմանիութը իշխեցրեց արտադրութիւն։ Ֆիլմի ստեղծման գաղափարը ծագել էր միջնադարեան մեծ սիրերգակի՝ Սայաթ – Նովայի ծննդեան 250–ամեակի առիթով։ Կարդացի բեմանիութի մշակումը եւ ճիշդն ասած, չատ բան ինձ համար մնաց անհասկանալի, բայց որովհետեւ չատերը թէ՛ «գրասում» թէ՛ «ներսում» բեմագիրի ու նրա դեռ չստեղծած ժապաւէնի մասին խօսում էին մեծ ոգեւորութեամբ, եւ որպէսզի տգէտ չհամարուիմ, կամայ թէ ակամայ մխացայ նրանց, կրկնելով՝ այո, ես էլ եմ գտնում, որ մենք յիրաւի գործ ունենք մի արտակարգ չնորհքի տէր արուեստագէտի հետ, որն իր այս գործով պատիւ է բերելու հայ կինոարուեստին։

Շուտով առիթ ունեցայ անձամբ ծանօթանալու Փարաճանովի հետ։ Մի քանի խօսք փոխանակելուց յետոյ ինձ թուաց, թէ հին ծանօթներ ենք։ Դեռ յիսունը չլրացած, միջահասակ, լայն ճակատով, արտայայտիչ աչքերով սեւ պեխ – մօրուքով մարդ էր, խօսում էր ուսերէն, յաճախ բարձրաձայն, մեծ եռանդով հիմնաւորում իր տեսակէտները։ Յետագայում նկատեցի, որ նա յարգում է նաեւ իրեն առարկողներին, բայց հեչտութեամբ չի համաձայնում նրանց հետ։ Դա մեծամտութիւն չէր, քանի որ ամէնից լաւ գիտէր թէ ինչ է անում եւ պահանջում էր, որ չխանգարեն իրեն։

Հաշուի նստելով Փարաճանովի բնաւորութեան այդ գծի հետ, ես լիակատար ազատութիւն էի տուել նրան, մտածելով՝ թող անի ինչ ուզում է, կը խօսենք երբ նկարը պատրաստ լինի։ Սակայն Մոսկուան պահանջում էր ուժեղ հակողութիւն ստեղծել նկարահանման ընթացքի վրայ։ Եւ ահա, առաջին կադրերը դիտելուց յետոյ, թէ Երեւանում թէ Մոսկուայում եղան լուրջ առարկութիւններ։ Այնպէս որ ժապաւէնի ստեղծման յետագայ ընթացքն անցաւ ապմուկ – ապաղաւով, բախումներով՝ թէ ներքեւի, թէ վերեւի հետ։

Արհրդային պետկինոյի նախագահ Ա. Ռոմանովը որ հին տոկմաթիկ մտածողութեամբ, բայց ազնիւ մարդ էր, այնքան էր զայրացել որ առաջարկում էր զանազանել նկարահանումները եւ բեմագրին ուղարկել ... պրոզի ծոցը։ Նոյնն էր առաջարկում նաեւ մեր կեդրոնական Կոմիտէի գաղափարական գծով քարտուղարը ... Ես չէի կարող կատարել ոչ մէկի, ոչ միւսի առաջարկը, եւ դա ոչ թէ նրա համար որ չատ էի հաւատում նկարուածը, այլ որովհետեւ ժապաւէնը դեռ պատրաստ չէր, եւ որ պակաս կարեւոր չէր, արդէն մեծ գումար էր ծախսուել։

... Եւ այսպէս, վէճերի մէջ աննկատ անցաւ ժամանակը, փառք Աստուծոյ, նկարահանումները աւարտուեցին, եւ ես խնդրեցի, որ ինձ ցոյց տան առաջին տարբերակը։ Փարաճանովը մեկնել էր Կիեւ։

... Դիտեցի մեծագոյն հաճոյքով ու հետաքրքրութեամբ։ Դա, յիրաւի, սովորական գործ չէր։ Ինձ մի պահ թուաց, թէ գտնում եմ հանճարեղ նկարչի ցուցահանդէսում, ուր իւրաքանչիւր պատկեր գործ է, իսկ ամբողջը՝ մի վիթխարի պատկերասրահ։ Սակայն չեմ կարող չասել, որ ֆիլմում կային դէպքեր, որոնց իմաստը ինձ համար անքան էլ հասկանալի չէր։ Դիմեցի Շահբազեանի օգնութեանը, բայց նա չցանկացաւ պատասխանել իմ հարցերին, ասաց, որ դա բեմադրիչի գործն է։ Ստիպուած էի զանազահարել Կիեւ։

–Սերգէյ Իոսիֆովիչ, – ասացի նրան, – դիտեցի ժապաւէնը, դուր եկաւ ինձ, բայց որոշ տեղեր հասկանալի չեն։ Այն մի երկու օրից պիտի յանձնուի հանրապետութեան ղեկավարութեանը, չատ ժամանակ չերեւան։

Փարաճանովը հէնց որ լսեց «ղեկավարութիւն» բառը, զայրացաւ, դուրս եկաւ ափերից, բարձրացրեց ձայնը.

– Իսկ ո՞վ է այդ ղեկավարութիւնը, նա դեռ չի հասունացել, այնքան, որ կարողանայ հասկանալ իմ արուեստի էութիւնը։

... Հանրապետութեան ղեկավարները, ինչպէս յետոյ իմացայ, որոշել էին դիտել ֆիլմը, բայց կարծիքներ չփոխանակել։ Բոլորովին պատահաբար

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՅԿ ՄԱՆՈՒԿԻ ՓԱՓԱԶՅԱՆ
«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՐԵԳՐՔԸ» ԳՐՎԱԾՔԻ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Նոյեմբերի 24 էր ու բաղում օտար եկեր – մեծ ու փոքր – հավաքվել էին Երևանի Ծաղկաձոր զբոսայգին՝ Ցեղասպանության զոհերի հուշահամալիրի մոտ, որ տարի ամբողջ ուխտատեղի է հիշեցնում ողջ աշխարհին, թե ինչ ահավոր ոճրագործություն է գործել թուրքական ֆաշիզմը մեր ժողովրդի նկատմամբ:

Մոտեցող ուխտավորների մեջ էին նաև Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Ֆլորիդա նահանգի Տարսկի համալսարանի պրոֆեսոր Վահագն Ավեդիսյանն ու նրա կինը՝ Լուսինեն: Վահագն Ավեդիսյանը ծնվել ու մեծացել է Ամերիկայում, սակայն հայրենիքի հանդեպ նրա սերն ու կարոտը ոչ մի կերպ չեն տարբերվում հայրենիքում ապրող հայորդիների զգացմունքներից: Ամերիկահայ պրոֆեսորը հայերեն գրել-կարդալ սովորել է ինքնուրույն՝ ծնողների օգնությամբ: Ամերիկայում հրատարակվող հայկական մամուլի ընթերցողներին նա հայտնի է նաև որպես հոդվածագիր: Վերջերս Վահագն Ավեդիսյանը հրատարակել է «Հայկական տարեգրքը» գրվածքի հեղինակը՝ Հայկ Մանուկի Փափազյանի կյանքի ու գործունեության մասին ուսումնասիրություն: Ահա թե ինչու էր, որ մեր զրույցը սկսվեց հենց այդ գրքի շուրջ:

– Ինչպե՞ս ծնվեց «Հայկական տարեգրքի» գաղափարը, ինչպե՞ս որոշեցիք հրատարակել Հայկ Մանուկի Փափազյանի կյանքի ու գործունեության մասին գիրքը:

– Ես ծնվել եմ Ամերիկայում, բայց ամեն տարի ամառվա արձակուրդներին ծնողներս ինձ ուղարկում էին Հայաստան՝ պապիս ու տատիս մոտ: Պապս՝ Մանուկ Փափազյանը, ծնվել է Ալաշկերտում, տատս՝ Մարիամ Ավեդիսյանը, Կարսում: Նրանք ինձ շատ էին սիրում, ես էլ՝ նրանց: Ամեն անգամ, երբ գալիս էի Հայաստան, ես ու տատս ժամերով նստում էինք ու զրուցում: Տատս ինձ պատմում էր իր մանկության, պատանեկության տարիների, ամուսնության, ընտանեկան կյանքի մասին: Ես էլ նրան պատմում էի իմ կյանքի, ուսման, աշխատանքի մասին: Տատս ինձ ասում էր, որ ես պետք է գրեմ նրա մասին, որովհետև ինքը ոչ ոքի չի պատմել իր կյանքի մասին: Ես էլ խոստացա, որ կգրեմ: Ամերիկա վերադառնալուց հետո սկսեցի նյութեր հավաքել, ուսումնասիրել: Ամերիկայում ապրող հայերից շատերը գիտեին տատիս, քանի որ նա ամերիկահայ մամուլում հրատարակել էր իր հուշերը: Ես նաև հանդիպեցի տատիս ընկերուհիներից մի քանիսի հետ, որոնք ինձ հետաքրքիր տեղեկություններ հաղորդեցին: Ամերիկայի Հայ դատի կոմիտեի արխիվներում էլ գտա շատ նյութեր: Ամեն ինչ հավաքելուց հետո սկսեցի գրել: Գրելու ընթացքում ինձ օգնեցին նաև տատիս ընկերուհիները, որոնք կարդում էին ձեռագիրը, ուղղում էին ինձ, ավելացնում էին նոր փաստեր: Ամեն ինչ ավարտելուց հետո ես ուղարկեցի Հայաստան՝ հրատարակության:

– Ինչպե՞ս ընտրեցիք հրատարակչությունը:

– Ես ուզում էի, որ գիրքը հրատարակվի Հայաստանում, որովհետև ուզում էի, որ այն հասանելի լինի նաև Հայաստանի ընթերցողներին: Ես գիտեի, որ Հայաստանում կան հրատարակչություններ, որոնք հրատարակում են հուշեր, կենսագրություններ: Ես ուզում էի, որ գիրքը հրատարակվի «Սովետական գրող» հրատարակչությունում, որովհետև այնտեղ աշխատում էին ինձ ծանոթ մարդիկ, որոնք կարող էին ինձ օգնել

(Շար· Ա· Էջէն)

բանտարկեալներուն, որոնք Իսրայէլի ձեռքն են: Այս առաջարկը անընդունելի է Իսրայէլի համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ զանազան քաղաքներուն մէջ, ցոյցերը տեղի ունեցած են զողոքելու համար երկու Քիւրտերու մահուան պատասխանատուներու դէմ: Ծանօթ է որ Այաշնի բանտը մեռած էին երկու Քիւրտեր («Յառաջ», Օգոստոս 5/6) 35 օրուան հացադուլէ ետք, բայց նաեւ եւ մանաւանդ բախումներէ բանտապահներուն հետ: Շաբաթ օր չուրջ 100 հոգի ձերբակալուած են Իզմիրի մէջ, երբ կը փորձէին Անգարա երթալ, ուր ցոյց մը նախատեսուած էր կիրակի: Մահացած բանտարկեալներէն մէկուն յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Պոլսոյ մէկ արուարձանը, ուր ցուցարարներ բախում ունեցած են ոստիկանութեան ուժերու հետ: Յուղարկաւորները զանազան լոզունգներով դատապարտած են բանտերու չարչարանքը ու պահանջած որ վերջ տրուի անմարդկային այս պատիժին: Հարցը աւելի եւս բորբոքած է ՍՀՓ կուսակցութենէն քանի մը երեսփոխանէ կազմուած յանձնախումբին տեղեկագիրը. անոնք տեղւոյն վրայ քննութիւններ կատարելէ ետք, Թուրք Արդարութեան նախարարութեան զեկոյցին բոլորովին հակասական պնդումներ ունեցած են: Անոնց տեղեկագրին համաձայն երկու բանտարկեալներու մահուան պատճառը հացադուլը չէ, այլ՝ չարչարանքը:

ՍՀՓ–ի կուսակցապետը էրտալ Ինէօնիւ իր կարգին քննական չրջապտոյտ մը կատարած է հարաւ – արեւելեան Անատոլուի չրջանները ուր քրտական հարցը օրէ օր աւելի մտահոգիչ բնոյթ կը ստանայ: Լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով, Ինէօնիւ ըսած է թէ իշխանութիւնը բոլորովին ձախողած է չրջանի ահաբեկիչներուն դէմ մղած պայքարին մէջ: Ինէօնիւ խստիւ դատապարտած է ռազմի կառավարութիւնը, որ փոխանակ ընդունելու դէպքերու տարողութիւնը, կը յայտարարէ չարունակ թէ կացութիւնը հսկողութեան տակ առնուած է: Ընդդիմութեան պարագլուխը յայտարարած է թէ քիւրտ անջատողականներուն դէմ պայքարին մէջ Պետութիւնը բոլորովին անզօր է:

Թուրքիոյ Ընկերվարական կուսակցութեան վարչական մարմնի մէկ անդամն ալ ըսած է թէ Արդարութեան նախարարը պէտք է հրաժարի ու ընդհանուր ներում հռչակուի զարմանելու համար պատասխանատուները:

***

Փարիզի մէջ, Սէ – Ժէ – Թէ իր վերջնումը յայտնած է թուրք դեսպանին ուղղուած հեռագրի մը մէջ, պահանջելով որ հալածանքը քաղաքական բանտարկեալներու դէմ դադրի: Կիրակի օր, 300 Քիւրտեր ալ էյֆէլի աշտարակը գրաւեցին դատապարտելու համար Քիւրտիստանի «ցեղասպանութիւնը»: Կը սպասնայի աշտարակէն նետուիլ: Ի վերջոյ, պարպած են աշտարակը, երբ ապահովութիւն տուած են որ իրենց յայտարարութիւնը պիտի կարենան կարդալ հեռատեսիլի կայանէ մը:

***

Թուրք արդարադատ իշխանութիւնն ալ հարցաքննութեան մը ձեռնարկած է, Տիյարպէքիրի մէջ զինուորական պործողութեան մը ընթացքին մեռած երեք զինուցայիներու մահուան պարագաները լուսաբանելու համար: Թուրք մամուլին ու համապիտղացիներու վկայութիւնները համաձայն երեք զինուցայիները կատկածելի նկատուած էին տեղական իշխանութիւններու կողմէ. անոնք կ'ամբաստանուէին քիւրտ մարտիկներու օժանդակած ըլլալով ու իրենց մահը դիտումնաւոր կը նկատուի:

ԹՈՒՐՔԵԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ անեռեւական յարաբերութիւններու բարելաւումէն եաք, կը ծրագրուի նաեւ աւելցնել տահմանային չրջանները առեւտուրին տարողութիւնը. այսպէս, երկու երկիրներու միջեւ Սարը տահմանային անցքէն եաք, կը նախատեսուի բանալ նաեւ Ախուրեանի ու Նախիչեւանի անցքերը: Այս հարցին վերաբերեալ բանակցութիւնները պիտի կատարուին Հոկտեմբերին, Մոսկուա: Ախուրեանի անցքէն պիտի հաստատուի նաեւ երկաթուղային երթեւեկ:

ՄԵՍՆԵԹի Թուրքերը որոնք ազգամիջեան բախումներու տեղի տուին Ուպրեկիս-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԻ

Ա.ՆԻԷՒ· – Տէր եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան 2000 Ֆր· ի յիշատակ Շ·ի, անոր Ժան Ժօռէսի նուիրուած խմբագրապահի վերհրատարակութեան եւ «Յառաջ»ի 64–րդ տարեդարձին առթիւ, սըրտագին մաղթանքներով թերթին խմբագրութեան:

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Պարասմեան Համալիր
Մշակութային կեդրոն
281, boulevard de la Madeleine
NICE

Կազմակերպութեամբ՝
Կրօն· Ընկր· Վարչութեան
ՈՒՐԲԱԹ – ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11 – 13
պիտի ցուցադրուին

ՏԻՐ ՎԱՀԱԳՆ

Երիտասարդ Հայ արուեստագէտին գործերը·

Բացում՝ Շաբաթ, Օգոստոս 12, ժամը՝ 18–ին:

Ցուցահանդէսը բաց է ժամը 10էն 20:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՁԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

տանի մէջ, եթէ բանակցութիւնները դրական արդիւնք տան, Աղրբէջան պիտի փոխադրուին: Ինչպէս ծանօթ է, իրենց փափաքն էր վերադառնալ Վրաստանին. Ախալցխա չրջանը· տակաւ ներկայիս հոն եւս բախումներու թատերաբեմ է ու անկարելի է այս վերադարձը: Յատուկ յանձնախումբ մը իրենց առաջարկած է բնակիլ Աղրբէջանի Մուկիւն չրջանը, սակայն մերժած են, առարկելով որ անապատային գօտի է· սառը փոխարէն վաւաք յայտնած են հաստատուելու նոյն հանրապետութեան կէնճէ չրջանը որ մօտ է իրենց բնիկ Ախալցխային:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ երթեւեկը բաւական պիտի խանգարուի Օգս· 15–ի արձակուրդի չաբաթավերջին, քանի որ ելեկտրոնային պէտները 4–րդ անգամ ըլլալով գործադուլի չարժումի մը դիմած են Օգս· 10 ժամը 20–էն Օգս· 16 ժամը 8, ինչ որ պատճառ պիտի ըլլայ բազմաթիւ չապաղումներու եւ խանգարումներու: Բանթողներու պահանջն է որ իրենք ալ վայելեն երկինքի ուղեվարներու կանոնադիրը:

ՂԱՄԵՄԼՈՒԻ եւ իր երկու քիւրտ ընկերներու սպանութեան (Վիէննա, Յուլիս 13) 6 էջնոց թղթածրար մը նուիրած էր Լիպերասիոն երկուչաբթի (Օգս· 7) օր, ուր մանրացնին կ'ուսումնասիրուէր հարցը: Առանձին յօդուածով մը կը ներկայացուէր Ղասեմլու, իմաստունը, Ջերմեռանդ դեսպանը յուսահատ դատի մը: Ըստ քննութեան, բոլոր հետքերը թեհրան կ'առաջնորդեն:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 4–ի խաղերուն արդիւնքները են. –

Դինամօ Մ· – Դինամօ Թ·	1 – 0
Դինեպր – ԱՐԱՐԱՏ	4 – 2
Պամիր – Շախտեոր	1 – 0
Չերնոմորեց – Սպարտակ	2 – 3
Ռոստոր – Դինամօ Մն·	2 – 1
Չէնիթ – Լոկոմոտիւ	1 – 1

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30–ին:

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի «Խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:
Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալները՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «Խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին:
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ· – Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին: Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն հանգուցեալներուն:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:
Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45–ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·30–ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:
Այսօր ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30–ին:
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի «Խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:
Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալները՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «Խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին:
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ· – Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին: Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Առձակուղդի մկկնող մեր քաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր քաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կրնայի է աճշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր· արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութենէ եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող քաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, վերափոխման Ս· Աստուածածնի Տօնին առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ:
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:
Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»:
Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10·30–ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ· ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին,
Պատարագ ժամը՝ 10–ին,
Քարոզ ժամը՝ 11–ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին:

ՊՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԱ· ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻԻՆ ԵՒ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատղի պատարագութիւն ժամը՝ 16–ին:
Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9·30–ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·10–ին,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարասմեան Համալիրէն Նեռս ժամը՝ 12·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐԻՃՃԵԱՆ
Մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժեռմէ Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնս, առացած է փոխան Ծաղկեպսակի հետեւեալ նպատակաւորութիւնները՝ Լուիզ Նէվշէհիրլեանի մահուան առթիւ. –

Տիկին Արշամ Պապայեան 500, Սէն – Ժեռմէի Կապոյտ Խաչի Ջավօ Շանթ մասնաճիւղը 500 Ֆր· Համազգային դպրոցին: Տէր եւ Տիկին Ժագ Սամուէլեան 300 Ֆր·, Յովհաննէսեան ընտ· 300, Արթիւր Նէվշէհիրլեան, Սերժ Նէվշէհիրլեան, Այրի Տիկին Համբարձումեան 200–ական Ֆր·, Գարա ընտանիք 150, Տիկին Էլիզ Յակոբեան, Նաճարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մաթոսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւթեան, Մինասեան եղբայրք, Փօլ Նէվշէհիրլեան, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Ենովքեան, Աբրահամեան ընտանիք 100–ական Ֆրանք:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՅՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 9
MERCREDI
9 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

ՀԱՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.074 — 65e ANNEE — No 17.074

ՀԱՅԱՆՊԱՏՍ ՅՈՅՅ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Մեր նախորդ թիւով, լայն արձագանգ առած էինք վերջին մահագուժէ լուրեղուն, զոր ստացած էինք, նոյն օրը ե-ղեռնէն:

Երեքշաբթի առաւօտ է միայն, որ վաղիւան կարգ մը օրաթերթերը (Իմանիթէ, Ֆոքիտիէն տը Փարի, Լիպերասիոն) կ'արձագանգէին Բաքու սպաննուած երկու Հայերու լուրին, կարգ մը յաւելեալ մանրամասնութիւններ տալով աղբիւրէն: Իւմանիթէ հարկ քանի մը տող յատկացուցած էր, մինչ Ֆոքիտիէն եւ մանաւանդ՝ Լիպերասիոն աւելի լայն տեղ կու տային: Ըստ առաջինին, երկու Հայեր սպաննուած էին Բաքու «բախումներու ընթացքին Ազերիներու հետ», ինչպէս յայտարարած է Ազրբէյճանի Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Մուսա Մամեդով, որ աւելցուցած է թէ «Ազերիներ ալ վիրաւորուած են»:

Բաքուի մշակութային կապի կեդրոնի մէկ անդամն ալ՝ Նաւիմ Ռահիմով յայտնած է թէ Ազերի մը զանակով վիրաւորուած է եւ ուրեմն՝ «Ազերիները այն աստիճան որոշած են վրէժ լուծել: Կրակի տուած են տուն մը եւ սպաննած երկու Հայեր»: Աւելցուցած է որ բանակը, որ միայն կը պահպանէ լուսարդելը, չէ միջամտած: Ոչ մէկ լուր տրուած է այս մասին միութենական մամուլին մէջ: Ռահիմով ըսեր է նաեւ որ Շարաթ իրիկուն, ցոյց մը համախմբած է չուրջ «30 հազար հոգի» ի պատասխան «ժողովրդական ճակատի մը համար նախաձեռնութեան խմբակի»ի մը կոչին: Առանք նպատակ ունին եղեր պայքարելու հակահայ զգացումներու դէմ...:

Այս տեղեկութիւնը բաւած է, որ Լիպերասիոն հապճեպ եւ բաւական անմիտ խորագիր մը դնէ իր տուած նոյն լուրին վրայ՝ «30 ՀԱԶԱՐ ՀԱՅԵՐ ՅՈՅՅ Կ'ԸՆ�են ԲԱՔՈՒԻ»...:

Այս անհեթեթ խորագիրը կրող լուրը չի տարբերիր միւսներէն, քանի աղբիւրը Մամուլի Ֆրանսական Գործակալութիւնն է: Յաւելեալ կայ սա մանրամասնութիւնը, որ այդ վէմբակը (ժողովրդական ճակատի մը), «հայամիտ», կոչ ըրած է ընդհանուր գործադուլի Օգս· 14էն սկսեալ: Այդ ձեւով, կը յուսայ ճնշում բանեցնել իշխանութեանց վրայ ձեռք ձգելու համար լուսարդելին ջնջումը, իրենց ազատումին պաշտօնական ճանաչումը, Հայերու դէմ հալածանքներու դադրեցումը եւ նոր ընտրութիւններ Ադրբէջանի երեսփոխաններու ամբողջութեան համար, այն առարկութեամբ, որ այդ երեսփոխանները ժողովրդավար պայմաններու մէջ չընտրուեցան, անցեալ Մարտին:

Ըստ մեր ունեցած հաւաստի ու ճեղքող աղբիւրի տեղեկութեանց, այս խմբակը «հայամիտ» ոչինչ ունի եւ ստուած այս լուրը չի կրնար համապատասխանել նպատակ իրագործման մը: Փոքր չարժում մըն է այս ճակատը, որու նպատակը եղած է, դեռ ամխիներ առաջ, որոշ չափով ճերմակ հանել Ազրբէջանի երեսը եւ ցոյց տալ որ «մենք ալ ժողովրդավար չարժում ունինք»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Պէյրութի կացութիւնը չի հանդարտիր: Սուրիա կը շարունակէ կործանել երկիրը ռումբերով, հրթիռներով: Երկուշաբթի օր 7 մեռնել եւ 18 վիրաւոր եւս կ'աւելնային: Ջօր· Առն կոչ ըրած է Կորբաչովի որ դադրեցնել տայ «Լիբանանցի ժողովուրդին բնաջնջումը, որու ձեռնարկած է Սուրիա, որ խորհրդային զէնքեր կը դոր-ձածէ»:

ՄԻԱՁԵՆԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ապահովութիւնները՝ ԷՖ – ՊԻ – ՍՁ–ը, կը հաստատեն որ կախուած անձը, զոր քըննած են ղրկուած տեսոյին վրայ՝ գնդ· Հիկինն է: Կարելի չէ եղած սակայն ճըշդել թէ ե՞րբ մեռած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ բանտերուն մէջ մթնոլորտը կը վատթարանայ: Շուրջ 1500 բանտարկեալ եւս հացադուլի դիմած են բողոքելու համար երկու ֆիւրաերու մահուան պարագաներուն դէմ: Առանք կը պահանջէն նաեւ որ վերջապէս ապահովութեան չատ խիստ միջոցները, որոնք կը կայանան մնունդի նուազումին եւ այցելութեանց սահմանափակումին մէջ: Արդարութեան նախարարը՝ Սունկուրլու յայտարարած է որ չորս բանտերու մէջ տարածուած է հացադուլը, բայց մերժած է ընդհատ տալ պահանջներուն:

ՓԱՐԱՆՍԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ԴԷՄՔԻ ՄԸ՝ ՊԷՕվ-ՄԷՐԻ ՄԱՀԸ

1944 Դեկտեմբեր 18–ին էր որ լոյս կը տեսնէր «Մոնտ»ի առաջին թիւը: Հիմնադիրն էր Իւպէր Պէօվ – Մէրի, որ թերթին գլուխը պիտի մնար մինչեւ 1969: Սկիզբին զրչանունին տակ, կը տորազդէր թերթին խմբագրականները:

Ծնած էր Փարիզ 1902–ին, նախնական եւ երկրորդական ուսումները կատարած կրօնական շրջանակներու մէջ, ապա՝ հետեւած իրաւաբանութեան: Լրագրութեան նուիրուած է կանուխէն, բայց 1938–ին է որ իր կեանքը նոր ուղղութիւն մը պիտի առնէ եւ ճակատագրական դեր խաղայ յետագայ իր ասպարէզին համար: Արդարեւ, Թան–ի թղթակից է Փրակայի մէջ (հոն էր 1928–էն ի վեր, որպէս տնօրէնն Ֆրանսական հիմնարկի իրաւագիտականի եւ տնտեսական ճիւղին) եւ կը վրդովի նկատելով որ «իր» թերթը համամիտ է Միւնիխի համաձայնագրերուն եւ իր թղթակցութիւնները «անզամահատուած» են, կը սրբուին ինչ որ կը դրէ Չեխոսլովաքիոյ ի նպաստ: Կը հեռանայ Թանէն: Յետոյ՝ պատերազմ, դիմադրութիւն, ազատագրում: 1944, Տը Կոլ եւ իր շրջապատը կը վախաքին որ ձեռնհաս թերթ մը լոյս տեսնէ դժխաւորարար արտաքին քաղաքականութեան մարզին մէջ: Եւ հոս է ամէնէն յատկանշական հակասութիւնը: Արդարեւ, հիմնուած իշխանութեան նախաձեռնութեամբ, կը Մոնտ խորհրդանիշն իսկ կը դառնայ անկախ մամուլի, քննադատական մտքի, նոյնիսկ՝ տեսակ մը հակիշխանութիւն: Այս իրողութիւնը, պարզ է, չզայնացուցած էր Տը Կոլը: Չէր հանդուրժեր Սիրիխւսի տեւական քննադատութիւնները: Ցիշելով կէօթէի մէկ բանաձեւումը, օր մը ըսած էր Սիրիխւսի համար՝ «Մարդը որ ամէն բան կ'ուրանայ»:

Մինչեւ այսօր, հիներուն համար՝ «ոռնոք չատ չեն այլեւս» կը խոստովանի Ա· Ֆոնթէն, կը մնար փաքտրոնը: Բծախնդիր, ուղղամիտ, ողջամիտ, Պէօվ – Մէրի կարճ ժամանակի մը մէջ, կրցած էր «Մոնտ»ը վերածել որակաւոր Ֆրանսական մեծ օրաթերթի մը:

Համբաւաւոր մնաց նաեւ իր յոռետեսութեամբ: Ինք լաւագոյնս զգն սահմանած է 1969, Յուլիս 22–ին երբ Ամերիկա եւ Խորհրդային Միութիւն կը մրցակցէին Լուսնի նուաճումին համար· – «Սերունդէ սերունդ, Սիսիփոս ուրախ – գուարթ, մտահոգ կամ չարչրկուած, անընդհատ կ'իրագործէ իր ճակատագիրը: Ամէն մէկ յաջողութեան վաղորդայնին, իր բուն խորհուրդը կը մնայ, իրեն համար՝ բոլորէն ամէնէն անմիջականը եւ ամէնէն անընմբռնելին: Պիտի կարենա՞յ երբեմ դադրիլ հարցուփորձելէ իր իմացականութիւնը կամ հաւատքը եւ անոնց հարց տալէ· – «Այո՛, բայց, ինչո՞ւ»:

Իր մահով, մեծ լրագրող մըն է, բառին լրիւ իմաստով որ կ'անհետանի, շրջանի մը մէջ, ուր այնքան հազուադէպ են եւ սակայն այնքան անհրաժեշտ նման դէմքեր:

ԹԱԼԱԹ ՉԷ ՈՒԶԱԾ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԸԼԼԱԼ ՀԱՅՑ. ՋԱՐԴԵՐՈՒՆ

«Ճումհուրիյէթ», Յուլիս 28–ի թիւով լոյս ընծայած է Մէլիհ Ճէվտէթ Անատայի 1986–ին գրած մէկ յօդուածը «Թալաթ փաշայի վերջին խօսակցութեանց» նուիրուած, «Թալաթ փաշայի յուշերը» վերնագրով: Յօդուածագիրը, յիշեալ վերջին մէկ շրջաններուն ընելով, կը նշէ որ Թալաթ Փաշա, դատավարութեան չենթարկուելու համար Թուրքիայէ խոյս տալէ վերջ իսկ, տակաւին չէր դադրած «Պաչվէկիր»ի նման խօսելէ: Անգլիացի – ներուն հետ սեղան կը նստէր ու կը խօսէր Թուրքեանդլիական բարեկամութեան մասին: Ո՞րկէ կ'առնէր արդեօք այս իրաւասութիւնն ու ուժը:

Յօդուածին սկիզբը Մէլիհ Ճէվտէթ Անատայ կը պատմէ Հիւսէյին Ճահիտ Եալչընէն լսուած դրուագ մը: Ճահիտ Եալչընը խմբագրատան մէջ անգամ մը Թալաթ Փաշան կը ներկայացնէ Ֆրանսացի գրողի մը: Քիչ մը խօսելէ վերջ, երբ Թալաթ Փաշան կը հեռանայ իրենց քովէն, Ֆրանսացին անոր ետեւէն «Իրական գնչու մը» կ'ըսէ: Ճահիտ Եալչընը կը մտահոգուի: «Աման, ցած ձայնով խօսեցէք, չլսէ» կ'ըսէ, Ֆրանսացին կ'առարկէ·

– Ի՞նչ կ'ըլլայ որ, գնչու ըլլալը ամօ՞թ է:

Թալաթ Փաշա ուրիշ լրագրողի մը քով երթալէ վերջ, անոր տպէս կ'ըսէ·

– Մարդը կարծես պիս իրրեւ գնչու կնքեց:

Յօդուածագիրը տպէս կը շարունակէ· «Գնչու կոչուած ըլլալուն դիմաց հակազդեցութիւնն ցոյց չտալը Թալաթ փաշայի կողմէ ցուցաբերուած լաւ ու քաղաքակիրթ կեցուածք մըն էր, բայց ան աւելի վերջ, իր յուշերուն մէջ, կը ջրէ գնչու ըլլալուն մասին պնդումները եւ կը պատմէ որ իրական Թուրք ընտանիքի մը չառաւիղն է:

Յօդուածին ուրիշ մէկ բաժնին մէջ հետեւեալը կը կարդանք· –

«Անգլիոյ Գաղտնի Գործակալութեան պաշտօնավարներէն Օպրի Հէրպէրթ իր յուշերը սպէս կը սկսի·–

Զինադադարէն մէկ օր վերջ Թալաթ Փաշա ինծի նամակ մը ղրկելով յայտնեց թէ ինք պէտք չէ պատասխանատու նկատուի հայկական ջարդին, թէ ինք ի վիճակի է տարիկ վաստակու եւ թէ չատ ալ կ'ուզէ փաստել: Նամակին մէջ կ'աւելցնէր որ Թուրքիոյ ու Անգլիոյ միջեւ լաւ յարաբերութիւնները երկու երկիրներուն ի նպաստ պիտի ըլլան եւ թէ ինծի հետ տեսակցելու համար պատրաստ էր գալու ուր որ ուզէի: Իրեն պատասխանեցի որ շատ զոհ էի լսելէ թէ ինք պատրաստ չէր հայկական ջարդին, բայց թէ մեր տեսակցութիւնը որեւէ օգտակարութիւն պիտի չունենար»:

Ուրիշ բաժնի մը մէջ Օպրի Հէրպէրթ սպէս կը շարունակէ իր յուշերը Թալաթ Փաշայի մասին:

«Իրեն հարցուցի թէ յաճախակի կեր – պով կը խորհի՞ արդեօք թէ իրեն դէմ մահափորձ մը կրնայ կատարուիլ: Ինաւ չէր մտածած այդ մասին: Զարմացաւ: Ո՞վ կրնար չախորժիլ իրմէ: Ըսի որ, Թերթերուն դրածներէն վերջ, Հայերը կըրնային վրիժառութեան դիմել: Կարեւորութիւն չտուաւ»:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռս դիւանը երջանիկ է աւետելու մեր սուրբ եկեղեցւոյ եւ հայ հաւատացեալ ժողովրդին ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, որ Գերապտիւ Հոգեւոր Սորհուրդը եւ Մայր Աթոռիս ճարտարապետների յանձնաժողովը, ի նպաստ Հայաստանեայց քրիստոնէութեան պաշտօնական կրօն հռչակուելու հազարեօթըհարիւրամեակի, 1989 թուականի Յուլիսի 14–ի համատեղ նիստում որոշեցին մայրաքաղաք Երեւանում կառուցել մի մեծաչուք եկեղեցի հայկական դասական ճարտարապետական ոճի հիման վրայ, որտեղ չուրջ երկու հազար հինգ հարիւր հաւատացեալներ կարողանան միաժամեղ աղօթել:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Յուլիս 18, 1989 Թ·
Ս· Էջմիածին

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

● ԵՒ· ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՅԱՋՈՂ ՎԱՌՆԱՅԻ ՄԷՋ

Շահինեան ու Ագարեանները, Ողիմպիականի ախոյեաններ, չունեցան իրենց արժանի չաջորդները: Հայաստան զուրկ է ներկայիս թարձր մակարդակի մարմնամարզիկներէ (ժիմնաստ): Ցուսառու էր Եդ· Գէորգեան՝ որ, 1986–ին, Պրիւտէլի մէջ, չահեցաւ առաջնութիւն «Մասթըրզ»ի մրցաչարքին եւ արժանացաւ տեղական մամուլին գնահատանքին: Բայց, անկէ ի վեր, դրեթէ չէր գրուած այլեւս իր մասին: Ունեցած է վնասուածքներ քանի մը անգամ:

Կը թուի թէ Գէորգեան դադ է վերջերս լաւագոյն մարզավիճակ մը, քանի որ Վառնայի մէջ, բանակայիններու ըսպարտակիատային, չահած է մրցանակներ: Առաջին եղած է պոտաճողի (պատֆիս) վրայ:

Երեւանցի մարզիկը 25 տարեկան է, ինչ որ շատ է արդէն թարձր կարգի մարմնամարզիկի մը համար Սորհրդային Միութեան մէջ՝ ուր ախոյեան են ընդհանրապէս ճկուն անչափահասներ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ի հաշիւ Սորհրդային Միութեան բաժակի 1/8-րդ աւարտականին, Արարատի մրցակիցը պիտի ըլլայ Մոսկուայի Դինամոն: Մրցումը՝ երթուդարձ: Առաջին խաղը նախատեսուած է Նոյեմբեր 12–ին համար:

***

Ցիշենք որ Վալանսի Հ·Մ·–ը Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութեան իր անդրանիկ մրցումը կը խաղայ այս չաբթի Վալորիսի մէջ: Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքները՝ պարտութիւն Վալանսի մէջ 1 – 0 եւ հաւասար դարձ մրցման՝ 2 – 2 :

***

Արարատի թէքնիք դեկավարութիւնը յանձնուած է երբեակի մը՝ զոր կը գլխաւորէ Ռուբէն Ասատուրեան, որ ունի պարագաներուն դէմ: Առանք կը

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԴՈՐԾԸ ԼԱՉԱՐԵԱՆ ՁԵՄԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ա. ՍԱՖԱՐԵԱՆ

Պետական պաշտօնեայ ու կրանատուր հասցնելու նպատակով, 1815–ին Մոսկուայի մէջ Լազարեան ճեմարանին բացումը կարեւոր իրադարձութիւն մըն էր հայ մշակութային կեանքին մէջ: Ճեմարանի ծրագիրը տեղ առած էր նաեւ հրատարակչական գործին:

1828–ին Լազարեան եղբայրները Մոսկուա կը փոխադրեն 1811–ին Պետերբուրգի մէջ հիմնուած Յովսէփ քահանայ Յովհաննիսեանի տպարանը: 1848–ին, երբ մշակուեցաւ ու հաստատուեցաւ ճեմարանի Կանոնադրութիւնը, որոշուեցաւ նաեւ տպարանին տեղն ու գործելակերպը:

Մինչեւ 1857 տպարանը մէկ սեռնակ էր մեքենայ կար, ու հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն, ֆրանսերէն, լատիներէն, արաբական տառատեսակներ: Այդ թուականին Լազարեանները Վիէննայի Մխիթարեաններէն կը գնեն ժամանակի լաւագոյն տառատեսակները. անոնք առեղծեցին նաեւ սեփական տառաձուլարան:

Սակայն տպագրական աշխատանքը լաւ չէր կազմակերպուիր, ու Յովհ. Լազարեան 1858ին ճեմարանի վարչութեան ուղղուած նամակով մը կը դիմէ այս մասին: Ան կը գրէ. – «տպարանը միշտ պէշ կառավարուած է, այլ պատճառով ոչ մէկ չահ կը բերէ»:

Ժ. դարու չիստնական թուականներն – ուն, առաջին քայլերը կ'առնուին ճեմարանը եւ անոր տպարանը լուսաւորութեան, դիւանագիտութեան ու յատկապէս հայագիտութեան զարգացման կեդրոն դարձնելու: Իր հրատարակչական ծրագրերուն իրագործումին ձեռնամուխ կ'ըլլայ փրոֆ. Սահակեան Նազարեան:

1854–ին ան ճեմարանի վարչութենէն կը խնդրէ որ Թոխլատրեն «Ռոսխա» պարբերականին հրատարակութիւնը. անիկա որպէս օգնակ պիտի ծառայէր հո ս– հոն ցրուած հայ համայնքներու մէջեւ: Դիմումը կը մերժուի գրաքննիչի բացակայութեան պատճառով: Լազարեան կը գրէ. – «Ձեզի յայտնի է որ Մոսկուայի մէջ արեւելեան լեզուներով քիչ թիւով դիրքեր կը տպուին, ուրեմն միջնորդել յատուկ գրաքննիչ նշանակելու համար հայերէն միայն մէկ պարբերականի պատճառով, հակառակ փափաքիս, անյարմար է...»:

Մոսկուայի հայերէն հրատարակութիւններուն համար կար միայն կրօնական գրաքննութիւն. իսկ աշխարհիկ գիրքերը Թիֆլիս կը ղրկուէին, յետագային նաեւ Պետերբուրգ:

Նազարեան չի յուսահատիր. 1856–ին կը գիմէ Պետերբուրգի գրաքննական կոմիտէին, պարբերական հանդէս հրատարակելու արտօնութիւն խնդրելու: 1857–ին, դիւրացնելու համար այդ հանդէսին հրատարակութիւնը, ճեմարանի վարչութեան կը դիմէ, տպարանը վարձելու խնդրանքով: Սակայն խնդրանքը անպատասխան կը մնայ:

1858–ին Յովհ. Լազարեան կ'ուզէ բռնել տպարանը ու կ'առաջարկէ Մկրտիչ Էմինին գայն վերահաստատել: Մկրտիչ Էմինն եօթը տարուան համար վարձակալական պայմանագիրը կը կնքէ ճեմարանի վարչութեան հետ: Նոր, արագատիպ մեքենաներ կը գնուին, կ'աւելնայ բանուորներու թիւը: 1861–ին տպարանին մէջ կ'աշխատին աւելի քան 25 գործաւորներ:

Էմինի վարձակալութեան տարիներուն հրատարակչական գործը կ'աշխուժանայ: Լոյս կը տեսնեն Զամչեանի «Հայոց լեզուի քերականութիւն»ը, ուսումնական ծրագրերը եւայլն: 1862–ին տպարանը իւ վիճակի էր հայերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, յունարէն, վրացերէն, թրքերէն, արաբերէն, պարսերէն լեզուներով բարձրորակ հրատարակութիւններ կատարելու:

Այդ շրջանին լոյս տեսած են Սո. Նազարեանի ու Մ. Նալբանդեանի «Հիւսիսափայլ»ը. Մ. եւ Զ. Մաղաքեանցներու «Համբաւաւոր Ռուսիոն» եւ «Ճռաքաղ»ը: Նոյն ժամանակի կարեւոր գործ մըն է մխիթարեան Հայ հեղինակներու գործերուն հրատարակութիւնը: Այս ուղղութեամբ առաջին քայլերը առած էր Մկրտիչ Էմին 1853 – 1854 թուականներուն: Հրատարակելով մխիթարեան հայ հեղինակներու առանձին գործերը, ան կ'առաջարկէ Լազարեաններուն որ դնեն ու իրենց միջոցներով հրատարակեն ամէնէն նշանակալից հինգ պատմիչներու՝ Սո. Օրբէլեանի, Մ. Կաղանկատուացիի, Վարդան Բարձրաբերդցիի, Մխիթար Այրիվանեցիի եւ Ուխտանէսի երկերը: Հինգ տրուան նամակագրութենէ եւոք Լազարեանները կը համաձայնին:

Առաջին գործը 1860–ին լոյս կը տեսնէ Մ. Կաղանկատուացիի «Պատմութիւն»ն է: Յաջորդաբար կը հրատարակուին միւսներն ալ, բացի Ուխտանէսի «Պատմութիւն»էն: Հակառակ որ հրատարակչական գործը հետզհետէ աւելի լայն թափ կը առնար, սակայն 1862–ի չեմին չահութաբեր չղար – ձաւ: Մ. Էմինը չակարեննալով վարձակալական պայմանագիրը յարգել, պայմանաժամէն աւելի կանուխ կը ձգէ տպարանը: Նոր վարձակալը մոսկուացի վաճառականի մը տգան է: Անատոլի Մամոնտով: Այդ ժամանակէն արդէն կը կրճատուի հայերէն հրատարակութիւններու թիւը:

Տպարանի բանուորներուն ծանր վիճակին մասին տողեր կան Ղ. Ալպայեանի այդ տարիներու յուշերուն մէջ: Ան որպէս դրաշար կարճ ժամանակ մը հոն աշխատած է, ու կը գրէ. – «Մենք տեղաւորուեցինք տպարանի բանուորների բնակարանը: Լուսաւորեալ անուանուած քաղաքները այնպիսի խաւար ու մութ անկիւններ ունին, որ Ասիայի ոչ մի խաւար քաղաք չունի: Այն բնակարանները, որոնց մէջ կենում էին Մոսկուայի բանուորները, շատ եւ շատ սոսկ էին մեր ամենայետին գիւղի ախոռից եւ հաւաքնից: Այն անունդը որ նրանք էին առանում, տանտպատիկ վատ էր, քան թէ մեր շնեւրի լակն ու լափը»:

1860–ական թուականներուն գրամականն նուէրները գրեթէ կը գադրին ճեմարանին: 1861–ի յեզաշրջումը ծանր հար – ւած եղաւ ճորտատէր Լազարեաններուն:

1866–ին որոշուեցաւ տպարանը վաճառել: Ցայտարարութիւններ տպուեցան Թերթերու մէջ, սակայն գնորդ չգտնուեցաւ: Վերջապէս գայն գնեց Ա. Նոտոլի Մամոնտով: 1872–ին արաբական բանասիրութեան փրոֆէսէօր Մարկուսի նախաձեռնութեամբ ճեմարանի գրադարանին մէջ արեւելեան գրականութեան յատուկ բաժին բացուեցաւ. իսկ 1880 – 1890–ին Լազարեան ճեմարանը վրացագիտական գրականութեան հրատարակու – թեան կարեւոր կեդրոն դարձաւ:

Տպարանին փակումէն եոք մինչեւ 1890–ական թուականները ճեմարանի խորհուրդը հայերէն գիրք չի հրատարակած: Պատճառները բազմազան են. մեծ քանակութեամբ հայերէն գիրք մնացած էր պահեստներուն մէջ, յետոյ 1870 – 1880–ական թուականներուն պակսեցաւ հայ աշակերտութեան թիւը: Իսկ տպագրուած ուսումնական գրականութիւնը կ'ամբողջանար Աղգրկովկասի ու Վենետիկի, Պոլիսի հրատարակութիւններով: 1890–ական թուականներուն Մոսկուայի տարբեր տպարաններէն լոյս տեսան Մըկրտիչ Էմինի ազգագրական ֆոնտի հրատարակութիւնները, Խալթեանի, Յովհաննիսեանի աշխատութիւնները եւայլն: Իսկ ճեմարանի վարչութեան որոշումով հայերէն հրատարակութիւններ կը կատարուին մինչեւ 1917:

***

Լազարեան ճեմարանի տպարանը մեծ դեր ունի հայ գրատպութեան պատմութեան մէջ: Հոնկէ լոյս տեսած հատորներու մէջ մեծագոյն խումբը կը կազմէ ուսումնական գրականութիւնը: Անոնք կ'ունենային մեծագոյն տպաքանակը (1200 կամ 600 օրինակ): Կը ղրկուէին նաեւ Ռուսաստանի հայկական գաղութներու գրադարանները: Պահուած ցանկ մը կուտայ այդ գաղութներուն վայրերը, Թիֆլիս, Երեւան, Ագուլիս, Ստաւրոպոլ, Օռեսա, Սիմֆերոպոլ, Կարասուբազար, Օրուսբազար, Աղեքսանդրապոլ, Գորի, Թելաւի, Բաքու, Վամախ, Շուշի, Ախալցխա եւայլն:

Հրատարակութիւններու երկրորդ խումբը կը կազմեն կրօնադաստիարակչական հատորները. կանոնագիրներ, սաղմոսագիրքեր, եկեղեցական օրացոյցներ, գրաշարան աշխատութիւններ:

Առաձին խումբ կը կազմեն ռուս միսիոներու եւ Լազարեաններու ձօնուած գիրքերը: Ճեմարանի միջոցներով գիրք հրատարակել կը նշանակէր գայն հրատարակել Լազարեաններու ծախքով: Ուսումի հրատարակութեան պայմանագրին մէջ կը ճշդուէր թէ հեղինակը պարտաւոր է գիրքը Լազարեաններուն նուիրելու: Այս պարագան դժգոհութիւններու պատճառ կ'ըլլար: Ռափայել Պատկանեան նամակի մը մէջ կը գրէ. – «Պր. Լազարեանք մի գրոշ գուրս չեն հանիլ իրանց գրպանիցը, եթէ վատահ չլինէին, որ այդ նոր խունկ պիտի լինի նոցա կուռքի, սըրսիաուածեանը առաջ»:

Շատ հեղինակներու նոյնիսկ ճեմարանի դասախօսներու եւ աշխատակիցներու գործերը որոնք կը տպագրուէին ուրիշ մեծահարուստներու միջոցներով, լոյս կը տեսնէին ուրիշ տպարաններու մէջ:

Լազարեանի տպարանը իր տեղն ունի նաեւ մեր ժողովուրդին հանրային – քաղաքական կեանքին մէջ: Օրինակ, 1854 Դեկտեմբերին հոն մտերմացած են Ս. Նազարեան ու Մ. Նալբանդեան: Այդ մտերմութիւնը յանգած է «Հիւսիսափայլ»ի հրատարակութեան: Այդ շրջանը Լեոյի արտայայտութեամբ «Մոսկուայի գրաքննութեան ամենափայլուն ժամանակն էր: Վիպագրութիւնը, բանասիրութիւնը, թատերագրութիւնը, մեծ ազդու հրապարակախօսութեան հետ, այնպիսի հեղինակութիւն տուին Մոսկուայի հայ գործիչներին, որ թուում էր, թէ Հայոց նոր գրականութիւնը ընդմիշտ իրա համար անշարժ բնակութեան վայր է ընտրել Ռուսաստանի հին մայրաքաղաքը»:

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ Ե'Ւ ԱՅՍՏԵՂԻՑ, Ե'Ւ ԱՅՆՏԵՂԻՑ

ԱՐԹԻՒՐ ՓԷԼԷՇԵԱՆ

Արեւոտ օր էր: Բայց ոչ շոգ...

Աշուն էր:

Փողոցում քիչ էին մարդիկ: Սրճարանում նոյնպէս: «Անի» հիւրանոցի առաջին յարկում էինք նստած երկուսով՝ դէմ դիմաց եւ սուրճ էինք խմում: Ես էի եւ Մինասը: Մենք ընկերներ չենք եղել, բայց յարգանքով էինք վերաբերւում մէկս միւսին: Ծօսում էինք արուեստից՝ ես իմ կինոյի, իսկ ինքը «Գայեանէ»ի ձեւաւորման մասին: Ես շատ յոգնած էի եւ ղժժոտ: Մեծ բարդութիւններ էին առաջացել իմ նոր սկսած «Տարուայ եղանակները» ֆիլմի կապակցութեամբ:

Նա ինչ – որ բան էր խօթծում թղթէ անձեռոցիկի վրայ եւ մերթ ընդ մերթ նայում ինձ: Ես խմում էի սուրճս եւ նայում նրան:

Ասում են, որ կան մարդիկ, յատկապէս արուեստի բնագաւառում, որոնց աչքերն են արտայայտում կամ էլ մարմնաւորում նրանց հոգու էութիւնը: Կան մարդիկ, որոնց դէմքն է, մօրուքը կամ էլ, ասենք, չարժուող ճակատն է արտայայտում այդ ամէնը: Եւ կան այնպիսիները, որոնք չնայած իրենց առաջացած տարիքին, երեխային նման մատը դնում են բերանը եւ զրանով ցանկանում տպաւորութիւն թողնել՝ իբր այդպէս «անմեղ» ու «անապատասխանատու» չատ են խորատուզուած մեծ եւ խոր ստեղծագործական մտքերի մէջ:

Ինձ էլը զարմացնում Մինասի դեղեցիկ դէմքը եւ ոչ էլ նրա սիրուն, սեւ ու մեծ աչքերը: Նրանք ինձ ոչինչ էլին ասում:

Ես ապշած էի նրա թեւերի մաշկի ապիտակութեան վրայ: Ինչքա՜ն ազնուութիւն կար դրա մէջ: Դեռ դպրոցական տարի – ներիս (այդ հիմա եմ յիշում), ասում էին, որ Ֆիզիկայի օրէնքով ծիածանի եւ ամբողջ աշխարհի բոլոր գոյների միացութիւնը բերում է եւ յանգում միայն մէկ գոյնի՝ սպիտակի: Մի դուցէ Մինասի կախարդական գոյների զգացողութիւնը մարմնաւորուած էր նրա ձերմակ, մաքուր եւ սպիտակ մաշկի մէջ: Ի՛նչ իմանաս...

Մենք չարունակում էին խօսել ... Ճեմոյ նա մեկնելիս ինձ այդ անձեռոցիկը ասելով, – Արթիւր, սա ինձնից քեզ յիշատակ: Դա իմ՝ այդ պահին յոգնած դիմանկարն էր, մակագրուած իր կողմից:

Անցաւ ժամանակ: Մի կերպ վերջացրինում էի ֆիլմս:

Մինասը չկար: Նա մահացել էր:

Եւ, ահա մի քանի ամիս յետոյ, տեսայ զարմանալի մի երազ:

Սպիտակ, անծայրածիր մի անապատ...

Ձերմակ ու մաքուր...

Արեւոտ օր էր, բայց ոչ շոգ...

Աշուն էր, բայց ոչ ոք չկար այնտեղ:

Եւ այդ ահռելի, անմարդաբնակ մեծ անապատի կեդրոնում մի փոքրիկ, մկան բնի չափ անցք: Մօտը՝ աւազի մէջ խըրուած մի փոքրիկ ցուցատախտակ: Վրան դրուած. «ԱՐԹԻՒՐ ՍԱ. ՓՈԽՈՒՄ Է ՄԵՐ ՆՊԱՏԱԿԸ – Մինաս»:

Ես այդ երազը պատմեցի նկարիչ Ց. Յակոբեանին: Նա շատ զարմացաւ եւ առաջարկեց որ այդ մակագրութիւնը դրի Մինասի չիրմի քարին: Ես առարկեցի, համարելով որ դա ճիշդ չէ, երազը տեսել եմ ես եւ ոչ թէ Մինասը, հետեւաբար այն պէտք է դրել միայն իմ չիրիմին՝ մակագրուած հէնց Մինասի կողմից: Չէ՞ որ դա նրա յիշատակն էր՝ ուղղուած ինձ, այս անգամ էլ այնտեղից:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 25–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Քառորդ դար անցած է արդէն, երբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Ներքին չղթային» մէկ կարեւոր օղակը պակսեցաւ այս աշխարհէն: Սերունդ մը որ տարաբախտ ճակատագիրը մը ունեցաւ:

1908–ը որ սկիզբն էր Օսմանեան Սահմանադրական վարչակարգին, վերածըեւունդի չրջան մը եղաւ Հայ ժողովուրդին համար:

Հարիւրաւոր երիտասարդներ, որոնք բուռն փափաքն ունէին ուսանելու հեռացան իրենց հեռաւոր գաւառներէն հայ մալաթարանական քաղաքները գալու համար, ուր կ'ուսէին զարգանալ, որպէսզի կարենան ծառայել իրենց երկրին եւ ժողովուրդին:

Այս երիտասարդներէն չատեր պէտք է լրացնէին իրենց ուսումը եւ հասնէին չափահասութեան, երբ 1914–ի աղէտը գրնեց աշխարհը, բնաջնջելով իրենց յոյսերը, ծրագիրներն ու երազները:

Վահան Համբարձումեան, որ իր աչքերը փակեց օտար երկրի մը մէջ, հեռու իր ծննդավայրէն, կը պատկանէր այդ սերունդին որ այնքան տառապեցաւ եւ որ կ'անհետի այս վերջին տարիներուն: Իր հայրենիքէն մեկնած էր կատարելագործելու համար իր ուսումը Փարիզ,ապա վերադառնալու համար երկիր եւ ծառայելու իր ժողովուրդին եւ Հայրենիքին, բայց ճակատագիրը տարբեր տնօրինեց:

Վահան ծնած էր Կոլտուն, 1896 Նոյեմբեր 16–ին, Սեբաստիոյ այս գիւղը որ նաեւ օբրանն էր Մուրատի որու հանդիպ Վահան մեծ սէր եւ հիացում կը տածէր: Վերջացնելէ եոք իր նախնական ուսումը, Վահան էջմիածնայ ճեմարանը գնաց: Հոն, Վահան մտաւորական պաշար ամբարեց, կեդրոնի մը մէջ, ուր քառմաթիւ դասախօսներ, հեղինակներ, բանաստեղծներ, կրօնաւորներ ուսած են: Դասընկեր ունեցած է կառավարական յետագայ նախարարներ: Մեծ դասատուներու չունչին տակ, Վահան զարգացուցած է իր նախընդրութիւնը եւ ամրապնդած իր հայրենասիրութիւնը:

1915–ի Յարդերը ցնցեցին եւ հրահրեցին արտասահման ապրողներու միտքերը: Կամաւորական գունդեր կազմուեցան կռուելու համար թշնամիին դէմ, որ կ'ուզէր ջնջել Հայաստանը աշխարհի քարտէսէն:

Իր ընկերներուն չատերուն նման, Վահան ձգեց դպրոցը եւ մտաւ կամաւորականն գունդերը եւ կռուեցաւ Թուրքերու դէմ: Հայաստանի անկախութեան չրջանին, մասնակցեցաւ անոր չինարարութեան դաշտին, Բաքուի դէմ տեղի ունեցած կռիւներուն:

Վերջապէս, Վահան կրցաւ իրագործել իր նպատակը: Ան հասաւ Փարիզ եւ ընդունուեցաւ Սորպոնի Համալսարանի Իրաւաբանական Ֆաքուլթէն: Ան ուսանեցաւ Փարիզի մէջ մինչեւ 1922 երբ ստացաւ իր դիպլոմը: Ան ուսանեցաւ Փարիզի մէջ մինչեւ 1922 երբ ստացաւ իր դիպլոմը:

Վահան Համբարձումեան, որ իր կեանքի 25 տարիները անցուցած էր Ֆրանսայի մէջ, ուզեց վերադառնալ Հայաստան, ուր ան կրնար ծառայել իր ժողովուրդին: Ան ուզեց ամուսնանալ իր հայրենակցուհիին հետ, որ ապրած էր Ֆրանսայի մէջ, ուր ան ծանօթացած էր անոր հետ: Ան ուզեց ամուսնանալ իր հայրենակցուհիին հետ, որ ապրած էր Ֆրանսայի մէջ, ուր ան ծանօթացած էր անոր հետ:

Վահան Համբարձումեան, որ իր կեանքի 25 տարիները անցուցած էր Ֆրանսայի մէջ, ուզեց վերադառնալ Հայաստան, ուր ան կրնար ծառայել իր ժողովուրդին: Ան ուզեց ամուսնանալ իր հայրենակցուհիին հետ, որ ապրած էր Ֆրանսայի մէջ, ուր ան ծանօթացած էր անոր հետ:

ԹՂԹԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

1789 Յուլիս 25–ին Միրապօ Ազգ. Ժողովի բեմէն կը յայտարարէ. – «պէտք է վերջ տրուի Թղթատարութեան դրաքընութեան»: Այսպէս, Պաստիլի գրաւումէն տասը օր ետք իսկ Թղթատարութիւնը տեղ կը գրաւէ յեղափոխութեան առաջին վէճերուն մէջ: Այն օրէն ի վեր, երբ հաստատած է այս սպասարկութիւնը, յաւուր պաշտօնեաները կը բանան ու կը կարդան նախ կարեւոր անձնաւորութիւններու, ապա բոլորին նամակները: Ցեղափոխութիւնը որ մեկնած էր մարդկային իրաւանց պաշտպանութենէն, արտայայտութեան ազատութեան սկզբունքէն, էր կրնար հանդուրժել նախկին վարչաձեւին կամայական այս կարզադրութեան, ու քանի մը ամիս ետք Ազգային Ժողովը կ'որոշէ որ պատժուին բոլոր այն անձերը, որոնք Թղթատարութեան յանձնուած նամակ մը ոչնչացուցած կամ բացած են:

Ուրիշ հարց մըն ալ կը ծագի նոյն շրջանին. Թագաւորութեան օրով Թղթատարութիւնը պետական չէ, Թագաւորը այդ գործը յանձնած է հարկահաւաքներու, որոնք մեծ հարստութիւն դիզած են անով: Այդ հարկահաւաքները իրենց հսկուն մէկ մասը Պետութեան բաժին կը հանէին: Ցեղափոխութեան նախօրեակին Պետութիւնը տարեկան 12 միլիոն կը պահանջէր, իսկ գործին դլուխը գտնուողներ գինները կը բարձրացնէին միշտ, պարբերացնելու համար իրենց մնալիք չահաբաժինը: Այս բոլորը, այդ թուականներուն պերճանքի մը վերածած Հին Թղթատարութիւնը որ լաւ կազմակերպուած էր, սակայն վերապահուած, գին – ւորականներու, ազնուականներու, վաճառականներու: Հասարակ ժողովուրդը դրեթէ զրկուած էր այդ բարիքէն:

1789 Օգոստոս 4–ին առանձնաշնորհումները կը ջնջուին, հաւասարութեան հովը կը փչէ. երեսփոխանները կը ջնջեն այն թոշակները որոնք ոչ մէկ աշխատանքի կը համապատասխանեն: Կը հիմնուի առաջին «Թղթատարական տնօրէնութիւնը»: Ժողովրդական սպասարկումի մը առաջին քայլը կ'առնուի:

Աւելի ետք, դիւրացնելու համար գործը, միակ գին մը կ'որոշուի նոյն շրջանին համար: Տարբեր շրջաններու պարագային գինը համեմատական պիտի ըլլայ վայրերու հեռաւորութեան:

1792–ին պատերազմ կը ծագի. հայրենիքը վտանգի մէջ է. Թագաւորը կախաղան կայուած ու հանրապետութիւն հռչակուած է: Թղթատարութեան համար եւս արմատական փոփոխութիւններու պահն է: Նախ պէտք է պատերազմէն ծագած պահանջները դոհացնել: Օրէնսդիր ժողովը նոր սպասարկութիւն մը կը հաստատէ. Հանրապետութեան ցրուիչները պարտականութիւն ունին կառավարութեան հրամանագիրները փոխանցելու բանակայիններուն ու երկրին զանազան շրջաններուն:

Այս պաշտօնեաները բոլորն ալ ընտրուած են Փարիզի յեղափոխական Կոմիտէներուն կողմէ. ինչպէս նաեւ անօրէնները, քննիչները: Անճնակազմի ամէն անդամ պէտք է քաղաքացիական բարի վարուց վկայագիրը մը ներկայացնէր:

Պէտք կ'ըլլայ նորոգել աշխատանքի առարկաները. հին պայուսակները այն – քան հինցած են որ «աղցանի կողով»ներ կը կոչուին:

Վերջապէս կ'որոշուի օրական սպասարկութիւն մը հաստատել որ «Օրէնքի տեղեկատու» մը պիտի ըլլայ, անով մինչեւ ամենայետին դիւղերն իսկ տեղեակ պիտի դառնան Փարիզի մէջ տրուած որոշումներուն: Այս քայլը հիմը կը դնէ ներկայ կազմակերպութեան: 1793 Յուլիս 24–ի հրովարտակը կը պետականացնէ Թղթատարական գործը. Պետութիւնը գործի պիտի կոչէ ցրուիչները ու որոշէ անոնց ամսականները: Ամենաբարձր աստիճանի ղեկավար մը տարեկան վեց հազար ֆրանք կը չահի, իր ենթակաները, մինչեւ հաշուով երեք հազար ֆրանք: Նամակները փոխադրելու համար երկու տեսակի նոր կառքեր կը շինուին. առաջինները դլխաւոր ճամբաներուն համար են, չորս անիւով, միւսները երկու անիւով, երկրորդական շրջաններու համար:

1793 – 1797 կազմակերպչական գործառնութիւններու եւ քաղաքական կռիւներու պատճառով Թղթատարութեան կանոնադրութիւնը անընդմէջ փոփոխութիւններու կ'ենթարկուի: Թղթատարական սպասարկութիւնը կը կապուի նոր հիմնուած դրամական նախարարութեան: Տարապայման չանքեր ընել պէտք կ'ըլլայ դիմադրաւելու համար ծախքը: Պատերազմական առաքումները, յատկապէս Պոնափարթի Իտալիա դրուած շրջանին, սուղ կ'արժեն: Թղթադրամը բոլորովին կ'արժեզրկուի ու 1797–ին հրապարակէն վերցուելու վտանգին կ'ենթարկուի:

Թղթատարական սպասարկութիւնը կարենալ չարունակելու համար միակ լուծումը կը մնայ հինին վերադարձը: Նախկին հարկահաւաքները բերել գործ դնելու: 1798 Մայիս 23–ին տասը տարուան պայմանադիր մը կը ստորագրուի նախկին երեսփոխանի մը հետ: Իւրաքանչիւր եռամսեայ, մէկ ֆրանքի համար 1 սանթիմ պիտի վճարուի կառավարութեան: Այս վերադարձը բոլորովին չի վերականգներ հին դրութիւնը, քանի որ ընդհանուր վերահսկիչ մը նշանակուած է քննելու համար պայմանադրին գործադրութեան ու սպասարկութեան ընթացքը: Սակայն այս ձեւն ալ երկար չի տեւեր ու Թղթատարութիւնը կրկին պետական կը դառնայ:

Պէտք չէ յետադարձի այս շրջանին մեծ կարեւորութիւն տալ, յեղափոխութեան եւ յառաջդիմութեան: Բայց, միշտ աւելի կարենալ ծառայելու համար իր հայրենիքին, ուզեց ուսումը չարունակել Փարիզ: 1920–ին, Փարիզ կուգայ դիւանագիտական անցագրով, իբրեւ բանագնաց Հայաստանի կառավարութեան, իրեն հետ բերելով հրահանգներ կառավարութենէն հայկական Պատուիրակութեան: Նոյն տարին, Սորպոնի համալսարանը կը մտնէ եւ 1923–ին վայելուն յաջողութիւն կ'արձանագրէ իր քննութիւններուն, հակառակ նեւրաթական ծանր պայմաններու (իր անցագիրը եւ այլ փաստաթուղթեր Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունին):

Հայաստանը, խորհրդայնացած իր դրուները կը փակէր: Ուրիշ ուսանողներու նման, չկրցաւ երկիր վերադառնալ ծառայելու համար, ինչպէս ուզած էր: Բայց, որոշեց նուիրել իր կեանքը օգնելով հայ գաղութին եւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան: Սոխարուեցաւ ապրուստը չտիլ եւ նոյնիսկ իր վկայականները որեւէ օգուտ չունենալ: Փոքրիկ ճաշարան մը բացաւ լսարնական թաղը, որ բաւեկամներու եւ ուսանողներու ժամադրավայրը դարձաւ: Այդ գործը երկար չտեւեց: Ապա, Վահան իրաւագիտական դրասեղնակ մը բացաւ եւ օգնեց իր հայրենակիցներուն: Ցետոյ դրաշարութիւն տարաւ տաղաչար մեքենայի վրայ եւ աշխատեցաւ «Յառաջ»ին:

Իր կեանքին վերջին տարիները անցուց Պազպազանքա (Մարոք), ուր գոհ գնաց իր տաղնապի մը 1964, Օգոստոս 12–ին: Մէկ աղջիկ ունէր, ամուսնացած Ամերիկացիի մը հետ որ կ'ապրի մասամբ Ֆրանսա եւ մասամբ Մ. – Նահանգներ:

Փարիզ ապրած ամբողջ շրջանին, գործօն անդամակցութիւն բերած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան: 1925–ին Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ եղած է եւ երկար տարեն գործավար: Հեռատեսական չնորհ ալ ունենալով, բաժնիցս քանախօսած է Փարիզ թէ դաւառը: 1934–էն 1938, Հ. Հ. պատուիրակութեան ներկայացուցիչն էր ընկերվարական միջազգայնականին մօտ: Աշխատակցած է «Յառաջ»ի, «Հայրենիք» ամսագրի, «Ցուսաբեր»ի, «Ասպարէզ»ի եւ այլ թերթերու ընկերային, քաղաքական, դրական թէ պատմական նիւթերու շուրջ: Շ.ի գացակայութեան, տառապած է նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրականներ: Ընկնակ է նաեւ կարգ մը հատորներու. – «Վերապոյ եւ շրջաններու պատմութիւն» (որ կը խօսի տնտեսութեան, պատմութեան, աշխարհագրութեան, քարքերու մասին, հին առածներով ալ ճոխացած): Անոնիկ երկու ձեռագիր ալ ունի «Միքիթար Գոշ» եւ «Հայ կնոջ դերը պատմութեան մէջ»:

25 տարիներ անցած են արդէն Վահան Համբարձումեանի մահէն ի վեր, գրող, տպրենագէտ, մեծ սրտի տէր անձ մը: Իր կորուստը զգաց հայ գաղութը եւ Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը: Թաղուած է Գազանպլանքայի քրիստոնեայ գերեզմանատունը:

Այս քանի մը տողերը՝ որպէս յարգանք իր յիշատակին:

Ք.

ԳՐԱԽՈՒՏԻՆ ԳՐԱԽՈՒՏ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ «Ամենիա» թատերասրահին մէջ Յուլիս 14–ին նշուած է «Հայկական ժամ» ձայնասփիւռի հայատարդին քառամեակը: Երեկոյթը վարած է տնօրէն Գէորգ Գարամանուկեան, օժանդակ ունենալով Էսկարատօ Գէորգեանը: Գեղարուեստական բաժինին մասնակցած են Հ. Բ. Ը. Մ.–ի «Շնորհալի» երգչախումբը ու «Գուրգէն Ալէմշահ» նուագախումբը: Հանդիսութեան ընթացքին կարդացուած են չնորհաւորական բազմաթիւ նամակներ, դիրեր:

***

ԱԹԷՆՔ հասած են, Յուլիս 26–ին, Լեռնիստականէն (98) ու Սպիտակէն (2) հասրիւր պատանիներ, Ռոտոսի քաղաքապետին ու քաղաքապետական խորհուրդին նախաձեռնութեամբ, քանի օրուան արձակուրդ մը անցընելու: Նոյն երեկոյեան, Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան վարժարանին մէջ կապոյտ Աչքին կազմակերպած ընթրիքին անոնց սեղանակից եղած են յունահայ դաղութէն ազդայիններ: Պատանիները Ռոտոս մեկնած են Յուլիս 27–ին:

***

ՊՈՒԷՐԻԵԻ մէջ Յունիս 30–ին նշուած են Յ. Շիրազի, Հ. Սահեանի եւ Ս. Կապուտիկեանի յոբելեանները: Սարգիս Սեբեան ամփոփ կերպով ներկայացուցած է ամէն մէկուն կենսագրութիւնն ու դրական յատկանիշերը, իսկ դերասանուհի Լիա Շահիկեան կարդացած է անոնց գործերէն ռումաներէնի թարգմանուած էջեր: Ներկաները ունկնդրած են Յ. Շիրազի ձայնադրուած խօսքը, ուղղուած սփիւռքահայ երիտասարդներու. ապա ցուցադրուած է Հ. Սահեանի ու Ս. Կապուտիկեանի նուիրուած երկու փաստանկար:

տասը տարիներու ընթացքին Թղթատարութեան կտրած ճամբան նկատի առնելով: Ճիշդ է որ Յեղափոխութիւնը չատ աւելի արագ կ'ընթանար միտքերու, քան գործնական կեանքին մէջ, ու հակառակ որ անոր բոլոր գաղափարները չկիրարկուեցան, ան մեծ մասով մը տուաւ նման կազմակերպութիւններու. որոշեց յետագայ արդիական սպասարկութեան չըրջագիծը. ամբողջ ժողովուրդին ծառայելու համար կազմակերպուած Թղթատարութիւն մը եւ ոչ միայն ընտրանիին: Սպասարկութիւն մը որ ամէն օր պիտի հասնի երկրին բոլոր շրջանները, բոլոր անկիւնները: Թղթատարութիւն մը որ նորացումի չունչով պատրաստ պիտի ըլլար դիմադրաւելու այլ յեղափոխութիւն մը. այս անդամ հաղորդարարուհատարկանը:

Ա. Թ. Թ.

ԹԵՐԹԵԼԱՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐՄԱԶ

Թէեւ ապատ են մերթ իրենց հայրենի տունը երթալու եւ ընկերութեան մէջ երեւալու առժամօրէն, ուխտած են կոյս մնալ եւ բարեպաշտութեան ու բարեգործութեան կեանք մը ապրիլ: Իրենց անձնական զանձերովն է որ կը հայթայթեն իրենց եկեղեցական զգեստներն ու զարդերը, չէն պայծառ կը պահեն այս եզակի հաստատութիւնն ու կ'ապահովեն Կուսաստանին ապագան: Հէգ իշխանուհիները, որոնք ունին երիտասարդութիւն, առողջութիւն, գեղեցկութիւն ու ճոխութիւն, ամէն ինչ որ հարկաւոր է երջանիկ ամուսնութեան մը համար, եւ սակայն կարս կ'ըլլան Քրիստոսի ու կը մեռնին աշխարհի համար: Այս կենդանի մեռեալներուն տեսիլը արցունք կը խլէ աչքերէս, իբր թէ սիրելի էակի մը թաղման հանդիսը տեսնէի:

Սարկաւագուհի Փերրոնիա Յուլիեանց, որ լսած էր հեծեծանքս, պատարագէն յետոյ ինձ մօտեցաւ ու թէյի հրաւիրեց: Առաջնորդուեցայ Կուսաստանին մէջ մըթին ու զով չինք, երկար ներքանցքերով դոր կ'եզերեն վոյտերուն սիրուն փոքրիկ խուցերը: Ալեւոր տարկաւագուհին տարաւ զիս նախ իր սենեակը, պարզօրէն կահաւորուած ու կրօնական նկարաներով զարդարուած, եւ յետոյ հիւրանոցը, արեւելեան տարերով եւ կրօնական ու ազգային պատկերներով պճնուած, որոնց մէջ կը փայլին Մայր Հայաստան որ կուլայ աւերներուն վրայ եւ այն մեծ հայրենասէրը որ կը կոչուի Ներսէս Աշտարակեցի: Հոն բազմած է տեսչուհին, «Աբաուհի մայրապետ աւագ – սարկաւագուհի Կատարինէ կոյս Երկայնաբազուկ իշխան Արղութեանց», իր քով ունենալով պատարագիչ քահանան ու մայրապետ մը որ ճանչցած է մեր Յասպիւղի Որբանոցին անմահ հիմնադիրը, Սրբուհի Գալֆայեան: Սիրուն նորընծաները երկու անգամ թէյ բերին չաքարամանիներով: Ներսակեցանք մեր ժողովուրդին ու մեր եկեղեցիին վրայ, դպրոցի ու գրականութեան վրայ, եւ հրճուեցայ այնքան կըրօնասէր ու ազգասէր գտնելով բոլորն ալ, մանաւանդ արքասուհին, խոհական ու աշխարհագէտ անձնաւորութիւն, գեռ կորովով, ինչպէս որ կը վկայեն իր աչքերն ու կզակը: Նուիրեցին երկու նշանաւոր բարեպաշտ մօրս համար: Համբուրեցի խնարոյր աչքեր, եւ մեկնեցայ հոգեյոյզ մենաստանէն, գոհ որ հայ կրօնքը կենդանի է գեռ ու հայ կրօնաւորուհին, հայեցողական կեանքով չչաստանալով, կ'օժանդակէ իր սեռին կրթութեան գործին: Ես չպիտի մոռնամ երբեք ճերմակ քօղերու եւ կապոյտ խուներու մէջ փաթթուած եսասնոյշներն ու իրենց արտաթոնդ երեսներն ու մեղեդիները, եւ այն սեւ նայուածքներն ուր բողոք ու համակերպութիւն կը մաքառին իրարու դէմ եւ կը մենամարտին երկինն ու երկիր:

Կը փութամ հասնիլ Կովկասեան դրացնակցութեան, եւ Զաքարիա Գրիգորեանցի հետ կ'ուղղուիմ դէպի Կովկիա Թաղը, ճաշելու համար իր քնակարանին մէջ: Թաղն ունի միջնակարգ երեւոյթ, բնակարանն է սիրուն, եւ հիւրընկալս, հանրածանօթ գրավաճառ ու հրատարակիչ, օժտուած է ազնիւ ու ջերմ սիրտով: Տիկին Գրիգորեանց, չնորհալի ու ժրաջան, կը նախապահէ սեղանին, տեղացան խորտիկներով ճոխ: Ճաշէն ետոյ կ'երթանք Մուշղայիա, Միքայէլեան կամուրջին վրայ եւ փողոցներուն մէջ պատահելով հետեւեալներու որոնք կը պատկանին Սմարաթի գունդին, 1400 հայ զինուորներէ բաղկացած, եւ Թիֆլիս բերուած են, դիմաւորելու համար Զարը, որ կը պատրաստուի այցելել Կովկաս: Ասոնք, ընդհանրապէս Ղարաբաղի գաւակ, կը կրեն ճերմակ չապիկ, սեւ տափատ ու բարձր կօշիկներ: Վաչտին Թուանչանն արձանագրուած է իրենց կարմիր ուսնոցներուն վրայ: Սեւագիծ արծաթէ չէրքէզ գօտի մը, ուր ոմանք զարդարուած են իրենց հայ սկզբնատառերը, կը պնդէ այս թուխ քաջերուն մէջքը: Կառավարութիւնը ռուս համազգեստին են-թարկած է զանոնք, այլ քարեփոխելով պահպանած է այն սեւամորթ փափախը զոր հայ դիւղացին կը կրէ: Այս սիրուն գլխարկը, որով զինուորին ազգութիւնը կը ճանչցուի խոկոյն, պճնուած է կարմիր ժապաւէնով ու ճակատին վրայ մետաղեայ կլոր զարդով: Համերապարտէզին մէջ, մինչ, ծառերու տակ հանգչած, կը դիտէինք Կուրի լուղորդները, տեսանք երկու վտիտիսաւոր զինուորներ ու անոնց մօտեցանք խօսակցելու համար:

(Շար. 13)

ՄԱՐՍԷՅԼ.–

Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ճանիկեան եւ ազջիկը,

Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեան եւ ազջիկը,

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ռիչար Ճանիկեան եւ զաւակը,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Տաւուդարեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 6–ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երեքշաբթի, Օգոստոս 8, Սէն – Ժերմէի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ Շաֆօ – Կոմպէրի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Ճանիկեան եղբայրներուն եւ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մարիամ Սահակեան իր ամուսնոյն Հաճի Յովսէփ Սահակեանի յիշատակին 300 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին սիրելի «Յառաջ»ին:

(Շար. Ա. Էջէն)

խաւարէ Ն. Ղազարեան, պետ մարզական Կոմիտէի Փութպոլի բաժնին:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՀԱՅ ՄԸ ԿԱԽԱԿԱՑՈՒԱԾ

Սերժ Ալեխսեանի ասպարէզը ընդհատուած է, եթէ ոչ վերջացած: Ֆրանսայի աթլէթիզմի դաշնակցութիւնը, Յուլիս 1–էն սկսեալ, երկու տարուան համար, կախակալեց չորս մարզիկներ. ասոնցմէ մէկը Սերժ Ալեխսեանն է. մէկի կրկնակի քնուելիենէն յայտնի եղած է որ, զօրացընելու համար դնդերները, չորսն ալ կ'օգտագործեն դեղ: Տօփինկ...

Բնականաբար, ինչպէս միւս երեքը, մեր ազդակիցն ալ կը ժխտէ ամբաստանութիւնը: Կը մնայ սակայն կախակալուած:

Ալեխսեան ակաւառակ կը նետէր: Եղած էր Ֆրանսայի ախոյեան 1987–ին (58,34 մեթր): Իր լաւագոյն արդիւնքը՝ 59,96, երեք տարի առաջ: Անկէ ի վեր չէր յառաջդիմած:

Ծնած է Երեւան, 1964 Մարտ 25–ին: Երկու տարի վերջ, պիտի ըլլայ ութսմն 27 տարեկան. կրնայ, անշուշտ, այդ տարիքին, վերադին մտնել մրցակցութեան մէջ, եթէ պահէ ֆիզիքական թարմութիւնը ու մանաւանդ՝ մարզուելու կամքը:

Ալեխսեան անդամ է Փարիզի Ռասինկ ակումբին, մաս կը կազմէ Քոլոմպի մարզարանին պաշտօնէութեան:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՀԱՏԻՍ ԿԸ ՄԱՐՁՈՒԻ

Աբովեան քաղաքի իսկական պասքէթպոլի Հատիս ակումբը այս տարի ալ պիտի մասնակցի Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն պատակարգի ախոյենութեան: Մրցաշարքը կը սկսի Սեպտեմբեր 22–ին Երեւանի մէջ: Հատիս իր քաղաքին մէջ յարմար մարզադահլիճ չունի խաղալու համար հոն: Անցեալ մրցաշրջանին, ստիպուած եղաւ նոյնիսկ ընդունիլ իր մրցակիցները Թիֆլիսի մէջ:

Ինչպէս անցեալ տարի, Մ. Զոլտխեան խումբին աւագ մարզիչն է, կազմին մէջ փոփոխութիւններ չկան:

Հատիս եղանակին առաջին մարզում – ները կատարած է Եուկոսլաւիա, Սփլիթ, ծովեզերքը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՃԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

Ս· ԾՈՒՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45ին, Պատարագ ժամը՝ 10·30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Ցիշատակ է Մեռելոց:

Այսօր ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն հանգուցեալ Նիջեցելոց:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30–ին:

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՓԱՐԵԱՆ

Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:

Սերով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին, Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն նիջեցելոց:

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս. Աստուածածնի Տօնին առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ:

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Ցիշատակ է Մեռելոց:

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որուն աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «վասն համօրէն նիջեցելոց»:

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10·30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին:

ՍՐՔՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Սկիզբը ժամերգութեան ժամը 8·30ին,
Պատարագ ժամը 10ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երկուշաբթի, Մեռելոց:

Կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian.*

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

● *Tombola avec de nombreux lots* ●

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :

Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23 après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE le Samedi 12 Août

22 h 13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30 2 bis, avenue de la Rosière
23 h Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner : 91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71 Aux heures de repas

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ· ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45ին:

ՓՈՒՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԱ· ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին խաղողի Օրհնութիւն:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻԻՆ ԵԻ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին:

Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·10ին,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11·45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարասխան
Համալիրէն ներս ժամը՝ 12·30ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐՃԷՃԵԱՆ

եւ մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց Դպրաց Դասի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hautevillle - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 10
JEUDI
10 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ր ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.075 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.075

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՔԱՐԱԿՈՒԱՅի նախագահը յայտա – րարեց՝ «Քոնթրաներու մահավճիռը ըս– որագրուեցաւ», «պատմական համա– ձայնագրին» առորագրութենէն եաք, երկուշաբթի օր, կեդրոնական Ամերիկա– յի պետական հինգ ղեկավարներու վե– հաժողովին որպէս եզրակացութիւն: Նախագահ Օրթեկայի ընդդիմադիր շար– ժումը բոլորովին պիտի լուծուի չորս ամիսներու ընթացքին եւ ատոր փոխա– րէն երկրին վարչակարգն ալ պիտի ժո– ղովրդավարութեան ճամբան բռնէ: Թե– պայի այս համաձայնագիրը վերջ պիտի դնէ ութ տարիներու քաղաքացիական պատերազմի, հակառակ Ուաշինկթընի ընդդիմութեան: Քոնթրայի 12 հազար զինուորականներն ու իրենց ընտանիքներու 40 հազար անդամները, որոնք Հոնտու – րասի կազմակերպութեան մէջ են, կրնան կամ վերահաստատուիլ Նիքարակուա, կամ այլ երկիր մը, որ ուզէ զիրենք ընդունիլ:

ՁԱՓՈՆԻ նոր նախարարապետն է Թո– կիքի Քայֆու, որ երեքշաբթի օր Ազա– ռական – Դեմոկրատ կուսակցութեան նա– խագահ կ'ընտրուէր, յաջորդելով Սու– ուքէ Ունոյի, զոհ գայթակղութեանց: 58 տարեկան, Քայֆու նախկին նախարար է լուսաւորութեան եւ քաղաքական եր– կար կեանք մը ունեցած է արդէն: Ամէն տեսակէտով անհոգելի չէ նկատուիր տա– կաւ, քանի մինչ ալ խոստովանած է որ 15 միլիոն իէն ստացած է Ռըքքրու ըն– կերութենէն, բայց սիրային գեանի վրայ, իր միակ ծանօթ կապը՝ կինն է: Ըստ քա– րեկամի մը, միակ խոչընդոտն ալ այդ կինն է, որ ընդունիլ չէ ուզեր, միայն Թէյ կը հրամցնէ եւ ուտելու՝ ոչինչ:

ԵՐԿՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆԵՐՈՒ միջեւ յա– րաբերութիւնները լարուած են վերջերս, Աբեւելեան – Գերմանիայէն Աբեւ – մտեան – Գերմանիա անցնողներու ա– ճող թիւին պատճառով: Կ'օգտագործուի մանաւանդ հունգար–աւստրիական սահ – մանապուխը: Հազար Գերմաններ արդէն անցած են, քանի որ մինչ «զոյգ» Հան– րապետութիւնները (Հունգարիա, Լեհաս– տան) ժողովրդավարութեան ճամբան բռնած են, արեւելեան – Գերմանիոյ վար– չակարգը կը խստանայ: Աբեւմտեան – Գերմանիա փակեց ներկայացուցչական իր գրասենեակը արեւելեան – Պերլին ուր տեղաւորուած էին 130 «թեկնածուներ» Արեւմուտք անցնելու:

ՌՈՒՄԱՆԱՅԻ դիւանագէտ մը օգնու– թեան կը կանչէ, Միացեալ Ազգերու կազ– մակերպութիւնը: «Կեանքս վտանգուած է, անմեղներու մարսափի մը ենթարկը– ւած եմ, կինոջս եւ զաւկիս կեանքներն ալ վտանգուած են» կ'ըսէ: Մարզկային ի– րաւանց ենթայանձնախումբին անդամ, ան հալածուի Զաուչեսկուի վարչակար– գին կողմէ: Ցերէկ – դիչեր երեսուն ոս– տիկան պինդը կը հետապնդեն:

ՁԱՄԲԱՆԵՐՈՒՆ չափ ծովն ալ վտան – գաւոր զարճած է եւ արդէն 5 հոգի մե– ռած է Միջերկրականի բացին, Նիսի ծո– վափէն 600 մեթր: Ծովային 2 ագութեր– ներ իրարու բախեցան եւ երկուքէն մէ– կուն վարորդը ծանրօրէն վիրաւորուած, մեռաւ: Նախապէս ալ մահացու արկած– ներ պատահած էին: Իսկ ճամբաներու վրայ «Քիչ մը աւելի լաւ» խորագրին տակ, կը հաղորդուի որ հինգ օրուան ըն– թացքին 158 հոգի մեռած է, 3481 հոգի ալ վիրաւորուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արդարութեան նախարարը Օ· Սունկուրլու խոստովանած է թէ բան– տերը կը գտնուին ոչ թէ իրենց, այլ բան– տարկեալներու դերիչխանութեան տակ· այնքան ձգտուած է կացութիւնը: Ա– յրընի բանտին մէջ հացադուլը չարունա– կողներէ 17 հոգի հիւանդանոց, 29 հոգի ալ բանտին բուժարանը փոխադրուած են: Երկրին զանազան բանտերուն մէջ հա– ցադուլի դիմած բանտարկեալներու թիւը հասած է երկու հազարի: Մեծ մասամբ քիւրտ երիտասարդներ են, որոնք կը պա– հանջեն աւելի տանելի պայմաններ, ըն– տանեկան պարագաններու հետ տեսակցու– թեան իրաւունք, եւայլն: Շարժումին զօրավիգ ակնդետողներու խմբակներ Պոլ– սոյ մէջ դիմած են բազոքի զանազան ա– րարքներու· առանց արտօնութեան ցոյ – ցեր կատարած ու տարբեր վայրերու մէջ զօրակցութեան լոզունգներով պաստառ– ներ կախած են: Այս ցուցարարներէն տասը հոգի ձերբակալուած է ապահովու– թեան ուժերու կողմէ: Բազոքի շարժում– ներ տեղի ունեցած են նաեւ Քէօլնի, Լա Հէյի մէջ: Մարզկային իրաւանց կազ– մակերպութեան Թուրք պատասխանատու մըն ալ ըսած է թէ 23 բանտարկեալներու վիճակը ծանրակշիռ է:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ՁԱՓՈՆԵՐԷՆ

Ղարաբաղի նուիրուած ճափոներէն հատոր մը լոյս տեսած է վերջերս: Հեղի– նակն է սանսկրիտերէնի մասնագէտ եւ դասախօս՝ Նապուս Սաթօ:

Սաթոն Հայութեան անծանօթ գիտնա– կան մը չէ: Ան իր յետ–աւարտական ու– սումը ստացած է Եռ· Սի· էլ· էյ·ի մէջ: Լոս Անճելըս գտնուած միջոցին, ան համալսարանին մէջ հետեւած է հա– յերէն լեզուի դասընթացքներուն եւ բա– ւականին կապեր հաստատած գաղութի Հայութեան հետ: Իր երկիրը վերադար– նալէ ետք, ան 1984–ին հրատարակած է «Հայաստան, երկիր Ծննդոց եւ Աղէտ– եաց» վերտառութիւնը կրող հատորը, որուն մէջ փորձած է Հայաստանի, հայ ժողովուրդի եւ հայերէն լեզուի մասին տեղեկութիւններ փոխանցել իր հայրե– նակիցներուն:

Հայութեան վերաբերող եւ այս ան– գամ Արցախի նուիրուած Սաթոյի երկ– րորդ հատորը, որուն վերնագիրն է «Ղա– րաբաղի Լեռները», գրուած է ճափոնե– րէնի եւ ունի ֆրանսերէն բաժին մը, ուր Սաթօ ամփոփած է Սթրազպուրկի մէջ Եւրոպական Խորհրդարանի քուէարկած հայանպաստ բանաձեւին վերաբերող փաստաթուղթերը:

Գրքին մէջ դիտնականը նաեւ տեղ տը– ւած է 1988 Փետրուարին Արցախեան Շարժումին վերաբերող ռուսերէն եւ անգլերէն շարք մը փաստաթուղթերու եւ յօդուածներու:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԾԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 / 4)

ՀԱՇՈՒԵՏՈՒ ԺՈՂՈՎ

Յուլիս 29–ին Ռուսաստանի դաշնակցա– յին խորհրդարին հանրապետութիւննե– րուն նախարարներու Խորհուրդը քննար– կած է երկրաշարժէն տուժած շրջաններու կառուցումի հարցը: Նիստը բացած է վարչապետ Վլասով· ապա զեկուցումով հանդէս եկած է Հայաստանի վարչապետ Վ· Մարգարեանց: Ան ըսած է թէ Հա– յաստանի մէջ չատ բան եղած է երկրա– շարժի վնասները զարմանելու համար, սակայն Ռուսաստանի նախարարութիւն– ներն ու գերատեսչութիւնները, լուրջ թերացում ունեցած են· չահագործման յանձնուած է բնակարանային մակերեսին ծրագրուած քանակութեան միայն 4,5 տոկոսը: Դանդաղ կ'ընթանայ գործողնե– րու, նախագծային հետազոտութիւննե– րու կառուցումը· չինարարութիւնը լրջօրէն ետ կը մնայ Լենինականի մէջ: Գիւղերու մէջ գործի է չինարարական թեքնիքի պակասը: Ցատկապէս լաւ չընթանար չէն– քերը պողպատէ ամրանաներով, կրագիւ – սով, պողպատէ խողովակներով ամրա– գրնելու գործը: Նշուած է որ կը ձգձգուին երակցութեան ճամբով Հայաստան գրկը– ւած բեռներու կարգադրութեան հար– գերը:

Նիստին հանդէս եկած է նաեւ Ս· Ցա– րուքիւնեան· ան ետս ըսած է թէ Հայաս– տան ծանր պարմաններու մէջ կը գտնուի, կայ Ղարաբաղի հարցը, որուն անլուծելի մնացած ըլլալը բոլորովին կը քարդացնէ կացութիւնը: Ան նշած է տակաւին Լենի– նականի չինարարական մարզին մէջ ըս– տեղծուած բարդ, լարուած կացութիւնը, ուր ոչ իսկ մէկ քառակուսի մեթր բնա– կելի մակերես, ոչ մէկ տուն յանձնուած է: Ան եղրակացուցած է թէ Ռուսաստան ներկայիս ետ կը մնայ միւս հանրապե– տութիւններէն: Ռուսաստանի Նախարար– ներու Խորհուրդը նախարարութիւննե– րուն, գերատեսչութիւններուն, ինքնա – վար հանրապետութիւններու եւայլն պարտաւորութիւն ներկայացուցած է ա– մենակարճ ժամանակին միջոցներու ձեռ– նարկելու, առաջին հիմնամակի թերա– ցումը յաղթահարելու եւ տարեկան ա– ռաջադրանքներու կատարումը ապահո – վելու համար:

***

ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԱՆԲԱԻԱՐԱՐ

Օգոստոս 1–ին Խորհրդային Նախարար– ներու Խորհուրդին մէջ քննարկուած են երկրաշարժի հետեւանքները դար– մանելու աշխատանքները: Վերջին շրջաններուն աւելցած է այլ Հանրա– պետութիւններէ եկած չինարարական կազմակերպութիւններու կարողութիւ – նը: Ներկայիս թափ տրուած է բնակա– րաններու, դպրոցներու եւ ընկերա – մշ– չակութային այլ կառոյցներու չինու– թեան: Խորհրդակցութեան ընթացքին նշուած է այսուհետեւ, թէ կենսական այս հարցին մէջ արմատական գործու– նէութիւն չի տարուիր: Խորհրդային ո– րոշ նախարարութիւններ ու Հանրապե– տութիւններու նախարարներու խոր– հուրդներ կը թերադնահատեն մինչեւ Սեպ· 1 գաղրօցական չէնքերը, իսկ մին– չեւ ձմեռ բնակարանները յանձնելու կա– րեւորութիւնը: Խորհրդակցական այս ժողովին խստիւ քննադատուած են Ուզ– բեկիստանի, Ղազախստանի, Լիտվիայի, Տաճիկիստանի չինարարական կազմա– կերպութիւնները: Նախարարներու խոր– հուրդներուն, նախարարութիւններուն ու գերատեսչութիւններուն առաջարկուած է անյապաղ պարզել 1989–ին ետարտելի իւրաքանչիւր կառոյցի վիճակը: Բոլոր ստիճաններու գեկավարներուն ուշադը– րութիւնը հրաւիրուած է իրենց անձնա– կան պատասխանատուութեան վրայ: Խոր– հրդակցութիւնը վարած է խորհրդային նախարարներու Խորհուրդի փոխ նախա– գահ Լ· Վորոնին: Մասնակցած է նաեւ Ս· Ցարուքիւնեան:

***

ԼԱՏՎԻԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Լատիշ չաբաթաթերթ «Եուրմալա» յատուկ թիւ մը նուիրած է Հայաստանի ու հայ ժողովուրդին: Թերթին խմբա– գիրները, որոնցմէ մէկն է Անժելա Գաս– պարեանց, չաբաթ մը գտնուած են Երե– ւան, Լենինական ու այլ քաղաքներ: Ա– նոնք գրած են· «Մենք տեսանք անսահ– ման բարեկամասէր, հպարտ ու անկոտ– րում ժողովուրդ մը, որ ինչպէս բոլոր ժողովուրդները, կ'ուզէ իր պապերուն հողին վրայ ապրիլ ազատ ու անկախ»: «Եուրմալա» հրատարակած է հարցազը– րոյցներ Ս· Կապուտիկեանի, Ս· Խան– զադեանի հետ, նաեւ Արցախի, Ղարա– բաղ Կոմիտէի, նկարիչ Վահան Մաչա– ուրեանի եւ բանաստեղծ Նորայր Լեւոն– եանի մասին պատմող նիւթեր:

***

ԱՒՏՐԻԱՑԻՆ ՀԻՒՐԵՐ

Աբտասահմանեան երկիրներու հետ բա– րեկամութեան ու մշակութային կապի հայկական ընկերութեան հրաւէրով Հա– յաստան գտնուած են Տայտէտ, Վիէն – նայի Մխիթարեան միաբանութեան թան– գարանի տնօրէն տոքթ· Էլիզապէթ Պաուէր Մանսորֆ եւ Աւստրիոյ ազգա – դրութեան Թանգարանին տնօրէն, փը– րոֆ· Հանս Մանսորֆ: Անոնք հանդի – պումներ ունեցած են Խորհրդա – աւստ– րիական բարեկամութեան ընկերութեան հայկական բաժնի անդամներուն, Գիտու– թիւններու ակադեմիայի հիմնարկներ– րուն, պատմութեան ու մշակոյթի յու– շարձաններու պահպանութեան եւ օգտա– գործումի Կոմիտէի աշխատակիցներուն, Երեւանի համալսարանին ուսանողներուն հետ: Լենինականի մէջ ներկայ եղած են «Աւստրիական աւանդ»ին չինարարու– թեան: Հանս Մանսորֆ նշած է թէ Աւ– ստրիոյ մէջ չատեր հետաքրքրուած են Հայաստանով· ու այդ հետաքրքրութիւնը պատմական պատճառներ ունի: Հանս Մանսորֆ գլխաւոր պատճառ նկատած է այն պարագան որ Հայաստան քանիցս խո– չընդոտ գարձած է բարբարոս հորդանե– րուն Եւրոպա թափանցելուն:

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նա– խագահութիւնը որոշած է Ռուբէն Ցա– կոբեանը նշանակել մարմնամարզութեան պետական Կոմիտէի նախագահ:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

2.- ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԷՆ ՏԱՆՑԻԿ

Օգոստոս 8-ի թիւը ունի նաեւ այլ նիւթեր Մուսա Լերան տեղահանութեան վերաբերեալ: Շ. նոր համբաւքական մը առաջարկած է, խորագրուած՝ «Ծառերուն կը վախթիուին եւ կուլան...»: Հոն կան սիրտ ցաւցնող նկարագրութիւններ: Պատահական է սա մկկը, ծերունի չինականին. – «Կառքերը եկած էին փախադրելու Պիթիասի Հայերը: Կիները եւ մանուկները լեցուած էին կառքերուն մէջ, իսկ անդին ուրբաուիամեայ ծերունի մը թիթեղով ջուր կը կրէր, նոր տնկուած ծառ մը ջրելու համար: Դժուար ձգեց աշխատանքը եւ կառք նստաւ, համբուրելէ վերջ իր բնակարանին դուռն ու բակին մէջ տնկուած ծառը: Հարիւր ճառ եւ նոյնիսկ յօդուած պիտի չկարենայինք այնքան հարազատօրէն խտացնել այս ժողովուրդին ապրելու եւ ստեղծագործելու կամքը, որքան այս ազօտ պատկերը: ... Ծառը համբուրելու կամ ջրելու, եւ կամ նոր ծառի մը տակ օթեւան շինելու այս տենդը ինքնին կը կազմէ խորհուրդ մը, որուն առջեւ անզօր կը մնան բոլոր դաւերն ու թշնամութիւնները»:

Նոյն թիւին մէջ «Հանդոյցէ Հանդոյց» խորագրին տակ, «Յառաջ»ի պէյրութի աշխատակիցը՝ Եղուարդ Տարօնեան կուտայ իր ապաւորութիւնները դաղթականները այցելելէ ետք: Ան սկզբնական մեկ տողով մը կուտայ ամբողջ ժողովուրդի մը պատմութիւնը. – «Մնայուն բնակավայրի կարօտը ցաւ մըն է որ յատուկ է Հայերուս»:

Ու կը շարունակէ. –

«Միւս ազգերուն համար, պապենական հողերէն հշուեցաւ վախը այնքան ծիծաղելի է որքան այն մանկունակ նախապաշարումը որով հին գաղիացիները կը սարսափէին թէ օր մը երկնակամարը որ սիւն չունի, կրնայ իրենց գլխուն վրայ փլիլ: Մեռնիլն այն հողին վրայ ուր մարդ ծնած է՝ կը թուի ըլլալ բնական իրաւունք մը որուն արդարութիւնը չէ վրիպած աշխարհի հին ու նոր բոլոր օրէնսդիրներուն դատողութենէն: Բայց կ'երեւի թէ հայ ազգը իր ամբողջութեամբ դուրս մնացած է տիեզերական այդ օրէնքէն: Ահա թէ ինչո՛ւ այն ինչ որ ուրիշներու համար եղած է ոտքի կոխան տափաստան մը, մեզի համար կը մնայ անհասկնալի բարբարոսութիւն»:

Ցեղով գաղթականներու ժամանման նկարագրութիւնները, որոնք միշտ սարսուռ կը պատճառեն:

Հոս, թերեւս աւելորդ չըլլար կարճ պահ մը հեռանալ այդ չրջանի ոգեկոչումէն ու փակագիծ մը բանալ: Արտաքրեւ, Մուսա Լերան այս պարտութեամբ, յանկարծ մէկդեղ կը հանէ անարդարօրէն մոռցուած անուն մը՝ Եղուարդ Տարօնեանի: Եւ սակայն, մարդ մը, մտաւորական մը, բառին լաւագոյն իմաստով, որ ոչ միայն ներունդ հասցուցած է Պէյրութէն Հալէպ, այլեւ գրական վաստակ մունեցած: Ծնած 1896-ին Բաղէշ նահանգի Ղուլթիկ գիւղը, ան երկրորդականն ուսումը ստացել ետք Պոլիս, ուսած է Ժընեւ: Կ'աշխատակցէր «Յառաջ»ի եւ այլ թերթերու ու լոյս ընծայած է նաեւ պատմուածքներու հատոր մը «Համասփիւռ» ու գրած իր գիւղին Ղուլթիկի պատմութիւնը: Մեռած է Պէյրութ, 1967-ին:

Ու գոցելով մեր այս փակագիծը, վերադառնանք «Յառաջ»ի Օգոստոս 8-ի այդ թիւին, ուր կը հաղորդուի նաեւ որ Մուսա Լերան ազէատհար գաղթականներու օգնութեան համար կազմուած է յանձնախումբ մը, հետեւեալ դիւանով. – Ա. Զաքրեան (նախագահ), Վ. Եարճանեան (փոխ նախագահ), Ս. Տէր – Թովմասեան (քարտուղար) եւ Վ. Մոսիչեան (գանձապահ):

Յաջորդական օրերուն, միշտ՝ խմբագրական եւ հանգանակութեան նոր ցանկեր, մինչ կը շարունակուի Եղուարդ Տարօնեանի «Հանդոյցէ Հանդոյց»ը:

Օգոստոս 10-ին, միջազգային լուրերու առանցքն է միշտ՝ Տանցիկ:

Օգոստոս 11-ին, Մովսէս Տէր – Գաբրիէլեան, այցելելէ ետք Պասիւն եւ Քէսապ գաղթականները, նոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէ: Ան կը պատմէ. –

«Ժողովուրդը կը գտնուի հոգեկան տագնապի մէջ: Ժպիտ ունի եւ արցունք: Ուրախ է որ փրկուեցաւ բրբեական զարհուրելի տիրապետութենէն: Բայց անհունօրէն տխուր է՝ պայմաններու հարկադրանքով հեռացած ըլլալուն համար իր գեղեցիկ բնակավայրէն, իր սիրելի լեռնէն, ուր կ'ապրէր դարերէ ի վեր եւ ուր թողուց այնքան թանկագին եւ նուիրական յիշատակներ: Այդ ժողովուրդը հոգիով միշտ կապուած պիտի մնայ Մուսա Լերան եւ ոչինչ պիտի կարենայ մոռցնել տալ իրեն իր հազարամեայ գիւղերն ու սեմանչելի պարտէզները: Իրեն հետ բերած է իր գերեզմաններուն իւրաքանչիւրէն բիչ մը հող, առանձին փոքրիկ դագաղներու մէջ, զոր իր հետ կը պտըտցնէ իբրեւ խորհրդանշան անոնց հանդէպ իր տածած պաշտամունքին եւ իր լերան հետ պահած բարոյական կապին: Նահատակներու աճիւնները կը մնան լերան վրայ, իրենց շիրիմներուն մէջ, իրենց փառքին հետ եւ Ֆրանսայի ձօնուած յուշարձանի հովանիին տակ»:

Օգոստոս 11-ին, հանգանակութեան 19-րդ ցանկին է, դրամարը հասած է 52·962 ֆրանք 05-ի: Թափը մեծ է եւ Օգոստոս 12-ին, Շ. կրկին կ'անդրադառնայ հասած նամակներուն, դրամարներուն ու խմբագրատան մէջ պարզուած ամէնօրեայ տեսարանին: Խմբագրականնալ կը խորտգրէ. – «Դալա՞ր մնան ձեր ձեռքերը», Փարիզ, արուարձանները, ամբողջ դաւառը եւ մերձաւոր դաղութները իրենց սիրտն ու քսակը բացած են»:

Աջդին, աշխարհ հրաբուխի վրայ նըստած է, բայց, Օգոստոս 15-ին դեռ ահազանգ չի հնչեր: Հիթլէր ու Մուսոլինի տեսնուած են որոշումները պաղանի կը պահուին: Գերմանական թերթ մը կը հաստատէ սակայն թէ եռօրեայ խօսակցութիւնները ցոյց տուին թէ երկու պետութիւնները հարիւր առ հարիւր համաձայն են: Շ.ի խմբագրականը, Օգոստոս 16-ին, լաւատես չէ: «Ճակատագրական պատերազմ» խորագրուած, հոն կ'ակնարկուի Չիլերու պատերազմին որ վարակած է կոմմերը, թէեւ Հռոմ կը ճգնի օր առաջ լուծել տալ Տանցիկի խնդիրը, որպէսզի կարենան իրենց ամբողջ ուժը թափել հարաւ – արեւելք, – պատգամներն ու Միջերկրականը: Ու սպառնալիքներ Ալեհատտանի, որպէսզի տեղի տայ: «Այնպէս որ, կը գրէ Շ., վարագոյրը պիտի բացուի, երբ գոցուի միւս վարագոյրը՝ Տանցիկ»:

Գերմանիա եւ Խորհ. Միութիւն ոչ յարձակողական դաշինք ստորագրած են:

Նոյն թիւին մէջ, Մուսա Լերան հանգանակութիւնը հասած է, 23-րդ ցանկով, 74·889 ֆրանքի ու այս առթիւ հետեւեալ ծանօթութիւնը կը տրուի. – –Իրոյր գումարները ի պահ դրուած են Société Générale դրամատունը: Այսօր իսկ 60·000 ֆրանսիֆ կը փոխադրենք Պէյրութ, Պետրոս Արք. Սարաճեանի, կաթ. ընդհ. փոխանորդ եւ նախագահ Ազգային Միութեան հանգանակիչ յանձնաժողովին, խնդրելով որ անձեռնմխելի պահէ, հիմնական նպատակի մը յատկացնելու համար, փոխադարձ համաձայնութեամբ»:

Քիչ վար լոյս տեսած է նամակ մը, Լաթաքիայէն, Օգոստոս 6 թուակիր որ ասպէս կը սկսի. –

«Յառաջ»ի բացած հանգանակութիւնը խորապէս յուզեց մեզ: Առաջին անգամ չէ որ «Յառաջ» օգնութեան կը հասնի հեռաւոր գաղութներուն: Մուսա Լերան ժողովուրդը պիտի չմոռնայ այս փութկոտ ու գուրգուրապիրտ վերաբերումը»:

Նամակին կցուած են չորս նկարներ վրանաբնակ տարագիրներու կեանքէն, որոնց համար, խմբագրութիւնը կ'ըսէ թէ պիտի հրատարակէ յետագային:

Ու ակնարկ մըն ալ «Յառաջ»ի 4-րդ էջին, որ եզակի է իր տեսակին մէջ, քանի առաջին օրէն (յայսօր) միայն այդ էջին վրայ լոյս կը տեսնեն ծանուցումները, թահարելի մղումը ճանաչելու, ըմբռնելու իր «ես»ի, իր պատկանելութեան առանձնայատկութիւններն ու արմատները: Ա՛յս էր յստակօրէն այն հիմնական պատճառը, որ մաթեմատիկայի ճանաչուած պրոֆեսորը պահանջ զգաց խորանալու պատմութեան մէջ, դնալու դէպի այնտեղ, որտեղից սաբիներ առաջ հայերը՝ յետագայում նշանաւոր նկարիչ Զարեհ Մուրատեանը, սահպղաբար բռնեց Ֆրանսիա տանող ճանապարհ, բայց երբեք չկարողացաւ համակերպուել ուրիշ երկրի քաղաքացի լինելու մտքի հետ ու մշտապէս իրեն զգաց ուղղութիւն ու նպատակակէտ կորցրած, անորոշութեան մէջ օրօրուող միայնակ նաւակ ծովի անծայրածիր լայնութիւններում, իր թախիծն ու մենակութիւնը՝ իր բողբն ու տխրութիւնը տեղափոխելով կտաւների վրայ:

Մայրն ընտրեց աւելի գործնական ճանապարհ՝ Ֆրանսիական միջավայրում ստեղծելով հայկական մթնոլորտ՝ ընտանիքը անթերի հայոց լեզուով, պատմութեամբ ու աւանդներով:

Կիլիկիա...

– Մանկութենէ սկսեալ իմ բնական ձգտումս, իմ երազանքս եղած է դասական աշխարհը, մանաւանդ հին հռոմէական, յունական, բիւզանդական քաղաքակրթութիւնները, – ասում է Գլօրը: Սակայն հօրս մահուընէ ետք հետաքրքրութիւններուս ու ձգտումներուս կիզակէտը դարձաւ հայապետութիւնը եւ մանաւանդ Կիլիկիոյ պատմութիւնը: Եւ խորանալով անոր մէջ, զարմանքով հպարտութեամբ տեսայ, որ հոս կը խաչաձեւուին ժամանակի բոլոր քաղաքակրթութիւնները: Այս ընկալումս առաւել խորացաւ, երբ 1977-ին, ապա 78-ին ճամբորդեցի Կիլիկեան աշխարհ եւ տեսայ, որ ան իսկապէս բացառիկ, դրախտ երկիր մըն է թէ՛ բնական գեղեցկութիւնով եւ թէ՛ անցեալէն մնացած յուշարձաններով: Շատ տպաւորիչ են մանաւանդ հայկական հսկայ բերդերը, քաղաքական ու իշխանական չքեղ պալատները: Ընդհանրապէս, Կիլիկիան Հայոց պատմութեան մէջ չատ հետաքրքրական չրջան մըն է: Տեսնելով այլ քաղաքակրթութիւններու, այլ ժողովուրդներու ձգած կնիքը, միաժամանակ հպարտութեան ու արժանապատուութեան զգացումով կ'ունայ կանգնիլ Հայոց թողած փայլուն յուշարձաններուն ու յիշատակներուն առջեւ:

Լսելով Գլօր – Արմէն Մուրատեանի պատմածը եւ մանաւանդ ձեռքդ առնելով նրա ուսումնասիրութիւնների արդիւնք հանդիսացող աշխատութեան հատորները, նորից ու նորից երախտապարտութեան անսահման զգացումով ես լցւում դէպի այդ պարզ ու խորունկ, իսկական մտաւորական, բարի ու համեստ մարդը, Հայը, որն այդպէս կարեւորեց, այդպէս կեանք տուեց հօր յիշողութիւններին, իր պատկանելութեանն ու արեան կանչին:

Իրօք, Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան գոյութիւնը չափազանց փայլուն գլուխ է Հայոց պատմութեան մէջ, պատմութիւն, որի էջերի մեծ մասը դառն ողբերգութիւններ են, չարդի, թալանի, աւերի պատմութիւններ: Բազմիցս ծայրէ ի ծայր ասպատակելով բուն Հայոց հողը, բարբարոսները ոչ միայն երկ-

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻԻՆ

ԽՄԲ. – Վերջին ամիսներուն շատ անկանոն էր հայաստանեան պարբերական մամուլի ստացումը Ֆրանսա: Նոր ստացաճիճ «Հայրենիքի Ձայն»ի Ապրիլ 19-ի թիւը, ուր լոյս տեսած է Սէյրանուհի Գեղամեանի այս յօդուածը:

***

Դոնքիշոտեան արտաքինով այդ մարդուն երկրաչարժի աղէտից յետոյ կարելի էր հանդիպիլ ամենատարբեր վայրերում՝ հիւպիշների օդակայանում՝ բեռները դատարկելիս, ցերեկը՝ Երեւանի զանազան տեղերում այդ բեռները տեղափոխել – կրել – պահեստաւորելիս, գրանք Լենինականի, Սպիտակի, Ստեփանաւանի, Եբեւանի հիւանդանոցներում աղէտեալներին բաժանելիս. մի խօսքով ամէնուր, որտեղ հասնում, դատարկում ու բաշխում էին Ֆրանսիայից Հայաստանի օգնութեան Ֆոնդին ուղարկուող բարմաքանակ ու բարմատեսակ բեռները: Նրա ինքնամոռաց աշխատանքը, յոգնութիւն չիմացող աւիւնը, բարի, քրիստոսեան հայեացքը անմիջապէս ուշադրութիւն էր դրաւում ու հետաքրքրութիւն ծնում իր անձի հանդէպ: Անծանօթների մտքով երբե՛ք չէր անցնի, թէ նա ճանչցուած մաթեմատիկոս, Փարիզի թիւ 13 համալսարանի պրոֆեսոր, նաեւ Ֆրանսիայում վերջերս հրատարակուած «Կիլիկեան կայսրութիւնների Խաչմերուկում» պատմական երկհատոր մեծարժէք աշխատութեան հեղինակն է՝ Գլօտ –Արմէն Մուրատեանը, իսկ ծանօթների հոգում առաւել քան ահում էր սէրն ու համակրանքը, անսահման յարգանքն ու հիացումը նրա հանդէպ, որովհետեւ քչերը կարող էին այդքան երկար (չուրջ երկու ամիս) թողնել պատասխանատու, կարեւոր աշխատանքը ու դիչեր-ցերեկ «բեռնակրութիւն» անել:

Այդ օրերին ես յաճախ էի հանդիպում Գլօտին (նա միշտ է, երբ իրեն այդպէս պարզ՝ «Գլօտ» են անուանում) ու տեսնելով այդ ինքնամոռաց աշխատանքը մըտածում էի, թէ ինչպէ՞ս պիտի նա օրեր անց թողնի այս ամէնը ու փարիզեան համալսարանի լսարանները մտնի՝ մաթեմատիկա դասաւանդելու: Մտածում էի ու տխրում նրա համար: Այո, նրա՛: Որովհետեւ դիտեմ, թէ այդպիսիների համար այլեւս դժուար է այլ կեանքի վերադառնալը, որովհետեւ այդպիսինները չեն կարող այլեւս հանդիսատ տրուել աորձեային, հանդիսատ պահել ու քնել, երբ պիտեն, որ աշխարհում կայ մի հոգակոտոր, անմոռաք վէրքի ցաւից անքացող մի հողակտոր, որն այս օրերին իրենց սիրոյ ու դուրգուրանքի, իրենց ձեռքի ջերմութեան կարիքն ունի, որովհետեւ նա, ով մէկ անգամ մինչեւ վերջին կաթիլը լմպում, պարպում է Հայ լինելու դառն ու անուշ դաւաթը՝ երակներում զգալով իր արեան բջիջների, իր ազգային պատկանելութեան խռովքն ու խլրտումը՝ չի կարող այլեւս չարունակուել առաջուայ պէս...

Այդպիսիներից է Գլօտ–Արմէն Մուրատեանը: Նա իր մէջ ի ծնէ կրում է Հայ լինելու հպարտութիւնը եւ անյաղթահարելի մղումը ճանաչելու, ըմբռնելու իր «ես»ի, իր պատկանելութեան առանձնայատկութիւններն ու արմատները: Ա՛յս էր յստակօրէն այն հիմնական պատճառը, որ մաթեմատիկայի ճանաչուած պրոֆեսորը պահանջ զգաց խորանալու պատմութեան մէջ, դնալու դէպի այնտեղ, որտեղից սաբիներ առաջ հայերը՝ յետագայում նշանաւոր նկարիչ Զարեհ Մուրատեանը, սահպղաբար բռնեց Ֆրանսիա տանող ճանապարհ, բայց երբեք չկարողացաւ համակերպուել ուրիշ երկրի քաղաքացի լինելու մտքի հետ ու մշտապէս իրեն զգաց ուղղութիւն ու նպատակակէտ կորցրած, անորոշութեան մէջ օրօրուող միայնակ նաւակ ծովի անծայրածիր լայնութիւններում, իր թախիծն ու մենակութիւնը՝ իր բողբն ու տխրութիւնը տեղափոխելով կտաւների վրայ:

Մայրն ընտրեց աւելի գործնական ճանապարհ՝ Ֆրանսիական միջավայրում ստեղծելով հայկական մթնոլորտ՝ ընտանիքը անթերի հայոց լեզուով, պատմութեամբ ու աւանդներով:

Կիլիկիա...

– Մանկութենէ սկսեալ իմ բնական ձգտումս, իմ երազանքս եղած է դասական աշխարհը, մանաւանդ հին հռոմէական, յունական, բիւզանդական քաղաքակրթութիւնները, – ասում է Գլօտը: Սակայն հօրս մահուընէ ետք հետաքրքրութիւններուս ու ձգտումներուս կիզակէտը դարձաւ հայապետութիւնը եւ մանաւանդ Կիլիկիոյ պատմութիւնը: Եւ խորանալով անոր մէջ, զարմանքով հպարտութեամբ տեսայ, որ հոս կը խաչաձեւուին ժամանակի բոլոր քաղաքակրթութիւնները: Այս ընկալումս առաւել խորացաւ, երբ 1977-ին, ապա 78-ին ճամբորդեցի Կիլիկեան աշխարհ եւ տեսայ, որ ան իսկապէս բացառիկ, դրախտ երկիր մըն է թէ՛ բնական գեղեցկութիւնով եւ թէ՛ անցեալէն մնացած յուշարձաններով: Շատ տպաւորիչ են մանաւանդ հայկական հսկայ բերդերը, քաղաքական ու իշխանական չքեղ պալատները: Ընդհանրապէս, Կիլիկիան Հայոց պատմութեան մէջ չատ հետաքրքրական չրջան մըն է: Տեսնելով այլ քաղաքակրթութիւններու, այլ ժողովուրդներու ձգած կնիքը, միաժամանակ հպարտութեան ու արժանապատուութեան զգացումով կ'ունայ կանգնիլ Հայոց թողած փայլուն յուշարձաններուն ու յիշատակներուն առջեւ:

Լսելով Գլօտ – Արմէն Մուրատեանի պատմածը եւ մանաւանդ ձեռքդ առնելով նրա ուսումնասիրութիւնների արդիւնք հանդիսացող աշխատութեան հատորները, նորից ու նորից երախտապարտութեան անսահման զգացումով ես լցւում դէպի այդ պարզ ու խորունկ, իսկական մտաւորական, բարի ու համեստ մարդը, Հայը, որն այդպէս կարեւորեց, այդպէս կեանք տուեց հօր յիշողութիւններին, իր պատկանելութեանն ու արեան կանչին:

Իրօք, Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան գոյութիւնը չափազանց փայլուն գլուխ է Հայոց պատմութեան մէջ, պատմութիւն, որի էջերի մեծ մասը դառն ողբերգութիւններ են, չարդի, թալանի, աւերի պատմութիւններ: Բազմիցս ծայրէ ի ծայր ասպատակելով բուն Հայոց հողը, բարբարոսները ոչ միայն երկ-

ՓԷՔ, Հայ Նախկին Ռազմիկներու Միութիւնը Անծանօթ Զինուորի բոցը պիտի արծարծէ Օգոստոս 12-ին: Թատերական ներկայացում մը պիտի տրուի, Մարտկոցում մը պիտի տրուի, Մարտկոցում մը պիտի տրուի, Մարտկոց

ըլլայ կրել–տարել են նիւթական արժէքները, այլեւ աւերել, հողին են հաւասարեցրել պալատական, իշխանական չինարհեստներն ու բերդերը: Տոկացել են միայն անմատչելի վայրերում կառուցած եկեղեցիները, եւ այսօր, ցաւօք, Հայաստանի տարածքում չափազանց քիչ են մեր արքայական ու ազնուական անցեալը վերհիշեցնող աշխարհիկ յուշարձանները:

Ուրիշ է, կիլիկիան...

Այսեղ այսօր էլ հպարտ արժանապատուութեամբ կանգնած են Հայոց արքայական ու իշխանական տոհմերի զարմանահրաշ պալատները, բերդերը, չքնդ առանձնատները ու եկեղեցիները, մշակութային բազմապիսի այլ կոթողներ: Ուսումնասիրելով այս ամէնը՝ Գլօտ Մուֆֆեանը կիլիկիայի պատմութիւնը դիտել է միջազգային մշակոյթի հովտում, տարբեր քաղաքակրթութիւնների առընչութիւնների խաչմերուկում, Արեւելքի եւ Արեւմուտքի ընդհանրութիւնների հիւսուածքում, ներքաղաքականապէս անդրադառնալով նաեւ միջպետական դիւանագիտական յարաբերութիւններին, որոնց չնորհիւ հայ թագաւորների յաջողուեց ոչ միայն արժանապատուօրէն քայլ դնել ժամանակի ուժեղ պետութիւնների հետ, այլեւ ասպատակութիւններից հեռու ու անաղարտ պահել հայրենի հողն ու մշակութային արժէքները:

– Կիլիկիոյ Հայոց թագաւորութեան պատմութեան ուսումնասիրութիւնը կարեւոր է ոչ միայն զուտ մշակութային ու պատմական տեսակէտներէ, այլեւ հետաքրքրական է իբրեւ քաղաքական, պետական ամուր կառոյց: Դիւանագիտական նրբին յարաբերութիւններու չնորհիւ Հայրը Կիլիկիոյ մէջ կրցան զանազան պետութիւններու չրջափակումին մէջ ստեղծելամուր, միասնական ու ծաղկուն թագաւորութիւն մը, որ գոյատեւեց չուրջ երեք դար: Ես դիրքիս մէջ մեծ տեղ յատկացուցած եմ Կիլիկեան Թագաւորութեան չորս գործիչներու՝ Թորոս, Մլեհ, Լեւոն, Հեթում: Ո՞րը է թէ յետագային, եւ ինչո՞ւ չէ՝ նաեւ այսօր, մեր պետական մտածողներն ու ղեկավարները մանրամասնօրէն ուսումնասիրէին Կիլիկիոյ պատմութիւնը, ուրկէ կրնային օգտակար դասեր առնել: Օրինակ, համոզուած եմ, որ եթէ Հեթում Թագաւորի պէս մեծ դիւանագէտ մը ունենայինք, մեր ազգային չատ մը հարցերը կրնային աւելի հիմնայուն լուծում ստանալ: Անշուշտ, իմ ուսումնասիրութիւնս ամբողջական չէ տակաւին: Այս առաջին աշխատութիւնս ընդհանուր տեղեկութիւններ կը բովանդակէ Կիլիկիոյ մասին: Յետագային նը պատրաստուած եմ հանգամանօրէն անդրադառնալ մասնաւորապէս անոր բիւզանդական ու հայկական չրջաններուն, պատմական առանձին իրադարձութիւններուն, մշակութային առաւել ակնառու հարցերուն ու երեւոյթներուն: Անկեղծօրէն ըսած՝ Կիլիկիոյ պատմութիւնով զբաղիլը ես կը դատեմ մեծագոյն գործ, որ կրնամ ընել ի նշան հաւատարմութեան ծնողքիս պատգամներուն եւ իբրեւ հաւատացում հայկական ծագումիս:

Այո, սիրելի Գլօտ – Ամէն Մուֆֆեան, եւ դա, եւ նաեւ այն, որ այս օրերին փարիզեան քո յարմարաւէտ բնակարանն ու աշխատանոցը թողած, ֆիզիքական աշխատանքից դուրս երբեք չկորացած քո վարպետ ուսերով հազարաւոր կիլոգրամ բեռ կրեցիր ու չատ անգամ քո բարի հայեացքով ու ժպիտով մխիթարեցիր տառապած հայրենակիցներիդ, այնպէս հայրաբար զգուեցիր հարիւրաւոր փոքրիկների, քաղց ու հանգիստ մոռացած չատ անգամ զիչերեցիր օգնականիդ, ասածիդ ամենաւստահելի ապացոյցներն են: Այդ ամէնը զուտ զբաղութեան, մեր ցաւը կիսելու, քո պարտքը կատարած լինելու զգացումից դա՝ ա՛յս երկրի, ա՛յս ժողովրդի իսկական դաւակը օծուելու, քո պատկանելութեան իրականութիւնն ապրելու արբանեակութիւնն էր:

Ու հիմա՝ բոլորս եղբօր ու հարազատի անհամբերութեամբ ենք սպասում քո նոր վերադարձին, անհամբերութեամբ ենք սպասում քո զբքի հայերէն, հայրենական հրատարակութեանը, եւ աւելի ու աւելի ենք հաւատում մեր հոգու երգին.

Երբ որ բացուին դռներն յուսոյ,
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ձմեռ,
Չհնաղ երկիրն մեր Արմենիոյ,
Երբ փայլէ իւր բաղցրիկ օրեր...
Յանկամ տեսնել գիմ Կիլիկիա...

ՍԷԶՐԱՆՈՒՀԻ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Իտալահայ Գաւառականի

ԿՈՐԻՑԻՄ ՔԱՂԱՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳԶԱԽՄԲԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

ՀԱՅՐԵՆԻ «ԵՐԵԻԱՆ» ԻԳԱԿԱՆ ԵՐԳԶԱԽՄԲԻ ՑԱՋՈՂ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կորիցիա, Իտալիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ բաժնուած սահմանագլուխ քաղաք մըն է որ երաժչտական աշխարհին մէջ հանրածանօթ է Զէկարէ Սէկկիցցի մշակութային եւ երգչախմբային հիմնարկի կազմակերպած տարեկան միջազգային մրցոյթներով: Ընդհանրապէս մրցումները տեղի կ'ունենան Յուլիս ամսու կէսին. 1987–ին, 26–րդ երգչախմբային մրցումին հրաւիրուած էր Երեւանէն Հայրէն երգչախումբը, որ յաջող եւ պատուաբեր արդիւնքներով իտալական հանրութեան ծանօթացուց մեր ժողովրդական աւանդական երգերը: Իսկ այս տարի Յուլիս 12 – 15, 28–րդ միջազգային երգչախմբային մրցումին հրաւիրուած էր Երեւան իպական երգչախումբը, որ Հայրենիքի մէջ կը կոչուի Երեւան Կանացի Կամերային Երգչախումբ: Ան հիմնուած է 1976–ին եւ կը պատկանի Խորհրդային Հայաստանի Կրթական նախարարութեան Ժողովրդական Մշակոյթի Տան որու անօրէնն է Սամուէլ Բալայեան. իսկ գեղարուեստական ղեկավարն է երիտասարդ երաժիչտ՝ Արթիւր Վիրաբեան: Արթիւրը որդին է Սէֆէնքի հայ ծանօթ պաս երգիչ՝ Յովհաննէս Վիրաբեանի որ պատասխանելով հայրենիքի կանչին, երկրորդ ընդհ. պատերազմի աւարտին փայլուն երաժչտով մը հանգաւ հայրենադարձներու առաջին խումբին: Հայրենիքի մէջ սակայն իրեն կը սպասէր Սիպերիոյ սառուցեալ տարածքը, ուրկէ հիւծած վերադարձաւ Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքեց անողոք անդամանելի հիւանդութեան մը հետեւանքով: Երգչախումբը կը բաղկանայ տարբեր մասնագիտութիւններ ունեցող 40 սիրող երգչուհիներէ որոնց միջին տարիքն է 21 եւ հանրածանօթ դարձած է իր կատարողական յաջողութեամբ եւ մեկնարանական ոճով: Յաջողութիւններ արձանագրած է իր ելոյթներով 1977–ին Լեհաստանի մէջ, 1979–ին Հունգարիոյ մէջ, 1984–ին Եուկոսլաւիոյ մէջ. մասնակցած է Մոսկուայի Երիտասարդութեան եւ ուսանողութեան համաչխարհային 12–րդ փառատօնին արժանանալով տիպլոմի. անցեալ տարի Գալլինիի երգչախմբային միջազգային փառատօնին արժանացած է գաւիոնէկիրի կոչումին:

Իտալիոյ մէջ, երկու չաբաթուան կեցութեան ընթացքին, Կորիցիայի երգչախմբային մրցումէն զատ, ելոյթներ ունեցաւ չարք մը քաղաքներու մէջ սկսելով Մոդենայէն իր կարգ մը չրջաններով, Վէրոնայ, Վիչէնցա եւ ապա Վենետիկ Սուրբ Ղազարու վանքը եւ Մուրատ–Ռափայէլեան Վարժարանը, այսպէսով բերելով Հայաստանի երախտապիտական տուրքի բաժին մը հանդէպ Իտալիոյ որ նչելի առատաձեռնութեամբ օգնեց եւ կը չարունակէ օգնել 1988–ի կործանարար երկրաչարժին հետեւանքով ծանրօրէն տուժած հայրենի ժողովուրդին:

Երեքչաբթի, Յուլիս 11–ին, Վենետիկի մէջ կարճ պատչառ մը յետոյ երգչախումբը այցելեց Ս. Ղազարու վանքը, հոն տալով կրօնաչունչ երգահանդէս մը արժանանալով միաբանութեան առաջնորդ՝ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեանի ըղձանահատական եւ քաջալերական ներբողներուն: Երեկոն վերապահուած էր Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին մէջ տրուելիք համերգին: Հայ և օտար հասարակութիւն մը լեցուցած էր Թիֆլիսեան հանդիսասրահը. վարժարանի տնօրէն Հ. Ռափայէլ Անտոնեան բեմ կը հրաւիրէ երգչախումբը որ հետեւելով իր ղեկավարին ներածական նչանին, անմիջապէս կը թնդացնէ Մեր Հայրենիքը զոր ներկայ հասարակութիւնը կ'ունկընդրէ յոտնկայս եւ խանդավառ ծափերով կ'ողջունէ երգչախումբը որ տարիներու լռութենէ յետոյ, մեղի կը պարգեւէր անկախ Հայաստանի պետական փառերգը վերստին հրապարակաւ լսելու հաճոյքը: Յաջորդաբար արուեցաւ կոմիտասեան երգերու փունջ մը (Լոռու Գուժանները), (Հարբըրդան), Հոյ Նազան իմ), ճարտարօրէն յարմարցուած լռկական երգչախմբային բազմաձայն կատարումի, խմբավար Արթիւր Վիրաբեանի կողմէ: Պախի, Պրամսի, Մոցարտի խմբերգներէն յետոյ, ներկաներու խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ երբ «Զայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն» ասպ՝ «Զարթիր լաւ»ն որուն ճայնակցեցան նաեւ հանդիսականները: Համերգը վերջացաւ Կոմիտասի Հայրապետական Մաղթանքով:

Բեմ եկաւ վարժարանի տնօրէն Հ. Ռափայէլը որ իր խօսքը ուղղելով երգչախումբին, ողջունեց իրենց գալուստը սգաւոր Հայրենիքէ մը որուն ցաւը կը համակէ բոլորս: «Անգամուան մը համար, ըսաւ, ջնջենք կռունկի տխուր պատկերը եւ զայն փոխենք ծիծեռնակներու ուրախ կանչերուն: Դուք քիչ առաջ երգեցիք Թշուառ Հայրենիք, անտէր Հայրենիք, բայց ներկայիս մեր Հայրենիքը անտէր ու Թշուառ չէ, որովհետեւ ամէնքս սիրուք եւ Մայր Հայրենիք, կողք կողքի, ձեռք ձեռքի, ժամանակաւոր խզումէ մը վերջ, այսօր միացած ենք իրարու ետ եւ հակառակ այն մեծ աղէտին պիտի վերականգնենք մեր երկիրը, պիտի հասնինք մեր նպատակներուն եւ պիտի չարունակենք մեր գոյութիւնը: Ներկաներու ջերմ ծափերուն մէջ, Հ. Ռափայէլ վերջացուց իր խօսքը եւ բեմ հրաւիրեց Միլանոյի ազգայիններէն՝ Հերանդ Բամպակեանը որպէս մօտէն ծանօթը եւ գործակիցը Սէֆէնքի մէջ, ղեկավարին հօրը, վաղամեռիկ Յովհաննէս Վիրաբեանի, իր ողջոյնի խօսքը լսելու: «Ինծի համար չատ ուրախալի բայց նոյն ժամանակ յուզիչ պարագայ մըն է, ըսաւ Հրանդ Բամպակեան խօսքն ուղղելով երգչախումբին եւ իր խմբավարին, որովհետեւ զիս կը տանի քառասունէ աւելի տարիներետ, երբ Սէֆէնքի մէջ սիրելի հօրդ Յովհաննէսի հետ կը գործակցէինք երգչախմբային աշխատանքներով: Եւ ի յիչատակ մեր այս հանդիպումին կ'ուզեմ քեզի յանձնել հօրդ գրած քառաձայն խմբերգին բնագիրը անմահն Կոմիտասի ծննդեան 75–ամեակին առթիւ, ինչպէս նաեւ տպագրուած յայտագրին մէկ օրինակը այդ առթիւ իսկ Սէֆէնքի կեդրոնական թատրոնին մէջ կազմակերպուած մեծ համերգին որու ընթացքին սիրելի հայրդ ղեկավարեց երգչախումբը»: Հասարակութեան խանդավառ ծափերով վերջ դտաւ օրուան հանդիսութիւնը եւ կարճ հիւրասիրութենէ յետոյ, նոյն երեկոյեան երգչախումբը վերադարձաւ Կորիցիա մասնակցելու համար ծրագրուած մրցումներուն:

Չորեքչաբթի, Յուլիս 12–ին, հանրային պարտէզին մէջ, ներկայութեամբը բոլոր երգչախումբերուն, տեղի ունեցաւ մրցումներու պաշտօնական բացումը: Երեւան երգչախումբը իր առաջին ելոյթը ունեցաւ Հինգչաբթի առաւօտ Դուխք Հալամեանի Սբ.պաք Մաթէրով եւ նոյն օրը երեկոյեան Թոմաս Մոլլէյի, Պրամսի, Վիւարիոն Շէպալինի եւ Արնեյ Մեվինասի բազմաճայն խմբերգներով: Ուրբաթ առաւօտեան մրցոյթին ելոյթ ունեցաւ Կէորկի Գէլայիճէի «Տխուր Հնչեակներ» վրացական երգերով. իսկ Շաբաթ օր առաւօտեան ներկայացաւ Կոմիտասեան զեղչկական երգերով: Նոյն օրուան երեկոն յատկացուած էր մրցանակատաչախութեան հանդէսին, եւ առաջին երեք պատիժներէր երգչախումբերու համերգային ելոյթին: Կազմակերպիչ յանձնախումբի նախագահին փակման եւ չնորհակալական խօսքերէն յետոյ բեմ հրաւիրուեցան տեղւոյն պաշտօնական անձնաւորութիւնները – Վիճակաւոր Սբ.քեսիկոպոսը, քաղաքապետը, գանձապահ հաստատութիւններու նախագահները — որոնց ձեռամբ յանձնուեցան բաժակները եւ վկայականները առաջին երեք դիրքերը գրաւող երգչախմբերու ղեկավարներուն: Հոս հպարտութեամբ պէտք է ըսել որ Հայրենի երեւան երգչախումբը 16 մրցող խումբերու մէջ փայլուն նիչերով արժանավայել դիրքեր գրաւեց. այսպէս՝ Սէկկիցցի միջազգային մրցոյթին, անիկա արժանացաւ երկրորդ Մրցանակի – Բաժակ եւ Վկայական ժողովրդական երգերու կատարման համար: Բազմաճայն փոլիֆոնիկ – երաժչտական կատարման համար, Երրորդ մրցանակի – բաժակ եւ վկայական, երկրորդ դասակարգի բազմաճայն երաժչտութեան կատարման համար՝ Վկայական: Որով միջազգային տարողութեամբ այս մրցոյթին մէջ Երեւան երգչախումբը ստացաւ եռակի դափնեկիր կոչում գրաւելով երրորդ եւ երկրորդ դիրքեր Փիլհարմոնիներու երգչախմբերն յետոյ որ իր բացառիկ գեղարուեստական որակին պատճառաւ արդարօրէն ապահովեց բոլոր առաջնութիւնները:

Յաջորդող 4 օրերուն մեր երգչախումբը չրջագայեցաւ Ուտինէի զանազան քաղաքները, համերգներ տալով ճէմոնայի, Մանիագօ Գարնիահ եւ Բոնիէկոպայի մէջ, արժանանալով ջերմ ընդունելութեան, եւ Հինգչաբթի առաւօտ Միլանոյի Մալբէնսաի օդանաւակայանէն Մոսկուայի թռիչքով մեկնեցաւ Երեւան, հայկական անմոռանալի ապրումներ մեղի պարգեւած ըլլալու արդար գոհունակութեամբ:

Հ. Բ.

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑՆԵՐԸ»

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐՍԱՋ

Ցայտնեցին թէ իրենց ծննդավայրն էր Սէլեւքամաղրաթլ: Մին, կրակոտ երիտասարդ, գրաւաճառէն լսելով թէ «Գրի – դոլեանց» կը կոչուէի ու Վոսփորէն կուգայի, յարեց թէ գացած էր Կոստանդնուպոլիս: Ամարաթի միւս գինուորներն ալ, որոնց պատահեցանք, զոհ էին իրենց վիճակին, գի, կ'ըսէին, իրենց հայրենիքին պաշտպանութեանը կոչուած էին ու պիտի սորվէին պիտանի արհեստ մը որով գուցէ օր մը իրենց ցեղին ազատագրութեանը ծառայէին: Պատահեցանք ասկայն շիրակի որդիներէն ոմանց, որոնք ըսին թէ «գժբախտաբար» գինուոր եղած էին, գի անջատուած էին իրենց սիրելի ընտանիքներէն, չէին կարող ընտելանալ ռուս գինուորին կոշտ անուշդին ու չէին յուսար յառաջացում: Այս միջոցին, երկու ռուս գինուորներ, խարտեաշ ու վիթխարի, որոնք պատչէի եղած էին, բարեւեցին իրենց հայ պաշտօնակիցներն ու ռուսերէն մի քանի բառ փոխանակեցին անոնց հետ. մեր ղեռապէններէն զայրացին, մինչ Ռուսերը, այսքան խիստ կ'ընտրուին տանտպետ, զօրապետ, եւայլն, եւ մենք կը մնանք ինչ որ ենք»: Ընկերս դիտել տուաւ նորընծայ գինուորին թէ պէտք էր զգուշանալ այդպիսի խօսքեր արտասանելէ: «Վա՛յ մեզ, ազատակեց տաք գլուխ դեռապէնը, մեռա՛նք զդոյշ կենալով: Չինուոր ըլլալէ, թնդանօթին բերանը նետուելէ յետոյ, ալ ի՞նչ բանէ կրնանք վախնալ»: Հրաժեշտ տալինք այս առիւծներուն, որոնք կը չարունակէին մռնչել այլազան ամբոխին մէջ, առ ոչինչ գրելով ջէռնայա գառէդա (անւ կառք) ու սիպերեան աքսոր:

Երեկոյեան ժամը 10·30–ին կը մեկնիմ Թիֆլիսէն, որոյ կարեւորագոյն հաստատութիւններուն մեծագոյն մասը կը պատկանի մեր ազգայիններուն, որոնք իրենց տնտեսական գերիչխանութեան մականիշն ենթարկած են Կովկաս ու Սեղբկովկաս: Մտաւոր գերիչխանութիւնն ալ կը պատկանի Հայերուն, չնորհիւ իրենց բազմամարդ գպրոցներուն, ազգային թատրոնին, ընդարձակ տպարաններուն, ճոխ գրատուներուն, բազում ընթերցողներ ունեցող պարբերական թերթերուն, եւ մանաւանդ իրենց գրական – նուիրեան, որ, կենդանի հայերէնով տոգորուած, հասկնալի է ամբողջ ժողովուրդին եւ հետեւապէս կրցած է թա – փանցել յետին գեղջուկին խրճիթին մէջ...:

(Շար. 14 եւ վերջ)

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Այսօր ժամը 10–ին, *կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն հանօքէն ննջեցելոց:*

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողի Օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին,
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԽՍԻ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Ժամերգութիւն ժամը 9·30ին,
Պատարագ ժամը 10·30ին,
Քարոզ ժամը 11·40ին:
Յաւարտ պատարագի խաղողօրհնէքի ա-նանդական ու հանդիսաւոր արարողութիւն:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30–ին:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՓԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «Խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս· Աստուածածնի Տօնին *առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆԳ· ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն հանօրէն Ննջեցելոց»:

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10·30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին,
Պատարագ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Երկուշաբթի, Մեռելոց:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ· ՊԵՐՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ· ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ա-նանդական խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45ին:

ԳՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԳ· ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻԻՆ ԵՒ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին:
Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·10ին,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11·45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարասմեան
Համալիրէն ներս ժամը՝ 12·30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐԻՃԵԱՆ
մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին;

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ· – Օգոստոս 14, *յիշատակ է Մեռելոց, ժամը* 11–ին; *Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն հանօքէն ննջեցելոց:*

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փափազեան *Ամէնօրեայ Վարժարանի* անօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, *թէ* 1989 – 1990 *կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:*

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, *եւ* 5 *տարեկան աշակերտներ:*

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել անօրէնութեան:

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 *ամէն օր ժամը* 9–էն 17:

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN
ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne
— 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août

22 h	13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30	2 bis, avenue de la Rosière
23 h	Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN
Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian.*

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

● *Tombola avec de nombreux lots* ●

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

Առձակուղի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Առձակուղի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր· արտասահմանի:

Առձակուղի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

« H A R A T C H »

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11
VENDREDI
11 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.076 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.076

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 2 / 8)

ԼԵՀԱՍՏԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՒԱՆՑ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԻ

Վալեզայի դէմ պայքարի անցաւ կուսակցութիւնը, անոր առաջարկին պատճառաւ: Արդարեւ Սոլիտարնոսկ տարաձայնութիւն յայտնեց կառավարութիւն կը կազմել առանց համամասնավարներուն, այսինքն՝ Սոլիտարնոսկ եւ երկու փոքրիկ համաւորումները՝ գիւղացիական կուսակցութիւնը եւ դեմոկրատ կուսակցութիւնը: Այս երկուքը ցարդ իշխանութեան կողքին էին: Առաջին անգամ ըլլով կուսակցութիւնը բացէ ի բաց Վալեզան կ'մերժատանէ, քաղաքական Բիւրոյի իր ղեկոյցին մէջ, անունը չի տար սակայն Սոլիտարնոսկի: Իր կռչին մէջ, երկու կուսակցութեանց, Վալեզա 6 յատկանական նախադասութիւններ ունի, որոնք, ըստ ձեռնհաս լրագրողներու, կրնան նկատուիլ առաջին «հակահամամասնավար մանիֆեստը»:

Նախ կ'ըսուի թէ 45 տարի է համայնավարները մենաշնորհ ըրած են իշխանութիւնը: Երկրորդ՝ անկարող են լուծելու երկրին տարբեր հարցերը: Երեք յաջորդ նախադասութիւնները կը չեշտեն թէ համայնավարները ոչ մէկ տրամադրութիւն ունին յառաջդիմելու, հուսկ՝ վերջին նախադասութեամբ մը, կը հաստատուի որ վերջնապէս պէտք է հեռացնել իշխանութենէն:

Քաղաքական Բիւրոյէն ետք, մամուլն ալ կը յարձակի Սոլիտարնոսկի նախագահին վրայ եւ կը հրաւիրէ կուսակցութեան անդամները որ «պաշտպանեն ընկերվարութիւնը Լեհաստանի մէջ»:

Կերեւմէկ ալ, որ ընդդիմութեան պատկառելին է, ցնցիչ ելոյթ մը ունեցած է, իր հաշուոյն առած Վալեզայի առաջարկները, որպէսզի «Ազգ· պատասխանատուութեան կառավարութիւն մը» կազմուի: Ներկայիս մանրամասնօրէն պարզած է նաեւ գործադուլներու վիճակը, հետեւանք նպարեղէններու գիներու «ազատագրման» եւ որու պատճառաւ գիները 200–էն 500% յաւելում կրած են: Բնակչութիւնը յուսահատած է:

Հինգշաբթի օր, այս էր Լեհաստանի վիճակը, այսինքն՝ անորոշ եւ լուծումի կարօտ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅԱՏՈՆԻԱ քուէարկուած նոր օրինագիծը ռումբի մը տարողութիւնը ունի, հակառակ իր «անմեղ» տիտղոսին, որ պարզապէս ընտրական օրէնք է: Ամբողջ ընագիրը դեռ չէր հասած Մոսկուա, բայց կարեւոր տրամադրութիւնները ծանօթ էին: Բուն նպատակն է սահմանափակել ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունքը Հրէաստանի այն քաղաքացիներուն, որոնք Իստոնացի չեն: Քուէարկելու համար պէտք է 2 տարի ապրած ըլլան նոյն ընտրաշրջանին մէջ, կամ 5 տարի եւ աւելի երկրին որեւէ շրջանը: Ընտրուելու համար 5–էն 10 տարի անհրաժեշտ են: Իստոներէնը պետական լեզու հռչակուած ըլլալով, ռուս պաշտօնաթղթերը նստած սրտիվ սկսան, մինչ ցարդ ամէնէրի պէս կը վարուէին: Աւորդի գործադուլի չարժումներ ծայր տրուած են եւ խորհրդարանական յանձնախումբի մը ճանաչումը «գաղտնի հատուածներու» Մոլոտով – Ռիպպընթրոփ համաձայնագրերու հետ միաժամանակ (Օգոստոս 23, 1939), ալ աւելի պիտի լարէ մթնոլորտը:

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ հարցը ոչ մէկ կարգադրութեան յանգած է, բայց եւ այնպէս Հէգզոլլահն ինքնատպան գործադրութեան մը ձեռնարկեց առջի օր, հարաւ – Լիբանան, Իսրայէլացիներու զինուորական կառքի մը դէմ: Հինգ զինուորներ վիրաւորուած են եւ Հէգզոլլահի երկու երիտասարդները մեռած են անոնց:

ՀԱՐԱՒ – ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ չրջանները քիւրտ զինեալ ուժերու տիրապետութենէն մինչդամընդմիշտ փրկելու համար թուրք ապահովութեան ուժերը կազմ ու պատրաստ կը թուին: Կեռիլլայական բախումներու մասնագէտ յատուկ խմբակներ փոխադրուած են Ճուտի լերան շրջանը, որ Քիւրտերու գլխաւոր բոյներէն մէկն է: Այս վերջիններն ալ մինչ մէկ կողմէ յարմար դիրքեր կը գրաւեն, միւս կողմէ զինեալ ուժեր կը փոխադրեն այլ շրջաններ, ուր հակոդութիւնը աւելի թոյլ է: Կասկածները կը կեդրոնանան Օգոստոս 15 թուականին վրայ, որ ՓՒՓ–ի (Քիւրտիստանի բանւորական կուսակցութեան) զինեալ ստրարքներու տարեդարձի օրն է· յատկապէս խնդրոյ առարկայ գօտիներու բնակչութիւնը վախ ունի որ այդ տարեդարձը նշուի արիւնալի ծանրակշիռ արարքներով: Շրջանի ապահովութեան պատասխանատուն, յատկապէս նշանակուած նահանգապետը յայտնած է թէ յարձակումներու ընթացքին քիմիական զէնք պիտի չգործածուի:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ դումարուած Ֆաթհի 5–րդ համագումարը 5 օրուան, երբեմն փոթորկալից նիստերէ ետք, լայն մեծամասնութեամբ իր հաւանութիւնը տուաւ Արաֆաթի վարած քաղաքական գործունէութեան: Ֆաթհ որոշած է նաեւ յատուկ կոմիտէ մը ստեղծել յեղափոխական իր խորհուրդին ծոցն իսկ «զէմ դնելու համար սիոնական ներդաղթին Պաղեստին»:

1792 ՕԳՈՍՏՈՍ 10–ին էր որ ժողովուրդը կը գրաւէր Թիւիլըռիները, ուրկէ թագաւորը խոյս տուած էր ընտանիքին հետ: Ներկայանալով Ազգ· ժողովին առջեւ, կը յայտարարէր· «Հոս եկայ առաջքն առնելու համար մեծ ոճիրի մը եւ ինքզինքս միշտ ապահով պիտի զգամ ընտանիքիս հետ Ազգին ներկայացուցիչներուն ծոցը»: Ամբողջ դիւերը ահաղանգը հնչած է Փարիզի փողոցները: Ցեղափոխութեան եւ Ֆրանսայի պատմութեան մէկ նոր էջն է որ կը բացուի: Թագաւորը, որ վարկաբեկուած է Վառէնի իր փախուստէն ի վեր, նախ Լիւքսանպուրկ պիտի երթայ միայն դատուելու եւ կառափնատ բարձրանալու համար: Հանրապետութիւնն է որ ծնունդ կ'առնէ, պիտի հռչակուի Սեպ· 22–ին:

ՊՐԻԺԻԹ ՊԱՌՈՏ չատ բարկացած է Սէն – Թրոփէի քաղաքապետութեան նոր կարգադրութեան դէմ եւ նամակով մը քաղաքապետին կը սպառնայ ձգել – երթալ, որովհետեւ նոր հրովարտակ մը կ'արգիլէ չուներու մուտքը ծովափ: Ան կը գրէ· «Անամօթութիւնը, յուսահատութիւնը, ախտը, դրամը, միասեռականութիւնը ախտուր եւ նուաստացուցիչ խորհրդանիշները դարձած են քաղաքին որու պատասխանատուութիւնն ունիք»: Շուներու ներկայութեան դէմ եզած արգելքը ծովափին վրայ, անձնական նախաձեռնութիւն մը կը նկատէ Պրիժիթ Պառոտ, կենդանիներու ի նպաստ տարած իր պայքարին: Նորընծաի քաղաքապետը հարցուփորձ· «Ո՞վ բերաւ մոլութիւնը եւ անպատկառութիւնը հոս» ու կ'աւելցնէ թողպ· Պառոտ Ռամաթիւէլի իր մենաստանէն դուրս ելլէ եւ մասնակցի քաղաքին համար տարուած ճիգերուն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

«Մոսեատուկ»ին Լենինականի վերատառուցումը իրականացնող կազմակերպութիւններէն է: Օգոստոս 5–ին Լենինականի մէջ տեղի ունեցաւ Մոսկուայի քաղաքային Խորհուրդի նախագահութեան արտաքնայ նիստը որ քննեց Մոսկուայի չինարարներու կատարած աշխատանքը արագացնելու եւ այլ յարակից հարցեր: Նիստը կը վարէր Մոսկուայի քաղաքային խորհուրդի գործադիր Կոմիտէին նախագահ Վ· Սայկին: Կը մասնակցէին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բ· քարտուղար Օ· Լոթով եւ Լենինականի քաղաքային Կոմիտէի Ա· քարտուղար Մ· Մկրտչեան: Սայկին մտահոգութիւն յայտնեց աշխատանքին դանդաղութեան համար, որուն դիմաւոր պատճառն է նիւթամթերքի մատակարարումի ոչ յստակ կազմակերպութիւնը, թէքնիք փաստաթուղթերու ուշացումը· կայ նաեւ բան – ւորական ուժի պակաս:

***

ՀԱՐՑԱԶՐՈՑՑ՝ ԼՂԻՄ–Ի ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԿՈՄԻՏԷԷՆ ՕԼԵԳ ԵՍԱՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Արմէնփրէս»ի թղթակից Ա· Գրիգորեան հարցազրոյց մը ունեցած է ԼՂԻՄ–ի յատուկ կառավարման Կոմիտէի կուսակցական խմբակի ընկերա – տնտեսական բաժնի վարիչ Օ· Եսայեանի հետ, որ անդրադառնալէ ետք ապօրինի այդ կցումին անցեալի պարագաներուն, ծանրացած է Ադրբեջանի վերարկած տնտեսական ու մշակութային խարանութեան վրայ: Այն ըսած է թէ հարցը կը քարդացընեն Ադրբեջանի միութենաւոր կարգադրութիւնները, ինչպէս՝ Հայաստանէն չինանիւթերու առաքումը խոչընդոտել, բարեկարգել միայն ադրբեջանական պիւղերը ու զանոնք բնակեցնել գաղթականներով եւայլն: Որպէս լուծում ներկայ կացութեան, Օ· Եսայեան ըսած է թէ Հայաստանի հետ վերամիաւորումէն այլ ելք չի տեսներ Արցախի բնականոնացման համար:

***

ԱՐՑԱԽԻ ԿԱՑՈՒԹԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մարզային կեդրոնը բոլորած է դար – ծադուլի երրորդ ամիսը: Բնակչութիւնը պատճառը կը բացատրէ հարցին լուծումին ձգձգումով: Այս վճռակամութիւնը արդեօք չէ որ մարդիկ չնկատեն որ դարձադուլերը զգալի վնաս կը հասցնեն չրջանի տնտեսութեան: Տարեսկիզբէն ի վեր

չուրջ քառասուն միլիոն ռուբլիի արդիւնաբերական արտադրութիւն կատարուած չէ· չեն աւարտած հազարաւոր քառ· մեթր բնակարանային տարածութիւն, դպրոցներ, մանկապարտէզներ: Վատթարացած է աշխատաւորներու նիւթական վիճակը: Թէեւ չէ դադրած հողամշակութեան աշխատանքը, սակայն լարուած կացութիւնն ու օդի անմպատակ պայմանները արդէն անդրադարձած են գիւղացիներու աշխատանքի արդիւնքին վրայ:

***

ԷՍՏՈՆԱՑԻ ՇԻՆԱՐԱՐՆԵՐԸ

Լատուն չինարարներ չորս ամսուան ընթացքին հինգ յարկով տուներ կառուցած են Սպիտակի շրջանի Ղուբասլի գիւղին մէջ: Անոնք պատրաստած են նաեւ 14 ապագայ տուներու հիմերը: Ըսած են թէ մինչեւ տարեվերջ 10 հազար քառակուսի մեթր բնակելի մակերես պիտի յանձնեն: Բնակարաններէն պատ Լատուն չինարարները կը կառուցանեն 390 հոգինոց դպրոց, 140 հոգինոց մանկապարտէզ:

***

ԲԱԿՈՒՆՑԵԱՆ ՏՕՆԱՀԱՆԴԷՍ ԳՈՐԻՍԻ ՄԷՋ

Ա· Բակունցի յիշատակի օրը նշուած է իր ծննդավայր Գորիսի մէջ, ուր ապրած ու ստեղծագործած է գրագէտը: Ա· Բակունցի ծննդեան 90–ամեակին առիթով, այս տարի յուշահանդէսը վերածուած է ժողովրդական տօնախմբութեան: Տեղացիներ ու երեւանցի հիւրեր ծաղկեփունջեր վեհեղած են մեծ գրողին յուշարձանին: Շրջանի մշակոյթի տան դահլիճին մէջ ալ հանդիսաւոր երեկոյթ տեղի ունեցած է, ուր խօսք առած են Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Ցովհ· Մելքոնեան, բանասիրական գիտութիւններու տոքթորներ Պ· Ցակոբեան, Դ· Գասպարեան, Ա· Եղիազարեան, ժողովրդական արուեստագէտ Լ· Թումիկեան, Բակունցի տունթանդարանի տնօրէնը Ֆ· Մխքայէլեան եւ ուրիշներ:

***

ՖԵՏԱՑԻՆԵՐՈՒ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Հայաստանի մշակոյթի Ֆոնտը որոշած է աւարտել «Աչնակ» պիւղին մէջ կիսաւարտ մնացած չինութիւնը ու հոն բանալ Ֆետայիներու մնայուն թանգարան: Երեւանի Մաշտոցի շրջանը տանձնած է չինարարական աշխատանքներու հովանաւորութիւնը: Կը նախատեսուի չինութիւնը աւարտել մինչեւ տարեվերջ, իսկ բացումը կատարել 1990 Մայիսին, Ֆետայիներու տօնին օրը: Թանգարանը պիտի դառնայ նաեւ հայ ազգային – ազատագրական պայքարի հետազօտութեան կեդրոն:

Մշակոյթի Ֆոնտը այս առթիւ կոչ ուղղած է հայրենակիցներու, որ Ֆետայիներէ մնացած ամէնատարբեր յիշատակները – անձնական իրեր, դրօշներ, թուր – հրացան, լուսանկարներ, նամակներ եւայլն – կեդրոնացուին թանգարանին մէջ: Ֆոնտը տարրեր լեզուներով նոյն կոչը պիտի ուղղէ նաեւ Սփիւռքի հայութեան: Իրար նամակները պէտք է դրկուին հետեւեալ հասցէին· Երեւան 2, Պուշկինի 28, Մշակոյթի հայկական Ֆոնտ, հայ Ֆետայիների թանգարանի համար:

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Չ.

Փետրուարչին Յունիս երկարող ժամանակաշրջանէն «Պիտներ Կանչ»ի քանի մը թիւեր կամաց մը մէկդի հրել կուտան սեղանիս վրայի հայատառներուն ու Սիփուռքի թերթերու, պարբերականներու ղէպքերը: Հայաստանի պատանիներուն այս «փոքրակազմ» թերթը «Հայ մամուլ» կոչուած պատկառելի բանակին ամէնէն առողջ զինուորը կը թուի ինծի: Անոր չորս էջերուն ամէն մէկ անկիւնը ներկայ է ընթերցող զանգուածը՝ Հայաստանի պատանին. ան հոն է, որքան իր հետաքրքրութիւններով, ստեղծագործութեամբ, հարցերով, փոխանակներով, հարցումներով, նոյնքան՝ իրեն համար պրուած էջերով: Ու հատանոթար այս պատճառով ալ, «Պիտներ Կանչ»ը մնայուն ժամադրավայրն է երկու յատկանիշերու որոնց հանդիպումը յաճախադէպ չէ լրատու, նաեւ մեզի: Զափաւորութիւնն ու ներկան են այդ երկու յատկանիշերը, որոնց բացակայութենէն տառապելու ոչ իսկ ազգանշան մը ցոյց կուտայ առհասարակ մեր մամուլը...:

«Պիտներ Կանչ»ի չափաւորութիւնը ամէն բանէ առաջ Փիզիքական է, տեսա – յին: Անոր չորս էջերուն մէջ, առանց թերթահատումի կամ զերազնահատումի չեզումներու, իրենց արժանի տեղը, արժանի չափով կը գրաւեն բոլոր նիւթերը: Սակայն թերթը մեր մամուլին ամէնէն առողջն ու ամէնէն հետաքրքրականը դարձնող առաջին յատկանիշը «ներկա»յին ներկայութիւնն է հոն. զայն թերթատող մը առաջին ակնարկէն իսկ ինքզինքը կը գտնէ Հայաստանի պատանիին – եւ ոչ միայն պատանիին – առօրեային մէջ, Այդ առօրեան հիւսուած է ա՛յսօրուան հարցերով, ցաւերով, ուրախութեամբ, հետաքրքրութիւններով: Հարցերը յաճախ դուռ կը բանան հարցազրոյցներու, որոնք կը բանաձեւուին հարցումներու ձեւով. ու ընթերցողներու այս հարցումները երբեմն չատ աւելին կ'ըսեն քան սիւնակներ լեցնող յօդուածներ: Անշ – եալն իսկ, երբ որպէս ներկայի հետաքրքրութեան դիմաւոր նիւթ անպակաս է թերթին էջերէն, երբեք չի վերածուիր անցեալապաշտութեան հանող ապառողջ չատախօսութեան: Հոն են ֆիտայիները, մինչեւ այսօր անզիտացուածներ, անոնց գործը, կեանքի պատմութիւնները, սակայն առանց խճողելու թերթին էջերը եւ ընթերցողին միտքը: Թերթին տէրն ու տիրականը ներկան է միայն ու անո՛ր տուեալներով մարմին կ'առնէ ամէն մէկ թիւ: Ներկան կը խմբագրէ, ներկան կ'ընդ էջադրումը «Պիտներ Կանչ»ին:

Փետրուարչին Յունիս երկարող թիւերուն մէջ կարեւոր տեղ մը յատկացուած է, անշուշտ, երկրաշարժին հետեւանք – ներուն. յաճախակի են զիրար փնտռող – ներու նամակ – յայտարարութիւնները: Անոնք մտածել կուտան ակամայ թէ կորուստն ու անկէ թելադրուած կարօտը, որոնումը, անբաժան տարրերը դարձած են մեր պատմութեան, մեր գոյութեան ու կը քալեն մեզի հետ ձեռք ձեռքի: Եօթանասուն տարի եառք, այսօր ալ, քնական բան է 1915–ին, 1916–ին կամ 20 – 21–ին իւր կորնչացած հարազատներու «կը փնտռեն»ներուն հանդիպիլ մեր մամուլին էջերուն մէջ. ու կորուստները միայն պարագայ ու անուն կը փոխեն մեր մօտ. երէկ՝ եղեռնէն քշուածները կը փընտռէինք, այսօր՝ երկրաշարժէն եառ գիրուցան ինկած սիրելիները: «Պիտներ Կանչ»ի սիւնակներուն մէջ ամէնէն աւելի տեղ գրաւածները զպրոցականներու նամակներ են. անոնք գրկուած իրենց հարազատներէն, տունէն, զպրոցէն, իրենց դասընկերները կը փնտռեն: Առանցմէ մէկն է Գայեանէ Թախիեան.

«Ջ եմ գտնում իմ երեք ընկերուհիներին: Նրանցից երկուսը Լենինականից էին՝ Աննա Մկրտչեանը եւ Նայիրա Ղազարեանը: Աննան 8–րդ դասարանցի է, իսկ Նայիրան արդէն մէկ տարի է, ինչ աւարտել է դպրոցը: Երրորդը՝ Լուսինէ Սիմոնեանը կիրովականում էր ապրում: Նա 9–րդ դասարանում էր սովորում: Ցոյս ունեմ որ կ'օգնէք ինձ»:

Այս սիւնակներէն մէկուն մէջ հրատարակուած ուրիշ նամակ մըն ալ կը վկայէ հոգածութեան այսօր չրջուած դերին մասին: Նամակատիրը Արցախի Մարտակերտի չրջանէն, Վանքի դպրոցի 10–րդ դասարանի աշակերտուհի մըն է...

«Սիրելիներս, մինչեւ հոգու խորքը խոցուած ենք ահաւոր աղէտի հետեւանքով մեր հայ եղբայրներին ու քոյրերին հասած ողբերգութեամբ: Մինչեւ այս արհաւիրքը ձեզանից շատ նամակներ ստացայ: Դուք ուզում էիք իմանալ մեր՝ Արցախցիներիս կեանքի, ապրելակերպի մասին: Ես պատասխանեցի բոլորիդ, բայց երկրաշարժը խզեց այդ կապը: Այժմ ոչ մէկիցդ լուր չունեմ:

Խնդրում եմ անպայման գրէք ինձ...

ԿԱՐԻՆԷ ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ
Լ.Ղ.Իմ, Մարտակերտի չրջան,
Վանքի դպրոց, Ժ. դասարան

Նամակին կ'ընկերանայ հինգ անուններու ցանկ մը:

***

Թերթին միջոցաւ տարեկիցներու միտ զանգուած մըն ալ կը կազմեն Հայաստանէն խորհրդային այլ քաղաքներ փոխադրուած երախաները: Թերթը միջնորդ կը դառնայ անոնց ու հայաստանցի երախաներուն միջեւ, որպէսզի այս վերջիններս չմոռնան մեղմել հեռուն գտնուղներու կարօտը: Լենինկրատէն զըրուած նամակ մը այս հրաւէրը կ'ուղղէ:

«Երկրաշարժից յետոյ աղէտի չրջաններուն շատ ընտանիքների հիւրընկալեցին Լենինկրատցիները: Տուժածներին օգնել են այն ամէնով, ինչով կարողացել են, ինչով հնարաւոր է եղել: ... Նրանք ընկերացել ու բարեկամացել են լենինկրատցի երեխաների հետ: Բայց շատ են կարօտել հայրենի բաղաքին ու գիւղին, հայ երեխաներին: Սիրելի երեխաներ, գրէք նրանց. ձեր ամէն մի նամակը մեծ ուրախութիւն կը պարգեւի նրանց»:

«Պիտներ Կանչ»ի այն տողերուն ուր կը դրուի, կը խօսուի երկրաշարժի հետեւանքներուն մասին, կը պակսի մէկ բան. լալկանութիւնը: Ծանր էր աղէտը, անչո՛ւշտ: Ամէնէն ծանրօրէնն վնասուածը եղաւ նոր սերունդի վերապրած խաւը, անկասկած: Սակայն, այսօր, ոչ մէկը անոնցմէ ողբի, եղերերգի չեշտ մը ունի իր զրիչին ծայրը: Աւելի հոյակապ հաստնութեամբ ու լուին համաձայնութեամբ մը ձգած են կ'երեւի իրենց մեծերուն, որոնց մէջ չեշտուած պատակարգ մը յայտնուած է ներքին թէ արտաքին հրապարակին վրայ որ ազգային պարտականութիւն մը կատարելու պէս լաց ու կոծի մէջ թաթխուած ռտաճառներէ կ'ածէ ամէն օր... Պատանիներու աշխարհին մէջ ցաւի արտայայտութիւնն իսկ կը յանդի լաւատեսութեան ու իրապաշտութեան. առով իսկ ըլլալով անկեղծ, համոզիչ ու տպաւորիչ:

Պատանիներու իրապաշտութեան լաւագոյն ապացոյց մըն է այն, որ անոնք աղէտին հետեւանքներով ծանրաբեռն իրենց առօրեային մէջ կորնչացած չեն արժէքներու չափանիշը. հետեւեալ «ինչո՞ւ»ն կը հարցախուզէ բոլորովին այլ մարզ, այլ հարց.

«Անցեալ 1988 թուականին շատ խօսուեց այն մասին որ ժողովուրդը ցանկանում է երեւանի հարաւ – արեւմտեան թաղամասը վերանուանել ազգային հերոս, մեծ զօրավար Անդրանիկի անունով: Խօսուեց, բայց ոչինչ էլ չարուեց: Ինչո՞ւ: Միթէ նրանց համար, ովքեր պիտի այդ հարցին լուծում տային, հաճելի է, որ ժողովուրդն այդ թաղամասը անընդհատ յորջորջի՝ «Պանիկլատէշ»:

ԳԱՑԵԱՆԷ ՕՀԱՆԵԱՆ
Երեւան, Թիւ 174 դպրոց,
Ժ. դասարան

***

«Պիտներ Կանչ»ի սիւնակներուն մէջ տեղ գտած է նաեւ ծնողքի մը նամակը. Մարգրիտ Եսայեան կը զանգատի արեւմուտքի զանազան երկիրներէ գրկուելիք երախաներու խումբերուն դէմ կազմակերպութիւնէն. ամիսներով նախապատրաստուելէ ետք, կը պատահի որ տուժած երախան վերջին պահուն տեսնէ թէ ուրիշ խումբ մը կ'ըլլայ մեկնողը եւ ոչ իրենը: Գանգատը ունի նաեւ կասկածի չեշտ մը. հոն կ'ըսուի.

«Բազմիցս խաբուած հոգիներում բոյն է դնում կասկածը, թէ արտասահման մեկնող տարբեր խմբերում ընդգրկում են նաեւ աղէտի վայրերի հետ կապ չունեցող երեխաներ: Ի՞նչպէս հերքել դրանք, ի՞նչպէս մխիթարել այս մարդկանց»:

Հերքումի կարօտ զուգահեռ կասկածները մէջ ալիւրաքսայը հատանաբար միայն զարմանալ կարդալով վերի տողերը. – «մէ՛կ ժողովուրդ» լոզունգը հո՞ պիտի իրականացում գտնէր. հայութեան երկու թեւերը տառապեցնող ցաւէն եառ հասարակաց պիտի ըլլար նաեւ կասկածները, ընդվզումները, յուսախաբութեա՞ն ալիքը: Սակայն իր մեծութիւններուն չափ, որպէս ցաւին ու գոնութեան ալ սահուր վարժընթացին տէր ժողովուրդ, որուն համար տակա՛ւին է, ապրի՛լն է դերազոյն նպատակ, վերազտանեք լաւատեսութեան լարին: «Պիտներ Կանչ»ի էջերուն հետքով դժուար չըլլար ասիկ, քանի որ Կիրովականի Թիւ 23 դպրոցին Թ. դասարանէն Անոյշ Էլիբէկեան մը կը գրէ. –

«Ճիշդ է, շատ վատ բան պատահեց, բայց ոչինչ, մենք ուրից կը կառուցենք: Հոգնդրում եմ, շինարարներ, այսուհետեւ շէնքերը կառուցէք ցածրայարկ ու ամուր: Մի՛ շտապէք: Պէտք չէ «արագ, էժան ու որակով»: Դրա համը մենք տեսել ենք: Մենք կը գանք, ձեր կիսատն էլ կը շարունակենք: Ուրից կը ծագկեն Լենինականը, Կիրովականը, Սպիտակն ու Ստեփանաւանը: Ուրից կը ժպտայ Հայոց աշխարհը»:

Ա. ԹՈՓՈՉԵԱՆ

ՃԱՓՈՆՈՒՀԻՆ ՈՐ Կ'ՈՒԶԷ ՓԱՆԴԵԼ ԱԻԱՆԴԱԿԱՆԸ

Վայելուչ ղեկոտաւորումով 60–ամեայ կնոջ մը վրայ կեղրոնացան լրատուներու մեկնաբանները առջի չաբաթավերջին: Այդ կնոջ ղէմատորած կուսակցութիւնը զրեթէ աւանդական դարձած ուղղութիւն մը փոխեց, վերջերս կատարուած ընտրութիւններուն ընթացքին; ձափոնի մէջ, որ կ'ըսուէր թէ անքակտելի կապերով միացած է աջին, այդ ընտրութիւններուն յաղթանակը տարաբերկրին ընկերվարական կուսակցութիւնը: Ու այդ կինը՝ Թաքաքօ Տօի, նախադահն է այդ կուսակցութեան:

Ցուլիս 23–ի ընտրութեան, ազատական դեմոկրատ կուսակցութիւնը իր ծերակուտականներէն 66 հատը որպէս թեկնածու ներկայացուցած էր. 34 հատը ընտրուեցան, իսկ ընկերվարականները որոնք մահմերձ կը նկատուէին, 44 աթոռ ապահովեցին: Այսուհանդերձ, Ազատական դեմոկրատները միչտ հակակչռի տակ կը պահեն կառավարութիւնը:

Թաքաքօ Տօիի յաղթանակը ապահովուած է կաչառակեր քաղաքագէտի մը դէմ պատուաւոր կեցուածքի մը հակադրումով: Դժուար չէ եղած ատիկա: Մինչեւ Մայիս ամիսը, ճափոնական քաղաքականութեան մէջ գերիչխող նիւթը գայթակղութիւն մըն էր, կատարեալ թերթոն մը, որուն մանրամասնութիւնները կարդալով հանրութիւնը տեղեակ դարձաւ թէ ի՛նչպէս ձեռնարկութիւն մը կրնար կուսակցութիւն մը դնել:

Վարչապետ Թաքէչիթայի հրաժարումով ապմուկը մեղմացաւ. անոր յաջորդը՝ Սոսուքէ Ունօ հազիւ զործի ձեռնարկած, ինքզինքը կը գտնէր բարոյական հարցի մը ծալքերուն մէջ; Ասոր վրայ աւելցաւ Թ.Վ.Ա.–ի 3% համեմատութեամբ նոր տուրքը զոր պարտադրեց կառավարութիւնը. ու ճախակողմեան թեւը անակնկալ կոդմնակիցներու տիրացաւ. միջին դասակարգը, որ երկի պահպանողական կողմերուն կը քուէարկէր:

Այս ամբողջը սակայն պիտի չբաւէին յաղթանակին, եթէ չըլլար Տօիի անհատականութիւնը. 1986–ին երբ կուսակցապետ կը դառնայ, ան արդէն ճչղած է իր ռազմավարութիւնը. պէտք է կուսակցութիւնը դուրս բերել արմիւթենականներու եւ համալսարանականներու կեղծիքէն: Ու ճափոնացին կը գտնէ երկրին առջին քաղաքագէտը որ իրեն կը խօսի առօրեայ բառերով, ամէն նիւթի մասին. յատկապէս մարդկային իրաւունքներու եւ կնոջական իրաւունքներու:

Այս վերջին կէտը կարեւոր է ճափոնի համար. հոն կինը նախանձելի դիրք մը չունի: Բարձրատիճան պաշտօնէութեան միայն 7%–ը կը կազմեն կիները. միւսները անմիջապէս որ ամուսնանան ինքզինքին կը գտնեն խոհանոցին մէկ անկիւնը: Պահպանողական կը նկատուին: Սակայն հիմնականին մէջ անոնց է որ խօսք կ'ուղղէ ընկերվարական ղեկավարը: Երկրին մէջ կնոջական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ կան որոնք քաղաքական բնոյթ չունին, չատ գործօն ըլլալով հանդերձ: Այս զանգուածն է զոր պէտք է դրաւել: Այդ կազմակերպութիւններէն հինգը բաւն կերպով հակազդեցին երբ յայտնի դարձաւ Սոսուքէ Ունօյի կապը պոռնիկներու հետ: Այդ հինգ կազմակերպութիւնները կը խմբեն քանի միլիոն անդամներ. անոնց է որ կը դիմէ Թաքաքօ Տօի, հրաւիրելով որ հրաժարին լուռ ու մունջ հպատակելէ: Վերջերս տեղի ունեցած միթինկի մը ընթացքին ան ըսած է. «Ճափոնուհիները միչտ իրենց ամուսիններուն ու հայրերուն քանի մը քայլ եաեւէն քալեցին. հիմա հասած է ժամանակը որ կիները իրե՛նց հետեւելու հրաւիրեն այրերը»:

Մինչ այդ, Թաքաքօ Տօի ամէն բան կ'ընէ ժողովրդական դէմք մը դառնալու համար: Կը չրջի ամբողջ երկիրը, կը ճառախօսէ բեռնատարի մը վրայ բարձրացած. իր դուռը բաց է բոլոր լրագրողներուն, յատկապէս լրագրողուհիներուն: Ամէն չաբաթ իր նկարները կան չաբաթաթերթերէն առնուազն մէկուն մէջ: Հեռատեսիլի յայտագիրներու կը մասնակցի, պաշտօնական այցելութիւններ կը կատարէ Ուաչինկթըն, Մոսկուա, փէքին...: Ամէն տեղ կը հատուցէ խաղաղասէր ճափոնի մը պատկերը. երկրի մը որ պատրաստ է պաշտպան կանգնելու մարդկային իրաւունք:

Անշուշտ մխաճայն չէ իր վայելած ժողովրդականութիւնը: Գլխաւոր տիպարը Մարկարէթ Թաչըրն է որու նմանելու փորձով կ'ամբաստանեն ղինք իր հակառակորդները: Այս խումբին մաս կը կազմէ նաեւ Հողագործութեան նախարարը, որ կը յայտարարէ թէ Տօի չի կրնար պետութիւն մը ղեկավարել, որովհետեւ հաստկին ըլլալով Մակիի, չէ ամուսնացած: Մինչ կողմէ Տօի կը մերժէ այս նըկատութիւնը. իրեն համար նախընտրելի է Քորի Ակինոյի տիպարը:

ՔՈՂՀԱՆ

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՕՐ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Ցուլիս 16, Կիրակի, Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու թուանշանները կրող ինքնաշարժեր եւ հանրաշարժներ կը փութային խճողել Պելֆոնթէնի կայանը բարձրացող այն ճամբան՝ ուր բարձր եւ զեւիններ ու նոճիներէն տարածուած բոլորը՝ կու գար լեցնել Կապոյտ Ալպի օդափոխութեան կայանը այցելութեան եկող ծնողք եւ բարեկամներու թոքերը՝ ուր Ցուլիս ամառուան պայծառ արեւը կ'ընծայէր նաեւ իր տաք չողերը:

Քիչ վերջ՝ ծնողքներ զրկելով իրենց զաւակները կամ՝ զանելով իրենց բարեկամները, ամանք՝ իրենց մանկութեան ընկերները, որոնց հետ անցած էին նաեւ կայանի այս չարքերէն, արդէն տարածուած էին լայնարձակ կանանչութեանց վրայ:

Ահաւասիկ Կապոյտ Ալպի օդափոխութեան կայանը՝ այս տարի անգամ մը եւս կու գար բանալ իր դռները երրորդ սերունդին, որոնց ծնողքները համոզուած էին, թէ տարուէ տարի կատարելագործուող այս օդափոխութեան կայանը, իր Փիզիքական նպատաներէն ալ անդին անցնելով, կը նպաստէր հայ մանկտիին մէջ հայկականութեան սերմերը ցանելու:

Հոն, երախան սովորականէն տարբեր միջավայրի մը մէջ կը զանէր իր արեւակիցները, եւ իրենց ստեղծած այս փոքր եւ յատուկ աշխարհին մէջ կը զանէին ան հասարակաց յայտարարը՝ որ անտեսանելի կապերով զիրենք իրարու կը կապէր: Եւ այսպէսով, նոյնիսկ Եւրոպայի զանազան քաղաքներէն հոս զտնուող քաջ Տօի, հրաւիրելով որ հրաժարին լուռ ու մունջ հպատակելէ: Վերջերս տեղի ունեցած միթինկի մը ընթացքին ան ըսած է. «Ճափոնուհիները միչտ իրենց ամուսիններուն ու հայրերուն քանի մը քայլ եաեւէն քալեցին. հիմա հասած է ժամանակը որ կիները իրե՛նց հետեւելու հրաւիրեն այրերը»:

Մինչ այդ, Թաքաքօ Տօի ամէն բան կ'ընէ ժողովրդական դէմք մը դառնալու համար: Կը չրջի ամբողջ երկիրը, կը ճառախօսէ բեռնատարի մը վրայ բարձրացած. իր դուռը բաց է բոլոր լրագրողներուն, յատկապէս լրագրողուհիներուն: Ամէն չաբաթ իր նկարները կան չաբաթաթերթերէն առնուազն մէկուն մէջ: Հեռատեսիլի յայտագիրներու կը մասնակցի, պաշտօնական այցելութիւններ կը կատարէ Ուաչինկթըն, Մոսկուա, փէքին...: Ամէն տեղ կը հատուցէ խաղաղասէր ճափոնի մը պատկերը. երկրի մը որ պատրաստ է պաշտպան կանգնելու մարդկային իրաւունք:

Անշուշտ միաճայն չէ իր վայելած ժողովրդականութիւնը: Գլխաւոր տիպարը Մարկարէթ Թաչըրն է որու նմանելու փորձով կ'ամբաստանեն ղինք իր հակառակորդները: Այս խումբին մաս կը կազմէ նաեւ Հողագործութեան նախարարը, որ կը յայտարարէ թէ Տօի չի կրնար պետութիւն մը ղեկավարել, որովհետեւ հաստկին ըլլալով Մակիի, չէ ամուսնացած: Միւս կողմէ Տօի կը մերժէ այս նըկատութիւնը. իրեն համար նախընտրելի է Քորի Ակինոյի տիպարը:

ՔՈՂՀԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԽՄԲ. – Յունիս 7–ին Շնորհիւ Պատրիարքը անգամ մը եւս տասնօրեայ շրջապտոյտի մը ձեռնարկած էր գաւառները:

Յաջորդական հակիրճ արձագանգներ տուած էինք ատենին («Յառաջ», Յունիս 14, 17/18, 22, 27), բայց, այլապէս շահեկան են մանրամասնութիւնները բազմաթիւ տեսակէտներով: Այսօրուընէ կը սկսինք հրատարակել այդ ուղեւորութեան ընկարագրութիւնը, զոր ստորագրած է Պատրիարքը «Մարմարա»ի մէջ:

Լուրերը, զոր կը ստանայինք կեսարիոյ՝ բայց մանաւանդ Տիարպագըրի մեր եկեղեցիներու չէնքերու մասին, մտահոգիչ էին: Կեսարիոյ եկեղեցին ներքին գեղազարդ ծեփերը կը թափէին. իսկ Տիարպագըրի եկեղեցիի հողածածկ տանիքը տեղ – տեղ փուլ կուգար, զոյացնելով մեծամեծ բացուածքներ եկեղեցիի առաստաղին վրայ: Ուստի նախ այս երկու եկեղեցիներու կացութեան մասին անձամբ գաղափար մը կազմել կ'ուզէինք: Միւս կողմէն կը խորհէինք, որ ժամանակը եկած էր գաւառի մեր համայնքներուն հովուապետական նոր այցելութիւն մը տալու: Հետեւաբար որոշած էինք Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչի Նշխարաց Գիւտի տօնին առիթով ուխտագնացութիւն մը կատարել Անատոլուի մեր ներկայ բոլոր գործօն եկեղեցիները: Ըէյտալ կոչուած համբորդական ընկերութիւնն ալ իմանալով մեր մտադրութիւնը ծրագրած էր թուրիսթական համբորդութիւն մը մեր հետքերով: Ահա թէ ինչ պայմաններու մէջ եւ ինչ նպատակով կազմակերպուեցաւ մեր վերջին այս այցելութիւնը դէպի Անատոլու: Սակայն մենք օգտակար կը նկատենք նախքան այս վերջին ճամբորդութիւնը հանգամանօրէն ներկայացը – նելը՝ համառօտակի անդրադառնալ նախորդ ճամբորդութեանց:

Ա.
ՆԱԽՔՆԹԱՑ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Մեր օրագրութեան տետրակները աչքէ անցընելով վերահաստատ եղանք որ մեր վերջին այս այցելութիւնը վեցերորդն էր անցնող քանի տարիներու ընթացքին Անատոլու կատարած մեր ճամբորդութեանց;

Առաջինը իրագործուած էր 1969–ին, եւ տեւած էր լման երկու շաբաթներ, Յունիս 20–էն Յուլիս 3: Ճամբորդած էինք Պատրիարքարանիս ինքնաշարժով եւ սահմանափակ հետեւորդներով: Առաջին հերթին հանդիպած էինք կեսարիա եւ մատուցած՝ մեր առաջին Ս. Պատարագը: Անկէ անցած էինք Մալաթիա, ուր այն օրերուն կար 150 տուն Հայութիւն. այսօր հազիւ 28 – 30 տուն մնացած է: Այցելած էինք նաեւ Մալաթիոյ մօտակայ Վէնք գիւղը, ուր դեռ կանգուն կը մնար Մալաթիոյ երբեմնի Առաջնորդանիստ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Վանքի եկեղեցին. շինուած՝ 1439–ին: Մինչեւ օրս ալ կը մնայ կանգուն, բնականաբար ղրկուած Ս. Սեղանէն, ներքին փառքէն եւ շրջակայքի չէնքերէն: Ցաջորդ օր, դէպի Էլ–Ազըղ մեր ճամբորդութեան ընթացքին, առա – ջին անգամ տեսած ու վրայէն անցած էինք Թուրքիոյ մեծագոյն ու պատմական Եփրատ գետին: Էլ–Ազըղին մէջ այցելած էինք հին Խարբերդի տեղը, Բերդը եւ անոր ներքեւի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, որուն բանալին կը մնար Ասորիներու մօտ: Յունիս 25–ին Տիարպագըր էինք արդէն: Այստեղ ալ մատուցած էինք մեր առաջին Ս. պատարագը: Այցելած էինք Մարտինի մօտակայ Տէյր Զաֆրան ամրակուռ վանքը: Ապա անցած էինք Խաբէնտէրուն: Յունիս 29–ի կիրակին Գըրգխանի մէջ բացումը եւ օծումը կատարած էինք Հայ Կաթոլիկներու երբեմնի եկեղեցիին, զոր կառավարութիւնը դրած էր մեր տրամադրութեան տակ, մեր սեփական եկեղեցին տարբեր նպատակի մը յատկացուած ըլլալով: Այս եկեղեցին, որ հապճեպով մաքրարարդուած էր, վերանուանած էինք Սրբոց Վարդանանց: Այցելած էինք նաեւ վագըֆ կոչուած զուտ հայկական գիւղը: Ամէնուրեք մեր կամ մեզի հետեւորդ հոգեւորականներու կողմէ պատարագներ մատուցած, մխիթարութիւն եւ սրտապնդումի քարոզ – ներ խօսած, իբրեւ ներքին հարցերով հետաքրքրուած էինք: Վերադարձը կատարած էինք Միջերկրական, եւ Եգէական ծովերու եզերքով, այցելելով յատկապէս Եփեսոսի աւերակները եւ մօտակայ Ս. Աստուածամօր «տունը» կոչուած պատմական սրբավայրը:

Երկրորդ այցելութիւնը տեղի ունեցած էր 1977–ին եւ տեւած էր տասը օրեր. Յուլիս 21–էն Յուլիս 31: Այս անգամ ալ մեր ճամբորդութիւնը կատարած էինք Պատրիարքարանի ինքնաշարժով: Գոնիա – յի եւ Ատանայի վրայով ուղղակի գացած էինք Իսֆենտէրուն, ուր մեզմէ առաջ ժամանած էր ուխտաւորական խումբ մը 30–35 հոգիներց: Յաջորդ օր գացինք Գըրգխան, ուր պաշտօնական շրջանակներ նախապէս մեզի տրամադրուած Հայ Կաթոլիկներու եկեղեցին փոխանակած էին Հայ Բողոքականներու նախկին եկեղեցիով, որ չարաթներ առաջ նորոգութիւն մը տեսած ըլլալով վերստին օծեցինք Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ անունով, եւ մատուցուեցաւ առաջին պատարագը, իսկ յաջորդ օր, Յուլիս 24 կիրակի, Իսքէն – տէրունի եկեղեցին ալ ենթարկուած ըլլալով թեթեւ նորոգութեան՝ ան ալ վերստին օծեցինք եւ մատուցինք առաջին պատարագը, որմէ վերջ ուխտաւոր – ներ մեկնեցան Պոլիս, իսկ մենք այցե – լեցինք ու պաշտամունք կատարեցինք նաեւ վագըֆ գիւղի փոքր եկեղեցին: Այստեղէն յառաջացանք դէպի Տիարպագըր, Մալաթիա եւ Կեսարիա. վերադարձանք Անգարայի վրայով:

Մեր երրորդ ճամբորդութիւնը կատարուած է 1985–ին, երկու օթօպուս լեցուն 80 ուխտաւորներով: Մենք կը ճամբորդէինք յատուկ մինիպուսով եւ փոքրաթիւ հետեւորդներով: Տեւեց երկու շաբաթ Օգոստոս 26–էն Սեպտեմբեր 7: Նախ այցելեցինք կեսարիա՝ Անգարայի վրայով. ապա՝ Էլազըղ եւ Քէպան Պաղաճ, Արեւելեան եւ Արեւմտեան Եփրատներու միացած կէտին վրայ: Ապա՝ Ատըեամանի մերձակայքը, Նէմրութ Լերը, ուր կան հեթանոս աստուածներու տարաղնուած հսկայական արձանները: Ապա անցանք Տիարպէքիր եւ Տէրիճ, ուր կատարեցինք պաշտամունքներ:

Այցելեցինք նաեւ Ատուրց Տէյր Զաֆրան եւ Տէյր Ումրալի Վանքերը: Ճամբորդութեան մնացեալ մասը, Յուլիս 1–էն սկսեալ, ստացաւ թուրիսթական եւ ուխտաւորական հանդամանք, ու մենք եղանք Վան, Վարագ, Աղթամար, Կուց եւ Առտեր կզզիները, Ապա՝ Արճէշի, Փառնոցի, Աղբըլի, Տօղու Պայազիտի վրայով եւ Արարատի փէշերով՝ Կարս, Անի եւ Էրզրում: Վերադարձանք Սեւ Ծովի եզերքով հանդիպելէ յետոյ Բաբերդ, Տրապիզոն, Սամսոն, Մարզուան եւ Պօլու:

Զորրորդ ճամբորդութիւնը կատարուած է 1987–ին, որ աւելի քննական նպատակ ունեցած է քան հովուական: Տեւած է շաբաթ մը Յուլիս 3–էն Յուլիս 9: Այս ալ սկսանք կեսարիայով, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի Գիւտ Նշխարաց տօնին առիթով, ուր Ս. Պատարագ մատուցանելէ յետոյ յաջորդ օր Թոմարզայի, Էվէրէկի, Հաճնոյ, Վահկայի, Սիսի եւ Առանայի վրայով եկանք Իսֆէնտէրուն, որուն եկեղեցին չուրջ երեք տարիէ ի վեր պաշտամունքի փակուած էր, մեծածախս նորոգութեան մը հետեւանքով: Եկեղեցիին տանիքը եւ զմբէթը կըլլան էին. ուստի երկուքն ալ ամբողջութեամբ վար առնուած էին եւ նոր տանիք ու նոր զմբէթ կը կառուցուէին, առաջինները նոյն ձեւով եւ նմանօրինակ: Գործը տակաւին կը կաղար. ուստի անյապաղ հրահանգները տրուեցան եկեղեցիին նորոգութեան շուտափոյթ աւարտումին համար, ու հայթայթուեցան անհրաժեշտ նիւթական միջոցները: Վերադարձը կատարուեցաւ Գոնիայի վրայով, ուր Լատինաց եկեղեցիին մէջ Ս. Պատարագ մատուցինք տեղւոյն երկու հայ ընտանիքներուն համար:

Հինգերորդ այցը կատարուեցաւ յատկապէս վերստին օծելու համար, Իսֆէնտէրունի զրեթէ ամբողջութեամբ վերանորոգեալ եկեղեցին, 1987–ին: Հոկտեմբեր 23–ին օգնականով Ատանա լքանք: Ուրիկ ինքնաշարժներու թափօրով առաջնորդուեցանք Իսքէնտէրուն, ուր ժամանած էին երկու օթօպուսներով լեցուն ուխտաւորները, Յաջորդ օրը այցելեցինք նաեւ Գըրգխան եւ Վագըֆ գիւղ: Երեկոյեան կատարեցինք Իսքէնտէրունի նորոգեալ եկեղեցիին բացումը եւ օծումը: Հոկտեմբեր 25–ի կիրակին մատուցինք Ս. Պատարագը: Մատաղի սեղանէն յետոյ ուխտաւորները վերադարձան Իսթանպուլ: Իսկ մենք վերադարձանք Միջերկրականի եւ Եգէականի եզերքով: Այժմ կ'անցնինք աւելի հանգամանօրէն ներկայացնելու մեր վերջին եւ վեցերորդ ճամբորդութիւնը:

Բ.
ԴԷՊԻ ԿԻԻՄԻՇՀԱՃԸՓԷՕՁ

Մեր վերջին այս ճամբորդութիւնն ալ կատարեցինք յատուկ մինիպուսով, ինչպէս ըրած էինք մեր երրորդ ճամբորդութեան: Մեզի կ'ընկերանային Արամ Վրդ. Աթէշեան իբրեւ դաւանանակիր, մեր անճնական խորհրդական Տոքթ. Կարապետ Արման, Միւռեն Քհնյ. Այվազեան եւ Շահան Սրկ. Մաշալեան: Մեկնումի առաւօտուն մեզի միացաւ նաեւ Մարմարա օրաթերթի անճնակազմէն Գէորգ Պ. Ցակոբեան: Տրուած ըլլալով որ ըստ ծրագրի մենք մեր հետեւորդներով Սեւ Ծովի եզերքով պիտի ճամբորդէինք յատկապէս հանդիպելու համար Կիւմիւշհաճըքէօյի հայ համայնքին, մէկ օր առաջ ճամբայ ելանք մեզի ընկերանալիք ուխտաւորներու խումբէն, որոնք ուղղակի Կեսարիա պիտի երթային, ուր երկու օր յետոյ իրարու պիտի միանայինք:

Ուստի Յունիս 7–ին առաւօտ կանուխ ճայրայ ելանք մեր մինիպուսով: Երբ հասանք Ատապազար, ուրկէ պիտի չեղէինք դէպի Սեւ Ծովի եզերքը, համաձայն մեր կազմած ծրագրին, մեզի ըսուեցաւ որ անյարմար էր մինիպուսով Սեւ Ծովի եզերքէն ընթանալը, որովհետեւ ճամբաներուն որոշ մասերը ասֆալթապատ չէին, ուրիշ մասեր ալ նորոգութեան մէջ էին: Ճամբորդական ընկերութիւնը այս կարեւոր պարագան մեր նկատառման չէր յանձնած նախապէս. այլապէս աւելորդ կը դառնար մեզի համար օր մը առաջ ճամբայ ելլելը: Ցակամայս համակերպեցանք եւ Պօլուի ու Մարզուանի վրայով դիշերը հասանք Սամսոն եւ իջեւանեցանք արդիական պանդոկ մը:

Ցաջորդ առաւօտ ճամբայ ելանք Սամսունէն եւ դարձեալ Մարզուանի վրայով հասանք Կիւմիւշհաճըքէօյ, որ Ամասիոյ վիլայէթին կարեւոր քաղաքներէն մէկն է: Հինէն ի վեր արծաթի հանքեր գըտնուած ըլլալուն քաղաքին մերձակայքը, Հաճըքէօյ անուան վրայ աւելցուած է «Կիւմիւշ» կամ «Սիմ» բառերը: Այստեղ ունեցած ենք ժամանակին՝ Ս. Ցակոբ Եկեղեցին եւ ազգային վարժարաններ: 20 տարի առաջ Հայոց թիւն էր երկու հարիւր հոգի. իսկ այսօր՝ հազիւ 40 հոգի մնացած է: Քաղաքին մուտքին մեզի դիմաւորութեան եկած էին դիւղացիներ քանի մը ինքնաշարժներով, որոնք առաջնորդեցին մեզ իրենց «թաղը», որ քաղաքին ոչ – բանուկ մէկ մասին վրայ դրեթէ ինքն իր մէջ կզզիացած փոքրիկ չրջանակ մըն էր: Իրենց տուները կռնակ արած էին արտաքին աշխարհին իսկ դրսները դէմ – դիմաց բացուած էին հատարակաց փոքրիկ բակի մը վրայ: Առաջնորդուեցանք տուներէն մին, երկու մաքուր սենեակներով, որոնց մէկին մէջ զետեղուեցաւ սեղան մը, վրան զրուեցաւ մեզի հետ բերուած Ս. Միւռոնով օծուած վէմ – քարը, Ս. պատարագի համար: Եր բահատարագիչ Միւռոն քահանայ կը զգեստաւորուէր մենք երգեցինք «Առաւօտ Լուսոյ» եւ «Փառք ի Բարձունս» որմէ յետոյ չընթացք առաւ առանին այս եկեղեցիին մէջ հայկական պատարագը:

(Շար. 1)

հայ սերունդներուն մէջ կը ստեղծուէին բարեկամութեան ցանցեր:

Հիմա, այս չարքերէն անցնող երախաներէն շատեր կը գտնուին խմբապետի դերին մէջ, այս անգամ՝ փոխանցելու համար նոյն զգացումները նորեկներուն:

Ահաւասիկ Յուլիս 16–ի այս գեղեցիկ օրին, ներկաները անգամ մը եւս կը զբաղին նախ եւ առաջ այս հսկայ բարեսիրական եւ հանրօգուտ կազմակերպութեան հայապահպանման գետնի վրայ տարած աշխատանքը:

Ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս Յուլիս ամսուան դրեթէ ամբողջ տնօրէնութեան կազմը, փորձառու եւ ամէնուն սիրելի, ժպտադէմ Տիկին Մաուէյն Մելքոնեան անօրինութեամբ՝ տարած է իր գործունէութիւնը յօժարակամ, նըւիրումով, զոհաբերութեամբ եւ համեմատութեամբ:

Պիֆֆի սպասարկումէն յետոյ, կապոյտ Խաչի նախագահուհի՝ Տիկին Լորա Ֆորլանի – Բարսեղեան խօսք առնելով բացատրեց, թէ այս տարի Յուլիս ամսուն կայանէն ներս ընդունած էին 162 երախաներ եւ Օգոստոս ամսուն պիտի ընդունուէին Լենինականցի 42 երախաներ: Եւ ատկայուց, թէ կապոյտ Խաչի այս մեծ կայանը կը կարօտէր նորոգութիւններու, որոնց երրորդ հանգրուանը պիտի իրականացուէր այս տարի: Սակայն հակառակ պետական զանազան նըպաստներուն, կապոյտ Խաչին կը մնար տակաւին դիմագրաւել նիւթական դըժուարութեանց մեծ մասը:

Ապա, Պ. Ժիւլ Մարտիրոսեան տուաւ Տպրիտ գումարները եւ եղաւ 70 հազարի հանգանակութիւն մը:

Երբ արեւը կ'անհետանար, ներկաները ակամայ կը բաժնուէին այս միջավայրէն, տպաւորութիւնները չարունակ Սփիւռքի հայ մեղքներուն սրտին ու հոգւոյն մէջ ծաւալ պահուած երազ եւ իղձերու իրագործման փոքր մէկ մասը:

ԱՄՊՐՈՊ

ԳԱՂԱՒԹԷ ԳԱՂԱՒԱՐ

ՊԵԼՄՈՆԹի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին սրահին մէջ, Յուլիս 28–ին տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, ի պատիւ Հայաստանէն հիւրընկալ Ամերիկա զբօսնելու երեք հայ դիմանականներու՝ փրոֆէսօր Սո. Զարդարեանի (տեսական մեքենագիտութեան ամպիոնի վարիչ, Երեւանի Համալսարանը), փրոֆ. Լէոնտը Ազալովեանի (տեսական մեքենագիտութեան ամպիոնի վարիչ, Գիտութիւններու Ակադեմիա) եւ փրոֆէսօր Ռ. Յարութիւնեանի (երկրաբանական արհեստագիտութեան ճարտարապետ): Անոնք եւ – րեքն ալ ծանրացած են Հայաստանի վերակառուցման աշխատանքներուն, ոչ պակաս արդիւնքներու, անդորրութեան հարցին վրայ եւայլն: Անոնցմէ Ռ. Յարութիւնեան «լաւատես նախատեսութիւն» կոչած է երկու տարիէն վերաշինութիւնը աւարտելու ծրագիրը:

**

ԱԻՍՏՐԱԼԻԱ. հասած է Մայիս 13–ին, Հայաստանէն արուեստագէտներու խումբ մը, որ կը բաղկանայ Ջուլֆայահայ Ռուբէն Ա.Յարոնեանէ, դաշնակահարուհի Սաֆօ Ա.Յարոնեանէ, արտասանող Սուսաննա Գաբրիէլեանէ, դուսանական ու ազգ. երգերու մեկնաբան Էտ. Դարբինեանէ, արձակագիր Ռուբէն Յովսէփեանէ: Անոնք զանազան երեկոյթներ տուած են Սիտնիի, ապա Մելպուրնի մէջ ու Մայիս 31–ին վերադարձած Հայաստան:

**

ՓԱՄԱՏԻՆԱՑԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ Յունիս 24–ին տեղի ունեցած է Մխիթարեան վարժարանի աւարտական հանդէսը: Մինչակարգի բաժինը տուած է 11, իսկ նախակրթարանը 16 շրջանաւարտներ: Աշակերտական պարով ու երգերով կազմուած յայտագրէ մը ետք հիմնադիր–տնօրէն Հ. Մկրտիչ Ագեան իր օրհնութիւններուն հետ բաշխած է վկայականները: Հանդէսը աւարտած է հացկերոյթով մը, որուն ընթացքին ձորճ Պաղտոյեան եւ իր նուագախումբը խանդավառած են ներկաները:

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

de ST. RAPHAËL (VAR)

107, Avenue du Maréchal Lyautey

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian.*

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

• *Tombola avec de nombreux lots* •

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS DEPUIS LE 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

* **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
* **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
* **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Էտուար Մեսճեան Սէն – Ժերմէն կապոյտ Խաչի Ջ. Շաներթ մասնաճիւղին նուիրած են 500 Ֆր. իրենց մօր՝ Հնազանդ Մեսճեանի մահուան տարեվիցին առթիւ, վարչութիւնս իսրին շնորհակալութիւն կը յայտնէ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

Ս· ԾՌՈՒՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի։

Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·30ին։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց։

Այսօր ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն հանգուցեալ Նիջեցելոց։

Ս· ԳՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։ Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողի Օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին,
Պատարագ ժամը՝ 10–ին։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆ ԻՍԻ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Ժամերգութիւն ժամը 9·30ին,
Պատարագ ժամը 10·30ին,
Քարոզ ժամը 11·40ին։
Յաւարտ պատարագի Խաղողօրհնէքի աւանդական ու հանդիսաւոր արարողութիւն։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30–ին։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը։

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց։ Հաւատացեալները՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10–ին։
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս· Աստուածածնի Տօնին *առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԳ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց։

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն հանգուրէն Նիջեցելոց»։

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10·30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին,
Պատարագ ժամը 10ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երկուշաբթի, Մեռելոց։
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ· ՊԵՐՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ· ՎՐԴ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45ին։

ՎՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԳ· ԴՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻԻՆ ԵՒ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին։

Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9·30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10·10ին,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11·45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարսամեան
Համալիրէն ներս ժամը՝ 12·30ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐԻՃԵԱՆ
մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի։

Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11·45–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ· – Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին, Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն Նիջեցելոց։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղի Թատերական Ներկայացումը
Նոյեմբեր 26–ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ–ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 12-15
SAMEDI — MARDI
12-15 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.077 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.077

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Մայր Աթոռի դիւանէն հաղորդագրութիւն մը «կ'ուզեկ հաւատալով ժողովուրդին ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի» որ Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդը եւ Մայր Աթոռի ճարտարապետներու յանձնաժողովը, նշելու համար Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պաշտօնական կրօնք հռչակուելու 1700-ամեակը, որոշած են Երեւանի մէջ մեծաշուք եկեղեցի մը կառուցանել, ուր 2500 հաւատացեալներ պիտի կրնան միասին աղօթել:

Նշելի 1700-ամեակը եթէ նոյնիսկ կանխէր սա դժբախտ 1988 Դեկտեմբեր 7 թըլատկանը, նորէն դժուար պիտի ըլլար եւ համակերպութեամբ ընդունիլ տըրուած որոշումը· սա, թէ՛ որպէս հայ, թէ՛ որպէս հայ քրիստոնեայ: Որպէս հայ, ցաւակը՝ տառապած ժողովուրդի մը որ տակաւին իր այնքան արժանաւորութեան այսօր անարդարօրէն զրկուած կը մնայ նաեւ դարու չատ մը բարիքներէն: Ու այդ բարիքներուն ճամբան ամէն քանէ առաջ Եկեղեցիով կը հարթուի: Որոշումը մեզ կրնար ընդունիլ նոյնիսկ որպէս քրիստոնեայ, որուն անուն – ազգանունին մէջ գրել է վեր կպած է «առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդ» պիտակը, չես դիտեր որպէս օրհնութի՞ւն, թէ արդարացում համր տարագ···:

Հաղորդագրութիւնը սակայն տրուած է 1989 Յուլիս 18–ին, երբ 1988 Դեկտեմբեր 7 թուականը ութ ամիսէ ի վեր արձանագրուած է Հայուն պատմութեան մէջ· երբ չրջուած, տակնուվրայ եղած են բոլոր անհրաժեշտութիւնները, բոլոր առնչահարթութիւնները: Մեր երեք հոգին վրայ կարենալ ուրքի մնալու համար ամուր երդիքներու պէտք ունինք ու ա՛յս ներկայի անհրաժեշտութիւնը, բացարձակ հրամայականը· Նաեւ մեծութեան ամէնէն արժանավայել երաշխիքը, քրիստոնեային ու հեթանոսին համար հաւասարապէս:

Մենք որ կը տառնապինք այս հրամայականը անտեսող ամէն անտարբերութեան, ապիկարութեան, ի՞նչ արտով թաժնենք Մայր Աթոռի դիւանին երջանկութիւնը· ի՞նչպէս համակերպինք մեր կէս միլիոններուց մնացորդացը պատապրիլը անչուք, այլ թանկագին երդիքները քաղցրաբերձ զմբէթներով փոխանակելու զաղափարին:

Առնինը չէ՞ որ եկեղեցին ամէն քան ետկին ձգած, տառապիօրէն իր դերը կատարէ· հաւաքէ հօտը, արդելք ըլլայ նոր կորուստներու, նոր տարաղնուամի:

Հայաստան այսօր անտեսական, քաղաքական հազար հարցերով հազար տագնապ ունի: Մայր դիւանի հաղորդագրութեան հետ նոյն օրը հասած հեռատիպը այդ տագնապները մեղմելու ջանքով կառաւած ժողովներու, տրուած որոշումներու մասին կը խօսի: Վերամուտը տրած է, դպրոցի չենք չկայ· ձմեռը հեռու չէ ու երկրին ընակչութեան մէկ վերջորդը տուն չունի, տեղ չունի: Ստեղծուած անչափելի պահանջին դիմաց անբաւարար կը մնայ համաշխարհային օժանդակութիւնը: Շինանիւթը, չինող բազուկը, չինարարական թէքնիքը այսօր ակնի պէս ունին Հայաստանի մէջ: 1700–ամեակի տաճարի մը համար ո՞ր արդարացումը կը զօրէ այս իրականութիւնը չդիտցնելու:

1700 տարեկան մեր կրօնքին համար ամէնէն չքեղ կոթողները չինեցինք մենք: Նաթալոնը որքացուց զանոնք ու լքումը քար ու քար քայքայեց: Ո՞ւր մնացած պիտի ըլլար Լուսաւորիչներու, Նարեկացիներու հաւատքը, եթէ նիւթը միայն եղած ըլլար անոր պատապարան: Անոնք հազարամեակ եկեղեցիները չեղան մեր հաւատքին պահպան, այլ անոր տուն դարձած հաւատացեալ մեր սիրտերը:

Այսօր 1700–ամեակի խանդավառու–

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

Ֆիլիփ Կիլհոմ «լեցուն դլուխ» մը, մանաւանդ ձեռնհաս մը արհեստին մէջ, ընդհ· անօրէն նախագահ ընտրուեցաւ հեռատեսիլի հանրային երկու կայաններուն՝ Անթէն 2 եւ Էֆ–Էն 3, 4–ի դէմ 5 ձայնով: Զսպաուած այս ընտրութիւնը ընդհ· հաւանութիւն կը վայելէ եւ կը թուի որ Լսատեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդը ուղեց որոշ անկախութիւն մը ցոյց տալ, քանի որ «սպասուածը» փասատան Քիէժման (4 ձայներուն տէրը) ծանօթ էր որպէս «իշխանութեան մարդը»: Կիլհոմ, 47 տարեկան է եւ ցարդ ԷՄ – Էֆ – Փէ–ի նախագահն էր (Արտադրութեան Ֆրանսական ընկերութիւն) եւ անկէ առաջ ալ փայլուն անցեալ մը ունի ձայն – հեռատեսիլի ճիւղին մէջ: Դիզած է վկայականներ· – տնտեսութեան բարձրագոյն ուսումներ, պատմութեան տոքթորա, պրականութեան լիսանս, քաղաքական գիտութիւններ եւ դեռ՝ ազդ· պաշտպանութեան Հիմնարկ ալ յաճախած է: Հիմնած է Եուրոփէէն Պիզնըս Սքուլը, եղած է տնտեսագէտ խօսնակը Ֆրանս – Էնթէռի 4 տարի եւ ժամանակ ալ դասած է տասը գիրք դրելու, ոչ միայն տնտեսական, այլեւ պատմութեան առընչուած, ինչպէս՝ Միտասլօ, Սէն – Վէննան տը Փօլ, Նոսթրատամիւս, Շամփոլիոն: Բարեկամ եւ փեսայ Շապան Տէլմասի, մօտ կը նկատուի ընդդիմութեան, բայց ինք կը մերժէ բոլոր պիտակները, ինչպէս օրինակ՝ մարդ մը որ բաց է մտայնութեամբ: Կը մնայ սպասել ու տեսնել թէ ի՞նչ պիտի ընէ, նոր որակ եւ լայնածաւալ ունկնդրութիւն ապահովելու համար երկու կայաններուն: Գլուխն է 4550 աշխատաւորներու եւ տարեկան աւելի քան 6 միլիառ Ֆրանքի պիւտճէի մը, որ ըստ երեւոյթին չի բաւեր, քանի որ արդէն որոշում կայ տարեկան տուրքը աւելցնելու: Կը յաջորդէ Քոնթամինի (2–րդ կայան) եւ Հանի (3–րդ կայան): Նոյն օրը, Պերեկովուա յայտարարեց թէ դունաւոր հեռատեսիլի մը տարեկան տուրքը 533 Ֆր·էն պիտի անցնի 560 Ֆր·ի, սեւ – ճերմակն ալ՝ 343–էն 353–ի:

Պիզրոխոթի վիճակը ահաւոր պատկեր մը կը պարզէ: Հինգշաբթի օր, սուրհա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ատուածածնայ տօնին առթիւ, «Ցահոգի» լոյս չի տեսներ (Օգս· 15–ի եւ 16–ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է շաբաթավերջին: Մեր յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ Զորեքշաբթի (Հինգշաբթի, Օգս· 17–ի թիւ):

թեան մէջ չէ որ պիտի տարուինք այդ տունը լքելու փորձութեան, զայն քարով փոխանակելու ինքնախաբէութեան· ուրախութիւնը չէ որ պիտի մոռցնէ օրինակը Առաջին Հովիւին որ լերան վրայ քարոզեց, բացօթեայ աղօթեց ու ոչ ինք, ոչ ալ ինք չրջապատող բազմութիւնները մեծաշուք եկեղեցի, վամ ոսկեզօծ գմբէթ ունեցան իրենց գլխուն վերեւ:

Ա· Թ·

«ՓԱԿԱՊԻՄԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

«ԹՈՂ ԱՅԴՊԷՍ ԱԼ ՄՆԱՅ»

Ընթի այդ սրբապղծութիւնը: Զափազանցուա՞ծ է քննդոշումը: Թերեւս: Բառերը՝ իրենք՝ սրբապիղծ չեն սակայն: Գովեաւորեցին սեւ–ճերմակ ժապաւէնը, ցուցադրեցին: Դատարանն ալ եղաւ մեղսակից: Գիտութեան միջոցները չարաշահեցին անգամ մըն ալ:

Հիմա ի՞նչ ուղղութիւն տամ արձակուրդային ճանապարհիս: Այո, երբեմ Հալէպ: Հիմա հո՛ն ալ Օգոստոս է, անտանելի տօթ: Զոր, թէեւ: Նման եղա – ճա՞կ էր, տարիներ առաջ, երբ հաւաքուած էինք վարդանին տունը: Հոն էին Լորիսը, Գէորգն ու Խուրշուտը: Հաւաքուած էինք ժամանակ անցընելու, խաղալու: Տրամադրութիւնը կը բացակայէր ինծմէ: Կրնայի միայն ընկեր ըլլալ:

Մեծ է խորութիւնը սեփական մասնակցութեան: Կարելի էր խնդավառուիլ, միայն ճամակագրութեամբ սիրաբանելու հանոյքով: Կը շահէր ընկերս, հետեւաբար կը շահէի ես: *Փոքեր* էր խաղացուածը, հարկ էր սպասել մինչեւ ծայրը: Ա՛ւղ, միւսներուն համար: Շահողը եղաւ վարդան, ընկերս: Բաժնուեցանք եղբօր պէս:

Ի՞նչ պիտի ընէի գումարը: Անսովոր բան մը, արտասովորի բացակայութեան: Կ'որոշէի: Պիտի ամբողջութիւնը յատկացընէի գիրքերու: Անմիջապէս պիտի երթայի *Տարագճեան Գրատուն*, Հրշէջներու փողոց, գնէի *Ճըլպրանի* գործերը:

Արդէն կարդացած էի *Մարգարէն*, հրմայուած, երկար մնացած կախարդանիւթի տակ, ծրագրած նոյնիսկ թարգմանել: Ոչ միայն ծրագրած, ձեռնարկած: Հասած էի մէջտեղը, երբ կ'իմանայի, թէ ուշացած եմ արդէն:

Կը գնէի լիբանանցի բանաստեղծ փիլիսոփային տասնեակ մը գիրքերը, կը բերէի տուն, կը կարդայի, բանի մը տարի ետք, կը հետեւէին անոնք ինծի դէպի Պէյրութ: Պէտք է մնային սակայն խաւարտէ տուփերու մէջ, Օրհոդ Մարիէն վարձուած չափազանց սահմանափակ սենեակիս մէկ անկիւնը:

Հիմա, երբ կը կարդամ ամերիկացի բեմադիրին սեւ – ճերմակ ժապաւէնին պատահածը, կը յիշեմ ձըպրանը, բախտախաղի դրամով գնուած գիրքերը, կը յիշեմ խօսելու մնայուն ախորժակէ բանտուած մէկ պաշտօնակցուհիս: Տարածութիւն, տեղղութիւն տալու համար իր պատմութիւններուն, կը սկսէր անհեռուէն, շատ հեռուէն, հեռաւորութիւն ցատքելու պատրաստուող, շատ ետեւ գացող ձախորդ մարզիկին պէս, մինչեւ աւազախրում տանելով պատումի մը շահեկանութիւնը: Երբ պաշտօնակցուհիս կը սկսէր·

– Ահ, ճորէն 1952–էն սկսաւ, կը փսփսայի կողքիս նստողին ականջին:

Ըսելու համար որ ոչ ոք իրաւունք ունի ստորակէտ մը, ձայնաւիշ մը, նոյնիսկ երանգ մը փոխելու, ահաւասիկ կը յիշատակեմ ձըպրանը, անոր մէկ պատասխանը: Ռերականական սխալ մը եղած պէտք է ըլլար անոր գործածը, իգական – արականի համաձայնութեան սխալ մը: Երբ նկատել կուտայի, կարեւոր չէ թէ յաւակնութեան, նոյնիսկ մեծամտութեան մրցանիշի մը հեղինակը դառնար, կը պատասխանէր ան·

– Ինծմէ այդպէս ելաւ, թող այդպէս մնայ:

Ահաւասիկ մէջս ծուարած այլազան բնաւդատներէն մէկը համարձակութիւնը կ'ունենայ խօսք արտասանելու, մեզադրելու զիս·

– Կը տեսնեմ որ պաշտօնակցուհիդ մեղքը կը գործես նաեւ դուն:

Կը զայրանամ, կը սաստեմ: Ասիկա *նա* եմ: Ինչ որ արտօնուած է ինծի, արտօնուած է ոչ ոքի: Ոչ ոքի, կը հասկնա՞ս, պարոն բնաւդատ: Ես եմ աշխարհի կառեւորագոյն անհատը, աշխարհին կեդրոնն եմ ես, անոր առանցքը: Եթէ յանկարծ, ուրիշ մը *դուն* վերածէ *նա*ի, սկսի մտածել, գործել ինծի նման, *նա*–ին տայ իմ տուած կարեւորութիւնս, աշխորհ կը հասնի հո՛ն ուր հասած է տասնեակ հազարաւոր տարիներ ետք:

Օր մըն ալ պէտք է մեռնէր Օրհոդ Մարիի, պէտք է լէէի վարձու սենեակս, տանէի նաեւ գիրքերս: Անցած էր բանի մը տարի, տարօրինակ բան, անբնական ծանրութիւն ստացած էր խաւարտէ մանաւանդ այն տուփը, որ կը պարունակէր խաղի շահով գնուած գիրքերը: Հէֆեթթի մը հերոսին վերածուած, կ'ապշէի: Խոնաւորութիւնը *ցեխի* վերածած էր զանոնք: Չէի հաւատար: Կը վերցնէի ուրիշ մը: Բեկոր – բեկոր կը փշրուէր, կ'իյնար գետին:

Ունէի ապահովութիւնը, թէ ուրիշ օրինակներ անպայման որ պիտի գտնէի ուրիշ գրատան մը մէջ, կը մխիթարուէի:

Ինքնաճանաչողութիւն:

Ինծի կը թուի, թէ սկսայ ոչ միայն 1952–էն, այլ հասնելէ ետք այսօրուան, անցայ զայն ալ, ահա կը վազեմ, կը շարունակեմ վազել, ահա պիտի պատահի աւազախրումը:

Պէտք է վերադառնամ, նախքան որ անկումս վերածուի անվերադարձի:

Կը վերադառնամ՝ պարզապէս ըսելու՝ որ ո՛չ ոք իրաւունք ունի դպչելու արուեստագէտի մը գործին, նոյնիսկ եթէ որեւէ երկ աւարտած չնկատուի:

Կը վերադառնամ, փարիզի պատերուն ամրացուած կը գտնեմ ծանուցում մը: Ապահովագրական ընկերութիւն մը կը յոխորտայ, թէ *կ'ապահովագրէ* իր յաճախորդներուն *յանդուգն* արարքները: Աղուոր ձեւով ըսուած *պարապ* խօսք, կը մտածեմ: Շարժանկարի սեւ – ճերմակ ժապաւէն մը ներկել ո՛չ թէ *յանդգնութիւն* է, այլ՝ *անձարձակութիւն*, այլ՝ *ոտնձգութիւն*:

Իսկ ո՞վ կրնայ ապահովագրել *սրբապղծութիւնը*:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ

Ուրբաթ առաւօտ, Ֆրանսական ճայնասփիւռը կը հաղորդէր թէ 15 օր է Մոսկուայի մէջ անհետացած է Կարիկ Պասմաճեան, փարիզեան ցուցասրահի ծանօթ տնօրէնը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ներքին նախարարութիւնը փնտռտուքի ծանուցագիր մը հրապարակած է: Կ'ըսուի թէ Կ· Պասմաճեան վերջին անգամ Մոսկուա տեսնուած է, երկու շաբաթ առաջ, երբ կառք մը կը մտնէր: Կասկած կայ որ առեւանգումի մը զոհ դացած ըլլայ:

***

Անմիջապէս հետաձայնեցինք Տիկին Վ· Պասմաճեանի, որ դժբախտաբար, հաստատեց լուրը: Կարիկ Պասմաճեան պէտք է Փարիզ վերադառնար Յուլիս 31ին: Վերջին տեղեկութիւններու համաձայն, Մոսկուայի «Ռոսիա» պանդոկէն դուրս ելած է Յուլիս 29ին, կէսօրէ ետք, ոչինչ առնելով հետը, ինչ որ չի համապատասխաներ ուիֆ – էնտի մեկնումի մը եւ տեսնուած կարմիր հրապարակին մօտ, երկու հոգիի հետ: Խորհրդային հեռատեսիլը նկարն ալ սփռած է եւ փնտռտուքները կը շարունակուին:

Սրտանց կը մաղթենք, որ ժամ առաջ բարենպաստ լուծումի մը յանգի այս խորհրդաւոր անհետացումը եւ Կ· Պասմաճեան վերադառնէ իր ընտանիքն ու աշխատանոցը:

ԹԱՂՈՒՄ

ՎԼ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Հաշուապահ Պօղոսն էր մահացել: Տարիքն առած մարդ էր, դեռ Հայրենական պատերազմից թոշակառու: Բայց աշխատում էր մեզ մօտ, ի հարկէ լրիւ չանձնարեալ...: Շաբաթը մէկ, ամիսը երկու անգամ կը գար, նախկին սովորութեամբ հաշուէյը կը էֆեկտացնէր ու հին հին պատմութիւններ կը յիշէր Լոռիս Մելիքովից, Նէպից, Դրոյից, Ժդանովից...: Բա, լաւ էլ զբաղեցնում էր մեզ, մենք էլ՝ պարապ ժողովուրդ: Մի խօսքով, մարդ էր, մահացաւ: Հիմնականում էդ գործից հասկացող մի քանի հոգի ունէինք, ես էլ հետները: Հաւաքուեցինք, մտանք տնօրէնի մօտ՝ որոշելու մեր անելիքները:

– Հա, – ասում է, – ուղերք, ի՞նչ էք որոշել:

– Որոշել ենք թաղել, – ասում է հաշուապահ Կարապետը:

– Ճիշդ էք որոշել, – ասում է տնօրէնը, – ու եկէք էսպէս պայմանաւորուենք: Ուտելու – խմելու հարցը թողնում ենք իր հարազատներին, իրենց հետ պայմանաւորուել եմ: Մեր գործը կը լինի մեքենաները, մի քանի ծաղկեպսակ, հեռագիրը, դուցէ եւ մահախօսականը...: Փող հաւաքուե՞լ է...:

– Հաւաքել ենք, – ասում ենք, – բոլոր բաժիններից:

– Լաւ, – ասում է, – մի քիչ էլ դուրս կը դրենք, կը հերիքի...:

Մի խօսքով, ամէն մէկս մի յանձնա – րարութիւն առացած գնում ենք: Հաւաքւում ենք հանգուցեալի տանը: Ապրի մեր հիմնարկը, չնայած աշխատանքային օրւան, բոլոր մէկ մարդու պէս եկել էինք: Վայ թէ կիրակի լինէր, էդքան ժողովուրդ չհաւաքուէր: Ծաղկեպսակներն էլ ժամանակին բերւում են: Մեր անտեսադէտ Սերոբն է կազմակերպել: Տնօրէնը մօտենում է, սկսում է նայել: Մէկ էլ քարացած ինձ է դառնում:

– Այ տղայ, էդ Սերոբը հօ չի՞ գժուել, էս ի՞նչ է գրել վրան...:

– Ի՞նչ է գրել, – վախեցած հարցնում եմ ես:

– «Սիրելի նախկին կնոջից», – կարդում է նա, – հլա մի գրան կանչէիր:

– Ո՞ւմ, նախկին կնո՞ջը, – զարմանում եմ ես:

– Ի՞նչ ես չաչ – չաչ դուրս տալիս, Սերոբին կանչէիր:

Սերոբը մօտենում է:

– Այ տղայ, էս ի՞նչ ես գրել, ի՞նչ «նախկին կին»...:

– Հա, – ասում է, – ընկեր Դանիէլեան, էս մեր քեռի Պետրոսը, պարզւում է, երեք անգամ ամուսնացած է եղել...:

– Է, յետո՞յ, – սկսում է բարկանալ տնօրէնը, – ի՞նչ է, բոլորի վրայից պիտի ծաղկեպսա՞կ տարքէիր...:

– Չէ, – ասում է Սերոբը, – հնարաւոր չէր, էն երկուսը արդէն մահացած են... ճշդել եմ...:

– Իսկ հեռագիր կին չունի՞...:

– Ունի, բայց դուք առացիք, չէ՞ որ հարազատների հետ մենք գործ չունենք:

– Այ տղայ, բա որ էս կինը տեսնի:

– Տեսնի էլ, չի հաւատայ: Չէ՞ք տեսնում դիմամաղ անունը չեմ գրել: Կը մտածի՝ իր կողմից է...:

– Այ տղայ, ինքն էլ հօ «նախկին» չէ...:

– Նախկին է, – ասում է Սերոբը, – ննջեցեալի համար բոլորն էլ նախկին են: Քեռուս տղային եմ հարցրել, լեզուատան է...:

– Չլինի՞ բոլորն էլ նոյն ձեռով ես գրել...:

– Հա, – ասում է, – բոլորը... քեռուս տղան...:

– Լաւ, չատ լաւ, քեռու տղայ, հաշւէր, որ դու էլ գարձար նախկին: Գնա...

– Վարդան, – սկսում է անհանգստանալ տնօրէնս, – կարո՞ղ է հեռագրերն էլ է Սերոբը կազմել... իր էդ քեռու տղայի հետ...:

– Չէ, ասում եմ, – Վռամն է էդ գործով զբաղուել՝ պլանաժնի...:

– Էդ ո՞րը, Իջեւանցի՞ն...:

– Հա, – ասում եմ, – նա խելքը գլխին տղայ է...:

– Տեսնենք, տեսնենք...:

Այ մարդ, վայ թէ մի բան գիտէր: Դեռ չէինք հասել վերեվմանի տեղը, էս վրոմսը թռաւ մի քարի վրայ ու սկսեց:

– Ցարգելի ընկերներ, – ասում է, – թոյլ տուէք մի խումբ ցաւակցական հեռագրեր ընթերցել:

– Գուցէ դեռ ժամանակը չէ՞, – թոյլ փորձեցին ընդդիմանալ հարազատնե – րից:

– Ժամանակն է, – ժամացոյցին նայելով հաստատեց Վռամն ու սկսեց.

– Իջեւանից... էսինչ էսինչեանը էսինչ էսինչեանի հետ խոր վշտով ցաւակցում են սիրելի անժամանակ պապիկին, հայրիկին, հօրեղբօրը, քեռուն ու նրա լաւը վամեցող բոլոր հարազատներին... անատորագիր թիւ էսինչ, մէկ ռուբլի, 67 կոպէկ...

– Ցարգելի հեռագիրը, ընկերներ, – շարունակեց նա, – Նորից Իջեւանից է... այսինչ այսինչեանը, այնինչ այնինչեանը խոր վշտով, ցաւով ու տառապանքով իրենց կիսում են... կը նեղէք, իրենց վիշտն են կիսում իրենց մօրաքրոջ, նրա հօրաքրոջ, հօրաքրոջհարսի ու նրա տալի հետ... անատորագիր թիւ էսինչ, 1 ռուբլի 47 կոպ... հասարակ է ուղարկուած, ընկերներ...: Ցաւոր հեռագիրը... պատկերացնո՞ւմ էք, Նորից Իջեւանից... Արտասահմանեան մի հարազատ ունէինք էսինչ էսինչեանը եւ նրա զեկավարութիւնը չատ խորը վշտով կրկին ցաւակցում են յարգելի...

Վարդան, – թեւից քաշում է դուռնատուն տնօրէնս, – էդ անորմալին չուտ արա քաշի ցած, թէ չէ դրան եմ դցելու էս փոսը...:

Տնօրէնն մարդ է, ի՞նչ կարող ես անել: Մի կերպ համոզելով ցած եմ բերում Վրոմսին: Տեղը բարձրանում է մեր քառերի վարիչը՝ Ալազեանը: Տնօրէնը հարցական ինձ է նայում:

– Մահախօսական է կարդալու, չչնչում եմ ականջին, – ինքն է՝ գրել...:

– Կորանք, – գոյն ասելի է գցում տնօրէնը:

– Ընկերներ, – լսում ենք Ալազեանի ձայնը, – այսօր մեր կոլեկտիւի, մեր հանրապետութեան ու մեր Պետութեան համար չատ ծանր ու դժուարին ժամանակներ են սկսուել: Մահը, անզութ եւ անհասկացող մահը մեր շարքերից խլեց ու էդպէս անհատնացող էլ տարաւ մեր ընկերոջը, պապիկին, հայրիկին ու ես կ'ասէի՝ քեռուն: Արտասահմանեան մի շարք պետութիւններ ու նրանց արբանեակները ամէն ինչ անում են էլ աւելի սրելու միջազգային լարուածութիւնը եւ մեր դրութիւնը: Բայց մենք, ընկերներ, ամէն ինչ կ'անենք, որպէսզի պատուով փակենք եռամսեակը եւ բարձր ցուցանիշերով ամփոփենք յոբելենականը տարին...:

Մի երկու խօսք ընկեր քեռի Պօղոսի մասին: Համաձայն իր անձնական գործի տուեալների, նա եղել է ազնիւ պիւզացի, առաջատար բանուոր եւ մահացել որպէս մտաւորական: Ընկեր Պօղոսը ծնուել է մեր հանրապետութեան շրջաններից մէկում 1897 մեթր բարձրութեան վրայ ծովի մակերեւոյթից: Համաձայն իր ինքնակենսագրութեան, ընկեր քեռի Պօղոսը կոլանտեսութիւնում աշխատելով որպէս պահեստապետ՝ յատուկ պետական չատ կարեւոր ու պատասխանատու գործեր է կատարել թշնամու թիկունքում պատերազմից առաջ եւ յետոյ: Ինչ ասեմ, ընկերներ, մենք բոլորս այնպէս սիրում էինք նրան: Մեր հիմնարկի ժողովուրդը Պօղոս քեռու անունով էր կոչում մեր հիմնարկութեան պիլիարտանոցը, ճարտարան – պիւֆէն եւ տասնմի մի քանի սկզբնատառ: Դեռ մինչեւ հիմա էլ կանգնում է այն բարդին որ խաած ժամանակ ջարդել էր Պօղոս քեռին...:

– Վարդան, – ուսս հրում է անօրէնը, – վայ թէ նրան էլ վերցնելու ժամանակն է...:

Ալազեանին էլ ենք ցած բերում: Լաւ է, գոնէ նրանից յետոյ էլ խօսել ցանկացողներ չեն լինում: Արագ – արագ

ՄԻՋԻՆ ԱՍԻՈՅ ԹՈՒՐՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ Յուլիս 29–էն Օգոստոս 7, յօդուածաշարք մը ստորագրած է Լրագրող՝ Ճ. Պաչամըչ, Միջին Ասիոյ Թուրք հանրապետութիւնները չրջելէ ետք: Այդ հանրապետութիւններն են՝ Ֆիրկիզիատան, Ղազախստան, Ուզբեկիստան, Տաճիկիստան, Թիւրքմէնիստան: «Միլլիյէթ»ի լրագրողը զոնուած է իւրաքանչիւր երկրի մայրաքաղաքին մէջ ու հանդիպումներ ունեցած պաշտօնական անձնաւորութիւններու, եւ նաեւ տեղացիներու հետ: Յօդուածաշարքը որ ծրագրուած հետախուզական չրջապտոյտ մը աւելի ճամբոր – դական հանգիսի տպաւորութիւններու բնոյթը ունի, կը չեշտէ կարգ մը կէտեր:

Գլխաւորը, որ հասարակաց է հինգ հանրապետութիւններուն համար, նոր ժամանակներու կրօնական ազատութեան պատճառած զոհունակութիւնն է: Ղազախստանի մէջ ուրախութեամբ կը բացատրեն թէ 25–էն 50–ի բարձրացած է երկրին գործող մզկիթներուն թիւը, ու ծրագրած են 100–ի հասցնել: Ուզբեկիստան, Մորղրպային Միութեան մահմետական չորս դլխաւոր կեդրոններէն մէկն է ու հպարտութեամբ կը նշեն այս հանդամանքը: Տաճիկները կը փափաքին մայրաքաղաք Տուշանպէի մէջ խալամական ակադեմիա մը հիմնել. կը սպասեն որ կրօնքի վերաբերեալ օրէնքներ հրապարակուին, որպէսզի կարենան Քուրանի ուսուցումին ակսիլ: Իսկ Թիւրքմէնիստանի մէջ հպարտութեամբ ցոյց կուտան 2000 հոգիոց մէճիթի մը չինութիւնը որ սկսած է չորհիւ վերակառուցման բերած ազատութեան: Ամէն տեղ կը կրկնուի թէ երախտապարտ են Կորբաչովի քաղաքականութեան, որ տարիներ – րու արդելքներէն, սահմանափակումներէն եաք, կրօնական ազատութիւն բերած է իրենց ժողովուրդին:

Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն մշակելու տրամադրութիւններու մասին կը խօսին ամէնէն աւելի Ֆիրկիզները. հոն ալ դրդապատճառը անտեսական է. «արտաքին աշխարհին հետ կ'ուզենք մեր յարաբերութիւնները ընդլայնել. այս տեսակէտէն Թուրքիա մեզ կը շահագրգռէ» կ'ըսեն, աւելցնելով որ վտիտ ունին նաեւ Թուրքիոյ հետ զուգորդ քաղաքներ ունենալու: Մայրաքաղաք Ֆրունզէի մէջ դանդատ կը յայտնեն թէ իշխանութիւնները իրենց անցագրին մէջ «Թուրք» չեն արձանագրեր. կը մերժեն «մեռելեթի թուրք» կամ «ազերի» յորջորջուիլ: «Մենք Օսմանեան Թուրք ենք» կը պնդեն: Այս հանրապետութեան մէջ է նաեւ որ մշակութային օժանդակութիւն կը յուսան Թուրքիայէն:

Հակառակ որ մեծ մասով պահած են իրենց լեզուները, ազգային պատկանելիութեան պնդումը առաւելապէս նեցուկ ունի կրօնքը: Թուրքիոյ հանդէպ տրամադրութիւններն ալ միակերպ չեն: Ուզբեկիստանի մէջ իրենք զիրենք անտէր, անտիրական կը նկատեն, նոյնիսկ վշտացած են Թուրքիոյ հետաքրքրութեան բացակայութեան պատճառով: Իսկ Թիւրքմէնիստանի մէջ, լրագրողին «Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն ունի՞ք» հարցումին կը պատասխանեն: «Թուրքիայէն եկող չեղաւ. Իրանէն, Փաքիստանէն, Աֆղանիստանէն եկան»:

Թուրք լրագրողին յօդուածաշարքը հետաքրքրական է այս ընդհանուր նշում – ներուն առիթ տալէ աւելի, այն թեզարանքներուն համար զոր կ'ընէ «Միլլիյէթ»ի խմբագիրներէն Ա. Իօյմէնի: Յուլիս 31–ի թիւին «Այսօր» խորագրուած խմբագրականի սիւնակին մէջ «Արտաքին Թուրքերը» վերնագրով դրութեան մէջ ան կը չեշտէ թէ դիտարկուած տարբերութիւններէն անդին, կայ կէտ մը որ ուշագրութիւն կը դրաւէ. այս հանրապետութիւններուն ժողովուրդը Թուրքիայէն անկախալութիւններ ունի: Ու Ա. Իօյմէն կը չարունակէ. – «երբ «ակնկալութիւն» ըսուէր, աշխարհակալական մըտածումներ կը յիշուէին, ինչպէս էնվէր

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻ ՈՐԲԻՆ ՆԱՄԱԿԸ ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆԻՆ

Coopération Arménie մեզի փոխանցած է այս նամակը, զոր Արքիւր ներսիսեան ուղղած է Տիկին Միթերանի, առ ի շնորհակալութիւն Ֆրանս – Լիպէռթէի ղրկած ծրարին: Արքիւր ներսիսեանի հայրը մեռած է ազէտէն առաջ, մայրը մնացած է փլատակներուն տակ: Չինեը իր հոգատարութեան տակ առած է մօրեղբայրը: Նամակը կը հրատարակենք Ֆրանս – Լիպէռթէի հաւանութեամբ. –

Սիրելի Տիկին Միթերան,

Ազէտալի երկրաշարժը չար կատակ խաղաց իմ եւ իմ նման երեխաների հետ: Ձակատագրի չար բերումով ես էլ յայտնուեցի «որբերի ցուցակում»:

Երեւանում ինձ յանձնեցին Ձեր ուղարկած մթերքներով ու հագուստեղէնով ծանրոցը: Խոստովանում եմ արտասուելու չափ յուզուեցի, չատ տխրեցի, բայց չուրախացայ, նոյնիսկ այն ժամանակ, երբ ինձ տուեցին ճիշտ չալվար, որին այնքան երազում էի ունենալ:

Այսօրուանից արդէն մտածում եմ, թէ ինչով կը կարողանամ վարձահատոյց լինել Ձեզ: Հայը, յատկապէս Գիւմրեցին (Լենինականցին) չի սիրում պարտքի տակ մնալ: Ես էլ որոշեցի լաւ սովրեմ, լաւ մարդ դառնամ, դրանով վարձահատոյց լինեմ Ձեզ: Յետոյ էլ որոշել եմ, որ մեծանամ աշխատեմ, առաջին աշխատավարձով (վաստակով) Ձեզ նուէրների ծանրոց ուղարկեմ: Դա մեզ մօ ընդունուած է. առաջին աշխատավարձով ծնողներին ու իրենց չատ սիրելի մարդկանց նուէրներ են գնում:

Մօրաքոյր Միթերան չերմ չնորհակալութիւն եմ յայտնում Ձեր հոգատարութեան համար եւ ցանկանում Ձեզ ամենայն յաջողութիւն, երջանկութիւն եւ առողջութիւն:

Ցարգանքներով՝
ԱՐԹԻՒՐ ՌԱՖԻԿԻ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

վաշայիճ մտածումը՝ «երթանք Թիւրքիա տանը գրաւենք» կամ նման բաներ:

Դարաշրջանը անշուշտ նոյնը չէ: Ոչ պէսզի մարդիկ լեզուի, կրօնքի, բարեբարու ազատութիւն ունենան, այսօր այեւս պայման չէ որ երկիրներու սահմանները փոփոխութեան ենթարկուին: կը բաւէ որ տուեալ երկիր մը ընդունի յարգել «մարդկային իրաւանց սկզբունքները»: Հակառակ պարագային, այդ յարգանքը պահանջել ամէնուն իրաւունքն է:

Այս տեսանկիւնէն դիտուած, լեզուն, կրօնքը, բարբերը մերինին նմանող մարդոց մեր ցոյց տալիք հետաքրքրութիւնը, անարդարութեան պարագային համամարդկային այս իրաւունքը գործածել պիտի ըլլայ. այսինքն՝ շարժման անցընել միջազգային կազմակերպութիւնները, եւայլն»:

«Միլլիյէթ»ի խմբագրին ուշադրութիւնը գրաւած այլ կէտ մըն ալ Միջին Ասիոյ Թուրքերուն մշակութային ակնկալութիւններն են. գիրք, լրագիր, ձայներիզ, դուռ ու քաղաքներ: Սակայն այս մարզին մէջ հետաքրքրութիւնը գոհացնել դիւրին չէ, քանի որ «թուրք լեզուին ու մշակոյթին խնդիրները թուրիոյ սահմաններէն ներս իսկ չեն լուծուած: Ու այսօր, նոյն լեզուին ու մշակոյթին «արտասահմանեան» խնդիրները կը յայտնուին»:

Այս նչումներէն ետք, Թուրք լրագրողը անհրաժեշտ կը նկատէ հարցին առնչուած պետական քաղաքականութիւն մը ու կազմակերպութիւն:

Երեւութապէս ուղղակի կապ չունենալով հանդերձ այս բոլորը մեզի հետ, հետաքրքրական է դնել հարեւանցի կերպով տեղեակ ըլլալ այս դանդաղաձին տրամադրութիւններուն. դանդաղած, որ յատկապէս վերջերս որպէս կարեւոր գործօն, բազմաթիւ անդամներ ներքաշուեցաւ մեր քաղաքական կեանքին առընչուած վէճերու մէջ:

– Կը նեղէք, – ասում է, կարո՞ղ է էս ձեր կոլեկտիւը տուն էլ պիտի գայ...:

– Չէ, – հանգստացնում եմ նրան ես յետոյից, – ուտել – խմելը ձեզ ենք թողել... ու վախեցած նայելով տնօրէնիս սիրտս երեսին, աւելացնում եմ, մենք մեր գործը պրծանք...:

աւարտում ենք մեր գործը, թռում սարքում, պահնները չարում վրան ու յուսահատ, տանջուած զէմքով չարւում տնօրէնի յետեւից հարազատների ձեռքերը սեղմելու:

Հարազատներից մէկը թեքւում է տնօրէնի ականջին.

ԳՂՋՈՒԹԵ ԳՁՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ Յուլիս 20–ին դասախօսած է Երեւանի համալսարանի դասախօս՝ Խորէն Պալեան «Հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը Ե. դարէն մինչեւ ԺԸ. դար» նիւթին շուրջ: Այս ժամանակաշրջանը երեքի բաժնելով դասախօսը ծանրացած է իւրաքանչիւրին վրայ, առանձնացնելով Ե. դարը: Ան Սահակ եւ Մեսրոպ Հայրապետները նկատած է առեղծիչները՝ շարականներու համակարգին: Խորէն Պալեան որպէս կարող մեկնաբան, մէջընդմէջ ներկայացուցած է նաեւ շարականներու նմոյշներ:

***

ՆՈՐ ԶՈՒՂԱ եւ Սպահան այցելած է Հայաստանի տիկնիկային խումբը Յուլիս 30–ին, Թեհրանի մէջ ներկայացումներ տալէ ետք: Նոր Զուղայի «Արարատ» միութեան սրահին մէջ խումբը ներկայացուցած է «Դում դում իմաստունն ու անգիտները» խաղը: Ապա արուեստագէտները այցելած են Նոր Զուղայի եւ Սպահանի պատմական քանի մը վայրերը, ինչպէս Ս. Ամենափրկիչ վանքը, հայկական թանգարանն ու մատենադարանը:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Ալիք» օրաթերթի խմբագրատունը այցելած է Յուլիս 26–ին, Հայաստանի տիկնիկային թատրոնի խումբը, ընկերակցութեամբ Իսլամական Խորհրդարանի լրատուհայ զոյգ պատգամաւորներուն՝ Վ. Վարդանեանի ու Ա. Խաղամեանի: Խումբը հանդիպումներ ունեցած է նաեւ հայ ակումբին վարչութեան ու անդամներուն, նաեւ Իրանահայ Գրողներու Միութեան անդամներուն հետ:

***

ԳՆԱԼԸ Ս. Գրիգոր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 132–րդ տարեդարձի մասնաշնորհութիւնը կատարուած է Յուլիս 30, կիրակի, օր. պատարագած ու քարոզած է Շնորհք Պատրիարք: Պատարագէն ետք հին ու նոր սաղմոսդներու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարուած է, ապա արքուած է սիրոյ սեղան մը: Ճաշի ընթացքին Գնալըի Թաղային Խորհուրդի անդամակիցը ներկայացուցած է տարեկան տեղեկագիրը: Ապա Շնորհք Պատրիարք կոչ ուղղած է ներկաներուն որ իրենց նուէրներով զօրավիգ կանգնին կղզիին մէջ սրահ մը կառուցանելու ծրագրին:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ վերադրնին մէջ, Յուլիս 28–ին, Համազգային Հայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ ելոյթ ունեցած է Մարկ. Նշանեան, որ ներկայացուցած է իր վերջին հատորը, Նուիրուած հայ լեզուի պատմութեան: Ան անդրադարձած է հայերէնի տարբեր ժամանակաշրջաններուն, յիշեցուով կարգ մը տեսութիւններ, զորս զետեղած է հատորին մէջ: Այս առթիւ, ըսած է նաեւ թէ ըստ իրեն, բացի Միջին – Արեւելքէն եւ Հայաստանէն, Մոնրէալ միակ գաղութն է որ հայախօս սերունդները կրնայ հասցնել:

***

ՄՈՑԻ (Իրան) մէջ 1918–ին կատարուած հայկական ջարդերու ընթացքին նահատակուածներու ազիւններուը Յունիս 4–ին փոխադրուած են Թաւրիզ ու կրօնական արարողութեամբ թաղուած: Ազիւնները – որոնք սափորուած փոքրիկ դագաղին վրայ մէկմէկ ափ հող լեցուցած են նոյն ջարդէն վերապրած երկու եղբայրներ: Կրօնական արարողութիւնը կատարած է Ատրպատականի թեմի առաջնորդական տեղապահ Բաղրատ քահանայ Մելքոն – նեան կողմէ, մասնակցած են նաեւ Ուրմիոյ հովիւը եւ «Կոմիտաս» երգչախումբը:

ՕԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

ԳՐԵՑ՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Մեր քարոզի ընթացքին յատկապէս չեշտեցինք լրջութիւնը, որ իրենք առանձին չեն, այլ անբաժանելի եւ գործնական մաս կը կազմէին համայն Հայ Եկեղեցիին: Յանձնարարեցինք հաւատարիմ մնալ իրենց եկեղեցիին եւ Մկրտութեան ուխտին: Եղաւ ընդհանուր Խոստովանութիւն առին: Յաւարտ պատարագին՝ կատարուեցաւ հոգեհանգիստ պիւտճաքաղքի բոլոր Հայ նահատակներուն համար, հիներուն եւ նորերուն, ծանօթներուն եւ անծանօթներուն համար:

Պատարագէն յետոյ հրաւիրուեցանք հանդիպակաց տունը, ուր ճաշի սեղան սարքուած էր, լի ամէն տեսակ բարիք – ներով: Բերին նաեւ բրինճով լեցուած ու կարմրցուած գառնուկը, որ օրհնուելէն յետոյ բաժնուեցաւ ամէնքին: Սեղանը արդարեւ ճոխ ու առատ էր ամէն տեսակ ուտելիքներով: Ցետ երկար խօսակցութեան երբ հրաժեշտի ժամը հասաւ ամէնքն ալ կը յայտնէին իրենց խորունկ գոհունակութիւնը այս այցելութենէն: Մխիթարուած էինք նաեւ մենք, որ ի վերջոյ այս պատուական համայնքին ալ այցելելու առիթ ունեցանք: Ձամբան պահ մը իջանք իրենց դերեզմանատունը, որ չրջապատ չունենալուն՝ ոչ մէկ չիրմա – քար մնացած էր: Կար միակ քար մը հայերէն արձանագրութեամբ, զոր դիւզացիներէն մին ուրիշի մը քով տեսած լըլլալով, գնած, բերած ու տնկած էր գերեզմանատան մէջտեղը...

Մեր ճամբան նորէն պիտի անցնէր Մարդունէն, ուր թէեւ հոծ հայութիւն եղած է ժամանակին, իրենց եկեղեցով եւ վարժարաններով, բայց որչափ որ մեզի ծանօթ էր, ներկայիս հայ չէր մնացած: Կիւմիւշհաճըքէօյցիները առաջնորդեցին մեզ իրենց ինքնաշարժներով:

Կ'արժէ այստեղ յիշել, որ Պոլսոյ մէջ երրորդ եւ աւելի արդիւնաւոր տպարան հիմնողը 1694–ին այս քաղաքէն էր. Գրիգոր Մարգուանցին, որ 40 տարի չատ արդիւնաւոր տպագրական գործունէութիւն ունեցած է, հանդիսանալով Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի վերածնունդի չրջանին գլխաւոր տպագրիչը: Մեր հրապարակ Ցայտաւուրքի առաջին տպագրիչը Մարգուանցին եղած է 1706–ին:

Առաջին հերթին այցելեցինք Մարգուանի երբեմնի հռչակաւոր ամերիկեան Ս. Նաթալիա գոլէճը, որ հիմնուած էր 1883–ին: Դատելով տեսնուած չէնքերու եւ խաղավայրին ընդարձակութենէն, դժուար չէր հետեւցնել թէ մեծ կրթական հաստատութիւն մը եղած է, մանչերու եւ աղջիկներու անջատ – անջատ բաժիններով: Աշակերտութեան մեծագոյն տոկոսը Հայերէ բաղկացած է: Ըստ երեւոյթին այժմ բոլորովին պարապ է եւ ոեւէ նպատակի չի ծառայեր. որովհետեւ պաշտօնական պահակէ զատ կեանքի կամ եռուզեռի ոչ մէկ նշան տեսանք:

Կիւմիւշհաճըքէօյցիները առաջնորդեցին մեզ քաղաքէն դուրս եւ մեր յաջորդ երթալիք Զորում քաղաքի ճամբան դնելէ յետոյ ողջագուրմամբ հրաժեշտ առին ու քաժնուեցան մեզմէ: Ըստ ծրագրի այդ դիշեր Զորում պէտք էր մնայինք: Սակայն երբ այս քաղաքը հասանք, դեռ ցերեկ էր եւ հետեւաբար որոշեցինք վազանն մեր ծրագրին մէկ մասը այս երեկոյ գործադրել. այսինքն, այցելենք Եոզկաթ եւ դիշերը վերադառնանք Զորում: Սակայն ճամբայ ելնելէ ու ըստ բաւարարին յառաջանալէ յետոյ միայն տեսանք որ ճամբան թէեւ ասֆալթապատ՝ բայց չափազանց դիկ – դակ ըլլալուն մեր ինքնաշարժը պահանջուած արագութեամբ չէր կրնար ընթանալ. այնպէս որ երեք – չորս ժամ յետոյ երբ Եոզկաթ հասանք օրը երեկոյացեալ էր արդէն: Մեզի հետեւող «Թրաֆիք»ի պաշտօնեաներէն խնդրեցինք, որ մեզ առաջնորդեն քաղաքին կարեւորագոյն տեսարժան վայրերը: Առաջնորդուեցանք քաղաքի կեդրոնական ընդարձակ հրապարակը, ուր աչքի կը զարնէր ժամացուցասրահ մը, որուն գագաթը պսակուած էր մեծակակ անշարժ զանգակով մը, որուն վրայ զարնելով ժամացոյցի լեզուակը կը ծանուցանէր իր ժամերը: Երբ հրապարակ հասանք զանգակի վրայ իջան եօթը հարուածները: «Թրաֆիք»ի պաշտօնեաները ըսին, որ մօտակայքը կայ քաղաքին «Ջամլըք» մայրիներու անտառը, զոր կ'արժէ տեսնել: Ուղղուեցանք այնտեղ: Ձմեռան վերելք էր, ուրկէ աքանչելի տեսարան կը պարզուէր քաղաքին վրայ: Ուրեմն Ջամլըք ըսուածը խիտ մայրի ծառերու անտառ մըն է, որ այսօր վերածուած է ըզբօսավայրի, ուր ամառ առեն քաղաքէն ու գիւղերէն մեծ բազմութիւն կուգայ եղեր, զբօսնելու եւ վայելելու տեղւոյն չատ առողջարար օդը: Մարը մտնող ատրեւը հեռաւոր հորիզոնին վրայ ցնծած էր արդէն իր բազմերանգ գոյները եւ տակաւ առ տակաւ կը սուզուէր, առաւօտ մը բանալու համար հորիզոնի ետին, այս տեղ երեկոյանալէ յետոյ:

Զորում վերադառնալը մեզի համար լրական տաժանք մը պիտի ըլլար. կ'որոշենք գիշերել Եոզկաթ: Ըսուեցաւ որ քարմար պանդոկ չկար: Նորը, արդիական եւ թուրիսթիկ հսկայ հօթելը չինութեան մէջ տեսանք Ջամլըքէն ոչ հեռու: Ըսին որ մօտակայ Սօրկունի մէջ պանդոկ մը կար: Ուղղուեցանք այնտեղ: Սակայն Եոզկաթէն հեռանալէ առաջ պէտք է հաստատենք, որ չինուած է լայն ձորի մը երկու կողերուն վրայ, երկու լեռնաշարքերու միջեւ: Մէջտեղէն կը հոսի գետ մը: Ծաղկող քաղաք մը կ'երեւի ճարտարապետական դեղեցիկ ու հսկայ չէնքերով: Հիմնուած կը նկատուի Ջահանօղլու կոչուած Թուրք ցեղապետին կողմէ, որուն անունով կանգնուած դեղեցիկ եւ հոյակապ մզկիթը մինչեւ այսօր ալ քաղաքին երեւելի չէնքն է: Ջահանօղլուէն յետոյ անոր սկսած գործը չարունակած է Օհան Զորպաճը մեծահարուստ Հայը, որ ազդեցիկ անձնաւորութիւն եղած է թէ' Թուրքերու եւ թէ Հայերու կողմէ: Եոզկաթ ծովի մակերեսէն 1000 ոտք բարձր է– օդը չատ առողջարար է: Թուրքեր եղած են քաղաքին նախաքնակիչները. սակայն տակաւ առ տակաւ Հայեր ալ հաստատուած են այստեղ: Առաջին Պատերազմէն առաջ Թուրքերու թիւը հասած կը նկատուի չուրջ 245 հազարի. իսկ Հայոց՝ 29 հազարի, որոնք ունէին Ս. Աստուածածին եկեղեցի եւ երեք վարժարաններ: Մեր պաշտօնավարութեան սկիզբը – ները 15 – 20 տուն Հայեր կային այստեղ, այսօր, որքան որ մեզի ծանօթ է, հայ չէ մնացած հոս:

Եոզկաթը ձգելէն յետոյ կէս ժամէն հասանք Սօրկուն, ուր առաջնորդուեցանք Գարագայա պանդոկը, որ եթէ մեր վախճածը չէր, պէտք գիտեմ կ'ափսոսէր Զորում վերադառնալու մղձաւանջէն. ուստի առանց բարակը վնասելու տեղատուրեան ցանք մեզի յատկացուած սենեակները եւ մտանք դիշերային հանդիստի որուն չատ պէտք ունէինք:

Գ.
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԳԻՒՂԻՆ

Անձկութեամբ ակնկալուած անհատական երազ մը ի վերջոյ իրականացաւ օրերս: Ես բաժնուեցայ մեր դիւղէն երբ 8 – 9 տարեկան խելահաս պատանի էի: Գիւղին ամէն կողմերը լաւ կը ճանչնայի եւ կը սիրէի զայն: Երբեք չեմ մոռցած Յուլիսի այն տաք օրը (եթէ չեմ սխալիր դատ որ տարին 1922 էր), երբ հունձքի հսկայ դէզի մը վրայ կամնասայլ կը վարէի: Մայրս եկաւ եւ խիստ ոճով մը ըսաւ ինծի. «Ելիր, քեզ դպրոց պիտի ղրկեմ», ըմբռնասայլ եւ ըսի. «Ես չեմ ուզեր երթալ»: Մայրս ձեռքիս երկայնակէկ խթանը – «մհեակը» – ինչպէս կը կոչէինք զայն դիւղին մէջ, առաւ ու մէկ կողմ նետեց. յետոյ ձեռքս բռնելով կամնասայլէն զուրս քաշեց զիս. ես կը չարունակէի իմ ըմբոստացումս եւ չկամութիւնս չարունակ կրկնելով. – «Պէն կէթմեմ, պէն կէթմեմ». ամբողջ գիւղով Թրքախօս էինք. մինչեւ այդ տարիքս՝ մէկ հատիկ իսկ Հայերէն բառ չէի գիտեր. ոչ իսկ «մայրիկը», որուն տեղ մենք կը դործածէինք «ասպա» Թրքերէն բառը: Այն առնե մեծ – հօրեղբօրորդիս, Ամբակում Ակաս, որ այն օրերուն Թալասէն գիւղ եկած էր իր երէց եղբօր կինն ու մանկիկը տանելու, բռնեց միւս ձեռքէս, եւ առանց վարանոտութիւն տալու իմ ընդդիմութեանս, լացիս ու պոռչտուքիս, զիս օդին մէջ ճօճելով տուն բերին...: Անկէ յետոյ ոչինչ կը յիշեմ, թէ ինչպէս բաժնուեցայ մօրմէս, մեր տունէն եւ մեր գիւղէն. կ'երեւի ընդվզումս այնքան ուժգին եղած է, որ բոլորովին սպառած եմ, եւ բաժանման պահը ոչ մէկ արձանագրութիւն ձգած է յիշողութեանս մէջ: Յիշողութիւնս կը վերադառնայ երբ արդէն իսկ ճամբու վրայ ենք դէպի Պօղազլեան: Ամբակում Ակաս ձեռքէս բռնած միասին կը քալէինք. միաժամանակ կ'աշխատէր մխիթարել ու քաջալերելով զիս ըսելով, որ չատ աղուոր տեղ մը կ'երթայինք, ախպարիկս պիտի տեսնէի, Աբեններ եւ Արսէն Ականներս պիտի տեսնէի, նոր տեղեր նոր քաղաքներ պիտի տեսնէի: Միաժամանակ կը քչէր իշուկը, որուն վրայ նստած էր իր մեծ – եղբօր տիկինը դիրկը մանկիկ մը, զոր տանելու եկած էր Թալասէն, եւ մայրս առիթէն օգտուելով անոր կը յանձնէր զիս, որպէսզի ես ալ մտնէի Թալասի Ամերիկեան Գոլէճը, որ այն օրերուն վերածուած էր որբանոցի, եւ ուր գացած էին մեր գիւղի բոլոր հայ տղաքը եւ աղջիկները: Մնացած էինք ես եւ քոյրիկս միայն:

Ուրեմն այն օրէն ասդին անցած էին 67 տարիներ եւ յիշողութեանս մէջ ղրօսմըւած գիւղիս պատկերը երբեք չէր աղօտացած եւ կարօտը չէր մարած: Կը յիշէի մեր տան առջեւի «Պիւյիւք Փունարը», որուն երկու քարեղէն ապուպաներէն պադուկ ջուրը գիշեր – ցորեկ կը վազէր առատօրէն, ստեղծելով միօրինակ մեղեդի մը, որ մարդը քունի, հանդիստի եւ խաղաղութեան կը հրաւիրէր: Կը յիշէի այս աղբիւրին մօտ գիւղին գրեթէ պորտը կազմող խոշոր «Հեթիկ Թաչը»ն, ուր գիւղացիները իրենց ցորենը կը գիւղէին, գոյն աղբիւրի վայտէ երկար գուռին մէջ լուալէ յետոյ, որպէսզի ջուրը քաշուէր ու չորնար: Կը ճանչնայի գիւղի ընդարձակ «Պաղը», ուր ամէն ընտանիք իր այգին եւ մրգաստանն ունէր: Վերջապէս կը յիշէի «Թանտրը Թօփրաղը», որուն կարմիր եւ կարծր հողէն չինուած էին գիւղին բոլոր թոնիրները: Կը յիշէի տակաւին «Տէլի Քեչիչը» որ գիւղին հասարակաց ուխտատեղին էր, ուր կար չատ փոքր աղբիւր մը, որուն վրայ հովանի կ'ընէր ուռենիի մենաւոր ծառ մը: Առհասարակ այստեղ ուխտի եւ աղօթքի կ'երթային երբ երաչտ տիրէր, երկինքէն անձրեւ խնդրելու համար: Անոնցմէ հատ մը տպաւորուած կը մնայ մտքիս մէջ: Թուրքերն է որ թեւադրեցին Հայերուն «Տէլի Քեչիչ» երթալ անձրեւի համար, սովի տարի էր, եւ սաստիկ երաչտ: Հայերու մնացորդացը իրենց աղքատիկ պարէնեղէնն ձաւար եւ իւղ հատաքեցին, չեմ դիտեր թէ միս ալ դտա՞ն: Խմբով «Տէլի Քեչիչ» գացին. կրակ վառեցին. կաթսաները տարքեցին եւ ակսան ձաւարը եփել: Գետնի վրայ երկայնակէկ սփռոց մը փռեցին. տարիքաւորներ չարուեցան «սեղանին» երկու կողմերը, ոտքի վրայ, ամէն մարդ իր ձեռքերը ծալած փորին վրայ: Մէկը աղօթք մը արտասանեց. կ'ենթադրեմ որ «Հայր Մեր»ը պիտի ըլլար, որովհետեւ երկար չտեւեց: Նստան ուտելու: Իսկ մնացեալ ժողովուրդը հայ, Թուրք, ամէն ոք իր ամանը ձեռքին մօտեցան կաթսային ուրկէ մէկը խոշոր փայտէ չերեփով կը լեցնէր ամանները: Հազիւ ժամ մը անցած էր, երկինք ամպերով ծածկուեցաւ, կայծակ մը չատաչեց եւ յանկարծ խոշոր կաթիլներով ատատ անձրեւը սկսաւ տեղալ. փախչող – փախչողի եղաւ. մէկ կողմէն իրենց ձեռքի ամանէն փիլաւը կ'ուտէին, միւս կողմէն կը փախչէին. Ամէնքս ալ աղուոր մը թրջուեցանք, որուն համար ամէն ոք ուրախ ու երջանիկ էր, ներառեալ դիւղին արտերը եւ համայն բնութիւնը: Կը ճանչնայի գիւղին բոլոր վայրն ծպտիկները, ուտելի խոտերը, «եմլիքը, թէքէ սախալըն, կրծելիքը, (բառը թրքերէն կը կարծէինք) թափանը» եւայլն:

(Շար. 2)

(Շար· Ա· Էջէն)

կան հրետանին երկրին մէկ երբորդը ռումբերու տարափի մը ենթարկած է, ամբողջ օրը: Մինչ սովորութիւն դարձած էր ռմբակոծութիւնները դիւրեւան վերապահել, առաջին անգամ ըլլալով, Սուրիա այդ դաղարն ալ չէ յարգած, չարունակելով քիչ մը աւելի ատոմկացնել տարտափի մթնոլորտը, որու մէջ կ'ապրի այդ տարաբախտ ժողովուրդը: Հինգշաբթի օր 23 մեռեալ, 123 վիրաւոր կար, ռումբերէ վնասուած էին նաեւ պինուորական կառավարութեան բնակավայրը եւ Ֆրանսայի դեսպանատունը:

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ հարցը առկախ կը մընայ եւ հակառակող լուրերն ալ չեն պակսիր, մանաւանդ մինչ կը վերաբերի Իրանի եւ Միացեալ – Նահանգներու բանակցութիւններուն: Քուէյթի մէկ օրաթերթը՝ Ալ Սիասա կ'ամբաստանէ Իրայէլը, որ չէյհՕպէյիա առեւանգած է ձախողեցնելու համար ամերիկացի պատանդներու ազատ արձակման մէկ ծրագիրը, զոր առաջարկած կ'ըլլայ ՊԱԿ–ը: Ըստ թերթին, եթէ յաջողէր այդ ծրագիրը, Ափղաթ Սպիտակ Տունն պիտի ընդունէր Ուրեմն, իսրայէլեան զաղտնի ապատարկութիւնները տեղեկանալով այս ծրագրին, հաղորդած են առ որ անկ է եւ առեւանգումը վատարած կ'ըլլայ պատերազմական նախապարին խոկ հրահանգով:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ դեռ կառավարութիւն չունէր Ուրբաթ օր, մինչ երկրին մէջ տընտեսական եւ ընկերային կացութիւնը կը վատթարանայ: Ցիշենք որ լեհական Միութեան նոր կազմն է· – ՓՈՒՓ (Համայնավար կուսակցութիւն) 173, Սոլիտարնոսկ 161, դիւզացի 76, դեմոկրատ 27, կաթողիկէ (իշխանութեան մօտ) 23:

ՍՈՒՇՎԻՑԻ կարմեղի հարցը, ոչ միայն չի կարգադրուիր, այլեւ՝ ալ աւելի սուր բնոյթ առաւ վերջին օրերը, երբ կարգինալ Մաչարսկի սպառնաց առկախել նոր կարմեղին չինութեան աչխատանքները, դատապարտելով Հրեաներուն հանած ազմուկը եւ կատարած «յարձակումները»: Վատիկանի ձայնասփիւռն ալ արձագանգած է լեհ ծիրանաւորին յայտարարութեանց առանց մեկնաբանութեան: Կարգինալին համար՝ նման արարքներ եւ վարուելակերպեր (իմա՛ Հըրեաներուն) դէմ են հրէադրիստոնեայ կեդրոնի մը չինութեան: Անկարելի է հակել փոխադարձ յարգանքի վայրի մը չինութեան յարձակողական պահանջատիրութեան նման մթնոլորտի մը մէջ:

ՎՐԱՍՏԱՆի Գերագոյն Խորհուրդի ենթայանձնախումբը, որու պաշտօն տըրուած էր քննութիւն կատարել Թիֆլիսի Ապրիլ 9–ի ցոյցին արիւնալի դրուագին շուրջ (20 մեռեալ) այն եզրակացութեան յանգեցաւ որ վրացական իշխանութիւնները «ապօրինի արարքներու» դիմած են: Ենթայանձնախումբը կը չեշտէ որ ցոյցերը «խաղաղ բնոյթ» ունէին, չէին վտանգեր բնակչութիւնը եւ վրացական դեկավարութիւնը սխալ հաշիւի հետեւանքով ուժի դիմեց, ոչ պատճառ վար, ոչ ալ անհրաժեշտութիւն: Ուրեմն պատասխանատուները պէտք է հաշուետու ըլլան:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ հարաւ – արեւելեան ծայրագրջանին մէջ պինուորական երկկողմանի պատրաստութիւններէ ետք առաջին բախումները տեղի ունեցած են քիւրտ մարտիկներու եւ թուրք պինուորական ուժերու միջեւ: Երկու ժամուան դործողութեան ընթացքին ռմբակոծուած են Ճուտի լերան այն քարայրները ուր կը կարծուէր թէ քիւրտ պինեալ խմբակներ կը պատսպարուէին: Ուրբաթ առաւօտեան թուրք մամուլը կը յայտնէր թէ 20 ֆիւրտեր մեռած են պինեալ գործողութեան ընթացքին ու ապահովութեան ուժերէն երկու հոգի վիրաւորուած են: Շարժումը մեծ խուճապ առեղծած է շըրջանին մէջ, ու էրուէի, Շըրնաքի դիւղացիները տուն, տեղ լքելով մօտակայ քաղաքները կ'ապաստանին: Իսկ պետութեան կողմէ նշանակուած անտառապահները քիւրտ մարտիկներու սպառնալիք – ներուն տեղի տալով, հրաժարած են լրենց պաշտօնէն ու տրուած զէնքերը տարած յանձնած ապահովութեան ուժերու տեղական հրամանատարութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Thanks you, U.S.

Այս չաբթուընէ խորհրդային տասը որմնադիրներ կ'օգնեն 4 տուներ չինելու համար ամերիկացի հողագործ աղքատ ընտանիքներու առ ի երախտագիտութիւն Միացեալ– Նահանգներու բերած օգնութեան Հայաստանի երկրաշարժին առեն (Դեկ· 7, 88):

Աչխատանքներ կը տարուին Եաքիմա հովիտը, Ուաչինկթընի նահանգին հողագործական մէկ հարուստ չրջանը, ուր ամէն ամառ եղանակին աչխատողներ կուդան կեռասի, խնձորի եւ այլ պտուղներու քաղին համար:

10 խորհրդային քաղաքացի եւ 10 Ամերիկացի ամբողջ ամիսը պիտի յատկացնեն չորս տուներու եւ խնամքի կեդրոնի մը կառուցման: Խումբը կազմուած է Ցուլիսին, երբ 10 Ամերիկացիներ Հայաստան գացեր են վերաչինութեան աչխատանքներուն օգնելու համար:

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՉՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԻՑԼ· – Տէր եւ Տիկին Ժ· Ճամուսեան 100 Ֆր·:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սիրաւոյշ Մարկոյեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պարտատուութեան համար· – Տիկին Հարէլեան եւ իր ընկերուհիները 550 Ֆր·, Ժերմէն Գործակատարեան եւ Աճէմեան 200–ական Ֆր·: Տիգրան – Հռիփսիմէ Ամէնօրեայ մանկապարտէզին՝ Տէր եւ Տիկին Ճարիքեան 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Զարեհ Փէհլիվանեան 250 Ֆր·:

«ՀԱԿԱ – 89» ամառթերթին 9–րդ թիւը (Ցունիս) մէկ միլիոն կը նախատեսէր ցուցարարներու թիւը, Օգոստոս 15–ին, Քոնքորտի հրապարակը, ինչ որ քիչ մը չափազանցուած պէտք է ըլլայ: Ատուածածկայ առաւօտը պատարագը պիտի մատուցուի Լուվրի սիւնաչարքի առջեւ (Քոնքորտը մերժուած ըլլալով): Այս ցոյցը կազմակերպուած է նչելու համար երկհարիւրամեակը «Ֆրանսական վնասարեր Ցեղասպանութեան»:

Այս չաբթուընէ խորհրդային տասը որմնադիրներ կ'օգնեն 4 տուներ չինելու համար ամերիկացի հողագործ աղքատ ընտանիքներու առ ի երախտագիտութիւն Միացեալ– Նահանգներու բերած օգնութեան Հայաստանի երկրաշարժին առեն (Դեկ· 7, 88):

Աչխատանքներ կը տարուին Եաքիմա հովիտը, Ուաչինկթընի նահանգին հողագործական մէկ հարուստ չրջանը, ուր ամէն ամառ եղանակին աչխատողներ կուդան կեռասի, խնձորի եւ այլ պտուղներու քաղին համար:

10 խորհրդային քաղաքացի եւ 10 Ամերիկացի ամբողջ ամիսը պիտի յատկացնեն չորս տուներու եւ խնամքի կեդրոնի մը կառուցման: Խումբը կազմուած է Ցուլիսին, երբ 10 Ամերիկացիներ Հայաստան գացեր են վերաչինութեան աչխատանքներուն օգնելու համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN
de ST. RAPHAËL (VAR)
107, Avenue du Maréchal Lyautey

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian*.

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

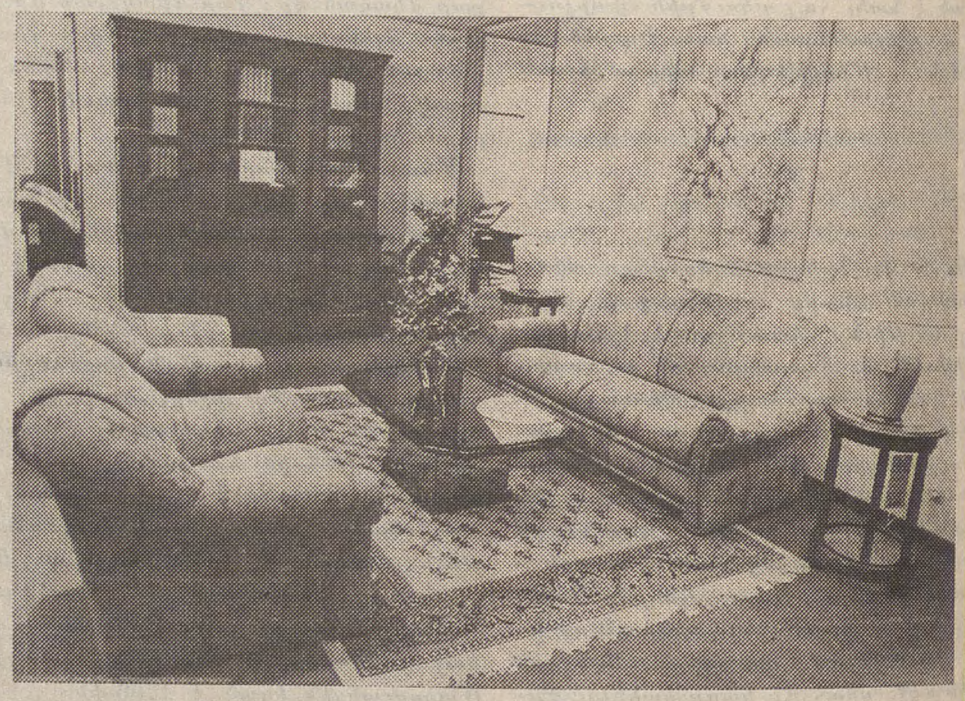
13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

• *Tombola avec de nombreux lots* •

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

* Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
* Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
* Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 17
JEUDI
17 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՃՐԱԳ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.078
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.078

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ԱՆԽՆԱՅ ՋԱՐԴ

ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԲ, ԻՆՉՈՒ

ՖՐԱՆՍԱ.
ՋԱՆՔ ՉԻ ԽՆԱՅԵՐ

ԱԳԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ԿՈՉ ԸՐԱՒ

Շաբաթներջը կրկին ու կրկին ահազանդ եղաւ Պէյրութի համար: Ըսինք արդէն որեւէ ածական աւելորդ է եւ հոգեկան խօսքերն ալ վրդովեցուցիչ բան մը ունին այլեւս: Համաշխարհային կեդրոնացումը ալ չափ մը ունի եւ ոչ ոք գիտէ ընդվզի եթէ ըսենք որ ոչ Պապին արձանագրութիւնն զգալուքը եւ աղօթքը, ոչ ալ նախագահ Պուշի սրտին սեղմումը կրնան իմաստ ունենալ նման ողբերգութեան մը առջեւ: Ամէն օր ու գիշեր Սուրիա անհնայ կրակեց ձեռք ձգելու համար քրիստոնեայ գօտիին ռազմագիտական բանալին՝ Սուք – ալ – Ղարպ, բայց չյաջողեցաւ եւ զօր. Աուն հպարտութեամբ զայն նկատեց իր «վէրահաւն»ը: Ամէն մարդ գիտէ որ մեղաւորը Սուրիան է, նոյնիսկ արաբական Լիկայի այն երեք պետութիւնները (Սաուտի Արաբիա, Մարոք, Ալժերիա) առաջին անգամ ըլլալով չվարանեցան անունը տալու: Բայց, ի՞նչ կը փոխուի: Աւատ չատ կարեւորութիւն չի տար եւ կը դոհանայ օգանաւով ալ չմարակոծել, հաստատելու համար, ինչպէս յայտարարեց Փարիզի իր դեսպանը, որ Լիբանանի պաշտպանութեան ձեռնարկած է, Լիբանան՝ «եղբայր երկիր մը»:

Մեռեալ ու վիրաւոր չի հաշուուիր իսկ: Եւ պէտք է ըսել որ վերջին օրերուն միայն Ֆրանսան էր որ իրար անցած էր, դիւանագիտական ճակատի վրայ, հոս հոն բանագնացներ ղրկելով (Մոսկուա, Դամասկոս, Ալժերիա, Ռապաթ, Վաթիկան) եւ ստիպելով ապահովութեան Խորհուրդը որ ստիպողական նիստ գումարէ: Այդ նիստը գումարուեցաւ եւ Խորհուրդը որոշեց կոչ մը ընել անմիջական հրադադարի մը համար, վստահութիւն յայտնելով միշտ արաբական Լիկայի երբեակին լուծումի մը յանգելու համար:

Ի՞նչ լուծում: Զօր. Աունի համար, լուծումը Սուրիոյ մեկնումն է Լիբանանէն, վերջ տալը իր դրաւումին: Ճնշումներ համար, անշուշտ ճիշդ հակառակն է, լուծումը՝ Աունի մէջտեղէն վերնալն է: Այլ խօսքով ոչ ուրիշ բան քան ինքնկլը:

Ձիշդ է, որ Մարտ 14–էն ի վեր, երբ Աուն պատերազմ յայտարարեց Սուրիոյ, ոգեւորութիւնը աւելի մեծ ծաւալ առաւ, արդէն մօտ 1000 մեռեալ կայ քաղաքացիներու մէջ: Ուրեմն, յանցաւոր է: Բայց, ինչպէս լաւագոյնս կը վերլուծէր Լիպերասիոնի քրոնիկագիրը (Օգս· 14), տարբերութիւնը այն է որ կացութիւնը նոյնքան ծանր էր առաջ, պարզ թէ ցոցայատ չէր: Ի՞նչ պիտի ընէր Աուն. բարձրաձայն քաւ որ Սուրիա ապօրինի կը գրաւէ Լիբանանը եւ ամէն ձեւով կ'օգտուի (ահաբեկչութիւն, պատանդ, թմրեցուցիչի առուծախ) : Ուժը ունէ՞ր դէմ դնելու: Կարծեց: Այսօր, միայն իրաքն է, որ կը համարձակի յայտարարել թէ Աունի կողքին է: Ճնշումները, որ ինչպէս ըսինք Աունի բնաջնջումով միայն լուծում կը տեսնէ, կը ծաղրէ ալ Ֆրանսայի մարդասիրական օգնութիւնը եւ անոր ղրկած «հինցած դեղերը»:

× Ֆրանսա հրթիռաթափ մարտանաւ մը ղրկեց Պէյրութի բացը, ի հարկին՝ ներկայ պատասխանելու համար 7000 Ֆրանսացիներու, որոնք միշտ Լիբանան են եւ նաեւ Լիբանանցիները:

× Պապը Պէյրութ երթալ կ'ուզէ եւ կոչ կ'ընէ Սուրիոյ որ վերջ տայ «ցեղասպանութեան»:

× Փարիզի մէջ, Սուրիոյ դեսպանատան առջեւ բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցաւ:

ԱՐՑԱԽ

ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՏԹԱՐԱՑՈՒՄ

ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԶՈՀԵՐ

ՑՈՑՑԵՐ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Կարելի չեղաւ Զորեքշաբթի առտու կապ հաստատել Երեւանի հետ, ստոյգ լուրեր ստանալու համար Ղարաբաղի կացութեան մասին եւ Բաքուի ցոյցերուն, որոնց վերաբերեալ մանրամասնութիւնները չատ հակասական են փաթիլեան մամուլի օգոստոսեան այս թիւերուն մէջ:

Առաջին լուրը կը վերաբերէր ցոյցի մը, որ տեղի ունեցած էր Բաքու, Շաբաթ օր, (3–րդ Շաբաթն էր) ուր չուրջ 80·000 Ազերիներ կրկին պահանջած են երեսփոխանական նոր ընտրութիւններ Ադրբեջանի համար եւ կոչ ըրած են գործադուլի չարժումի մը: Անոնք կը պահանջեն նաեւ լուսարձելի վերացումը, հետապընդումներու դադրեցումը բանտարկուած ազերի ազգայնականներու դէմ եւ Ադրբեջանի տնտեսական եւ քաղաքական ինքնավարութիւնը: Ցոյց մը եւս տեղի ունեցած է, այս անգամ, Երկուշաբթի օր: Այս առթիւ, ազգայնականները ջնջած են, մինչեւ Շաբաթ, գործադուլի հրահանգը: Այս գործադուլը պահանջեր է ձեռք ձգելու համար Լ· Ղարաբաղի կառավարման յատուկ կոմիտէի ջնջումը:

Բայց, ինչ որ աւելի մտահոգիչ է, զոհերն են, Ազերիներու եւ Հայերու թախումներու հետեւանքով: ԹԱՍ լուկ կը խոստովանի «Մեռեալներու եւ վիրաւորներու թիւը մշտական կ'աւելնայ Հայերու, Ազերիներու եւ օրքերու մէջ»: Ներքին Նախարարութիւնը պաշտօնատարներ ղրկեր է Ստեփանակերտ, բայց, հակառակ բանակի (հազարաւոր զինուորներ) ներկայութեան ճամբաները փակ են, փոխադրութեան միջոց չկայ եւ ազգամիջեան բախումները կը չարունակուին բնակիչներուն իսկ չինած ղէնքերով եւ ռումբերով: Հայերու համար անընդունելի է նաեւ որ Բաքուի մէջ ցոյց կատարուի (Երկուշաբթի) երբ պաշարման վիճակ կը տիրէ եւ դեռ այդ ցոյցով ալ կրկին կը պահանջուի որ Ղարաբաղը մնայ Ադրբեջանի Հանրապետութեան մէջ:

ԹԱՍ կ'ըսէ նաեւ թէ կառավարման յատուկ կոմիտէն եւ Ներքին Նախարարութեան ներկայացուցիչները «յաւելեալ միջոցներ» ձեռք առած են «ամրապնդելու համար բնակչութեան ապահովութիւնը եւ արգելք հանդիսանալու զանգուածային խռովութեանց»: Զօր· Շահալին ալ Ստեփանակերտ ժամանած է:

Պրաւդա, որ առենէ մը ի վեր լուռ էր, ողբերգական պատկեր մը կը պարզէ կացութեան: Լ· Ղարաբաղի դէպքերը կ'ուրակէ· – «Հակասահմանադրական փորձեր կառավարման փոխբնորանք կառոյց մը ստեղծելու»: Կը թուի, որ ըստ թղթակիցներուն, վերջերս ընտրուած ինքնաժամերուն վրայ եւ գլուխէն վիրաւորուած նախքան Ջրամոյն ըլլալը:

Ծնած Մարսէյլ 1933–ին, ողբացեալը դրականութեան եւ աստուածաբանութեան լիսանս ունէր Սթրազպուրկի համալսարանէն:

Պօմոնէն (Մարսէյլ) առաջ, հոգեւոր հովիւն էր Վալանսի, ապա՝ Իսի– լէ – Մուլինոյի Աւետարանական եկեղեցւոյ: Հիմնադիրը եղած է Պօմոնի Այնի Մշակութային Կեդրոնին: Նախագահն էր նաեւ Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու միջազգային Խորհուրդին: Հեղինակն էր հատորի մը՝ «Le mouvement évangélique arménien»:

Ջաւակը պատուելի Վահան Սահակեանի, վերապատուելի Ժան – Դանիէլ Սահակեան մեծ յարգանք կը վայելէր իբրեւ լրջախոհ եւ ողջամիտ անձ մը:

Մեր ցաւակցութիւնները Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ եւ ողբացեալին ընտանիքին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայաստան ծանրակշիռ չատ մը հարցեր ունի· անոնց մէկ մասը նոր չէ· միայն թէ այսօր աւելի մտահոգիչ բնոյթով կը ներկայանան անոնք, որովհետեւ երկրաչարժէ հետեւանքները երկարած են մինչեւ անյուսալի անկիւնները: Երկրին կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա· քարտուղար Ս· Յարութիւնեան Յունիս 25–ին, Կեդր· Կոմիտէի նիստին կարդացած է ընդարձակ զեկուցում մը, ուր մէկ առ մէկ կը քննուին մտահոգութիւն պատճառող մարզերը:

Անոնց գլխաւորը, որ կը գրաւէ զեկուցումին մեծագոյն մասը, գիւղական խընդիրն է· գիւղերու, գիւղային շրջաններու անտեսումը, ու անոր հետեւանքով բնակչութեան գաղթը դէպի քաղաքները: Ս· Յարութիւնեան չանտեսեր իր խօսքերը թուական տուեալներով ալ հաստատելու կարեւորութիւնը· ընկերային երկարամեայ անտեսումը յանգած է 124 գիւղի ամայացումին· այսօր անոնցմէ 54 հատը քարտէսէն բոլորովին ջնջուելու վտանգին ենթակայ են:

Գալով երկրաչարժին հետեւանքներուն· տասնեակ հազարաւոր մեռելներ, կործանած չէնքերէ զատ հողամշակութեան մարզը երկու միլիառ ռուբլիի վնաս կրած է: Այլ ծանր պարագայ մըն է այն, որ երկրաչարժէն տուժած 16 շրջաններ երկրին հացահատիկներու եւ պետնախնձորի բերքին 50 տոկոսը, միսի 30, իսկ կաթի 42 տոկոսը կը հայթայթէին: Որպէս զարման նախատեսուած է գիւղական բնակավայրերու մէջ մէկ միլիոն 650 հազար քառ· մեթր տարածութեամբ բնակելի տուներ կառուցանել:

Գիւղերու եւ հողամշակութեան հարցերուն մասին երկարօրէն խօսելէ ետք, Ս· Յարութիւնեան կ'անդրադառնայ զանազան մարզերու թերացումներուն· հոս ալ առաջին գծի վրայ է աղէտի շրջաններուն վերարարութիւնը· պետինը աղէտի գօտիին մէջ ամէնը 28 միլիոն ռուբլի

Ուրբաթ օր, Օգս· 11–ին, եղերական վթարն մը ունեցած է Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու նախագահը՝ վերապատուելի Ժան–Դանիէլ Սահակեան, Լա Սիոթայի բացը, անկումի հետեւանքով: Կը թուի որ վերապատուելին որ ճկնորսութիւն կ'ընէր սահած է

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ԺԱՆ – ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ԱՐԿԱԾԱՄԱՀ

(Շար·ը Դ· Էջ)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

«ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՍԵՒԵՌՈՒՄՆԵՐ» (1988)

(Հեղինակ՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱՆ)

Գրախօսեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Ներկայանալի զեզատիպ ու ճաշակաւոր կերպով պատրաստուած հատոր մը, որ կը մկկատիղէ նախկինին լիբանանահայ եւ այժմ ամերիկահայ, բոլորին ծանօթ դէպի եւ հանրային գործիչի մը, արդարեւ մտաւորական Երուանդ Ազատեանի գրչէն ելած յօդուածներուն մէկ մասը: Ընդհանրապէս գրական վերլուծումներ եւ անձնական զեզումներ՝ դէպքերու կամ երեւոյթներու դիմաց, որոնց նիւթերը կրնան վազմեն հայ գրականութեան նուիրեալներ եւ անոնց անխուսափելի ճակատագիրը, որպէս սիւնագրական գրչի մշակ:

Երուանդ Ազատեան, անոնցմէ ամէն մէկուն կը մօտենայ մեծ համակրանքով եւ հարազատ վայել անկեղծութեամբ ու զուրգուրանքով, կը բաժնէ իրենց ցաւերը, դժուարութիւնները, նեղութիւնները, եւ հակառակ իր զուսպ ու համբառաւար խառնուածքին, չի քաշուիր ի հարկին ամենայանդուգն բառերով եւ չէշտակի բողոքն ու ցասումը աղազակելու այն անարդարութեանց դիմաց, որոնք կրնք գործուին հայ մտքի ու գրականութեան ծառայողներուն:

Հատորը կը հրատարակուի Լա Վըրնի (Գալիֆորնիա) Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի հրատարակութիւններու շարքին, Երուանդ Ազատեանի գրական – հանրային գործունէութեան երեսնամեակին առիթ (1958 — 1988): Իրրեւ մուտք, հեղինակը համեստ քանի մը տողերով առաւելաբար իր սրտի ազնիւ ու անկեղծ խօսքը կը բերէ բոլոր անոնց, որոնք գինքը կարդացած, սիրած ու քաջալերած են, օգնելով այս զեզեցիկ գործին իրականացման՝ յարատեւ խրախոյսով եւ սիրայօժար թէքնիք ու զեզարուեստական աջակցութեամբ: Մենք ալ շնորհակալ ենք այս առիթէ իրենց, կը միացնենք մեր երախտագիտական խօսքը՝ հեղինակին անկեղծ արտայայտութիւններուն, ինչպէս մարդ աննկարագրելի լիացում մը կ'ունենայ երբ թոքերը կը լեցնէ բուրմունքովը թարմ հացին, փուռէն ելած՝ տաք – տաք, օրհնենք կարդալով մշակին մինչեւ հացթուխը, բոլորին:

Իրականութեան մէջ, Երուանդ Ազատեան ինքն ալ զրեթէ ամբողջ կեանք մը տուած է իր ժողովուրդին, մշակոյթին ու կրթական — հանրային կեանքին, ծառայելով անոր՝ ամէնէն ազնիւ նկատումներով, ամենալայն տարածքի վրայ, անապատ նուիրումով ու կորովով: Այն զեզեցիկ առիթը զոր ունեցեր են այս գործին իրականացման մէջ բաժին վերցնողները, անտարակոյս եղած են իրեն – ու մեզի – չափ երջանիկ, որ ահա այսպէսով երեւան կուգան սրտի նոր խօսքեր կամ հիներ կ'արձագանգեն անդամ մը եւս, բխելով այն ազնիւ հոգիէն, ուր մարդկային ու տոհմիկ զգացումները զեզուզուած են իրարմով այնքան զեզեցիկ, կազմելով աքանչելի ամբողջութիւն մէ, որ առաւել եւս կ'արժեւորէ հատորը, զայն դարս բերելով զուտ գրական մտահոգութիւններէ եւ զեղարուեստասէրի մը յատուկ տաղտուկի սեզմ սահմաններէն: Հոն է որ մենք յաճախ ականատես կ'ըլլանք քաղաքացիական արիութեան աչք մարդու մը չեշտակի ամբաստանութիւններուն ու զառն քննադատութեանց, չնայած թէ կարեւոր անձնաւորութիւն մըն է երբեմն անոնց թիրախը կամ բարձրաստիճան հոզեւորական մը, քանի որ ամէն բանէ առաջ Մարդ ենք բոլորս ալ՝ ով որ ալ ըլլանք ընկերային հասարակարգի մը մէջ, ունինք մեր համահաւասար մարդկային արժանապատուութիւնը՝ միս ի բուսունքներուն կողքին: Այս ընկալմամբ ու մերձեցումով, նաեւ ամէն տեղ Հայ է Երուանդ Ազատեան, առանց կրօնական-լութեան եւ առանց խորութեան, բայ է որ իր լուսարձակը իյնայ անչահախնդիր, սիրով լեցուն ու բարիին, զեզեցիկին ազնիւ զգացումներէն թելադրուած պէպքի մը կամ առեզծագործութեան մը վրայ: Արդէն Երուանդ Ազատեանի համար զեզեցիկը պայմանաւորուած է հատապատկէս այդ բոլորով, չնայած թէ նախապէս միւսները ինչ խորհած են կամ պիտի խորհին անոնց մասին:

Մօտաւորապէս 340 էջերէ բաղկացած հատորը, իբրեւ յատուկ նիւթերու դասաւորումով մը ի յայտ կը բերէ հեղինակին աշխարհահայեացքը, մերձեցումը՝ մարդոց եւ անոնց խնդիրներուն ու նաեւ չափանիշները իր արժեւորման, բոլորովին տարբեր եւ իւրայատուկ վերլուծումներով յաճախ, պեզելով նոր ու կոյս ընդերքները անոնց, ուրկէ ձեռք չզպած եւ տակաւին արեւ չտեսած զեզեցկութիւններ դուրս պիտի բերէ, մինչ այդ անտեսուած հարստութիւններ արտահանելով անոնց ենթահողէն: Արդէն, երբեմն պարզապէս խորազրելով նիւթի մը կամ պակցութեամբ պրի առած նշմարները կամ խոհերը, մեզ կը դնէ իր զատումնարուն եւ անխոս վճռին տանող ճամբուն մէջ, ուր չուտով պիտի ընդունմարենք այն անձամօթը, որ կամ համակրանքով կը ժպտի մեզի եւ կամ ալ երեւան կուգայ իր ամէնէն նոզվալի ու եսերելի ոգեզութեամբ: Բայց ան այդ բոլորը կ'ընէ միշտ արդար զատաստանով մը, բազմակողմանի զննութեամբ եւ աննախապաշար հոգեբայանդումով: Ժամամաճառութիւն պիտի չըլլար այդ նիւթերուն խորազրելը, եթէ ամէն մէկ ոք, ուր արդէն կարելի կը զառնայ զազափար մը կազմել երանդ Ազատեանի գնահատումներուն մասին, զարմանալիօրէն իրրեւ առնչին խորազիրը ալ ունենալով արդէն խորազիրը՝ հատորին յառաջաբանը տորզող արժէքաւոր մտաւորականի մը, Տօքթ. Փրոֆ. Հրանտ Թամրազեանի, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Թղթակից Անդամ, Երեւանի Համալսարանի Հայ Գրականութեան Ամպիոնի Վարիչ: «Արդար Զափ ու Կշիռ» բնութագրումը որպէս ամէնէն պերճախօս ու դիպուկ բացատրութիւն ընտրեր է յարզելի զրահանդէսն ալ արդէն, զայն իբր ամէնէն ակնդեան առանձնայատկութիւնը տեսնելով Երուան Ազատեանի, երբ ընդհանրապէս կանխակալ կարծիքները ծանր կը կշռեն նման աշխատանքներու արարազային, պիտի՝ անմեզ նախապատրաստութիւններու եւ բարեմիտ համակրութիւններու, բայց երբեմն ալ մինչեւ իսկ այդպիսի կանխամտազրութիւններով զրիչը ձեռք

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Ինչպէս ե· Ազատեան իճ ալ ճշդեց յետագային, Շահնուրի զրած զաղը «անուէր» չէր: Յուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Փարիզ, ասկէ 15 տարիներ առաջ (Օգոստոս 23–ին) եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Փէռ – Լաշէզ ե· Միսաբեանի դամբարանը:

Վալը այնքան վրդովիչ չէ՝ որքան լաւիք իրականութեան մը դիմաց, լացողին պակասը···

Լալի՛ք իրականութիւն մըն էր մեր կեանքը, երէկ, Եզեռնի վազորդայնին եւ ան «մեծ լացող» մը ունեցաւ յանձին Շահան Շահնուրի· լալի՛ք իրականութիւն մըն է այդ կեանքը տակաւին արտասահմանի մէջ ու լացող մը չունի այսօր իր վրան:

Ֆռանսահայ երիտասարդ Պեարա Դուրեանի վերջին մխիթարութիւնն էր այդ, երբ իր հիւանդ մահիճին մէջ զամած, արիւնոտ հազի մը ընդմէջէն կ'ազերսէր·–

Եւ մահամերձն ալ կ'ուզէ երկու բան,
Նախ կեա՛նքը, վերջը լացող մ'իր վրան:

Ու եթէ Սփիւռքի տարահալած կեանքը մահամերձի վիճակ մըն էր, ան ունեցաւ իր մխիթարական լացողը՝ Շահնուրի ոչ լալկան զրականութեան ընդմէջէն:

Սակայն, այսօր, այդ կեանքը աւելի եզերական է· թէեւ չկան նուբ ու եաթաքան, արիւն ու սով, տարագրութիւն ու զազթական, սակայն կա՛յ անառեանալի ողբերգութիւն մը, իմացական մակարդակի ողբերգութիւն մը, որ կը մնայ միայն համապատասխան խմացականութեամբ մը ընկալելի եւ ըմբռնելի:

Այսօր չկայ այդ խմացական լացի երգիչը, չկայ Շահան Շահնուր, ու ճակատագրական հեգնանքով՝ չկայ նաեւ լացող մը անոր վրայ: o

Շահնուրի սիրտը ամբողջ հայութեան համար էր արիւնած· այսօր քանի՞ հայու սիրտ խռովեցաւ անոր մահով, քանի՞ կաթիլ արցունք թափեցաւ անոր անուէր (*) զազազին վրայ···

Լուր ունեցողներուն համար մա՛րդ մը մեռաւ Ֆրէժիւսի հիւանդանոցը· մարդ մը, որ հիւա՛նդ էր արդէն, ու մեռնելու փութկոտութիւն մըն ալ ցոյց տուած չըլլալուն համար ··· յանցաւոր ըլլար կարծէք:

Սակայն, հիւանդ մարմինի մը աւելի ճաճա՛նչ մը թաղուեցաւ Շահնուրի զազաղին մէջ· բայց ո՛վ դիտցաւ այդ ճըշմարտութիւնը, բացի հիացող զրագէտ – ներու եւ զրասէրներու հոյլէ մը, որուն անդամները արդէն անզօր են իրենց տարաղնուածութեան մէջ:

Շահնուրի «Պատկերազարդ պատմութիւն Հայոց»ի զաժան առամը կը չարունակուի այսօր, առանց ազաւորի սակայն, իրարմէ անջատ, հեռաւոր զազութներու մէջ անձայն քանի մը արցունքներով, որոնք արդէն կը չորնան զետին չինկած՝ մեր կեանքի անապատին մէջ:

Իր ամբողջ զրականութեամբ ու վկանութիւն՝ ան իր ահաբեկումը ազազակեց օտարոցման, սպահայացման հետանկարին զիմաց· բայց իր մահուան առիթով, անոր կեանքին արժանաւոր գնահատումը ըրին օտա՛ր զրողներ, «Լը Մոնտ»ի պէս աշխարհահռչակ թերթի մը սիւնակներէն ու Փարիզի ռատիոկայանէն:

Շահնուր փոթորիկով մը մուտք զործեց իր զրական ասպարէզին նեռս, 1929–ին «Յառաջ»ի սիւնակներէն հրատարակելով իր առաջին վէպը՝ «Նահանջ»ը· եւ այդ թուականէն աւելի քան քառասուն տարիներ եաք, վերջ զտան իր զրական ասպարէզն ու կեանքը, զարձեալ փոթորիկ մը յարուցանելով Փարիզի միեւնոյն «Յառաջ»ին էջերուն մէջ:

Միջանկեալ կեանքը ուրիշ չարան մը եղաւ փոթորիկներու՝ անհատակացողու – թեան պատերուն դիմաց· առենին չհասկրցուցաւ «Նահանջ»ը, որովհետեւ չատեր չկրցան տեսնել Շահնուրի նախատեսած ազգային ճահիճը, քանի անոր մէջն իսկ էին արդէն: Այնուհետեւ, Շահնուր վերլուծեց Զարդարեանի «Գամբռ»ը, եւ իր պայծառ տազանդը չկրցաւ հանել այն եզրակացութիւնը, որ ցանկատեսներուն էր եղած· փոթորիկ մըն ալ ծայր տուաւ այս առիթով, երբ հանդուցեալ զրագէտին զաւակները Շահնուրը Ֆիլիքապէս խոշտանգելու ելան:

Աւելի ուշ, 1970–ին, իր «Ազատ Կոմիտասը» անդամ մըն ալ հրապարակ իջաւ, առանց ազատ շնչել կարենալու եւ խանգարելով նաեւ շնչառութիւնը անոր հեզինակին···

Թէ ինչո՞ւ Շահնուր միշտ թիրախ զարձաւ յարձակումներու – ինք կը վերագրէ այդ պարագան իր «անվերջանալի սոլիտլոք»ին, այս տողերը զրողին ուղղուած անձնական նամակի մը մէջ· տակայն, իրականութիւնը այն էր որ Շահնուրի զատողութիւնը մշուշ չճանչցաւ· թափանցող իրապաշտութիւն մը ունեցաւ իր հայեացքը, որ խուսափեցաւ միշտ պըզտորութիւններէն եւ յանցանքը իրը չէր՝ եթէ անկեղծութիւնն ունեցաւ իր տեսածը բարձրաղազակ պոռալու: Անոնք որ չունեցան նոյն պայծառատեսութիւնը, ուզեցին իրենց մշուշապատ աշխարհին մէջ խեղդել Շահնուրի պայծառ դիմազիծը:

Ան մառնանիշ կ'ընկեր միշտ վէրքերը, մինչ ոմանք, վէրքերուն ցաւին համար զինք կը մեղադրէին:

Ու մինչ, երբ ազգային իրականութեանց բնորոշման մէջ այսքան անհաս – կացողութիւն ու տարակարծութիւն կար՝ ա՛լ խօսքը չէր կրնար ըլլալ Շահնուրի զրական արժանիքներու բնորոշման ու ճանաչումին:

Ոմանք կարծեցին թէ Սփիւռքի զրականութեան աղքատ չափանիշներով արժեւորուելիք տազանդ մըն էր ան· սակայն, դժբախտաբար հայ զրականութեան համար ու բարեբախտաբար իրեն համար՝ Շահնուր իր արժէքներուն բացարձակութիւնը հաստատեց նաեւ Ֆրանսական զրականութեան մէջ, ուր ճանչցա՛ն զինք իրրեւ զրող, դնահատեցին զինք մրցանակներով՝ առանց խնդրոյ առարկայ զարձնելու անոր զրականութեան նիւթը, եւ առանց հաւատաքննական զպումներու:

Գրականութեան պատմութեան մէջ չատ սակաւաթիւ տազանդներու արուած է այս «երկակիենցաղ» վարքը· եթէ նախորդ մը պիտի փնտռենք՝ մեր առջեւ պիտի պարզուի դիմագիծը սիրասուոր ուրիշ հայ զրողի մը, Սայաթ – Նովայի, որ աւելի քան երկու լեզուներով մշակեց իր զրականութիւնը, այնքան յաջող, նոյնքան ուժեզ ու սիրական:

Ներկայ ժամանակներու միջազգային զրականութեան մէջ միայն Պեքէթը կարելի է թուել իրրեւ երկծալ տազանդի տէր, անզլերէն ու Ֆրանսերէն լեզուներով հաւասարապէս ուժեզ արտայայտուղ զրագէտ մը:

Պեքէթի երկլեզուեան արտայայտութեան զլխաւոր պատճառը՝ նիւթէն եւ իւրաքանչիւր լեզուի տարերքէն արձակուած թելադրանք է: Ֆրանսերէնն եւ անզլերէնը լեզուները տարբեր մթնոլորտներ ու տարբեր հոգեբանութիւններ կը ընորոշեն եւ կ'առաջնորդեն զրողը համապատասխան լեզուն ընտրելու՝ աւելալ նիւթի մը մշակման առընչութեամբ: Իսկ Շահնուրի պարագային, կը կարծենք թէ իր հայերէնն սոլիտէը (մենախօսութիւն) պատասխան մը առացած չըլլալուն ան ըմկըսաւ զրել Ֆրանսերէնով, ընթերցողին հետ կարենալ երկախօսութիւն (տիալոգ) ունենալու համար: Այն զոյր հոգիի մը կարօտն ունէր, վստահաբար եւ իր վերջին «խոստովանութիւն»ներէն մէկին ալ այն էր՝ թէ ինք մէկ համանուէի ունեցած էր կեանքին մէջ ··· զրականութիւնը:

Սակայն, լռած են այսօր Շահնուրի զրականութեան զոյդ լեզուները եւ լռած են անոր հոգւոյն բազմաձայն լեզուները···

Այսօր զարձեալ «Պոլսոյ եօթը բլուրներուն զրչէն զիշերը իր պայծառութիւնը կ'անցընէ թունաւոր չեղրի մը պէս···»: Բայց չկայ այն հոգին, որ այդ չեղրին լոյսով մութը կը հատանէր, միտքեր ու ջիղեր կը պեղէր եւ իր արեան ճայնով զրականութիւն կը հիւսէր:

Չկայ այլեւս Շահնուրը: Ցեղափոխութիւն մը ըրած է ան· հիւանդանոցի մը առանձին սենեակէն, մինակութեան փոսին մէջ փոխադրուած է: Արդարեւ, չատ էին տառապած իր ոսկորները· հիմա պէտք պիտի ունենան մահուան հանդիստին: Արդէն իր սերնդակից Ֆրանսահայ զրողներէն Նուշանեանը չէ՞ր որ կ'ըսէր·– «Ոչինչ կայ անզարմանելի· մահը միեւնոյն վէրքը չի՞ բուժեր»:

Ինչ փոյթ հիմա· թող զիշերը զարձեալ անցնի Պոլսոյ եօթը բլուրներուն վրայէն, թող վերջին զանգերը յուսահատօրէն զողանջեն անվերջ, թող հայ մայրերու պճեղ մը անոյշ սիրտերը հալին օտարութեան մէջ, թող նահանջը մայրէ մայր քաշկռտէ մեր բզքտուած աղգը արտասահմանի մէջ – Շահնուր անտարբեր է այդ բոլորին հանդէպ· ահաւոր լռութեան մը զատապարտուած է ան· անոր լռութիւնը այսօր այնքան եզերականօրէն հեգնող է, որքան եղաւ իր զրականութիւնը···

Հանգիստ իր ··· լռութեան:

1974

«Գրական գեղարուեստական սեւեռումներ» հատորէն·

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒԻՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒԻՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

———◆———

Բոլոր թռչունները, երկարապոչ կաչաղակներէն մինչեւ ղլխուն թաղ կապած յոպոպները «խպխպիք»ները։ Բոլոր կենդանիները եւ սողունները. ոզնին, խլուրդը – «քէօսթիւ», «էլ–էօվլէնը»–մողէսը, այլովքն հանդերձ։ Այնպէս որ դիւղին կարօտը մշտաւէս մնացած է մէջս։ Երբ վերջնա – կանապէս հաստատուեցայ Թուրքիա, եւ ակսայ մինչեւ իսկ Անատոլու ճամբորդութիւններ կատարել, մեր դիւղն ալ տեսնելու կարելիութիւնը՝ զանազան պատճառներով՝ միշտ ետ հրուած փափաք մըն էր։

Այս անգամ Անատոլու մեր ճամբոր – դութեան ծրագրին մէջ տեղ արուած էր Եօզկաթին, որ մեր դաւառապետութիւն քաղաքն էր, եւ Պօղազլեանին, որ մեր Գայմաքամլըքն էր, եւ երկուքն ալ կիմաիւշհաճըքէօյէն դէպի Կեսարիա մեր ճամբուն վրայ էին։ Սակայն մեր դիւղն ալ այցելելու ցանկութիւնը մը մնար օդին մէջ առկախ. քանի որ քարտէսներուն մէջ ոչ մէկ ճամբայ կար դէպի մեր դիւղը տանող։ Այո, մեր դիւղին հիւսիսէն եւ հարաւէն դրացի դիւղերուն ճամբաներ կային, բայց զանոնք մեր դիւղին միացնող ճամբայ չկար քարտէսին մէջ։ Այնպէս որ Յունիս 9–ի Ուրբաթ առաւօտ երբ Սօրկունէն ճամբայ ինկինք դեռ որոշ չէր մեր մտքին մէջ, թէ մեր դիւղը պիտի կրնայի՞նք այցելել թէ ոչ։ Բայց քանի կը մօտենայինք անոր՝ այնքան աւելի կ'արծարծուէր փափաքս զայն տեսնելու։ «Մարմարա»ի Գէորգը քարիւղ կը լեցնէր փափաքիս վրայ։ Ի վերջոյ մեր մինի – պիւսը պէտք էր անցնէր Պապա – եաղմըր կոչուած դիւղէն, որ դիտէի թէ հիւսիսէն մերինին դրացի էր։ Թրաֆիքի պաշտօնեաներու կառքը, որ մեր առջեւէն կ'երթար, կեցաւ Պապա – եաղմըր եւ դիւղացիներուն բաներ մը հարցուցին, ապա դէպ ուխտաւոր ճամբայէն չեղելով մտան դեղկական ճանապարհ մը, որ թէեւ կպրատ չէր, բայց «ստապիլիզէ» եղած, այսինքն քարերով ամրացուած լինելնաշարժի կամ թրաքթէօրի ճամբայ մըն էր. ես այդ պահուն բացայայտօրէն վստահ եղայ, որ բոնած էինք արդէն իսկ մեր դիւղի ճամբան։ Բնութիւնը, շրջապատը, ցորենագետ արտերը, ծաղիկները լինդի ընտանի էին։ Մեր մինիպիւսը թէեւ դանդաղ՝ բայց կ'ընթանար առանց դժուարութեան կամ ցնցումներու։ Ճամբան թեթեւ վերելք մըն էր. երբ հասանք բարձունքը եւ սկսանք թեթեւ վայրէջքը դիտէի թէ մտած ենք մեր դիւղի սեպհական արտերու շրջանը, բայց աւելի վստահ ըլլալու համար՝ ճամբուն վրայ ի զուր կը փնտռէի դիւղին անունը, չկար։ Երբ երկմտանքի մէջ էի, թէ մեր առջեւ անցնող եւ փոքր դիւղը մերի՞ն էր, թէ ուրիշ մը, յանկարծ անցանք ցածկեակ կամրջակ մը, որմէ հետեւցուցի թէ մեր դիւղին արեւմտեան առուակն էր. երբ հոս ու հոն կը նայէի ծանօթ վայր մը նշմարելու մտքով, մեր դիմացը պարզուեցաւ դիւղին «Պէօյիւք Փունարը» որուն ծանօթ քարէ երկու ադուզանները ամէն կառկած փարատեցին մտքէս թէ մեր դիւղին մէջ կը գտնուէինք. սակայն փոխուած էր դիւղը. հինէն ծանօթ ոչ մէկ տուն կար չուրջս։ Մինչ կէս չուարած հոս ու հոն կը դիտէի, յանկարծ Գէորգը ուշադրութիւնս հրաւիրեց աղբիւրին մօտակայ չէնքի մը վրայ. «Ասիկա Ձեր դպրոցը չէ՞...»։ Նախապէս պատկերը տեսած էր։ Այնուհետեւ թէ ան էր. դրեթէ միակ չէնքն էր հինէն մնացած, մեր դիւղին Պարթեւեան վարժարանը, ուր կարդալու չհասաւ իմ սերունդս...։ Իմ օրովս լքուած չէնք մըն էր, դռներէն եւ պատուհաններու շրջանակներէն զրկուած։ Մօտեցանք նախ աղբիւրին, կուշտուկուռ խմեցինք. կարծես առնադարանէն կուդար Ջուրը։ Մինչ այդ քանի մը դիւղացիներ հաւաքուեցան մեր շուրջը եւ անոնց հետ խօսակցութեան բռնուեցանք։ Ցիչեցի հին ընկերներուս անունները։ Սիւրէյյա Սաւրք, Ռասիմ, Պահրի եւ այլն, եւայլն։ Բոլորն ալ մեռած են ըսին։ Գիւղացիներէն մէկը միայն յիշեց պիս, ես չկրցայ յիշել զայն. երբ հարցուցի թէ որո՞ւն տղան էր, ըսաւ. – «Տէօնտիւնի». յիշեցի մայրը, բարի եւ աղքատ կին մըն էր «Տէօնտիւ Տուտուն»։ Խօսելով բարձրացանք կալատեղին – «Հարմանը»», որ իմ ամէնէն շատ յաճախած վայրն էր, եւ որմէ բաժնուած էի վերջին անգամ։ Ճամբան հանդիպեցանք մեծցած զառնուկներու հօտի մը, զոր կը քշէին երկու պատանիներ։ Անոնց մէջ վերակենդանացած տեսայ իմ պատանութիւնս, քանի որ ես ալ նոյն գործը կատարած էի դիւղը գտնուած միջոցիս։ Երբ «Հարմանը» հասանք կրցայ գտնել մօտաւորապէս այն կէտը, ուրկէ բաժնուած էի ըլահատաչ 67 տարիներ առաջ։

Մեր քայլերը ինքնաբերաբար մեզ առաջնորդեցին դիւղին դերեզմանատունը, որ մօտիկն էր կալատեղին։ Այստեղ թաղուած էին դիւղի բոլոր ննջեցեալներուն հետ նաեւ մեր զերդաստանի բոլոր մեծերը, մեծ մայրիկս, մեծ հօրեղբայրներս, իսկ մեծ հայրիկս եկեղեցին թաղուած էր։ Այստեղ էր նաեւ իմ վաղամեռիկ անդրանիկ քոյրիկս, Ամուլիկը. հայրս, հօրեղբայրներս եւ իրենց սերունդը չկրցան այստեղ թաղուիլ...։ Ոչ մէկ չիրմաքար մնացած էր դերեզմանատան մէջ։ Մեղի ընկերացող դիւղացիներ ըսին, որ «մուհաճիրներ» վերջուցին զանոնք իրենց տուներու շինութեան դործածելու համար։ Այժմ անոնք ալ հեռացեր են դիւղէն։ Քանի կը դիտէի դիւղս այնքան պատրանաթափ կ'ըլլայի. ամբողջութեամբ փոխուած էր եւ շատ պղտոռիկացած էր։ Մեր «Գօնաք»էն, այսինքն ամառնային երկյարկանի եւ կղմինտրածածկ տունէն ոչինչ մնացած էր բացի պատինէն։ Մեր ձմեռնային խոշոր տունէն՝ արտաքին զարպատէն պատի բեկորներ միայն մնացած կային, տունը հիմնովին մէջտեղէն վերցուած էր։ Կղմինտրածածկ քանի մը նոր տուներէ կը բաղկանար մեր տեսած դիւղը։ Գիւղացիներ ըսին, որ մեր հին ընկերներէն Մուսթաֆան հիւանդ պառկած է։ Մտայ իրենց տունը. խեղճին կիղերը խանդարուած ըլլալուն ձեռքերը կը դողային։ Երբ առողջութիւն մաղթելով ձեռնուեցանք չուզեց երկար տեղ ձգել ձեռքս։ Ինք եւ ուրիշներ խնդրեցին, որ քիչ մը աւելի երկար մընանք դիւղը, սուրճ մը առնենք, «այրան» (թան) խմենք. սակայն մենք արդէն բաւական ժամանակ կորսնցուցած էինք ու կ'աճապարէինք Պօղազլեան հասնիլ, ուր դիտէինք թէ յաջորդ ժամերուն մեղի սպասէին։ Քաջալերեցի Մուսթաֆան եւ առողջութիւն մաղթելով, անցանք դիւղին հին վարժարանը, որ այսօր ալ նոյն նպատակին կը ծառայէ 60 աշակերտներով։ Ներքին մասը բոլորովին փոխուած է, յարմարցնելու համար նոր պահանջքներուն. մզկիթը եւ մինարէն ալ փոխուած էին, այնպէս որ մաքիս մէջ եղած դիւղէն դրեթէ ոչինչ մնացած էր, բացի մշտահոս «Պէօյիւք Փունարէն» եւ Պարթեւեան վարժարանէն, շինուած 1911–ին։ Գիւղին Ս. Փրկիչ եկեղեցիէն, որուն աւերակներուն մէջ խաղցած եմ պզտիկութեանս, ոչինչ մնացած էր։ Իմ օրովս տանիքը բոլորովին վերցուած էր, բայց չորս պատերը կը մնային։ Գիւղացիներ ըսին, որ մեր հին ընկերներէն Մուսթաֆան հիւանդ պառկած է։ Մտայ իրենց տունը. խեղճին կիղերը խանդարուած ըլլալուն ձեռքերը կը դողային։ Երբ առողջութիւն մաղթելով ձեռնուեցանք չուզեց երկար տեղ ձգել ձեռքս։ Ինք եւ ուրիշներ խնդրեցին, որ քիչ մը աւելի երկար մընանք դիւղը, սուրճ մը առնենք, «այրան» (թան) խմենք. սակայն մենք արդէն բաւական ժամանակ կորսնցուցած էինք ու կ'աճապարէինք Պօղազլեան հասնիլ, ուր դիտէինք թէ յաջորդ ժամերուն մեղի սպասէին։ Քաջալերեցի Մուսթաֆան եւ առողջութիւն մաղթելով, անցանք դիւղին հին վարժարանը, որ այսօր ալ նոյն նպատակին կը ծառայէ 60 աշակերտներով։ Ներքին մասը բոլորովին փոխուած է, յարմարցնելու համար նոր պահանջքներուն. մզկիթը եւ մինարէն ալ փոխուած էին, այնպէս որ մաքիս մէջ եղած դիւղէն դրեթէ ոչինչ մնացած էր, բացի մշտահոս «Պէօյիւք Փունարէն» եւ Պարթեւեան վարժարանէն, շինուած 1911–ին։ Գիւղին Ս. Փրկիչ եկեղեցիէն, որուն աւերակներուն մէջ խաղցած եմ պզտիկութեանս, ոչինչ մնացած էր։ Իմ օրովս տանիքը բոլորովին վերցուած էր, բայց չորս պատերը կը մնային։ Գիւղացիներ ըսին, որ Պապա – Եաղմըրցիներ սայլերով փոխադրեցին քարերը իրենց դիւղին մզկիթը շինելու համար։

(Շար. 3)

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, Օգս. 3–ին, խորհրդա – ամերիկեան մանկական քարեգործական կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ, խորհրդային մշակոյթի Նախարարութեան Մոսկուայի պարարուեստի ակադեմիային վարժարանին շրջանաւարտներն ու սաները քեմ բարձրացած են օժանդակելու համար Հայաստանի աղէտեալ երախաներուն։ 250 տոլար արժող յոմասակներէն դոյացած հասոյթը կը յատկացուի դեղորայքհագուստեղէն, խաղալիկ ու մանկական փըրթէզներ դնելու։

⁂

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Յուլիս 31, Կիրակի օր կատարուած ժողովի մը ընթացքին յայտարարուած է թէ հիմնուած է հայերէնի, դրականութեան ու Հայոց պատմութեան դասագիրքեր հրատարակելու Ֆոնտ մը։ Աշխ. վարչութեան ներկայացուցիչ տոքթ. Սահակ Ալանեան խօսած է հայերէնի դասաւանդութեան թերիներուն ու դժուարութիւններուն մասին։ Ապա Տաթեւ արքեպիսկ. պարզած է մշակուած ծրագիրը. հինգ տարուան ընթացքին պիտի հրատարակուին հայերէնի ու դրականութեան նաեւ պատմութեան դասագիրքեր։ Ծրագիրը կրնայ մինչեւ կէս միլիոն տոլարի ծախք նշանակել։ Ու դիմադրաւելու համար նիւթական պահանջը որոշուած է դիմել ազգայիններու, որպէսզի տարեկան մասնակցութեամբ մը հովանաւորուի այս կարեւոր գործը։ Շեշտուած է որ բոլոր դասագիրքերը պիտի ունենան ուսուցիչի ուղեցոյց։ «Շամլեան» վարժարանի տնօրէն Վարդգէս Ղազարեան յատկապէս ծանրացած է դասագիրքերու առընթեր նաեւ մանկավարժներու պատրաստութեան վրայ։

ծանօթ կարդ մը մարզող պզտիկութիւնները տեսնելու համար։ Որովհետեւ Միքայէլ Կիւրճեան եղաւ խակպէս մարդ մը, որ տուաւ չարունակ, տասնեակներով տարիներ ու յաճախ բարձր եւ ընտիր որակով, դրեթէ առանց ոչինչ տանելու փոխարէն։ Երուանդ Ազատեան մտերիմը եղած է այս անբախտ դրագէտին, որուն միակ բախտաւորութիւնը թերեւս – թէեւ մեծ ու դրեթէ նախանձահարոյական բախտաւորութիւն, – եղած է Երուանդ Ազատեանի պէս մտերիմ մը ունեցած ըլլալը դէթ։

Ազատեան իր լուսարձակը պտըտցուցած է հայ դրականութեան անդաստանին մէջ, աշխարհի բոլոր ուղղութիւններով, Հիւսիսէն Հարաւ, Արեւելքէն Արեւմուտք, առանց նախապաշարեալ կերպով Մեծին փէշին կառչելու կամ խոնարհներուն վերէն նայելու։ Որովհետեւ ինքը ամէն բանէ առաջ հաւատացած է, որ հայ դրողը ինքնին յարգանքի ու դուրգուրանքի արժանի է արդէն, քանի որ կը ստեղծագործէ ամէնէն աննպաստ պայմաններուն տակ ու կուտայ իր ունեցածին ամէնէն լաւը, Գեղեցիկը, Տոհմիկը կամ Համամարդկայինը, մէկ խօսքով՝ Բարին եւ Ազնիւը։ Երուանդ Ազատեան, իր դատումներուն մէկէ անխոտոռման աշխարհաքաղաքացի մըն է կարծէք, առանց ձեւական կարգախօսներու եւ համոզիչ տարազներու, որոնց արդէն կարիքն ալ չունի։ Ան կը մօտենայ բոլորին իրրեւ Երուանդ Ազատեան, – ասիկա դրաւական մըն է արդարադատութեան եւ երեսուն տարի փորձուած ու փաստուած պարկեշտութեան, – հետեւաբար անվախօրէն իր լուսարձակը կը դարձնէ ամէն ուղղութեամբ, ամէն տեսակ դունաւոր ապակի դնելով ի հարկին անոր առջեւ, վարպետ թեմափարի մը պէս, որ գիտէ թէ իւրաքանչիւր պատկերի հարազատ ցոլացուցիչը ինչ գոյն կրնայ ըլլալ, որպէսզի թէ՛ հանդիսատեսը չտարուի կարգ մը խաբկական երեւոյթներէ եւ թէ՛ յիշողութեանը մէջ տպաւորուին ամէնէն ճիշդն ու հարազատը, անշնչելիօրէն։

Եւ, Երուանդ Ազատեան երբեմն զարմանալիօրէն կը յիշեցնէ այն «կախարդ» նկարիչը, որ երբ իր պարզուկ պատառը կը հանդիպադրէ վարպետօրէն վրձինուած գործի մը՝ միջնորդի մը եռեւէն, հոն կը ցոլանայ ամէն ինչ աւելի դեղեցիկ եւ աւելի մոգական՝ ուրիչ կարգ մը երեւութիւններով ալ՝ մինչ այդ անյայտ։

(Շար. 3)

(Շար. Ա. Էջէն)

մատակարարման կոմիտէներու կ'ակնարկուի: ԹԱՄ կը գտատպարտէ նաեւ «քաղաքական անհնազանդութեան եւ զինեալ պայքարի միջոցները»: «Երկու կողմերու ծայրայեղները կը փորձեն զազրեցնել փոխադրութիւնները եւ խափանարարական արարքներ կը գործեն ճամբարներու եւ երկաթուղային երթեւեկը խանգարելու համար» կ'ըսէ միւս խորհրդային գործակալութիւնը:

Գալինա Ստարովոյտովա, Հայաստանի երեսփոխան, յայտարարած է որ կացութիւնը չատ մտահոգիչ է: «Հայեր յարձակումի կ'ենթարկուին եւ կը խոշտանգուին բաքուի փողոցները եւ գոհեր կան» կ'ըսէ Ստարովոյտովա: Ինչ կը վերաբերի «Հայերու հակառահմանադրական փորձերուն» ան կը ճշդէ որ «Հայերը իշխանութեան իրենց իսկ մարմինները ըսեղծած են փոխարինելու համար կառավարման յատուկ կոմիտէն, որ գոհացում չտուաւ բնակչութեան»:

Վիճակը աւելի փայլուն չէ պալթեան Հանրապետութիւնները, ուր կացութիւնը Պրատդա-ի համար «աղջնայնպաշտ ախթէրի է»: Եւ այս ու նման խորհրդածութիւնները կուսակցական պաշտօնաթերթին մէջ, զոյն կը վերածեն ամէնէն «պահպանողական» թերթին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ԿԱՐԻԿ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆի անհետացումը Մոսկուա (տե'ս «Ցառաջ» Օգս. 12/15) միշտ խորհրդաւոր կը մնայ, հակառակ խորհ. Ներքին նախարարութեան եւ Քրեանական գեսպանատան միացեալ ճիգերուն: Խորհ. թերթերն ալ կ'անդրադառնան, մինչ փարիզեան մամուլը (բեռանացի թէ զրաւոր) լայն տեղ կու տար, վերջինը նկարներ ալ հրատարակելով:

ԼԷՔ ՎԱԼԷՋԱ. վարչապետութեան թեկնածութիւնը դրաւ, ինչ որ աննախընթաց երեւոյթ մըն է, անշուշտ, արեւելեան – Եւրոպայի երկրի մը համար: Նշանակուած վարչապետը՝ Գիւշաք խոստովանած էր իր ձախողութիւնը եւ Ժարուզելսկի տաղնապը լուծելու համար զիւզացիական փոքրիկ կուսակցութեան պետին՝ Մալինովսկիի առաջարկած էր կառավարութիւն մը կազմել, երբ Կառնակի նախկին էլեկտրագէտը յանկարծ իր թեկնածութիւնը կ'առաջարկէր: Վալէզա տրամադիր է համաձնաւոր կուսակցութեան ձըգելու «բանալի» նախարարութիւնները: Կը կարծուի որ Ներքին եւ Պաշտպանութեան նախարարութիւններն են:

ՀԱՐԱՒԻ Ափրիկէի Նախագահին՝ փիթըր Պոթայի հրաժարումէն ետք, փոխանցման չրջանի մը համար նախագահի պաշտօնը կը վարէ Լուսաւորութեան նախարարը՝ Ֆրէտէրիք ռը Քլերք: Սեպտեմբեր 6–ին տեղի պիտի ունենան երեսփոխանական ընտրութիւնները եւ անոնցմէ ծնունդ առած երեք ժողովներու (լսպիտակ, հնդիկ եւ խառնածին) մէկ յատուկ համախմբումը պիտի ընտրէ նոր նախագահը: Հաւանաբար, այն ատեն, կ'ընտրուի Տը Քլերք, եթէ իր կուսակցութիւնը չպարտուի:

ԹՈՒՐՔ ՀԻՆԴ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ, որոնց մէջ 74–ամեայ զրադիտը՝ Ազիզ Նէսինն, 48 ժամուան հացադուլ մը ըրին Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի, բողոքելու համար երկու բանտարկեալներու մահուան դէմ, խորհրդարը պայմանները տակ: Յայտարարուած են որ 2000 բանտարկեալներէն, որոնց հացադուլի ձեռնարկած են, չորսը՝ հոգեվարք են (46–րդ օրն է իրենց հացադուլին): Միւս կողմէ, Այտընի բանտէն 2 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած են զանազան բեկումներու հետեւանքով Խակիչէհիրի բանտէն փոխադրուելէն ետք:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐԱՄԸ այլեւս վերածելի է ըստ որոշումի մը զոր հաղորդեց վարչապետ Էօզալ չաթլամալերջին: «Եարուներակելու համար երկրին տնտեսական զարգացումը եւ մխանալու արեւմուտքի հարստարտադրականացած ազգերու չարքին» չեչտեց Էօզալ, աւելցնելով թէ կը ջնջուի դրամափոխութեան հակակշիռ – ուր: Այլ խօսքով, Թուրքերը այլեւս կըրնան բաժնեթուղթեր դնել արտասահման եւ օտարներն ալ, իրենց կարգին, դնել Թուրքիոյ մէջ: Այս վարգագրութիւնը կարելի դարձած է շնորհիւ տնտեսական հակակշռի դրսեան վիճակին եւ տարադրամներու պահեստի լաւ մակարդակին: 1988–ին, 1·5 միլիառ տոլարի յաւելեալ դրամարը հաստատուած է 1989–ի առաջին եռամսեայի արդիւնքներով (200 միլիոն տոլար): Ըստ կարգ մը մասնագէտներու սակայն, Անգարայի տուած որոշումը կանխահաս էր: Վախ կայ որ այն թուքերը, որոնք ուզեն պաշտպանել իրենց դրամադրութիւնները, յաւելեալ տարադրամ դնեն դէմ դնելու համար միշտ զօրաւոր դրամահոսութեան (մօտ՝ 100%):

«ՀԱԿԱ 89» համախմբումը, Օգս. 15–ին, Փարիզ, ակնկալուած մասնակցութիւնը չապահովեց: Հազիւ 10 հազարի հասած է տողանցքին բազմութիւնը, որու մաս կը կազմէին ծայրայեղ – ալ, աւանդապաշտ, միապետական, ալ կամ ոչ զանազան հոսանքի պատկանողներ, որոնց համար, Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը ամօթալի մէկ էջն է արկրին պատմութեան:

ՆԻՍ – ՄԱՐԷՆ (Օգս. 14) կ'արձագանգէր Հայերու Աստուածածնայ տօնին Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Այս առթիւ անդրադառնալով գաղութին, որ 8000 հոգի կը համախմբէ: Կը յիշէր նաեւ Տիր – Վահագնի յուշահանդէսը, ուր բոլոր պատասխանները ներչնչուած են երկրաշարժէն, 600 հոգիի մասնակցութեամբ ճաշը եւ Պարսամեան համալիրին Գ. տարեդարձը:

Ընտանիքը յատուկ կը ծանուցանէ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԷՄՐԻՆԵԱՆի

(Ծնեալ՝ Սանդուխտ Պետրոսեան)

2, rue Condorcet, 92140 Clamart

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Օգոստոս 18, ժամը 10·30–ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին:

6, ave. Bourgain, 92130 Issy-les-Mlnx.

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները Հայաստանի որբերուն, հանգանակուած ընտանիքին կողմէ, Շէքերը գրել՝

AZNAVOUR pour l'Arménie

ՆԻՕՑԻ.–

Տիկին Արմենակ Գույումճեան,

Ֆիլիփ Գույումճեան,

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան (Մոնրէալ),

Պր. Զաւէն Մեսրոպեան (Ժընեւ),

ինչպէս նաեւ իր եղբօր զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, տատրոջ, քեռայրին, հօրեղբօր եւ աղգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆի

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 12–ին, 73 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգոստոս 21, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրըտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Նէօյիի նոր գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները եկեղեցիներուն եւ բարեսիրական կազմակերպութեանց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՑԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Արմենակ Գույումճեանի եւ ընտանիքին:

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԻԱՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. – Տէր եւ Տիկին Ա. Գըլըճեան 300 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՍԷՆ – ԺԵՌՄԻ Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հայկուհի Ճանիկեանի (ծնեալ՝ Տատուլարեան) մահուան առթիւ. – Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները 500 կապոյտ Ֆռէնի, 500 Մշակոյթի Տան, 500 «Ցառաջ»ին, 500 Կապոյտ Ֆռէ – Հայաստանին, Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակները 250 «Ցառաջ»ին, 250 Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Վարպետեան 200 «Ցառաջ»ին, Մարսէյլի Մշակոյթի Տան վարչութիւնը 500 Ֆր. «Ցառաջ»ին: Բիւզանդ Մարզարեան, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Յովհաննէսեան եւ զաւակները 500–ական և կեղեցւոյ: Յարութիւն Փիլոյեան 500 Ֆր, Մշակոյթի Տան, Տոքթ. Թադոյեան, Տէր եւ Տիկին Անդրէ Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան 200–ական Ֆր, Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս եւ Կարօ Յովսէփեան 200 եւ 200 «Ցառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Բարթող Տէրտէրեան 200 եւ 200 Կապոյտ Ֆռէնի, 250 Մխիթեռեմի Կապոյտ Ֆռէի Դպրոցին, Արթիւր Տամլամեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժագ Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պապիկեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Սէմէրճեան 100ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նիքոլա Կի 100 եւ 100 Մշակոյթի Տան, Տիկին Գրիգորեան 100 եւ 100 Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Ժան–Փիէր Թիւլեան, Կի Մանճէն 100–ական Կապոյտ Ֆռէնի, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գրիգորեան, Պէժամէն Փիլոյեան, Փիէր Փիլոյեան 600, Յարութիւն Պօյաճեան, Մարկոսեան, Ժորժ Գասարեան 50ական, Այրի Տիկին Շնորհիկ Մօրուքեան 100 «Ցառաջ»ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑԻԳ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 / 11)

ԵՐԵՒԱՆ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցը ԼՂԻՄ–ի յատուկ կառավարման կոմիտէի անդամ, գօր. Ս. Կուվրիեւէն խնդրած է համաոստակի պատմել Լեռնային Ղարաբաղի այսօրուան կացութեան մասին:

– Ինքնավար մարզի մէջ եւ մերձակայ չրջանները կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ: Առայժմ կարելի չէ կանխել անպատասխանատու անձերու զանազան դրգռութիւնները: Միաժամանակ պէտք է ըսել որ Ներքին նախարարութեան զօրքերու ստորաբաժանումները չարթուան ընթացքին կը վերահսկեն չրջանի կացութեան: Վերջին չարթուան ճամբաներէն անցած են ժողովրդա – տնտեսական բեռներով, պարէնամթերքով, երկու ազգութիւններու մարդոց անձնական բեռնատար եօթը հարիւրէ աւելի մեքենայ: Աղբրեջանական Հանրապետութեան ղեկավարութեան հետ համաձայնութիւն գոյացած է Ղարաբաղէն Երեւան եւ հակառակ ուղղութեամբ երթեւեկող մարդատար հանրակառքերու չարասիւններու տարհոլովութիւնը երաչխաւորելու մասին: Ինչպէս այդ առընչութեամբ յայտարարած է բանակցութիւններուն մասնակցողներէն մէկը, Աղբրեջանի ճամբաներուն ամէն մի արատահար սեւ արատի պէս կ'իյնայ հանրապետութեան երաւապահ մարմինները ուն վրայ: Հայաստանի Ներքին նախարարութեան ղեկավարութիւնը իր վարդին պարտաւորուած է ապահովել Գորիսէն Նախիջեւան երթեւեկող փոխադրամիջոցները: Այս օրերուն իրենց պարտականութիւններուն պատասխանատուութեան զգացումով կը վերաբերին Ատեփանակերտի երկաթուղային կայարանի աչխատաւորները: Այստեղէն երկրի տարբեր հատչէններով ղրկուած է զարթարաղեան խաղող: Սակայն, փափաքելի է, որ մեծ չափերու բեռներն ալ նոյնպէս փոխադրուին առաւելապէս երկաթուղիով: Ցատուկ կառավարման Կոմիտէն միշտապէս կը հոգայ տեղական օդակայանէն կատարուող թռիչքներու ապահովութիւնը: Միջոցներ ձեռք առնուած են աւելի լաւ պայմաններ ստեղծելու օդանաւով ճամբորդողներուն համար: Աւտնք կրնային աւելի արդիւնաւէտ ըլլալ, եթէ չչարունակուէր զործադուլը:

Ծանր վիճակ ստեղծուած է անառնանապահութեան մէջ, ուր վերի պակաս կայ: Այդ առթիւ Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է ընդունիլ Լեռնային Ղարաբաղի օդնութիւն ցոյց տալու Մոլտաւիոյ եւ այլ չրջաններու առաջարկները կեր հայթայթելու:

***

ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓոԽԱՆՆԵՐՈՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆի ՇՐՋԱՆի ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Հաշուի առնելով չրջանի բնակչութեան հայկական մասի միահամուռ վախը եւ մեկնելով անոնց բազմաթիւ դիմումներէն ու պահանջներէն, ժողովրդական երեսփոխաններու չրջանային խորհուրդի նստաչրջանը ձայներու դերակըշիռ մեծամասնութեամբ (կողմ՝ 53, ձեռնպահ՝ 8) որոշեց. –

1 – Միջնորդել ադրբեջանական Գերագոյն Խորհուրդի առջեւ քննարկելու ադրբեջանական Հանրապետութեան Շահումեանի (պիւզական) չրջանը ադրբեջանական Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի կազմի մէջ մտցնելու հարցը:

2 – Խնդրել ադրբեջանական Հանրապետութեան նախարարաց Խորհուրդին համապատասխան միջնորդագիր ներկայացնել ադրբեջանական Գերագոյն Խորհուրդին:

3 – Խնդրել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի վերահսկողութեան տակ առնել այս որոշումին կատարումը:

4 – Մեկնելով առանձին դեկավարնելու՝ մարզոց ապահովութիւնը չերաչխաւորելու յայտարարութիւններէն, խնդրանքով դիմել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի պաշտպանութեան տակ առնել չրջանի բնակչութիւնը:

ժողովրդական երեսփոխանութեան Շահումեանի (գ) շրջ. խորհրդի Նախագահ
Վ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

ժողովրդական երեսփոխանութեան Շահումեանի շրջ. (գ) խորհրդի Քարտուղար՝
Վ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

***

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ՝ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՒՈՑԵԱՆ

Երկու տարի առաջ, ան ախոյեանի կոչումի առացաւ աշխարհի պատանեկան առաջնորդութեան մէջ, այժմ արդէն դափնեկիր է մինչեւ 18 տարեկան ճամբակ խաղացողներու մէջ:

Հեռաւոր Փուէրթօ–Ռիքօէն, ուր դեռ չէ վերջացած առաջնութիւնը, կը հաղորդուի որ «Փիլիքական կուլտուրալի հայկ. պետական ինստիտուտի երկրորդ կուրսի» ուսանող Վլադիմիր Յակոբեան, որ մինչեւ մրցաչարքին սկսիլը առաջնեղի յատակնորդ կը նկատուէր, գործով տեղի յատակնորդ կը նկատուէր, գործով իսկ ցոյց տուած է մասնագէտներու մեծ մասին գուշակութիւնը: Եւ իր ինքնավստահ խաղին շնորհիւ, առաջնութեան վերջնական մէկ չրջան առաջ ան անհանելի դարձած է եւ հոչակուած՝ աշխարհի ախոյեան: Երեւանցի 17ամեայ այս միջազգային վարպետը, որ խաղի ակներեւ հասունութիւն ցոյց կու տայ, յաջորդ փուլի ուղեվիր ձեռք ձգած է աշխարհի բաժակի Բ. խաղարկման ընդհանուր մրցաչարին (2 – 7–րդ տեղերը բաժնուած են): Յակոբեանի մարզիչն է Խորհ. Միութեան վարպետ՝ Օլեկ Թեմենեւը:

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 18
VENDREDI
18 AOUT
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.079 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.079

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀՐԱԴԱԴԱՐ

ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ՏԻՐԵՐ

Պէյրութի հրադադարը սկսած էր դործադրուիլ Զորեքշաբթի կէս գիշերին, բայց, ոչ ոք մեծ յոյսեր ունէր անոր տեւական ընոյթին նկատմամբ: Աւելն, առաջինը եղած էր ընդունելու Ազահովութեան Խորհուրդին կոչը, առանց որեւէ պայմանի: Կառավարութեան մամլոյ – տական պետը՝ Հըս յայտարարեց թէ հաւանական չէ որ Միացեալ Ազգերը յանձին կարգադրութեան մը յանդիլ, եթէ Աւելն չհրաժարի «Ազատագրման իր պատերազմէն» եւ Սուրիան ալ վերջ չդնէ քրիստոնեայ գօտիին ծովային պաշարման: Դիւանագիտական գետնի վրայ, Ֆրանսա կը շարունակէ խօսակցութիւններ, Մոսկուա եւ Դամասկոս: Պարզ – ւեցաւ սակայն, որ Ազահովութեան Խորհուրդի նիստը դումարուած էր ընդհա – նուր քարտուղար Տէ Քուէյարի նախաձեռնութեամբ եւ ոչ՝ Ֆրանսայի: ՄԱԿ–ի ընդհ· քարտուղարը օգտագործած էր ՄԱԿ–ի Ուխտին 99–րդ յօդուածը, որ լիազօրութիւն կուտայ իրեն Ազահովութեան Խորհուրդին ուշադրութիւնը հրաւիրել որեւէ հարցի վրայ, զոր սպառնալիքներով լեցուն կը նկատէ միջազգային ապահովութեան համար: Ամէն պարա – գայի մէջ, Ազահովութեան Խորհուրդը իր յայտարարութեան մէջ խնայեց Սուրիան եւ անունը չտուաւ զանազան դէր – դասաճառներով: Առանցքի մէկը կը վերաբերի Ազահովութեան Խորհուրդի այժմու նախագահին ազգութեան (Ալժե – բացի է), որպէսզի չխանգարուի երբեմնի պաշտօնը, մանաւանդ այն պատճառով, որ դեկոյթով մը արդէն երեքը (Ալժերիա, Սաուտի Արաբիա, Մարոք) չէին վարանած Սուրիան մեղադրելու:

Հրադադարը դոհունակութեամբ ընդունուած է անշուշտ տեղւոյն բնակչութեան կողմէ: Տեղւոյն վրայ գտնուող քաղաքացիները կը նկարագրեն աւերուած, պարպուած քաղաք մը, մէկը նոյնիսկ հարց կուտայ՝ «Քաղաքները կրնա՞ն մեռնիլ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՒԼՋԱ չմեծցուց յանկարծ իր չրջապատը, մինչեւ իսկ Մոսկուայի իշխանութիւնները, որոնք լռելեայն հաւանութիւն տուած կը թուէին, եւ առնելով իր թեկնածութիւնը նախարարապետի աթոռին: Զորեքշաբթի գիշեր է, որ Սոլիտարնոսկի նախագահը յայտարարեց թէ թեկնածու չէ, իրմէ լաւերը կան եւ թէ ինք կը մնայ աշխատասէր զանգուածներու տրամադրութեան: Չինզչաբթի առաւու, փարիզեան օրաթերթերուն մեծ մասը չէին կրցած այս նոր լուրը հաղորդել եւ ենթադրութիւնները հիմնուած էին վարչապետի թեկնածութեան վրայ: Ծօսքը կրկին ժամրուզելիի կը պատկանի, ինչ է որ կըրնայ նաեւ նախարարապետ մը նշանակել: Եթէ Սոլիտարնոսկին առնուի, ամէնէն հաւանական թեկնածուն կը նկատուի ընդդիմութեան պարագլուխը՝ կէրէմէկ:

ՓԱՐԻՋի ՄԵԾ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ չինութեան համար Նախագահ Միթերան ընտրեց Տոմինիք Փերոյի ճարտարապետական ծրագիրը, գլուխ չորս ծրագիրներու ընդմէջէն: Գրադարանը պիտի բարձրանայ Փարիզի 13–րդ թաղամասը, ուր տը Թոլպիաքի եւ պուլվար Վէնսան Օռիոլի միջեւ, եօթը հեկտարնոց հողամասի մը վրայ, Սէնի դիմաց: Նախքան Նախագահին վերջնական որոշումը, միջազգային դատակազմը, որու նախագահն էր Լէօհ Մինկ Փէյ (Լուվրի բուրգը) չորս ծրագրեր գտած էր, որոնց մէջ այս երիտասարդ Ֆրանսացիին (36 տարեկան է) նախագիծը: Մատենադարանը պիտի արժէ չուրջ 4 միլիառ ֆրանք, աշխատանքները պիտի սկսին 1991–ին եւ պիտի բացուի – գոնէ սկզբունքով – 1995–ին:

ԻԶԼՒՒԻ նահանգի փոքր քաղաքի մը մէջ՝ Շաւիլհէօ – Շավանեէօ, քաղաքապետը պիւլտոզերով մէջտեղէն վերցնել տուած է տեղւոյն մզկիթը, ան ալ առաւօտեան այնպիսի ժամու մը, երբ հաւատացեալներ ազօթքի էին: Մէկը վիրաւորուած է: Տեղւոյն մահմետական համայնքը վրդոված է, մինչ Էմ – Փէ – Էմ քաղաքապետը կը բացատրէ որ բանուորները սխալած են: Իրականին մէջ, բուն մզկիթէն աւելի ազօթավայր մըն էր, անբաղձալի նկատուած: Հոն, թուրք եւ մաղրեպցի մանուկներ դուրանի դասընթացքներու կը հետեւէին: Իսլամական ծրագիրները կը հետեւին: Բոլորովին անհասկնալի պատճառներով դործածուած թիաշարժ մեքենան կրակ առած է, վարորդն ալ՝ անհետացած:

ԻՐԱՆի Խորհրդարանը նոր նախագահ մը ունի՝ Մեհտի Քարուպի, որ կը յաջորդէ Ռաֆսանճանիի, այս վերջնոյն Հանրապետութեան նախագահ ընտրուելէն ետք:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ արդարութեան նախարարը յայտնած է թէ կարգապահական կարգ մը պատիժներ, ինչպէս շղթայել, մուխ խուցի մէջ բանտարկութիւն, չնչուած են· բանտարկեալներու իրենց ընտանեկան պարագաներուն հետ տեսակցութեան ժամանակամիջոցն ալ երկարաձգուած է: Փարիզի մէջ, չուրջ 60 քիւրտ գաղթականներ հացադուլի դիմած են իրենց տակաւին ծրագիրը, գլուխ չորս ծրագիրներու ընդմէջէն: Գրադարանը պիտի բարձրանայ Փարիզի 13–րդ թաղամասը, ուր տը Թոլպիաքի եւ պուլվար Վէնսան Օռիոլի միջեւ, եօթը հեկտարնոց հողամասի մը վրայ, Սէնի դիմաց: Նախքան Նախագահին վերջնական որոշումը, միջազգային դատակազմը, որու նախագահն էր Լէօհ Մինկ Փէյ (Լուվրի բուրգը) չորս ծրագրեր գտած էր, որոնց մէջ այս երիտասարդ Ֆրանսացիին (36 տարեկան է) նախագիծը: Մատենադարանը պիտի արժէ չուրջ 4 միլիառ ֆրանք, աշխատանքները պիտի սկսին 1991–ին եւ պիտի բացուի – գոնէ սկզբունքով – 1995–ին:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 7 / 11)

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՉԻ ՍՊԱՍԵՐ

Ուսումնական տարուան սկիզբը ձախողելու վտանգին տակ է, երկրաշարժի գօտիին մէջ: Այս մասին միջոցառումներու օրակարգով խորհրդակցութիւն վարուեց Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը: Ժողովրդական կրթութեան փոխնախարարը զեկուցումին մէջ նշեց որ երկրաշարժէն տուժած են ժողովրդական կրթութեան շուրջ հազար հաստատութիւններ: Լրիւ աւերուած են 219 հանրակրթական դպրոցի, 147 մանկապարտէզի, երկու ԲՈՒՀ–ի, 17 մարզադպրոցի ու դիւերօթիկ դպրոցի, 22 թէքնիք վարժարանի չէնքեր, կացութիւնը բարդ է անով, որ վերակառուցման ծրագիրներուն մէջ նկատի առնուած չեն թէքնիք հաստատութիւնները, ուսուցիչներու բնակարան – ները եւ արտադպրոցական հիմնարկները: Այսօր, շինարարական տարածքներու հեռացոտումին, երկրաշարժային քարտէսներու եւ դլխաւոր յատակագիծի պատրաստութեան ձգձգումին պատճառով վերակառուցումի ծրագիրները կը ձախողին: Երեսփոխաններ, քաղաքային եւ շրջանային դեկավարներ քննադատութիւններ ու դիտողութիւններ ըրին շինարարական ոչ գոհացուցիչ ընթացքին մասին:

***

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցած է հայկական – վրացական մշակութա – բարեգործական ընկերութեան հիմնադիր համագումարը: Ան պիտի նպաստէ երկու երկիրներու ընկերային, տնտեսական յարաբերութիւններուն յեռագայ զարգացումին: Ընկերութիւնը դլխաւոր հարց կը նկատէ Վրաստանի մէջ ապրող Հայերուն վրացերէնին լաւագոյնս տիրապետելու պարագան· այս նպատակով վրացերէնի դասընթացքներ կը բացուին երկրին մէջ, միաժամանակ կը բարելաւուի հայերէնի դասաւանդումը: Կը նախատեսուի նաեւ ցուցահանդէսներու, համերգներու, մրցումներու կազմակերպութիւնը: Համագումարը ընդունած է ընկերութեան կանոնադրութիւնը եւ ընտրած դեկավար մարմինները:

***

ՏՈՒԺԱԾՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Օգոստոս 8–ին Մոսկուայի մէջ յուշադիր մը ստորագրուած է Հայաստանի կառավարութեան ու ամերիկեան «Ահեղ դատաստանի սուրբերու Յ· Քրիստոսի եկեղեցւոյ» միջեւ, որ բնակարաններ պիտի կառուցանէ տուժած շրջաններու մէջ: Յուշադիրը ստորագրած են վարչապետ՝ վ· Մարգարեանց եւ ամերիկացի ձեռնարկատէրերը Ա· Համեր, Ճ· Հանցման:

***

ԴԻԼԻՋԱՆԻ ՃԱՄԲԱՐԻՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ

Աւելի քան յիսուն աշակերտներ տեղ գրաւած են Դիլիջանի ամառնային ճամբարին զարգացական նատարաններուն վրայ: Անոնց մէջ կան պատանի երեւան – ցիներ, Լենինականցիներ, Սպիտակցիներ, Մոսկուացիներ, Արցախցիներ եւ Դիլիջանցիներ: Մուտքին մաս կը կազմեն նաեւ Փարիզէն 26 երիտասարդներ:

***

ԱՂԷՏԵԱԼ ԳՕՏիին ՀԱՄԱՐ ՏՆԱԿՆԵՐ

Կամոյի դիւղատնտեսութեան մեքենայացման ու էլեկտրականացման ձեռնարկութիւնը աղէտի վայրը դրկեց առաջին քսան տնակները: Անոնք երկու սենեակնոց փոքրիկ բնակարաններ են, խոհանոցով ու օժանդակ յարմարութիւններով: Նախատեսուած էր որ 60 տնակ ուղարկուի, սակայն յետոյ թիւը կրկնապատկուեցաւ:

***

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏիին ՄԷՋ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ ՀՐԱՒԷՐ

Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը քննարկեց աղէտի գօտիին մէջ չինարարական աշխատանքներու մասնակցելու փափաք յայտնողներու հարցը: Համապատասխան կազմակերպութիւններուն յանձնարարուած է ճշդել ըրացուցիչ ուժի պակասը ու ապահովել բանուորներու առաքումը այդ չրջանները: Այս բանուորները պիտի ընտրուին Ադրբեջանէն Հայաստան գաղթած, նաեւ անհատական նախաձեռնութեամբ արտասահման աշխատանքի մեկնող դաղուածէն:

***

ՏՈՒԺԱԾՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի փրոթէզներու ձեռնարկութեան մէջ, չնորհիւ Լիբանանի Հայութեան հանդանակութեան, նոր բաժին մը բացուած է: Հոն, ամերիկացի մասնագէտներու դեկավարութեամբ երիտասարդներ կը սորվին նոր թէքնիքը: Նոր պատրաստուած փրոթէզները ճաշակաւոր են, թեթեւ ու յարմար: Ներկայիս հարցը կը մնայ դտնել ձեռնարկութիւններ ու կազմակերպութիւններ, որոնք կրնան անհրաժեշտ նախանիւթը հայթայթել, կամ հոդ չէ թէ անոր խորհրդային տարատեսակները:

***

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆԴԻ ՀԱՇԻՒԻն

Մինչեւ Օգոստոս 1 թուականը Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներու ֆոնտը ստացած է մէկ միլիոն 399 հազար 845 ռուբլի· ծախսուած է 627 հազար 577 ռուբլի: Իսկ խորհրդային արտաքին տնտեսական դրամատան տուժածներու օգնութեան ենթահաշիւին մէջ, Օգոստոս 1–ին, կը գտնուէր 22 հազար 331 ռուբլի, զանազան տարադրամներով:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԸ – ՊԱՐԸ ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Թաթուլ Ալթունեան վարդի – պարի պետական համոյթը մեկնած է Լենինդրադ, ուր ամիս մը բեմ պիտի բարձրանայ ազգագրական երգերով, պարերով: Համերգները տեղի կ'ունենան այն սրահին մէջ ուր քանի մը տարի առաջ հայազգի Կ· Գասպարով ճատրակի տախտակին առջեւ կը պայքարէր Ա· Գարպովի դէմ, ախոյենութիւնը խլելու համար:

***

ԽՈՐՀՐԴԱ – ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի թէքնիք համալսարանի ռեկտոր Ե· Սարդսեանի ու Հունդարիոյ հաւուիչ թէքնիքի արտադրութեան դլխաւոր անօրէն Ս· Գարորի միջեւ երեւանի մէջ համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ հաւուիչ թէքնիքի եւ էլեկտրական բանակարդիչներու համատեղ մշակումին մասին: Հունդար մասնագէտները դրոյց ունեցան Հայաստանի փոխ վարչապետ Լ· Սահակեանի հետ, ապա այցելեցին աղէտի վայրերը:

ՀԻՆ ԳՐԱՎԷՃԻ ՄԸ ՈՒ ՆՈՐ ԵՐԵԽՈՅԹԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Իրենց պատուանգաններէն գլխատած ազգային մեծութիւններու արժանին մատուցանելու ներկայ ալիքը հասած է ուղղափառութեան հարցի հրատապութեան: Ճիշդ է որ բոլորովին անթեղուած չմնաց խնդիրը· կարծիքներով, յօդուածներով պարբերաբար գոյութիւնը լսելի դարձուց Հայաստանեան կամ սփիւռքեան մամուլին էջերուն մէջ: Ժխտողութիւն, համակերպութիւն, բողոք կամ բաւարարութիւն, հակազդեցութիւններու բազմազանութիւնը մեկ բանի մասին կը վկայէր· վերաքննութեան մը անհրաժեշտութեան:

Երկուութիւններով հարուստ մեր իրականութեան մէջ օրէ օր, աւելի անհապ – դըստացնող փուչ մը կը դառնար զոյգ ուղղագրութիւններու պարագան: Ի՞նչ ընել: Ի՞նչ բան փոխել, ո՞ր ճակատին վրայ ու ի՞նչ բան պահել: Դասական ուղղագրութեան դժուարութիւնը մեղմելու նպատակով 1922–ին Հայաստանի մէջ կատարուած փոփոխութեան եօթը տասնամեակի փորձին արդիւնքը ու հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ յարաբերութիւններու հեզնեհեզ աւելի անարգել ընթացքը, այժմէական քնոյթ տուաւ այս հարցումներուն: Ներկայ իրավիճակը տանելի չի գտներ անհետեթեթօրէն իրարմէ ա՛յս աստիճան տարբերակուած երկու ուղղագրութիւններու գոյութիւնը, որ – թէեւ երկրորդական – յաւելեալ պատճառ մը կ՝ըլլայ մեր լեզուական անփայլ աշխարհը քիչ մը եւս մթագնելու:

Հարցով տագնապողներու զանգուածին մէջ կարծիքներու չհաւասած երկուերեք խմբաւորում կարելի է մատնանշել· առանց սակարկութեան դասակարգին վերադառնալու կոմունակիցներ, երկկողմանի փոփոխութիւններու միջոցով միակերպութեան մը հասնելու փորձին հետամուտ եղողներ ու հայատառ փոփոխակը ընդհանրացնելու առաջարկով հրապարակ իջածներ· թէեւ այս վերջիններուն դրեթէ լուսանցքի վրայ կը մնան, քանի որ խնդիրը այժմէականացնող գլխաւոր հոսանքը ընդհանուր առմամբ հակառակ ուղղութիւն ունի: Եթէ, նկատի առած դասականին ալ վերջին եօթը տասնամեակներու փորձը, մէկդի ձգենք ի նպաստ անոր ամէն փոփոխութիւն մեր – ժողվեցուածքն ալ, կը մնայ միջին եզրը· այն, որ երկկողմանի որոշ փոփոխութիւններով հաստատակաց յարաբերի մը կը ձգտի:

Այս կէտին վրայ է որ հարցը կը բարդանայ· մամուլի սիւնակները նախապատրաստական փուլը միայն կրնան ըլլալ լուծումի հոլովոյթին· անկէ անդի՞ն: Ո՞վքեր պիտի ըլլան, կամ պէտք է ըլլան այս կենսական խնդրին մասին վճիռ արձակելու լիազօր հեղինակութիւնները· ո՞ւր, ո՞ր ամպիոնը, կամ մարմինը պիտի ըլլայ վայրը, դեմինը համահայկական այս հոլովոյթին որ պիտի պարփակէ անհրաժեշտ աշխատանքը, համադրէ եզրակացութիւնը ու տէր կանգնի արձակուելիք վճիռին: Հարցումներ, որոնք ուղղակի կապ չունենալով հանդերձ ներկայացող խնդրին հետաքրքրութեան հետ, առաջնահերթ հանգամանքով կը ներկայանան: Ու թարդութիւնը, անորոշութիւնը յատկապէս Սփիւռքի թեւին կ՝առընչուի, քանի որ հոն լեզուական հեղինակութիւններու ոչ մէկ պաշտօնական համակարգ կամ «նուիրապետութիւն» գոյութիւն ունի:

Լուծումը պիտի ըլլար երկու հատուածէն ալ ընտրել յարմարագոյն անուններն ու իւրաքանչիւրին պիտութենէն, փորձառութենէն, հեռատեսութենէն մեկնող համադրումով մը յանգիլ կարելի լուսաղոյն լուծումին:

Այս մտորումին առաջնորդող դրդապատճառներ եղան հայատառեան մամուլէն երկու էջեր· մէկը Յուլիս 28–ի «Գրական թերթ»ին մէջ հրատարակուած «Զարգացման ուղղութիւնը» խորագրով յօդուածն է, ժիրայր Աւետիսեանի առընչուած արդիւնքները· Գահիրէէն հրատարակուած օրաթերթ Սարգիս քահանայ Մելքոնեան եւս քաջալերած է ուսումնական գործը ու շրջանառարկութիւնը: Փակման խօսքը արտասանած է Գրիգորը Խչէր· քահանայ Օհանեան:

**

ՀՌՈԴՈՍ կղզին արձակուրդի մեկնած հայաստանցի 100 պատանիները կը մնան Քոլոմպիա ծովեզերեայ վայրը: Անոնց օրերը կ՝անցնին ծովու լողանքով, խաղերով ու մարզանքով: Հոդոսի քաղաքապետը երկու այցելութիւն տուած է անոնց: Պատանիները ելոյթ ունեցած են կղզիին ռատիոկայանէն, որ նուիրահատ մէկ ձեռնարկած էր կղզիին մէջ· հայաստանցի տղաքը մեծ սիրով շրջապատուած են տեղացիներու կողմէ ու օր չեցած որ հրաւէրներ կամ նուէրներ չստանան:

**

ՄՈՆՐԻԱԼ այցելած է Յուլիսի վերջին շաբաթը, Թալլինի շրջանի «Արտին» ժողովրդական պարի համոյթը, որ Խորհրդային Միութիւնը ներկայացուցած էր Տրամբոնավիլի տարեկան ազգ· փոլքլորի միջազգային փառատօնին: Յուլիս 28–ին Հ.Բ.Ը.Մ.–ի սրահին մէջ անոնց կ՝ելոյթ ունենան արդիւնքները. Գահիրէէն հրաւիրուած օրուան քանախօսը Սարգիս քահանայ Մելքոնեան եւս քաջալերած է ուսումնական գործը ու շրջանառարկութիւնը: Փակման խօսքը արտասանած է Գրիգորը Խչէր· քահանայ Օհանեան:

**

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ «Համազգային»ի մասնաճիւղը Ուրբաթ, Յունիս 7–ին, կազմակերպած է երեկոյթ մը: Դասախօս ճարտարապետ Ս. Պալմանուկեան լուսապատկերներու ընկերակցութեամբ խօսած է հայ ճարտարապետութեան մասին: Երեկոյթին զեղարուեստական բաժինին մէջ երգած է Հեղինէ Հարպոյեան Յովսէփ Թորոսեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ: Ապա Յ. Թորոսեան (դաշնակ), Կ. Գաբրիէլեան (թաւջուխ) եւ Տ. Զաքարեանի (ջութակ) երրեակը շարունակած է երաժշտական բաժինը:

**

ՊՈՒԿԱՐԻԱ. այցելած է Ա. Մալաքեան (Հ. Վէրնէօյ), որոշելու համար այն վայրերը ուր իր յաջորդ ժապաւէնին կարգ մը մասերը պիտի նկարահանուին: Սոֆիայի մէջ ան հանդիպում ունեցած է պուլկար մշակոյթի ու արուեստի գործիչներու հետ: Հանդիպած է նաեւ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան նախագահ Տիրան Բարիքեանի ու պուլկարահայ համայնքի այլ ներկայացուցիչներու հետ:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՑ «Տիգրան Երկաթ» ակումբին պարապմունքը Յուլիս 2–ին տեղի ունեցած է հայ շրջանառարկութիւնը: Ճաշկոց արդիւնքներ ապահոված աշակերտներու նուէրներու բաշխումէն եւք նախ Պօղոսեան վարժարանի տնօրէն Մանուկ Գալփաքչեան ներկայացուցած է դպրոցին այս տարեշրջանի արդիւնքները. Գահիրէէն հրաւիրուած օրուան քանախօսը Սարգիս քահանայ Մելքոնեան եւս քաջալերած է ուսումնական գործը ու շրջանառարկութիւնը: Փակման խօսքը արտասանած է Գրիգորը Խչէր· քահանայ Օհանեան:

ՂԱՍԵՄԼՈՒԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

ԴԺՈՒԱՐԻՆ ԴԱՏԻ ՄԸ ՀԱՆԴԱՒԱՌ ԴԵՍՊԱՆԸ

Քիւբա պարադլուխ Ա. Ղասեմլու որ սպանուեցաւ Վիէննա, անցեալ Յուլիս 13–ին, բացառիկ անձնաւորութիւն մըն էր· բացառիկ, ոչ միայն ազգ· ազատագրումի գինեալ պայքարի մը որպէս զեկավարը, այլ նաեւ անձնական յատկանիշերով: Անոնց ամէնէն ցայտուն գիծը ան էր որ Ղասեմլու հազարամեայ ժողովուրդի մը ատանդութիւններն ու պայքարը կը մարմնաւորէր զարաւերջի մեր ներկային արժէքներով· այսինքն՝ ազատութեան, ժողովրդավարութեան ու բազմատարբերութեան սկզբունքներով: Անծանօթ մըն էր զանգուածներու, եւ չաթեր իր գոյութեան տեղեակ դարձան միայն մահուան լուրովը: Ան Իրանի քրտական ժողովրդային կուսակցութեան ընդհ· քարտուղարն էր, ի պահանջեալ հարկին գինուորական պետ ու ամէն բանէ առաջ երկխօսութեան, յարաբերութիւններու մարդը: Անվհատ մարտիկն էր իր ժողովուրդին գատին, զոր ծանօթացնելու համար աշխարհը կը շրջէր· սակայն ամէնէն երջանիկ պահերը անոնք էին, երբ կը գտնուէր իր սիրելի փէշմէրկաներուն քով, իրանեւիրաքեան սահմանագլխուն վրայ հովիտի մը խորը, ուր ամէն մէկ տեղափոխութեամբ զրադարան մը կը փոխադրէր հետը: Գիրքերուն չափ կը սիրէր լաւ գինին ու նոյնքան հանգիստ կը զգար ինքզինքը փարիզեան սեղանի մը դլուխը, որքան՝ իրենց լեռներուն առասկաւած ձմրան մէջ:

Ղասեմլու անտեսապէտ էր, սակայն նոյն աեն սիրահար մը պատմութեան ու գրականութեան· քրտական, արաբական կամ պարսկական բանաստեղծութեան առաջնակարգ մասնագէտ մը որ նոյնքան դիւրութեամբ կը մէջբերէր Հիւկոն, Պօտլէռը կամ Թոմաս Էլիըթը: Երգիծելու, արատմըտելու կարողութիւնն ու եօթը – ութ լեզու սահուն խօսիլ ու դրելը անմոռանալի անձնաւորութեան մը տպաւորութիւնը կը ձգէին իր խօսակիցներուն վրայ:

Ղասեմլու համամեալար չարքային, ապա զեկավար՝ իրանեան «Թուտեհ» կուսակցութեան մէջ, 15 տարի ապրած է Փրահա, տնտեսագիտութիւն դասաւանդելով· ու համամեալար կուսակցութեան հետ բոլոր կապերը խզած է 1968–ին, խորհրդային զօրքերու Չեխոսլովաքիա մտնելու վաղորդայնին: Չէր ուրանար իր անցեալը· զիտէը անկէ դասեր քաղել:

Գլխաւոր հպարտութիւնն էր այն որ կարելիութեան սահմաններուն մէջ չարժումին նպատակը կը պահպանէր օրը օրին գործելու իր կերպին: Իր կուսակցութիւնը երբեք դէշ վերաբերում չունեցած բանտարկեալներու հանդէպ, պատանդ առած, օդանաւ առեւանգած, հանրաշարժներու մէջ ռումբ գետեղած չէ: Ղասեմլու բիրտ ուժին կողմնակից չէր· լալէ զատ, սկզբունքով զատապարտած է ահաբեկչութիւնը:

1979 Նոյեմբերին ան առաջին օրէն իսկ դատապարտեց Թեհրանի ամերիկեան դեսպանատան գրաւումը: Թեհրանի մամբանութիւններով հանդերձ, Ասլինկերը չատ ալ համակրանք չի տածեր քրտական հարցին հանդէպ· նոյնիսկ Իրաքի Քիւրտերուն պատերազմի չրջանին (1961 – 75), երբ ամերիկեան դիւանագիտութիւնը աշխուժացաւ, տակավին աշխարհագրական–ռազմավարական դէրդատապատճառներ ունէր, ինչպէս կը պատմէ երկարօրէն տոքթ. Քիսինճըր իր «Յուշեր»ուն մէջ, եւ ոչ թէ քրտական հարցին հանդէպ հետաքրքրութեան արդիւնք էր: Այդ միջոցին Ղասեմլուի Ամերիկա մուտքը արտօնուած չէր· ան վերջերս միայն վիզա ստացած էր ուղղակի պատրաստուէր այդ ճամբորդութեան, հոն լաւագոյնս ծանօթացնելու համար իր ժողովուրդին գատը, առանց մեծ յոյսեր ունենալու:

Իրեն համար գատը ոչ միայն իրանի 5 միլիոնանոց գանգուածին, այլեւ հինդ երկիրներու միջեւ բաժնուած 25 միլիոն Քիւրտերու գատն էր: Ու գիտէր թէ մեծ ազդութիւններու քաղաքականութիւնը, կամ նոյնիսկ եւրոպացի ժողովրդավարները երբեք չարժման պիտի չանգնին, ամէն բանէ առաջ չրջանային իրենց չահերով մտահոգուած ըլլալով: Ղասեմլու հազուադէպօրէն կ՝ընդունէր պաշտօնական չրջանակներէ ներս· սակայն ինչ հին բարեկամութիւններու կամ ընկերվարական մէջազգայնական յարաբերութիւններու չնորհիւ երբեմն կը յաջողէր մարդասիրական որոշ օժանդակութիւններ ձեռք ձգել իր ժողովուրդին համար: Ժխտքարի նախկին նախարար Ֆրանսուա Տըլնիօ կը յիշէ որ անգամ մը քիւրտ զեկավարը չէ մեկնած իր գրասենեակէն, յամառօրէն Ֆրանսական կառավարութեան օժանդակութիւնը խնդրելով Ֆրանսերէն – քրտերէն միակ բառարանին վերհրատարակութեան համար:

Ղասեմլու Ի· դարու աւարտը կը յատկանշէր ազգութիւններու պոռթկումով ու անոնց փափուկ հաւասարակշռութեամբ: Ան կը պաշտպանէր այն թեզը, թէ քարտէսը տակնուվրայ պիտի չընէին Քիւրտերու անկախ Պետութիւն մը հիմնելու համար երեք երկրի աւերակներուն վրայ: Ուզածը իրանեան Քիւրտիստանի համար ինքնավարութեան լրատունքն էր: Սակայն Թեհրանի իր հակառակորդները անկեղծ չէին նկատեր այդ փափաքը, այլ առաջին քայլ մը դէպի «Մեծ Քիւրտիստան» առաջնորդող ճամբուն, որ պիտի համախմբէր Իրանի, Իրաքի, Թուրքիոյ եւ նոյնիսկ Սուրիոյ եւ Խորհ· Միութեան Քիւրտերը: Այս կէտին վրայ Պանի Սատրին նման լաիճնների իսկ համաձայն էին յեղափոխական մոլլաներուն:

Իր մահը վճռած էին արդէն 1979–ին, երբ որպէս միակ լաիճը ընտրուած էր սահմանադրական ժողովին: Ապահովութեան պատճառներով մերժեց Թեհրան երթալ: Խոմէյնի հրապարակաւ ախոյեանութիւնը, ըսելով· «Մե՛ղք, պինք ձերբակալած ու դնդակահարած պիտի ըլլայինք անմիջապէս: Յուլիս 13 թուականը չէիներու համար նուիրական թուական է, նաեւ իմամին մահուան քառասունքը: Արդեօք Վիէննայի յարկաբաժինը մանողները, որպէս նայի յարկաբաժինը մանողները, որպէս բանակցող ծպտուած մարդիկ չէի՞ն, որոնք Ռաֆսանճանիի պաշտօնական հրաւիրով ու Վէլայէթիի կողմէ ատրուած անցագրերով Թեհրանէն եկան, վերջապէս գործադրելու համար մահափորձը:

Ա. Թ. Թ.

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Դ.
ԴԷՊԻ ԿԵՍԱՐԻԱ

Մեր պիւղէն ճամբայ ելանք եւ մեզի արեւելքէն ու հարաւէն դրացի Զանտըը եւ Ուզունլու պիւղերու միջով եկանք Պօզպըլըեան, ուր ունինք չուրջ 12 հայ ընտանիք: Իչեւանեցանք Եանըքեանները տունը, որոնց վեց եղբայրներէն մէկն է Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի ծանօթ վիրաբոյժ Տոքթ. Գրիգոր Եանըք: Հոն հաւաքուած Հին Պօզպըլեանցիներէն շատեր: Աւելի քան ժամ մը խօսակցելէ ու տեսակցելէ յետոյ հրաւիրուեցանք սեղան, որուն ճոխութիւնը կը պահակը չըըջանի ազգային կերակուր նկատուած մանթըն: Մեր յորդորականներու ընթացքին մեր կարգին կեսարիա հրաւիրեցինք պիրինք ներկայ լինելու Կիրակի օրուան պատարագին եւ մատաղի սեղանին: Ու ճամբայ ելանք դէպի Կեսարիա, ուր հասնելէ յետոյ չարունակեցինք մեր ճամբան դէպի Էֆէսէրէ, որ կը գտնուի Կեսարիայէն 15 քիլոմեթր հիւսիս – արեւելք, ուր կը կարծէինք գտնել Ս. Կարապետ պատմական Վանքը: Սակայն դիւղաքաղաք մտնելէ յետոյ վերահասու եղանք, որ Վանքը կը գտնուի անոր ետեւի կողմը բաւական հեռու վայր մը, բայ ատի այս կողմէն լինքնաշարժի ճամբայ չկար: Գիւղացիները ըսին նաեւ որ թէեւ ներկայիս աւերակ է եւ ոեւէ նպատակի չի ծառայեր, բայց կը գտնուի դեռ պինտորական գօտիի մէջ եւ արտօնուած չէ այցելել: Փոխարէն ցոյց տուին մեզի դիւղաքաղաքի եկեղեցին, որ կռնակը բլրակի մը տըւած հոյակապ աղօթավայր մըն էր, շատ հին երեւոյթ չունէր եւ չինուած էր սըրբատաշ քարերով: Միայն զմբէթը լինկած էր: Ասիկա է դիւղին երբեմնի երէց եկեղեցիներէն Ս. Աստիանոսը: Կզպուած ըլլալուն չկրցանք ներս մտնել ու զայնփար կազմել նաեւ ներսի մասին. պատուհաններն ալ ամէն կողմէն հիւսուած էին: Մեզմէ ոմանք բլրան կողմէն տանիք երթալով եկեղեցիին ներսիդին նայեցան, ուր չորս Աւետարանիչներու նկարները կամ ֆրեսքները դեռ անաղարտ կը մնային զմբէթը վեր բռնող կամարներով զոյացած եռանկիւնիներուն վրայ: Երբեմնի հայաբնակ այս գիւղին մէջ ներկայիս հայ չէ մնացած: Կեսարիա վերադարձի ճամբուն վրայ, հեռուն բլրան լանջին նըշմարեցինք Ս. Կարապետ Վանքին աւերակները միայն:

Ե.
ԿԵՍԱՐԻՍ ԵՒ ՍՎԱՍ

Գաւառներու մէջ մեր իրաւասութեան ներքեւ մնացած եօթը եկեղեցիներէն փառաւորագոյնն է կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը: Ներկայ չինքը կառուցած է հարիւր տարի առաջ նոյնտեղ գըտնուող հնագոյն եկեղեցիի մը տեղը, որ կը յիշուի 12-րդ դարէն: Ցունիս 10, Շաբաթ օր ուժն էր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Նշխարաց Գիւտին: Կատարեցինք Առաւօտեան ժամերգութիւն, որմէ յետոյ ուխտաւորները երկու օթօպուսներով չրջագայութեան գացին Թալաս և Էրճիաս լեռ:

*Իսկ մենք մեր մինիպուսով նախ ուղղուեցանք Իւրկիւպ, որ ծանօթ է իր երկրաբանական արտասովոր «Փորմասիոն»-ներով: Այս տեղէն կը սկսին Կապադովկիոյ պատմական նահանգին յատուկ այն բազմաթիւ կոնաձեւ բնական «արձաններ»ը որոնց գլուխները պահուած են ժայռերով, որոնք կը վարձես թէ ուր որ է յանկարծ պիտի իյնան, բայց այդ հատուածակտուած դիրքի վրայ կը մնան դարերով: Տեղւոյն ժայռերը կակուղ են եւ դիւրին է փորել զանոնք ուզուած ձեւը տալու համար անոնց. բայց անդամ մը որ չփման մէջ կուգան մթնոլորտի հետ կը կարծրանան ու դարեր կը դիմանան: Մեզ կ'առաջնորդէր Ռէյսալ ճամբորդական ընկերութեան վարիչը էրտալ Պէյ, որ առաջին հերթին մեզ տարաւ տեղական դիմի գործարան մը, որուն ընդունելութեան սրահին պատերուն ներքեւ դրուած տեղական խալիներով ծածկուած նրստարաններ կային, ուր տեղ կը դրաւեն եղեր թուրիստներ, վ'ըսպասեն եղեր մատուցուած անուշ գինին, ունկնդրելով «սօֆթ» միւզիքը: Մենք ալ հրաւիրեցինք տեղ գրաւել այդ նստարաններուն վրայ. մեզի ալ մէծ պատրաստած ճերմակ ու կարմիր գինիները, առանց միւզիքի անշուշտ: Ապա պտըտեցանք գինեգործութեան այս հսկայ ֆապրիքան, որ կազմուած է տեղական կակուղ ժայռը փորելով երկար ու լայնկեկ սառերկրեայ անցքերէ: Այս անցքերու երկու կողմերը փորուած են փոքր սենեակներու նման խորշեր, ուր կը լեցուի եղեր խաղողի եփուած հիւթը կամաց – կամաց խմոր – ելլու եւ գինի դառնալու համար:

Ապա գացինք Գայմաքլը կոչուած տեղը, ուր պտըտեցանք գետնի տակ փորուած ամբողջ «քաղաք» մը, անհատնում նեղ անցքերով – այս քաղաքին փողոցները – եւ նոյնքան անթիւ անհամար սենեակներով – այս «քաղաքին» տուները: Մեզի ըսուեցաւ, որ այս քաղաքը 28 յարկերէ կը բաղկանայ, մենք պտըտեցանք հազիւ եօթը յարկերը: Սառերկրեայ այս «քաղաքները» առ հասարակ կը ծառայեն եղեր որպէս ապաստանարան յարձակումի մը պարագային: Սքանչելի օդափոխութեան դրութիւն կար: Ջանազան տեղեր բացուած արտաքին օդահան ծակեր անմիջապէս վեր կը քաշեն ներսը խըճողուած օդը, որ երբեք չապականիր: Վառուած սիկարէթի մը ծուխը անմիջապէս եւ ինքնաբերաբար վեր կը բարձրանայ կորսուելու համար ծակերէն մէկէն:

Ապա գացինք Կէօրեմէ, որ նշանաւոր է բլրակներու մէջ փորուած անթիւ փոքր մատուռներով. պտըտեցանք մէկ – երկու յատկանշական մատուռները, որոնց պատերը զարդարուած են գեղեցիկ որմանկարներով: Ապա անցնելով Գըզըլ Ըրմաքի վրայէն, որ այստեղ տզմուտ եւ պըղտոր էր, այցելեցինք Ավանոս, բրուտի մը գործատունը: Այստեղ բրուտը մեր աչքին առջեւ շինեց աքանչելի փոքր սափոր մը, քովը մշտապատրաստ կարմիր գեխէն, ոտքով դարձող իր գործիքին վրայ: Պտըտեցանք արդէն իսկ չինուած գունազեղ չախճապակիներու ցուցադրութեան սրահները, որոնք լեցուն էին մէկը միւսէն գեղեցիկ «սերամիք»ի արուեստի նմոյշներով, որոնք կը վաճառուէին թուրիստներուն թէ՛ որպէս յուշանուէր եւ թէ որպէս գործածական առարկաներ, սուրճի եւ թէյի զաւաթներ: Այստեղէն վերադարձանք Կեսարիա:

Ցաջորդ օր, Ցունիս 11, Կիրակի, առաւու կանուխ եկեղեցին էինք արդէն հոգեւորականներով եւ Գր. Նազար Ալթունի հետ, որ Կեսարիա մեծցած ըլլալով մասնաւոր դուրգուրանք ունի այս եկեղեցիին հանդէպ, եւ բազմաթիւ բարեկամներ՝ այս քաղաքին մէջ, Փարեւոր դիրքերու վրայ. կը հասկնայ նաեւ շինարարական գործէն: Մի քանին բարձրացանք եկեղեցիի տանիքը եւ աչքէ անցուցինք գայն: Անցեալ տարի տանիքի վրայ կատարուած «նորոգութիւնը» իր նպատակին չէր ծառայած: Տանիքը ծածկուած է մեծամեծ եւ ծանր սալաքարերով զանոնք իրարու միացնող հին չաղախը տակաւ առ տակաւ բացուած է եւ խոտեր սկսած են բուսնիլ ճեղքերուն մէջ, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ որ խոնաւութիւնը թափանցէ տանիքէն ներս եւ թուլցնէ առաստաղի եւ կամարներուն նախնական ծեփերը, եւ պատճառ դառնայ անոնց թափուելուն: Այս եկեղեցիին վրայ ըլլալիք կարեւորագոյն նորոգութիւնը այս էր. տանիքի քարերը իրարու միացնող ճեղքերը մաքրել խոտերէն եւ հինցած չաղախէն եւ լեցնել զանոնք յատկապէս չինուած նոր չաղախով եւ այսպէս առաջքն առնել ջուրի թափանցումին եկեղեցիի մարմինին մէջ: Սակայն զատ՝ նորերով փոխարինել պէտք է նաեւ զմբէթին չուրջ բացուած պատուհաններու հինցած բոլոր շրջանակները եւ բոլոր ապակիները, որոնցմէ ոմանք կոտրած են արդէն: Այլապէս չինքը ինքնին ամուր է եւ կրնայ դիմանալ երկար տաեն:

(Շար. 4)

ՀՏԱԼԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ, ՀԱՑՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԹՈՒՐՔ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐ

Ըստ երեւոյթին Թուրքերը պիտի չյոզնին նոյն, անհամ յանկերգէն, տասնամեակներէ ի վեր:

Այս անգամ բանավէճը ծագած է իտալական ամսաթերթի մը՝ Այրոնէի («Ճայ») հետ: Թերթը կը զբաղի ընդհանրապէս բնապահական հարցերով, բայց Ապրիլի Թիւին մէջ, խիստ չահեկան յօդուած մը հրատարակած է, զեղեցիկ նկարներով ճոխացած, որոնց առաջինը՝ խակապէս ապաւրիչ, մեր աչքերուն առջեւ կը դնէ Վանայ լիճը եւ Աղթամար կղզին:

«Քաղաքակրթութիւն մը որ պէտք է ապրի» ընդհանուր խորագրին տակ, կը ներկայացուի ամբողջ ժողովուրդի մը ողբերգական պատմութիւնը: Ժողովուրդ մը որ ապրած է ահաւոր ողջակիզում մը, անհաւատալի կերպով լռութեամբ անցած որ այսօր ցրուած է աշխարհի ամէն կողմը: Վանի այլ նկարի մը քով, որ հին քաղաքը կը ներկայացնէ, գրուած է՝ «Cio che rimane di un' antica civiltà» (ահա թէ ինչ կը մնայ հին քաղաքակըթութենէ մը): Վկայութիւններ, մէջբերումներ, լաւագոյնս համադրուած համառօտ պատկերը կը գծեն Հայոց: Հոն կը յիշուի, անշուշտ, մեր անխուսափելի «վկայական»ը (առաջին ազգը որ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակեց), ապա հասնելու համար Ջարդերուն: Ապրիւրնները կը յիշատակուին, ոչ միայն ծանօթ հատորներ հին թէ նոր, այլեւ մամուլը, ինչպէս օրինակ՝ 1915 եւ 1916-ի «Ռոռիէռէ տէլլա Սեռա»ի թիւերը: Անդրադարձ մը նաեւ Ղարաբաղի կամայական կարգադրութեան, ուրկէ ծագած են վերջին ազգամիջեան բախումները: Կը խօսուի նաեւ Թուրքիոյ հայ զաղութին մասին նկարով մը դասարանի մը Քեմալի նկարով, ու քիչ անդին եկեղեցին մեր պատկառելի պատրիարքով: Նկարներ նաեւ վերապրող զոյգի մը եւ Գարեգին Կաթողիկոսի որ եկեղեցի մը կ'օծէ Տէյր – էլ – Զօր:

Այս ամբողջը, որու կ'արձագանգենք ամփոփ ձեւով, անհանգիստ ըրած է Թուրքիոյ ընդհ. հիւպատոսը՝ էրկիւլ կէօքչէն եւ դեսպանատան մամուլի կցորդը՝ Սելչուք Պազդալըպաշը: Ու թերթին խմբագրութիւնը, Ցուլիսի իր Թիւին մէջ, կ'արձագանգէ անոնց նամակներուն, ամփոփելով թովանդակութիւնը եւ առանձին յիշատակելով կարգ մը կէտեր, որոնք կրկնուելէն կրկնուելէն կը թուի որ դեռ չեն մաշած Թուրքերուն դրիչներուն տակ: Այդ «լուսաբանութիւնները» կը վերաբերին Ադամ Անտոնեանի «երեւակայած» հեռադրերուն, Հնչակեաններու եւ Դաշնակցականներու ստեղծած «անիշխանական» մթնոլորտին, Օսմանեան քաղաքացիութեան «պաշտպանութեան» Հայերու կեանքին եւ ինչքերուն հանդէպ, զազմաթիւ Հայերու մահուան պարագաներու (անձնպատաս եղանակ եւ համաճարակ) եւայլն, եւայլն:

Ինչ որ հետաքրքրական է սակայն այս պարագային, յօդուածագրին պատասխանն է, դիպուկ եւ անդիջող: Քանէսթ – րինի բառերը չի ծամծմեր «տեղը դնելու» համար երկու թուրք դիւանագէտները ու այնքափ անհերքելի եւ վաւերական աղբիւրներ կը բերէ որ այլեւս ըսելիք չի մնար ոեւէ Թուրքի:

պաշտպանող ժողովրդական իւրաքանչիւր արարողութիւն մը կը ներկայացնէ. բնական գրպրին հեղինակն է Բ. Ուլուբաբեան. բեմադրութիւնը կատարած է Սզատ Դարբինեան: Այս ներկայացումին համար տեղ տրուած է հայկ. ժողովրդական նուագարաններու՝ չիփի, դուդուկի, զուռնայի:

ԼՂԻՄ-ի հայկական երգի-պարի պետական անսամպլը

1988-ին լրացած է ԼՂԻՄ-ի հայկ. երգի-պարի պետական անսամպլին երեսնամեակը: Այս առիթով «Սովետական արուեստ» ամսագրի 1989 Մարտի Թիւին մէջ Սերգէյ Մարկոսեան կը պատմէ անոր կազմութեան պարագաները:

Արցախը ըլլալով թթենիով, ծիրանենիով, ընկուզենիով հարուստ երկրամաս, զարճած է այդ ծառերու փայտէն երաժշտական լաւագոյն ու լաւագոյն նուագարաններ պատրաստող վարպետներու հայրենիք:

1958-ին Երեւանէն կը հրաւիրուի երգահան Տելեմակ Ալեքսեանը որպէս առեղծուելիք համոյթին հիմնադիր – կազմակերպիչ ու զեղարուեստական զեկավար: Տեղւոյն վրայ արհեստավարժ կարող ուժեր չկան. իսկ չրջաններէն բերուելիք երիտասարդներուն բնակարան կամ հանրակացարան տրամադրել կարելի չէ:

Սոեփանակերտի հայկ. պետական երաժշտական թատրոնի ներկայացումներէն մէկուն, հիմնադիրը կը հանդիպի զեռատի երիտասարդուհիի մը, զոր կը հրաւիրէ մաս կազմելու հիմնուելիք խումբին: Թէեւ անվարժ, սակայն զուարթախոհ հարուստ ձայնի տէր երիտասարդուհին էլմիրա Առաքելեանն է: Ցետագային, խումբին առաջին մենակատարներէն մէկը կը զառնայ Նայիրուհի Ալվերդեան:

Օր մըն ալ երգահան կազմակերպիչը համոյթին համար ապրանք գնելու կ'երթայ Սոեփանակերտի կահ – կարասիի գործատունը: Հոն կը տեսնէ վարպետներէն մէկը որ ուշադիր կը հետեւի երիտասարդի մը աշխատանքին:

– Վարպետ Իւան, ի՞նչ է, վարպետութեան քննութի՞ւն կը կատարես, հարց կու տայ կատակով:

– Չա վարպետ պիտի ձեռնադրեմ, կ'ըլլայ պատասխանը:

– Բայց այս տղուն մատները զեռ կոչ տեր չունեն, ի՞նչ վարպետ, կը չարունակէ Տ. Աւետիսեան:

– Այդ մատները օրը վեցէն ութ ժամ թառ կը նուագեն, կ'ըլլայ պատասխանը:

Ցաջորդ օրը «վերէն» եկած հրաման մը կահագործ Հրանդ Դուրսունեանը կը փոխադրէ երգի – պարի անսամպլը, որպէս խումբին նուագարաններու բաժնին առաջատար թառահար:

Տակաւին անունք Հաղրութէն «կը գտնեն» պարուհի Լարիսա Սարգսեանը, Մարտակերտէն՝ երգչուհի Շուշիկ Առաքելեանը, Մարտունիէն Սեդա Խալափեանը...:

Նորաստեղծ խումբին անդրանիկ ելոյթին պարերուն բեմադրութեան համար Երեւանէն կը հրաւիրուի ծանօթ պարուհի Ազատ Ղարիբեան, իսկ Մանիա Պետրոսեան զգեստներու էսքիզներ կը գծէ:

Առաջին համերգ – քննութիւնը կը կայանայ 1959 Ապրիլ 18-ին: Մարզին «Սովետական Ղարաբաղ» եւ «Սովետական Կարաբախ» թերթերը ամբողջ էջեր կը նուիրեն այդ ելոյթին:

ԼՂԻՄ-ի երգի – պարի համոյթին համար լուրջ քննադրհան կ'ըլլան Հայաստանի համերգները, որոնց առիթ կը գտնեն 1960-ին: Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի, էջմիածնի մէջ խանդավառութիւն կը ստեղծէ անոնց երգն ու պարը:

Հեղհեղուկ խումբը կ'ընդարձակէ հիւրախաղերու իր քարտէսը: 1962-ին «Սովետական Աբխազիա» թերթը կը զրէ առիթով նոր «Ղարաբաղի հարսանիք» թատերականացուած պարին ակնարկելով. «Այդ վառ, խնդութեամբ առլցուն հանդիսախաղը չատ հոգեհարազատ էր սուխումցիներուն»:

Աբդաբեւ, «Ղարաբաղի հարսանիք»ը Աբցախի մէջ զարերէ ի վեր զոյութիւն

ՆԷՕՑԻ –

Տիկին Արմենակ Գույումճեան,
Ֆելիքի Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան (Մանրէալ),
Պր· Զաւէն Մեսրոպեան (Ժընեւ),
ինչպէս նաեւ իր եղբօր զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, տագրոջ, քեռայրին, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 12–ին, 73 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգոստոս 21, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Նէօյիի նոր գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։ Փոխան ծաղիկի նուէրները եկեղեցիներուն եւ բարեսիրական կազմակերպութեանց։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 *տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ* ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, *Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։*

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Ցանելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ·– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ եւ Ասղիկ Ճանիկեան եւ զաւակները, իրենց սիրելի կնքամօր Տիկին Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առթիւ 300 Ֆր· կը նուիրեն «Ցառաջ»ին եւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Ճանիկեան եղբայրներուն եւ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շարճանի։

ԿԸ ՓՆՏՌՒԻ

Սուսաննա Կոճիբրոեան, ծնած 1949–ին Լենինական, որ մնացած է կօշիկի գործատան փլատակներուն տակ (հոն կ'աշխատէր)։ Կը կարծուի որ երկրաշարժէն ետք Ֆրանսա տարուած է։ Սուսաննա 3 զաւակներ ունի՝ Վանիկ, Մարիամիկ, Աղասի, բոլորն ալ ողջ են։

Ջինքը կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Լովա Պօղոսեան, Պողպատաւան, 2–րդ շարք տուն 15, Լենինական։

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել անօրէնութեան։

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Սէն Թ'ՈՒԷն, առ ի գնահատութիւն «Ցառաջ»ի (Ա· Թ·) Օգոստոս 12 / 15–ի խմբագրականին՝ «Եկեղեցին Հայկական» Ս· Հայրապետեան 200 Ֆր·։

***

ՎԱԼԱՆՍ· – Ի գնահատութիւն «Ցառաջ»ի «Եկեղեցին Հայկական» «Ճիշդ տեղին» խմբագրականին (Օգոստոս 12 / 15), Անդրանիկ Քէչիչեան 100 Ֆր·։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇՈՒԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաբս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

(Շար· Ա· էջէն)

ԲՕ–ի չէնքին առջեւ։ Ըստ Փարիզի քըրտական Հիմնարկին, Այաքն հիւանդանոց փոխադրուած 47 բանտարկեալներուն հինգը մահաքունի մէջ են եւ հիւանդանոցին մէջ իսկ, չղթայակապուած են եւ զրկուած ընտանիքին այցելութիւններէն։

ՋԱՈՒՉԵՍԿՈՒ, *այլ խօսքով «Մոքի Դանուբը» ինքնագոհութեան փառատօ՛ր արտայայտութիւններ ունեցած է «Նիւզուիք»ի հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին, չգիտցողներուն (այսինքն նախ եւ առաջ իր իսկ ժողովուրդին) յայտնելով թէ Ռումանիա այսօր առաջին երկիրներու կարգին է, ինչ կը վերաբերի մարդ պըլուխ սպառումի· վաճառատուները լեցուն են, ոչինչ կը պակսի։ Ինքզինքը օրինակ ալ կու տայ այլ երկիրներու, Ռումանիոյ մէջ ոչինչ կը քանդուի, այլ կ'արդիականանայ, դիւղացիներուն համար տուներ կը շինուին։ Գալով մարդկային իրաւանց, լայնօրէն կը գործադրուին երկրին մէջ, միայն 2 արգելք կայ՝ վիժում եւ արտագաղթ։ Կը մնայ Ռումանացիներուն նիւզուիք կարդալ, տեղեկանալու համար թէ որքա՞ն երանելի կեանք մը ունին եւ չեն դիտեր…։*

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Անյաջող եղած է Վալանսի Հ·Մ·–ին առաջին ելոյթը Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի առաջնութեան ի հաշիւ։ Իրաւ է որ դուրսը կը խաղար· Վալօրիսի մէջ պարտուած է՝ 3 – 0։

Այս չաբթու վերջը, Վալանս կը խաղայ իր համակիրներուն առջեւ, Նիսի այցելած տաւարժ ակումբին երկրորդ կարմիր դէմ։ Իր առաջին մրցման, Նիս յաղթած է Լը Փիւիի (3 – 0)։

***

● ԵՐԿԱՐ ՄՐՑԱՇԱՐՔ ՄԸ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգի առաջնութիւնը՝ որուն կը մասնակցի Սէն – Թ'Անթուան «Հայ Մարզական Երիտասարդութիւն»ը, այս անգամ, բացառաբար, աւելի խճողուած է քան անցեալին։ 15 ակումբներ պիտի պայքարին· 28 խաղ իւրաքանչիւրին։ Այդ պատճառաւ մրցաշարքը կանուխ պիտի սկսի։

Օգոստոս 27–ին արդէն «Սէն – Թ'Անթուան» պիտի խաղայ Փիւժէի մէջ։ Անցեալ մրցաշրջանին, Փիւժէ կը մասնակցէր Ֆրանսայի ախոյեանութեան (չորրորդ բաժանում)։

ԸՄԲՇԱՒԱՐՏ

● ՄԻՇՏ ՆԵՐԿԱՅ

Շատ հազուադէպ է որ Հայեր չմասնակցին – եւ քիչ – շատ չփայլին – ըմբշամարտի Եւրոպայի կամ աշխարհի առաջնութեանց մէջ։ Անցեալ շաբաթ Պուտափէշտի մէջ տեղի ունեցան աշխարհի երիտասարդական (Էսփուար) ախոյեանական մրցումները, դասական ոճով։ Ահասակ հայ երիտասարդներուն ձեռք բերած արդիւնքները·–

Արմէն Թովմասեան (48 քկր·) արծաթ մրցանակ (երկրորդ), Կամօ Համբարձումեան (57 քկր·) (երրորդ), Վարդան Մարգարեան (62 քկր·) (չորրորդ)։

Կամօ Համբարձումեան քաջուձի է, միւսները հայատառնեցի։ Անցեալ տարի Համբարձումեան չհասած էր աշխարհի ախոյեանութիւնը 54 քկր· վշտով պատուհներու միջեւ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 19-20
SAMEDI-DIMANCHE
19-20 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.080 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.080

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀԱՅԿ. ՃԱԿԱՏ

ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ ՎՆԱՍՈՒԱԾ

ՆԵՐԱՌԵԱԼ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԸ

Ուրբաթ (Օգս· 18) առաւօտ թելեֆս մը ստացանք Պէյրութի Հայոց առաջնորդարանէն, որու մեր կարգին դիմած էինք քանի մը օր առաջ յայտնելով մեր մտահոգութիւնը լուրերու ակնկալութեամբ:

Ահաւասիկ մեզի հասած պատասխանը, Լիբանահայոց առաջնորդ՝ Արամ Արք· Քէշիշեանէ· –

«Շնորհակալութիւն ձեր թելեֆսին համար: Նոր վերադարձած Մոսկուայէն եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի կեդրոնական վարչութեան նիստէն: Լիբանանի կացութիւնը տագնապալի է: Ռմբակոծութիւններ – րը սաստկացած են: Բազմաթիւ դպրոցներ եւ եկեղեցիներ վնասուած են, ներառեալ Կաթողիկոսարան եւ Առաջնորդարան:

«Առաջնորդարանը կը շարունակէ իր օգնութիւնը չխնայել: Կը գնահատեմ եթէ կոչ մը ընէք նուէրներու համար այս նպատակին, հետեւեալ հասցէին· –

CREDIT LYONNAIS
Bourdj - Hammoud
Compte n° 23. 01. 4212. 62017. 0/1

***

X Ֆրանսացիք կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը: Տեղւոյն վրայ ղրկուած է Ֆրանսախօսութեան նախարարը՝ Ալէն Տըքօ եւ ծովու բացն ալ, օդանաւակիր Ֆոշ մարտանաւը: Իտալիոյ վարչապետը՝ Անդրէոթթի համոզուած կը մնայ որ Նուրիոյ վրայ ճնշումն է զոր պէտք է չեչտել:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԸ

Աղէտութեանց հարցը, որու նուիրուած կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին կը սպասուի ամիսներէ ի վեր (յետաձգուեցաւ աշնան), բաւական մտահոգիչ պէտք է նկատուած ըլլայ, քանի որ «Պրաւդա»ի մէկուկէս էջը գրաւող պաշտօնական յայտարարութիւն մը կայ այդ մասին: Անմիջականին համար, ոչ մէկ զրկնական մէջոցի մասին խօսք կայ հոն, բայց կը չեշտուի որ «Խորհրդային դաշնակցային դրութեան մէջ հիմնական փոխութիւնները պէտք է կատարուին» ընդունելով Մոսկուայի չափազանցեալ կեդրոնացման ձախողութիւնը, առաեւտրական

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումով, Ս· Հախումեանի տեղ ժողովրդական կրթութեան նախարար նշանակուած է Մխաք Դաւթեան:

Ան ծնած է 1934–ին, Սոֆիա: Աւարտած է Երեւանի բժշկական հիմնարկը ու մասնագիտացած կենսաքիմիայի մարզին մէջ: 1958 – 59 որպէս բժիշկ աշխատած է Թալինի Արաեւի գիւղը: 1963–էն մինչեւ 1971 եղած է Գիտութիւններու Ակադեմիայի կենսաքիմիայի հիմնարկին մէջ գիտաշխատող: Այդ թուականին վարիչ նշանակուած է Երեւանի համալսարանին կենսաքիմիայի ամպիոնին, ապա 1979 – 1985 նոյն բաժնին վարիչ: 1985–էն ի վեր համալսարանին ուսումնական աշխատանքի մարզը դէկաւորող փոխ վերատեսուչն է:

Մ· Դաւթեան 1986–էն ի վեր Թղթակից անդամ է Գիտութիւններու Ակադեմիային եւ կենսաբանական գիտութիւններու տոքթ· (1970): Հեղինակ է աւելի քան 200 գիտական աշխատութիւններու: Ղեկավարած է 40–է աւելի աւարտաճառեր: Նոր նախարարը Միասնիկեանի շրջանային կոմիտէի անդամ է եւ երեւփոխան՝ Երեւանի քաղաքային խորհուրդին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ համար, Ուրբաթ օր, անմիջական կը նկատուէր վարչապետի մը նշանակումը Ժարուզելսկիի կողմէ: Կասկած չկար նաեւ որ այդ անձը պարզուխներէն մէկը պիտի ըլլար Սոլիտարնոսկի: Երեք անուններ կ'ոգեկոչուէին վրայ, բայց նաեւ փոքրամասնութեանց լեզուներու եւ մշակոյթներու զարգացման ճիւղին մէջ: Հարկ է հիմա.– «ապահովել Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներու ազատ ծաղկումը, դվհաւոր պայման խորհրդային դաշնակցութեան կայունութեան եւ բարգաւաճման համար»: Այս նախագիծը, որ կը վերաբերի Խորհրդային Միութիւնը կազմող 15 Հանրապետութեանց, 20 ինքնավար Հանրապետութեանց, ութ ինքնավար մարզերուն եւ տասը ինքնավար շրջաններու (օկրուգ) պիտի ուսումնասիրուի սպասուած այդ լիակատար նիստին: Սկզբունքով կը նախատեսուի նաեւ որ ընդլայնուին Հանրապետութեանց իրաւասութիւնները, բայց, կը չեշտուի· – «Ամանց առանձնաշնորհները եւ ուրիշներու իրաւունքներու սահմանափակումը ազգութեանց, կրօնքի, լեզուի կամ բնակութեան ժամանակաշրջանի վերաբերեալ անընդունելի են»: Հոս, անշուշտ, ակնարկը Խատոնայիներուն է, որոնց հրապարակած օրէնքը («Յառաջ», Օգոստոս 11), Զորեքշաբթի օր խակ դատապարտեցաւ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, Պրեզիտիումի նիստ մը եռաք: Ցայտարարութեան մէջ ըսուեցաւ թէ «Խատոնայիներու օրէնքը ներհակ է Խորհրդային Սահմանադրութեան» ու Խատոնայիներուն կը հրաւիրուին արթագրելու մինչեւ Հոկտեմբեր 1: Առաջին հակազդեցութիւնները այն տպաւորութիւնը կը թողուն որ Խատոնայիներուն վրայ մեծ ազդեցութիւն չէ գործած այս ազդարարութիւնը: Տեղւոյն Գերագոյն Խորհուրդի մէկ անդամը ըսած է.– «Ռուսաստանի մէկ կուեցաւ եւ ի զօրու է: Մոսկուա ոչ մէկ ազդեցութիւն ունի անոր վրայ»: Վերջ:

ՎԱՂԸ

Պէտք է բանական յառաջացած ըլլալ կեանքի մէջ որպէսզի իր լիակատար իմաստն ըմբռնու սա առածը, որ ազգարարութիւն մըն է· «Մեր արարքները կը հետեւին մեզի զաղտնաբար»: Գրչի մարդուն արարքները որ իր սեփական ստեղծագործութիւններն են, կը հետեւին իր քայլերուն հաւատարմօրէն, նման իր ստուերին: Կը բաւէ որ արեւն իր դիրքը փոխէ երկու ծխնելոյզներու միջեւ, որպէսզի մենք վարանինք ճանչնալ այն ծամածուռ էակը որ կը յայտնուի մեր առջեւ՝ սալաքարերուն վրայ սողոսկուն: Կարելի է անշուշտ ուրանալ զայն կամ թէ վաճառքի հանել, ինչպէս փորձեց վաճառել Շամիսօ, Փորձը ձախողեցաւ սակայն: Անմեկնելի է այն խորհուրդը որ չունչ եւ ոգի կը պարգեւէ թուղթին, ա՛յն թուղթին որ կը թեւածէ, որ կը ժպտունի ու կը մեռնի: Եւ երբ ամէն ինչ կորսուած է առյաւէտ եւ հողակոյտն ալ կքած՝ արտասուաթոր երկնքին տակ, Համլէթ դուրս կը հանէ գանկը: Ո՞վ է ան որ ի յայտ կուգայ: Բարեկա՞մ թէ ինչ:

Ես կը խօսիմ ի՛մ մասիս: Միշտ անբաղձալի նկատած եմ այսօրինակ ամէն յայտնութիւն որ յետադարձ ակնարկ մը ընել կուտայ ինծի, դիս փոխադրելով դէպի անցեալը, ըսել կ'ուզեմ՝ դէպի անցեալի իմ բորբոքուն այլ եւ չառայլ վէրքը: Գիտեմ թէ կան սիգաճեմ դրագէտներ որ իրենց դիրքերը կը կրեն նման չքանչանիներու, եւ դեռ կան ուրիշներ, աւելի դորովոտ եւ աւելի մտերիմ, որ իրենց ստեղծագործութիւններուն վրայ կը հակին որպէս հոգեհատորներու: Ես՝ երբե՛ք: Մտածումն իսկ թէ պէտք է դիմեմ դիրքերէս մէկուն ճղդումի մը ի խընդիր, ինծի կը պատճառէ ներքին ընկրկում մը: Ուրացումը տեղ չունի այս ընկրկումին մէջ եւ ոչ ալ աւելորդ համեստութիւնը, կը ճանչնամ լաւը որ երբեմն իմս եղաւ: Եւ եթէ ունիմ յստակ ճանաչումը այն ամէն ինչին որ դիւրին տակ դառաւ իր ճշդիւտ արտայայտութիւնը, ունիմ նաեւ յոռի միտումը զրութեանս թերիները տեսնելու եւ անոնց թողած աւերը նախընտրարար մեծցնելու: Ներքին ընկրկումը իր քաջայտնութիւնը կը գտնէ իրմէ դուրս:

Հակառակ տմանց ենթադրութեան, գրականութիւնը չէ որ կը կազմէ գրագէտներու խօսակցութեան առանցքը: Աւետր հետ իրենց ունեցած մտերմութիւնը շատ մեծ է որպէսզի խօսակցութիւնը ըլլայ ուրի՛շ բան քան աւելորդաբանութիւն: Անոնք գիւրաւ կը հասկնան պայմանադրական փոքրիկ նշաններով, նման թղթախաղի մոլեռանդ մեղսակիցներու, նշաններ՝ որ միշտ կը մնան կիսատարտ: Գրականն վերլուծումը եւ մեկնարանութիւնը աւելորդ թաներ են, ծանօթութեան ոլոր մակարդակէ մը անդին: Լէօն – Փօլ Ֆարկ կ'ըսէր, իր չինացիի աչքերը քթթելով· – «Ըսելիք բան չկայ բանաստեղծութեան վրայ: Պանիրի պէս է: Ան հոտը կուտայ···»: Ըսելիք շատ բան չկայ ընդդէմ կատարելատիպ երկին, որ տեսակ մը հրաշք է, այնքան անմեկնելի որքան վերջնական: Ան վերջաւորութիւն մըն է իր նորութեան մէջն իսկ: Աւելի ճղողան կան ուժ մը վայ մանակի ձախողութեան մէջ, ուր ըրագէտը ինքն իսկ սայթաքելու փորձութիւնը ճանչցաւ, աւելի յաճախ՝ քան ինչ որ կը խոստովանի: Ձախողանքը աւելի հրահանգիչ է, չըսելու համար՝ ներշնչման աղբիւր: Բացատրութիւնը պարզ է: Ձինք դիտեր թէ ի՛նչ է ըրականութիւնը: Բայց պիտենք թէ ի՛նչ չէ: Ան ոչ անճառելի թերկրութիւն է եւ ոչ ալ սպառիչ զոհաբերութիւն այն մարդուն համար, որ բանաստեղծութիւնը կ'ապրի որպէս առանձնական գինուածութիւն, տեղւոյն վրայ եւ վայրկեանին մէջ, բայց կը թերանայ իր ապրումը թուղթին յանձնելէ: Այս ինքնասպառնութիւնը, որ տեսակ մը զգայական պլէնութիւն է, անշուշտ արգարանալի՝ ինքն իր մէջ, անհաւատը զերծ կը պահէ սերնդագործման պարտաւորութիւններէն, այսինքն բառերու հետ խղութեան հետ զօտեմարտելէ եւ զանոնք բռնադատելէ: Ան զերծ կը պահէ տակաւին ինքնացուցադրումի ամօթէն եւ իր մտերիմ էութիւնը մատնած ըլլալու գիտակցութենէն: Բանաստեղծն իր երկով կ'արգարացնէ այս պիտոյքը, չմոռնալով զայն կոչել իր բո՛ւն անունով – գիտակ:

Ես երբեմն թուղթին յանձնեցի ինչ որ ապրեցայ: Ես աւելի յաճախ ապրումս, կորսուած երազային պահուն, ո՛չ պերճնախան պահուն, ամէն մարդու պէս: Եւ մէկ թէ մէկ պարագային՝ իմ երդս մնաց անկատար եւ վաղանցուկ: Ամէն մարդու պէս յիշողութիւնս գաղ պատառատուն այնքան՝ որ վերականգնումի փորձն իսկ ինծի թուեցաւ սին պատրանք, նման մարտածումիս որ չի գադրիր զառնալէ չուրջանակի առանց երբեք թափանցելու իր կեդրոնական կարծր միջուկին, առանց երբեք տիրանալու ինքն իրեն: Եւ ամէն մարդու պէս համակերպեցայ անյեղլի իրականութեան որ խաբէութիւն մըն է, քանի որ ինչ որ իմս ըլլալու սահմանուած կը թուէր, իմս չեղաւ իր լրութեանը մէջ: Եւ ես մնացի ձեռնունայն: Եւ սակայն···

Եւ սակայն կայ քան մը որ կեանքիս կ'ուղեկցի ի սկզբանէ անտի: Բառ մըն է ան, վաղը: Ներքին ձայն մըն է ան որուն տէրը չեմ ես եւ որ կ'ըսէ՝ վաղը: Անբացատրելի պահու մը լեզու կ'ելլայ այսպէս՝ վաղը: Ան կը զոնուի կուրծքիս տակ տեղ մը դէպի ձախին եւ չունի ոչ մէկ վայր: Միշտ անտարբեր՝ իմ վայրկեանի մտածումիս, ան կ'ըսէ միօրինակ ձայնով՝ վաղը: Ան յեղաշրջումն իսկ է ներքին ընկրկումին, տեսակ մը յառաջընթաց դէպի ապագան, սրտի թափէն թէ ըղձանք՝ վաղը: Միշտ վաղը եւ այսքան միայն:

Ձին կը հասկնայ այն մարդը որ երբ նայի իր ետին, տեսնէ նո՛ւն բանը: Փոս մը:

ՀՈՐ Հ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ արեւելեան գիտութեանց Ակադեմիայի հետազօտողներու

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՄԱՀՈՒԱՆ 15–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

1974, Օգոստոս 20–ին Ֆրէժիւռի (վառի ճահանգ) Էնթէրփոնթ-ինանթալ հիւանդանոցը, իր աչքերը կը փակէր Սփիւռքի մեր ամէնէն հարազատ գրագէտներէն՝ Շահան Շահնուր:

Իր յիշատակը կ'ոգեկոչենք իր հին, այլ չհինցած էջերով:

ԱԶԱՏՆ ԿՈՄԻՏԱՍ

ԽՄԲ. – 1969–ին, երբ Պէյրութի Սփիւռք Շաբաթաթերքը վերհրատարակեց Շահնուրի այս գրութիւնը, առանց աղբիւր եւ թուական յիշելու (1935, «Ապագայ» Կոմիտասի մահուան առթիւ), անճախընթաց աղմուկ մը կը բարձրանար Երեւանէն Սփիւռք, ազդանշանը տուած ըլլալով՝ Վահագն Դաւթեան: Այն ատեն, Շահնուր եւ «Յառաջ» անհրաժեշտ նկատեցին վերհրատարակել այդ յօդուածը, նախ «Յառաջ»ի մէջ (1970, Յունուար 25), ապա առանձին գրքոյկով (հարկ եղան երկու տպագրութիւն, գտած յաջողութեան հետեւանքով) հետեւեալ ներածականով. –

«Երբ Շաւարշ Միսաքեան իր «Յառաջ»ի սիւնակները կը բանար գրական աշխարհի անծանօթ երիտասարդի մը, Շահան Շահնուրի առջեւ, տուած կ'ըլլար իր հոտառութեան եւ գրական պայծառութեան մէկ սուր ապացոյցը: Ծանօթ է Նահանջը առանց երգիի ընդունած անմիջական յաջողութիւնը: Ծանօթ չէ սակայն պարագան թէ՝ երբ տակաւին իբր թերթօն կը հրատարակուէր վէպը, եւ լրակատար ամբողջութիւն մը չէր իմաստաւորած ստորաբաժանումներ, դժնուեցան ընթերցողներ, որ բողոք բարձրացուցին Նահանջի համարձակութիւններուն դէմ եւ նոյնիսկ պահանջեցին անոր դադարումը, չեշտուած խրատութեամբ: Շաւարշ Միսաքեան անդրդուելի մնաց իր ընտրութեանը մէջ, անտեսեց ապաժամ քննադատութիւնները եւ թերթօնը յանդեցաւ իր ճշգրիտ աւարտին:

Այսօր, քառասուն տարի ետք, միշտ հաւատարիմ «Յառաջ»ի հիմնադրի ոգիին եւ միշտ անտարբեր հանդէպ անհիմն քննադատութիւններու, ահա կը հրատարակենք Շահնուրի Ազատ Կոմիտասը, հաւատալով որ գրագէտը պէտք է վայելէ արտայայտութեան լիակատար ազատութիւն, երբ իր մտածումը իր մէջ կը պարունակէ անձնական հսկիչներ»:

«ՅԱՌԱՋ»

Ապրիլ 1970

Կը խորհիմ որ մեր աշխարհը բան մը պիտի չկորնչնէ, եթէ իր երեսէն Հայը անհետանայ վերջնական չքացումով: Բայց ան բան մը պիտի չունի անկասկած եթէ Հայը արդիւնաւորէ, անգամ մը եւս, իր հանճարին թաքուն ուժերը:

Ի՞նչ ենք մենք վերջոյ այսօր, մեր գաղթականութեան սա հազար – ինը – հարիւր – երեսուն եւ հինգ թուականին, եթէ ոչ թշուառ եւ խղճուկ բարիքներու թափառականութիւն մը, նշանակ՝ քաղաքական կարեկցութեան եթէ ոչ արհամարհանքի: Ի՞նչ ենք այսօր, եթէ ոչ եղերականօրէն անանկ, այլ յատակնոտ այլանդակութիւն մը, որ քարշ կուտայ իր քէներն ու աներեւակայելի վէրքերը: Սարսուկ՝ որ եղերայրասպան կռիւի մէջ կը հերոսանայ: Երբեմն ո՛չ իսկ այդ:

Եւ եթէ պատահի որ հայ ժողովուրդի ընդերքէն փայլատակէ ինչ որ ստեղծագործ ուժ է, եւ եթէ պատահի որ այդ ուժը գտնէ իր վերարկման յատուկ տարբը, կասկած չկայ որ նոր գեղեցկութիւն մը աւելցած պիտի ըլլայ աշխարհի գեղեցկութիւններուն վրայ: Գեղեցկութիւն՝ որ պիտի ըլլայ այնքան թանկագին եւ պայծառ, որքան նեմ եղած է այն չիմաթութիւնը ուրկէ կը յառնու ան:

Եւ այդ գեղեցկութիւնը չի կրնար չյայտնուիլ: Այն պարզ իրողութիւնը թէ Հայը կրցեր է դիմադրել զարերու խորտակիչ ճնշումին, ինքնին արդէն յաղթանակ մըն է, փոյթ չէ թէ ան եղած ըլլայ լուռ յաղթանակ մը, նման անոնց որ կը տարուին խաւար անկիւններու մէջ, Աշխարհի տեսողութենէն հեռու: Նոր յաղթանակը պիտի գայ ա՛յսօր եւս, քանի որ անցեալի մէջ ան մեզ չնորհուած է բազմիցս, եւ մենք այսօր կրնանք թուել անոնցմէ չորսը – Ս. Մեսրոպ, Կոմիտաս, Կաթողիկէ եւ Անդրանիկ:

Առնցմէ դուրս ոչինչ ունինք որ ըլլայ ճշմարիտ յաղթանակ եւ անվիճելի նուաճում: Այս չորսերն են միայն որոնց մօտ կարելի է ապաստանիլ յուսալքման եւ ուրացումի դաժան գիշերներուն, ինչպէս մարդ պիտի ընէր դէպի լոյսը:

Ո՛չ այն լոյսը որ մութը փարատելով կը բաւականանայ: Այլ ան մի՛ւսը, որ կ'ընէ աւելի քան մը եւս: Երբ ան կը բռնադաւոի ձեղունէն առկախ թաղմադրը – ւազ Ջահին մէջ, ներսէ՛ն կը վառէ իր համեստ նախատիպերը, որոնք չար ի չար կ'առկախուէին բիւրեղեայ ողկոյզներու նման, եւ կը մնային գոց՝ իրենց ներքին լոյսին վրայ: Մեծագոյնին արժանիքն է նպաստաւորել իրմէ նուազ մեծերը, եւ փոխադարձաբար նպաստաւորուիլ անոնց կազմած շուրջանակի համաստեղութենէն: Նմանապէս ալ, մեր չորս Ջահերէն իւրաքանչիւրը ստուած է նոր խոյանք մը, լուսագոյն չողարձակում մը իր համեստ նախատիպերուն, որոնց բոլորախումբը համեստութիւնը կ'ընդլայնի դարէ դար, ցոլքէ ցոլք եւ կ'երթայ Ս. Մեսրոպէն Ղեւոնդ Երէցին եւ յաջորդաբար, Կաթողիկէնն՝ գրչածագկումին եւ յաջորդաբար, Կոմիտասէն իր 5 աներգուն եւ յաջորդաբար, Անդրանիկէն՝ անուանի եւ անանուն բոլոր մարտիկներուն:

Եւ ի՞նչ է, ի վերջոյ, այսօրինակ լուսաւորում մը եթէ ան ազատութիւն չէ: Հայ խօսքը թափել գրչական ինքնուրոյն ձեւի մը մէջ (կրաֆիք) կը նշանակէ գոյն տարանջատել օտարէն եւ չեշտել իր ազգային հպատակութիւնը: Եւ քանի որ մեր ազատութիւնները եղեր են չորս հատ, թուղթի վրայ միայն կարելի է ըսել – «եթէ այսօր Հայը անհետանայ...»: Մի՛ւսկ ազատութեան մը գոյութիւնը անկարելի կը դարձնէ չուտափոյթ մահը, ինչպէս որ միւսկ ազատութեան մը սուր պիտակցութիւնը կարելի կը դարձնէ նոր ազատութիւն:

Եւ հակադրարար մահուան, որ անմիջական չի կրնար ըլլալ, ազատութիւնը կը յայտնուի անխախտելի պահու մը, քանի որ ան գործն է միւսկ հանճարի մը: Ան կ'ըլլայ տեսակ մը նմանակը բարձրմատ ազատութեան: Ան որ ծնունդն է ազգի մը իմացական եւ ոգեկան աշխարհին, եւ որ, հակադարձ չարժումով մը, ահմանուած է ձեւաւորել այդ նո՛յն աշխարհը, նման նորածինին որ կ'ապրէ իր մօրը վրայ, ան կը հպատակի դասակարգումի մը: Դասակարգութիւն մը՝ բուն ոգեկան ուժի տարողութեան: Մեր ճարտարապետութիւնը կը գտնուի միջոցին մէջ առաւելապէս: Անդրանիկը՝ ժամանակին: Մեր երգն ու լեզուն են որ, առաւել զուտած նիւթական տարրերէ, կը մնան իբրեւ զուտ ոգեկան ազատութիւն – ներ: Համաճայն այս դասակարգումին, Վարդապետը կուգայ Ս. Մեսրոպէն վերջ, իբրեւ երկրորդ Սուրբ մը: Ան կ'ըլլայ մեծազոյնը, Ապրիլ 11–ի մեր կորուստներուն:

Որքա՜ն ցանկալի պիտի ըլլար, որ մեզի տրուէր յիշատակել հինգերորդ յաղթանակ մը եւս, այս անգամ զրական – իմացական դասէն, քանի որ մտածումի աշխարհը, իր արտայայտչական անսահմանի կարելիութիւններով, կ'երթայ թէեւ զուգընթաց ուղիով, բայց չատ աւելի հեռուները, քան թէ պեղչկական մեզեդիին զուտ ղպացական դիւթանքը: Բայց եթէ անկարող ենք ընել այդ մէկը, արդար է որ յիշենք զոնէ մեր մտաւորականութիւնը, որ նոր հունի մէջ մտցուց մեր լեզուն, նոր սլացք տուաւ անոր եւ ճեմուտրեց մեր Մեծապանչը:

Ձեւաւորե՛լ: Ահա գործողութիւն մը, որ կեդրոնական առանցքն իսկ է քիչ մը ամէն ստեղծագործութեան, որով նաեւ գրականութեան եւ արուեստի, քանի որ գրականութիւնը ձեւաւորումն իսկ է ներքին եւ արտաքին աշխարհներու անմիատ խառնակութեան: Արուեստի մարդը, լաւ եւս է ըսել՝ հատարակ մահկանացուն, անմիջական պահանջը ունի ապահովութեան: Այսինքն՝ ըմբռնելի ձեւին, ճշդորոշին եւ ճանաչելիին, բաներ՝ զորս ինք կը ստեղծէ, հարկադրաբար, ակռաւոյ այն զնազդական, չբաւելու համար մեքենական չարժումէն, որով մարդ իր մազերը կը ձեւաւորէ ձեռքի չարժումով մը, մինչեւ Աստուծոյ գազափարը, զոր գործուցած է ըմբռնելի, միշտ ի խնդիր ապահովութեան:

Ձեւի յաղթանակներն են մեր չորս ազատութիւնները: Մէկը ձեւ պղեցուց ձայնին, որ չունէր էր եւ ոչի: Միւսը՝ քարին, որ հատաքէր եւ Լուսաւորչի Կանթեղ: Ձեւ է եւ օրէնք Զատիկ եւ Հըրանդ Աստուրներու քերականութիւնը, որ կը պայմանադրէ մեր մտածելակերպը, երբ կը ճշդէ բառերուն յաջորդական կարգը նախադասութեան մէջ: Մեր մըտաւորականութեան այս մտահոգութիւնը դէպի օրինաւորութիւն եւ առաւել հայեցիութիւն, խթան մը եղաւ որպէսզի Աբեւելահային ալ սկսի անտրել իր խառնակ լեզուն, խուսափիլ թուրք եւ թաթար բառապաշարէն եւ ռուսահնչիւն Ֆրանսերէնէն, որքան ալ որ համեղ ըլլայ բարբառային գրականութիւնը: Գալով մեր վարդապետին...

Ան երգահան էր, քիչ մը նման այն Ֆրանսայի մշակին որ թաքուն պահճ մը երեւան կը հանէ իր արօրին չեղրով եւ կը կոչուի հնարիչ (Էնվանթէօր): Հայ երգը «հնարեց» Կոմիտաս, քանաւորը վերածելով գրաւոր, այսինքն փոխանցելի արուեստի: Հոս թերեւս աւելորդ չըլլայ ըսել թէ գերման մտաւորականութեան կ'իյնայ պատիւը առաջին անգամ հետաքրքրուած ըլլալու ժողովրդական բանաստեղծութեամբ: Ժ.Թ. գարու վերջերուն է որ Համան եւ Հէրտէր Վ'ըսէին.– «Բանաստեղծութիւնը մարդկային ցեղին մայրենի լեզուն է»: Կոմիտաս որ այդ կողմերէն անցաւ, չվարանեցաւ, ի պահանջել հարկին մեր «մայրենի լեզուն» յղկելու, ինչպէս հնարիչ մշակը կը մաքրէ իր հողածածկ գանձը: Հոմ բնազդը չի քիչ քան փոխեց Կոմիտաս, պիտի ըսէինք, եթէ չգիտնայինք թէ քիչ քան դոյութիւն չունի քանաստեղծութեան մէջ: Միակ բառի մը, նոյնիսկ վանկի մը փոփոխութիւնը բաւ է որպէսզի քանաստեղծութիւնը նուազի կամ թեւածէ: Այս խառնուն միջամտութիւնը գրաւականն էր այն սուր զգայնութեան, որով Վարդապետը կը թափանցէր քանաստեղծութեան ոգիին:

Այդ ոգին լինք գտած էր հայրենի ժողովուրդին ծոցը, ճակատագրական հանդիպումով մը: Տեղի ունեցած էր անմիջական նոյնացում: Տեսակ մը ապահովչ դերվիշարում: Իր յափշտակութիւնը նըմանն էր այն տագնապալից հրճուանքին, որով հնախոյզը կը կարծէ տեսնել, կը տեսնէ նոյնիսկ խրամատի կիսաստուերին մէջ լուսարձակումը մեր Աչահիսին՝ գըրեթէ անեղծ: Դարերու խորէն յառնած չինականն է որ կը վերսկսէր իր երգն ու չուրջպարը, ընդդէմ այս անսովոր վերոնաւորին, որ այնքան խոր կ'ապրէր սիրերգը, որքան չարականը: Անոնք երկու երեսներն էին նո՛յն կրօնքին:

Ամրողջական եւ այլամերժ սէրն էր այդ կրօնքը, որ ի մի կը ձուլէր հայրենասիրը, երաժիշտը, տեսաբանը եւ դաստիարակը: Մարդը միակտուր էր, այլ և՝ ներդաշնակ բազմակերպութիւն: Իր մոգական ճապատը կ'արթնցնէր ինչ որ հանդչող կրակ էր Հայու հոգիին խորը: Երգը բո՛ւն իսկ մեր նախնի երգն էր, ըլլալով հանդերձ նորագոյնը: Եւ այս նորագոյն երգը հանդիպեցաւ, թարեպատեհ զուգադիպութեամբ, մեր նորածագ ազատութեան, այսինքն Հիւրիէթի օրերուն, երբ Հայը կ'ապրէր զարթօնքի անմոխրընթաց ըրջան մը:

Ի՞նչ օրեր: «Երբ կը մտածեմ, կարծես թէ սիրտս պիտի սպառի»: Այսպէս պիտի ըսէր Ֆրանսուա Վիլոն: Մեր ձայնը լըսուած էր, Գրեթէ: Վեց վիլայէթները մեզի կուտային: Վեց հատ առէք կ'ըսէին Մենք ալ կ'առնէինք վեց հատ: Ինչո՞ւ մարդու սիրտ կոտրել: «Գիրերու պիւտ»ի փառապանծ օրերուն, տեղացի Ցոյները կ'ըսէին մեզի.– «Փէտաֆիմու, չատ մի պռոսք. Նուռը դրան տեւէն է, կը լսէ...»: Այսպէս կ'ըսէին Ցոյները: Անոնք չէին գիտեր թէ մեր բարեկամը, Թալաթ, ժամանակը զսպէր իր արտասուքը երբ կը տեսնէր իր ընկերը Սիմոն Զաւարեանի զոհին: Այդ օրերուն, Վոսփորի կապոյտ ջուրերը կը հոսէին այդ ուղղութեամբ...

Այս չըլլանը փակող Ապրիլ 11–ը պատճառ մը չէ, որ Հիւրիէթը չմնայ այն՝ ինչ որ է – Հայկական Վերածնունդի առաջին (համեստ) հանդրուանը, երկրորդն ըլլալով Հանրապետութեան հռչակումը որուն պիտի յաջորդէր Հայաստանի խորհրդայնացումը: Բարեբաստիկ զուգադիպութիւնը, որով Կոմիտաս ճերմակ մը օրերուն կը բերէր իր եղակի նպաստը, միակը չէր իր տեսակին մէջ: Կար տակաւին երկրորդ զուգադիպութիւն մը, թէեւ համեմատական տեսակի:

Տղեղ արտաքինով անտաշ տղամարդ մը, Արմենակ Շահմուրատեան, կը կատարէր տեսակ մը հրաշագործութիւն, Շինականի իր չեշտը երգին կուտար, իր ընդոծին բնականութեամբ, անպերազանցելի բուրմունք մը եւ գունագեղում: Որպէ՛ս թէ երգը մասնաւորապէս յղացած ըլլար ա՛յդ չեշտին համար: Հրաշագործութիւնը հոն էր, որ չնորհիւ Կոմիտասի եւ իր օժտեալ մենեղրիչին, «դրսեցին» կը ստանար տեսակ մը ազնուականացում: Մարդու տեղ կ'անցնէր Պոլսեցիի աչքին, իրերահատորդ աւազանները կը գործէին լաւագոյն գեղումով ընդմէջ Պոլսոյ եւ գաւառի: Պէտք չէ մոռնալ սակայն, որ նոյն «դրսեցին» տակաւին տէրն էր երկրորդ գանձի մը, որ ահաւասիկ:

Այն առասպելական պատմուածքը, առաւել կամ նուազ բարոյացուցիչ եւ հայրենասիրական, զոր մենք կը կոչենք հեքեաթ, պէտք ունէր երկրորդ Կոմիտասի մը: Պէտք ունէր նմանարիւն հանճարի մը, որ զգար ժողովրդական պոռոցը, բիւրեղացնէր զայն եւ քանաւորը բարձրացնէր գրականի: Այդ հանճարը պակսեցաւ մեզի: Անոնք որ փորձեցին գրական այդ սեռը, մնացին միջակին վար, հակառակ անոր որ հարազատ զաւակներն էին գաւառի: Մեր ժողովուրդը, որ անգրագէտ էր բարձրագոյն տոկոսով, իր երեւակայութիւնը վատնած էր հեքեաթի մոզական զօրութեան, թռնիրին չորի խմրուած բոլորակի: Առասպելը չէր կրնար ըլլալ նուազ ինքնատիպ քան բանաստեղծութիւնը: Բայց ան չհասաւ արուեստի զարգացութեան: Այնպէս որ հայ ընտանիքը մնաց ինքն իր վրայ զոց եւ ամբարիշտ: Եւ եթէ չխորչինք այն թափարշներէն զոր նմանեզրութիւնը կը յարէ գրողին առջեւ, կրնանք առնել օրինակը, ինչո՞ւ չէ, Ջերմաջափին:

Հայ պետականութեան վերծանումը նման է Ջերմաջափի Ջախջախումին, որով նաեւ անդիւկի կոտորակումին: Հայ ընտանիքը անդիւկի այն ամբարուտ մեռաղայ դնդիւկն է, որ կը ցրուի խօլարար: Ինքն իր վրայ զոց՝ ան կը մնայ այլամերժ եւ բացառիկ ուժով կը դիմադրէ թուրքին որ կը կոչէ «այլազգի»: Ընտանիքի պատմաբերն միսթիքը չի կրնար տակաւ փոխարինել ազգային զգացումին միսթիքը: Որպէսզի կատարուի տարազը ընդհանուր ցանկալի միացումը, տանք պահանջը զգացին բարձրատեսիլ Ջերմութեան, ձուլելու համար անդիւկը որ մեռած է: Ցեզափոխութիւնը, կամ ինչ որ անոր կը նմանէր, ճախողեցաւ ողբերգականօրէն: Եթէ ճիշդ է որ անոր մէկ անուղղակի հետեւանքն եղաւ կոմկոմեան փրկարար յաջողութիւնը, ուղղակի հետեւանքով՝ ցրտեմը տասնակացաւ, այս անգամ ամբողջ երկրագունդի մակերեսին: Եւ եթէ աչքի առջեւ ունենանք սա յառաջատուութիւնը – անհատ, ընտանիք, ազգ եւ մարդկութիւն, կը տեսնենք որ Հայը անչարժացած է երկրորդ հանգրուանին վրայ ու չէ հասած ազգութեան աստիճանին, Այսօր կան տասնեակը, ինչո՞ւ չէ, ջերմաջափներ, բայց չկայ Ազգի Հայոց:

Այնուհետ Հայկազեան լեզուն, ասկից-թեամբ եկեղեցիին, պիտի կրնար, չատ անգամ կրնա՛յ բարեբախտաբար, միուսանգամ կրնա՛յ բարեբախտաբար, միուսթեան տարբ մը կազմել հոգմացրիւ Հայթեան տարբ մը կազմել հոգմացրիւ Հայթեան մէջ: Բայց ամենազօր չէ ան, քանի որ անցեալի բարբառներուն վրայ կուգան աւելնալ նորեր, ողջալի խառնակութեամբ: Կոմիտասն է որ վը տասլէ պատուարները: Սպառելով այն օրէնքները զոր գործադրեցին պետականութեան, երբ պիտի գեհեղուի պետականութեան հիմնաքարը, այսօ՛ր, մեր գաղթականութեան ներկայ վիճակին մէջ, կանութեան ներկայ վիճակին մէջ, կամիտասն է միայն որ ընտանեկան հանգրուանէն դէպ ուսանէն բարձրացած է ազգային: Հո՛գ է իր մեծութիւնը: կը թաւ ըսել–

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՉԻ ՏՔՆԵՑԱՅ ՁՕՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ԵՒ ՉԳԻՇԵՐՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿ

Այն մէկը, որ ականջ կուտայ նոր զաչնափեթանց եւ նոր ձայներու, որ չեն կրնար լսելի ըլլալ երբ այլեւս զադրած է դէնքերու ժխորը (մենք, ուսանողներս, վարժարանը լքեցինք, երբ լուր տարածուեցաւ թէ Զինադադարը եղած է տեսանելի եղերութիւն, քարձրացանք բլուրն ի վեր եւ մեր բարձրահայեաց դիտարանէն տեսանք առաջին մարտանաւը, անգլիացի մը, որ յուլօրէն կը սահէր Ջուրեանին վրայ Վոսփորի, ուր զադրած էր ամէն չարժում, նոյնիսկ ալիքներու, եւ մնացինք ապշահար՝ ի տես անծայրածիր մայրաքաղաքին, որ կը թուէր ապրիլ, իր համառարած լռութեամբ եւ ամայութեամբ, անճառելի երկունքը նոր զարի մը) այդ մէկը, այսինքն՝ ես, պիտի լսէր երիտասարդ մը որ կ'երգէ։

Երգը առաւելս վայել է կնոջ, քան թէ այր մարդուն։ Երբ Թուրքը կ'ուզէ նչել այն ձայները, որոնք զերարանցապէս ըղձալի են կեանքի մէջ, ան կը թուէ զեռատի աղջկան զեղգեղը, Ջուրին կարկաչը եւ ոսկեզրամին հնչիւնը (ֆըզ սէսի, սու սէսի, փարա սէսի)։ Մարդուն երգը առաւելապար արդար եւ բնական կը թուի, երբ ան երգն է բանաստեղծական մը։

Ձգիս, երգողը հայ մտաւորական մըն էր խոչանդուած, որ հակառակ Զինադադարի ընձեռած լայն ազատութեան, կը չարունակէր մնալ կալանուած, Պոլսոյ չարաչուք Վեզիրոնական բանտին մէջ։ Այս պարագան լինքնին բաւական էր, որ ուշադիր ըլլայի իր բանաստեղծի ձայնին։ Հակառակ չուրջ կէս զարու հեռատրութեան, տակաւին կը յիչեմ երիտասարդին պարզուկ՝ այլ արտառուչ կանչը։

Իրիչ անձկութեամբ, ինչ անձկութեամբ
կը սպասեմ բեզ, երեքշաբթի...

Այդ ցանկալի երեքչաբթիին, որ կատացի սեռին բանտ այցելութեան օրն էր, յաջորդեց Զորեքչաբթի մը, եւ Շաւարչ Միսաքեան վերադարձաւ իր թանկագին ազատութիւնը։ Դժբախտաբար, ան ստպարեց մեզի յայտնել թէ ինք Շաւերչին Մկկն է – իրրեւ զրադէտ։ Շ. Մ. հիչերէն մէկը չէր։ Իրեն պէս չատեր կային...

Ան պիտի ըլլար քիչերէն մէկը, բանաստեղծութենէ տարբեր մարզի մը մէջ, լրագրութեան մէջ, ուր սակայն հաւանութիւն չկար որ զիրար զանէինք, քանի որ Շ. Մ. կը պատկանէր մանաւոր ընտանիքի մը։ Դաշնակցական էր։

Հանդիպումներ եւ միակեցութիւններ, որոնք անկարելի են քնականոն կեանքի ժամանակ, երբ զոյութիւն ունին նախապիտական, զաղափարական եւ նոյնիսկ զասակարգային բաժանումներ, անոնք կարելի կը զառնան խառնակութեան օրերու, երբ կը տապալին պատուարներ։ Այդպէս է որ հանդիպեցանք երկուքս, խառնչփոթ եւ յուզումնալից օր մը։ Հանդիպումը ստպէս եղաւ։ Պոլսոյ Վերջին – Լուրի տէր եւ տնօրէնը, Հրաչեայ Ծէր – Ներսէսեան, որմէ ոչ մէկ լուր ունէի զաղթէն ի վեր, անակնկալօրէն հեռաձայնեց ինծի.

– Անմիջապէս եկուր, մօրեղբայրդ հոս է։ = Ո՞ր մէկը։ երկու հատ ունիմ։ – Թէոդիկը, ճանըմ, Կիպրոսը ձգեց, հոս է։ = Հոդ ո՞ւր է։ – Իմին քովս։ = Դուն ո՞ւր ես։ – Տպարանը։ = Տպարանդ ո՞ւր է...

Տրուած հասցէին, ուր փութացի երթալ, խորին անակնկալն ունեցայ զլուխնելու աւելի քան մը՝ քան տպարան։ Գլուտայ աղգային օճախ մը իր մամուլով, իր կուսակցութիւններով, իր հիւպատոսարան – աղքատախնամով եւ աւելին։ Այն մէկը առաջիններէն որ դէմս ցցուեցաւ, Շ. Մ.–ը եղաւ։ Գէչ հանդիպում։ Չէի զիտեր թէ ան մեծ երկչոտ մըն է (այդպէս լսենք)։ Ցոտից ցղլուխ պրկուեցաւ ան, մարտական պի'նդ պրկումով, ինքն իրեն համար կերտած էր կորովի ոահատորդի եւ առաջնորդի կեցուածք մը, որ կը փորձէր պարտկել զրչի մարդու իր բո'ւն էութիւնը։ Կարծես բռնաչափիկ հատած էր։ Առանց որեւէ նախապատրաստութեան (իրարու ծանօթ չէինք) ան լուաւ լինձի խոժոռ արտայայտութեամբ, չեչտուած բառերով եւ աչքը աչքիս մէջ։

– Կը լսեմ քու մասիդ (սթօփ)։ Չի բաւեր ամբարել (սթօփ)։ Պէտք է արտադրել (չեչտ եւ սթօփ)։ Պէտք չէ, պէտք չէ մընալ քանքարաթիագոյց (կրկնակ չեչտ եւ մնացեալը)։

Մնացեալը հանրածանօթ է։ Խոտաղէմ ու անանձնական, նման զատաւորին, Շ. Մ. մնաց նուիրեալ պահապանը մեր Մեծասքանչելիին, զոր սիրեց բնածին սէրով, եւ որուն բարեչրջութեան եւ թիւրեզայումին նպաստեց, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին։ Եթէ պէտք ըլլայ ճշդել իր զրչի մարդու հիմնական արժանիքը, ահա այդ նուիրումին մէջ պէտք է փընտռել զայն։

Այն հոչակաւոր թէ անանուն մշակնե – րու փաղանգին, որ Պոլսոյ մէջ զատ եւ կանոնադրած էր մեր զրական աչխարհաբարը, այդ վաստակաւոր փաղանգին համեստ հետեւորդը եղաւ Շ. Մ., որ բախտն ունեցաւ տղջունելու Դանիէլ Վարուժանի անզուգական Նաւասարդը, մեծ կտորածի նախօրեակին, այսինքն՝ ողջունելու զիրին ու արուեստին միանը – ւագ հաստնութիւնը։ Լաֆայէթի փողոցի իր սենեակին մէջ, որ վկայ էր «Յառաջ»ի խմբագրութեան, Թէոդիկ օր մը կ'ըսէր Շ. Մ.–ի, կատակախառն կշտամբանքով – «Պէտք եղաւ որ դուն Պոլիս գաս եւ մեր Սկիւտարին օդը շնչես, որպէսզի քիչ մը մ'զրդ ըլլաս...»։ Քաղաքական – կուսակցական գեանի վրայ՝ օդը անզօր մըռացած էր. բայց երբ խնդրին նայինք անհատն աչխարհաբարի անկիւնէն, Միսաքեան առաւելս մարդ եղած էր, քան նոյնինքն Թէոդիկ։

Հայբենասիրութեամբ, այլ մանաւանդ Թուրդ ազգասիրութեամբ տոգորուած՝ պոլսեցի մտաւորականը կը յենուր լեզուին, եւ չէր զադրեր քերականական կանոնի մը չուրջ վիճելէ, Շիրքէթի չոգենաւերուն վրայ, իր ֆէսին ծոպը ճօճելով։ Ինքնամփոփ Շ.ն հեռու էր լեզուանի մէկը ըլլալէ, բայց եւ այնպէս ան մնաց մշտական նաւորդը նոյն աչխոյժ ջուրերուն։ Իր յիչատակներուն մէջ, Զապէլ Եսայեան կը խոստովանի որ Համիտեան զրաքննութեան չրջանին, երբ մեր մամուլը հարկադրաբար նախապատուութիւն կու տար լեզուական հարցերու, ինք, Եսայեան, որ սուր պահանջը կը զղար զաղափարներու եւ զեղարուեստական խմացումներու զիմադիմութեան (fոնֆրոնթ-ասիոն), վերջնապէս զղուած էր մակբայի մը չուրջ յարուցուած վէճերէն։ Իր զործակիցը, Միսաքեան, որ չէր զանուեր զրական ստեղծագործութեան հնոցին մէջ, չզղուեցաւ երբեք, եւ երբ չզտաւ մակբայ, զտաւ նորաստեղծ փրանսերէն բառեր, որոնց հայերէն համանիչը պէտք էր ստեղծել։ Ստեղծեց զանոնք, զիտութեամբ եւ ճաչակով։

Թէ Շ. Մ. չէր զանուեր զրական ստեղծագործութեան սրտին մէջ, այս իրողութիւնը չի կարօտիր երկբայութեան։ Ան լրագրող մըն էր ամէն բանէ առաջ, խայտաբղետ եւ չփոթ առօրեայէն առինքնուած, որ իր աչակցութիւնը բերաւ պոլսահայ մամուլին, Հիւրրիյէթէն առաջ Թէ վերջը, ընկերային եւ հանրային յօդուածներով։ Այդ անհանդիստ «առաջնորդող»ները, որոնք ընկերվարութեան կը քաւէին, ոչ ոք պիտի չառաջնորդէին անչուշտ, բայց նչանակելի պիտի ըլլային իրենց աչխոյժ ոճով։ Անոնք անժամանակ էին, ինչպէս անժամանակ էր նոյնինքն զաչնակցութիւնը։ Ոչ միայն անժամանակ, այլեւ անպիտան լրագրավէճ մըն էր զաւառի եւ Պոլսոյ հակադրութիւնը, առաջինը զեղազարդուած տեսլականօքն, իսկ երկրորդը ներկայացուած՝ իր փերեզակային եւ լէվանդէն դունաւորումին մէջ։ Երբոր կ'ապրէր օտարոտի այլ լուսաւոր Եւրոպայի մէջ, Վարուժան չատ կարօտն էր քաչած իր ծննդավայրին։ Ան, սակայն, զղուանքով եւ յուսաբեկութեամբ խոյս պիտի տար զաւառէն, զալ Պոլիս ապաստանելու համար։

Կարելի չէ յաւ չզղալ բանաստեղծին կրած յուսախաբութենէն։ Բայց նո՛յնքան եւ աւելի պէտք է յաւիլ, որ մեր առաջնորդները չատ սովոր չեն եղած հակիլ պարզ եւ կոպիտ իրականութեան վրայ, եւ արձակելէ առաջ պատգամ եւ կարգախօս, ստուգել՝ Թէ որո՞ւ կ'ուղղեն զանոնք։ Եւ երբ հակած են եւ ստուգած, չեն աճապարած անկէ քաղել տրամաբանական հետեւութիւն մը։ Ահա նոյնինքն զաչնակցական Միսաքեանը, որ կ'անցնի մեր ներքին զաւառները, այսինքն հայրենի աչխարհ, եւ որ զեղեցիկ անկեղծութիւնը կ'ունենայ զրելու Թէոդիկի տարեզոյցին մէջ – «Մենք կ'անցնինք փողոցէն, այս մարդիկը կը նային մեզի։ Նայի՛լ անգամ չեն զիտեր. սէյիր կ'ընեն։ Առանք անասուններ են...»։ Շ. Մ. իր մաքէն պիտի չանցընէր այս հայերուն զրկել Մտերիմ Զրոյցները։ Բայց ժըննեւէն պիտի զրկէին Դրօշակը։

Իր տեսակին մէջ միակը չէ, Տարեցոյցի վերոյիչեալ յօդուածը։ Շ. Մ. ճամբորդեց զաղութէ զաղու։ Մինչեւ իր վերջին տարիները, օգտագործեց իր ամառնային արձակուրդը, զրելու համար օրագիր Թէ տպաւորութիւն, պարզ, հաղորդական եւ մարդկային չունչով։ Կը յիչեցնէր իր վազեմի բարեկամին՝ Յակոբ Տէր – Յակոբեանի զրիչը։ Անոնք նոյն սերունդի եւ մակարդակի հրապարակագիր էին։ Գալով Շ. Մ.ի այն մի'սս զրելակերպին, որ մարտական նկատուած է, եւ ուր կ'երեւայ բռնաչափիկը, ես զայն հեչտիւ կը լքեմ մարտիկներու հիացումին, եւ կ'անցնիմ բուն իսկ զրականութեան, որ եղած է Շաւարչի օրրանը։

Ան կանուխէն կորնցուց իր բանաստեղծ ընկերները՝ Միսաք Մեծարենց, Վահրամ Թաթուլ եւ Գեղամ Բարսեղեան, բայց չկորնցուց իր առաջին սէրը։ Իր բոլոր հրատարակութիւններուն մէջ ան յատկացուց պատուազոյն տեղը զրականութեան, ճղնելով որ ան ունենայ երիտասարդական եւ յառաջապահ հով մը։ Թէեւ ան ցաւալիօրէն զրկուած մըներ, իրրեւ հաստուածային մարդ, որոշ զրիչներու աչխատակցութենէն, բայց ատեն ունեցաւ ձակատամարտին մէջ հիւրընկալելու մեր վերջին քնարերգակը՝ Մատթէոս Զարիֆեան։

Ան քնարերգակը է՛ր նաեւ մոայլ զուժկան մը։ Զարիֆեանի վերջին հեծութիւնները չփոթեցուցին փլուզումի ճարճատիւններուն հետ, երբ մեր զաղափարական մամուլը, եւ է՛ն առաջ Ձակատամարտը, կը կորսուէր հորիզոնի լափլզող բոցերուն մէջ, խուճապային վախուտի օրերուն։ Սփիւռքի ողբերգութիւնն է որ կը սկսէր։ Օ՛հ, զիտեմ։ Երբ Դաչնակցութիւնը աճապարեց զալ – առանց նոյնիսկ ինքզինքը բարեչրջելու – եւ տէր կանգնիլ զաղթական ամբոխին, ա՛յն ամբոխին որ առաջնորդէ զուրկ մընացած էր ճակատագրական պահուն, պանուեցան մարդիկ որ ծափողջունեցին անոր վերերեւումը։ Ես չէ որ պիտի ուենայի նմանօրինակ վերաբերում։ Ընդհակառակն։ Այսուհանդերձ, կար անհրաժեչտ պահանջը ներկայանալի թերթի մը։ Թէեւ փարիզն ունէր իր չափաւոր մամուլը, բայց ան կը մնար անարիւն եւ աստւպային։ Դժբախտաբար։ Դաչնակցական մամուլին վերապահուած էր տիրող պարապը լեցնել։ Այսպէս է որ «Ցառաջ»ը եղաւ Ֆրանսահայ զաղութին ձայնը, դուրս տարածուելով զուտ կուսակցական իր չրջափակէն, բան մը՝ որ չէր կրնար պատահիլ Պոլսոյ մէջ։ Իրողութիւնն այն է, որ ուղեկորոյս զաղթականին անձնական տագնապները չեն կրնար չքօղարկել իր ընկերային – քաղաքական ըմբռնումները, եւ առով չստեղծել անբռնական բայց պարտադիր գործակցութիւններ։ Շնորհիւ այս զոյավիճակին, «Ցառաջ»ը յարատեւեց Շաւարչ եւ Տիրուհի Միսաքեաններու կորովի ձեռքին տակ։

Երբ այսօր կը զրեմ այս յօդուածը, օգտագործելով Թերթին քառասնամեակը, չեմ կրնար յուզումով չմտաբերել անցեալ Փարիզը, որ կենսալից էր եւ խանդոտ, որքան ալ որ անոր վերապահուած ապազային վրայ տարակուսէր ամէնէն լաւատեսն իսկ։ Պոլսահայ երիտասարդութիւնը, որ տակաւին իր թափին մէջն էր, կը ճառէր, կը կարդար եւ կը զրէր։ Աւելի կը ճառէր քան Թէ կը զրէր։ Ամբոխի չրջան մըն էր ֆրանսական մշակոյթին անմիջական զրացնութեան տակ, չրջան մը՝ նորօրինակ խմբաւորումի։ Երէց Թէ կրտսեր, Թրքահայ Թէ ռուսահայ (Դաչնակցութեան պարագլուխները) բերին իրենց աչխատակցութիւնը Շ. Մ.ի ձեռնարկին, յարաճուն խանդավառութեամբ, եւ «Ցառաջ»ը զարձաւ սիփիւռքի լաւագոյն զրական եւ մշակութային Թերթը, մասնաւորաբար իր կիրակնօրեայ Թիւերով։ Միսաքեան իրաւունք ունէր զոհ ըլլալու։

Ան սապէս կ'ըսէր, այն հեռաւո՛ր օրը, երբ զինեծոն մը կազմակերպուած էր «Ցառաջ»ի հազարմուեակին առթիւ. «Շատ փքանալու տեղը չկայ։ Վերջ ի վերջոյ, լրագիր մը հանելը զրամի, զրամագլուխի խնդիր է։ Կարեւորը ոգին է»։ Ոգի բառը, որ իմաստ չունի, բայց որ այնքան զիւրութեամբ կ'ըմբռնուի, այս պարագային կը նչանակէր նուազագոյն ներդաչնակութիւն ընդմէջ զրչի մարդոց, որոնք բերքը չեն նոյն երկրամասին, որոնք չեն չնչած զրական նոյն մթնոլորտը, ինչպէս եղած էր Պոլսոյ մէջ։ Կազմուած է նո՛ր մթնոլորտ մը, մեծ մասամբ շնորհիւ Շ. Մ.ի հիւրընկալութեան։ Այս բոլորը այնքան ճիչդ է, որ մինչեւ այսօր ոմանք կը զործածեն սա ատութիւնը – «Փարիզի տղաքը», ի չդոյէ լաւագոյն տարազի մը։

Պիտի մնար սակայն հիմնական տարակարծութիւն մը, որ կը բխէր այն բանէն՝ որ Դաչնակցութիւնը կը մերժէր ինքզինքը բարեչրջել։ Շարունակել Թերթին աչխատակցիլ զրական էջերով, այդ կը նչանակէր –ուզուի Թէ չուզուի– ըլլալ համախոհ, կամ առնուազն համակիր անոր քաղաքական ուղղութեան։ Անոնք որոնք մերժեցին «երկերես» մակդիրին արժանանալ, անոնք հեռացան, ինչպէս ըրաւ այս տողերը զրողը։

Եւ Թաւալող ժամանակը որ ներել չի զիտեր, տակաւ մաչեցուց փոքրիկ տաճարը, որ զեռ չէր զմբէթաւորուած։ Մեր ազգային այժերուն տեզատուութիւնը այնպիսի Թափ մը կը ստանար տարուէ տարի, որ Լեւոն Բաչալեան այլեւս աւելորդ կը համարէր յանկերգել – «Մեր

●▶

«Միրաս նման է էն վրած տներ», որպէսզի Հայը հասկնայ ուրիչ Հայ մը։

Կ'ուզեմ վերջին հատուածս տրամադրել մեր Թմբուկին։ Հանճարը կրնայ ծընել զաւառի խորը, բայց մայրաքաղաքն է որ զայն կը նուիրագործէ։ Ան է որ կը տարածէ համբաւը, ըլլալով արձագանգիչ Թմբուկ (caisse de résonance)։ Եւ մեր մայրաքաղաքը Պոլիսն էր։ Պէտք է ցաւիլ որ այս՝ այսպէս էր։ Բայց մեղքը Պոլիսինը չէ, երբ կովկասահայ զանգուածը մնացած էր ռուսամոլ, ծիծաղելի սնապիզմով եւ անպատրաստ, իր ցրուածութե՛մբն իսկ, Թմբուկի զերին։ Սիմոն Վրացեան, որ կարելի չէ կողմնակալութեամբ ամբաստանել այս պարագային, կը վկայէ Թէ Վարդապետը ստիպուեցաւ խոյս տալ Կովկասէն եւ վանքի հեղձուցիչ մթնոլորտէն։ Ան Պոլսոյ մէջ միայն կրնար զանել այն տարրը զոր կը փնտռէր եւ զոր զտաւ։

Արդարեւ, Պոլսահայութիւնը իսկոյն չընդառաջեց Վարդապետը, իր զրագէտ – ներու բազմահոյլ փաղանգով, իր հնչեղ մամուլով, վարժարաններու լայն ցանցով, այլ մանաւանդ իր խանդավառ եւ բիտասարդութեամբ։ Օդը Թնդաց։ Պոլսահայը պաշտեց իր Կոմիտասը, բայց ափսո՛ս, չկրցաւ պաշտպանել զայն։

Երբ օրացոյցը նչեց Կարմիր Կիրակի, աղէտը զարման չունէր։ Ժամը ուշ էր եւ արեւը խաւարած։

Եւ Վարդապետը բռնեց ճամբան Զանկերը – Ա.յաչի, որ կ'երկարի մինչեւ Վիլլէվրար։

Ան ինկաւ Գողգոթայի ճամբուն վրայ մէկ անգամ, յետոյ երկու անգամ, եւ ոչ մէկ զիտութիւն կրցաւ արգիլել վերջին անկումը։

Ան որ նուրբ եղէգ մըն էր հրաչագործ, ան ճաթեցաւ։ Եւ այդպէս մնաց։ Վահան Թէքէեան կ'ըսէ. – «Ճակատն ընդմիչտ ճաթած է հիմա...»։

Եւ որովհետեւ խաչուեցաւ ան, եւ որովհետեւ թաղուեցաւ ան, ահա յարութիւն կ'առնէ մեր անհահման պաշտամունքին եւ խանդաղատանքին մէջ, ան՝ Ազատն Կոմիտաս։

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՕՒՐ

(Շար· Գ· էջէն)

դրամագլուխը կ'ուտանք կոր»: Նոր սեռնունդը որ կը հառնէր, եւ որ իր մայրենի լեզուն կը սորվէր սեռոմի ներարկումով, այլ խօսքով՝ չէր սորվեր, մինչ իրը պիտի չընէ՞ր Ներսէս Լամբրոնացիի հեռաւոր նախնեաց լեզուն – «Ծանր է այսօր գլաւին ազգին – որ են Ֆրանկք – անօսր եւ բարակ սովորութիւնն թողուլ եւ ի հնոց Հայաստանեայց թանձրութիւնն գտանալ»: Բարակութիւն... Թանձրութիւն... Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, կ'յ եւ կը մըննայ արդիւնաչատ երկը, որ կը սպասէ աւարտաւոներու ժամանումին:

Ես մօտէն ճանչցայ Թէ՛ աւարտուն եւ Թէ Թալանողը: Կընամ վկայել: Մենք բոլորս կը սարսռայինք, վասնզի դաժան եւ դաժ էր Աալանտեանի ձմեռը: Այս այն ժամանակն էր, երբ ամերիկեան բանակ – ները Ֆրանսայէն դուրս կը հրէին Գերմանացիները, առանց մտահոգուելու թշնամի այն բեկորներով, որոնք ծովեզերին վրայ կծկուած՝ անձնատուութեան ժամուն կը սպասէին: Մեր երկրամասը անմարդաբնակ էր: Աւազի Թումբերը, որոնց ծոցը պատսպարուած էր մեր խարխուլ հաստատութիւնը, տեղափոխուած էին փոթորիկէն, որուն ամեհի չունչը տեւած էր երկու օր եւ երեք գիշեր: Եւ խազդած: Խաղաղութիւնը մեզի կը թոյլատրէր խուժել դէպի ծովախ, վայրենի ճիչերով: Աւարը չմեղսուցիչ էր Թէ՛ իր քանակով եւ Թէ իր պարզած տեսքով, որ մեծ աղէտներու քայքայումը կը յիշեցընէր: Փոթորիկը այն բոլոր բեռնատար նաւերուն, զոր Թշնամին անդնդատոյզ ըրած էր չաբաթներ կամ ամիսներ առաջ, եւ որ ծփուն մնացած էին ովկիանոսի անահմանութիւններուն վրայ, պէտք է խորհիլ, որ փոթորիկը զանոնք խմբած – մկկտեզած էր իր յորձանքներուն մէջ եւ դէպի ծովախ նետած: Եթէ չատ բան վերածուած էր անպիտան եւ անկերպարան մնացորդացի, ի սպառսպուռ կորուսեալ, կային սակայն տուփեր եւ նաուկներ որ կրցած էին դէմ դնել գրոհին, տէր ըլլալով զօրաւոր անհատականութեան մը: Սովալլուկ Ֆրանսան պէտք ունէր, ուրիշ ամէն բանէ առաջ, անդգեղէնի եւ հանդերձեղէնի, բայց քանի տուփեր կը բացէին (պղտիկ աքցանով եւ խոշո՛ր հայհոյութեամբ) մէջտեղ կ'ելլէին այնպի՛սի զարմանահրաշ առարկաներ, որոնց վրայ չէիրնք կրնար անուն մը դնել: Ամերիկա՛ն է որ հնարած էր անթիւ նորութիւններ, առանց մեզի բան մը ըսելու: Իմ արձտուկս, ուր կը յուսայի գտնել ուտելիք բան, կը պարունակէր կոկորդիլոսի թանկագին մորթեր: Որպէս հեգնութիւն: Ձերկարեմ: Մեր ազգային փոթորիկը պիտի հանդարտի անկասկած: Այդ օրը պիտի գայ եւ ապագայի գրականագէտը, որ պիտի խուզարկէ «Յառաջ»ի հաւաքածոն, հոն պիտի գտնէ անխուսափելի «Կը կոտրեմ – կը թափեմ»ը (ասարեմ – էեսէբիմ): Հոն պիտի գտնէ արձագանգը վերջնական նաւարեկութիւններու եւ ընկղզումներու: Բայց պիտի գտնէ նաեւ ճշմարիտ դեղեցիկը, անկերպարան բեկորներու կողքին: Անոնք որ կը Թուէին կորսուած ըլլալ ընդմիշտ, անոնք պիտի գան լոյս աշխարհ, նման հին ծանօթներու որոնք պիրար կը գտնեն, երբ մէկզմէկ կորսուած կը կարծէին: Այդպէս ալ եղաւ մեզի համար:

Քանի տարուան բաժանումէ վերջ գտանք պիրար, բոլորովին անյուսալի կերպով: Շ· Մ· վեր առաւ իր տպաւորիչ գլուխը, եւ ժպիտով մը՝ որ անսպառում էր, ըսաւ ինծի·

– Կը տեսնե՞ս ինչ եղայ ... Ռըճոյի բանուոր ... հասարակ մանէօվռ – սիեսիպիզ...

Գլուխս չատ ձիւն իջած էր: Մահերն ու բաժանումները պարպած էին խմբագրատունը, եւ ինք կը մնար առանձինն շղթայուած՝ իր ապերախտ գրասեղանին: Յոգնած էր: Ան իրաւունք ունէր կրկնելու սա տողը, որ Ժ·Ռ· գարու բանաստեղծ Յովհաննէս Սարկաւագին է – «Զի տրք-նեցայ զօր ամենայն եւ զիչերըն բովանդակ»:

Օրը կը տարաժամէր: Սառեւները որ կ'երկարէին ամայի փակին մէջ, խրամ – բագրատուն կը մոնէին քաց դոնէն, հոն բարմաղատակելով սեւ չղարչները եղերամայրերուն: Չզգացի Թէ մահը այնքա՛ն մօտ է: Սխա՞լ գան է ըսել, Թէ մարդ իր կեանքի վերջալոյսին կը կատարէ վերադարձ մը դէպի իր օրրանը: Ես այն տը-

(Շար· Ա· էջէն)

հետ հանդիպումի մը ընթացքին ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ–ի դեկավարութեան հետ, ապահովութեան խորհրդային կոմիտէի մամուլի գրասենեակի պետը՝ Վ· Ստրունին յայտնած է որ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ–ի 5–րդ բաժանմունքը, որ կը գրաղէր «դաղափարական յանցագործութեամբ» ջնջուած է:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԱՑՏՂՆ հինգ ռումբեր պայթած են: Զորքը (Պոլիս) աւելի ազմուկ պատճառած են քան վնաս (տէր եղած է՝ Տեւ – Սոլ), բայց Ակտըն պայթած հինգերորդը թատական զօրաւոր էր եւ եօթը տարեկան աղջնակ մը մեռած է եւ երկու քոյրերն ալ վիրաւորուած են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի մէջ, սենափքաներու պաշտօնաթերթը՝ Տրուդ գործադուլի իրաւունքի օրինագիծը հրապարակած է: Առաջինն է իր տեսակին մէջ, բայց կը չեշտուի որ «ծայրայեղ պարագային» միայն կարելի է գործադուլի դիմել: Արգիլուած կը մնայ սակայն հանրային փոխադրութեանց, քաղաքային օգնութեան ուժի, հաղորդակցութեանց, ուժանիւթի, պաշտպանութեան, պետական վարչութեան ինչպէս նաեւ պաշտպանութեան, արդարադատութեան եւ ապահովութեան հարցերու պատասխանատուութիւնն ունեցող հաստատութեանց մէջ:

59ԱՄԵԱՅ ՍԱՈՒՏՅԻ ՄԸ, խոր նուազումի մէջ արկածէ մը ետք, մեռած կարծուած ու թաղուած է: Դադար գըրուելէն 27 ժամ ետք, արթնցած է դերեզմանին մէջ ու սկսած է պոռալ, ու հովիւ մը լսած է եւ զայն հանած դագաղէն: Ողջ – մեռեալը, պատանքով տուն փութացած է, ուր ի տես տանթիական այս երեւումին, մայրը եւ աղջիկը յանկարծամահ եղած են: «Ողջացեալը» ցնցուած իր թաղումէն, խնամուած է չխմարանոց մը, բայց չէ ապաքինած ու կ'ըսուի Թէ ներկայիս կը թափառի Ազարիոյ հարաւային գիւղերը:

պատրութիւնը ունեցայ Թէ Շ·ն վերադարձած է Պոլիս, եւ պահպանողական խմբագրի մը տեղն անցած, գլխիկոր եւ անաղմուկ կերպով: Ա՛յն պահպանողականին՝ որուն դէմ ծառացած էր իր երազատես եւ հրայրքոտ երիտասարդութիւնը, եւ չա՛տ իրաւամբ, տրուած ըլլալով որ «յառաջադէմ քան զնախնիք պարտ է մի սրդիք լինին»: Կատակգութիւնը ուրանալու հարց չկար անշուշտ: Բայց որեւէ մէկէն աւելի քաջատեղեակ՝ Ֆրանսահայուն ողբալի կացութեան, Շաւարշ վերադարձած էր Մանգումիէ էֆֆիարէն, եւ կը պաշտպանէր ա՛յն՝ ինչ որ մնացած էր պաշտպանելի, այսինքն՝ եկեղեցի եւ բանկալ, գիշերային դասընթացք եւ մանկապարտէզ: Եւ ժամանակ առ ժամանակ կ'երթար երգելու ինծի հետ, քեզի հետ, այո՛, քեզի հետ — «Ծէր, կեցո զու զՀայս...»:

Գլխիվայր անկո՞ւմ: Եթէ անկում կայ, ան սոսկ անհատի մը անկումը չէ, այլ ամբողջ ժողովուրդի մը: Անկումն է ան ազգի մը՝ որ կրեց ամէնէն հրէշայինը կոտորածներուն, եւ որ եղաւ ցանուցիւր: Ազգի մը՝ որ տեսաւ իր բոլոր զոհաբերութիւններուն ապարդիւն մնալը: Ազգի մը՝ որ կորսնցուց նոյնիսկ իր նոր սեռնունդը: Հարց կուտամ – ո՞վ կրնայ ըսել որ ներկայի Խորհրդային Հայաստանը մեր Հայաստանն է: Ո՛չ ոք: Վահան Թէքեան կը գրէր – «Դուն ան չե՛ս ինչ որ մենք կ'երազէինք...»: Բայց անմիջապէս վերջը կ'աւելցնէր – «Աւելի՛ լաւ»:

Այս աւելի լաւը ունի մէկ խմաստ: կը բաւէ ճանչցած ըլլալ բանաստեղծը, գիտնալու համար իր հաւատքին մեծութիւնը՝ հանդէպ Խորհրդային Հայաստանի: Անդուլ Թէքեանը կը հաւատար Թէ պիտի գան լաւագոյն օրեր: Թէ՝ պիտի տապալին պատուարներ: Թէ՝ երեւանը ձայն պիտի տայ տարագիր Հայուն, յուսաբեկ Հայուն, յոգնատանջ Հայուն: Թէ ի՛նչ պիտի ըսէ ան, երեւանը, չատ որոշ չէ: Թերեւս սա տեսակ խօսք մը·

Ի՞նչ անձկութեամբ, ինչ անձկութեամբ կը սպասեմ էեզ...

Շ· Շ·

1 9 6 5

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՄԱՐՍԼԻՑ.–

Այրի Տիկին Երանուհի Գազանճեան, զաւակներն ու թոռները,

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆի
(Խարբերդցի)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 16–ին, 75 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Օգոստոս 19–ին, ժամը 9·30–ին Սէն – Ժերմէն Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Օլիվի գերեզմանատունը:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿի

Արմենակ Գույումճեանի մահուան առթիւ, Պր· Աբէքսան Օհանեան փոխանակ ծաղկեպսակի 500 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆի

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՋՈՐԵՔՇԱԲԹի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի պիտի նան Ջորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Ջորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Վարչատունը:

Հասցէ·– 40 rue d'Arménie – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծաչէ Պանէօ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS DEPUIS LE 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 22
MARDI
22 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.081 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.081

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԴԷՊՔԸ՝ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՉԷ

Փարուզելկի նշանակեց Լեհաստանի նոր վարչապետը, Սոլիտարնոսկի երեք պարագլուխներէն մէկը, ոչ ակնկալուած – ծը, այլ Թատէօշ Մազովիէցքի, ամէնէն քիչ ծանօթը արեւմուտք: Ծնած 1927–ին, Մազովիէցքի իրաւաբանական ուսում ըս – ած է եւ կը նկատուի յառաջդիմական գրիատոնեայ մը, որ միշտ պայքարած է ամբողջատիրական վարչակարգին դէմ: 1976–ին համակիրներէն է «Աշխատաւոր – ներու Պաշտպանութեան Կոմիտէ»ին զոր հիմնած են ընդդիմադիր մտաւորականներ ինչպէս՝ Եաշէք Գուրան եւ Ա· Միչնիք: Ցետագային, 1980 – 1981 խորհրդատու է Սոլիտարնոսքի եւ կը ձերբակալուի ու – րիշներու հետ: Երբեք դիջում չէ ըրած իր սկզրունքներուն եւ ծանօթ է քաղաքական իր քաջութիւնը:

Թէեւ համայնավար կուսակցութիւնը համակերպած կը թուէր այս նշանակու – մին եւ կը կարծուէր որ պիտի գոհանայ երկու (Պաշտպանութիւն եւ Ներքին) նա – խարարութիւններով, սկսաւ աճուրդը բարձրացնել եւ այլ նախարարութիւններ ալ կը պահանջէ:

Դժուարութիւնները չեն պակսիր Մա – զովիէցքիի համար, որ պէտք է նախ տրն – տեսութիւնը վերականգնէ, եթէ կ'ուզէ որ ժողովուրդը, որու համբերութիւնը հատած է, զօրավիդ կենայ:

⁂

ԲԱՔՈՒ
ՑՈՑՑ ԵՒ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

Ըստ ոմանց 600 հազար (լրագրող՝ Նա – ղի Ռահիմով) ըստ ուրիշներու 200 հա – զար (Ամիրբեկով, ժողովրդական ճակա – տի անդամ) ցուցարարներ հաւաքուած են Բաքուի Լենին հրապարակը Շաբաթ օր: Ինչ որ կասկած չի վերցներ սակայն այն իրողութիւնն է, որ տարուան ակիզքէն ի վեր ամէնէն ծանրակշիռ ցոյցն է, որ տեղի ունեցած է: Այս անգամ ցոյցը հե – տեւանքը եղած է բանակցութեանց ձա – խողութեան Հանրապետութեան կու – սակցական՝ Վէդիրովի եւ ժողովրդական ճակատի ներկայացուցիչներուն միջեւ: Դրուած պահանջներէն ոչ մէկը գոհա – ցում ստացեր է, հակառակ անոր որ կեդ – րոնական Կոմիտէն յայտնած էր որ պատրաստ է երկխօսութեան: Այս պա – հանջներն են. – Երեսփոխանական նոր ընտրութիւն, լուսարձակի ջնջում, ազերի զինուորականներու ազատ արձակում: Ցատ – կանական է, սակայն, որ ըստ Էսոշիէ – քան փրէսի, Վէդիրով ընդունած է մէկ պահանջ՝ Լեռնային Ղարաբաղի կառա – վարման յատուկ կոմիտէի վերացումը, որովհետեւ պէտք չէ որ Ղարարաղ կա – ռավարուի Մոսկուայէն քանի «կը պատ – կաճի» Ադրբեջանի: Ի դէպ, ի պատաս – խան Ղարաբաղցիներու ինքնամատակա – բարման որոշումին, Բաքուի կառավա – րութիւնը համարձակած է պաշտօնապէս սպառնալ Հայերուն, նման քայլի մը հե – տեւանքներուն կապակցութեամբ: Եւ մին – չեւ Շաբաթ օր (Օգոստոս 19) Երեւան ալ ցոյց կար, ճնշում բանեցնելու հա – մար Հայաստանի կառավարութեան վը – րայ որպէսզի իր կարգին, պաշտօնապէս պատասխանէ նման սպառնալիքի մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՊԼՑՐՈՒԹԻ կացութիւնը չէ բարելաւ – ւած եւ Ֆրանսա Ճումպլաթի եւ Ցեղա – փոխական Արդարութեան Կազմակերպու – թեան Թիրախն է: Ալէն Տըքօ, վերա – դարձին, առաջարկեց միջ – լիբանանեան հանդիպումը Փարիզ (բացի՝ Ճումպլաթէ, որու համար Ֆրանսա մէկ բան կրնայ ընել իր ըրկած մարտանաւով զօրավար Աունը առնել տանիլ): Ֆրանսական նա – ւերուն պաշտօնը պինտարական ոչ մէկ իմաստ ունի չէշտեց Միթերան, մտքերը հանդարտեցնելու համար, բայց չյաւել եւ Ցեղափոխական Արդարութիւնը կը ըս – պառնայ մեռցնել ամերիկացի երկու պա – տանդները զոր ունի, եթէ Ֆրանսա չհը – բաժարի իր միջամտութենէն եւ ահաբեկ – չական գործողութեանց ձեռնարկել Ֆը – րանսայի մէջ իսկ:

ԼՈՆՏՈՆի ԹԱՑՄՋ դեսին վրայ աղէտ մը պատահած է Շաբաթ դիշեր, երբ ըզ – բօսանաւ մը, սրարասարհի վերածուած, բախած է աւազահանի մը եւ անմիջապէս ընկղմած: Զոհերու թիւը մեծ է եւ եր – կու շաբթի օր դեռ վերջնական ալ չէր, որովհետեւ անհետացածներ ալ կան եւ վարելի չէ եղած հետազօտութիւնները

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՓԱԿԱՊԻՏԸ ԲԱՑ ՉԳԵՑԷՔ, ԼՆԴՐԵՄ»

ԼԵԶՈՒԻՆ, ԱՅԴ ԲԼԹԱԿԸ

Ծննդավայրիս մէջ, ամէն պատանիի պէս, ե՛ս ալ կը ծանօթանայի *ոսոխկան*ին եւ *պինուոր*ին, ե՛ս ալ կը ծանօթանայի անոնց պարտականութեան, սակայն կար հեռաւոր, հարազատ ուրիշ *երկիր* մը, ուր համազգեստաւորն ու խաղաթացին չէի՛ն կրնար հակադրութեան մէջ ըլլալ, ուր ոսոխկանը չէ՛ր կրնար պատժել, տուգա – նել, ձերբակալել սովորական մարդը, որովհետեւ ունէին ողբերգական անց – եալ մը, ունէին ջարդի, տեղահանու – թեան, *ցեղասպանութեան* ենթարկուռղի հասարակաց պատմութիւն մը:

Այս մտածումը շուտով պիտի սնանկա – նար անշուշտ, երբ այլեւս չափահաս, պիտի երթայի այդ *երկիրը*, հասկնայի շուտով, թէ անհեթեթ էր երեւակայու – թեանս գործելակերպը, թէ կարեւոր էր *ոսոխկան*ը, անփոխարինելի, թէ առանց անոր անկարելի էր կարգ պահպանել, բնական առօրեայ ապահովել, խաղաթ – կըրթութիւն իրագործել: Այս մտածումը պիտի սնանկանար, երբ ժամանակին հետ պիտի ըմբռնէի, թէ նոյնիսկ կարեւոր էր *պինուորը*, թէ առանց անոր կարելի չէր սահման ունենալ, խաղաղութիւն ապա – հովել, բարօրութիւն իրագործել:

Կազմաւորուած նոր ըմբռնումս ալ պիտի սասանէր սակայն, երբ ժամանակին հետ պիտի նկատէի, թէ զինուորին եւ ոս – տիկանին տրուած սահմանումները կը դառնային ժամանակավրէպ, զինուորնե – րը ո՛չ միայն երկիր կը պաշտպանէին, այլեւ կը մղէին նաեւ աշխարհակալ պա – տերազմներ, ոստիկանները ո՛չ միայն ոճրագործ կը ձերբակալէին, այլեւ կը կը – րակէին *արիւնակից* ցուցարարներու վը – րայ, կը տապալէին համախաղաղացիներ: Կազմաւորուած այդ ըմբռնումս կը խախ – տէր, երբ կը նկատէի, թէ աշխարհի հրապարակին վրայ, ուժեղ երկրի մը *պինուորը* կը կերպարանափոխուէր *ոսոխ – կան*ի, կը միջամտէր ուրիշ երկիրներու գործերուն, կը կազմակերպէր յեղաշըր – ջումներ, կամքը կը պարտադրէր այլ ժողովուրդներու:

Այս մտածումները բարձրացան խոր – հրդածութիւններու մակերեսին, երբ պատահեցան *Զինաստանի* խռովութիւն – ները, հալածանքները, երբ պահանջա – տէր, անմեղ երիտասարդներ գնդակա – հարուեցան, ճմլուեցաւ ազատագրու – թեան համար սկսած շարժում մը:

Լրագրի անմեղսնակ ընթերցում մը, ահա ունիմ տպաւորութիւնը, թէ *չինա – րէնը* անհամեմատ տարածք ստացած է աշխարհի վրայ, թէ *չինարէն* կը խօսուի *Լիբանանի* մէջ, *Հիւսիսային Իրլանտայի* մէջ, *չինարէն* կը խօսուի *Հարաւային Աֆ – րիկէի* մէջ, *չինարէն* կը խօսուի աներե – ւակայելի, այլազան վայրերու մէջ, *չի – նարէն* կը խօսուի *Արցախի* մէջ, ուր տե – ղացիին ըսած յստակ խօսքը չի՛ հասկըն – ար դիմացինը, ուր մայր հողին վերա – միաձուլու ցանկութիւնը չըմբռնուիր ոչ ոքի կողմէ:

Կարիքը չկայ ոսկերիչի կշիռքին: Աշ – խարհի զանազան գօտիներուն մէջ, զին – ուորներ ռումբեր կը շպրտեն, ոստիկան – ներ կը մսխեն իրենց գնդացիրներուն փամփուշտները, երբ բոլորն ալ գիտեն, թէ միշտ կայ *մէ՛կ* ճշմարտութիւն, *մէ՛կ* արդարութիւն, *մէ՛կ* իրաւունք:

Բայց, բայց մարդիկ ե՞րբ ժամանակ ու – նեցան սորվելու չափազանց խրթին սա լեզուն, երբ աւելի տրամաբանական պի – տի ըլլար գտնել հասարակացը, երկու կողմերէ հասկնալին: Իսկ ինչո՞ւ *չինա – րէն*ի գործածութեան ամուլ սա ախորժա – կը, երբ այդ լեզուն չի գործածուիր մա – նաւանդ համատարած այն երկրին մէջ որու *մայրենին* իսկ է, ուր *իշխանութիւն* եւ *ժողովուրդ* չեն հասկնար գիրար, ուր հրդեհուած է հասարակաց բառարանը:

– Դուն չինարէն գիտե՞ս, ահա կը լսեմ ներքին խօսակիցիս ծաղրախառն ձայնը:

– Չէ՛, ինչո՞ւ, կը պատասխանեմ, հարց կու տամ զարմացած:

– Հապա խօսա՞ծդ ինչ է, կը յարէ ան, կը ֆահֆահէ:

Ուրեմն, ուրեմն իմ խօսա՞ծս ալ չինա – րէն է: Չինարէ՞ն է իրաւացի դատերու մասին խօսիլ, բառարան պաշտպանել, անիրաւութիւն ձաղկել:

Ներքին այդ խօսակիցիս կ'ուզեմ ցոյց տալ սա *ոսոխկանը*, որ կը մարմնացնէ ըմբռնումս, կը բարեւէ զիս, գրպանէն գիրք մը հանելով՝ կը մատնանշէ փետր – ուած հասցէիս ուղղութիւնը:

Նոյն խօսակիցիս կ'ուզեմ ցոյց տալ նաեւ փողոցին ճի՛շդ կեդրոնը կանգնած միւս *ոսոխկանը*, որ կ'օգնէ դպրոցական մանուկներու որ ապահով մայթ փոխեն, տուն հասնին անվտանգ:

Կ'ուզեմ ցոյց տալ անոր ա՛յն *պինուորը*, որ կը նախընտրէ վերածուիլ մանրաճա – դակի, միանալ ապակեդարանի մը հա – մազգեստաւորներու հաւաքածոյի թան – գարանին:

Վերջապէս կ'ուզեմ ցոյց տալ անոր *ոս – ոխկան*ներ, որոնք Արցախի Հայաստա – նին միացումը պահանջող, *Ազատութեան Հրապարակի* վրայ հաւաքուած միլիոնա – ւոր ցուցարարներուն հանդէպ յայտնա – բերեցին օրինակելի *հասկացողութիւն*, եղբայրացան անոնց հետ, որպէսզի ա – բիւնը շարունակէ հոսիլ միայն իրե՛ն սահմանուած ակօսներու մէջ:

Ներքին խօսակիցս անհետացած է սա – կայն: Ո՛չ մէկ կարեւորութիւն: Երբ հե – ռաւոր, հարազատ այդ *երկրէս* հասած նոր լուրեր կը կարդամ, երբ կը նկատեմ, թէ հայրենի *իշխանութիւն*ն ալ սկսած է գործածել *ժողովուրդ*ին լեզուն, կը խան – դավառուիմ, կը վերածուիմ հին Օրէ – րու պատանիին, ա՛յն *տղուն*, որ, օր մը, հաւատացած էր, թէ հո՛ն գոնէ իշխա – նաւորն ու բաղաթացին, չէին կրնար հա – կադրութեան մէջ գտնուիլ, պարզապէս անոր համար որ ունէին խողխողուած ճո՛յն անցեալը, ծնունդն էին ճո՛յն ար – գանդին:

Լեզուն, այն բլթակը, որ կը գտնուի գլուխներուն մէջ:

Կը մնայ, որ աշխարհով մէկ բռնա – բարուած սա *չինարէն*ն ալ շուտով վերա – դառնայ հայրենիք, վերածուի կրկին հա – ղորդակցութեան հարազատ միջոցի:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԽՆԴԻՐՔԸՆ

3 - ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ ԿԸ ԱԱՍՏԿԱՆԱՅ

Օգոստոս 17–ին, «Յառաջ» կը շարունակէ արձագանգել Մուսա Լերան ողբերգութեան: Օրուան խմբագրականին խորագիրն է՝ – «Բուն հոգերը նոր կը սկսին»: Հոն կան նորութիւններ, հասած Լաթաքիայէն:

«1· – Սանճաքի պարպումը լրացած է Յուլիս 23–ին:

2· – Գաղթականներուն համար հող գնուած չէ տակաւին: Յարմար գետիններ կը փնտռուին Պէքաայի կողմերը:

3· – Հոգատար իշխանութիւնը նկատի առնելով Թուրքիոյ պահանջը, չուզեր հայկական զանգուածները տեղաւորել սահմանամերձ շրջաններու մէջ:

4· – Կը վախցուի որ հիւանդութիւնները ծանր համեմատութիւններ ստանան: Ամէն օր բուժարան կը դիմեն 250 – 300 հիւանդներ: Տեսնուած հիւանդութիւններն են ջերմախտ, փորհարութիւն, աղեստապ, աչքի բորբոքում: Առաջին զոհերը երախաներ են:

5· – Կացութիւնը այնքան ալ մխիթարական չէ Բէսապի մէջ»:

Անդին, միջազգային ճակատի վրայ ալ կացութիւնը մխիթարական չէ: Նոր ձեռնարկներ կ'ըլլան Տանցիկի վէճին լուծման համար: Լուրերու խորապիրն է՝ «Փոխորիկ եւ յոռետեսութիւն»: Ու մինչ հանդարտութիւնը կը չարունակուի եւ տեղահաններու վերաբերեալ թղթակցութիւնները ալ նոյն հոգերը կը պարզեն, տենդագին աշխատանք կը տարուի դիւանագիտական ասպարէզի մէջ: Բացատրելի կայ Լոնտոն, Զիանօ (Իտալիոյ Արտաքին նախարար եւ – Մուսոլինիի փեսայ) Ալպանիա կարճ երթուղարձ մը կը կատարէ, մինչ Գերմանիա 200 միլիոն մարք կը տրամադրէ Մոսկուայի: Սանճաքի արտագաղթին մասին տրուա – տրզուած տոզեր ալ կան կլիմկիոյ կաթոլիկոսութեան պաշտօնաթերթի՝ Չաակէն: Հոն կ'ըսուին պազ ճշմարտութիւններ· – «Պատրաստ չունինիք, ոչ ալ գանգատ: Ոչ Ֆրանսան սխալ ըրաւ, ոչ Թուրքը անիրաւութիւն, որովհետեւ ըրին ինչ որ կը պահանջէին իրենց փոխադարձ պետական նպատակները»:

Պատերազմը կը մօտենայ: «Յառաջ» Օգոստոս 23–ի իր թիւով է որ կը հաղորդէ նոր հրապարակուած լուրը սա խորագրով· – «ՇՈՒՆԴԱԼԻՑ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ: ՈՉ – ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔ ԽՈՐՀԸԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ» : Խորագրին տակ մանրամասնութիւններ· ռամբէ պէս պայծեցաւ գերմանական գործակալութեան հեռագիրը·–

«Գերմանական կառավարութիւնը եւ խորհրդային կառավարութիւնը որոշեցին ոչ – յարձակողական դաշինք մը կնքել իրենց միջեւ: Արտաքին նախարար՝ Ֆոն Ռիպպենթրոփ Մոսկուա պիտի հասնի Օգոստոս 23–ին, բանակցութիւնները վերջացնելու համար»:

Նոյն թուականը կրող «Յառաջ»ը հասած է արդէն Մուսա Լերան հանգանակութեան 29–րդ ցանկին, 96·914 ֆրանքով:

Բայց, միջազգային կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ: «Վրդովիչ հարցականը» խորագրուած խմբագրականին մէջ, կ'ուսանք կարդալ· – «Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, ուր միշտ միակամ կը գործեն, հակառակ բոլոր հերքումներուն, Մոսկուայի դաշնագիրը կը համարուի նոր ազդակ մը խաղաղութեան: Այս տեսակէտն ունին, նաեւ, Բոլշեւիկները, ինչպէս կը յայտարարէ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթն ալ, «խաղաղութեան ախոյեան» կոչելով Ստալինը···: Իրականին մէջ, ելեկտրական կռնակէ մը կախուած է խաղաղութեան եակատագիրը, ինչպէս կ'ապացուցանեն երկու եակատներուն պատրաստութիւնները: Առանցքը ձեռքը ամուր բռնած է այդ կռնակին վրայ իր ծրագիրը յաջողցնելու համար: կացութիւնը պարզ է, – մինչ Անգլիա եւ Ֆրանսա պաշարման օղակ մը հիւսեր էին Առանցքին շուրջ, օգնութեան կանչելով Խորհրդային Միութիւնը, ահա Գերմանիա – նիան է որ կը պաշարէ, կը մեկուսացնէ Լեհաստանը, ձեռք երկարելով Մոսկուայի»:

Օգոստոս 25–ին վրդովիչ լուրեր կը հասնին Բէսապի շրջանէն: Ագդակ–ի Օգոստոս 13–ի թիւն է ապրիլը հետեւեալ տեղեկութեանց· – «Ներկայիս Բէսապի մէջ 235 ընտանիք (835 հոգի) գաղթականներ կան, մեծ մասը Անտիոքէն եւ Գրգխանէն: Բէսապի բնիկ հայութիւնը եղբայրական սեռակցելի ոգի մը ցոյց կուտայ գաղթականներուն հանդէպ եւ ամէն տեսակէտով կ'օգնէ անոնց: Դժբախտաբար սակայն այս տարի տնտեսական շատ նեղ վիճակ մը ունին նաեւ Բէսապցիները: ··· Չկան նաեւ գիւղագնացներ: Անստոյգ կացութիւն մը կը տիրէ եւ ամէն մարդ մատնուած է խոր մտահոգութեան: Զգալի է խնդումը: կը շարունակուին կեդրոնացումները: Թուրքերը, հակառակ գոյացած համաձայնութեան, չեն ուզեր նանչնալ վերջին սահմանագրումը, որուն համաձայն մօտ մէկ բիլոմեթր դէպի թրքական հող կ'երկարէր Բէսապի սահմանը: Վէճի առարկայ շրջանն է Բէսապի հիւսիսային կողմի լերան գլուխը, Թէքճէնիկ կոչուած վայրը, որ մաբուր եւ առատ ջուր ունի եւ կենսական նշանակութիւն՝ Բէսապցիներուն համար»:

Քանի մը օր ետք, Օգոստոս 16–ին, «Ագդակ»ի լուրերը աւելի ծանրակշիռ են: «Բէսապի եւ Թուրբիոյ սահմանային վէճը անլուծելի կը մնայ: Անտիոքի փրանսական հիւպատոսը հոս եկաւ եւ հեռաձայնով կապ հաստատեց իր երկրին հետ Բէսապի կացութեան շուրջ: Թրքական նոր ուժեր ալ հասած են եւ գրաւած կարեւոր կէտեր»:

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ մատնակի զօրաշարժը սկսած է: Զէմպլըէն կը յայտարարէ «Պատերազմի անմիջական վտանգ»: Ֆրանսական վարչապետութիւնը նոր վարդապետութիւններու կը ձեռնարկէ Ֆրանսացիներուն եւ օտարականներուն համար: Հրատարակուած դեկոյցը կը ճշդէ· – «Ի գործադրութիւն 1939 Յուլիս 20–ի հրամանագրին, Սէնի նահանգին մէջ, պիտի ցուցակագրուին· –

1· – Այն օտարական այրերը որոնք չը–պատակութիւն չունին, եւ ծնած են 1891 Յունուար 1–ի եւ 1919 Յունուար 1–ի միջեւ:

2· – Այն օտարական այրերը որ կ'օգտուին ապաստանի իրաւունքէն եւ ծնած են 1912 Յունուար 1–ի եւ 1919 Յունուար 1–ի միջեւ:

Սանճաքի գաղթականներու տեղաւորման մասին «Զարթօնք» կը գրէ Օգոստոս 19–ի իր թիւին մէջ թէ հիւսիսային Լիբանանի Ատուսյի շրջանին մէջ գնուած է 308 հեկտար հող, Սանճաքցիներուն համար: Իսկ Այնճարի շրջանին մէջ (Պէքաա) 1600 հեկտար հողի համար բանակցութիւններ կը կատարուին:

Կապոյտ Աչի օդափոխութեան կայանը Ատլանտեանի ափին է Սէն – Ժորժ տը Տիտոնն (Լօյան): Տիկին Աչխիկեան թղթակցութիւն մը գրկած է նկարագրելով ամէնօրեայ կեանքը ու նաեւ խաղօրհնէքը: Մանուկներուն այցելելու եկած են Փարիզէն՝ Տիկին Հրանտ – Սամուէլ եւ ուրիշ խաչուհի ընկերուհիներ:

Եւ որովհետեւ պատմութիւնը միշտ ինքզինքը կը կրկնէ, չորրորդ էջի ծանուցումներուն մէկ կայ «Դպրոցական Տիկնոջ վարժարան» արձանագրութեանց ազդը, ուրեւէրեան ճաշարաններ համեղ ճաշեր կը խոստանան, Շիրակ կը վստահեցնէ որ միակ իսկական օդին է ու Մարթիլի մէջ Բալուի Հայրենակցական Միութիւնը անգամական ժողովի կը հրաւիրէ հայրենակիցները:

Մուսա լերան հանգանակութիւնը 99·496 ֆրանքի հասած է Օգոստոս 26–ին (այսօրուան համապատասխան գումարը ճշդելու համար հարկ է բազմապատկել 1·90–ով):

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՅՐԵՐՈՒՆ

Մարտ 26–ի խորհրդային ընտրութիւններուն արդիւնքները նուազեցուցին կիներու համեմատութիւնը երեսփոխանական ժողովին մէջ: Այս երեւոյթը կ'արդարացնէ երիտասարդ փելիսոփայի մը՝ Օլկա Վորոնինայի կասկածները, թէ երկրին մէջ կը չեշտուի «հայրապետական» դաստիարակութեան երիտասարդութիւն ընկերաքաղաքութեան հանդէպ մը մէջ հրատարակուած «Խորհրդային կինը՝ արական ընկերութեան մը մէջ» խորագրուած ուսումնասիրութեամբը անցեալ տարի արդէն կը վերլուծէր այդ հակումը:

Այդ ուսումնասիրութենէն եաք արեւմտեան համալսարաններէ բազմաթիւ հրաւէրներ կը ստանայ Վորոնինա, բայց ոչ իակ հատ մը իր երկրէն: Ընդհակառակն, իր յօդուածները թշնամական ալիք մը կը ստեղծեն ու թիսա կ'ըլլայ ամենաբիրտ հակազդեցութիւններու: Անոնց տէրերը չեն ուզեր լսել, կամ կարդալ թէ երկրին տնտեսութիւնը կիսոջական աշխատանքին վրայ հիմնուած ըլլալով հանդերձ, ամէնէն դէշ վարձատրուած մարդն է այդ մէկը: Խորհրդահպատակ կիներու երեքէն մէկը տարեկան 100 ռուբլիէն նուազ կը ստանայ, մինչ որ ազգային միջին տարեկան եկամուտը 1400 ռուբլի է: Հակառակ կանոնադրութեան, չորս միլիոն կին դիչերային աշխատանք կը կատարէ:

Կիներու համեմատութիւնը բարձր է յատկապէս որոշ մարզերու մէջ· ինչպէս՝ բժշկական (66%), կրթական (74% երկրորդական վարժարաններու, իսկ 83% նախակրթարաններու մէջ): Երկուքն ալ ճախորդութիւններով հարուստ մարզեր են ու պատասխանատուութիւնը կիներու կը վերապրուի, սեռային խտրականութեան կողմնակից պատասխանատուներու կողմէ: Եթէ պաղրոցները լաւ չեն պործեր, այս «տեսարանները» պատճառը կը նկատուն կիներու մօտ հեղինակութեան պակասը, փոխանակ նկատի առնելու մինչեւ 45 տոկոսնոց խճողուած դասարանները, ինչպէս կը յայտնէ Օլկա Վորոնինա, իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին: Անոնց կարծիքով տիպար պաղրոց մը պինուորականն է ու աշակերտները, ինչպէս նաեւ ընտանիքին մէջ կինը, պէտք է բարեւի կենսն այր մարդուն առջեւ: Այս պաղափարները արտայայտուած են կուսակցական օրկան «Պրաւդա»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածով մը· Թերթ մը, որ հիմնուած է Լենինի կողմէ եւ ուր ան հաստատած է թէ «կարելի չէ նոյնիսկ խօսիլ համապետական ընկերութեան մը մասին, առանց կնոջական իսկական տարրումի մը»:

Օլկա Վորոնինա պատասխանելով հարցումի մը, կ'ըսէ թէ նոյնիսկ համալսարանական ու պիտական միջավայրին մէջ արհամարհանք մը նկատելի է կիներու հանդէպ· անոնք են պլխաւոր պատասխանատուները կատարուած սխալներուն եւ ձախողութեան: Այրերը պանոնք կ'ամբաստանեն թէ աշխատանքի ընթացքին չատ կը մտածեն իրենց ընտանիքին մասին, իսկ տունը, թերացումներ կ'ունենան – նան որովհետեւ տարուած են իրենց դործով: Կարճ խօսքով, պէտք է վերադառնան իրենց բոյները ու դործի ասպարէզը ձգեն այրերուն:

Օլկա Վորոնինա չի կարծեր որ Մխայիլ Կորբաչով նպատակ ունենայ կիներու մանակցութիւնը նուազեցնելու դործօն աշխատանքի մարդերուն մէջ: Ոչ, որովհետեւ այսօր խորհրդային չատ քիչ ընտանիքներ կրնան պոհանակ մէկ աշխատողի մը եկամուտով: կեանքը դիւրին չէ, թերեւս չատ աւելի ծանր են պայմանները, քան այն որ արտատահմանի մէջ կը կարծուի: Կին մը չաբաթը 40 ժամ կը յատկացնէ իր տունին, մինչդեռ իր ամուսինը եթէ նոյնիսկ տրամադիր է օգնելու իրեն, 13 ժամով կը մասնակցի:

Խորհրդային Միութեան մէջ կիները թիւը 17 միլիոնով աւելի է այրերէն. արդեօք այս պարագան երիտասարդութիւնը կանուխ ամուսնութիւններու չի մղեր, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ նաեւ ամուսնալուծումներու աւելցող համեմատութեան: Այս վերլուծումը չատ ընդունելի չէ Օլկա Վորոնինի համար որ այն ձեւով կը բացատրէ կանուխ ամուսնութիւններու եւ չաճախակի ամուսնալուծումներու պարագան: Ան կ'ըսէ թէ փոքր տարիքի ամուսնութիւններուն պատճառը ընդհանրապէս ընկերային է· օրինակ, երիտասարդները չեն կրնար միասին արձակուրդի մեկնիլ եթէ ամուսնացած չեն, կայ նաեւ բնակարանի խնդիրը· երիտասարդները չեն կրնար իրենց ընտանիքներէն անկախ կեանք վարել, մինչ ամուսնութեամբ կրնան միասնաբար ապրիլ, հոգ չէ թէ չաճախ ծնողներէն մէկուն կարկին տակ: Գալով ամուսնալուծումներու աճող թիւին, վիճակագրութիւնները մեծ մասով ամուսիններու ալքոլամոլութեան ու կիներու տհասութեան կը վերագրեն զայն:

Խորհրդային Միութիւնը մեծ համեմատութիւն կը ներկայացնէ նաեւ վիժումներու մարզին մէջ· «Պրաւդա» վերջին երեսուն տարիներուն համար չիսուն միլիոնի թիւ մը կուտայ, ամբաստանելով կիները որպէս պատասխանատու մարդկային այս մեծ կորուստին: Օլկա Վորոնինա ամբաստանութիւնը կը մերժէ բացատրելով· – «ոչ թէ կիներուն, այլ կախարգել միջոցներու վերջին ծայր անբաւարարութիւնն է պատճառը· նոյնիսկ Մոսկուայի մէջ գրեթէ անկարելի է լքզութիւնը արգիլող դեղահատ ճարել, ա'լ չխօսիմ գաւառներու մասին: Խնդ սերմնարգել պարկիկներէն տարեկան երեք հատ բաժին կ'իյնայ իւրաքանչիւր այր մարդու: Մնաց որ վիժումը բառական սուղ կ'արժէ»:

Կիները հոն ոչ ալ միջոցները ունին կազմակերպելու կամ իրերօդնութեան սեռային նիւթը «թապու» է միչտ ու համարձակ մօտեցում մը ենթակայ է պատնիչութիւն նախատեսելու սպառնալիքին: «Սակայն պէտք չէ կարծել որ, կ'ուզենք անմիջապէս երիտասարդ դիտնականութիւն, այսպէս կը շարունակուի: Խորհրդային Միութեան այրերը կրնան անհատականութիւն եւ զարգացնել իր անհատականութիւնը: Արեւմուտքը լուծած է հարցը· ժամանակն է որ Խորհ· Միութիւն եւս ընդունի այս իրականութիւնը»:

Ա. Թ. Թ.

ԳՈՂՈՒԹԵ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ մէջ Յունիս 9, 10, 11–ին տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Շահէն Շամլեանի յիշատակին նուիրուած պատքեթպոլի մրցաշարքը: Մասնակցած են իգական ու արական – կրտսեր, երէց – խումբերը: Մրցաշարքի աւարտին Շամլեան ընտանիքի անդամներ կատարած են մրցանակաբաշխութիւնը:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՑի մէջ խանդավառութիւն տեղծած է Ռ. Դաւոյեանի ու Հ. Մաթեւոսեանի ներկայութիւնը: Յունիս 22–ին անոնք ղիմաւորուած են զաղութին մը չափաւոր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Յունիս 23–ին հանդիպում ունեցած են զաղութի քահաներու հետ: Նախ Սօնա Յովհաննէսեան ծանօթացուցած է Ռ. Դաւոյեանը, իսկ Անդրանիկ Չիլինկիրեան Հ. Մաթեւոսեանի կեանքն ու զործը: Գեղարուեստական յայտագրի մը ետք խօսք առած են զոյգ զրագէտները: Յունիս 29–ին ալ զիրենք հիւրընկալած է Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը:

**

ՄՈՆՐԻԱԼի մէջ Յուլիս 14–ին Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնը այցելած են Ռ. Դաւոյեան եւ Հ. Մաթեւոսեան: Իսկ Յուլիս 19–ին ժողովրդական հանդիպում մը տեղի ունեցած է երկու զրողներուն հետ: Վարզի Դանիէլեան ու Մանուէլ Քէօսէեան ներկայացուցած են հիւրերը, ապա իրենց կարգին անոնք խօսք ուղղած են սրահը լեցնող բազմութեան:

**

ԹԱՒՐԻԶի Հայկազեան – Թամարեան զպրոցներուն աւարտական հանդէսները տեղի ունեցած են Յուլիս 19 եւ 20–ին: Առաջին օրը յատկացուած է նախակրթարանին, երկրորդը՝ միջնակարգին: Ելոյթ ունեցած են երկու բաժիններու երգչախումբերը, աշակերտներ արտասանութիւններ կատարած են, տեղի ունեցած է թատերական ներկայացում: Հանդէսներուն ընթացքին արծարծուած են զպրոցական հարցեր. վկայականներու բաշխումը կատարած է Իրանա – Հընդկաստանի թեմին առաջնորդ Կորիւն Արք. Պապեանը:

**

ԹԵՀՐԱՆի «Սարզարապատ» մարզա – մշակութային միութիւնը պետական պաշտօնական արտօնութիւն առանալով վերսին բացած է իր կեդրոնատեղին: Միութիւնը հիմնուած էր 1983–ին:

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔի Ս. Վարդան մատեհնա – չարչն լոյս տեսած է Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի «Հայոց Եկեղեցի» գործին անգլերէն թարգմանութիւնը. գործը յատկութեամբ եւ կարզ մը ճշդումներով վերհրատարակութիւնն է 1955–ի տպագրութեան: Գիրքը մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ հայ եկեղեցւոյ ծագման պարագաները, անոր վարդապետութիւնը, ծէսերն ու հայ զրականութեան կրօնական նկարագիրը:

**

ԱՐԺԱՆԹինի մայրաքաղաք Պուէնոս – Այրէսի մէջ Օգոստոս 20–ին տեղի կ'ունենար հիմնարկէքը Թէքէեան Մշակութային Միութեան եւ Ռամկավար – Ազատական կուսակցութեան «Սարզարապատ» շաբաթաթերթի խմբագրութեան արդիական նոր շէնքին: Այս ծրագրին իրականացումը կարելի կ'ըլլայ շնորհիւ ամերիկահայ բարերար Սուրէն Ճէնճեանի:

ՆԿԱՐԶԱԿԱՆ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՆԻՍ

ՆԻՍ («Ծառաջ»). –

Մշակոյթի տարածումի, ջատագովումի ծիրին մէջ, ինչպէս նաեւ նորահաս ձիրքեր քաջալերելու մտահետեւումով, նկարչական յուցահանդէս մը տեղի ունեցաւ Նիսի Պարսամեան համալիրի ընդարձակ սրահը, Օգս. 11 – 13–ին, նախաձեռնութեամբ շրջանիս կրօնական Ընկերակցութեան, օժանդակութեամբ Հայ Տիկնանցի:

Երիտասարդ նկարիչ՝ Տիր Վահագն, ծնած Պէյրութ 1958–ին, քառասուն նկարներով եթէ մէկ կողմէն այցելուուն առջեւ հաստատեց զծանկարիչի իր բնատուր յատկանիշները, միւս կողմէ ալ ցոյց տուաւ այն անընկրկայ իրողութիւնը, թէ ազգային կրթական օճախները, – տուեալ պարագային՝ Մեսրոպ Մաշտոց վարժարանը, Պուրճ – Համուտ, հայեցի նկարագիրի կազմաւորումի, ձեւաւորումի մէջ բացառիկ դեր կը կատարեն: Արեւակցական լուռ եռքեր կը խըմորեն, մշտամութ յատակէն դէպի լոյս աշխարհ կը բերեն ցոլքեր, որոնք իրենց փայլքին մէջ, – արուեստի չզարչ եւ խորք –, չէշտուած գիծերով հարազատ, բիւրեղ ապրումներու դուռ կը բանան:

Նկարիչին արուեստի աշխարհը կը բացուի եւ կը խորանայ հայրենի հնադոյն մշակոյթի մէկ երեսին վրայ ու մէջ: Ասիկա մեր ճարտարապետութիւնն է, ասոր հոգեւոր յուշակոթողները, որոնց ճամբով Հայ մարդուն երեւակայութեան մտահորիզոնը այնչափ կը տարածուի՝ խորանալով եւ լայննալով, միեզքին թռիչքը՝ զուգորդուած կառուցումի վարպետութեան, հնարամտութեան հետ, այնքան ինքնատիպ դիմագիծ մը կը զգենու:

Տիր Վահագնի վրձինը կը միտի հոգեւոր կոթողի մը վերապատկերացումը դարձնել արտայայտիչ ո՛չ միայն իր ներքին եւ արտաքին պատերու յուցադրութեամբ, կամարաշարքերով, զարդանկարներով կամ որմնախորշերով, այլեւ այս բոլորին հիւսքը հանդիսացող իմաստախորհուրդով: Լուսամուտով ներծծուած լոյսը այլեւս կը դառնայ մեր արեգակն արդարը, քարերը, զարդաքանդակները, զմբէթները եւայլն, իրենց ներդաշնակ միաձուլումով, տարածքին մէջ ԵՍ–ի մը արձագանգը կը հանդիսանան: Աչքաբերը կը զադրին նիւթականացած սալաքարերու տեսք պարզել՝ զառնալով ներբազեղ ժանեակ, հոգեզմայլ մանրապատկեր:

Հարազատ դիմագիծերու պահպանում, հեռեւաբար: Առնչմով նաեւ պատկառազդու խորհուրդի մը արտայայտութիւն, անպայման: Կը հետեւի, ուրեմն, թէ մասնագիտութիւն եւ ապրում համապայմանեան նկարիչին մօտ:

Յուցահանդէսին պաշտօնական բացումին, համալիքիս հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Յովն Ծ. վրդ. Ձէրէճեան, անդամ մը եւս դիտել տուաւ, թէ մեր բոլորիս բարոյական պարտականութիւնն է զօրավիզ կենալով մշտամ տալ բոլոր անոնց, որոնք արուեստի կալուածին մէջ ուսք դնելով նորանոր հարստութիւններու ակնկալութիւնները կը բերեն, կը հրամցնեն:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ԾԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՕԻԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Տանիքէն վար իջանք եւ սկսանք Առաւօտեան Ժամերգութիւնը: Պատարագը մատուցինք մենք անձամբ: Քարոզեցինք մեր հատուածի Հօր եւ այս եկեղեցիի տէր Ս. Լուսաւորիչի մասին, որուն հետքէ – րով պիտի ընթանանք մենք յառաջիկայ մէկ – երկու օրերու ընթացքին: Արդարեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կեսարիոյ մէջ ձեռնադրուելէ յետոյ այստեղի Արքեպիսկոպոսէն ստացած էր Յովհաննու կարապետին նշխարներէն մաս մը եւ խումբ մը քահանաներ, ապա անցած էր Սեբաստիա, ուր տիրացած էր երբեմնի իր տիկնոջ եղբայրը ու Սեբաստիոյ Եպիսկոպոս Աթանասիոսի նշխարներուն: Այս Եպիսկոպոսը իր կրօնքին համար մարտիրոսացած էր եւ մեծ յարգանք կը վայելէր քաղաքին մէջ: Այս տեղէն եւս նոր քահանաներ ապահովելով ուղղուած էր Տարօն գաւառը, ուր եւս քարոզած էր Քրիստոնէութիւնը եւ հեթանոսական մեհեանները Քրիստոնէական Եկեղեցի – ներու վերածած էր, ձեւափոխելով եւ սրբազործելով զանոնք: Մենք ալ նոյն ճամբան պիտի բռնէինք:

Պատարագէն յետոյ կատարեցինք հոգեհանգիստ եւ օրհնութիւն մատաղի, որուն մասնակցեցանք ամէնքով միասին: Սեղանի ընթացքին անդրադարձանք եւ գնահատեցինք Սեբաստացիները, որոնք հայթայթած ու պատրաստած էին մատաղը: Ողջունեցինք նաեւ ներկայութիւնը Պօղոսզըեանցիներուն, որոնք եւս խմբովին եկած էին: Կեսարիոյ մէջ հազիւ մէկ ձեռքի վրայ համրուելիք հայ մնացած է . . . :

Ապա ուխտաւորաց խումբին եւ Սեբաստացիներուն հետ ճամբայ ելանք դէպի Սվաս, ուր հասանք երեք ժամէն: Առ ի չգոյէ եկեղեցիի՝ ուղղակի զացինք իրենց դերեզմանատունը, որ ըստ բաւականին ընդարձակ տեղ մըն էր, փշաթելերով շրջապատուած: Կատարեցինք կանոնական հոգեհանգիստ ոչ միայն այնտեղ ամփոփուածներուն՝ այլ նաեւ Սեբաստիոյ բոլոր հին ու նոր, յայտնի եւ անյայտ նշխեցեալներուն համար, սկսեալ Սենեքերիմ Թագաւորէն մինչեւ մեր օրերու անշիրիմ հանդուցեալներուն համար:

Շրջապատեցանք դերեզմանի ամէն կողմերը յատկապէս բլրան զագաթը, որ դերեզմանոցի հնագոյն մասն է: Այստեղ ալ ոչ մէկ շիրմաքար մնացած է. հետեւաբար նոր դերեզմաններու դամբարանները կը չինեն կրաշիւտ, զոր ոչ ոք պիտի ուզէր տեղէն շարժել: Ապա ըսուեցաւ մեզի որ մօտակայքը լքուած եկեղեցի մը կայ, զոր պաշտօնական շրջանակները պատրաստակամութիւն յայտնած են մեր համայնքին տալ: Գացինք տեսնելու զայն: Այս ալ, ճիշդ էֆքերէի եկեղեցիին պէս կոնակը բլրան մը տուած, սրբատաշ քարերով չինուած ըստ բաւականին անա – զարտ մնացած եկեղեցի մըն էր: Փոքրիկ զմբէթը եւ տանիքը ծածկուած էին հնատիպ զոգաւոր կղմինդրներով: Ասոր ալ ներքինի մասին չվրցանք զաղափար կազմել, այս եկեղեցին ալ՝ կղպուած՝ եւ պատուհանները հերուած ըլլալուն պատճառով: Ամենայն հաւանականութեամբ ասիկա Դավրա զիւղին Ս. Յակոբայ վանքն է: (Հ. Ս. Հանրագիտարան, հատոր 3, էջ՝ – 305): Եւ կամ՝ Զարխափան Ս. Աստուածածնին վանքը (Հ.ի եւ յարակից ըրջաններուն բառարան, 1988, Երեւան էջ՝ 46): Եկեղեցիին ըրջանակը ամայի էր, կային բլրան կողքին քարայրներ, որոնք իրրեւ ձգնարան ծառայած ըլլան հին առեն. կային նաեւ բնակարանային աւերակներ: Այստեղէն հեռու չէր Դավրա զիւղը, որուն այցելելու առեն չունեցանք: Վերադարձին՝ առջեւէն անցանք Ս. Նշան կոչուած երբեմնի Առաջնորդա – նիստ նշանաւոր վանքին, որ այսօր, աւերուած է եւ կը զտնուի զինուորական զօտիի մէջ, որ ամբողջն ըրջապատուած էր երկաթէ թելերով: Այցելեցինք նաեւ քաղաքին երեք պատմական ու նշանաւոր մզկիթները եւ վերադարձանք պանդոկ:

Ջ.

ՄԱԼԱԹԻԱ ԵՒ ԷԼԱԶԸՂ

Յունիս 12 երկուշաբթի առաւօտեան այցելելէ յետոյ Սվասի «Քօնկրէսի» պատմական չէնքը եւ «Զիֆթէ մինարէն» ուղղուեցանք դէպի Քաղկալ, որ Սեբաստիայէն 75 քմ. հարաւ պիւղաքաղաք մըն է: Այստեղ այցելեցինք արտասովոր Ջերմուկները, որոնց մէջ կ'ապրին մանր ձուկեր, որոնք, ըստ ածին համաձայն, մորթային հիւանդութեանց բորբոքած վէրքերը կը ծծեն եւ կ'ապէկցնեն: Կային երկու քաժանմունքներ, այրերու զատ, կիներու զատ: Այրերու բաժնի լողատեղին մէջ կային թազմաթիւ մարդիկ, որոնք կը լողային. իսկ ուրիշներ՝ որոնք հանդիստ պառկած էին ծանծաղ ջուրին մէջ եւ բազմաթիւ մանր ձուկեր փակած էին անոնց մարմիններուն վրայ: Բացօթեայ թէյարանին մէջ պահ մը հանդչելէ յետոյ բռնեցինք դէպի Մալաթիա տանող ճամբան: Անցնելով Կիւրինի եւ Տերենտէի վրայով ժամը 15–ին հասանք Մալաթիոյ զերեզմանատունը, մեր ժամադրութենէն երկու ժամ յապաղումով: Հաւաքուած էին կոկիկ թիւով Մալաթիացիներ, ուրիշներ երկու – երեք ժամեր սպասելէ յետոյ վերադարձած էին իրենց զործերուն: Դեռ չէին եկած նաեւ մեզի հետեւող ուխտաւորներու երկու օթօպուսները: Հոգեհանգիստ կատարեցինք համայն ննջեցելոց համար եւ մխիթարութեան եւ սրտապնդումի խօսքեր ըրինք ներկաներուն: Քիչ յետոյ հասան նաեւ ուխտաւորներու երկու օթօպուսները, որոնք եւս խառնուեցան տեղացիներու հետ, որոնք պնակներով Մալաթիոյ ձիրան ու կեռաս կը հրամցնէին բոլորիս: Մալաթիացիներու հետ եւս ատեն մը տեսակցելէ եւ խօսակցելէ յետոյ, ստուգեցինք որ դեռ 28 – 30 հայ ընտանիքներ կային քաղաքին մէջ: Հրաժեշտ առնելով տեղացիներէն բռնեցինք Էլազըղ տանող ճամբան: Մենք իջեւանեցանք պանդոկ. իսկ ուխտաւորաց խումբը գնաց տեսնելու Գեսարան Պատաժը, մեծագոյնը Թուրքիոյ Ջրաթումբերուն, չինուած ըլլալով երկու Եփրատներու միացած վէմին վրայ:

Յունիս 13, Երեքշաբթի առաւօտեան ժամը 7.30–ին իջանք Ասորւոց փոքր եւ անպաճոյճ եկեղեցին: Կարճ ժամերգութենէ վերջ պատարագեց Միւռոն քահանայ: Ներկայ էր տեղւոյն ասորի Վարդապետը, Եկեղեցիի Թաղային Խորհուրդի ատենապետը եւ իր տարեց հայրը, որ լաւ հայերէն կը խօսէր: Քարոզեցինք նախ անդրադառնալով հայ եւ ասորի հնադարեան եղբայրութեան կապին վրայ. ապա անհրաժեշտ դատեցինք որ պարբերաբար հայերէն պատարագ ալ մատուցուի այս եկեղեցին, քանի որ տեղւոյն քրիստոնեաներու մեծ մասը Հայերէն կը բազկանար, որոնք 20 – 25 ընտանիք էին. մինչդեռ Ասորիներ հազիւ երեք – չորս ընտանիք միայն մնացած էին: Ըստ սովորականին այստեղ ալ մեր տեղացի Ժողովուրդը խմբովին մասնեցաւ Ս. Հաղորդութեան: Կատարեցինք նաեւ ընդհանուր հոգեհանգիստ Խարբերդի ըրջանին համայն հին եւ նոր ննջեցեալներուն համար: Պատարագէն յետոյ պահ մը հանգստացանք եկեղեցիին կից տեսչարանը յորմէհետէ խումբը ճամբայ ելաւ հին Խարբերդի տեղը եւ նոր քաղաքը տեսնելու. իսկ մենք ուզեցինք այցելել Հայոց նոր գերեզմանատունը: Տեղւոյն հին գերեզմանատունը քաղաքապետութեան կողմէ պրաւուած է. նոր տեղ մը չէ տրուած: Ասոր վրայ տեղացի Հայերէն պատուական անձնաւորութիւն մը իր արտերէն մին սիրով տրամադրած է համայնքին իրրեւ գերեզման գործածուելու համար: Որով հողը կը մնայ անձնական սեպհականութիւն եւ միտապէս տրամադրուած՝ համայնքին: Տեղացիներուն նպատակն է քարով շրջապատել զայն, բայց իրենց նիւթական կարողութիւնը թոյլատու չէր: Մենք խոստացանք օժանդակել իրենց եւ կարճ ժամանակի մէջ ի զլուխ հանել այս նոր գերեզմանատան շրջապատումը:

(Շար. 5)

(Շար· Ա· Էջէն)

վերջացնել: 29 դիակ դանուած էր արդէն: Տիկին Թաչըը կէս ձգած է աւտոբուսական արձակուրդները եւ վերադարձած: Քրնտուխեն ալ բացուած է:

500 ՀԱԶԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ փութացած էին Սէն – ժաք ալ Քոմփոսթել, ապահովական Ուխտավայրը, ուր Պապը պատարագ մատոյց եւ անդամ մը եւս կոչ ըրաւ Լիբանանի խաղաղութեան համար: Այս տարուան ուխտագնացութիւնը իր ծաւալով եւ տեղծած խանդավառութեամբ անկիւնադարձ մը կը նշանակուի, թէեւ ամանք կը ճարկեն անոր կրած մեծութիւնը եւ «վուասթոք»ի որակումը:

ՄԻՇԷԼ ՓԸՋԻ, Պուչ – տու – Ռոնի ընկերվարական երեսփոխան (պարբուած քաղաքապետական ընտրութեանց) մեղադրուեցաւ, ինչ որ անակնկալ մըն ալ չէ, Մարսէյլի «կեղծ հաշուեցոյցերու» դատաքննութեան կապակցութեամբ: Փըզէ 33-րդ մեղադրեալն է, որ «ցած վրէժ»ի կը վերագրէ ինչ որ կը պատահի իրեն: ՍՕՒՄԱՆ ընկերութիւնն է որ մէկ միլիոն ֆրանք հայթայթած է Փըզէի հիմնած եւ խնամակալական կեանք ունեցող «Շարաթաթերթ»ին կեղծ հաշուեցոյցերու խողովակով:

ԱՅՏՐՆԻ այն բանտարկեալները, որոնք հացադուլի դիմած էին 52 օր է, դադրեցուցած են իրենց չարժումը, առանց նախապայմանի: Մինչ այդ, դերմանական չորս հոգինոց մարմին մը որ փափաք յայտնած է Այտրնի բանտը այցելելու եւ տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարելու, հարկաւոր արտօնութիւնը չէ կրցած ըստանալ: Անոնք ըսած են թէ թուրք իշխանութիւններու մերժումը կը նշանակէ թէ թրքական բանտերուն մէջ գաղտնի պահուելիք չատ բան կայ, եւ թէ այս պարագաներու իրենք պիտի յանձնեն Եւրոպական Խորհրդարանին ուշագրութեան:

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ կը շարունակէ պըլխաւոր մտահոգութիւնը ըլլալ թէ՛ թուրք իշխանութիւններուն, թէ հանրային կարծիքին: Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահը յայտնած է թէ բանակի դերակատարութիւնը անհանդիպելի է ստեղծուած մըթնոլորտէն ուր պիտուորական իշխանութիւնը ապիկարութեամբ ամբաստանելու փորձ մը կը նկատուի: Երկրին ընդդիմութիւնը խստիւ կը քննադատէ իշխանութիւնը, իսկ Քէլըտխտարի Ազատութեան Կուսակցութիւնը, պատասխանելով Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահին ապառնալիքներուն, Շուխէնէն ղրկուած հեռատիպով մը յայտնած է թէ եթէ թուրք բանակը յարձակում գործէ անդէն ու անպաշտպան քիւրտ բնակչութեան վրայ, իրենք ալ փոխադարձելով պիտի հարուածեն Արեւմտեան Անատոլուի ոչ – պիտուորական թիրախները:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 7 / 17)

ՄԻԹԻՆԿ ԼՂԻՄ–Ի ՄԷՋ

Ստեփանակերտի մէջ Օգոստոս 11–ին տեղի ունեցած միթինկին խօսք առնողները պահանջած են որ անյապաղ վերջաւին կազմուին մարզային կուսակցական ու պետական իշխանութեան մարմինները: Անոնք կոչ ուղղած են նաեւ ժողովուրդին, որ դրդռութիւններու չենթարկուի ու ամրապնդէ միասնականութիւնը: Միթինկին համառօտ հաշուետուութիւն մը ներկայացուցած է «Ամարաս» բարեգործական ընկերութիւնը, կատարած աշխատանքներուն մասին: Ծանուցած է չինարարական աշխատանքը վերսկսելու եւ Հայոց լեզուն տարածելու անհրաժեշտութեան մասին: Որոշուած է երկու օր–

ԼԻՈՆ – ՎԻԼԼԷՕՐՊԱՆ – ՏԷՍԻՆ·–

Այրլ Տիկին Զաւէն Սահեփանեան,

Տէր եւ Տիկին Փիէր Տիմանթէ եւ զաւկիկը,

Տէր եւ Տիկին ժորժ Տէրտէրեան եւ զաւակները,

Պաղտասարեան եւ Պետրոսեան ընտանիքները եւ իրենց հարազատները

Ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ աղգականին՝

ՋԱԻԷՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 17–ին, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, երեքշաբթի, Օգոստոս 22, ժամը 10·30ին Լիոնի Ս· Յակոբ եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Լիոնի՝

Cimetière de Loyasse (ancien)

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պատասխանատուներուն համար հետեւեալները Ազգ· Միութեան կը նուիրեն,

Խաղողօրհնութեան առթիւ· – Այրլ Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան 500 Ֆր·, Տիկին Մարիամ Հաբեբեան 200 Ֆր·, Այրլ Տիկին Արաքսի Խաչատուրեան 100 Ֆր·, Այրլ Տիկին Շահնար Գրիգորոֆ 100 Ֆր·:

Վարդանեան ընտանիք 1 մետուկ խաղող, Տիկին Մարգոսեան Հայկազեան Միւթալեայ դպրոցին 700 Ֆր·, Լիզոնէն Տէր եւ Տիկին Զաւէն Եկաւեան 1000 Ֆր· Եկեղեցւոյ:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ուան համար բանալ կեդրոնի արդիւնաբերական ապրանքներու խանութները:

***

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
ՊԼԵՆՈՒՄԸ

Լենինականի քաղաքային կոմիտէի պլենումը քննարկած է կազմակերպչական հարցեր: Վարչական այլ պաշտօնի անցած ըլլալով քաղաքային կոմիտէի ա· քարտուղարի պաշտօնը ձգած է Մ· Մկըրտըչեան: Իրեն յաջորդած է Տ· Սարգսեան: Պլենումի աշխատանքներուն մասնակցած է Հայաստանի կեդր· կոմիտէի բ· քարտուղարը՝ Օ· Լորով:

***

ԼՈՒԲԵՐ
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՆԵՐԷՆ

Գործադուլներու եւ օդի աննպաստ պայմաններու պատճառով մեծապէս տուժած է չրջանին հողամշակումը: Երաշտը ոչնչացուցած է աչնան բերքին 90 տոկոսը: Մինչեւ այսօր արտադրուած է ամէնը 18 հազար թոն հացահատիկ, մինչդեռ անցեալ տարուան նոյն չրջանին այդ թիւը աւելի քան հարիւր հազար թոն էր: Անբաւարար է նաեւ ձմեռնային կերերու քանակութիւնը: Ուկրանացի հողագործները խոստացած են օժանդակել, ցորենի ու գարիի 3900 թոն սերմնացու տալով:

Այս օրերուն Միութեան զանազան չրջանները ղրկուած են Արցախի խաղողը· միայն Հայաստան չի կրնար ծրագրուած քանակութեամբ ստանալ զայն· Ադրբեջանի երկաթուղիի դեկավարութիւնը առնարձակ վակոններ չի տրամադրեր: Միւս կողմէ, այնքան ալ դիւրին չէ բեռնակառքերով փոխադրել, երբ ճամբաներու վրայ միչտ յարձակումի ենթարկելու վտանգ կայ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Տիկին Վարդուհի Զալըքեան, 91 տարեկան, կը հաղորդէ իր բարեկամներուն որ 35 տարի յետոյ, վերադարձած է Առաջէչ (այս անգամ՝ Payzac): Շատ ուրախ պիտի ըլլայ եթէ Les Vans կամ Aubenas բնակող ծանօթներ զինքը տեսնել ուզեն: Պէտք է յարաբերութեան մէջ մտնել իր աղջկան հետ՝

Mme S. Gaillard
75 - 39 - 45 - 78

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թէթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Ձորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աչակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Ձորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ·– 40 rue d'Arménie – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ալէի Պանէօ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մանուճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԳԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 23
MERCREDI
23 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.082 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.082

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 7 – 17)

ԳՈՐԾԱԴՈՒԻ ԲԱՔՈՒ ԵՒ ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ

ժողովրդական ճակատը 48 ժամուան գործադուլի հրահանգ տուած է Բաքուի եւ Սումգայիթի մէջ եւ կը հաստատէ որ մեր կոչը շատ աւելի մեծ ծաւալ առաւ քան անցեալ շաբթու»:

Պահանջներն են աւելի ինքնավարութիւն Ադրբեջանի եւ անոր ենթարկել Լեռնային Ղարաբաղը:

Մամուլի Ազինֆորմ գործակալութիւնը, որու կ'արձագանգէր «Իւմանիթէ», Օգոստոս 22–ին, կը հաղորդէ որ թեթեւ ծարտարարուեստի բազմաթիւ գործատուներ գործադուլի մէջ են, բայց քարիւղի արտադրութիւնը եւ երթեւեկը չեն տուժեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՐԱՆՍԱՅի մէջ, հակառակ արդելքնե-րուն, ձերբակալութեանց եւ ապահովութեան ուժերու յաճախ բիրտ միջամտութեան, չեխ երիտասարդները (շուրջ՝ երկու հազար) հաւաքուեցան Վինսէնսլաս հրապարակը ոդեկոչելու համար «Փրակալի Գարնան» 21–րդ տարեդարձին յաղթանակը Վարշաւայի Ուխտի հրատապերուն կողմէ: «Կեցցէ՛ ազատութիւնը», «Կեցցէ՛ Լեհաստան» կը պոռային: «Ջերթակալուած մասնակցողներուն մէջ կան Լեհեր, Հունգարացիներ եւ Իտալացիներ, որոնք, ինչպէս այս դրզռուեթեան կազմակերպիչները, կը պատժուին ըստ չեխ օրինքներուն» յայտարարած է մամուլի չեխ գործակալութիւնը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ դեռ կառավարութիւն չունէր երեքշաբթի օր, համայնավարներու պահանջներուն պատճառաւ: Ասոնք երկու նախարարութիւնէ աւելին կ'ուզեն եւ մասնաւոր լրատուութեան նախարարութիւնը կը պահանջեն, ինչ որ անընդունելի կ'նկատուի Սոլիտարնոսկի համար: Լէք Վալեսա կրկին խօսք առաւ եւ ամբաստանեց համայնավարները իրենց շանթաժին համար եւ հրաւիրեց որ գործի անցնին: Կարգութիւնը այլապէս մատնուիլ է երկրին մէջ, «կազտա» կը դրէ թէ բնակչութեան 20%–ը սովի սպառնալիքին տակ է: Սոլիտարնոսկի պաշտօնաթերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Ռաքոսկի Սոլիտարնոսկի ժառանգ ձգեց «ժողովրդական Լեհաստանի մէջ տեսնուած աղէտ մը, բոլորովին կազմալուծուած ներքին շուկայ մը, անարժէք դրամ մը եւ ժողովուրդին պաղ կատաղութիւնը»: Կէրէմէկ, Լիպերասիոնի առաջ նարցազրոյցի մը մէջ, կը պարզէ կառավարութեան դիմագրաւելիք դժուարութիւնները: Կէրէմէկ կ'ըսէ թէ պիտեղծեն որ Լեհաստանը փորձառական դաշտ մը յառաջապահ դիրքի վրայ է, ոչ միայն արեւելեան Եւրոպայի այլեւ Հորիզոնական Միութեան համար:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ նախարարը՝ Ժ. Փ. Նելէնքամն կը փորձէ լեզու գտնել դիւանագիտական ոստիկանութեան հետ, որ չափերէ ի վեր, արտօնուած կամ ոչ զարգացած է Սոլիտարնոսկի համար: Լէք Վալեսա կրկին խօսք առաւ եւ ամբաստանեց համայնավարները իրենց շանթաժին համար եւ հրաւիրեց որ գործի անցնին: Կարգութիւնը այլապէս մատնուիլ է երկրին մէջ, «կազետա» կը դրէ թէ բնակչութեան 20%–ը սովի սպառնալիքին տակ է: Սոլիտարնոսկի պաշտօնաթերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Ռաքոսկի Սոլիտարնոսկի ժառանգ ձգեց «ժողովրդական Լեհաստանի մէջ տեսնուած աղէտ մը, բոլորովին կազմալուծուած ներքին շուկայ մը, անարժէք դրամ մը եւ ժողովուրդին պաղ կատաղութիւնը»: Կէրէմէկ, Լիպերասիոնի առաջ նարցազրոյցի մը մէջ, կը պարզէ կառավարութեան դիմագրաւելիք դժուարութիւնները: Կէրէմէկ կ'ըսէ թէ պիտեղծեն որ Լեհաստանը փորձառական դաշտ մը յառաջապահ դիրքի վրայ է, ոչ միայն արեւելեան Եւրոպայի այլեւ Հորիզոնական Միութեան համար:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Զորրորդ ամիսն է որ ձգտուած վիճակը կը չարունակուի Լ.ՂԻՄ–ի մէջ· տեւական գործադուլները ալ աւելի կը բարդացնեն խնդիրներու կնճիռը: Հայ եւ ազերի բնակիչներէ ամէն օր նամակներ կը ստացուին, պաշտօնատուներու կոպտութեան, լուծումներէ խուսափելու մասին գանգատներով: Անհնազանդութեան, բացայայտ դինուած պայքարի կոչեր կ'ընդլայնուին ու յատուկ կառավարման կոմիտէն ստիպուած կը ստանձնէ ապահովութիւնը պահելու, բնակչութեան սննդեղէն մատակարարելու, երաշխիս հետեւանքներուն դէմ պայքարելու հոգերը: Ներքին Ջրային նախարարութեան մասնագէտները տեղւոյն վրայ կ'աշխատին խմելու ջուրի նոր ակեր գտնելու համար: Զօրամասերու օգնութեամբ կարգաւորուած է կաթի, բանջարեղէնի, պտուղի մատակարարումը դէպի քաղաքներն ու աւանները, ալիւրի, դեղօրայքի, վառելանիւթի ուղարկումը դէպի հեռաւոր դիւղերը: Ռազմական թռանեներով կը փոխադրուին բժիշկներ, հիւանդներ: Այս բոլորը տեղի կ'ունենան ծայր աստիճան ձգտուած կացութեան մէջ, ուր ամէն օր կը փորձուի վրդովել խաղաղութիւնը ու բնակչութիւնը տեւական սարսափի մէջ է: Ցաճախ ճամբանները կը փակուին ու անպատճառ են ընդհարումները: Օգոստոս 12 – 13–ի դիշերը Աղդամ – Ստեփանակերտ երկաթուղին լուրջ վնաս պատճառած է տեղի ունեցած պայթում մը: Անարքին հետեւանքը այն եղած է որ մարդը չէ կրցած ժամանակին ստանալ պարէն, չինանիւթ եւ անասունի կեր:

***

ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Շուէտի «Էրիքս Էլպէն» կրօնական ընկերութիւնը պատրաստի քսան բնակարան ու բժշկական կեդրոն մը ղրկած է Հայաստան: Նոյն կազմակերպութիւնը արդէն հարիւր հոդինոց մանկապարտէզ մըն ալ նուիրած է Հայաստանի: Տուները յանձնելու արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբերին:

***

ԻՏԱԼԱՑԻ ՀԱՑԹՈՒԽՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԷՐԸ

Իտալիոյ հացթուխներու միութեան եւ Միլանոյի քաղաքապետարանին կողմէ աղէտեալ շրջաններուն նուիրուած փոքր փուռերը հասած են «Զուարթնոց» օդակայանը: Բանակցութիւններ տարուած են նաեւ Ֆրանսայի դիւզատնտեսութեան ներկայացուցիչներու հետ, որոնք միեւնոյն ատեն տարեվերջ հաց թխելու վառարաններ պիտի ղրկեն աղէտեալ վայրերը:

***

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Լենինականի մէջ հիւանդանոց մը պիտի կառուցանուի գերմանական «Ապրայթըր սամարիդէր պունտ» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ: 120 հոդինոց հիւանդը ամբողջութեամբ պիտի սարքաւորուի Գերմանիոյ մէջ կատարուած հանգանակութեամբ: Այդ գումարը արդէն երկու միլիոն մարքի հասած է:

***

ՀԱՑ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻՈՑ ՄԷՋ

Հայաստանէն խումբ մը երախաներ Չեխոսլովաքիա հասած են, տեղւոյն կարմիր Խաչին հրաւէրով: 56 աշակերտներ հինդ ուսուցիչներու հետ եօթը շաբաթ պիտի մնան երկրին գեղատեսիլ վայրերը: Սպիտակի, լենինականի եւ կիրովականի երախաներուն համար պատրաստած է մշակութային ու մարզական ծրագիր:

***

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ԲԱԶՄԱԲՈՒԺԱՐԱՆԸ

Երկարատեւ ընդմիջումէ մը ետք կրկին սկսած է գործել Կիրովականի մանկական թազմաբուժարանը: Նոր չէնքն ու սարքաւորումները նուէրն են «Առանց սահմանի բժիշկները» կազմակերպութեան: Բազմաբուժարանը ունի նաեւ վիրաբուժական բաժին. հոն կ'ընդունուին նաեւ Սպիտակէն, Ստեփանաւանէն, Գուգարքէն հիւանդներ:

***

ՏՈՒԺԱԾ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէի նիստին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է տուժած երախաներու կացութեան վրայ, որոնք երկրաշարժին ամէնէն ծանր հարուածը կրողները եղան: Հաշմանդամներէն զատ հոգածութեան առարկայ պէտք է դարձնել ծնողներէն մէկը կորսնցուցած կամ բոլորովին որբ մնացած մանուկները: Առաջիններուն թիւը 4000 է, իսկ երկրորդներունը՝ 753: Որբացածներուն կեանքն ու ուսուցումը արդիւնաւէտ կերպով վարմակերպելու համար կը բարեփոխուին դիչերօթիկ դպրոցները, նորերը կը չինուին: Աթոմեանի շրջանին մէջ «Ս·Օ·Ս· Քինտէրտորֆ» կարմակերպութիւնը մանկական դիւղ կը կառուցանէ, մանկապարտէզով, դպրոցով ու բնակելի տնակներով: Նման դիւղերու նախագիծեր կը մշակուին Լենինականի, Սպիտակի եւ Կիրովականի համար եւս:

Ծնողազուրկ երախաներուն թոշակ նըշանակուած է: Զանազան ձեռնարկութիւններ ու կազմակերպութիւններ նըպաստներ կը յատկացնեն անոնց:

Կեդրոնական կոմիտէի նիստը յատուկ յանձնաժողով նշանակած է որ պիտի հսկէ ծնողազուրկ երախաներու համար կատարուած աշխատանքները ու ապագայի ծրագիրը մշակէ:

***

ՎՆԱՍՆԵՐԸ ԿԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒԻ

Ղուկասեանի շրջանի Արփենի դիւղը որ հմնովին քանդուած էր երկրաշարժէն, սկսած է վերակառուցուիլ· հայկական ճարտարապետութեան ոճով չինուած տուները 49 – 70 քառ· մեթր տարածութիւն ունին, օժտուած են ջեռուցումի յարմարութիւններով, պարտէզով եւայլն:

Գիւղը կ'ունենայ նաեւ իր դպրոցը, մսուր – մանկապարտէզը, բուժարանը, շուկան, անասնապահական չէնքեր: Շըրջանի Թորոս, Գոգհովիտ դիւղերն ալ կը վերանորոգուին· կը հաստատուի ջրամատակարարումի եւ կաղի ցանց, կ'ունենան Պոյտուղ, փողոցները կը կպրպատուին: Այս երեք բնակավայրերու վերականդնումի աշխատանքը կը կատարէ Ուզպէկիստանի չինարարական խումբը:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷՆ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Մեր վչտով կարղացինք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ն· Ս· Օ· Տ· Տ· Գարեգին Բ·ի Օգս· 21 թուականիր հեռագիրը: Մեր ցաւակցութիւնն ենք յայտնում Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի Մայր Տաճարի եւ Վեհարանի չէնքի լուրջ վնասների համար, հետեւանք որմբակոծութիւնների, որոնք տեղի են ունեցել վերջին օրերս Պէյրութի մէջ ահաւոր սաստկութեամբ:

«Մեր աղօթքն է որ Աստուած անփորձ ու անսասան պահպանի Կիլիկեան Ս· Աթոռը, նրան դինուորեալ միաբանութիւնը եւ տաղնապեալ համայն հաւատացեալ հայ ժողովրդին, եւ միշտ մնայ բոլորին օգնական եւ զօրավիգ ու ներչնչէ նրանց կենարար յոյս եւ լաւատեսութիւն:

«Եղբայրական աղէտեալ Լիբանանի այս ծանր օրերին կոչ ենք անում երկրի բոլոր համայնքներին որ միացեալ բարի կամեցողութեամբ հաշտարար լուծում գտնեն վիճելի հարցերի եւ վերջնապէս համերաշխութիւնը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուեն երբեմնի երջանիկ այս ափերին, ի մխիթարութիւն եւ բարօրութիւն բոլոր համայնքներին ու համայն լիբանանեան ատաուածասէր զբիստոնեայ եւ մահմետական հաւատացեալներին:

«Երանի խաղաղարարաց»:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս· Էջմիածին, Օգս· 22, 1989

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԹԱԹՈՒԼ ԴԻԼԱՔԵԱՆԻ

Օգոստոս 1–ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին կը տեղեկանանք թէ Երեւանի մէջ մահացած է հայ թեմի արուեստագէտ Թաթուլ Դիլաքեան: Ծնած էր Վան, 1913–ին· դեռ պատանի տարիքէն սկսած էր թեմ բարձրանալ մեծերու կողքին: Տարիներու ընթացքին ընկերա – հոգեբանական նոր խորք ստացած է իր խաղարուեստը· ան շատ մը տիպարներու կերտին, մարմնաւորած է Պարոնեանի, Վրթանէս Փափազեանի, Շէյքսփիրի, Սերվանդէսի հերոսները: Մասնակցած է նաեւ ձայնասփիւռի ու հեռատեսիլի հաղորդումներու:

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԿՏՐԱԾ ՁԱՄԲԱՆ

Պետական կառոյցին սպառնացող վտանգ մը ըլլալէ շատ հեռուն գտնուելով հանդերձ, քրտական հարցը դիմաւոր փորձանքը դարձած է Թուրքիոյ· ո՛չ տասնամեակներու արհամարհանքը, ո՛չ ալ կամաւոր անդիտացումները կրցած են թաղել խլրտումները, որոնք այսօր բախումներու ընդարձակ դաշտի մը վերածած են երկրին հարաւ – արեւելեան շրջանը, ուր այնքան ալ դիւրին չէ յստակօրէն ըսել թէ ո՛վ է կամ որուն ձեռքը կը գտնուի տիրապետող իշխանութիւնը, ուժը:

Պետականութեան ուժին հակազդուելու ոչ մէկ վկայ ունին անշուշտ քրտական շարժումին բազկացուցիչ գործօնները· սակայն երկրորդական աղղակներ, – ինչպէս՝ տեղի բնակչութիւն, հանրային կարծիք–, արդէլք են այսօր ապստամբ արկածախնդիրներու պետակով մը մէկդի դնելու խնդիրը: Ինդրոյ առարկայ շրջաններու բնակչութիւնը ոչ իսկ չէնք ընորհք թրքերէն կը խօսի· ժամանակակից աշխարհը թերեւս հարիւրամեակ մը հեռաւորութեան վրայ կը դիտնուի այդ գանգուածէն, որուն տասնամեակներէ ի վեր ամէնէն առատօրէն բաժին ընկածը հալածանքն է, իր ամէնէն հարուստ տարբերակներով: Այն նոյն տարրը որ երէկ Ջարդերու, թալանելու լաւագոյն գործակից մը որպէս, Թուրքիան «Հայ» կոչուած առաջին փորձանքէ մը փրկելու գործին օգնեց, այսօր ինք դինքը կը գտնէ շրջուած դերերու աքցանին մէջ: «Թուրքիան Թուրքերու հայրենիքն է» ու ան որ կը համարձակի չբաժնել այս հպարտութիւնը, ամէնախիստ պատիժին արժանի է· ապրելու իրաւունք չունի այդ հայրենիքին մէջ: Գրեթէ այնքան կարուկ ու յստակ էին այս մասին տրամադրութիւնները: Սակայն տասնամեակներու հալածանքէն ու լուռ, յամառ դիմադրութենէն ետք, այսօր իրականութիւնը տարբեր հանգամանքով կը ներկայանայ: Վերջին տարիներու հոլովոյթը հասցուցած է կէտի մը, ուր զինահատումով կը դժուարանայ այնքան վճռական ըլլալու, ուր հալածանքը չի կրնար այնքան անարդել ճամբայ գտնել եւ դիմադրութիւնն ալ լուռ չէ այլեւս:

Կարելի չէ անշուշտ ըսել, կամ կարծել թէ պարագաները ակած են լրիւ արձագանգ գտնել լրատիւներու հաղորդումներուն մէջ· երէկ, հարցը մանր – մունր թափանցումներով, մամուլի յանդուգն մէկ – երկու օրիաններով քայլ առ քայլ հրապարակ իջաւ· այսօր ալ տարբեր չէ երեւոյթը· ճիշդ է որ շատ բան փոխուած է, նախկին «անջատողականները» գտած են իրենց անունը ու «քիւրտ» կը կոչուին այսօր· իշխանութիւններու տպաւորութիւն ներշնչել փորձող իրր թէ անվրդով յարաբերութիւններուն փոխ, մամուլի տիւնակներուն մէջ հասակ կ'առնեն այլ բաներ ալ ըսող լուրեր, նկարագրութիւններ եւայլն: Ու օրէ օր կ'աւելնայ այս վերջիններուն համեմատութիւնը:

Թուրք մամուլը ապահովութեան բարձրագոյն իշխանութիւններու աղբիւրէն տեղեկացուց թէ համբերութեան բաժակը յորդած է ու առենը հասած է վճռական հարուածով մը վերկելու այս հաշիւը· օրերով զրուեցաւ դրեթէ պատերազմական պատրաստութեան մը մասին· քիւրտ դիւեցազներու դիմաւոր պատրաստները հիմնայատակ կործանելու համար յատուկ զօրաբաժիններ փոխադրուեցան խնդրոյ առարկայ շրջանը, վերհիշեալ պատերազմի մասնագիտացած խմբակներ գործի լծուեցան ու անոնց հետեւեցան ամէնէ տեսակի ապահովութիւն երաշխաւորող յայտարարութիւններ:

Սակայն, կողմերու առաջին բախումներն իսկ հակառակը ըսել ու դրել պարտադրեցին: Երկրին ներքին նախարարը ըսաւ թէ «հարաւ – արեւելեան շրջաններու պատահարները կուսակցական մարզակռիւ մը չեն եղած, ոչ ալ ահաբեկչական մարտ մը վրայ պէտք է նկատի առնուին· ու անհրաժեշտ է ազգային քաղաքական ուղղութիւն մը»: Ան խոստովանեցաւ նաեւ թէ գտնուած շրջաններ առաւելութիւններ կուտար քիւրտ դիմադրութեան· աւելի, քան ապահովութեան իր խմբակներուն: Ան չմոռցաւ անշուշտ անգամ մը եւս չեշտելու թէ Պետութիւնը տէր, միրական էր կացութեան ու վրդովելու պատճառ չկար: Սակայն իրեն հետ կատարուած տեսակցութեան տեղ դրուած սիւնակներուն տակ զետեղուած էր այն լուրը, թէ «անջատողականները ութ հոգի սպաննած են»:

Այս պատկերին մէջ յաջորդ օրը աւելցաւ անակնկալ արտայայտութիւն մը· իշխանութեան դլուխ գտնուող կուսակցութեան երեսփոխաններէն մէկը ամերիկեան թերթի մը հարցումներուն պատասխանելով ըսած էր· «պատճառ չկայ որ ինչպէս Իրաքի, Թուրքիոյ մէջ եւս Քիւրտերը ինքնավարութիւն չունենան»: Ան աւելցուցած էր նաեւ որ մինչեւ այս խօսքերը իրեն հինդ տարուան բանտարկութիւն պիտի արժէին, եթէ խորհրդարան – նականի անձեռնմխելիութիւնը վայելող մէկը չըլլար ինք: Այդքան դիւրին նկատած յաղթանակն ալ առաջին բախում – ներով իսկ ի դերեւ հանած էր յոյսերը ու բարձրատիճան պաշտօնատար մը կը յայտնէր թէ իրենց ձեռքէն փախցուցած են չորս հարիւր հոդինոց Քիւրտերու խումբ մը:

Մինչ այդ, թշնամին կը չարունակէր արարքները· դինուոր կը սպաննէր, դնդամթերք օդը կը հանէր, առեւանդումները, սպառնալիքները կը չարունակէին: Դատաճնռները կը դնդակահարէին դինեալներու կոմկ, ու Պետութիւնն նշանակուած անտառապահներ կեանքի ապահովութիւն չդանելով կը յանձնէին իրենց դէնքերը, յայտնելով որ կը հրաժարին իրենց վստահուած պաշտօնէն· անոնցմէ մէկը նոյնիսկ լսած էր· «Պետութիւնը իր ուժերով չի կրնար դլուխ ելլել անոնց դէմ, մենք քանի մը խեղճ անտառապահ, ի՞նչ կրնանք ընել»:

Ցետոյ, որպէս նոր կարդադրութիւն, իշխանութիւնները ժողովի մը հրաւիրեն – յին ինդրայարոյց շրջանի ցեղապետները, տրամադրութիւն յայտնելով ի հարկին դէնք բաշխել անոնց:

Դէպքերու զարդացումին հետ հրապարակ իջան նորանոր յայտարարութիւններ ալ· շրջանի ապահովութեան յատուկ նահանգապետը լսաւ թէ քիւրտ դինեալ խումբերուն մաս կը կազմեն նաեւ այլազդի մարտիկներ, որոնց մայրենին քըրտերէնը չէ· այս հաստատումը լսել կուտար անոր, թէ Քիւրտերը լայն նեցուկ կը գտնէին այլ երկիրներէ, որոնք իրենց կարդին հաշիւներ ունէին Թուրքիոյ հետ ու չարժումին ընդհանուր ուղղութիւնը թիրախ առած էր Թուրք Պետութիւնը:

Թուրքիոյ մէջ քրտական հարցը այսքանով, խմորումներու երկար շրջանէ մը եաք հասած ըլլալ կը թուի գործնական հանդրուանի մը· քաղաքական ու բազմազան ազդակներէ կախում ունին անշուշտ ելքի հաւանականութիւնները· սակայն, այսօր Քիւրտերու ձեռք ձգած առաւելութիւններու դլխաւորը լրատիւներու, համաշխարհային հանրային կարծիքի վարուածին մէջ չահուած հողն է ու այն երեւոյթը որ նախիքը դադրած է «Թաղու» մը ըլլալէ· անոնք կրցած են արդէն խորտակել տասնամեակներու արհամարհանքին ու կամաւոր անդիտացումին պատուարը: Հակառակ պարագային Թուրք մամուլի ամէնէն խիդախ անունին իսկ էջերուն մէջ գժուար էր սա տողերուն հանդիպիլ· «Իբիպինէ Տօղրու» չաթաթերթին ուղղած հարցումներուն պատասխանելով, հալածուած քիւրտ մտաւորական մը կ'ըսէ· – «...Թուրքերը Միջին Ասիայէն արշաւեցին իրենց ձուերով: Ասոնք պատմական ճշմարտութիւններ են· թերութիւններ ալ չեն: Այդ ժամանակին այդպէս կ'ըլլային արշաւանքները: Իրանի, արաբական ու բիւզանդական Պետութիւններու աւերակներուն վրայ նախ Սելջուքները, ապա Օսմանցիները Պետութիւն հիմնեցին: Այս պետութիւններուն հպատակները ընդհանրապէս իրենց ցեղակից չէին, սակայն հին բաղաքակրթութիւններու տէր հաւաքականութիւններ էին: ենթարկուեցան նորեկներուն: Իսկ նման վարչաձեւ մը միայն բռնութեամբ կարելի կ'ըլլայ: Ի վերջոյ, թէ՛ Օսմանեան կայսրութիւնը եւ թէ Թուրքիա այս ըմբռնումէն ծնած վարչաձեւով մը կանգուն մնացած են: Սակայն այսօր դարը փոխուած է· վերջին կարելիութիւն մը ունինք· դիմել բաղաքակիրթ միջոցներու, ժողովրդավար վարչաձեւին ու զարգացնել զայն:

Երջանի զանազան ցեղերը Թուրքերէն հազար տարի առաջ մնուտ գործած են բաղաքակրթութեան ոլորտէն ներս: Յետագային Միջին Ասիայէն հասածներ գերիշխած են անոնց: Այսօր պէտք է վախը մէկդի դնել ու ըսել· – «Ընկեր, ես Քիւրտ եմ, Քարտաբներու, Մետեաններու շառաւիղն եմ, բանի որ երկու, երեք, հօթը հազար տարիէ ի վեր կ'ապրիմ իմ ծննդավայրիս մէջ: Բաբելոնի աղիւսէ տախտակներուն գրութիւնները իմ մասիս կը խօսին· յետոյ դուն եկեր ես ու ետտեր մեր գլխուն»:

Արհամարհելի՞ յաջողութիւն է նման արտայայտութիւն մը հրատարակուած տեսնել Թուրքիոյ մամուլին մէջ, հալածուած քիւրտ մտաւորականի մը համար: Տասնամեակներու ճնշումը, կեղեքումը չի՞ մոռցուիր վրէժի սա կաթիլ մը կանխամտածով· Ու այս բոլորը, ճիշդ դարու մը հեռաւորութենէն չէ՞ն արթնցներ յիշողութիւնը ուրիշ ժողովուրդի մը, որ նո՛յն հալածանքը կրեց, նոյն պայքարը մղեց, նոյնքան զոհ տուաւ նոյնպէս իր հողին վրայ ու չունեցաւ նոյնիսկ քիւրտին այսօրուան յաջողութեան նշոյլը: Սոյն նոյնց հարիւր տարուան յաղաղո՞ւմն էր յանցաւորը, թէ մեր յառաջապահի անպարանքը դէպի պատմութեան ճակատագրական հանդոյցը, ուր որոշուած ժամադրական մը կրնայ նկատուիլ...: Աւելը ջերմակօրիզային հակայական անընդհատ պայթումներու դաշտ մըն է· անոր ամէնէն անչէն մէկ խլրտումն իսկ բաւարար էր մեզ մոխիրի վերածելու, եթէ յարմարագոյն հեռաւորութեան վրայ չգտնուէինք, եթէ մեր մթնոլորտն ու մաղնիսական դաշտը մեզ չպահպանէին:

Այսուհանդերձ, այս երեւոյթները զանազան ազդեցութիւններ կ'ունենան մեր երկրագունտին ու անոր բնակիչներուն վրայ: Ազդեցութիւնները յատկապէս դգալի կ'ըլլան բեւեռային գօտիին մէջ: Անոր մօտ ապրող բնակչութիւնը հանդիսատեսն է մշտական տեսարաններու, որոնք արդիւնք են արեւային ժայթքումներուն: Այդ ժայթքումներով անջրպետին մէջ արձակուած մանրատարրերը երկմայրկեանի մէջ հազար քիլոմեթր արագութեամբ մը բախելով երկրագունտին, գունաւոր լուսապակներ կը ձեւացընեն: Ասկեղօծ – մանիշակագոյն այդ պահները հրաշալի ցոլքերով, արեւային փոթորկումներուն ամէնէն հոյակապ մասը կը կազմեն: Իսկ գալով վնասներու ... մագնիսական այս փոթորիկները յաճախ կ'ազդեն արուեստական արբանեակներու վրայ, անջրպետային վայծերու վերածելով զանոնք, կը պատահի նաեւ որ երբեմն անոնք կորսնցնեն իրենց բարձրութիւնը, մոլորեցնելով երկրա –

ԱՐԵՒՈՒՆ ԶԱՅՐՈՅԹԸ

Տասնըմէկ տարին անգամ մը արեւը կը զայրանայ· երեսը կը ծածկուի սեւ փըչիկներով ու հրանիւթի ժայթքեր վիթարձակ միջոցին մէջ: 1990 Փետրուարին արեւուն այս «հիւանդութիւնը» պիտի հասնի ամենաուր հանդրուանին: Մարտ 9–ին արդէն դիտարկուեցաւ հսկայական արտատ մը, որ անոնախընթաց է: երեւոյթը այնպիսի տարողութեամբ մը ներկայացաւ որ նոյնիսկ փարիզեան շրջանէն կարելի եղաւ դիտարկել հիւսիսային լուսապակները: Արեւային ծուխները բաղկացած են իճս եւ անդրմանիչակազոյն ճառագայթներէ, ծանր էլեկտրոններէ եւ իոններէ: Ամերիկեան դիտարան մը արեւային ժայթքի արատ մը ճշդած է որուն տրամագիծը Երկրի տրամագիծին 36 անդամն է, ինչ որ կը նշանակէ չուրջ 500 հազար քիլոմեթր:

Աչխարհի հինդ կարեւոր դիտարանները – Ամերիկա, Ճափոն, Ֆրանսա, Որդրդային Միութիւն եւ Աւստրալիա – շատ լուրջի կ'առնեն պատահարը: Իսկ Մէօտոնի դիտարանէն պատասխանատու մը կը նկատէ որ 1986 Սեպտեմբերէն ի վեր սկսած է արեւային արատներու նոր շրջան մը, որուն վերելքի մասը չորս տարի կը տեւէ, ապա եօթը տարուան ատիճանատուր հանդարտութեան ժամանակաշրջան մը կը յաջորդէ:

Արատներու գօտիին մէջ ջերմատիճանի որոշ նուազում մը կը տեսնուի· մինչ արեւուն մակերեսին վրայ ջերմութիւնը 6000 ատիճան է, արատներու գտնուած վայրերը 4000 ատիճանի իջած կ'ըլլայ: Հոն մագնիսական մեծ դաշտեր կը ստեղծուին որոնք պատուար կը կազմեն ուժանիւթի տեղափոխութեան, մակերեսին եւ ներքնամասին միջեւ: Ուժանիւթի այս կուտակումը կը կեդրոնանայ ծայրամասերուն վրայ ուր ճնշումը ահաւոր չափերու կը հասնի: Ու այս մասերէն, օճառի պղպջակներու նման հրանիւթ եւ ճառագայթումներ կ'արձակուին շուրջբոլորը: Աւելորդ չէ թերեւս հոս յիշեցնել թէ արեւային այս ժայթքերուն քով Հիրոշիմայի պայթումը գաճաճ ճանճի մը արատչնչումը կրնայ նկատուիլ...: Արեւը ջերմակօրիզային հսկայական անընդհատ պայթումներու դաշտ մըն է· անոր ամէնէն անչէն մէկ խլրտումն իսկ բաւարար էր մեզ մոխիրի վերածելու, եթէ յարմարագոյն հեռաւորութեան վրայ չգտնուէինք, եթէ մեր մթնոլորտն ու մաղնիսական դաշտը մեզ չպահպանէին:

Այսուհանդերձ, այս երեւոյթները զանազան ազդեցութիւններ կ'ունենան մեր երկրագունտին ու անոր բնակիչներուն վրայ: Ազդեցութիւնները յատկապէս դգալի կ'ըլլան բեւեռային գօտիին մէջ: Անոր մօտ ապրող բնակչութիւնը հանդիսատեսն է մշտական տեսարաններու, որոնք արդիւնք են արեւային ժայթքումներուն: Այդ ժայթքումներով անջրպետին մէջ արձակուած մանրատարրերը երկմայրկեանի մէջ հազար քիլոմեթր արագութեամբ մը բախելով երկրագունտին, գունաւոր լուսապակներ կը ձեւացընեն: Ասկեղօծ – մանիշակագոյն այդ պահները հրաշալի ցոլքերով, արեւային փոթորկումներուն ամէնէն հոյակապ մասը կը կազմեն: Իսկ գալով վնասներու ... մագնիսական այս փոթորիկները յաճախ կ'ազդեն արուեստական արբանեակներու վրայ, անջրպետային վայծերու վերածելով զանոնք, կը պատահի նաեւ որ երբեմն անոնք կորսնցնեն իրենց բարձրութիւնը, մոլորեցնելով երկրա –

ՔԱՆԻ՞ ՏԱՐԵԿԱՆ ԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԻՐԱՆԵՆԻՆ

Հայաստան մշակուող պղպատու ծառատեսակներուն մէջ յատուկ տեղ կը դրաւէ ծիրանենին: Այն գարեր չարու – նակ բազմացուած է սերմերու միջոցով, որուն հետեւանքով ալ առեղծուած են բազմազան տեսակները:

Ծիրանի ծառի հայրենիքին վերաբերեալ պրակտութեան մէջ երկու կարծիք կայ: Պատմիչներուն, գիտնականներուն մէկ մասը պղպատու այդ տեսակի հայրենիքը կը համարի Հայաստանը, ուրիշներ կը դտնեն որ անիկա միջին ասիական ծագում ունի: Այս երկրորդ կարծիքին կողմնակիցները իրենց ենթադրութիւնը կը հիմնեն այն փաստին վրայ, որ չինաստան պրակտութեան մէջ ծրանենին յիշատակուած է Քրիստոսէ 2000 տարի առաջ:

Բայց վերջերս Աբովեանի շրջանի Գառնի բնակավայրին մէջ Բարգէն Առաքելեան եւ Երեւանի մօտ՝ Շէնգաւիթի մէջ Մանդրօ Սարդարեան պեղումներու ընթացքին յայտնաբերուած են ծիրանի կուտեր, որոնք ունին 6000 տարուան պատմութիւն: Այս փաստը Հայաստանի մէջ ծիրանի ծառի մշակութեան ժամանակագրական շրջանը Չինաստանի համեմատութեամբ 2000 տարի եաք կը տանի: Բացի այդ, 1975–ին Արագած լերան հարաւային լանջերուն, Ամբերդ գետի ձորին մէջ յայտնաբերուած են վայրի ծիրանենիներ, որ վերջնապէս կը հաստատեն այդ պատրաստին հայկ· ծագումը: Հայաստանի դրացի ժողովուրդները՝ Ասորեստանցիները, Պարթեւները, Բիւզանդացիները մեզմէ վեց հազար տարի առաջ ծիրանենին անանած են արմենիա՝ հայկական պըտուղ:

Ծիրանենիի տեսակները հիմնականին մէջ կեդրոնացած են Արարատի, Արտաշատի, էջմիածնի, Մասիսի, Հոկտեմբերեանի, Աչտարակի, Նայիրիի, Թալինի, Մեղրիի շրջանները: Բարձր բերքի տարիներուն Հայաստանը կ'արտադրէ 25–30 հազար թոն ծիրան, որ պտուղներու համախառն արտադրանքին 30 – 35%–ը կը կազմէ:

Ծիրանենիի յատկանի հազարաւոր տեսակներուն մեծ մասին ծնունդ տուած է հնագոյն տեսակը՝ հայկական սովորական ծիրանենին (Արմենիքա Վուլկարիս): Ակնէ յատուկացած բազմաթիւ տեսակներուն պակին է Երեւանինը, որ աչխարհի լաւագոյն ծիրանենիներէն մէկը կը նկատուի: Անիկա անցեալին կը կոչուէր օտարածին Շալախ անունով, որ կը նշանակէ «Շահին վայել»: Այս ծիրանը հայ ժողովուրդին համար նոյնպիսի նշանակութիւն ունի, ինչպէս խաղողի Ոսկեհատ տեսակը, նարինջի դեղձը, Արտամետի խնձորը: Իրենց աչխատութիւններուն մէջ գան յիշատակած են նկարագրած են Ժ.Բ. դարու գիտնական Մխիթար Հերացի, անոնց բուժիչ յատկանիշներուն մասին գրած է Ժե· դարու բժչկապետ Ամիրդովլաթ Ամասիացի:

Շնորհիւ իր ամրութեան եւ դեղեցկութեան ծիրանի ծառի բնափայտը կ'օգտագործուի բարձրորակ կարասի, առաղձագործական գանագան իրեր պատրաստելու համար: Իսկ հայկական ազգային դործիքը՝ դուդուկը կը պատրաստուի միայն ծիրանենիէն:

Ծիրանենիի մասին բազմաթիւ օգտակար տեղեկութիւններ եւ յանճնարարականներ կը պարունակէ է· Մորթկեանի «Հայաստանի ծիրանները» գիրքը, զոր վերջերս լոյս ընծայած է «Հայաստան» հրատարակչութիւնը:

Ս· ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱՐԵՒՈՒՆ ԶԱՅՐՈՅԹԸ

Տասնըմէկ տարին անգամ մը արեւը կը զայրանայ· երեսը կը ծածկուի սեւ փըչիկներով ու հրանիւթի ժայթքեր վիթարձակ միջոցին մէջ: 1990 Փետրուարին արեւուն այս «հիւանդութիւնը» պիտի հասնի ամենաուր հանդրուանին: Մարտ 9–ին արդէն դիտարկուեցաւ հսկայական արատ մը, որ անոնախընթաց է: երեւոյթը այնպիսի տարողութեամբ մը ներկայացաւ որ նոյնիսկ փարիզեան շրջանէն կարելի եղաւ դիտարկել հիւսիսային լուսապակները: Արեւային ծուխները բաղկացած են իճս եւ անդրմանիչակազոյն ճառագայթներէ, ծանր էլեկտրոններէ եւ իոններէ: Ամերիկեան դիտարան մը արեւային ժայթքի արատ մը ճշդած է որուն տրամագիծը Երկրի տրամագիծին 36 անդամն է, ինչ որ կը նշանակէ չուրջ 500 հազար քիլոմեթր:

Աչխարհի հինդ կարեւոր դիտարանները – Ամերիկա, Ճափոն, Ֆրանսա, Որդրդային Միութիւն եւ Աւստրալիա – շատ լուրջի կ'առնեն պատահարը: Իսկ Մէօտոնի դիտարանէն պատասխանատու մը կը նկատէ որ 1986 Սեպտեմբերէն ի վեր սկսած է արեւային արատներու նոր շրջան մը, որուն վերելքի մասը չորս տարի կը տեւէ, ապա եօթը տարուան ատիճանատուր հանդարտութեան ժամանակաշրջան մը կը յաջորդէ:

Արատներու գօտիին մէջ ջերմատիճանի որոշ նուազում մը կը տեսնուի· մինչ արեւուն մակերեսին վրայ ջերմութիւնը 6000 ատիճան է, արատներու գտնուած վայրերը 4000 ատիճանի իջած կ'ըլլայ: Հոն մագնիսական մեծ դաշտեր կը ստեղծուին որոնք պատուար կը կազմեն ուժանիւթի տեղափոխութեան, մակերեսին եւ ներքնամասին միջեւ: Ուժանիւթի այս կուտակումը կը կեդրոնանայ ծայրամասերուն վրայ ուր ճնշումը ահաւոր չափերու կը հասնի: Ու այս մասերէն, օճառի պղպջակներու նման հրանիւթ եւ ճառագայթումներ կ'արձակուին շուրջբոլորը: Աւելորդ չէ թերեւս հոս յիշեցնել թէ արեւային այս ժայթքերուն քով Հիրոշիմայի պայթումը գաճաճ ճանճի մը արատչնչումը կրնայ նկատուիլ...: Արեւը ջերմակօրիզային հսկայական անընդհատ պայթումներու դաշտ մըն է· անոր ամէնէն անչէն մէկ խլրտումն իսկ բաւարար էր մեզ մոխիրի վերածելու, եթէ յարմարագոյն հեռաւորութեան վրայ չգտնուէինք, եթէ մեր մթնոլորտն ու մաղնիսական դաշտը մեզ չպահպանէին:

Այսուհանդերձ, այս երեւոյթները զանազան ազդեցութիւններ կ'ունենան մեր երկրագունտին ու անոր բնակիչներուն վրայ: Ազդեցութիւնները յատկապէս դգալի կ'ըլլան բեւեռային գօտիին մէջ: Անոր մօտ ապրող բնակչութիւնը հանդիսատեսն է մշտական տեսարաններու, որոնք արդիւնք են արեւային ժայթքումներուն: Այդ ժայթքումներով անջրպետին մէջ արձակուած մանրատարրերը երկմայրկեանի մէջ հազար քիլոմեթր արագութեամբ մը բախելով երկրագունտին, գունաւոր լուսապակներ կը ձեւացընեն: Ասկեղօծ – մանիշակագոյն այդ պահները հրաշալի ցոլքերով, արեւային փոթորկումներուն ամէնէն հոյակապ մասը կը կազմեն: Իսկ գալով վնասներու ... մագնիսական այս փոթորիկները յաճախ կ'ազդեն արուեստական արբանեակներու վրայ, անջրպետային վայծերու վերածելով զանոնք, կը պատահի նաեւ որ երբեմն անոնք կորսնցնեն իրենց բարձրութիւնը, մոլորեցնելով երկրա –

OEMME

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

OEMME հրատարակչատունը, որուն հիմնադիր անդամներն են Պ. Սեդրակ Մանուկեան՝ նախագահ, Պ. Հերման Վահրամեան՝ քարտուղար եւ Պ. Յակոբիկ Մանուկեան՝ հրատարակչութիւնեւրու վարիչ:

OEMME հրատարակչատան գործունէութիւնը կը ծառայի ոչ-սիրող մշակոյթներու, - յատուկ ուշադրութիւն դարձնելով նամանաւանդ Միջին Արեւելքի դասական եւ ժամանակակից իրականութեան վրայ, - գեղարուեստական - մշակութային ընդհաւառները:

Մեկ կողմէ ինքնուրոյն մշակութային ադամավարութիւն հետապնդող հրատարակչատան պակասը, որ ոչ թէ ամէն ինչ, այլ միայն իր կողմէ ընդունուածը հրատարակէր, իսկ միւս կողմէ, Սփիւռքի տարբեր ընկերակցութիւններու կողմէ լոյս ընծայուած հրատարակութիւններու պարապայական բնոյթ կրելը OEMME հրատարակչական կազմութեան հիմնական ծարժառիթները եղան:

Մարեւ կը ներկայացնենք հրատարակատան կիրառած սկզբունքները եւ իր երկամեայ գործունէութեան արդիւնքները:

ա - Հրատարակել միայն այն գործերը, որոնք առնուազն եւրոպական եւ ընդհանուր առմամբ արեւմտեան ադարութեան միջին մակարդակը ունեցան:

բ - Մատուցանել մշակութային տեսանկիւնէն հաւասարակշիռ, անաչառ եւ տրային չերտաւորումներու տեսանկիւնէն՝ անկողմնակալ մշակութային արտադրութիւններ:

գ - Ընդգծել ոչ սիրող մշակոյթներու կառուցուածքի առանձնայատկութիւնները եւ չեչտել որ հետազօտութիւնները այդ ուղղութեամբ ընթանան: Գաղափարախօսական ազատութիւնը հրատարակչատան ելակէտներէն է:

դ - Հրատարակչատունը կը փորձէ հայ մշակոյթը եւ հայերէն իր արտադրութիւնները տարածել նախ եւ առաջ հայերու ապա օտարներու եւ ոչ-սիրող մշակոյթներու միջեւ:

ե - Իմաստասիրութիւնը, արուեստը, մշակոյթը, երաժշտութիւնը, պատմութիւնը եւ հայագիտութիւնը հրատարակչատան գործունէութեան բնագաւառներն են:

զ - Հրատարակչատան արտադրութիւնները լոյս ընկած են գանազան մասնաճիւղերով, որոնք կամ հրատարակած են եւ կամ հրատարակութեան մէջ են: Վերոյիշեալ մասնաճիւղերը հետեւեալներն են.

զա - «Հայ ճարտարապետութեան վաւերագրեր» (19 հատոր) մատենաշարը, Յակոբիկ եւ Արմէն Մանուկեանի պատասխանատուութեամբ, իտալերէն եւ անգլերէն բնագրերով, հայերէն ամփոփումով, չափագրութիւններով եւ գունաւոր լուսանկարներով: Առաջին երկու հատորները երրորդ հրատարակութեան տակ են, իսկ յաջորդ հինգ հատորները՝ երկրորդ հրատարակութեան: «Աղթամար» հատորը լոյս տեսած է նաեւ լատիակազմ ու տրամադրելի է արդէն դերմաներէն թարգմանութիւնը:

Հրատարակութեան տպաքանակը 88·000 է, որմէ 58·000 վաճառուած է: Օտար մամուլը չատ տպաւորիչ դրախօսականներով 1065, 17 երկիրներու ամէնէն կարեւոր թերթերուն մէջ արձագանգ հանդիսացաւ այս նախաձեռնութեան: Կրնանք ամենայն հանգստութեամբ հաստատել, որ «Հայ ճարտարապետութեան վաւերագրեր» մատենաշարը Սփիւռքի կատարած մշակութային ամէնէն կոթողային աշխատանքն է: Մեծ գնահատանքի արժանի է, բնականաբար, Խորհ. Հայաստանի Գիտական Ակադեմիան եւ մշակութային այս կապին նախաձեռնող՝ ճարտ. Արմէն Զարեանը:

Մատենաշարը նպաստեց ոչ միայն Հայերու միջեւ եղած մշակութային փոխյարաբերութեան, այլեւ չարժեց նամանաւանդ օտարներու հետաքրքրութիւնը մշակութային եւ գրօսաչրջիկային տեսակէտէն:

զբ - «Ուսումնասիրութիւններ հայկական ճարտարապետութեան» (հրատարակուած է 25 հատոր): Նախատեսուած է հայ արուեստը եւ մշակոյթը ուսումնասիրողներուն (տպաքանակ՝ 9·600):

զգ - «Կամար» մատենաշարը (հրատարակուած է 3 հատոր), կը ներկայացնէ յօդուածներով եւ ուսումնասիրութիւններով Հայութեան ընկերային եւ պատմական իրականութեան տարբեր երեսակները: Բնագրերը գրուած են տարբեր լեզուներով, որոնք նմանապէս կ'արտացոլեն հայկական իրականութիւնը (տպաքանակ՝ 2·200):

զդ - «Ժխտուած կառոյց» (հրատարակուած է երկու հատոր) մատենաշարը կը պարունակէ հայ արուեստի, մշակոյթի, կրօնքի եւ պատմութեան նուիրուած համագումարներու արձանագրութիւնները (տպաքանակ՝ 1·000):

զե - «Պատկերներ մի հայ մշակոյթի համար» (հրատարակուած է մէկ հատոր): Ամէն մէկ թիւը կը խորացնէ մեծ նպատակի ձեւով մշակութապէս ուշադրաւ նիւթ մը (տպաքանակ՝ 3·000):

զզ - «Երկինք եւ երկիր» մատենաշարը (հրատարակուած է երկու հատոր), հայ, ռուս եւ եւրոպացի լուսանկարիչներու հայկական բարձրաւանդակի մարդաբանական, պատմական եւ մշակութային նիւթերու վերաբերող գործերու հատընտիր ժողովածուն է (տպաքանակ՝ 4·500):

զէ - «Հայ արդի երաժշտութիւն» մատենաշարը (հրատարակուած է 10 հատոր) կը բովանդակէ արդի հայ երաժիշտներու երկերը: Առաջին եօթը հատորները երկրորդ հրատարակութեան տակ են: Երաժիշտ Լուդվիկ Բազիլի երկերը (տպաքանակ՝ 16·500):

զը - «Մուզիքամ» սալերու մատենաշարը (հրատարակուած է երկու սալ) նուիրուած է արդի հայ երաժշտութեան (տպաքանակ՝ 6·000):

զթ - «Հայկական խոհանոց» գիրքը, իտալերէն լեզուով (տպաքանակ՝ 3·000):

զժ - «Հայ արդի արուեստ» մատենաշարէն առաջին հատորը (տպաքանակ՝ 1·000):

զի - Զանազան ազդեր (ամբողջական տպաքանակ՝ 56·000):

զլ - «Մուրհակ» պատմական մատենաշարի առաջին հատորը (տպաքանակ՝ 3·000):

Հրատարակչատունը նիւթապէս ինքնաբաւ է: Սակայն հրատարակութիւններու ուշագրաւ սպառումով հանդերձ ընթացիկ հաչիւները միշտ բաց են, որովհետեւ հրատարակչատան հիմնական ճիգը է լաւ նիւթեր ունենալ, բնագրերու բարելաւման եւ բարձրորակ արտադրութեան համար:

Հրատարակչատան տարբեր գրքերը եւ կազմերը չահած են մրցանակներ եւ յիչատակուած են իրրեւ չատ գեղեցիկ արտադրութիւններ: Բնականաբար այս ադամավարութիւնը կ'աւելցնէ ծախքերը, գոր կը հակակչռէ այն երեւոյթը, որ հրատարակչատան արտադրութիւնները կ'ընդօրինակուին անընդհատ Հայերու եւ օտարներու կողմէ: Ցոյսով ենք, որ ապագային ալ այսպէս չարունակուի եւ այսպէսով վարձատրուին նիւթականը հաւանաւորելու մեծ ճիգերը, գոր ինքը՝ հրատարակչատունն է որ կը գործադրէ:

OEMME հրատարակչատունը 136·800 տպ· գրքերով, 56·00 տպ· ադդերով եւ 6·000 տպ· սալերով կը հետեւի վերը յիչուած իր նպատակին եւ կը փորձէ խօսքի, արտայայտութեան եւ հայ մշակոյթի արժէքներու տարածման համար նոր ուղիներ բանալ: Այդ արժէքները կը դնահատուին օտարներու կողմէ, բայց հայկական բարդ իրականութեան մէջ դեռ չեն գտած իրենց վաւերացումը:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՒԱՊԵՏԱԿԱՆ Ա.ՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒԻՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒԻՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀԱՐ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Է·
ԴԷՊԻ ՏԱՐՕՆ ՈՒ ՎԱՆ

Վանայ լիճի արեւմտեան կողմը տարածուղ հողամասը հին ատեն ծանօթ էր ՏԱՐՕՆ գաւառ անունով: Այս գաւառը կարեւոր դեր կատարած է մեր կրօնա - եկեղեցական պատմութեան մէջ: Եթէ ըսենք որ մեր եկեղեցիի հիմքերը գործնականապէս այս գաւառին մէջ դրուեցան չափազանցութիւն ըրած չենք ըլլար: Մենք այնպէս վ'ենթադրենք որ Ս· Թադէոս եւ Ս· Բարթողիմէոս Առաքեալներու քարոզութեամբ հայ ժողովուրդին մէջ հաստատուած նախալուսաւորչեան եկեղեցին դրեթէ ամբողջութեամբ անճխտուած էր Տրդատ Թագաւորի հանած ամենախիստ հալածանքին հետեւանքով: Երկրին մէջ ցրուած սակաւաթիւ քրիստոնեաներ կամ նահատակուած էին եւ կամ ամբողջութեամբ փախած էին երկրէն: Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Խոր Վիրապէն ելնելէ յետոյ, աշխարհական վիճակին մէջ, Աւետարանի քարոզչութիւնը կեդրոնացուցած էր օրուան մայրաքաղաքին Վաղարշապատին մէջ, քարոզելով արքունիքին, իչխաններուն, բանակին եւ մայրաքաղաքի բնակիչներուն: Իսկ երբ կեսարիոյ մէջ եկեղեցական բոլոր կարգերը ստացան ձեռնադրութեամբ եւ կարգադրեցաւ Եպիսկոպոսապետ Հայոց Մեծաց, իր գործունէութիւնը սկսաւ ՏԱՐՕՆ-էն որ մեր հոգեհանոսական կարեւոր կեդրոններէն մէկն էր:

Ա.յս վկայեն խօսքը տանք Ս· Գրիգոր Լուսաւորչի ժամանակակից կենսագրին, Ագաթանգեղոսին, որ ծանօթ է իբրեւ Հայոց Առաջին Պատմիչը: Ան կ'ըսէ իր գրքին ձԺԹ· հատուածի վերջաւորութեան: «Սուրբն Գրիգորիոս, իշխաններով միասին կեսարիայէն ճամբայ ելլելէ յետոյ, եկաւ Սերաստացւոց քաղաքը եւ ատեն մը այնտեղ մնաց: Այստեղ գտաւ բազմաթիւ եկեղեցականներ, զոր հաւատացուց իր հետ գալ, որպէսզի իրենց գործածեն իր աշխարհին - Հայաստանի - մէջ: Ապա Սերաստիայէն ալ հրաժեշտ առնելով, իր հետ եղող իշխաններով եւ իրենց հետեւորդներով միասին ճամբայ ինկաւ եւ այսպէս բազմաթիւ օթեւաններէն անցնելով առողջութեամբ, յաջողութեամբ եւ հոգելից ուրախութեամբ եկաւ հասաւ Հայաստան աշխարհը»:

Ապա Պատմիչը կը չարունակէ ձԺԹ· հատուածին մէջ· - «Երբ եկաւ հասաւ Հայոց սահմանները, Գրիգորիոս լսեց որ ՏԱՐՕՆ-ի երկրին մէջ դեռ մնացած է Վահէ Վահեան մեհեանը, որ մեծագանձ, ոսկիով եւ արծաթով լեցուն էր, որոնք թագաւորներէն իրրեւ նուէր տրուած էին···: Այստեղ դեռ շէն կը մնային երեք բագիններ· առաջինը - ինչպէս վերեւ յիշուեցաւ Վահէ Վահեան մեհեանն էր: Երկրորդը Ոսկեմօր ոսկեծին դիցուհիին - Անահիտին - մեհեանն էր: Իսկ երրորդը Աստղիկ դիցուհիին մեհեանն է, որ ծանօթ էր իրրեւ Վահագնի սեներակ: Իսկ Աստղիկը՝ նոյնիսկ յունական Ափրոդիտէսն է: Երկրին դեռ տգէտ մարդիկը այս բագիններուն մէջ զոհ կը մատուցանէին»:

Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ իր հետեւորդները երբ եկան ու հասան մեհեաններու դիմացը՝ - Արեւելեան - Եփրատ գետին մօտ, ուղեցին լերան բարձունքը՝ Մեհեաններուն մօտ հանել այն կառքը, որուն վրայ դրուած էին մեծ մարգարէին՝ երանելի Յովհաննէս Մկրտչի ոսկորները եւ Քրիստոսի Ս· Վկան Ա.թանագինէսը··· Սակայն սպիտակ ջորիները չկրցան կառքը բարձունքի վրայ հանել: Այն ատեն Տիրոջ հրեշտակը ըսաւ Գրիգորին. Աստուած ուզեց որ սուրբերու նշխարները այստեղ հանգչին: Ու հոն է, որ չինեցին վկայարանը, եւ Սուրբերու Նշխարները այնտեղ հանգչեցուցին···»:

«Անկէ ելնելով Ս· Գրիգոր այդ երկրին բնակիչները աստուածապաշտութեան դարձուց եւ այնտեղ դրաւ եկեղեցիին հիմքերը եւ Քրիստոսի փառիին համար սեղան շինեց, որովհետեւ հոն - Տարօնի երկրին մէջ - եկեղեցիներ շինելու սկզբունքը ըրաւ, եւ Ս· Երրորդութեան անունով սեղան սարքեց եւ Մկրտութեան աւազան շինեց:

«Նախ այնտեղ մկրտեց ու լուսաւորեց այն մեծամեծ նախարարները, որոնք իրեն հետ կեսարիա գացեր էին: Ապա - Տարօնի - երկրին գաւառացի բնակիչները լուսաւորեց մկրտութեամբ: Քանի օրեր անոնց հետ մնաց եւ մկրտեց աւելի քան իննը կամ տասն բիւր մարդիկ - այսինքն իննը կամ տասը հազար ժողովուրդ: Սեղան կանգնեց այն վկայարանին մէջ, ուր դրուած էին սուրբերու մասունքները, որոնց վրայ փրկութեան պատարագներ մատուցանեց, հոն է որ - առաջին անգամ - քաշխեց Քրիստոսի կենարար մարմինը եւ արիւնը»:

Ու Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ «հրամայեց որ այնտեղ - իր նոր շինած վկայարանին մէջ - տարուէ տարի ամէն ոք հաւաքուի, սուրբերու յիշատակին, Սահմի ամսուան 7-ին, ուրախութեամբ տօնախմբութիւն կատարեն: Որովհետեւ հոն - Տարօնի մէջ - է որ եկեղեցիներ շինելու սկզբնաւորութիւնը ըրաւ, եւ խաճեաններ նշանակեց զանազան տեղեր···: Ու կը շրջէր Տարօն գաւառի ամէն կողմերը, աւանները եւ ագարակները, եկեղեցիներ կը շինէր, մկրտութիւն կը կատարէր եւ խաճեաններ կը նշանակէր»:

Ա.յս գաւառը սեպհականութիւնն էր այն օրերուն Մամիկոնեան Իշխանական տունին, որուն օրինական իրաւունքն էր Հայոց թանակին տպարապետութիւնը, եւ ուրոնք առհասարակ անուանի էին իրրեւ քաջ պատերազմիկներ: Անոնք առաջին օրերէն ամբողջն կապուեցան Քրիստոնէական կրօնքին եւ անոր պաշտպանութեան համար նշանաւոր նահատակներ տուին: Անոնցմէ առաջինը եղաւ Վաչէ Մամիկոնեանը, որ բաղում յաղթանակներ տանելէ յետոյ պարսկական բանակին դէմ, որ կ'ուզէր հեթանոսական կրօնքը վերհաստատել Հայաստանի մէջ, Հայերը Քրիստոնեայ Բիւզանդացիներէ բաժնելու եւ իրեն կապելու համար: Սակայն վերջին պատերազմներէ մէկին մէջ ինկած էր սպարապետ Վաչէ, եւ ուրիշներ: Օրուան Վրթանէս Հայրապետը (333 - 341) «օրէնք դրաւ ասոնց յիշատակը կատարել տարւէ տարի»: *Ա.յս իշխանական տունէն էր նաեւ հանրածանօթ Վարդան Մամիկոնեան, որ Հայոց թանակին սպարապետն էր 451 թուականին Պարսից կրապաշտութեան դէմ մղուած պատերազմին, որուն մէջ ինկաւ ինք եւ իր ընկերներէն աւելի քան հազար հոգի, որոնք այսօր անցած են մեր տոքբերու կարգին: Ա.յս տունէն էր նաեւ Վահան Մամիկոնեան, վարդապետ եղբօրորդին, որ ի վերջոյ յաղթական վերջաւորութեան բերաւ կրօնական այս պատերազմները, պարտադրելով Պարսիկներուն, որ հրաժարին Հայերը կատաղած դաճնելու գաղափարէն եւ Հայեր վերատիրացան իրենց կրօնական ամբողջական ազատութեան եւ ներքին ինքնավարութեան: Ա.հաւասիկ պատմական այս գաւառէն պիտի անցնէինք մենք Յունիս 13-ի երեքշաբթի օրը, երբ ճամբայ ելանք էլ Ագրիէն:*

(Շար· 6)

(Շար· Ա· էջէն)

սելու համար եւ առնոցմէ 87–ը վիճակով ընտրուեցան: Նախապէս համաձայն է լուծումներ գտնելու գանազան դժգոհութիւններ, բայց չի կրնար յաժարիլ որ սենեակ մը վազմուկ: Նոր – Քալեռնիոյ մէջ ալ, նախարարապետը առաջին անգամ ըլլալով անդրադարձաւ այս հարցին եւ ըսաւ թէ պէտք է հարցին արմատներն իսկ քննել:

ԹՈՒՐՔԻԱ. որոշեց մուտքի վիզա հաստատել Պուլկարիայէն գաղթող Թուրքերուն համար: Այս որոշումը տրուեցաւ Նախարարաց Խորհուրդի յատուկ նիստ մը եւ հրապարակուած հաղորդագրութեամբ կառավարութիւնը կը նշէ որ տրամադիր է «ընդունելու Պուլկարիայէն գաղթող ծագումով Թուրքերու ամբողջութիւնը, եթէ Սոֆիա հաւանի ներգաղթի պայմանագրութիւն մը առաջարկել: Պուլկարիա չհապաղեց Թուրքիոյ հանդուրժողութիւնը»: Թուրքիա դեռ կ'ամբաստանէ Պուլկարիոյ կառավարութիւնը որ ձեռք դրած է Պուլկարիայէն հեռացող Թուրքերու ինչքերուն վրայ եւ ընտանիքները թաժնած է: Յարդ (Մայիս 28–էն ի վեր) 300 հազար Թուրք ներգաղթած է:

ՕՃԱԽԻ չզոյութեան պատճառաւ, խորհրդային կառավարութիւնը իր բարկութիւնը արտայայտած է պաշտօնական ընթացով քիմիական ճարտարարուեստի փոխնախարարը՝ Իսմանով որ «չէ վերականգնած կացութիւնը, ոչ ալ գոհացում տրուած բնակչութեան պահանջին օճառի գեանի վրայ»: Մորհրդային հանքագործներու գործադուլի պատճառ եղած պահանջներէն մէկն էր ամսական 800 կրամ օճառ մարդ գլուխ:

ՖՐԱՆՍԱ. երկու մարտանաւ ուս ղրկեց Լիբանանի բացը, միշտ չեչտելով «մարդասիրական» բնոյթը իր միջամտութեան, որ հաւանութիւնն ունի Միացեալ – Նահանգներու, բայց նաեւ Եւրոպայի իր ընկերակիցներուն: Լիբանանեան հոգամասին վրայ ներկայ գինեալ ուժերն են. – Սուրիական՝ 35·000 մարդ, 200 հրասայլ, չուրջ 500 թնդանօթ. միւրզի քաղաքապետ՝ 10·000 մարդ: Զօրավար Աունի ուժեր՝ 32 հազար մարդ բաղկացած լիբանանեան բանակի եւ լիբանանեան ուժերու (քաթայէպ) տարրերէ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՓԱՐՏՕ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Պէրնար Փարտօ, 29 տարեկան, հայածին մօրը կողմէ, ներկայիս կը նկատուի Ֆրանսայի լաւագոյն միջնապահներէն մէկը: Մաս կը կազմէ ազգային խումբին՝ որ Զորեքշաբթի, Մարսէյլի մէջ յաղթեց Շուէյտի՝ 4 – 2:

Փարտօ, անցեալ մրցաշրջանին, խմբապետն էր Թուլոնի: Ներկայիս փոխադրուած է Պորտօ:

Այժմէութեան մէջ տեղ ունի նաեւ Եուրի Ճորքաէֆ. ան անդամ է Ֆրանսայի երիտասարդական կազմին՝ որ խաղաց Շուէյտի համապատասխան խումբին դէմ (3 – 3):

Եուրի, 21 տարեկան, վերջերս փոխադրուեցաւ Կրընոպլէն Սթրազպուրկ՝ ուր փայլեցաւ իր առաջին ելոյթին իսկ: Ձաւակն է Լիոն – Տէսինի Հ·Մ·Ը·Մ·ի այժմու մարզիչ եւ անցեալին ազգային խումբին պետ Իան Ճորքաէֆի եւ Թոռը՝ շրջանին մէջ հանրածանօթ, հանգուցեալ Կարօ Օհանեանի, ան ալ Հ· Մ· Ը· Մ·–ական:

● ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Դադար՝ Մորհրդային Միութեան ախոյեանութեան մէջ· պիտի վերսկսի Օգոստոս 26–ին: Արարատ, Երեւանի մէջ, պիտի խաղայ Օգեռայի դէմ: Յուսալի է որ դադարը օգտակար եղած ըլլայ հայ մարզիկներուն եւ վերամուտը պսակուի յաղթանակով մը: Արարատի վերջին արդիւնքները լաւատեսութեան չեն մղեր:

ՊՐԻՒՍԼ·–

Պալիքեան, Պալըճեան, Տէր – Սահակեան, Պարսամեան, Սաւայեան, Ալթունեան, Զօրեան, Սարաֆեան եւ Շարուհի ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալին՝

ՆՈՒԱՐԴ ՍԱԼԵՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ֆորէսթ (Պրիւսէլ) Օգոստոս 19–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի հայկական ծէսով, Զորեքշաբթի, Օգոստոս 23, ժամը 14–ին՝

Eglise Notre-Dame de l'Annonciation
place Georges Brugmann
IXELLES (BRUXELLES)

Հաւաքուիլ Եկեղեցին:

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահագդ:

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել՝
Fondation pour l'Eglise arménienne de Belgique ASBL
Compte N° 690 — 1303321 — 89
մատնանշելով՝
«Նուարդ Սալեմեան յիշատակին»:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԷ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Պր· Տօնապետ Գազանճեան 85 Ֆր·:

Այսուհանդերձ, կը կարծենք, հայրենի ակումբը պիտի կարենայ, ի վերջոյ, պահել իր տեղը բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Մրցաշարքը կը վերջանայ Հոկ· 27–ին:

***

Դուշանպէի «Պամիր» ակումբին յառաջապահներէն մէկը կը կոչուի Մանասեան: Երկու տարի առաջ, այս խաղացողը եղած էր ախոյենութեան լաւագոյն ռմբարկուն, երբ «Պամիր» կը խաղար երկրորդ դասակարգին մէջ: Ցիշենք Սբարատի արդիւնքները տաճիկ խումբին դէմ՝ հաւասար Երեւանի մէջ (2 – 2) եւ պարտութիւն դարձին (1 – 0)· «Պամիր» առաջին տարին է որ մաս կը կազմէ բարձրագոյն դասակարգին:

***

Որովհետեւ Ստեփանակերտի մէջ կացութիւնը չի ներեր, կ'երեւի, մրցում կազմակերպելու, «Արցախ» խումբը իր մրցակիցները կը հիւրընկալէ Հայաստանի Հոկտեմբերեան քաղաքին մէջ՝ ուր, վերջերս, յաղթած է Լվովի «Կարպատներ» խումբին՝ 4 – 2, Խորհ· Միութեան երրորդ դասակարգի ախոյենութեան ի հաշիւ:

***

Հայ անուն մը Ֆրանսայի fառէ (15 տարեկան) ազգային խումբին նախապատրաստական փորձերուն մասնակցողներու ցանկին մէջ՝ Փասքալ Պետրոսեան· կը խաղայ յառաջապահ· անդամ է Էքս – ան – Փրովանսի ակումբին:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

● ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ

Համամիութենական մարզական խաղերուն ի հաշիւ, կոփամարտի մրցաշարքը առիթ տուած է հայ մարզիկներու արձանագրելու քանի մը նոր յաջողութիւններ:

Արթիւր Միքայէլեան (51 քգ·) արժանացած է ոսկի մրցանակի, յաղթելէ վերջ, աւարտականին, իր համաքաղաքացի Վազգէն Պատարեանի՝ որ ներկայիս դինուոր է Բելոռուսիոյ մէջ: Արծաթ մրցանակ չհասած է Գալուստ Սաֆարեան (57 քգ·) եւ երրորդ հանդիսացած է Արթիւր Օրպինեան (48 քգ·)· բոլորն ալ կիւրովականցի են:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՄՈՃԵԱՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասատանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Զորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ·– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Pélerinage de TALLARD
près de GAP (Hautes Alpes)
Այս տարի՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8–ին:
Հեռաձայն· – 92 – 51 – 07 – 56
Յայտագիրը յետագային:

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Առձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Ցառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր· արտասահմանի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hautevillle - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 24
JEUDI
24 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԱՐԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.083 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.083

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՄԻՇՏ ՁՈՅՅ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԿ

Ադրբեջան արգիլուած զօսի ըլլալով օտար լրագրողներուն, կարելի չէ ստոյգ եւ մանրամասն լուրեր ունենալ անցու – դարձին: Բայց եւ այնպէս, կտակած չի վերցներ որ ցոյցերը կը շարունակուին եւ գործադուլն ալ կը տարածուի: Շաբաթ օրուընէ ետք, երկրորդ ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է (հինգ միլիոն մասնակցող կը դրէր «Ռոքիտիէն», Զորեքշաբթի առտու, Օգոստոս 23) եւ այս չարաշունած նոր ցոյցին ընթացքին ժողովրդական ճա– կատը կոչ ըրած է մեծ ցոյցի մը համար Սեպտեմբեր 2–ին: Այս լուրը Ա – ԼՖ – ֆէ–ին հեռաձայնով տուած է Ն· Ռահիմով, ասելցնելով որ «այդ հանրաժողովը որ պէտք է համախմբէ Հանրապետու – թեան ժողովրդական ճակատի բոլոր ղինուորեալները նախաբան պիտի ծառա–յէ ընդհանուր գործադուլի չարժումի մը Ադրբեջանի մէջ»:

«Ադրբեջան իր ինքնավարութիւնը կը պահանջէ» խորագրին տակ, «Լիպերա– սիոն» ալ կ'անդրադառնար վերջին դէպ– քերուն, ոգեկոչելով նաեւ անցեալի ան– ցուդարձերը Ղարաբաղի վերաբերեալ: Կը հաստատուի որ Ադրբեջանի ժողովուրդը – դական ճակատը խոստացած է իր դիր– քը, քանի որ ակիզբը պահանջները այս ծաւալը եւ բնոյթը չունէին: Ներկայիս, «քաղաքական եւ տնտեսական ինքնավա– րութիւն» կը պահանջուի: Թերթը կը յիշէ նաեւ որ Ղարաբաղ ստեղծուած կառա– վարական յատուկ Կոմիտէն երկու կող– մերն ալ (հայ եւ ազերի) չի գոհացը – ներ:

Միւս կողմէ, խորհրդային մամուլը կ'արձագանգէ «մշտական լարուածու– թեան» որ կը տիրէ Ղազախստանի հա– րաւ – արեւմտեան չրջանը զազախ բնիկ– ներու եւ զաղթած Կովկասցիներու (Վը– րացի, Հայ, Ազերի) միջեւ: Ծագած խռովութիւններէն ի վեր, երեք ամիս ա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՎԱԼԱՆՍ – ՆԻՍ՝ ՀԱԻԱՍԱՐ

Վալանսի Հ· Մ·ը իր ախոյենական երկ– րորդ խաղը վերջացուցած է հաւասա– րութեամբ մը՝ 1 – 1, Վալանսի մէջ· մըր– ցակիցն էր Նիսի երկրորդ կազմը: Ճա– ռայիկայ մրցումը, այս չաբթու վերջը, ֆանէի մէջ, փէրփինեանի մօտ ատան մը: Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքնե– րը նոյն խումբին դէմ՝ յաղթանակ Վա– լանսի մէջ (1 – 0), պարտութիւն դուր– ս (4 – 2): Անցեալ չաբթի, ֆանէ պար– տուած է Լը փիւիի մէջ (2 – 0):

• ԶԱՆԱԶԱՆ՝ ԱՍԿԵ, ԱՆԿԷ

Այս կիրակի կը սկսի արդէն Միջերկ– րականի լիկին պատուոյ դասակարգի (բարձրագոյն) ախոյենութիւնը: Սէն Ռաֆաուանի Հ· Մ·ը կը խաղայ Փիւժէի մէջ, Նիսի մօտ: Անկասկած դժուար մըր– գում մը հայանուն ակումբին համար:

***

Ֆրանսայի Բաժակի մրցաշարքին պի– տի մասնակցին 5512 խումբեր, առանց հաշուի առնելու անղրծովեան նահանգ– ներու մասնակիցները: Ֆրանսահայ ա– կումբներէն ոմանք ալ կը փորձեն իրենց բախտը այս ժողովրդական մրցաշար– քին մէջ: Վիէնի Հ· Մ·ին մրցակիցը յայտնի է արդէն՝ մօտիկ Սէն–Ռոմէն–ան– թիէն, այս վերջնոյն դաշտին վրայ Սեպ– տեմբեր 10–ին:

***

Խորհրդային Միութեան Բաժակին ի հաշիւ, 1/8րդ աւարտական, Դինամոյի դէմ Աբարտի կատարելիք առաջին մըր– ցումը տեղի պիտի ունենայ Մոսկուա– լի մէջ, Նոյեմբեր 11–ին: Դարձ՝ Նոյ· 16–ին: Երկրորդ մրցման Երեւանի մէջ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՏՈՒԹ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 11 / 19)

ՂԱՐԱԲԱՂ· – ԼԻԱԶՕՐ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Օգոստոս 16–ին, Ստեփանակերտի մէջ, իր աշխատանքը սկսաւ Լեռնային Ղարա– բաղի ընակչութեան ներկայացուցիչներու համագումարը: Անոր նպատակն է ձե– ւաւորել ինքնավար մարզի ղեկավարման խորհուրդ՝ մինչեւ կառավարման սահ– մանադրական ձեւերու վերահաստա– տումը:

Համագումարի պատուիրակներու չար– քին են Լեռնային Ղարաբաղի գրեթէ բո– լոր կուսակցական, խորհրդային, արհ– միութենական եւ կոմերիտական ղեկա – վար աշխատողները, հիմնարկ – ձեռ – նարկութիւններու ղեկավարներ, կու– սակցութեան, պատերազմի ու աշխա– տանքի վեթերաններ, բանուոր դասա – կարգի, կոլտնտեսային գիւղացիութեան ու մտաւորականութեան ներկայացուցիչ– ներ: Անոր աշխատանքին կը մասնակցին Լեռնային Ղարաբաղի յատուկ կառավար– ման կոմիտէի անդամ, զօր· Ս· Կուպ– րէեւ, յատուկ չրջանի պատասխանատու պինուորական՝ Վ· Սաֆոնով, Կոմիտէի նախագահի օգնական Բ· Նեֆէդրով:

Զեկուցում մը կատարած է կոմիտէի անդամ՝ Վ· Թովմասեանը եւ այդ զե– կուցման չուրջ մտքերու լայն փոխանա– կութիւն տեղի ունեցած է: Զեկուց– ման եւ ելոյթներու մէջ, չեշտուած է այն դաղափարը, որ պէտք է դիմել մարզի աշխատաւորներուն, կոչ ընել ա– նոնց որ աշխատանքի անցնին: Պատգա– մաւորներու ելոյթներուն մէջ տիրական եղած է այն գաղափարը թէ արդարացի է Լ.Ղ.Իմ–ի հայ բնակչութեան փափաքը՝ Հայաստանի հետ վերամիանալու: Հա– մագումարը յանձնած է թէ յատուկ կա– ռավարման ձեւը, Լեռնային Ղարաբաղը իր կուսակցական եւ մարզային մարմին– ներէն զրկելը ինքնավար մարզէն խլել կը նշանակէ արդէն չնչին իրաւունք – ները: Համագումարին պատգամաւորները պաշտպանած են այն տեսակէտը, թէ յա– տուկ կառավարման ձեւի կիրարկումը չի զօրեր տեղական խորհուրդներու զոր – ծունէութիւնը կասեցնելու: Պատգամա– ւորները համակարծիք գտնուած են որ յատուկ կառավարման կոմիտէն ներկայ ձեւով ի վիճակի չէ գտնուած ճգնաժա – մէն դուրս բերելու մարզը:

Համագումարը ընտրած է 78 անդամէ բաղկացած Ազգ· Խորհուրդ մը, որուն առաջին մտահոգութիւնը նկատուած է մարզին մէջ տիրող իրավիճակին վատ– նացումը, աշխատանքի վերսկսումը, ազ– դամիջեան բախումներու կանխումը:

Համագումարի պատգամաւորները ցա– յտնած են որ Ադրբեջան հրաժարած է մասնակցելէ, մերձեցումի, գործակցելու առիթի մը փախցնելով:

Ազգ· Խորհուրդը գումարած է Ա· նիս– տը: Նախագահ ընտրուած է երեսփոխան, Մարտունի չրջանային Կոմիտէի Ա· քար– տուղար Վաչագան Գրիգորեան, տեղա – կանները՝ յատուկ կառավարման Կոմիտէէն Վլադիմիր Թովմասեան եւ Ստեփանա– կերտի քաղաքային Կոմիտէի Ա· քարտու– ղար Վաչերի Աֆթանեան: Ընտրուած է նաեւ 17 անդամէ բաղկացած նախագա – հութիւն մը: Ազգ· Խորհուրդն ու նախա– գահութիւնը ընդունելով կուսակցու – թեան ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը, չարժելով խորհրդային օրէնքներու չըր– ջանակներուն մէջ, կը գործեն ժողովըր–

դական երեսփոխաններու, տեղական խորհուրդներու, կուսակցական կոմի– տէներու միջոցով:

Համագումարը կոչ ուղղած է չրջանի զինուորական հրամանատարութեան, Ներ– քին Նախարարութեան ներքին զօրքի եւ խորհրդային քանակին ստորագաժանում– ներուն որ աշխոյժ գործակցութիւն ցոյց տան բնակչութեան հետ: Ընդունուած է նաեւ ադրբեջանցի ժողովուրդին ուղղը – ւած դիմում մը որ կը հրաւիրէ փոխա– դարձ կերպով ճանչնալ երկու ժողո– վուրդներու իրաւունքները:

Համագումարը յայտարարած է որ վըճ– ռակամ է հետեւողական ձեւով հասնելու Լ.Ղ.Իմ–ի Հայաստանին վերամիանալու հանգրուանին, ու խնդրած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդէն ուշի չդգձել խնդրին արմատական լուծումը:

Կոչ մը եղած է բնակչութեան որ զոր– ծադուլները դադրեցնէ, իսկ երկրորդ մը, Ազգ· Խորհուրդին որ անհրաժեշտ միջոց– ներուն ձեռնարկէ մարզին մէջ աչխա – տանքի բնականոն կեդրոյթը վերահաստա– տելու համար:

***

ԱՆՁՐԵՒ ԵՒ ԿԱՐԿՈՒՏ

Օգս· 15–ին երիկուան մօտ, Ղուկաս– եանի չրջանը փոթորկալից անձրեւ տե– ղացած է, նաեւ՝ կարկուտ եւ մեկուկէս ժամ ամէն ինչ տակնուվրայ եղած է: Ամբող– ջութեամբ ոչնչացած են հացահատիկի մշակարոյսերու ցանքերը աւելի քան 2000 հեկտար տարածութեան վրայ: Ոչնչա– ցած է աւելի քան 400 դլուխ անասուն: Գիւղերու մէջ վնասուած են նաեւ քանի մը արտադրական չէնքեր: Ականատես– ները կը պատմեն, որ այդ չրջանները կարկուտի նման առատութիւն չեն տե– սած: Կարկուտի ամէն մէկ հատիկ լորի հաւկիթի չափ ունեցած է: Այնքան կար– կուտ տեղացած է որ ստիպուած հաւա– քած են պիւլտոզերներով: Նոյնիսկ յա– ջորդ օրը, տուներու ու կառոյցներու պա– տերուն տակ կարելի եղած է տեսնել «երկ– նային» սառոյցի մեծաքանակ մնացորդ– ներ:

***

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Օգս· 16–ին տեղական ժամով ժամը 5, 18 վայրկեան 57 երկվայրկեան երկրա– չարժ տեղի ունեցած է, կեդրոն ունենա– լով Երեւանէն 23 քլիմէթր հարաւ – ա– րեւելք: Ուժը եղած է հինգ բալ, Երեւան ալ զգացուած է 4 – 4,5 բալ ուժով ցնց– ումներ (Մերքալի՝ 12):

Զոհ եւ վնաս չկայ:

***

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐՈՒ
ՀՅՏ

Երեւան այցելած են Միացեալ Նա– հանգներու Մոսկուայի դեսպանատան կը– ցորդն ու Բ· քարտուղարը: Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումներու ընթացքին համաձայնութիւն դոյացած է Նոյեմբեր 10 – 20ին Երեւանի մէջ ամե– րիկեան մանկական դիրքերու ցուցահան– դէս մը սարքելու· ինչպէս նաեւ որոշ– ուած է Հայաստանի մէջ ամերիկացի հե– ղինակներու գործեր հրատարակել:

***

«ՆՈՐՔ»Ի ՇՐՋԱՊՏՈՑԸ

Երեւանի «Նորք» փորձարարական թատ– րոնը այցելած ու ներկայացումներ տը– ւած է այն չրջաններուն մէջ, ուր ազէ– տէն տուժածներ առժամեայ բնակութիւն հաստատած են: Թատրոնին դեղարուես– տական ղեկավարը խօսելով այս չրջա– պտոյտին մասին, ըսած է թէ ներկա– յացուցած են Մ· Իշխանի «Կիլիկիոյ Ար– քան», տուած են համերգներ:

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՑՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՐԱՏ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔ, ՎԵՆԵՏԻԿ – Ս. ՂԱԶԱՐ

Երկրագունդի չորս ծագերուն ցանցնըւած Հայութիւնը միշտ պայքարած է ու կը շարունակէ պայքարիլ ազգային արժէքներու պահպանման եւ զարգացման համար: Այդ մեծ եւ դժուար գործի ղինւորեալներէն գլխաւորը եղած է հայ մամուլը իր զանազան ուղղութիւններով, բայց միշտ նոյն մեծ նպատակին ձգտող:

Մօտ երկու հարիւր տարուան գրկանքներու եւ հալածանքներու անցեալ մը ունեցող այդ փաղանգին մէջ իր ուրոյն տեղը եւ դերը ունի հայագիտական պարբերական մամուլը, որու հնագոյն ներկայացուցիչը կը հանդիսանայ Վենետիկի Ս. Ղազարու Կղզեակի Մխիթարեան միաբանութեան «Բազմավէպ» հանդէսը, հիմնուած 1843–ին, Մխիթարեան միաբան Գաբրիէլ Այվազովսկիի ջանքերով, անդադար շարունակուելով հրատարակուիլ մինչեւ օրս: «Բազմավէպ»ը եղած է միշտ հայագիտութեան մեծ եւ դժուարին պայքարի պատնէշին վրայ, աշխատակիցներ ունենալով Մխիթարեան միաբանութեան եզակի դէմքերը, որոնք մեր Ազգին տուած են իրեն մաքի արդասիքին լաւագոյնը: Բազմավէպին աշխատակցած են նաեւ ականաւոր օտար գիտնականներ՝ միշտ գնահատելով այդ մեծ միաբանութեան եւ հայ մշակոյթի դերը մարդկային քաղաքակրթութեան օրրաններէն հանդիսացող այդ փոքրիկ կղզեակին մէջ ամփոփուած:

Սեղանիս վրայ է «Բազմավէպ»ի 1988–ի միացեալ թիւը (1 – 4, 400 էջ), իր չքեղ արտաքինով, զարդարուած Ս. Ղազարու համանուագաւոր պատկերով: Ներքեւը՝ երրորդ էջի կոնակի կողմը՝ «Հայկական ձեռնարան (Académie) Սրբոյն Ղազարու»: Նոյնիսկ այն ժամանակ (1843–ին), երբ այսօրուան չատ մը «մեծ» նկատուած ազգեր դեռ անկարող էին նոյնիսկ մտածել Ակադեմիա մը ունենալու մասին, մենք Հայերս, շնորհիւ Մխիթարեան Միաբանութեան, այդ մասին մտածող եւ այդ մեծագործութիւնը կատարողներ ունեցած ենք: Նոյնիսկ Ֆրանսական Ցեղասպանութեան առեղծած հակակրօն հալածանքի մռայլ օրերուն՝ կարելի եղած է համոզել Նաբոլէոն Ա.ի նման անձ մը, որ Ս. Ղազարու Կղզեակին մէջ կը գործէր իսկապէս Հայագիտական Ակադեմիա մը, պիտանի բարձր մակարդակով, եւ իրատես աշխարհակալը համոզել որ հրովարտակով մը ազատ գործունէութեան հնարաւորութիւն շնորհէ Մխիթարեան Հայագիտական Ակադեմիային:

«Բազմավէպ»ի առյն 1988 թուի առաջին յօդուածն է «Փոտ պատրիարքի թղթակցութիւնը Հայոց հետ». հեղինակ՝ Հայր Պօղոս Անանեան, կը թուէ այն բոլոր նամակները ուր Փոտ կոչ կ'ուղղէ Հայոց Զաքարիա Կաթողիկոսին, միանալ Բիւզանդական Եկեղեցւոյ, փոխանակ հետեւելու հերետիկոսութիւններու: Զաքարիա Կաթողիկոսի (9–րդ դար) պատասխանը կը հաստատէ Հայ Եկեղեցւոյ անկախութիւնը, հաւատալով որ Հայերը չեն հետեւիր որեւէ հերետիկոսութեան, այլ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի պատանքին: Ցաւալի արծարծուած այս ցաւալի հարցն էր որ պատճառ դարձաւ ոչ միայն Հայերուս, այլ նաեւ Բիւզանդիոնի դժբախտութեանց:

Կարապետ Եպիսկոպոս Ամատունիի «ԺԷ· դարու երեւելի վարդապետներ» ուսումնասիրութեան Գ. մասի յայտնի դէմքերը սերտ առընչութիւն ունին Շահ Աբասի բռնագաղթին յետոյ վերակազմակերպուած Էջմիածնայ միաբանութեան գործունէութեան հետ, Փիլիպպոս Կաթողիկոսի եւ անոր անմիջական յաջորդներու օրով, երբ Էջմիածին վերադարձուելով արծարծապատուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նկատուող Էջմիածնայ սեփականութիւնը հանդիսացող Աջը: Լվովի Հայոց առաջնորդ՝ Նիկոլ Թորոսովիչը եւս կը յիշուի սոյն յօդուածին մէջ, ուր նաեւ ակնարկութիւն կայ Բոլոնիոյ Յովհան – Նէպ Սոպիէսքի (Jean Sobieski) թագաւորի մասին, որուն Հայերու հանդէպ ունեցած նպաստաւոր տրամադրութիւնները պատմութեան յայտնի են: Լեմպերկի (Լվով) հայազգի ոսկերիչներու նիւթական մեծ օժանդակութիւնները վերյիշեալ Սոպիէսքի թագաւորի ռազմական ծրագիրներուն, մանաւանդ Վիէննայի Օսմանեան մեծ վտանգէն ազատելու կապակցութեամբ նոյն թագաւորի Հայերէն ստացած օժանդակութիւնը յայտնի իրողութիւններ են: Աղիթը ունեցած եմ Լվովի պատմական թանգարանի երկրորդ յարկի մեծ սրահը այցելելու, ուր Յովհաննէս Սոպիէսքի թագաւորը ժողովներ կը գումարէր Հայ ոսկերիչներու հետ:

Նոյն հանդէսին մէջ «Հայ տպագրութիւնը եւ Հռոմ» (չորս մաս) կոթողային աշխատութեան հեղինակ՝ Հայր Սահակ ձէմճէմեան՝ կը նշէ այն դժուարին ուղին որուն հետեւած է Ոսկան Վարդապետ Երեւանցի իր բերած Առաուտածաչունչի տպագրութեան գործի ձեռնարկման ընթացքին, Հռոմի հաւատոյ տարածման Ս. Սինոդոսի անդամներու կասկածամտութիւնը հաւանական հերետիկոսութիւններու սպրդման մասին չատ ուշադրաւ մասը կը կազմէ սոյն յօդուածաշարքին: Տպագրութեան դեռ հազիւ հարիւրամեայ գոյութիւնը եւ արագ ու սանձարձակ տարածումը բողոքական երկիրներու մէջ, անշուշտ զգուշութեան եւ ոչ – յախուռն քայլերու պիտի առաջնորդէր Հռոմը եւ իր հակայական վարչամեքենան, որուն «զոհ»երէն պիտի ըլլար նաեւ Ոսկան Վարդապետ Երեւանցին եւ իր «առուգելի» Առաուտածաչունչի 5–րդ դարու հայերէն թարգմանութիւնը:

Դիւանական պրպտումներու այս դժուարին եւ ապերախտ գործը միայն Հ. Ս. ձէմճէմեանի նման հմուտ անձ մը կրնար յաջողութեամբ կատարել: Գովելի աշխատանք մը, որ լոյս կը սփռէ հայ տպագրութեան պատմութեան մթին էջերուն վրայ:

Հայր Եփրեմ Տէր – Ղազարեան, իր «Քրիստոս գիտութեան լոյսին տակ» յօդուածաշարքին այս 17–րդ մասին մէջ իրատեսուկ եւ ինքնատիպ մեկնաբանութեամբ մեզի կը փաստէ Քրիստոսի Աստուածայինութիւնը: Հեղինակը կը փորձէ փաստել Քրիստոսի վարդապետութեան եւ Անոր ուսման աստուածայնութիւնը, որպէս մեծագոյն փաստ ընդունելով այն մեծաթիւ նահատակները, որոնք մինչեւ օրս կը շարունակեն վկայել Քրիստոսի վարդապետութեան ճշմարտութեան մասին: Ցանկալի պիտի ըլլար հարցի գիտական կողմի վրայ աւելի ծանրանալ, վերնագիրը աւելի արդարացնելու համար: Հայոց եղեռնի թողած ծանր ազդեցութիւնը զգալի է Հայր Եփրեմ Տէր – Ղազարեանի սոյն երկասիրութեան վրայ:

«Ասորական աղբիւրները ԺԲ. – ԺԴ. դարերի Հայ – Ասորական յարաբերութիւններէն մասին»: Հեղինակ՝ Լ. Տ. Պետրոսեան: Կիլիկիոյ Հայ Իշխանապետութեան եւ Թագաւորութեան երեքհարիւրամեայ ժամանակաշրջանին, իր ոչ – միաճոյլ քնակչութեամբ Հայ Թագաւորութիւնը կը դիմագրաւէր այլ ազգերու հետ համակեցութեան որոշ բարիքները: Այս ժամանակաշրջանին է որ Ասորի մատենագիրները, զգալով իրենց ազգի պոյութեան վերջալոյսին մօտեցումը, կը պարծակցէին Հայ վանքերու մատուռ – կան դասակարգին հետ, ուր չէին պակսեր նաեւ Հայ աւազանիի ներկայացուցիչները: Հեղինակը յաջողութեամբ առաջ կը քաշէ այն տեսակէտը որ Ասորիները կ'ուզէին Հայոց փոխանցել իրենց մաքի այն բոլոր գանձերը, որոնք կրնային կորստեան ենթարկուիլ Ասորի ազգի աստիճանական նուազումով: Այնոյ Հայերէն Թարգմանութիւններով՝ ասորի մատենադրութեան մէկ մասը ստոյգ վերստացած է:

Հայր Մաշտոց Ալամեան ունի խտացերէն լեզուով արժէքաւոր յօդուած մը (երեք մաս)՝ «Ծիսական հաղորդակցութեան հարցը ԺԸ. դարուն եւ Հայ կաթոլիկ պատրիարքութեան կազմութիւնը»: Յօդուածը յանդուգն կերպով կը չօշափէ Հռոմի հետ հաղորդակցութեան հակամէտ եւ անոր ընդդիմադիր խումբի մէջեւ պայքարը, որ իր օրին չահագործուած է Օսմանեան տէրութեան կողմէ:

Որքան տեղեակ ենք, առաջին անգամ ըլլալով նոր արխիւներ կը բացուին այս հարցի կապակցութեամբ: Ներկայ ուսումնասիրութեամբ կը յայտնաբերուին ԺԸ. դարու մէջ – եկեղեցական վիճելի հարցեր՝ Վատիկանի դիւանագիտական միակողմանի մերձեցումները հայ եկեղեցւոյ հետ, հայ կաթողիկէ նուիրապետութեան ստեղծումի մը առընչութեամբ: Մխիթար Աբբահօր դրական միջամտութիւնը, միացած նոյն ժամանակի Գասպարինի տեղապահի թելադրանքներուն եւ ճեզուիթներու հակառակութիւնը ուշագրաւ երեւոյթներ են:

«Յովհաննէս Պատրիարք Կոլոտի ևորայայտ նամակները», հեղինակ՝ Հայր Սահակ ձէմճէմեան: Նամակագրութեան երկու նոր յայտնութիւններ, մէկը՝ Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի 1740 թուի նամակը Փարիզի Արքեպիսկոպոս Կարդինալ Ռնտրէ տը Ֆլէօրիի, իսկ միւսը՝ Հռոմի կարդինալ Պելլուկայի: Նամակները կը չօշափեն տիեզերական (œcuménique) հարցեր Հայաստանեայց եւ Հռոմի եկեղեցիներուն միջեւ, Կոլոտ պատրիարքի յառաջապահութիւնը տիեզերականութեան հարցի մէջ գովելի քայլ մըն է, ուր ան կը չեշտէ թէ տարբերութիւնը Հռոմի հետ միայն ծէսի եւ պաշտամունքի մէջ է:

«Հռոմէական կայսրութեան շրջանի ենթէ լատինագիր տապանագիրեր Քրիստոնեայ Հայերու», հեղինակութեամբ՝ Մարի Լուիզ Շոմոնի, (Ֆրանսերէն): Վերյիշեալ երեք Հայերու տապանագրերու ուսումնասիրութիւնը վկայութիւն մըն է հայ պանդխտութեան ցաւալի երեւոյթին, չորրորդ դարուն եւ որ մինչեւ օրս կը չարունակուի դանազան պատճառներով:

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

Լոս – Անճելըս

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՆՏԱԿԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ

Հիւսիսային Իրլանտա վրդոված է նոր ցոյցերով, որոնք կ'ուզեն նշել քսանամեակ մը. 1969, Օգոստոս 24–ին, 2500 հոգինոց բազմութիւն մը կը քալէր դէպի հարաւ, հասնելու համար Տընկանոն քաղաքը: Անոնք կը պահանջէին որ բողոքականներու կողմէ պարտադրըւած ընտրական խտրականութիւնը ջնջըւէր: Այդ օրերուն աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Զեխոսլովաքիոյ վրայ որ չորս օր առաջ ենթարկուած էր Վարշաւայի Ուխտի հրասայլերուն ներխուժումին: Սակայն, ցոյցի եղած փոքր բազմութիւնը տակնուվրայ պիտի ընէր Իրլանտայի արդի պատմութիւնը: Առաջին անգամն էր որ բողոքականներու եւ կաթողիկէներու համար հաւասարութիւն կը պահանջուէր: Այդ չրջանին պարզ է երկրին իրավիճակը. 1921–ին երկու տարուան սաստիկ պատերազմէ մը ետք, երկիրը երկու մասի բաժնուած է. հարաւը, ուր կաթողիկէները մեծամասնութիւն են, եւ հիւսիսը՝ Ըլսթէրի գաւառը ուր չատ դործօն ներկայութիւն մը չունին բողոքականները: Այս չրջանն ալ իր կարգին խռովութիւններու թատերաբեմ է: Լուսայլախքները կը պնդեն թէ չրջանը բողոքականներու հայրենիք է եւ այն կաթողիկէները որոնք չեն համաձայնիր այս սկզբունքին, ազատ են նորահաստատ սահմանը անցնելու, երթալ ապրելու համար հարաւինեներուն հետ: Ու անդլիական եւ սկովտական զօրաբաժինները որոնք կղզիին հիւսիս – արեւելեան չրջանին մէջ կը դանուէին, ամէն բան ըրին, մղելու կաթողիկէ փոքրամասնութիւնը որ ընտրէ կամաւոր ազատը:

1921 – 1972, կէս դար Հիւսիսային Իրլանտայի բոլոր վարչապետները բողոքականներ եղան. մեծ մասով բողոքականներէ կը բաղկանար նաեւ նոր հիմնուած քաղաքագործքը:

Բողոքականները կամայական փոխխութիւններ կատարեցին ընտրական օրէնքին մէջ. իրաւունք տրուեցաւ որ ընկերութեան մը տէրն ու կինը երկու անգամ քուէարկեն: Իսկ ընտրողի քարտ չունեցան բոլոր անոնք որոնք կը չարունակէին իրենց ծնողքին հետ ապրիլ, զրծաւորները, որոնք չարաթով կամ ամիսով հաստատուած կ'ըլլային հանրակացաններու մէջ: Անհաւասարութիւնը ծայրագոյն աստիճանին հասաւ Տէրլի քաղաքին մէջ ուր կաթողիկէներու 60%նոց մեծամասնութիւն մը կը դեկավարուէր նոյն համեմատութեամբ բողոքականներէ բաղկացած թաղապետութեան մը կողմէ: Տարբերութիւնները չեշտուած էին գործի մարզին մէջ եւս, ուր գործազուրկներու մեծ մասը կաթողիկէները էին: Ու բրիտանական բոլոր կառավարութիւնները, պահպանողական կամ աշխատաւորական, միշտ աչք փակեցին երկրին ժողովրդավարութիւնը հարուածող այս կացութեան: Տապլին, տպնապալին ամէնէն սուր չրջաններուն իսկ չմիջամտեց. նոյնիսկ երբ ԻՐԱ պատերազմ հռչակած էր: կաթողիկէները իրենց դէմ զաւեճանութիւն կը նկատէին այս կացութիւնը:

1969–ին բաւական ազմուկ կը բարձրացնեն ուսանողուհիի մը գլխաւորած ցոյցերը: Անոնց ականատես վկաները կը պատմեն թէ ընդվզեցնող բաներ տեսած են կաթողիկէներու կեթթոյին մէջ. պատնէշներ, ինքնապաշտպանութի խումբեր, որոնք կ'ուզեն զօրացնել ԻՐԱ–ն:

Նոյն տարին, Օգս. 12–ին 15 հազար բողոքականներ Տէրլիի մէջ կը տօնեն Անգլիոյ կաթողիկէ ժաք Բ. թագաւորին պաշարումին դէմ քաղաքին ապստամբութեան 280–րդ տարեդարձը: Մանրուք զրամներ կը նետեն կաթողիկէներուն, որոնք կը բողոքեն զրկանքներու դէմ: կը թքնեն, կը նախատեն, կը հարուածեն: Վերջապէս ոստիկանները կը հանեն, կը մտնեն կաթողիկէներու «բերդ»ը, ուր 50 ժամուան կատաղեալ պատերազմ մը տեղի կ'ունենայ. ռումբերու վերածուած հազարաւոր կաթի չիշեր կը տեղան ապահովութեան ուժերուն վրայ:

Տեղական իշխանութիւնները տպնապի կը մատնուին: Բախումները կը փոխադրուին այլ քաղաքներ եւս:

Օգս. 14–ին Անգլիոյ նախարարապետուհին նախարարը պատմական վճիռ մը կ'արձակէն. նոյն օրը ժամը 17–ին 400 զինուորներ կը մտնեն Տէրլի, ուր զիրենք կ'ողջունեն կաթողիկէները: Նոյն կէս գիչերին, բողոքականներ յարձակում կը գործեն կէթթոյներուն վրայ. ինը հոգի կը մեռնի, հազարաւորներ կը վիրաւորուին: 1820 ընտանիք փողոցը կը մնան, իսկ 500 տուներ, բոցերու մէջ: Յաջորդ օրը բրիտանական ուժեր Պելֆաստ կը մտնեն ուր կ'ընդունուին պայքարելէ ուժասպառ եղած ու սարսափած կաթողիկէ բնակչութեան կողմէ: Առնք առաջին քայլերը կ'ըլլան քաղաքական կնճռոտ մը որ 20 տարուան ընթացքին 2760 զոհ պիտի խլէ:

Հիւսիսային Իրլանտայի կաթողիկէ փոքրամասնութիւնը, Անգլիոյ դինեալ միջամտութիւնը հարցին վերջ տալու միջոց մը կը նկատէ: Սակայն կը սխալին: Լուսայլախքներու մեծ ճնշումը բրիտանական կառավարութեան վրայ պիտի պարտադրէ որ նուազ յանդուգն ըլլան որոշումները: Չրջանի ապահովութեան հսկելու պարտականութիւնը կը յանձնուի Ըլսթէրի պաշտպանական ըժկատին որ 98% բողոքականներէ կը բաղկանայ:

*1970–ի գարնան Հիւսիսային Իրլանտա աւանդական պատկերը կը պարզէ. միլիոն մը լուսայլախքներ կը չարունակեն բողոքական խորհրդարան պահանջել ու կը բողոքեն իշխանութեան բաժանումին դէմ, մինչեւ որ չրջանը կրկին ուղղակի կ'ենթարկուի Լոնտոնի: 500 հազար ազգայնականներ, խաղաղասէր կամ բերրա ուժի կողմնակից, կը ձգտին իրենց ուժի կողմնակից, կը ձգտին իրենց ուժի կողմնակից, կը ձգտին իրենց

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀԿ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Ձամբան մինչեւ Պինկէօլ՝ չարունակու-թիւնն էր էլազըղի բերրի դաշտին: Մեր աչքին ձգեցինք Բալու քաղաքը, որ մայր ուղիէն քանի մը քիլօմեթր հեռու ըլլա-լուն մէջէն չկրցանք անցնիլ: Կէսօրը չա-տոնց անցած էր երբ հասանք Պինկէօլ, որ նոր չէնքերով տակաւ մեծցող զաւա-ռական քաղաքի մը տպաւորութիւնը ձը-ղեց մեր վրայ: Պահ մը իջեւանեցանք տեղւոյն համանուն նորաշէն պանդոկը՝ կէսօրուան կերակուրը առնելու համար:

Հին տուն Պինկէօլ կամ Բինկէօլ անուա-նով ծանօթ էր մերձակայ հայկական Պար կոչուած լեռնաշղթային դադաթներէն մէկը, որ հռչակուած էր ամենամաքուր օդով, ջինջ երկինքով եւ անկէ ամէն կողմ պարզուած հոյակապ տեսարաններով, ինչպէս կը վկայէ Սրուանձտեանց (Գրոց ու Բրոց, էջ՝ 81 – 82): Նոյն լեռը հա-յերէն լեզուով կը կոչուէր Բիւրական: Իսկ այժմու Պինկէօլ գիւղաքաղաքին հին ա-նունն էր Ճապաղջուր, որ նոյնութեամբ մնացած է այս քաղաքին մէջէն կամ քո-վէն անցնող գետին վրայ, ինչ որ կարդա-ցինք անոր կամուրջին վրայ:

Պինկէօլէն կը սկսի ամայի եւ քարքա-րուտ շրջան մը մինչեւ Մշոյ ընդարձակ եւ բերրի դաշտը, որուն մէջէն կը հոսի Արեւելեան Եփրատը, այսօրուան Մուրատ Սուն: Մուշ քաղաքէն մօտաւորապէս 20–25 քիլօմեթր հիւսիս արեւմուտք կը գըտ-նուի Ս. Լուսաւորչի հիմնած Հայ Եկեղե-ցիի առաջին եւ ամէնէն նշանաւոր Վան-քը, որ ժողովրդային շրջանակներուն մէջ ծանօթ էր «Մշու Սուլթան Ս. Կա-րապետ»: Կառուցուած էր լերան մը լանջքին: Լսած էինք թէ այս վանքը դանձ փնտռողներու կողմէ հիմնայատակ կոր-ծանուած էր. բայց հակառակ այս իրո-ղութեան կ'արժէր ուխտի երթալ Հա-յաստանեայց Եկեղեցիի առաջին այս վանքին աւերակներուն: Սակայն վանքը հեռու էր մայր ուղիէն, եւ միւնիպիւսի մը ընթանալիք ճամբայ չունէր, հետե-ւաբար ցաւով հարկադրուեցանք հրա-ժարիլ այնքան ցանկալի այս ուխտագնա-ցութենէն: Մանաւանդ որ օրն ալ երեկո-յանալու վրայ էր: Ս. Կարապետին մօ-տիկը, հարաւ–արեւելք կար հնօրեայ Ար-տիշատ քաղաքը, որ հին աւեն եղած է հեթանոսական կարեւոր կեդրոն մը: Շրջանին հեթանոսութիւնը եւ քրիստոնէութիւնը ընդունելէն յետոյ քաղաքը ղարձած էր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ իր սերունդին սեպհական կալուածը, եւ ամենայն հա-ւանականութեամբ ամառը այստեղ կ'ան-ցընէին Լուսաւորիչեան Հայրապետները, ինչ որ ոմանց կարծել տուած է, որ մեր հնագոյն Հայրապետանոցը Աշտիշատը ե-ղած է: Մեր եկեղեցիին համար նշանա-ւոր է այս քաղաքը մանաւանդ անոր հա-մար, որ այստեղ թաղուած է Լուսաւորչի վերջին շառաւիղը եղող հանրահռչակ Ս. Սահակ Պարթեւ Հայրապետը, մեր Աստ-ուածաշունչին անմոռանալի թարգմանիչը եւ Ս. Մեսրոպին հետ միասին մեր գրա-ւոր մշակոյթի ոսկեդարը վերատղներու Առաջնորդը: Իմացած ենք, որ այսօր ոչ Ս. Սահակի գերեզմանին եւ ոչ ալ Աշտի-շատ քաղաքին հետքը յայտնի է ... որով պատմական այս քաղաքին վայրն ալ մեր ճախին ձգելով յառաջացանք դէպի Մուշ, որ մայր ուղիէն մէկ – երկու քիլօ-մեթր ներսօք է: Մտանք քաղաքը եւ ինք-նաշարժով շրջան մը ըրինք անոր մէջ: Այս ալ նոր չէնքերով վերաշինուող եւ մեծցող նոր քաղաք մը կ'երեւի: Հին չէնքեր մեր աչքին չզարկին: Կրնայ ըլ-լալ, որ հին քաղաքը մօտակայ ուրիշ տեղ էր: Ներկայ քաղաքը շինուած է դաշտը եզերող հարաւային լեռնաշարքին տու-րուտը: Սասունը Մուշի կռնակն է, լեռ-նաշղթային միւս կողմը:

Պէտք էր յիշատակէինք որ մեր հայե-րէն դիրերու հնարիչը Ս. Մեսրոպն ալ ծնած է Տարօն գաւառի Հացիկ գիւղը: Իսկ թարգմանիչ վարդապետներէն ո-մանք ալ, օրինակ Մովսէս Խորենացին, Դաւիթ Անյաղթը եւ ուրիշներ թաղուած են Մշոյ շրջանի Առաքելոց վանքը: Ու-րեմն պատմական այս գաւառին ոչ մէկ սրբավայրը այցելելու կարելիութիւնը ունեցանք: Մէջէն անցանք միայն եւ յիշեցինք:

Գէթ հնչեցինք Տարօնի մաքուր օդը: Դիտեցինք Մշոյ դաշտին երկու կողմերու բարձրաբերձ պատմական լեռները եւ ըն-թացանք նոյն դաշտի լայնարձակ կա-նանչին մէջէն: Մեր այս ճամբորդութեան իրրեւ վերջակէտ մեր ճախին չարունակ նշմարեցինք Նէմրութ կամ Նեբրոթ եր-բեմնի հրաբխային լեռը: Անոր գագա-թին վրայ գոյացած է անոյշ ջուրի պա-ղուկ լճակ մը: Ասոր մօտիկը կայ նաեւ կ'ըսուի տաք ջուր բխող լճակ մը: Ասոնք ժողովրդային շրջանակներու մէջ ծանօթ են «ճէհննէմ եւ ճեհեննեմ կէօլլէրի» ա-նունով: Ըստ ծրագրի պէտք էր բարձ – բանայինք այս լեռը տեսնելու համար «գրախտը եւ դժոխքը» սակայն ժամա – նակի յառաջացած ըլլալը արգելք եղաւ մեր այս ծրագրին իրագործման:

Տարօնի մեր ճամբորդութիւնը վերջա-ցաւ հասնելով Դատուան քաղաքը, որ Վանայ ծովուն հարաւ – արեւմտեան ան-կիւնը կարեւոր նաւահանգիստ մըն է:

Դատուանը անցնելէն յետոյ՝ ճամբան կարճ ատեն մը եւս Վանայ ծովուն եզեր-քէն ընթանալէ յետոյ կը հեռանայ անկէ եւ կը մտնէ լիճը շրջապատող զեղածիծաղ լեռներու հովիտները եւ ձորերը: Կը վե-րադառնայ անոր եզերքը միշտ այն կէ-տին, ուր նախ կ'երեւի Առաքը վզին, որ շատ հեռու չէ ծովեզերքէն եւ ուրկէ հե-ռուն՝ Աղթամար կղզին:

Ծրագրած էինք նոյն օր այցելել Աղթա-մար: Սակայն կղզի այցելութենէն ժա-մանակը կանուխ կ'առնէ եղեր ժամը 17–ին: Հակառակ ասոր մարդիկ ապատեր են մեզի մէկուկէս ժամէ ատեն, եւ տեսնելով որ դեռ կ'ուշանանք ստիպուած հեռացեր են: Մենք հաղիւ ժամը 20–ի տուներ անցանք Աղթամարի նաւակայքէն ու ակնատես եղանք լճին վրայ կատարուող աքսիչելի մայրամուտին, որ վէտվէտուն ոսկի ճամ-բայ մը ձգեր էր Վանայ ծովուն վրայ, որ հակառակ արեւամար լինելուն՝ յիշեցուց մեզի «երկինքը եւ ծով ծիրանի»ի արե-ւադարձը: Ժամը գիշերուան 21–ի տուեն-ներն էր, որ հասանք Վան, եւ իջեւանե-ցանք Աղթամար նորաշէն պանդոկը:

Ծունիս 14–ի առաւօտուն նախ այցելե-ցինք Վանայ պատմական բերդը. այս անգամ քաւականացանք ինքնաշարժով շրջապտոյտ մը կատարելու եւ վարչն դի-տելու անոր երեք կարգ պարիսպները: Սակայն Վանէն հեռանալէ առաջ կ'ուզենք մէջբերել Սիմոն Գաթամարճեանի 1911–ին Պոլսոյ մէջ տպուած «Գամեր» անուն դիւրքէն, ինչ – ինչ մանր ծանօթութիւն-ներ, այդ ժամանակին համար, նախ ծո-վուն եւ ապա Վան քաղաքի մասին:

«Թէեւ Արեւելեան Անատոլու չատ հա-րուստ է գետերով, բայց Վանայ ծովը գերազանց երեւոյթ մըն է: Ծովուն ջուրը շատ աղի է, հակառակ ասոր առատ է տառեխ ձուկը: Մօտաւորապէս 40 գետ եւ վտակ իր մէջ կ'ընդունի շրջակայ լեռ-ներէն»:

Իսկ Վան քաղաքի մասին կ'ըսուի այդ դրքին մէջ. — «Վան – Տոսպ – սքանչելի դիրքով եւ զուարճալի տեսարաններով, մաքուր օդով եւ առատ ջուրով քաղաք մըն է, երկու մասի բաժնուած՝ Հին Քա-ղաքը եւ Այգեստան: Առաջինը պարսպա-պատ է. ասոր մէջ են շուկան եւ հնաշէն եօթը եկեղեցիներ եւ Ցխուսեան եւ Շու-շանեան երկսեռ վարժարաններ: Վանեցի կիներ նշանաւոր են իրենց ձեռագործ – ներով: Իսկ Այգեստան բաժնի մէջ կային հինգ եկեղեցիներ եւ անոնց կից ծխային վարժարաններ: Այս քաղաքամասը հինգ մղոն երկայնութեամբ եւ չորս մղոն լայնութեամբ կը տարածուի դէպի Վա-րագայ լեռը: Այգեստանն ալ նշանաւոր է իր մաքուր եւ առողջարար օդովն ու ջրով, պտղատու եւ բազմաթիւ այլ տե-սակ ծառերով եւ խաղողի այգիներով, ո-րոնցմէ կ'առնէ իր անունը: Փողոցները ծառազարդ են բարտիներով եւ ուռենիով, որոնց արմատները լղող մշտահոս առուներ կ'անցնին խոխոջելով»: Ասոնք այլեւս հին պատմութիւն են:

(Շար. 7)

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԸ

«Երեկոյեան Երեւան» թերթը հարցա-զրոյց մը հրատարակած է Արցախի վե-րաբերեալ թեմի առաջնորդ Պարգեւ Ե-պիսկ. Մարտիրոսեանի հետ:

Հ. – Ի՞նչ հանգամանքներու բերումով կարելի դարձաւ եւ ի՞նչ գործօններ դեր խաղացին թեմի վերաբացումին մէջ:

Պ. – Արցախի թեմը գոյատեւած է մին-չեւ 1930: Ստալինի բռնատիրական եւ անմարդկային քաղաքականութեան տա-րիներուն Խորհ. Միութեան մէջ փակուե-ցան կամ քարուքանդ եղան հազարաւոր եկեղեցիներ. սպաննուեցան կամ աքսո-րուեցան հազարաւոր կրօնաւորներ, որոնց կարգին նաեւ Արցախի վերջին առաջնորդ վրթանէս եպիսկ.ը (1931): Ան նամակ մը ղրկած է Խորէն կաթողիկոսին նկա-ղագրելով տիրող դժուարին կացութիւ-նը, երբ օրէ օր կը նուազէր կրօնաւոր-ներու թիւը: Այսուհանդերձ նոյնիսկ այն ժամանակ Արցախի մէջ կային 276 կրօնա-տուներ, որոնք կը պաշտօնավարէին 112 եկեղեցիներու եւ 18 վանքերու մէջ: Թէ-պին առաջնորդին աքսորէն ետք այդ վան-քերն ու եկեղեցիները աստիճանաբար փակուեցան ու գործելէ դադրե-ցան. վաթսուն տարիէ ի վեր Արցախի մէջ ոչ մէկ եկեղեցի կը գործէ: Այսօր, նորին վերակառուցման ու ժողովրդա-վարութեան կարելիութիւն ստեղծուեցաւ Արցախի մէջ եկեղեցիներ եւ վանքեր վե-րաբանալու: Անշուշտ մեծ դժուարութիւն-ներ եւ խոչընդոտներ կան այս հարցե-րուն լուծման գործին մէջ, քանի որ Արցախ կը գտնուի Ադրբեջանի կազմին մէջ: Արցախի հայ ազգաբնակչութեան պէտք է վերադարձուին անկէ խլուած մշակոյ-թը, պատմութիւնը, կրօնական կեանքը: Ներկայիս ստեղծուած արհեստական դժուարութիւնները չեն անհետանար, քա-նի որ Արցախ չէ միացած իր մայր հայ-րենիքին:

Հ. – Իր բազմադարեան պատմութեան ընթացքին Արցախ եղած է Հայաստանի կարեւորագոյն մշակութային կեդրոններէն մէկը. հետաքրքրական կ'ըլլայ գիտ-նալ թէ ապագային երկրամասին մշակու-թային կեանքը վերականգնելու ի՞նչ կա-րելիութիւններ կան:

Պ. – Այսօրուան կացութեամբ մեզի յանձնուած են Ամարասի վանքը, Հադ-րութի եւ Մարտակերտ շրջանային կեդ-րոններու եկեղեցիները. քննարկումի մէջ է Ստեփանակերտի կից Խնածախ գիւղի եկեղեցիին վերաբացման հարցը: Մենք յոյսով ենք որ յետագային եւս մեզի կը վերադարձուին այլ եկեղեցիներ եւ ա-ռաքելական եկեղեցի կը դառնայ Ս. Յա-կոբոսի գնահատութեամբ «Հայ ճարտա-րապետութեան մարգարիտը»՝ Գանձասա-րը, որ մինչեւ եղած է կաթողիկոսանիստ եւ առաջնորդանիստ աթոռ եւ որուն տա-րածքին վրայ կը գտնուին մինչեւ այսօր Գանձասարի կաթողիկոսներուն շիրիմնե-րը: Որպէս հոգեւոր սպասաւորներ, մեր գործունէութեան հիմնական առանցքը պէտք է ըլլայ Արցախի Հայութիւնը մըշ-տական կապի մէջ պահել մեր հոգեւոր կեանքին հետ:

Ցետագային մտադիր ենք կիրակնօր-եայ դպրոցներ բանալու, որպէսզի մեր հայրենակիցները կարելիութիւն ունենան մօտէն ծանօթանալու եւ ուսումնասիրելու մեր դրաբար լեզուն, շարականները, կը-րօնական երգերը, որպէսզի անմիջական կերպով հաղորդակցուին հայկ. ոգիին հետ: Մենք պէտք է ամենասերտ կապեր հաստատենք մարզին մշակութային, կըր-թական մարմիններուն, «Ամարաս» բա-րեգործական ընկերութեան հետ, որպէս-զի կարենանք միասնաբար աւելի համա-պարփակ կերպով տարածել ու պահպանել հայկ. մշակոյթն ու արուեստը, ինչպէս նաեւ վերականգնել պատմական յուշար-ձանները:

Հ. – Ինչպիսի՞ ձախագծերու հեռանկար-ներ ունիք դուք, եւ ի՞նչպէս ժողո-վուրդը կ'արձագանգէ ձեր ձեռնարկ-ներուն:

Պ. – Ներկայիս վերոյիշեալ եկեղեցի-ներուն մէջ արդէն սկսած են նորոգումի աշխատանքները: Աշխատանքի ծաւալը շատ մեծ է, սակայն Մայր Աթոռ Ս. Էջ-միածնի եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին անմիջական հոգատարութիւնը ինչպէս նաեւ տեղացի ժողովուրդին կամքն ու եռանդը լաւատեսութիւն կը ներշնչեն: Վեհափառ Հայրապետին կարդադրու-թեամբ Հայաստանի լաւագոյն ճարտա-րապետներէն կազմուած է յատուկ յանձ-նախումբ մը որ արդէն սկսած է նախա-գծումի աշխատանքին եւ պայմանագրեր կնքած է տեղական շինարարական կազ-մակերպութիւններու հետ: Ճարտարա-պետներու եւ կրօնաւորներու հետ այցե-լած ենք Արցախ, նախապատրաստու-թիւն կատարելու, հանդիպած ենք ժո-ղովուրդի, իշխանութիւններու, մշակոյ-թի ու արուեստի ներկայացուցիչնե-րու: Ամէն տեղ ջերմ ընդունելութիւն գտանք. վստահ ենք որ շուտով կը հնչեն հայ եկեղեցիի զանգերը, Արցախ աշխար-հին մէջ:

ԳԱՂԱՓԱՐԸ ԳԱՂԱՓԱՐ

ՊՈՒԼՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ մահացած է զրադէտ, մանկավարժ եւ երաժիշտ Վա-րուժան Գէորգեան, զաւակը՝ ողբացեալ վաստակաւոր հրապարակագիրը Վարդան Գէորգեանի: Ան աշխատակցած է «Ար-մենիա» թերթին. եղած է ծանօթ երա-ժիշտ որ Արժանթինի պետական նուա-զածուներէն կազմուած նուագախումբով հայկ. դեղչկական երգը հրամցուցած է հանրութեան: Ներառած է «Անոյշ» օ-փերան, որ մեծ յաջողութիւն գտած է:

***

ԳՈՐՏՈՊԱՑԻ մէջ մահացած է Հ.Յ.Դ. «Անդրանիկ» կոմիտէի անդամներէն Թոր-գոմ Թորգոմեան: Ծնած է 1909–ին, գաղ-թած է Երեւան, ապա անցած Պոլիս: 30-ական թուականներուն կը հաստատուի Պուէնոս Այրէս, ապա կ'անցնի Գորտոպա:

***

ՀԱՐԱԻԱՑԻՆ ՔԱԼԻՖՈՐՆԻԱՑԻ մէջ Օ-գոստոս 3 – 5–ին տեղի ունեցած է Ամե-րիկահայ ճարտարապետներու եւ պլան-նականներու Ընկերակցութեան կազմա-կերպած հայ ճարտարապետներու, պլան-նականներու եւ արդիւնաբերութեան աշ-խատողներու համաշխարհային Ա. գի-տաժողովը. մասնակցած են Հայաստա-նէն, Ֆրանսայէն, Անգլիայէն, Աւստրա-լիայէն եւ Միացեալ Նահանգներէն զա-նազան անուններ:

***

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ս. Լուսաւորիչ վարժարա-նին տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 25–ին: 100 աշակերտներու սը-րահ մուտքին յաղորդած է տնօրէնուհի Ս. Սողոմոնեանի բացման խօսքը. ան անդրադառնալով Սփիւռքի մէջ հայկ. դպրոց պահելու դործին, զայն նախա-պայման նկատած է ապագայի կերտու-մին: Աշակերտները ներկայացուցած են դասական երաժշտութեամբ, երգով, ար-տասանութիւններով ու պարերով հիւս-ուած յայտադիր մը: Վկայականները բաշխած է թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան: Դպրոցը տուած է վեց շրջանա-ւարտներ:

***

ՊՈՒԼՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» չէնքին «Տաղլեան» զրադարանին մէջ «Արմենիա» թերթի նախաձեռնութեամբ Հայաստան ճամբորդած լրագրող Խուան Պեռոյեան դասախօսութիւն մը տուած է Յուլիս 26–ին: Ան որպէս Սփիւռքահայ մը որ ա-ռաջին անգամ ոտք կը կոխէ հայրենի հո-ղին վրայ, տուած է իր տպաւորութիւն-ները: Սրահը լեցուցած ներկաներու բազ-մութեան դինքը ներկայացուցած է «Ար-մենիա» թերթի տնօրէն Յ. Երկանեան: Դասախօսութեան ընկերացած են նաեւ լրագրողին լուսապատկերները: Խ. Պե-տոյեանի հայաստանեան տպաւորութիւն-ները յօդուածաշարքի մը ձեւով սպասե-լիս ենք լոյս տեսած են թերթին էջերուն մէջ:

(Շար. Ա. էջէն)

ռաջ, հինգ հազար հոգիները որոնք եւ-կած էին աշխատելու քարիւղային այս շրջանը, կէսը արդէն ձգած գացած է: Մնացեալն ալ կ'ուզէ մեկնիլ, կը գրէ «Պրաւդա», որովհետեւ «ծայրայեղու-թիան սպառնալիքը կը մնայ»:

Պարզ է որ ոչինչ կարգադրուած է, ոչ ալ կարգադրուելու մօտ է: Քսո երեւոյ-թին, Մոսկուա խոստացաւ որ ժամանակը իրեն համար կ'աշխատի եւ լաւ է ձգել որ կացութիւնը փոխ: Տեղ մը սակայն, սը-խալ հաշիւ մը կայ: Զգձգելով, ձգձգելով եւ խոստելով թէ մեկ հարց լուծելը (օրի-նակ ամէնէն տրամաբանականը՝ Ղարաբաղ) կրնայ այլ հարցերու դուռ բանալ, ու-րեմն, լաւ է բան մը չընել, հոս – հոն յանձնախոստմբեր նշանակել ժամանակ շահելու համար, ոչինչ կարգադրուեցաւ, ընդհակառակն, վարակոմբ տարածուե-ցաւ: Զորեքշաբթի առաւօտ, Հելէն Քա-ռէր – տ'Անքոս, որ մասնագէտ է խորհրդային աշխարհին, ընդունելով հան-դերձ թէ Խորհրդային Միութիւնը կա-րելի չէ այլեւս պահել իր ներկայ կա-ռոյցով, դիւրին լուծումներ ալ չի տես-ներ: Կ'ըսէ թէ Մոսկուա կրնայ «հրաժա-րիլ» պալթեան Պետութիւններէն, որոնք ճարտարարուեստականացած են եւ փոքր բնակչութիւններ ունին, բայց չի կրնար հրաժարիլ օրինակ՝ Ուկրանիայէն: Եւ յետոյ, եթէ ասոնց անկախութիւն չնոր-հուի այն պատճառաբանութեամբ, որ անկախ էին 1945-էն առաջ, վաղը՝ Վր-րաստան, Ադրբէջան, Հայաստան կրնան նոյնը ըսել, քանի անկախ եղած են 18-էն 20: Բայց եւ այնպէս ձեւ մը պէտք է գըտ-նել, ինչպէս առաջարկուեցաւ արդէն (Սախարով) համադաշնակցութիւն մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՊԻՑՐՈՒԻի մէջ, թնդանօթաձգութիւն-ները վերսկսած են, մինչ յանուն չինե-րու, Նապիհ Պերի (Սուրիացիներու զի-նակից) կը սպառնայ Ֆրանսայի՝ «որեւէ նաւ որ փորձէ մօտենալ լիբանանեան ա-փերուն, պիտի ռմբակոծուի»: Սպառնա-լիքներ ալ կան միշտ պատանդներու դէմ: Ալեւմտեան եւ արեւելեան Պէյրութի «տահմանագիծին» վրայ ալ կռիւներ պա-տահած են եւ մեռեալ ու վիրաւոր կայ: Ֆրանսական տորմիղէն ուժ նաւեր Պէյ-րութի բացն են, միշտ «օդնութեան եւ վրկութեան» նպատակներով:

ՔՈԼՈՄՊԻՈՑ մէջ, անհնայ կը շարու-նակուի հալածանքը թմրեցուցիչի հետ գործ ունեցողներուն դէմ, իրրեւ հետե-ւանք ծերակուտականին սպանութեան: Ծանօթ է որ ծերակուտական Լուիս Գար-լոս կալան տիեզիմ թշնամին էր թմրե-ցուցիչի մեծ վաճառականներուն: Կա-ռավարութիւնը անկէ ի վեր (անցեալ Ոկտբեր) 11 հազար ձերբակալութիւն կա-տարած է, 64 օդանաւ, 14 թռան, 58 կա-ւած եւ 22 տուն զրաւուած են, բայց եւ այնպէս «մեծ»երէն ոչ մէկը ձերբակա-ւած է: Ցաջողած են խոյս տալ: Կը կար-ծուի որ Պրազիլ կամ Փանամա անցած են:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՑԻՆ ներգաղթողներու դէմ տահմանը փակելու որոշումը մեծ յուսա-խաբութիւն պատճառած է թուրք գաղ-թականներու. արդէն աւելի քան 300 հա-զար հոգինոց բազմութեան մը մեծ մասը ոչ բնակարան, ոչ գործ ունի. կ'ապրի վրանները տակ, իսկ տահմանագծին Պուլկարիոյ կողմը անձնական ինքնա-շարժերու, հանրակառքերու երկար շար-քեր մուտքի արտօնութեան կը սպասեն, կարենալ թուրքիա մուտք գործելու հա-մար: Թուրք կառավարութեան որոշումը գայթի պատճառած է նաեւ ընդդիմու-թեան ճակատին, որոնք խստիւ կը քըն-նադատեն վարչապետը, յիշեցնելով գաղթի առաջին օրերու իր արտայայտու-թիւնները, որոնցմով քանիցս յայտարա-րած էր թէ ոչ մէկ բանէ վախ ունին ու պուլկարական իշխանութիւնները չեն կրնար դիրենք յետադարձել քանի մը հարիւր հազար թուրք արտաքսելով. ընդ-դիմադիր ճակատն ու մամուլը հարցին մէջ յաղթանակած կը նկատեն Պուլկա-րիոյ վարչապետը: Նոյնիսկ Էօզալ դէմ հարցապնդումի առաջարկ մը ներկայաց-ած է Ազգային Ժողովին:

«ԻՄԱՆԻԹԷ», Օգոստոս 23-ի իր թի-ւին մէջ (յիանամեակ դերմանեախորհրդ – դային ոչ – յարձակողական դաշինքի) կը ջանայ արդարացնել այդ դաշինքը, անոր կնքումին պատասխանատուութիւնը ձգե-լով Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ վրայ,

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ա.յրի Տիկին Մարկարիթ Սուրէնեան, Տէր եւ Տիկին Քլօտ Դաւիթեան եւ զա-ւակները, Տէր եւ Տիկին Թերար Սուրէն-եան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Օգոստոս 27, ժամը 11-ին, Փա-րիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղե-ցին երենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՍԻՐԱՔ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆի
(Դերասան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վար-չութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ձա-նիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ձանիկեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի եւ զաւակնե-րուն ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր, մեծ – մօր, դոքանչին եւ աղգականին՝ Հայկուհի Ձանիկեանի մահուան առիթով:

ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վար-չութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ձա-նիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ձանիկեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի եւ զաւակնե-րուն ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր, մեծ – մօր, դոքանչին եւ աղգականին՝ Հայկուհի Ձանիկեանի մահուան առիթով:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Յ. Աւետեան իր սիրելի զաւկին՝ Մասիս Աւետեանի մահ-ւան առիթիւ 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒՀԻՐԵՆ

Համբարձումեան իր այցելութեան առիթիւ, Պր. Խորէն Տատոյեան (Միացեալ – Նա-հանգներէն) 100 տոլար:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՑՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԹԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՈՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասանդրութիւնները տեղի կ'ունե-նան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթե-ւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձա-նագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչէ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, չնորհակալու-թեամբ առացած է հետեւեալ նուիրա-տուութիւնները. – Պր. Շահան Մակար-եան Լիլլանին գործունէութիւնը քաջալե-րելու համար 500 Ֆր., Տիկին Հերմինէ Ա.եմեան 200 Ֆր. (ծախքերու մասնակ – ցութիւն Հայաստանէն եկած մանուկնե-րուն):

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԷԶՈՒԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փա-փազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօ-րէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ու-սուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու հա-մար դիմել նօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEIN-TURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, direc-trice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE ..... 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. .... 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP ..... 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT .... 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE .... 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP ..... 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB ..... 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU ..... 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR .... 20 tableaux
6,rue du Père Komitas - 92370 Chaville
..... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՇՓՈԹ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՐԳ ՄԸ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ ՊԷՏՔ ՉԷ ՑՈՅՑ ՏՐՈՒԻՆ ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐՈՒԻ

«Ճումհուրիյէթ»ի թղթակից Պէրթ Կիւնշըքան Վանէն կը հաղորդէ, թէ Թընդաղ Թիթիզի Մշակոյթի նախարարու-թեան շրջանին տրուած որոշում մը, որու համաձայն Վանը «փորձի» դօսի ընտրը-ւած էր պատմական յուշարձաններու պահպանումը նահանգային յատուկ վար-չութիւններու յանձնելու գործին մէջ, բազմաթիւ հարցեր առեղծած է Վանի մէջ: Կարգ մը վարչայիններ, օգտուելով այս լիազօրութիւններէն, ակսած են ո-ւրնձգութիւններ ընել, հին բերդը վերգ-նել, նոր բերդ կառուցանել, եւայլն:

Նահանգային վարչութիւնը Վանի Աղ-թամար կղզիին մէջ վառուցած էր երեք չէնքեր որպէս պահակատուն, վաճառքի խանութ եւ ճաշարան: Այս երեք չէնքերը պրօսաշրջիկներուն բուն բողոքներուն առարկայ դարձան եւ ի վերջոյ որոշուե-ցաւ զանոնք վերցնել: Պոլսոյ Համալը – սարանէն փրոֆէսէօր Թանէր Թարհան, որ կը հսկէ Վանի բերդին վերանորոգման գործին վրայ, յայտնեց թէ նահանգա-յին վարչութիւնները միջամտութիւններ կ'ընեն եւ կը վարծեն որ ներկայիս ամ-բողջ իրաւասութիւնը իրենց կը պատ-կանի:

Անցեալ տարի, Թընդաղ Թիթիզի նախա-րարութեան շրջանին, որոշուած էր որ նահանգային վարչութիւններու խնամ-քին յանձնուին այն պատմական ու գրօ-սաշրջկական յուշարձանները, որոնք բնա-շրջնջման վտանգի հետ դէմ յանդիման կը գտնուին: Վանը այս ուղղութեամբ «փոր-ձի» դօսի հանչակուած էր եւ Վանի նա-հանգային վարչութեան յանձնուած էին Աղթամարի կղզին, Վանի Բերդը, Հոշա-փի Բերդը, Եէմի Գիլիսէն (Վարագայ Վանքը), Ձարբանաքը (Կառուց կղզի) եւ-այլն:

Եէմի Գիլիսէի (Վարագ) վերանորո-գումը տակաւին չէ կատարուած եւ որով-հետեւ այդ վայրը դիւզացիներու կողմէ կը գործածուի որպէս ախոռ եւ չտեմա-րան, Զբօսաշրջկական նախարարութիւնը հրահանգած էր որ ան պէտք չէր ցոյց տրուէր գրօսաշրջիկներու:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 25
VENDREDI
25 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.084 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.084

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 9 / 21)

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Երկիր եւ Մշակոյթ» Միութիւնը որ տարեկան պատմական Հայաստանի նպատակային յուշարձաններուն վերանորոգումի գործով կը զբաղի, այս անգամ կը մասնակցի երկրաշարժէն աւերուած դիւղերու վերակառուցման։ Ներկայիս կազմակերպութեան մէկ խումբը կ'աշխատի Ամբերդի յուշահամալիրին, մինչ՝ Սպիտակի Գոդարան դիւղին մէջ։ «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի խումբերը բաղկացած են Ամերիկահայէն ու Ֆրանսահայէն հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներէ։

***

ԹՈՒՆԱՒՈՐՄԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Առողջապահական նախարարութեան մէջ նիստ մը գումարուած է իրաւասու մարմիններու եւ հանրութեան ներկայացուցիչներուն հետ։ Քննարկուած են 1988 – 1989–ին պատահած զանգուածային թունաւորումներուն ընթացքին ցոյց տրուած բուժումի ծառայութեան պարագաները։ Թունաւորման դէպքերուն գործնապէս փութով արձագանգելու նպատակով որակեալ մասնագէտներով կազմակերպուած են չտապօգնութեան խմբակներ։

***

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԼԱՒՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին գաղթականներու յանձնաժողովին հերթական նիստը գումարուած է փոխ վարչապետ Վ· Մովսիսեանի նախագահութեամբ։ Յանձնաժողովի քարտուղարը Ս· Մեհրաբեանի տեղեկատուութիւնը կը յայտնէ թէ՝

- 1989 Օգոստոս 1–ի տուեալներով Ադրբեջանէն գաղթածներու թիւը 198·898 հոգի է։ Հայաստանէն Ադրբեջան գացած են 147·971 հոգի։

- Անցեալ Մարտ ամիսէն Հայաստանի նախարարներու Խորհուրդը համապատասխան կազմակերպութիւններու հետ աշխատանք տարած է գաղթածները կամովին վերադարձնելու համար, սակայն չյաջողեցաւ արդիւնքի հասած չէ։

- Նկատելով որ ներգաղթածներու բնակարանի, աշխատանքի եւ ուսման խնդիրները երկար ատեն չեն լուծուիր, Նախարարներու Խորհուրդը Փետրուար 10ին որոշած էր գաղթը կանխելու եւ գաղթականներու ընկերային, կեանքի պայմանները ապահովելիք միջոցառումներու դիմել։

- Գաղթականներու բնակարանի ընկերային ապահովութեան կարգ մը հարցեր կը լուծուին Յուլիս 17–ի որոշումով։

- Վերջերս Հայաստանի կառավարութեան առընթեր հաստատուած է գաղթականներու հարցերու վարչութիւն, որ պիտի գրաղի բնակութեան ու նիւթական վճարը հատուցանելու խնդիրներով։

- Ներկայիս կը քննարկուին աշխատանք, բնակարան ճարելու, եւ ուսանողներու դպրոցական խնդիրները։

Մօտ օրերուն երկու հանրապետութիւններու ներկայացուցիչներու հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ ուր կը քննուին կառավարական, բնակարանի վճռանները փոխհատուցանելու, կենսաթոշակ եւ նպաստ տալու հարցերը։

Որոշուած է չուտով 15 բնակելի շէնքեր նախագիծը եւ չինարարութիւնը սկսիլ Բաղրամեանի շրջանին մէջ, ինչպէս նաեւ Աբովեան, Հրազդան եւ Քրիստափորեան քաղաքներուն մէջ։ Քննուած են նաեւ գաղթականներու պայմանները բարելաւելու առընչուած խնդիրներ։

***

ՆՈՒԷՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

«Մոսկուայի վիրթիւէօզներ» պետական նուագախումբին դեկավարը յայտնած է թէ յաղորդութեամբ հանդէս եկած են Քոլմարի միջազգային փառատօնին։ Առնք նուագահանդէսներու հասոյթը փոխանցած են երկրաշարժէն տուժած – ներու Ֆոնտին։ Հաւաքուած դրամին մէկ մասով ալ դնած են անհրաժեշտ սարքեր հաշմանդամ հայ երախաներու համար։

***

ՇԻՆԱՆԻՒԹ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ՇՐՋԱՆԻՆ

Հոկտեմբերեանի Նալբանդեան դիւղին մօտակայ հանքավայրէն ամսական 100–հազար խորանարդ մեթր աւազ ու խիճ կը տրուի աղէտի գօտիի չինութիւններ – րուն։ Այս կարգադրութեամբ որոշ չափով կը դիւրանայ չինանիւթ հայթայթելու գործը։ Ներկայիս օրական 50 վագոն նախանիւթ կը ղրկուի· յառաջիկային, կը ծրագրուի աւելցնել այս քանակութիւնը։

***

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երկրաշարժի հետեւանքները դարմանելու համար ցոյց տրուած հսկայական օժանդակութեան որպէս երախտագիտութիւն, որոշուած է դրոշմաթուղթերու միջազգային ցուցահանդէս մը կազմակերպել· որոշումը տուած են Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապերու հայկական ընկերութիւնը, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէն, դրոշմահաւաքներու համամիութենական եւ հայկական ընկերութիւնները եւ Հայաստանի կապի նախարարութիւնը։ Ցուցահանդէսը նուիրուած պիտի ըլլայ Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան 70–ամեակին ու երկրաշարժի հետեւանքներուն դարմանումին։ Բ· տարեդարձին։ Տեղի պիտի ունենայ Երեւանի մէջ 1990 Նոյեմբեր 27–էն Դեկտեմբեր 10։

***

ՏԻԿՆԻԿԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ծովհաննէս Թումանեան տիկնիկի թատրոնը մեկնած է Հնդկաստանի մայրաքաղաքը, ներկայացումներ տալու։ Հանգամանք որ խաղերը հայերէնով ներկայացուած են, այս պարագան որեւէ դժուարութիւն չէ յարուցած։ Նոր Տելհիէն եռաք, հայկական խումբը ներկայացումներ ծրագրած է նաեւ Պոմպէյի, Հայտարապատի, Կալկաթայի ու այլ քաղաքներու մէջ։

***

«ԱՑՐԱՐԱՏ»

Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդին որոշումով, յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման վարչութեան առընթեր ստեղծուած է էջմիածնի վերականգնողական — արտադրական «Արարատ» բաժինը։ Ան չինարարական աշխատանք պիտի կատարէ Արարատեան դաշտի այն շրջանները, ուր պատմական յուշարձաններ կան։ Այս տարի նախատեսուած է մասնակի վերլով վերականգնել Զուարթնոցը, էջմիածնի Այգեշատ դիւղի Թարգմանչաց վանքը· մինչեւ տարեվերջ ծրագրուած է 600 հազար ռուբլիի աշխատանք։

***

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐ

Երեւանէն բերուած երկու ցայտաղբիւր զետեղուած է Թիֆլիսի այն խաչքարին առջեւ զոր Հայաստանի ժողովուրդը ուղարկած էր որպէս վրացի աշխատաւորներուն հետ բարեկամութեան, համերաշխութեան նշան ու Ապրիլ 9–ի զոհերուն յուշաքար։ Ինչպէս խաչքարին, ցայտաղբիւրներուն վրայ եւս երկլեզու արձանագրուած է· – «Վրաց ժողովուրդին Հայ ժողովուրդէն, ի յիշատակ 1989 Ապրիլ 9–ի զոհերուն»։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆ – ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻ 50–ԱՄԵԱԿ

600 ՀԱԶԱՐ ՊԱԼԹԵՐ ԿՅՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

Զորեքշաբթի, Օգոստոս 23–ին Խաոնացիք, Լատվիացիք եւ Լիտուանացիք ոգեկոչած են գերման – խորհրդային դաշինքին 50–ամեակը, անուշա, իրենց հայեցողութեամբ։ Ամէնէն տպաւորիչ երեւոյթը եղած է այն «մարդկային շղթան» որ երկարած է երեք Հանրապետութեանց ընդմէջէն, մեկնելով Տալինէն, պալթեան երեք Պեռւութեանց հիւսիսը, ժամը 19ին, մինչեւ Վիլնիւս։ Ամէն տեղ, երեք լեզուներով նոյն նշանախօսքը՝ «Ազատութիւն»։ Զեռք ձեռքի, 600 հազար են 520 քիլոմեթր երկարութեամբ մեծ մայրուղիին վրայ որ կը միացնէ երեք Հանրապետութիւնները։ Ներքին տարակարծութիւններ կան, անուշա, մասնաւորաբար անկախապաշտներու եւ ինքնավարութեան կողմնակիցներու միջեւ, բայց բոլորը համաձայն են դատապարտելու համար հիթլերական Գերմանիոյ եւ ստալինեան Խորհրդային Միութեան դաշինքը, որ թաղեց իրենց անկախութիւնը։ Ուրեմն սուգի օր է, եկեղեցիները մահազանգ կը հնչեցնեն, դատին պինուորեալները սեւ թեւնոցներ կը կրեն, Խաոնացի երիտասարդները, ծերերը, բանուորներ կը տողանցեն, ամանք՝ աղգային տարազով, ազգային դրօշներն ալ կը ծածանին՝ կապոյտ (երկինքը), սեւ (հողը) եւ սպիտակ (հոգին)։ Ժողովուրդը կը բացագանչէ՝ «Խաոնիան խորհրդային չէ», «Ո՛չ՝ գերման – խորհրդային դաշինքին», հանրապետ մը կը ներկայացնէ Ստալինի եւ Հիթլէրի արիւնլուայ մոյկերը որոնք կը ճզմեն անմեղ ձեռքեր։ Ռուսերէն, կիւեղեան գիրերով, մեկ պաստառ կայ մեծ – այն· – «դրաման ուժեր, դո՛ւրս՝ պալթեան Հանրապետութիւններէն»։ Ամէնէն բուռներն են Խաոնացիք, Սաւիսար թէ կառավարութեան անդամ է (Ծրագրումը կը դեկավարէ) եւ թէ նախագահը ժողովրդական ձակատին եւ բառերը չի ծամծմեր, երբ հարց կը տրուի իրեն անկախութեան հանրաքուէի մը մասին· – «Հանրաքո՞ւէ մը։ Կը խորհիմ որ չենք կրնար խուսափիլ։ Խաոնացիի մը դլուխէն անկախութեան գաղափարը հանելու միակ ձեւը դլուխը կտրելն է»։

Գերմանիա եւ Խորհրդային Միութիւն վճռած էին չհրապարակել իրենց դաշինքին դաղտնի տրամադրութիւնները, որոնք ուրիչ կարդադրութիւններ չէին, եթէ ոչ՝ Եւրոպայի բաժանումը, աւելի ուշ ալ Եալթայի մէջ, բաժանում մը տեղի պիտի ունենար, բայց այս անգամ, Ստալինի դիմաց՝ Ռուզվելթն էր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ ութ նաւերէն երեքը կա կը բերէ, մինչ Միթերան, Նախարարաց Հերթական Խորհուրդի նիստին յայտարարեց թէ ոչ ոք կրնայ Ֆրանսայի ըսել թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ իր քաղաքականութիւնը։ Նախագահը կը չեշտէ· – «Երբ Ֆրանսա կը յայտնէ փրկարար առաքելութիւն մը եւ միայն՝ փրկարար, ամանք չեն ուղեր հասկնալ բառերու իմաստը եւ կը ձեւացընեն թէ կը շփոթեն փրկութիւն եւ զինուորական գործողութիւն եւ միւսներն ալ սխալմամբ կ'երեւակայեն թէ Ֆրանսական ծովուժը իրենց տրամադրութեան տակ է կամ պիտի ըլլայ»։

ՓԻԻՐՏ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՄԱԿ–ի մօտ յայտարարած է Ժընեւի մէջ, որ աշխարհի մէջ (Իրան, Իրաք, Թուրքիա, Սուրիա, Խորհրդային Միութիւն) ցրուած 25 միլիոն Քիւրտերը մտադիր են հիմնելու իրենց առանձին ազգորեալ Խորհրդարանը։ Այս ապագայ Խորհրդարանը, հաստատուած եւրոպական երկրի մը մէջ կառավարութիւն մը պիտի նշանակէ որ համախմբէ կեդրոնները խմբակցութիւնները եւ քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները։

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ նախարարը՝ Շըվէրնատզէ բանական գոհացում տուաւ պինուորական ոստիկաններուն կլոր սեղանին ընթացքին, ուր ասոնցմէ 87 ընտրուած պատուիրակներ վերջին ազատօրէն արտայայտուիլ։ 4000 նորեր պիտի առնուին չորս տարիներու ընթացքին, ճիշդ պիտի թափուի ծախքերուն համար եւ զօրանոցներու վերանորոգման։ Հակազդեցութիւնը դեռ շատ յստակ չէր, քանի պատուիրակները պէտք է եղած առաջարկները ներկայացնէին բոլորին, բայց եւ այնպէս կացութիւնը բարելաւուած է։ Ցանձնա – խումբեր ալ նշանակուած են աշխատանք տանելու համար։

ԿԻՊՐՈՍԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ մերժեց «Կիպրոսի Միացեալ – Նահանգներ»ու ըստեղծումի մը գաղափարը, զոր կ'առաջարկէ Ռաուֆ Տէնքթաշ։ Միայն, ՄԱԿ–ի նախատեսած բանակցութեանց չարունակութիւնը կրնայ կարգադրել կղզիին բաժանման հարցը։

ԲԱՔՈՒԻ մէջ, Երեքշաբթի օր ալ ցոյց կատարուած է միշտ նոյն պահանջներով, որոնցմէ մէկն է՝ կառավարման յատուկ Կոմիտէի ընդմէջ Ղարաբաղ։

ՉԵՐՆՈԲԻԼԻ չուրջ հակայ եւ կոյր առնէտներ, խուլ կատուներ, անասելոր բուսականութիւն մը մէջտեղ ելած են հիւլէական կեդրոնին արկածէն ի վեր, յայտարարած է դիտութեան Կաճառէն փրոֆէսէօր Լ· Պալշով, Սիկիլիոյ միջազգային ժողովին, որու օրակարգն է՝ բնապահպանութիւնը։

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՆԱԴՈՑՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՐԱՏ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔ, ՎԵՆԵՏԻԿ – Ս. ՂԱԶԱՐ

(Բ. եւ վերջ)

«Նիւթեր հայ վանականութեան պատմութեան»: *Իսաւերջնէ թարգմանուած Հայր Տաճատ Եարտըմեանի կողմէ: Թարգմանիչը բազմահմուտ մանուկեան մըն է հայ վանքերու պատմութեան եւ այդ է պատճառը որ սոյն թարգմանութիւնը կը կարդացուի մեծ հաճոյքով: Թէեւ, ինքը՝ թարգմանիչը որոշ վերապահութիւններ ունի հեղինակի չատ մը կարծիքներուն մասին:*

Գրքի հայերէնի թարգմանուած այս մասին մէջ, հեղինակը՝ (անյայտ) կը նախապատրաստէ ժէ. դարու այլազան հայ վանքերը, այնտեղ գոյութիւն ունեցող կարգ ու սարքը, անուններ տեսակը եւ վանականներու աշխատանքը: Հետաքրքրականութիւն կ'ներկայացնէ Վանայ լճին Լիմ եւ Կուց անապատներու նկարագրութիւնը, թէեւ երբեմն անհեթեթ կերպով ներկայացուած Ժ. Պ. Թաւերնիէի (Tavernier) կողմէ: Աշխատութեան մէջ երեսադիմի Ս. Յակոբայ վանքի հարուստ վիճակը կը հակադրուի բուն Հայաստանի վանքերու աղքատիկ կեանքին: Անոնց տարազներու նկարագրութիւնը եւ ապաշխարհութեան տեւողութիւնը մեզ համար նորութիւններ են:

«Տեղագրութիւնք Հայաստանի – Արցախ»: Ծանօթ էինք այն բերնէ – բերան պատմութիւններուն՝ որոնք Հայր Ղ. Ալիշանը կը ներկայացնէին որպէս մեծ մանուկեան մը Հայաստանի տեղագրութեան, սակայն այսպիսի մանրամասն ծանօթութիւն Հայրենի երկրին առանց պայն երբեւիցէ տեսած ըլլալու, չէինք կրնար երեւակայել: Կարելի է մանրամասն քարտէսի մը վրայ հետեւիլ իր շարադրանքին եւ ամենադոյզն սխալն իսկ չգտնել: Միակ պակասը այն է որ Արցախի քարտէսը պիտի հարստացնէր այս բացառիկ գործը, ընթերցողը աւելի դիւրութեամբ առնչնորդելով: «Մենք» բառը չատ անբաւարար է բնորոշելու համար Ալիշանի նման հեղինակ մը:

«Հայկական Գօտիները», ուսումնասիրութիւն Հայկ Տէր – Ղեւոնդեանի: Հայ արուեստները չատ ուսումնասիրուած են հայ եւ օտար գիտնականներու կողմէ, մանաւանդ ճարտարապետութիւնը եւ մանրանկարչութիւնը, սակայն հայկական կերպարուեստի կիրառական արուեստներու ոսկերչական – արծաթագործական բնագաւառը դրեթէ ուշադրութեան չէ արժանացած: Հեղինակը որդին է ոսկերիչ Նահապետ Տէր – Ղեւոնդեանի արուեստի բոլոր անցեալ ժամանակաշրջանն է ու երկար տարիներ աշխատած է Հայաստանի Արուեստի Ինստիտուտի կիրառական արուեստներու բաժանմունքին մէջ, որպէս գիտական աշխատող: Ան երկար տարիներ հետազօտած է հայկական ոսկերչական – արծաթագործական յատկանի մէջ եւ սեփականութիւնը կը չերչանները արժէքաւոր նմոյշները էջմիածնայ թանգարանի, Երեւանի թանգարաններուն, Մատենադարանին, ինչպէս նաեւ Լենինգրադի էրմիթաժի մէջ եւ լաւ ծանօթ է բոլորի պատրաստութեան մեթոտներուն եւ պատմութեան: Ան հիմնադիրը կը նկատուի հայագիտութեան այս համեստ ճիւղին, որ այնքան ալ համեստ չէ իր արտակարգ հարստութեամբ: Ան ծանօթ է նաեւ Ս. Ղազարու Մատենադարանի ձեռագրերու մեծաղանդ պահպանականներուն եւ այլ գանձոյքներուն:

Սոյն աշխատութեան մէջ ան կ'ուսումնասիրէ հայկական գօտիները, մեզի ծանօթ հնագոյնէն մինչեւ 19–րդ դարու հրաշալիքները, որոնք կը պահուին Հայաստանի մէջ եւ եւրոպական թանգարաններու մէջ: Ան կը նկարագրէ նաեւ Հայ Ժողովուրդին:

«Սասունցի Դաւիթի յայտնաբերման պատմութեան մասին»: Հեղինակ՝ Վարդան Մատթէոսեան: Հեղինակը կը յայտնէ այն մասին որ 110 տարիներ առաջ Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձտեանց երեւան հանեց Սասունցի Դաւթի դիւցազնավէպը: Այս ժողովրդական ստեղծագործութիւնը իր հազարամեակի ոճական – տարրութիւնէն յետոյ անհրաժեշտ կերպով չէ փորփրականացուած եւ ունի դեռ ուսումնասիրութիւններ:

Հակառակ չատ մը հեղինակներու կարծիքներուն, Սրուանձտեանց փորձեց քալել այլ ուղիներէ եւ լծուեցաւ կենդանի դիւցազնավէպը դանելու աշխատանքին:

«Գրիգոր Նարեկացին եւ Մատեան ողբերգութեանը»: Հեղինակ՝ Լ. Գ. Մինասեան: Ճօղուածագիրը կը նշէ որ բացի դեղարուեստական ներգործութենէ եւ ղրաբարի կատարելութենէ, ան նկատած է որպէս քարձի գիրք եւ դարերով օգտագործուած: Ան արժանացած է ժողովրդական առասպելներու իր հրաշագործի համբաւով եւ տպագրուած է բազմաթիւ անգամներ: Ինձ յայտնի է այն որ Երեւանի Մատենադարանի իմ պրպտումներուս ընթացքին հանդիպած եմ բազմաթիւ ձեռագիրը մաղազաթեայ նարեկներու, աւելի քան որեւէ այլ մատեանի:

Վերջաւորութեան հեղինակը մեզի կուտայ կարճ մը Նարեկացիի «Ի խորոց սրտի խօսք ընդ Աստուծոյ» հրաշալի ազօթքէն:

«Յուցակ ձեռագրաց Յ. Քիւրտեան հաւաքածոյի», ձեռամբ Յ. Քիւրտեանի, թիւ 47–էն 74: Հեղինակը աղնուօրէն իր ձեռագրերու հաւաքածոն նուիրած է Մըշխիթարեան Մատենադարանին, Ս. Ղազար, ուր այժմ խնամքով կը պահուին:

Գրախօսականի բաժնին մէջ կը տեսնենք Լ. Խաչերեանի «Գրիգոր Մագիստրոս Պահլաւունի եւ յարակից հարցեր» աշխատութեան մասին Հայր Տաճատ Եարտըմեանի գրախօսականը, ուր պահանջկութիւն յայտնելէ վերջ Գրիգոր Պահլաւունիի «Մեկնութիւն քերականի» աշխատութեան Լ. Խաչերեանի կողմէ հրատարակման մասին, կը թուէ փոփոխութիւնները Լ. Խաչերեանի աշխատութիւններու յուցակը՝ ուր հրատարակութիւն:

Դուրս գալով գրախօսականի մը սահմաններէն, Հայր Տաճատ Եարտըմեան կ'ընէ բնութագրումը Գրիգոր Մագիստրոսի, եւ իր հարուստ մտքի պաշարով ցոյց կուտայ որ ինք աւելի լաւ գործ մը պիտի կատարէր, եթէ, փոխանակ գրախօսականի մը սահմաններուն մէջ պարփակուելու, մենագրութեան մը ձեռնարկէր Գրիգոր Պահլաւունիի եւ իր ապրած չատ հետաքրքրական դարաշրջանի մասին: Կը յանձնարարենք որ Հայր Տաճատ Եարտըմեան մտածէր այդպիսի մեծ գործի մը ձեռնարկելու մասին, սանդուխ մը եւս բարձրանալով հայագիտութեան վերոյիշեալ բնագաւառին դժուարին, բայց իրեն համար կարելի սանդուխնե–րէն:

Գ. Բ. Ջահուկեանի՝ «Հայոց լեզուի պատմութիւն, նախագրային շրջան»: Գրախօսող՝ Մարտիրոս Մինասեան: Նեւթութեան մէջ կը չեշտուի այն որ Հերբերաչեայ Աճառեանի երկհատոր «Հայոց լեզուի պատմութիւնը» ընդդրկելով համեմատական քառատպաչարի պատմութիւնը, մեզի ամբողջական գաղափար մը չի տար լեզուի պատմութեան աւելի լայն հասկացողութեան մասին, որպիսին կը տառնանք Գ. Ջահուկեանի յատակ եւ դիւրամատչելի ներածութենէն: Տարով զանազան շրջանները Հայ լեզուի պատմութեան, 1. – Նախահայկական կամ բարբառային շրջան, հայերէնը որպէս հնդեւրոպական բարբառ. 2. – Վաղնջական շրջան, հայերէնի կազմաւորումը որպէս ինքնուրոյն լեզու, եւ, 3. – Հնագոյն շրջան անցում վաղնջահայերէնէն հին հայերէնին, 5–րդ դարը ներառեալ: Գրախօսող Մ. Մինասեան, անհրաժեշտ նկատուած թեզադրութիւններ ընելէ եառ, զայն կը նկատէ կոթողային գործ մը: Այսպիսի լուրջ աշխատանքներ անհրաժեշտ են հայ գիտական դրականութեան մէջ:

Վերջապէս՝ Վեհանոյշ Թէքեանի «Նշանագիր»ի հրատարակութեան առիթով, դրախօսող Հայր Տաճատ Եարտըմեան: Գրախօսողը նաեւ կը չեշտէ որ Վ. Թէքեանի համար դրելը ժամանց մը չէ եւ կը քննադատէ հրապարակը լեցնող անարեւատ ժխորը: Շեշտելէ յետոյ որ քանաստեղծութիւնը մարդ – էակ քանաստեղծին հոգեմտաւոր աշխարհն է եւ Վեհանոյշ Թէքեան կը դրէ ինքզինքին համար, ան կը թուի քանաստեղծուհիին աշխատանքները եւ կը չեշտէ որ վերջին տասնամեակներու մեծ ցնցումներուն ծանօթ Թէքեան կը զալարուի տաղանդներու անմիջականութեան մէջ: Ան կը զանէ որ կեանքի եւ Հայու ճանաչումն է այս բոլորին աղբիւրը:

Ի վերջոյ, Անուշաւան Վարդապետ Դանիէլեանի «Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան»: Գրախօսող՝ Լ. Գ. Մինասեան կը դրէ որ «Ցուցակաբան»ը կը պատկանի Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Վեհափառի դրչին, իսկ ներածականն ու «Ընդհակալիքը» Անուշաւան Վարդապետին: Այնտեղ կը խօսուի գունաւոր պատկերներու, զարդագրերու եւ լուսանցազարդերու մասին, բոլորը լաւագոյն թղթի վրայ: Ցանկալի է որ հայերէն ձեռագրերու հարուստ հաւաքածոները բոլորն ալ այս ձեւով ցուցակագրուին եւ լաւագոյն թղթի վրայ հասարակութեան սեփականութիւնը դառնան:

Այս առթիւ ունինք մի քանի թեզագրութիւններ:

Ա. – Հանդէսի արտաքին ձեւաւորումը հայկականացնել համապատասխան ներքին բովանդակութեան:

Բ. – Ցօդուածներու ակիզքը եւ վերջաւորութիւնը դիմագարդեր եւ վերջազարդեր գետեղել, բոլորը ազգային ոճով:

Գ. – Գտնել զարդանկարներ Ցակոբ Կոջոյեանէն, Արշակ Ֆեթվաճեանէն, Տարագրոսէն եւ այլ նկարիչներէ, որոնք եղած են հայկական զարդարուեստի մեծ վարպետներ:

Դ. – Մէկի փոխարէն տարին գոնէ երկու թիւեր հրատարակել, նոյնիսկ նուազ էջերով, տարեգլուխ տպաւորութիւն չթողնելու համար:

Ե. – Հրատարակել աւելի մեծ տպաքանակով եւ հայ ուսումնականներուն եւ խոստմնալից համալսարանական ուսանողներուն որոշ թուով ձրի կամ զեղչեալ գնով ԲԱՐՋ–ամբողջ հայթայթել: Այս առթիւ գտնել մեկենասներ:

Զ. – Մամուլի միջոցաւ ծանօթացնել Մխիթարեան միաբանութիւնը եւ իր ծաւալուն գործունէութիւնը լայն հասարակութեան:

Է. – Անցեալի մեծ ժողովրդականութիւն գտած որոշ յօդուածները նորէն հրատարակել:

Ը. – Ամէն թիւի մէջ մէկ յայտնի հեղինակի կամ հանդէսի աշխատակցի կեանքի եւ ստեղծագործութիւնը տպագրել, զայն ծանօթացնելով լայն հասարակութեան:

Թ. – Տալ այնպիսի յօդուածներ որոնք ունին գեղեցիկ նկարազարդումներ:

Ժ. – Կազմել հրատարակչական խորհուրդ մը, կազմուած միաբանութեան անդամներէ եւ աշխարհական աշխատակիցներէ եւ տարուան ընթացքին մէկ կամ երկու անգամ լսել անոնց թեզագրութիւնները տեղւոյն վրայ կամ թղթակցութեամբ, վերջնական որոշումի իրագործութիւնը թողնելով խմբագրութեան:

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

Լոս – Անճելըս

ԻՐԱՒՔԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՊԱՂՏԱՏԻ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՕՂԻՄՊԻԱԿԱՆԸ

Յուլիս 11–էն սկսեալ, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի չերչափակը, վէճօրէ եառ օրական խուռներամ քազմութիւն էր, որ կը հաւաքէր. իսկ 14–ին արդէն «չարժուելու տեղ չկար», ծովացեալ քազմութենէն:

Աւելի քան 187 մարզիկ – մարզիկուհիներ եկած էին Իրաքի հայաբնակ քաղաքներէն, Պասրայէն, Քէրքիւքէն, Մուսուլէն եւ ուրախալի երեւոյթ, նաեւ հեռուոր Զախոյէն ու Պաղտատի Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մարզիկ – մարզիկուհիները:

Եկած էր հայ ժողովուրդը, մեծ ու պզտիկ, երիտասարդ ու տարեց. եկած էր դիտելու Հ. Մ. Ը. Մ.–ի կազմակերպած այս բացառիկ օղիմպիականը – տղաններքը, զանազան մրցումները եւ խաղերը – որ նուիրուած էր Իրաքի հայ թեմի վերակազմութեան 350–ամեակին. եկած էր ուրախանալու ու հպարտանալու իր մարզիկներով ու քաջալերելու զանոնք:

Չեռնարկը կատարուեցաւ հովանաւորութեամբ թեմիս առաջնորդ՝ Աւագ Եպիսկոպոս Աատուրեանի, հրաւիրուած էին քահանայ հայրերը, Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան անդամները, միութեանց վարչութիւնները եւ կարգ մը ազգայիններ:

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի վարչութիւնը, Գրական Խորհուրդը, օժանդակ յանձնախումբերը, Տիկնանց Յանձնախումբը, բոլորը Յուլիս 11–էն առաջ, պատրաստութեան մէջ էին՝ ընդունելու չերչաններէն եկող 187 մարզիկ հիւրերը եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի չարկին տակ տեղաւորելու եւ մատակարարելու զանոնք ու անոնց հանդստուութեան հոգ տանելու:

Ողիմպիականին բացումը կատարելով Հ. Մ. Ը. Մ.–ի նախագահ՝ Դր. Յակ. Եսայեանը ըսաւ. –

Այս ողիմպիականին կազմակերպումը, որուն կը մասնակցին բոլոր հայաբնակ չերչաններն ալ, մասնաւոր կարդադրութիւն է, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մասնակցութիւնը թերելու համար թեմիս վերակազմութեան 350–ամեակին նուիրուած հանդիսութեանց:

Հազիւ տարի մը անցած է, այս կիսչէնքն ու խաղավայրերը մեզի նուիրեցին, Իրաքի Ողիմպիականին կողմէ, մեր ունեցած 3000 քառակուսի մեթր տարածութիւնը ընդարձակուեցաւ եւ դարձաւ 9000 քառ. մեթր:

Նուիրուած չէնքին վերանորոգութեանց եւ մեր կարիքներուն յարմարցնելու աշխատանքներուն մեծ ծախքեր ունեցանք: Այս յարմարութիւնները ստեղծելով հանդերձ, մենք տակաւին բաւարարուած չենք. աւելի լայն ծրագիրներ ունինք, որոնք աստիճանաբար պիտի գործադրենք՝ կանոդ չառնելով ծախքին դիմաց՝ ստեղծելու համար աւելի յարմարաւէտ նոր սրբարանները, խաղավայրեր: Մենք վստահ ենք, որ պիտի յաջողինք իրագործել մեր ծրագիրները, քանի որ մեր ազգայիններ, քայ պիտենք, անցեալին պէս, իրենց աջակցութիւնը պիտի բերեն մեր ձեռնարկներուն. որովհետեւ ակումբին մէջ մեր գաւակներն են, որ կը մարզուին:

Այս ողիմպիականը առիթ մը պիտի հանդիսանայ չերչաններուն մէջ մարզական նոր եռանդ առաջացնելու, նոր սերունդը ի մի հաւաքելու եւ ֆիլիքապէս ու բարոյապէս կրթելու:

Մարզահանդէսին վերջին օրն է այսօր, չերչաններէն եկած 187 մարզիկ – մարզիկուհիները այս քանի մը օրերու միջոցին, խաղերու ծանօթութենէն եւ հիւրասիրութենէն ընթացքին, իրենց ստացած տպաւորութիւնները երկար պիտի յիշեն:

Ազգապահպանման օրեւէ դժուար գործ դժուար դործադրելի պիտի չըլլայ մեզ համար:

Ապա չնորհակալական խօսք ուղղելով չերչաններէն եկած հիւրերուն, որոնցմէ ոմանք մեծ դժուարութիւններ յաղթահարելով եկած էին, Տիկնանց Յանձնախումբին՝ մատակարարմանն ծանր աշխատանքներուն համար, Գրական Խորհուրդին եւ միւս օժանդակող յանձնախումբերուն, բոլոր ազգայիններուն՝ անոնց նիւթական ու բարոյական աջակցութեանց համար, մարզահանդէսը բացուած յայտարարեց:

«Յառաջ» Նահատակ»ով ու ժողովուրդի բուռն ծափողջունով, նոր խաղավայրերուն մէջ չարք կեցած մարզիկները սկսան յառաջանալ դէպի գլխաւոր խաղավայրը, ուր ժողովուրդը յորդնկայս ընդունեց անոնց մուտքը:

Իրաքեան դրօշներ ծածանեցնելով, չերչան առ չերչան, իրենց ցուցանակներով, գլխաւոր խաղավայր տղանցեցին մարզիկները երկաեռ չարքերով. որու ընթացքին, բարձրախօսէն կը լսուէր Մ. Իչխանի գրած (Հ. Մ. Ը. Մ.–ին յատուկ) խրախուսիչ խօսքերը. –

«Աւցէ՛ք հպարտ, աւցէ՛ք խրոխտ ու ժպտուն,
Դուք ժառանգներ մեր փառապանծ աւցեալին»...

Կողք – կողքի կեցած ընդհանուր չարքերէն դուրս եկան 65 արիներ եւ արեներ, ու համաչափ կրկնելով բարձրախօսէն լսուող խօսքերը, սկաուտական իրենց երդումը կատարեցին՝ ժողովուրդի խանդավառ ծափողջունով օծուած:

Ապա, դարձեալ նուագի ներդաշնակ հնչիւններու եւ ծափերու ընկերակցութեամբ, տողանցքը, գլխաւոր խաղավայրը ազատ թողուց խաղերու եւ մրցումներու համար:

Տեղի ունեցան ազգկանց վոլէ–պոլի եւ պասքէթ–պոլի քանի մը խաղեր. ինչպէս եւ աղաներու քանի մը պասքէթի մրցախաղեր, տեղական եւ չերչաններու միջեւ, որոնք անցան ընկերական սիրալիր մթնոլորտի մէջ: Եղան նաեւ սրամիտ, ճակատով՝ հինգ սալիկներու կոտրում, ինչպէս եւ ձեռքով ու այլ խաղեր:

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի Տիկնանց Յանձնախումբին պատրաստել տուած նուէրը, Ա-

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀԿ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Այս անգամ ժամանակի սղութեան պատճառով չկրցանք այցելել Վարագ: Բայց գոնէ քանի մը մկրըտուներ ընենք Ս. Գաբամաճեանէն այս հռչակաւոր լերան մասին: Վարագը իրականին մէջ լեռնաշարքի մը անունն է, որուն «գարձրադոյն կէտը կը կոչուի Աստղան Բերդ. երկրորդը՝ Գորդան Քար, իսկ երրորդը՝ Գալիլիա, որուն գագաթին մէկ խոշտին մէջ, ըստ աւանդութեան, Հռիփսիմէ կոյսը պահեց իր վիզէն կախած կենաց փայտի փոքր կտորը, երբ իր ընկերուհիներով պիտի հեռանար անկէ: Ամբողջ չորս դար այդ խաչի մասունքը անծանօթ կը մնայ այնտեղ, մինչեւ որ ճգնաւորի մը աղօթքով հօթներորդ դարուն յայտնուեցաւ»: Այդ առթիւ օրուան կաթողիկոսին կողմէ ոտն հաստատուեցաւ, որ մինչեւ օրս կը պահուի «Վարագայ Խաչ» անունով:

Վարագայ Վանքին մէջ Խրիմեան Հայրիկ հաստատեց հոգեւորականներու վարժարան, հաւաքելով այնտեղ որբ ու անտէր մնացած աղաքը: Խրիմեան Հայրիկ ինքն ալ Վարագայ վանքին միաբան էր, 1857–ին եղաւ անոր Վանահայրը. վերյիշեալ վարժարանէն զատ այնտեղ հաստատեց նաեւ տպարան եւ հրատարակեց «Արծուի Վասպուրականի» թերթը:

Վանէն դուրս գալէ յետոյ առաջին հերթին կ'անցնինք Արտամէտի – այժմ Էտրէմիտ – գիւղի մօտով, որ բարձր, ծովահայեաց դիրք ունի: Այստեղ էր ի հնումն Աստղիկի տաճարը: Այստեղ եղած է նաեւ Շամիրամ Թագուհիի պրօնավայրը: Սարկաւագ Արտամէտը հանրածանօթ գարձնողը իր համով ու հոտով խնճորն է: «Ճանչանք է, Ա՛ղբակ Գաբամաճեան, հոն երթալ ու չճաշակել զայն»: Մենք գործեցինք այդ յանցանքը, գժբախտաբար:

Ապա անցանք այսօրուան Կաւաշի եւ հնօրեայ Ոստանի միջով: Աւանդութիւնը այստեղի Զարհան Ս. Նշանի վանքին մէջ կը գետեղէ Աւարայրի հերոսամարտի հեղինակ Եղիշէի գերեզմանը, «անտա – պան, անարձան, անյիշատակագիր, նա որ անմահ արձանացոյց Վարդանն ու իր գործը...» (Սրուանձտեանց):

Շարունակեցինք մեր ճամբան եւ ի վերջոյ կանգ առինք Աղթամար ճամբորդ տանող նաւակայքը, որ այդ պահուն աւելի բարեկարգուած էր: Կղզի տանող մօթօրաւոր նաւակը դեռ չէր եկած: Մեր բախտէն ճիշդ այդ պահուն կղզի պիտի մեկնէին անոր վրայ պաշտօն ունեցողները, որոնք բարի եղան տեղ տալ մեզի իրենց նաւակին մէջ եւ կէս ժամէն արդէն իսկ Կղզիին վրայ էինք: Այս անգամ կղզին աւելի զուարթ դէմքաստուերեալ գտանք գարնանամերձի իր գալարիքով: Պարտեցանք հռչակաւոր եկեղեցին ներսէն ու դուրսէն. ներսի որմնանկարները աւելի աղօտած եւ աւելի կորսուելու վտանգին ենթարկուած գտանք: Նորութիւն մըն էր եկեղեցիին մօտիկը թուրիսթի «սուվընիր»ներ ծախող խանութը, ուր ոչ միայն չրջակայքի պատկերներ, այլ նաեւ տեղական հիւսածեղէններ եւ տպածոներ ի վաճառ դրուած էին:

Գաբամաճեան իր վերյիշեալ գրքին մէջ կ'ըսէ այս կղզիին մասին:

«Աղթամար կղզիին վրայ Գագիկ Արծրունի թագաւորը 915 – 921 թուականներուն մէջ կառուցած է Ս. Խաչ տաճարը, որուն քաջարուեստ ՄԱՆՈՒԻԼ ճարտարապետը չկրցաւ իր բոլոր տաղանդը թափել, մինչեւ իր օրերը չվնասած տաճարներուն ամէնէն չքեղը կառուցանելու համար եւ յաջողեցաւ: Թովմաս Արծրունի պատմիչը (1378 – 1446) այդ եկեղեցին նկատած է աշխարհի հրաշալիքներէն մէկը: Բայց դարերու ընթացքին վտանգուած է անոր վաղեմի փառքն ու չքեղութիւնը...»: Աղթամարայ վանքը ունէր երբեմն բաւական թիւով միաբաններ եւ նիւթական լաւ վիճակ, ինչպէս նաեւ բաղմաթիւ հայ բնակչութիւն, չուկայ, պարտէզներ բարեհամ աղբիւրներ, զանազան չէնքեր՝ քաղաքի մը հանդամանքով: Սակայն ծովը հետզհետէ բարձրանալով եւ կոխելով կղզին, ամէն ինչ անհետացաւ եւ հայ բնակիչներն ալ ստիպուեցան կղզին հեռանալ»:

Աղթամարի վրայ չուրջ ժամ մը չրջագայելէ յետոյ նոյն նաւակով երթ կը վերադառնայինք, ճամբու կէսին՝ հանդիպեցանք մեզի ընկերացող ուխտաւորաց խումբին, որ երկու նաւակներով Աղթամար կ'երթար: Ողջունեցինք զիրար: Ցամաք ելնելէ յետոյ չարունակեցինք մեր ճամբան Վանայ լճի եզերքով: Երբ կ'անցնէինք Առաքէ կղզիի մօտիկէն, յիշեցինք Գրիգոր Նարեկացիի աւանդական տեսիլքը, ըստ որուն Նարեկացին երբ կ'աղօթէր իր խուցին մէջ Աստուածամայրը երեւցած է իրեն այս կղզիէն եւ վանուած է զայն. «Եկ առ Ցէր» հրաւէրով, որմէ մնացած է կղզիին անունը: Ու այս կապակցութեամբ յիշեցինք նաեւ որ մեր ձախ կողմը, ցամաքէն մէկ – երկու քիլոմեթր ներսօք, կղզիին ճիշդ դիմացը, «փոքրիկ եւ արգաւանդ դաշտիկի» մէջ կար Նարեկ գիւղը եւ իր պատմական ՎԱՆՔԸ, որ հռչակ ստացած է մեր կրօնական պատմութեան մէջ, որովհետեւ Գրիգոր Նարեկացի այստեղ ապրած է եւ այստեղ գրած է իր նշանաւոր Աղօթամատեանը, «Հայուն աղօթքի գիրքը, հոգեբուժական գիրքը, ախտերու բուժիչ ժողովրդական գիրքը: Այդ գիրքն է, որ կ'արձագանգէ անոր մաքուր հոգիին մրմունջները, եւ կը պատկերացնէ այն բարի եւ իրական «Հայր Սուրբը» որ դարերով Նարեկայ Վանքին Ս. Տաճարին մէջ թեւածող անթիւ աղաւնեակը եղած է, որուն քարին քաղցր շեշտերը մեր եկեղեցականը դերազանց բանաստեղծը կը ներկայացնէ զայն. Հայ հոգիին նոյնքան զիրազանց արտադրութիւնն ըլլալով իր աղօթքները, որոնց մէջ խտացած է իր պաշտումն ու սէրը հանդէպ ի Աստուածոյն» (Գաբամաճեան):

Ու կը չարունակէ իր թելադրական ծանօթագրութիւնը Գաբամաճեան. «Ուխտի գացէք, ով Հայ զաւակներ, Վանայ ծովուն այդ եզերքը գտնուող Նարեկայ գիւղը, ճգնարանը սուրբին, այն անուանի մենաստանը, ուր կրօնաւոր եղաւ ան եւ գրեց հրաշահիւս աղօթագիրքը: Հոն թաղուած են Սուրբին աբեղակիցները (հանգանաբար կ'ակնարկուի իր երկու եղբայրներուն՝ Յովհաննէսին եւ Սահակին որոնք եւս նոյն վանքին միաբան էին): Հոն ամփոփուած են Ս. Սանդուխտ Կոյսին, Քրիստոնէութեան առաջին նահատակուհին ... Վերջապէս՝ հոն, իր մենաստանին մէջ կը հանգչի հոգեվից վարդապետին՝ Գրիգոր Նարեկացիին գերեզմանը, Վանքի տաճարի արեւելեան մասրան մէջ, մարմարիոնէ տապանաքարին ներքեւ: Հոն ծնրադիր թափանցիկ ուխտաւորներ աղօթելով կը մտնեն ամէն տարի, թէ Վանէն եւ թէ մօտակայ ու հեռակայ այլեւայլ վայրերէն: Երանի՛ իրենց»: Մենք արժանի չեղանք այս երանութեան, որովհետեւ ոչ Նարեկ գիւղը մնացած էր, ոչ Նարեկայ վանքը, եւ ոչ ալ՝ Նարեկացիի գերեզմանը...:

ազնուրդարանին յատուկ, մատուցուեցաւ Առաջնորդին. Իրաքի հայ թեմի վերահսկողութեան 350–ամեակը ներկայացնող գրքուլթիւն մը, մեծ պրաս թերթի մը վրայ, Մասխաներու չուքին տակ, Ս. Խաչածնէն բուսած խաղողի որթի քառնակ մը, որու տերեւներուն վրայ 1817 թուականէն սկսեալ արձանագրուած էին թեմական եպիսկոպոսներու, վարդապետներու եւ քահանաներու անուն – մականունները՝ պաշտօնավարած թուականներով միասին մինչեւ ներկայ առաջնորդը եւ քահանայ հայրերը: Նուէրները բաշխում կատարուեցաւ. ապա՝ Պատրիարքին Տօքթէօր Վեհունի Մինասեանը կարդաց իր քաջալերական խօսքը:

Մարզահանդէսը աւարտած էր. հրաւիրուեցաւ Աւագ Եպիսկոպոս փակման խօսքը ըսելու:

Սիրելիներ, ձեր խաղերը տեսնելով եւ անոնց ոգին ըմբռնելով, – սկսաւ Ան – մաթերեցի Նաւասարդեան տօնակատարութեանց ակնարկուած խօսքը մեր Արտաչէս Թագաւորի: Դուք, ձեր խաղերով, մեզի վերադարձուցիք այն խնկելի ժամանակները, երբ հայրենի սուրբ հողին վրայ կը կատարէին Նաւասարդեան մրցախաղերը:

Մենք հպարտ ենք այս երեկոյով եւ մեր սրտերը՝ ուրախ:

Ջանք ու եռանդ թափուած է եւ դուք վայելուչ կերպով, ձեր մասնակցութեամբ, նոր փայլ մը աւելցուցիք Տիկնանց «տարազներու ցուցադրման» եւ երիտասարդաց «Կոմիտաս»ի համերգին, որոնք նոյնպէս նուիրուած էին թեմիս վերահսկութեան 350–ամեակին: Մեր օրհնութիւնները ձեզի եւ համայն հայ ժողովուրդին, որ կանչ այս օրհնեալ հողին վրայ:

Յուլիս 17–ի տօնակատարման նախատօնակը եղաւ այս հանդիսութիւնը եւ մենք ալ այսպէս մեր մասնակցութիւնը բերած եղանք պետական այդ տօնին: Այս առիթով մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք երկրիս բարեխնամ նախագահին, գինուորականներուն եւ ժողովուրդին:

Այս հանդիսութիւնը նոր թափ մը ներչնչեց Հ. Մ. Ը. Մ.–ի երիտասարդ – երիտասարդուհիներուն, որոնք աւելի կատարեալ, աւելի եռանդագին կատարուով հանդէս պիտի գան ամէն տարի:

Շնորհակալութիւն ձեզի նման ճեռնարկ մը պատրաստելնուդ համար: Դիւրին չէ 187 հոգի հիւր ընդունիլ, տեղաւորել եւ կերակրել եւ պատրաստել այսպիսի երեկոյ մը: Կը գնահատենք կատարուած աշխատանքը, կազմակերպողները, մասնակցողները, մասնաւորաբար Զախոն, որ կրցած է իր մասնակցութիւնը բերել այս երեկոյին՝ անտարակոյս յաղթահարելով մեծ դժուարութիւններ:

Գանի մը ամիս առաջ նոր հոգաբարձուին վրայ, նոր սրահներու բացման հանդիսութեան, դլխաւոր սրահը ՍՊԻՏԱԿ անուանեցինք՝ Հայրենիքի աւերուած Սպիտակի յիշատակին: Աւերուած Սպիտակէն, որ պիտի վերակառուցուի աւելի չքեղ, մեր բերած նուէրը հողն ու քարը, պիտի գետեղենք սրահին մէջ, իբր խորհրդանիշ մեր նահատակութեան եւ յարութեան:

Շնորհակալութիւն ձեզի հարազատներ ձեր լաւ աշխատանքին համար:

Երկար տարիներու դադարէ ետք, առաջին անգամ էր, որ մարզական այսպիսի ոգիմպիական մը տեղի կ'ունենար՝ հայրենակ բոլոր չրջաններու ալ մասնակցութեամբ:

Նպատակայարմար ու լաւ ձեռնարկ մըն էր, որու կազմակերպման եւ յաջողութեան համար Հ. Մ. Ը. Մ.–ի վարչութիւնը չանք չէր խնայած. որը պսակուեցաւ մեծ յաջողութեամբ:

Իսկապէս գովասանքի արժանի ձեռնարկ մը եւս, Իրաքի հայ թեմի վերահսկողութեան 350–ամեակին նուիրուած, Տիկնանց Մշակութասիրաց «Հայկական տարազներու ցուցադրութեան» եւ երիտասարդաց «Կոմիտաս»ի տուած հանդիսի կողքին, որոնք նոյնպէս 350–ամեակին նուիրուած էին:

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի վարչութիւնը չատ օգտակար, նպատակայարմար գաղափարը ունեցած էր այս ոգիմպիականը կազմակերպելով, որ մեծ նշանակութիւն ունէր մարզական զարգացման տեսակէտէն, չրջաններու մէջ ալ մարզական մրցութիւն առիթներու բարի նախանձի արձագանգ ստեղծելու համար: Եւ մանաւանդ չրջաններէն եկած մարզիկները իր յարկին տակ պահելով գիչեր ու ցերեկ:

Ամբողջ հինգ – վեց օր մարզիկները ընկերական խաղերու, մրցումներու ընթացքին, այլեւ հանդիսաի պահերուն, ծանօթացան իրարու, չրջանները՝ չրջաններու եւ կեդրոնի հետ, մտերմացան, բարի նախանձ արթնցաւ մէջերնին, հայկական ոգիով ամրացան ու կապուեցան իրարու ընկերական սիրով. հայութեամբ լի՝ մեկնեցան իրենց չրջանները իրենց հետ տանելով, մանաւանդ վերջին օրւան լաւ տպաւորութիւնը, իրենց նոր ընկերը – ընկերուհիները սէրն ու գուրգուրանքը եւ մեծ յոյսը, որ յաջորդ տարին, պիտի՛ գան կրկին, մասնակցելու ոգիմպիականին, աւելի՛ կազմակերպուած, աւելի՛ վառած եւ կարօտով՝ տեսնելու իրենց հարազատ դարձած պաղտատցիակ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի եւ չրջաններէն եկող ընկերը – ընկերուհիները:

Յաջողութիւն ձեզ սիրելիներ եւ բարի վերադարձ:

Ծանր, բայց գովելի աշխատանք կատարեց նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի Տիկնանց Յանձնախումբը:

Աւելի քան 225 հոգի, հինգ օր չարունակ, օրական երեք անգամ՝ (նախընթրիքով, զովացուցիչներով ու պտուղով միասին), Տիկնանց Յանձնախումբին հոգածու հիւրասիրութիւնը վայելեց. չմոռնանք նաեւ, հիւրերու մեկնումին, ճամբու պաչարը: Այնպէս որ սիրելի հիւրերը լինքզինքնին իրենց հարազատ տան մէջ զգացին կը խորհինք թէ:

Ծանր աշխատանք էր, այո՛: Շուկայի գնումները, առտու – կանուխ նախաճաշի պատրաստութիւն, ճաշին, նախընթրիքին եւ ընթրիքին: Խոհանոցային բոլոր գործերը, մատուկարարումը, տպասարկութիւնը անթերի, սիրայօժար, ժպտերես եւ մայրական հոգածութեամբ ամէնուն նկատմամբ: Օրուան բոլոր ժամերուն, յուլիսեան տաքին, անոնք, իրենց հանգիստը մոռցած, ներկայ էին ակումբին մէջ եւ գործի վրայ:

Զոհաբերութեան ի՛նչպիսի ոգի, ծառայելու ի՛նչ խոնարհութիւն ու պատրաստակամութիւն: Իսկապէս ամէն գովասանքի արժանի կը գարձնեն գիրենք:

Վարձքերնիդ կատար յարգելի տիկիններ եւ օժանդակներ:

Այս ոգիմպիականը եկաւ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի եւ զայն սիրող ու աջակցող ազգային-ներու ո՛չ միայն մարզական գործունէութեան, այլեւ հայապահպանման աչքառ տանքներուն վրայ կարեւոր եւ օգտակար գործ մը եւս աւելցնելու. մանաւանդ մարզական միութեան եւ մարզական խաղերու ճամբով:

Ասկէ յետոյ, ո՛չ միայն ամէն տարի ոգիմպիական խաղեր կազմակերպելու՝ անպայման չրջաններու ալ մասնակցութեամբ, այլեւ ինքը կեդրոնը, չրջաններուն տալիք իր այցելութիւններով, կապ-մակերպելիք ընկերական մրցախաղերով զանոնք խանդավառ պահելու, մարզական ոգիի ուղիով՝ հայապահպանութեան մը-ղում տալու համար, մանաւանդ հեռաւոր Զախոյի հայութեան, անոր նոր սերունդին, մանուկներուն, որոնց մայրենի լեզուն, ցաւալի կ'ըսել, քրտերէն է:

Զախոյի մարզիկները, որոնք իրենց կարգապահ եւ յարդալից կեցուածքով ուշադրութիւն գրաւեցին, հոս, այդ քանի մը օրուան ընթացքին, ո՞վ կրնայ դիտնալ, թէ ի՛նչ – ինչ ապրումներ ունեցան, հոգեկան ի՛նչ տակնուվրայութիւն, ի՛նչ ցանկութիւններ՝ ի տես Հ. Մ. Ը. Մ.–ի ընդարձակ խաղավայրերուն, միւս չրջաններէն եկած հայախօս իրենց ցեղակից ընկեր – ընկերուհիներուն, որոնց հետ, աւա՛ղ, իրենք քրտախօս սոխրուած արարերէն խօսեցան ... իրենք քրտախօս, բայց անուններնին, լա՛ւ լսեցէք, Հայկ, Արամ, Արա, Տիգրան, Մեսրոպ ու Վարդան ... հոգեկէս կապուած իրենց ցեղի քաջ նահապետներուն, բայց լեզուով ... օտարացած – քրտացած, Դէ՛ եկուր ու մի՛ ցաւիր. եթէ կըրնաս, մի՛ վհատիր՝ լացնող այս ահաւոր ցաւին դիմաց:

Սերունդն է, որ պիտի ճուլուի ուշ կամ կանուխ եթէ թախտին ձգուի: Մինչ, մեզի համար մէկ թիւն անգամ արժէք ունի, մանաւանդ հիմա եւ առիթ ունոյ...:

Ինչ տեղին է յիշեցնել առակը Աւետարանին, առ որ անկ է.

– Իմաստուն հովիւը իր անձը կը նուիրէ իր ոչխարներուն համար:

Իսկ այս մի՞ւսը հապա.–

– Ինտունինը ոչխարները կը թողու, կորած մէկը փնտռելու կ'երթայ:

Իսկ Զախոն, մէկ չէ՛, հարիւր չէ՛, հազարէն շատ աւելին է:

Գալը, գոնէ մարզական կապը, մանաւանդ Զախոյի հետ շատ սերտ պէտք է ըլլայ ու յարատեւ՝ գանոնք եւ նոր սերունդը հայութեան գիրկը պահելու, Հայկով, Արամով, Տիգրանով խանդավառելու ու Մեսրոպի չունչով մեծցնելով:

Այսպիսի աշխատանքին ասպարէզը միայն Հ. Մ. Ը. Մ.–ի առջեւ չէ, որ բայ է. գաղութի կրօնական եւ ազգային գործերը գեկավարող մարմինները մեծ պարտաւորութիւն եւ պարտականութիւն ունին կատարելու. անթոյլատրելի ուշացածը, օր առաջ, առաջնութեան մէջ գնելու համար, գործի լծուելու է, առանց յանցաւորներ փնտռելու:

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Պաղտատ
24 – 7 – 1989

(Շար. 8)

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Այս կիրակի, Օգոստոս 27, մասնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագ Մարսէյլի Ա–պատագրման 45–րդ տարեդարձին առթիւ։

Սկիզբը ժամերգութեան ժամը՝ 8·30։
Պատարագ ժամը՝ 10։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Զորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Ցառելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ՝ – 40 ռիւ տ'Ափրմէնի – 69003
Հեռաձայն՝ – 78 – 60 – 47 – 18

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թելեփնելու համար ծնողքներուն բերը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել՝ – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

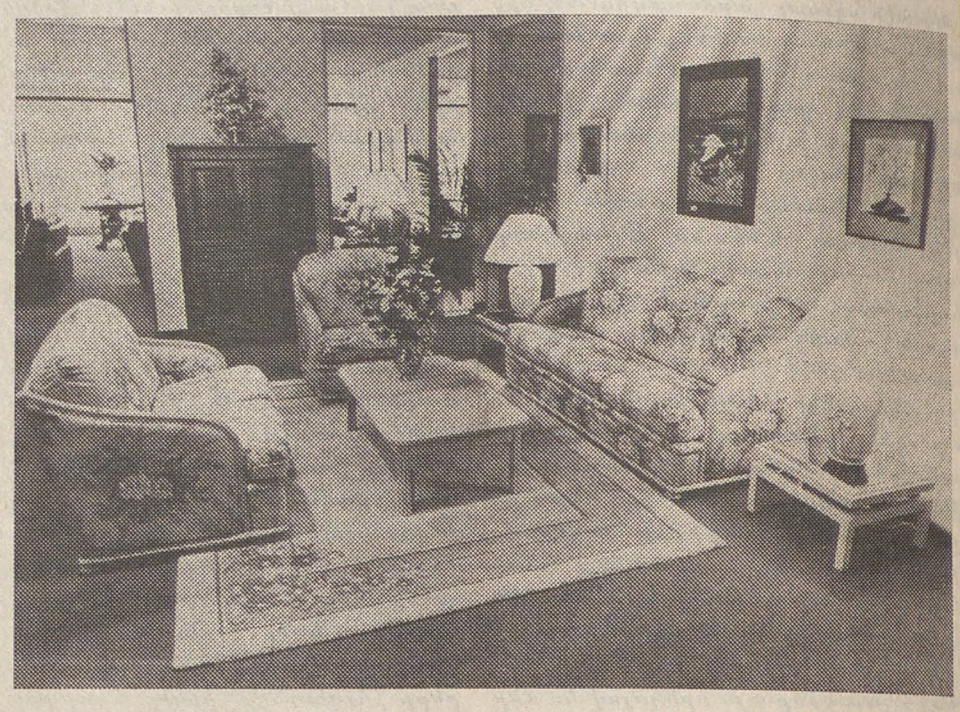
Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

* Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
* Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
* Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԱՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գինն 80 ֆր. *Թղթատարի Ծախքով՝ 90 ֆր. 90*

Դիմել՝

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱՋԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine pour une CULTURE IDENTITAIRE et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

« HARATCH »

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 26-27
SAMEDI-DIMANCHE
26-27 AOUT
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՐԱՏՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.085 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.085

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆԸ

22· 08· 89 Թ·

Վերջին ժամանակներս ինչպէս հայ, այնպէս էլ ադրբեջանական ապրի որոշ անձանց կողմից նկատելիօրէն ուժեղացել են ռեպրեսիաները Ղարաբաղի լուսարաժանումների ներկայութեան առթիւ զժգոհութեան դրսեւորումները, ամախացել քաղաքացիների կողմից զօրային եւ միլիցիայի պահակախմբերին ենթարկուելու փաստերը, որոնք կատարում են մարդկանց պաշտպանութեան գործառոյթներ ընդհարումների եւ զոհերի հիմքի վրայ այն անկարգութիւնների կանխման պատասխանատու պատահանութիւններ: Բազմիցս յարձակումներ են եղել զինծառայողների վրայ: Օգոստոսի 13–ին Բալլուջա գիւղում յարձակում է կատարուել միլիցիայի զօրաբաժանման վագրը հսկող ժամապահի վրայ: Նոյն օրը Ջամիլլու գիւղում անթաքոյց վիճակում գտնուող երկու քաղաքացիներ բնակչութեանը սպրդել են հակահրաւական գործողութիւնների, դոչել ազգայնամոլական կարգախօսներ: Նրանց բռնելու ժամանակ նրանք ակտիւ դիմադրութիւն են ցոյց տուել զօրային կարգախմբին: Օգոստոս 13–ի լոյս 14–ի գիշերը Շուշիի շրջանի հսկիչ անցակէտում կանգնելու ազդանշանին չի ենթարկուել եւ փորձել է առանց զննման անցնել այն աւտոմեքենայի վարորդը, որը զաղտնի զինամթերք էր փոխադրում: Շարունակւում են յարձակումները աւտոշարասիւնների վրայ, հսկիչ անցակէտերի գնդակոծութիւնները: Զօրային կարգախմբերը ստիպուած են կիրառել յատուկ միջոցներ եւ արձակել նախազգուշական կրակոցներ: Օգոստոսի 16–ին Շուշի տանող ճանապարհին յարձակում է կատարուել զինծառայողների ուղեկցութեամբ ընթացող իրաւապահ մարմինների աշխատողներին տեղափոխող ծառայողական աւտոբուսի վրայ: Ամբոխին յաջողուել է ցրել միայն օդում արձակուած կրակոցներով: Օգոստոս 16–ի լոյս 17–ի գիշերը անյայտ անձինք փորձել են դիւրաւառ հեղուկ լցուած շշերով հրկիզել Մարտունու շրջանի հսկիչ անցակէտում գտնուող մարտական մեքենան: Ստեփանակերտում, Շուշիում եւ յատուկ շրջանի այլ բնակավայրերում անցկացուող չարտօնուած միտինգներում եւ այլ ժողովներում աւելի յաճախ են վիրաւորական խօսքեր հընչում զինծառայողների հասցէին, որոնց անարեհիղձ մարդիկ «օկուպանտներ» են անուանում: Հնչում եր զօրքերը ռեպրեսիից դուրս բերելու պահանջ: Իրենց ելոյթներում զինուորականների հասցէին անվայել արտայայտութիւններ են թոյլ տուել հայ եւ ադրբեջանական ազգութեան մի շարք ակտիւիստներ: Այս ամէնը օրինական տարակուսանք է առաջ բերում զինուորների եւ սպաների շրջանում, նրանցում կասկած ծնում այստեղ իրենց ներկայութեան նպատակայարմարութեան հարցում: Ոչ Փորմալ միաւորումների ղեկավարների կողմից ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի յանձնաժողովի առջեւ դրուած Լեռնային Ղարաբաղից զօրքերը դուրս բերելու հարցը Յատուկ կառավարման կոմիտէի եւ զինուորական պարեսի կարծիքով տուեալ իրավիճակում դեռ չուտ է եւ վտանգաւոր: Այդ հարցը կարող է լուծուել միայն հաչուի առնելով յատուկ շրջանի ամբողջ բնակութեան կարծիքը: Միեւնոյն ժամանակ մենք գտնում ենք, որ այդ, ինչպէս նաեւ համաձայնութեան միւս պրովոկացիոն յայտարարութիւնները բացառապէս ուղղուած են իրաւդրութեան ապակայունացմանը եւ հետապնդում են եղբայրասպան պատերազմ անճապերծելու նպատակ: Զինծառայողները այլ ինդիր չունեն ռեպրեսիայի եւ կարգ ու կանոն ապահովելը, կանանց, ծեծերի, երեխաների անմիջապէս պարտի հնազանդիլ· յանցաւոր կը դառնայ անոր դիմադրելով:

8·– Օրէնքը պէտք է հաստատէ պատիժներ միայն խիստ եւ բացայայտօրէն անհրաժեշտ եղող, եւ ոեւէ մէկը կրնայ պատժուիլ միայն համաձայն յանցանքէն առաջ հաստատուած եւ հրապարակուած եւ օրինաւորապէս դործադրուած Օրէնքին:

9·– Ամէն մարդ անմեղ է մինչեւ որ ան յանցաւոր հռչակուի, եթէ անհրաժեշտ է որ ձերբակալուի, ամէն խստութիւն որ անհրաժեշտ չէ իր անձին տիրանալու, պէտք է խստօրէն արգիլել:

10·– Ոչ ոք պէտք է նեղութիւն կրէ իր կարծիքներուն համար նոյնիսկ կրօնական, պայմանաւ որ անոնց արտայայտութիւնը Օրէնքին սահմանած հանրային կարգը չխանգարէ:

11·– Ազատ հաղորդակցութիւնը մտքերու եւ կարծիքներու մարդու ամէնէն թանկագին իրաւունքներէն մէկն է: Ամէն քաղաքացի կրնայ ուրեմն խօսիլ, գրել, ազատօրէն տպել, վերապահելով պատասխանատուութիւնը, օրէնքի սահմանումով թոյլատրուած ազատութեան դէպքերուն պարագային:

12·– Մարդուն եւ քաղաքացիին իրաւունքներուն ապահովութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէ հանրային ուժ մը: Այս ուժը ուրեմն հաստատուած է բոլորին շահուն համար եւ ոչ մասնաւոր օգտին անոնց որոնց վստահուած է:

13·– Հանրային ուժին գործածութեան համար եւ վարչական ծախքերուն համար, հաստատուած օժանդակութիւն անհրաժեշտ է: Ան հաւասարապէս պէտք է բաժանուի բոլոր քաղաքացիներուն միջեւ, համապատասխան իրենց կարողութիւններուն:

14·– Բոլոր քաղաքացիները իրաւունք ունին հաստատել իրենց կողմէ, կամ իրենց ներկայացուցիչներու միջոցաւ, անհրաժեշտութիւնը հանրային օժանդակութեան, զայն որոշադրել ազատօրէն, հետեւիլ անոր գործածութեան, եւ ճշդել անոր բաժինը, չափը, դանձումը եւ տեւողութիւնը:

15·– Ընկերութիւնը իրաւունք ունի հաշիւ պահանջելու իր կառավարչութեան ամէն հանրային պաշտօնեայէ:

16·– Ամէն ընկերութիւն որուն մէջ իրաւանց ապահովութիւնը չէ հաստատուած, ոչ ալ իրաւունքներու բաժանում ճշդուած, բնաւ կազմութեան իրաւունք չունի:

17·– Սեփականութիւնը ըլլալով նուիրական եւ անբռնադարձելի իրաւունք մը, ոչ ոք կրնայ անկէ զերծ մնալ, բացի այն պարագային երբ հանրային անհրաժեշտութիւնը, օրինաւորապէս հաստատուած, կը պարտաւորէ բացայայտօրէն, եւ արդար եւ կանխայայտ հատուցումի պայմանաւ:

Թարգ Ս· Պ·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը պատմական քուէարկութեամբ մը վաւերացուց Թաւոուշ Մազովիէքիի նախարարապետի նշանակումը: Արդարեւ, արեւելեան Եւրոպայի առաջին ոչ – համայնավար վարչապետը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ առացաւ այդ վաւերացումը: Ներկայ 423 երեսփոխաններէն 378–ը՝ իրեն ի նպաստ քուէարկեցին (150ը՝ համայնավար) 4՝ դէմ եւ 41 հոգի ալ ձեռնպահ մնաց: Այդ վայրկեանէն Լեհաստան ժամանակակից իր պատմութեան նոր էջ մը կը բանայ, էջ մը որ կրնայ դեր խաղալ Լեհաստանէն դուրս ալ: Շնորհաւորական հեռագրերը տեղացին վարչապետ, մինչեւ իսկ Մոսկուայէն: Կը մնայ հիմա, որ նոր կառավարութիւնը կարենայ վերականգնել անտեսութիւնը, վասն զի՝ ոչ միայն բանիս...:

ԼԻԲԱՆԱՆի ծովափէն հազիւ 80 քիլոմեթր բացը, Ֆրանսական նաւերուն կը սպասեր, Ուրբաթ օր, ամերիկեան զրահանաւ մը եւ կը հաղորդուէր որ խորհրդային ռազմանաւ մըն ալ ճամբայ ելած է դէպի Պէյրութ: Ամերիկեան եւ խորհրդային ռազմանաւերը թնդանօթաձիգ եւ հրթիռաձգակ են:

ԹՈՒՐՔԻԱ կը ջնջէ երկաթուղային երթեւեկը, որ գինքը կը կապէ Եւրոպայի, որպէսզի առանց վիզայի ծագումով թուրք պուլկար զաղթականները չկարենան Թուրքիա մտնել: Օգոստոս 25–էն Մինիխ – Պոլիս ամէնօրեայ ճեպընթացը, որ Աւստրիայէն, Եուկոսլաւիայէն եւ Պուլկարիայէն կ'անցնի պիտի չերթեւեկէ:

ԱՆԳԱՐԱՑի մէջ, Արդարադատութեան նախարարը յայտարարեց թէ «անմարդկային պատիժներն ու վարուելակերպերը բոլորովին կ'արգիլուին այսուհետեւ բանտերուն մէջ: Ներքին կանոնադրի 13 յօդուածները փոխարինուած են»:

ՄՈԼՏԱԻԻՈՑ չուրջ 50 հաստատութեանց ռուսախօս աշխատաւորներ դործադուլի դիմած են, հետեւելով Տիրասպոլի չարժումին: Հոս ալ բողոքը կը վերաբերի օրինագիծի մը դէմ որ նախապատուութիւն կուտայ մոլդաւերէնին:

«KIT» ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ ՀԱՑԱՍՏԱՆի ՀԱՄԱՐ խորագրին տակ, Օգոստոս 25ին, «Լիպերասիոն» նկար մը հրատարակած է, որու ներքեւ կը հաղորդէ որ՝ բանուորներ 100 նախաչէն առաջին բնակարանները կը բեռցնեն, Հայաստանի ազգատեաներուն սահմանուած: Այս տուները, 40 քառակուսի մեթր ամէն մէկը, Հոլանտայէն ճամբայ ելած են Օգոստոս 24–ին: Անոնց նիւթականը ապահոված են Կարմիր – Խաչը եւ Կարմիր – Մահիկը:

ՄԱՐԴՈՒՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻՒՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1789, ՕԳՈՍՏՈՍ 26

ՅՕԴՈՒԱԾ

1·– Մարդիկ կը ծնին եւ ազատ ու հաւասար կը մնան Օրէնքին առջեւ: Ընկերային այլազանութիւնները կրնան հիմնուիլ՝ միայն հասարակաց օգտին վրայ:

2·– Ամէն քաղաքական ընկերութեան նպատակն է պահպանումը մարդուն բնական եւ անժամանցելի իրաւունքներուն: Այդ իրաւունքներն են Ազատութիւնը, Սեփականութիւնը, Ապահովութիւնը եւ ճնշումի դէմ դիմադրութիւնը:

3·– Ամէն դերիշխանութեան սկզբունքը կը կայանայ ղէնաւորաբար՝ Ազգին մէջ: Ոչ մէկ մարմին, ոչ մէկ անհատ կրնայ իշխանութիւն գործել եթէ յստակապէս անկէ չի բխիր:

4·– Ազատութիւնը կը կայանայ ուրիշին կարենալ չվնասելու կարողութեան մէջ: Իւրաքանչիւր անհատի բնական իրաւունքներու գործադրութիւնը սահման ունի միայն այն որ կ'ապահովէ ընկերութեան միւս անդամներուն վայելքը նոյն իրաւունքներուն: Այս սահմանումները կրնան որոշուիլ՝ միայն Օրէնքով:

5·– Օրէնքը արգիլելու իրաւունք ունի միայն ընկերութեան վնասակար արարքները: Բան մը որ Օրէնքով չէ արգիլուած, չի կրնար արգելքի ենթարկուիլ եւ ոչ ոք կրնայ պարտաւորուիլ ընել ինչ որ ան չի հրահանգեր:

6·– Օրէնքը արտայայտութիւնն է ընդհանուրի կամքին: Բոլոր քաղաքացիները իրաւունք ունին հետամտիլ անձնապէս, կամ իրենց ներկայացուցիչներու միջոցաւ, անոր կազմութեան: Ան նոյնը պէտք է ըլլայ բոլորին համար, ըլլայ իր պաշտպան, ըլլայ իր պատժող: Բոլոր քաղաքացիները, իր աչքին հաւասար ըլլալով, նոյն ատեն ընդունելի են արժանաւորութիւններուն, հանրային դիրքերու եւ պաշտօններու, ըստ իրենց կարողութեան եւ առանց այլ նկատառումի քան իրենց առաքինութիւնը եւ տաղանդաւորութիւնը:

7·– Ոչ ոք կրնայ ամբաստանուիլ, ձերբակալուիլ, ոչ ալ արգելակալուիլ, բայց միայն օրէնքով սահմանուած պարագաներուն եւ ըստ ձեւին որ ան նախատեսած է: Անոնք որ կը դիմեն, հալածել կը վրձռեն, կը դործադրեն կամ դործադրել կուտան կամայական հրամաններ, պէտք է պատժուին: Բայց ամէն քաղաքացի որ կոչուած է կամ ենթակայ է Օրէնքին, անմիջապէս պարտի հնազանդիլ· յանցաւոր կը դառնայ անոր դիմադրելով:

8·– Օրէնքը պէտք է հաստատէ պատիժներ միայն խիստ եւ բացայայտօրէն անհրաժեշտ եղող, եւ ոեւէ մէկը կրնայ պատժուիլ միայն համաձայն յանցանքէն առաջ հաստատուած եւ հրապարակուած եւ օրինաւորապէս դործադրուած Օրէնքին:

9·– Ամէն մարդ անմեղ է մինչեւ որ ան յանցաւոր հռչակուի, եթէ անհրաժեշտ է որ ձերբակալուի, ամէն խստութիւն որ անհրաժեշտ չէ իր անձին տիրանալու, պէտք է խստօրէն արգիլել:

10·– Ոչ ոք պէտք է նեղութիւն կրէ իր կարծիքներուն համար նոյնիսկ կրօնական, պայմանաւ որ անոնց արտայայտութիւնը Օրէնքին սահմանած հանրային կարգը չխանգարէ:

11·– Ազատ հաղորդակցութիւնը մտքերու եւ կարծիքներու մարդու ամէնէն թանկագին իրաւունքներէն մէկն է: Ամէն քաղաքացի կրնայ ուրեմն խօսիլ, գրել, ազատօրէն տպել, վերապահելով պատասխանատուութիւնը, օրէնքի սահմանումով թոյլատրուած ազատութեան դէպքերուն պարագային:

12·– Մարդուն եւ քաղաքացիին իրաւունքներուն ապահովութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէ հանրային ուժ մը: Այս ուժը ուրեմն հաստատուած է բոլորին համար եւ ոչ մասնաւոր օգտին անոնց որոնց վստահուած է:

13·– Հանրային ուժին գործածութեան համար եւ վարչական ծախքերուն համար, հաստատուած օժանդակութիւն անհրաժեշտ է: Ան հաւասարապէս պէտք է բաժանուի բոլոր քաղաքացիներուն միջեւ, համապատասխան իրենց կարողութիւններուն:

14·– Բոլոր քաղաքացիները իրաւունք ունին հաստատել իրենց կողմէ, կամ իրենց ներկայացուցիչներու միջոցաւ, անհրաժեշտութիւնը հանրային օժանդակութեան, զայն որոշադրել ազատօրէն, հետեւիլ անոր գործածութեան, եւ ճշդել անոր բաժինը, չափը, դանձումը եւ տեւողութիւնը:

15·– Ընկերութիւնը իրաւունք ունի հաշիւ պահանջելու իր կառավարչութեան ամէն հանրային պաշտօնեայէ:

16·– Ամէն ընկերութիւն որուն մէջ իրաւանց ապահովութիւնը չէ հաստատուած, ոչ ալ իրաւունքներու բաժանում ճշդուած, բնաւ կազմութեան իրաւունք չունի:

17·– Սեփականութիւնը ըլլալով նուիրական եւ անբռնադարձելի իրաւունք մը, ոչ ոք կրնայ անկէ զերծ մնալ, բացի այն պարագային երբ հանրային անհրաժեշտութիւնը, օրինաւորապէս հաստատուած, կը պարտաւորէ բացայայտօրէն, եւ արդար եւ կանխայայտ հատուցումի պայմանաւ:

Թարգ Ս· Պ·

կորուստ թոյլ չտալը: Այդ պատասխանատու առաքելութիւնը հարկ է լինում կատարել ծանրագոյն պայմաններում: Ինչպէս յայտնի է շատ սպաներ արդէն տարուց աւելի է ինչ կորուսած են ընտանիքից, զինուորները արձակում չեն ստանում: Օրուայ ցանկացած պահին մարդի տարածքում նրանք պատրաստ են մարելու կոնֆլիկտների օճախները: Որոշ ստորաբաժանումներ աշխատելով մարզում ապրում են Ստեփանակերտում: Դա հասկնալի է, հարկադիր միջոցառում է: 30 աստիճանի չոգի պայմաններում, զրահաբաճկոնները եւ սաղաւարտները չբեռնելով, ոչ հազուադէպ զիչերելով մարտական մեքենաներում 19–ամեայ պատանիները եւ հրամանատարները ապնուշէն կատարում են Ղարաբաղում խաղաղ կեանքի պահպանման կառավարական կարեւոր առաջադրանքը: Մենք դիմում ենք ԼՂԻՄ–ի բնակչութեանը, Հայերին եւ Ադրբեջանցիներին խնդրելով Յատուկ կոմիտէին եւ պարետատանը հասցէագրուած իրենց նամակներում կարճիք յայտնեն զօրքերի դուրս բերման անհրաժեշտութեան եւ հնարաւորութեան մասին:

ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ԿՈՄԻՏԷ

***

Հազիւ երեք օր առաջ հրապարակուած է այս յայտարարութիւնը, որ վը հատատէ մէյն թէ կիսամիլոցները ոչինչ կը լուծեն: Մէկուկէս տարի է, ճիշդ, որ Ղարաբաղի մարզային Խորհուրդը քուէարկեց իր պատմական բանաձեւը, (1988, Փետրուար 20) պահանջելով իր վերամիացումը Հայաստանի: Եւ անկէ ի վեր, ի՞նչ եղաւ: Տաք ու պաղի քաղաքականութիւն մը, յոյսերու նշոյլներ, որոնք քիչետք ի դերեւ կ'ելլեն եւ կացութիւն մը փտեցնելու, անհրաժեշտ որոշումները ձգձգելու վատ քաղաքականութիւն մը: Այս ամբողջը ի չահ որո՞ւ եւ ինչո՞ւ: Որքան ալ համբերատարի համբաւ ունենայ Հայ ժողովուրդը, չատը՝ շատ է:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԻՋԷՆ

4 - ԳՐԱՔՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ

Օգոստոս 27–ին, «Յառաջ» իր լուրերու բաժինը կը խորագրէ «Յոյսի նշոյլ մը խաղաղութեան համար», երբ գիտենք թէ հազիւ քանի մը օր եւաք, Անգլիա եւ Ֆրանսա պատերազմ պիտի յայտարարեն Գերմանիոյ դէմ: Անգլիա եւ Լեհաստան դինակցութիւն կը կնքեն ու Փարիզի մէջ, վարչապետ Տալատիէ վճռական ճառ մը կը խօսի: Դեռ յոյս ունի ու կ'ըսէ· – «...ես անդադար կոչ պիտի ընեմ բոլոր ժողովուրդներուն եւ կը հաւատամ որ եթէ ամէն պատասխանատու վարիչ անկեղծօրէն խաղաղութիւն ուզէ, բոլոր խնդիրները կրնան կարգադրուիլ ազատ եւ ողջամիտ բանակցութիւններով: Բայց, ինչո՞ւ, օրինակի համար, Տանցիգի խընդիրը կը սպառնայ պատերազմ պայթեցընել Եւրոպայի մէջ: Որովհետեւ այդ խնդիրը բռնի ուժի սպառնալիքին տակ ներկայանալով, արդէն իսկ աւելի ընդարձակ պահանջներ ներկայացնելով, մէջտեղ կը դնէ Լեհաստանի ազատութեան եւ կեանքի խնդիրը»:

Անդին, նոյն թիւին մէջ, կը չարունակուի Մուսա Լերան հանդանակութիւնը: 33–րդ տանկին գումարն է՝ 101·486 Ֆր·:

Ֆրանսա կը պատրաստուի տօնել Ռաշինի ծննդեան երեքհարիւրամեակը, Նարդունի կը պատմէ իր արձակուրդը «մեր որբանոցին մէջ»: Ան սակայն կը սկսի իր յօդուածը· – «Հոռմի կայսրերէն մին կը պատերազմէր Դանուբի հովտին մէջ, ամիսներէ ի վեր: Հայրենաքաղաքութիւնը հետզհետէ սկսաւ մրկել իր հոգին: Առաւօտ մը կանչեց զօրապետները եւ յայտարարեց թէ կը փափաքի վերադառնալ Հռոմ, զի կատօղացած է բաղնիքները, ջուրը, օդը, վերջապէս մթնոլորտը, որու մէջ շնչած եւ ապած էր ի տղայ տիոց: Զօրապետներէն մին, խելացի, կը պատասխանէ· – Ուր որ կը գտնուի կայսրը, այնտեղ է Հռոմը»:

Նարդունի միշտ երազած է, մինչեւ իսկ ծրագրած «աշխարհական վանք» մը հիմնել ու արդար գոհունակութեամբ է, որ կը չարունակէ իր ճամբան դէպի Ջ· Ո· Միութեան հիմնած «Հանրապետութիւն»ը»: Կանգ կ'առնէ կամարի մը տակ, որու ճակատը զրուած է·

ՈՐԲԱՒԱՆ

(Գիւղատնտեսական Միաբանութիւն)

COLONIE AGRICOLE ARMENIENNE

– Հոն ուր կ'ապրին հայ որբերը, այնտեղ Հայաստան է, կ'ըսեմ մտովի:

Օգոստոս 29–ին, արդէն պատկերը աւելի մռայլ է: Ցոյսի նշոյլները չքացած են: Առաջին էջը չոր ճշմարտութիւն մը կը պարզէ· – «Անգլիա անընդունելի կը գտնէ Գերմանիոյ պայմանները: Հիթլէր մերժեց Տալատիէի առաջարկը՝ ուղղակի բանակցիլ Լեհաստանի հետ: Մուսոլինի պիտի կրնա՞յ փրկել խաղաղութիւնը»:

Նոյն թիւէն կ'իմանանք որ· – «Շաբաթ առտու հրատարակուած հրամանագիր – օրէնքին (décret – loi) համաձայն, հակայայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէին պաշտօնաթերթը, «Իսմանիթէ» եւ իրիկուան թերթը· – «Սը Սուար», դադարման դատապարտուեցան, անորոշ պայմանաժամով»:

Նոյն լրատուութեան համաձայն, արդէն խակ, Ուրբաթ եւ Շաբաթ, ռատիկոնութիւնը զրաւած է երկու թերթերուն թիւերը: Երեսփոխանական ժողովի համայնավար խմբակցութիւնն ալ որոշած է պատուիրակութիւն մը ղրկել վարչապետին եւ Ներքին նախարարին, բողոքելու համար կուսակցութեան երկու օրկաններուն դադարման դէմ: Վարչապետ մերժած է ընդունիլ պատուիրակութիւնը, յայտնելով թէ չատ զբաղած է:

Այս առընչութեամբ արդէն նոր օրէնք մը հռչակուած է որու համաձայն կը գրաւուին եւ կը դադրեցուին վաստակոր համարուած բոլոր հրատարակութիւնները:

Կապոյտ Աչի Երջանկային Վարչութիւնը վը հաղորդէ որ օգտակարութեան կայանի Գ· խումբը, որ պիտի մեկնէր Սեպտեմբեր 2–ին, յետաձգուած է օրուան տագնապին հետեւանքով, իսկ Բ· խումբի վերադարձին համար կարգադրութիւններ կ'ըլլան:

Նոյն թիւին Գ· էջին վրայ լոյս տեսած է «Ազդակ»էն արտատպում մը, ուր սեւ լուրեր կան Սանճաքէն՝ «երէկ շէն, այսօր ամայի» խորագրուած: «Հայեր եւ Ցոյներ շատ քիչ մնացած են արդէն Սանճաքի մէջ: Մնացող Հայերու թիւը 450 – 500 կը հաշուուի, որոնց 200–ը Ալեքսանտրէթի եւ Սուկ – Օլուճի մէջ: ... Այժ – մէն արդէն սոսկալի տպաւորութիւն մը կը թողու մարդուն վրայ Ալեքսանտրէթի մէջ տիրող ամայութիւնը: Մայրամու – տէն վերջ գերեզմանոցի կը վերածուի կարծես քաղաքը»:

Դեռ, հետաքրքրական կարճ լուրեր օրուան տագնապին մասին: Օրինակ, Մուսայի անթելը կը ծանուցանէ թէ իրրեւ հետեւանք զերմանեւխորհրդային դաշինքին, մօտերս պիտի լուծուի հակա – բոլշեւիկեան ուխտը եւ ազատ պիտի արձակուին Գերմանիոյ մէջ արգելափակուած համայնավարները· կամ՝ դինուորական իշխանութիւնը զրաւեց Վիճնէյնի ձիարձակայանը, ընդելով ձիարշաւները: Միաժամանակ Հ· Ց· Դ· Թանգարանի (այն տեղ՝ Մոնմորանսի) վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ ժամանակի մը համար յետաձգուած են խմբական այցելութիւնները:

Օգոստոս 30–ին կացութիւնը ծանրացած է: Առաջին էջին վրայ դեռ բոլոր յոյսերը չեն չքացած, բայց եւ այնպէս զօրաշարժը կը չարունակուի ամբողջ աշխարհի մէջ: Նոյն առաջին էջի վրայ ազդ մը՝ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն եւ գործակալներուն· –

«Բոլոր թերթերը կանխարգել գրաբլեւութեան ենթարկուած ըլլալով հաւանաբար խանգարուին առաքումները: Ամէն միջոց ձեռ. առած ենք, որպէս զի քոյլ կուտան պարագաները (թղթատար, երկաթուղի եւայլն)»:

Ինչ անդին կը հաղորդուի որ մամուլի, չարժանկարի եւ լուսանկարչութեան վերաբերեալ հաստատուած կանխարգել գրաքննութեան հետ միաժամանակ, սահմանափակումներ հաստատուած են հեռագրի եւ հեռաձայնի մասին: Այսպէս, հեռաձայնով հաղորդակցութիւնը բոլորովին ջնջուած է թէ քաղաքին եւ թէ շրջանի մէջ (interurbain et régional):

Օգոստոս 31 թուակիր (Հինգշաբթի է) թիւ չկայ: Բացատրութիւնը կը գտնենք յաջորդ օրը· –

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ· –

Ինչպէս հաղորդած էինք, մամուլը գրաքննութեան ենթարկուած ըլլալով, Զորեքշաբթի օրուան թիւը մէկ օր ուշ հրապարակ ելաւ, իսկ Հինգշաբթի (Օգոստոս 31 թիւ) չկրցանք հրատարակել, մինչեւ հայ գրաքննիչի մը անուանումը: Երէկ այդ անուանումը կատարուած ըլլալով, թերթը այսուհետեւ թղթատարին եւ կրպակներուն պիտի յանձնուի առաւօտեան ժամուն: Եթէ երբեմն յապաղումներ պատահին, պէտք է վերագրել կացութեան պահանջներուն, քանի որ փոխադրութեան բոլոր միջոցները կը գրաւուին զինուորական իշխանութեան ձեռքը եւ թղթատարական պաշտօնեաները ալ փոխուած են: Թղթատարական վարչութիւնը մերժեց ընդունիլ Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ծրարները, ամէն հաղորդակցութիւն կտրուած ըլլալով այդ երկիրներուն հետ:

Պաշտօնական պատմութեան համաձայն, այս տեղեկութեանց կցենք կարգ մը մանրամասնութիւններ, որոնք տեղ գտած են ազատ ձեւով, մանկութեան յուշերու մէջ:

Մամուլի գրաքննութիւնը, հաստատուած էր Քոնքիճնաթալ պանդոկը, ուր փոխադրած էին Շաւարշ եւ «Յառաջ»ի հաւատարիմը՝ Բարթողը, թերթին փորձերով գրաքննութեան ենթարկելու համար: Լրատուութեան նախարարութիւնը տակնուվրայ էր, ինչպէս յետագային կը պատմէր Շաւարշ: Հայերէնի գրաքննիչ՞ չէր նախատեսուած ու կ'առաջարկուէր Շ·ին, որ ինք ճարէ: Վատահութիւն ունէին: Ու Շաւարշ կ'երթար տունէն Հրանդ Թորոսեանը կ'առնէր կը տանէր, Եւ այդպէս, Թորոսեան, մինչեւ 1940–ի յունիսեան այն սեւ օրը, երբ իշխանութիւնները պիտի ձգէին մայրաքաղաքը յաղթական բանակին, Հրանդ Թորոսեան գործաւ «պետական պաշտօնեայ» ու ամէն օր, ժամը 11–ի չուրջ «Յառաջ»ի Բարթողը վերջին փորձերը կը տանէր գրաքննութեան եւ հրատարակելու արտօնութիւնն առած կը վերադառնար, որպէսզի թերթը մամուլին յանձնուի:

Գրեց՝ Ա· Մ·

ԱՐԱԳԱԾԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐԻՆ

Ցիշելով մեր գարի նշանաւոր արուեստագէտներից մէկի ասոյթը՝ թէ «ես չեմ որոնում, ես գտնում եմ», կարող ենք ուրոյնակի պատկերացնել գեղանկարիչ Յակոբ Յակոբեանի ստեղծագործական ելակէտը: Քառասուն տարեկանում հաստատուելով մայր հայրենիքում՝ նա գտաւ հարազատ երկրի իր հոգուն արձագանգող բնանկարը, գտաւ իր Հայաստանը: Քարերի, ամպերի, ծառերի, որթատունկերի ձեւերի ու չարժումների մէջ նա տեսաւ կեանքի, սիրոյ, մահուան, տագնապի, ընդվզումի իրեն յուզող զգացումներն արտայայտելու կերպը: Հայկական բնութիւնից քաղուած մոտիֆները Յակոբեանի վրձնով ստացան համամարդկային հնչողութիւն ու գնահատուեցին նաեւ չատ հեռուներում: Այսպէս նշանաւորուեց ազգային արուեստի նոր բնագիծ, գեղարուեստական իրատիպ՝ յակոբեանական մտածելակերպ:

Արուեստի բովանդակութիւնը արուեստագէտի ներաշխարհն է: Գտնել այդ աշխարհի դունագծային վորհրդանիշ – կերպարը՝ ահա արուեստագէտի խնդիրը: Մեղ ծանօթ են Յակոբեանի բնանկարները, դիւղական տեսարանները, բազմաբնոյթ նաթիւրմորթները, այդ թուում՝ սովարական աքցաններ պատկերող կտաւները: Դեռ երկու տասնամեակ առաջ, արուեստանոցում, նկարիչն այդ նոյն առարկաների դիպուկ տարբերակները էր պատրաստում (առաւել արտայայտականութեան հասնելու միտումով մասամբ փոխելով նրանց ձեւերը) եւ փոքրածաւալ քանդակներ ստեղծում: Յակոբեանի այդ գործերը անծանօթ են չաւերին, երբեք չեն ցուցադրուել:

Տնային կիրառման գործիքներ արտադրող ամերիկեան մի ձեռնարկատէր տեսնելով Յակոբեանի յղացմամբ իրար վրայ յարձակուած ու իրար հոշոտող աքցանները՝ զարմացած ասաց· «Ամէն օր հազարաւոր այսպիսի գործիքներ եմ տեսնում, բայց նման բան մաքուռս չէր անցնում: Իմ գործարանի մուտքի առջեւ սիրով կը գնեղէի այդ քանդակը մեծցուած չափերով»: Նրանից անկախ Յակոբեանի քանդակներով ոգեւորուեց ռադիոֆիզիքական չափումների գիտահետազոտական ինստիտուտի տնօրէն Պարիս Հերունին եւ ձեռնարկեց դրանցից մէկը «լոյս աշխարհ» բերելու գործնական քայլեր: Եւ ահա Արագածի բարձունքներին, Հերունու գլխաւորած ինստիտուտի ըզբաղեցրած հողամասի վրայ, կանգնած է Յ· Յակոբեանի՝ առաջին հայեացքից տարօրինակ, բայց արտակարգ տպաւորիչ «Ընտանիք» քանդակը: Թուում է, թէ տըզամարդու, կնոջ ու երեխայի նմանուող հսկայական աքցանները պիտի ճնշեն դիտողին, առաջացնեն վախ, սարսափի զգացում: Սակայն նրանց սլացիկ եզրագծերի գերդասուածութիւնը, համամասների անթերի հաւասարակշռութիւնը եւ դէպի երկինք նայող՝ ազդային կառուցողական արուեստի դրուագներ յիշեցնող ներքին բացուածքները քանդակի ընդհանուր ուրուագծերին տալիս են վեհաշուք տեսք եւ օգնում դիտողին ամբողջ ընկալելու նրա բուն իմաստը:

Նկարչի պատկերած զալարուող որթատունկերի կամ Սեւանի մերկացած, ոսկրանման ժայռերի պէս չոր ու անարիւն գործիքները խորհրդանշում են այսեղ տագնապներով յղի մեր ժամանակից բխող մարդկային հոգեվիճակ: Մեռադի գործիքի է վերածուած մարդը, բայց նա հաւատարիմ է իր գերագոյն կոչմանը ու մարմնաւորում է իր մէջ ընտանիքի, կեանքի գոյատեւման յաւերժական գաղափարը: Ինչպէս նկարչութեան, այնպէս էլ այս ասպարէզում Յակոբեանը գտել է արուեստագէտի իր ապրումները մեկնելու պարզ ու խիստ արդիական եղանակ:

«Ընտանիք»ից քիչ հեռու, ամբողջ աշխարհում արդէն ճանաչուած, յիսունչորս մեթր տրամագծով ռադիոաստղադիտակն է, գիտական մի սքանչանք, գարի կառոյց, հայ գիտնականի կեանքի նպատակի հրաչք վկայագոյցը: Գիտութիւնը՝ գիտութիւն, բայց այդ չինութիւնը առաջին հերթին գիտում է որպէս դեկորատիւ – ներկայացուչական արուեստի գեղեցկագործ: Նայում ես երկար ու թուում է, թէ երկիրը իր սիրտն է բացել երկնքին, կարծես կանդնած ես տիեզերական ինչ–որ լուսամարմնի առջեւ: Նրա գեղեցկութիւնը կասկած չի թողնում արուեստի հանդէպ Պարիս Հերունու ունեցած ճաշակի մէջ ու չի զարմացնում, թէ ինչու է ինստիտուտի գլխում գեռեզուել մեր ժամանակի մարդու ցաւերի ու երազանքների մասին պատմող յուշաքանդակը:

Արագածի գիտական նոր օջախից երբ արեւմուտք ես նայում, ձորի միւս ափին մի ուրիշ կոթող է երեւում: Դա Տեղերի վանքն է, կառուցուած չուրջ հազար տարի առաջ: Ժամանակով իրարից այնքան հեռու երեք ստեղծագործութիւնների միջեւ եղած կապը բացատրութեան կարիք չունի: Լաւ նորը միշտ արձագանգում է լաւ հնին, նրա չարունակութիւնը կազմում: Այդպէս ձուլուել են էյֆէլի աշտարակը Փարիզին, կամ ապակեպատ նոր բուրգը՝ հինաւուրց Լուվր պալատին: Նոյն ձեւով նորն ու հինը Արագածի լանջերին ներդաշնակուել են՝ դիտողին ներշնչելով ամենագեղեցիկ, երկրի հանդէպ սիրոյ ու խոր հաւատի զգացմունքներ:

Հասնելով Երեւան՝ դիմեցի ինստիտուտի Արարկիրի չուկայի մօտ գտնուող վարչակենտրոնը՝ հանդիպելով համբաւաւոր դիտնականին: Շէնքի մուտքի առջեւ մարդիկ էին հաւաքուած: Հետաքրքրուեցի: Դիտում, ուսումնասիրում էին դարձեալ «տարօրինակ», հսկայ աստղադիտակի առեւ մանրակերտը հանդիսացող, կարմիր տուֆից պատրաստուած արեւի ժամացոյցը: Այստեղ էլ դիտնականը կոթող է հիմնել, մեր պատմութեան նախահայրերը հաստատող ու մեր քաղքին այնքան վայելող կոթող:

Պարզ ու մեղմաբարոյ նկարագրի տէր Հերունին իր հիմնած գործերի նման միանդամից առինքնում է զրուցակցին: Ինստիտուտի վերջին նորոյթի՝ «Ընտանիք»ի առթիւ նա ասաց· – «Այդ քանդակը մեր վրայ դրեթէ ծախսի չի նստել: Ցակոբեանը սիրով պատրաստեց պահանջուող քանդակները, իսկ մետաղաթերթերի կազապարները, զօդումը կատարեցին մեր աշխատակիցները: Գործի ամբողջ ընթացքին, որ տեւեց մի քանի ամիս, մտնոգէտ – գեկավարի դերն ստանձնեց քանդակագործ Բենիկ Պետրոսեանը· «Ընտանիք»ը սիրուեց բոլորի, նոյնիսկ հարեւան գիւղի մարդկանց կողմից ու սիրուելով սեփականացաւ, գարձաւ ինստիտուտի հպարտութիւններից մէկը: Այդ քանդակը, ինչպէս եւ արեւի ժամացոյցը, որի մի օրինակն էլ այնտեղ է՝ բարձունքում, արդէն տեսել են Խորհրդային Միութեան ու արտասահմանեան տարբեր երկիրներից եկած հիւրեր մանեան տարբեր երկիրներից եկած հիւրեր ու գիտնականներ: Զարմանալի, մի կողմից էլ շատ ուրախալի է, որ ամենք ինձնից գծագրերն են խնդրում, դրանց նրանց մօտ պատրաստելու նպատակով...»:

Այո՛, արուեստի իսկական երկերը ամբողջ աշխարհինն են:

ՇԱՀԷՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ՁԱՅՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Ը.
ԲԱՂԵՇ – ՊԻԹԼԻՍԷՆ ԴԷՊԻ ՏԻԱՐՊԱՔԸՐ

Դատուանը անցնելէ յետոյ զարճանք դէպի հարաւ արեւմուտք: Մեր նպատակն էր նոյն երեկոյին հասնիլ Տիարպաքըր: Առաջին հերթին հանդիպեցանք Պիթլիս – հին անունով Բաղէշ: Մայր ուղիէն պըղտիկ չեղումով մը մտանք քաղաքը եւ անցանք անոր մէկ ծայրէն միւսը եւ վերըստին միացանք մայր ուղիին: Պիթլիս չինուած է երկայնակի ձորի մը երկու կողմերուն վրայ: Քաղաքին մէջտեղէն կը հոսի Պիթլիս գետը, որուն վրայ ձգուած են քանի մը կամուրջներ, որոնք իրարու վրը միացընեն ձորին երկու կողմի թաղերը: Քաղաքին մէջ ժամանակին գտնուած են չորս եկեղեցիներ, որոնցմէ ոչ մէկին հետքին կրցանք հանդիպիլ մեր ինքնաշարժով արագ անցքի ընթացքին: Գարամահեան կը վկայէ, որ ատոնց մէջէն բացի Կարմրաբակ Ս. Նշան կոչուած երբեմնի ա-ռաջնորդանիստ եկեղեցիէն՝ մնացեալները «աղքատիկ եւ խարխուլ վիճակ մը ունին»: Հայ կաթոլիկներու մատուռն ալ թափուր եւ երեսի վրայ թողուած է, ինչպէս նաեւ անոր մօտիկ Ասորիներու Մարեադուլ մատուռը, նոյն վիճակի մէջ: Ատոնց ճիշդ հակառակն է հայ բողոքականաց ժողովարանը, ընդարձակ ու լուսաւէտ. իր ծոցին մէջ կը պահէ մանչերու եւ աղջկանց դիշերօթիկ ու ցերեկեայ վառնոնաւոր դպրոցներ, ուր կը յաճախեն քաղաքին քիչ շատ բարեկեցիկ ընտանիքներու զաւակները: Բողոքականներն ունին նաեւ որբանոցներ եւ արհեստանոց մը: Կ'երեւի բողոքականութեան խողովակով բազմաթիւ պիթլիսցի Հայեր գաղթեր են ժամանակին Ամերիկա, եւ գլխաւորապէս տեղաւորուած են Ֆրէզնօ քաղաքը, որոնցմէ եղած պիտի ըլլայ Ուիլլեամ Սարոյեանի հայրը եւ հօրեղբայրները, որոնց մէջ նշանաւոր է Արամ Սարոյեան փաստաբանը եւ հանրային գործիչը, զոր ի մտի ունենալով գրած է Ուիլլեամ Սարոյեանը «Անունս Արամ է» վիպակը:

«Պիթլիս քաղաքին ճիշդ կեդրոնը բարձր ապառաժուտ սարի մը վրայ դեռ կանգուն կը մնան բեկորները այն բարձր բերդին, որուն համար Կ'ըսուի թէ Մեծն Աղեքսանդրի կողմէ շինել տրուած է, երբ անկէ անցնելով Պարսկաստանի վրայ կը քալէր» (Գարամահեան): Մենք ալ հեռուէն նշմարեցինք բերդի այդ բեկորները:

Պիթլիսի շրջանին մէջ է Ամրտօլու կամ Ամլորդայ Ս. Յովհաննու Կարապետի վանքը, որ 16–րդ եւ 17–րդ դարերուն նշանաւոր եղած է իր բարձր վարժարանով: Հոն կը հանդիպին, ի միջի այլոց, Բարսեղ եւ Վարդան պիտնական եւ լուսամիտ վարդապետները: Այստեղ ուսմունք առած է նոյնինքն վերոյիշեալ Վարդան Վարդապետի աշակերտ մեր Յովհաննէս Կոլոտ մեծագոյն պատրիարքը, որ նախահայրը հանդիսացաւ Արեւմըտահայութեան լմացական զարթօնքին: Կոլոտ այս կողմերը ծնած եւ ուսանած ըլլալուն պատճառով կոչուած է Բաղիշեցի: Ուրեմն Պիթլիսի Ամլորդի վանքէն եկաւ արեւմտահայութեան մշակութային վերածնունդի առաջին ճառագայթը:

Ու կը շարունակէ Գարամահեան. Պիթլիս «գարնան, ամրան եւ աշնան քաղաք մըն է. ձմեռը անտանելի է. ամխաներով տեղացող երեք – չորս կանգուն ձիւնը բոլորովին կը խզէ խեղճ Բաղէշի արտաքին հաղորդակցութիւնը: Բացի այս անպատեհութենէն՝ հիանալի է այս գաւառը, ջուրն ու օդը անուշ, ծառն ու ծաղկունքը եզական, բնակչութիւնը պզեզեկադէմ, հակայ ու ողջանդամ, կլիման պատուական, բոյսերը գանազան, թռչունները այլեւայլ, վայրի եւ ընտանի գեղազանիները քառամթիւ»:

Պիթլիս մեր վրայ խճողուած քաղաքի մը տպաւորութիւնը ձգեց. հին տուներն չատեր, որոնք քարաշէն էին, գեռ կը մնային: Այսուհանդերձ ան ալ նորոգ-ուղ եւ նոր քաղաք մը լինելու ճամբուն մէջ է: Քաղաքէն երեսէ եւ մայր ուղի մտնելէ յետոյ անցանք չափազանց պիկ-դակ ճամբաներէ ու հասանք Սիլուան, որ ըստ ոմանց Մեծն Տիգրանի կերտած Տիգրանակերտ քաղաքն է: Հին ու բարձրը պարիսպներու մնացորդներ նշմարեցինք: Հայր Աբրամ, որուն ծննդավայրը Լիճ հեռու չէ այս քաղաքէն, ծանօթներ ունէր այստեղ եւ կարճ ժամանակի մէջ կարգադրեց որ իջեւնենք քաղաքի նորաշէն եւ լաւագոյն ճաշարանը վկսօրուան կերակուրի համար: Կծու պղպեղը առատ կան է այս շրջանին մէջ գրեթէ ամէնուրեք: Երեկոյեան ժամը 6·30–ը անցած էր երբ հասանք Տիարպաքըր եւ իջեւանեցանք Տէրիա պանդոկը:

Թ.
ՏԻԱՐՊԱԳԸՐ ԵՒ ՏԷՐԻՒ

Հազիւ լուացուած՝ այցելեցինք մեր Ս. Կիրակոս Եկեղեցին, որ մեր մատահոգութեան գլխաւոր առարկան էր: Մեր տեսածը մեր լսածէն աւելի էր: Արդարեւ տանիքը բազմաթիւ տեղերէն վլած էր, գոյացնելով խոշոր լուսամուտներ եկեղեցւոյ առաստաղին վրայ: Բացայայտօրէն անգործածելի վիճակի մատնուած էր եկեղեցին: Բարեբախտաբար այս հսկայ եկեղեցւոյ մօտիկը, նոյն շրջափակին մէջ՝ հինէն ի վեր գործածութեան ունեցած է ցարդ չգործածուող մեծկակ մատուռ մը, որ մեր հրահանգով, ժամանակ մը առաջ պարպուած էր աւելորդ գոյքերէ, մաքրուած ու սրբուած էր եւ կը գործածուէր պաշտամունքի համար: Մատուռը օժտուած էր մինչեւ իսկ վերնատունով եւ հետեւաբար աւելի քան բաւարար էր տեղական արդէն իսկ փոքրացած համայնքին: Այժմ Տիարպաքըրի մէջ մնացած են 8 – 10 տուն հայութիւն, հազիւ 30 – 35 հոգիներ, մանուկներն ալ հաշուելով: Մինչեւ 25 – 30 տարիներ առաջ այստեղ կային շուրջ 200 ընտանիք Հայ: Վաղուան հանդիսաւոր պատարագին համար անհրաժեշտ կարգադրութիւնները ընելէ եւ պատշաճ հրահանգները տալէ յետոյ տեղւոյն հովիւ՝ Տ. Վարագ Քահանային հետ վերադարձանք պանդոկ:

Յաջորդ օրը, Շունի 15, Հինգշաբթի օր՝ տօն էր Սրբոց Թարգմանչացն Մեսրոպ Սահակայ եւ Մեսրոպայ: Իջանք Եկեղեցի առտու վաղուխ եւ Առաւօտեան Ժամերգութենէ յետոյ մատանք Պատարագի դիր մը մատուցանէր Տ. Արամ Վարդապետ Աթէչեան: Քիչ վերջ եկեղեցի եկած էին արդէն տեղացիներ եւ ուխտաւորներ, աւելի քան 80 հոգի, եւ տակաւին տեղ կար մատրան մէջ նոյնքան ժողովուրդի: Վերջաւորութեան քարոզեցինք օրուան սուրբերուն մասին, կոչ ուղղելով պահել ու կիրարկել այն թանկագին ժառանգութիւնը, որ ատոնք ձգեցին մեր ժողովուրդին – այսինքն դիրքը, Ս. Գիրքը, եկեղեցական ծէսերը եւ հայացած եկեղեցին եւ մեր սուրբ հաւատքը: Ժամէն վերջ հաւաքեցանք եկեղեցիի բակը եւ բոլորս միասին թեթեւ նախաճաշ մը առնելէ յետոյ անմիջապէս ճամբայ ելանք երթալու համար դէպի Տէրիէ, որ Տիարպաքըրէն չուրջ 90 քիլօմեթր դէպի հարաւ գիւղաքաղաք մըն է:

Սակայն մենք անկէ առաջ ուրիշ պարտականութիւն մը ունէինք կատարելիք:

(Շար. 9)

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ԹԱՆ-ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տարաժամ ու եղերական մահ մը որ ցնցեց ու յուզեց ամբողջ գաղութ մը եւ իր սուգի մատնեց Հայ Աւետարանական եկեղեցին:

Վեր. Ժան – Դանիէլ Սահակեան հեղինակութիւն մը եւ տիրական դէմք մըն էր, նաւապետ եւ խարիսխ չարժումի մը, որուն համար իր կեանքը եղաւ համակ նուիրում մը, անսակարկ ընծայում մը: Հաստատիմ եւ ազնուական գինուորա – կերտել մը՝ հաւատքի եւ կրօնքի որ առաքելութեան մը, աւետարանչութեան մը վերածեց իր ներքին մղումները, կոչումը եւ իր առօրեայ կենցաղը եղաւ օրինակելի ցոլացումը իր անխախտ համոզումներուն:

Պարզ, երկիւղած, վեհանձն հոգի մըն էր, միշտ համեստ, չափաւոր եւ ժուժկալ, բայց խստապահանջ, իր անձին համար եւս: Սակաւախօս, հեռատես, խոհեմ, ջրջահայեաց եւ հակառակ որ այնքան ալ զիւրահաղորդ չէր, գիտէր սակայն մտիկ ընել, կարծիքներ առնել, մտածել եւ որոշել: Ունէր սուր գիտակցութիւնը իր պատասխանատուութիւններուն եւ կը մնար հաւատարիմ իր յանձնառութիւններուն մէջ: Իր պաշտօնի, իր կեանքի փիլիսոփայութեան, տեսութիւններու կողքին գործի եւ իրագործումներու մարդն էր: Վերջին ամիսներուն, Հայաստանի Օգնութեան Մարմնին մէջ ըլլալով իր գործակիցներէն մին, կրցանք դնահատել իր մէջ լմնատուն, հաւատաքակտուած մարդը, հոգեպէս տառապող Հայը որ մէկ նպատակ ունէր արագ եւ ազդու վերջով օգնութիւն հասցնել իր աղէտեալ եղբայրներուն եւ քոյրերուն:

Ծնած էր, Մարսէյլ, 1933–ին: Մանուկ հասակին ընտանեկան յարկէն ներս առած էր կրօնական դաստիարակութիւն եւ հայկական չունչ: Հայրը՝ Վահան Սահակեան եղած էր պատուելի: Ժառանգած էր հօրենական սրբութիւններն ու աւանդութիւնները եւ մանաւանդ ջերմեռանդութիւն մը, խանդավառութիւն մը հաստատին մէջ որ խորապէս ապրեցաւ եւ ապրեցուց:

Ցաճախած էր Սէթրաղպուրկի համալսարանը եւ աստուածաբանութեան ու դասական գրականութեան լիսանով վկայուած: Առիթ ունեցած էր նաեւ զարգացնելու իր հայերէնը, երկու տարի աշակերտելով Պէյրութի Հայկազեան Վարժարանը: Ձեռնադրուած էր պատուելի Վալանս, ուր եւ փոխարինելով վեր. Ի. Աբրահամեանը վարած էր հոգեւոր հովիւի պաշտօն, տասը տարի, 1962–էն 1972: Իր մատահոգութիւնը եղած էր աշխուժացնել համայնքը յատկապէս ուշադրութեան առարկայ դարձնելով մանուկներն ու երիտասարդները: Այս շրջանին է որ նաեւ Լա Ֆոնթանէլի օդափոխութեան կայանը, չնորհիւ իր ճիգերուն, կը առանար նոր չունչ մը եւ հոն պատուելին կը հաւաքէր տասնեակ ու տասնեակ պատանիներ եւ երիտասարդներ: Բեզուն գործունէութեան եւ ճառագայթման վայր մը կ'ըլլար իրեն համար: Կը պատրաստէր ամբողջ սերունդ մը որուն անդամներէն չատ չատեր կը դառնային հոգեւոր ծառաներ կամ պատասխանատու անդամներ Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ: Ցետոյ, կ'անցնէր փարիզեան շրջանը, Իսի – լէ – Մուլինօ, ուր կը պաշտօնավարէր 1972–էն 1983 բոլորելով արդիւնաբեր եւ մանաւանդ չինարարական շրջան մը: 1978–ին էր որ, Իսի–լէ – Մուլինոյի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ անդամներուն, աւելի քան 20 տարիներու երազը, ծրագիրը կ'իրականանար կառուցումովը հայկական ոճով ու գեղակերտ եկեղեցիին: 1983–ին, կը վերադառնար իր ծննդավայրը՝ Մարսէյլ, վերստին Պօմոնի եւ Մարսէյլ – քարոզչական կեդրոնի մը հաստատումը, որուն գործունէութեան եւ ժրաջան աշխատանքին արդիւնքը եղաւ Անի Մշակութային կեդրոնի մը հաստատումը, որուն գործունէութեան, 1987–էն ի վեր վեր. Ժան – Դանիէլ Սահակեան ապահոգ ուժը եւ չունչ տեղծելու համար մշակութային, գեղարուեստական, ընկերային կեանք, թափ տալով մանաւանդ հայկական եւ կրօնական դաստիարակութեան: Երաժշտասէրը եւ երաժիշտ էր, ու ամէն կիրակի, առտուն եւ երեկոյեան պաշտամունքի համար այլ հանդիսաւորութիւններու առիթով կը գեկավարէր իր կազմած երկսեռ երգչախումբը: Կ'ապահովէր վեր. Յ. Զորլանճեանի հետ «Ռատիօ Տիալոգ»ի շաբաթական հաղորդումները, «Աւետաբեր» խորագրին տակ: Մարաէյլի մէջ, վեց տարիներու անապատ – ընթացքին, որպէս զգաստ, պարկեշտ, ողջախոհ եւ լրջամիտ անձնաւորութիւն մըն էր ֆրանսական բողոքական շրջանակներէն ներս:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ, Օգոստոս 17–ին, Անի Մշակութային Կեդրոնին մէջ, որ պզտիկ կուզար բաւմա – հարիւր ժողովուրդին համար: Օտար բազմաթիւ անձնաւորութիւններ ներկայ էին, ի մէջ այլոց, նահանգապետին ներկայացուցիչը՝ Լուի Տիւքան, քաղաքապետը Մարսէյլի՝ փրոֆէսէօր Ռոպէր Վիկուռու շրջապատուած իր կցորդներէն՝ Տիկին Էլիզ Յակոբեան, Մօրիս Բըրիւնէթա եւ քաղաքապետին գրասենեակին անօրէնը՝ Փիէռ Պոնըրիք: Հայ Առաքելական եկեղեցին ներկայ էր, իր վարչական ներկայացուցիչներով եւ հոգեւոր դասով՝ Վսխ Ծ. Վրդ. Իդնատիոսեան, Գարեգին Վրդ. Պեքճեան, Մովսէս Ա. Ծչկր. Քհնյ. Գալէնտէրեան, Եղիշէ Ա. Ծչկր. Քհնյ. Փանոսեան, Շահան Ա. Ծչկր. Քհնյ. Տէտէեան, Նշան Ծչկր. Քհնյ. Գուլումճեան:

Արարողութեան նախագահեց Վեր. Ժաք Յակոբեան: Յաջորդաբար խօսք առին (հայերէն կամ ֆրանսերէն) դամբանականներ արտասանելու կամ Սուրբ Գիրքէն ընթերցումներ ընելու Ժաք Սարդիսեան՝ հոգաբարձու Պօմոնի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ, Ժոէլ Միքայէլեան՝ Ալֆորվիլի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ, Շառլ Սիրադօրծեան՝ (կարդաց հաւատոյ մը Նարեկէն), Ժիլպէռ Լեւոնեան՝ Վալանսի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ, վեր. Ռէմոն Տոտրէ՝ նախագահ Մարսէյլի Բողոքական Եկեղեցւոյ ժողովին, վեր. Ժորժ Տապօ, վեր. Ժաք Զորանճեան Սէն – Լուի եւ Սէն–Թ'Անթուանի Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւ, վեր. Սամուէլ Սահակեան՝ եղբայր ողբացեալին, վեր. Վարդան Խաչիկեան՝ յատկապէս Աթէնքէն ժամանած, վեր. Կալուէզ՝ նախագահ Աւետարանական դաշնակցութեան, Գարեգին Վրդ. Պեքճեան՝ յանուն Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ: Հրանդ Կիւզէլեան մեկնաբանեց օրհներգ մը, գրուած յատկապէս այս առիթով եւ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի անդամներ, ղեկավարութեամբ՝ Յակիկ Եղմազեանի, երգեցին Տէր Ողորմիան: Եղան խմբական յատուկ հոգեւոր երգեր: Մարսէյլի քաղաքապետը՝ փրոֆէսէօր Ռոպէր Վիկուռու որ մօտէն ճանչցած էր վեր. Ժան – Դանիէլ Սահակեանը, մանաւանդ Հայաստանի երկրաչարժի ժամանակ, լսաւ՝ «Գնահատեցի եկեղեցւոյ այս ծառան որ իր հաւատքի, իր զարգացումով, իր գործունէութեամբ, իր պարզութեամբ կը վայելէր համարումն ու յարգանքը ամբողջ գաղութի մը: Կը սիրէր իր խաղաքը եւ գիտէր աշխատիլ անոր համար»:

Վեր. Ժան – Դանիէլ Սահակեանի դագաղը սրահ բերուեցաւ իր խակ դաշնակի մեկնաբանած եւ ձայնագրած Պախի «Թոքաթա եւ ֆիւկ»ի ձայնանիշերով եւ դուրս հանուեցաւ դարճեալ դասական երաժշտութեան հնչիւնով, դեռեզուելու եւ հանդիսելու համար Սէն – Ժիւլիէնի գերեզմանատունը. երկու վերջին աղօթքներ եւ Սուրբ գիրքէն ընթերցումները կատարեցին վեր. Ժիրպէռ Լեւոնեան եւ Սամուէլ Քհհայեան:

Յարգանք իր վաստակին եւ յիշատակին:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մաախս Ալեքսեանի *մահուան առթիւ*, Պր· Նուպար Նիկողոսեան 300 Ֆր· կը նուիրէ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (առանձալ «Յառաջ»էն)։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլլի Ս· Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը տարբեր առիթներով ջնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· — Պր· Խորէն Տատայեան (Միացեալ — Նահանգներ) 800 տոլար, Տիկին Խոսրովուհի Ակոբոսեան 1000 Ֆր·, Տիկին Շողիկ եւ Հայկանոյշ Այտընեան, Ժան — Ժաք Թէյեան, Ֆիլոր Անդրանիկեան, Սիւզան Քարթէփէ 500–ական Ֆր·, Պր· Եղկաթեան, Տիկին Անի Սիլ, Ալեխս Ապրիլեան, Պր· Անարէ Մազմանեան 300–ական Ֆրանք, Օր· Սիլվի Սարոյեան եւ Այտա Սիսէկ 250–ական Ֆր·, Տիկին Ռոզի Պոյաճեան (Պոսթընէն), Գէորգ Շիրինեան, Խաչիկ Գիւմրու, Վիոլետ Զրկեան, Ազատնի Թագուորեան, Ասրուհան Գիւլիգեր 200–ական Ֆր·, Պր· Օհաննէս Շէկէկեան, Պր· Սարոյեան, Պէնիւս Էրսիմէր, Տիկին Կապէլեան, Տիկին Օհանեան, Տիկին Եսիլեան Մարիամ Պետիկեան, Տիկին Եղսա Մինասեան (Պոսթընէն), Մանուչակ Զրկեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Տիկին Ալիքսանեան, Տիկին Մանուկեան 100–ական Ֆրանք։

***

Պր· Ալեխս Դաշնակեան, իր կնոջ՝ Լուսաբերի մահուան 2–րդ տարելիցին առիթով 200 Ֆր· կը նուիրէ Իսիի Եկեղեցւոյ պայծառութեան։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի, Օգոստոս 27, մատուռը եւ հանդիսաւոր պատարագ Մարսէյլի Ա–զատագրման 45–րդ տարեդարձին առթիւ։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30։
Պատարագ ժամը՝ 10։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԼԻՈՆԻ ՀԱՅԿԱՉԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 *տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ* ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, *Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։*

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ՝ – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն՝ – 78 – 60 – 47 – 18

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ·

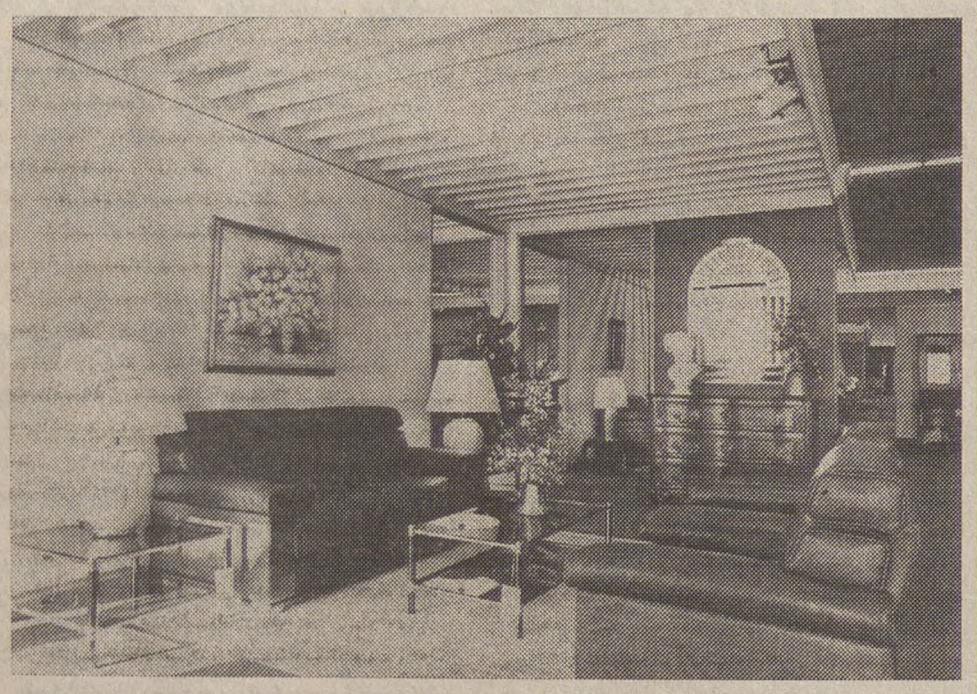
ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՄ
1963 – գին 35 Ֆ·

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀԱՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ·
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ·
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերիրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ·

ԽՈՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵՑԻ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ·
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ — 50»
Յոբելեանական «Յառաջի լրտեսական հատորածոներէն (1925 – 1975)
եւ վիպատիպ
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՌՔԱՆԻ
1976 – գին 120 Ֆ·

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE
* Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
* Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
* Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE
REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS
ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !
Inscriptions et Renseignements :
ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ
ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ
- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»
Գին 80 Ֆր· Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր· 90
ԴԻՄԵԼ ՝-
ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS
կամ՝
«ՑԱՌԱՋ»

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 29
MARDI
29 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.086 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.086

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՆԱԿԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԸՆՏՐՈՒԱԾ ԵՆ.-

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ, ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎ

Ռ· ՏՈԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԵՑ

ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՔԱՐԿՈՇՈՒԱԾ

Կիրակի, Օգոստոս 27–ին, ընտրական հինգ շրջաններու մէջ, երեսփոխանական ընտրութիւններ կային Հայաստան: Թեկնածու էին.-

ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎ, Զարենցաւանի մէջ: Այս թեկնածուութիւնը պարտադրած էր բնակչութեան կողմէ, հակառակ անոր որ Ղարաբաղի երբեմնի «Կռունկ»ի պատասխանատուն միշտ բանտն է: Այս թեկնածուութիւնը նաեւ անոր համար որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Ղարաբաղէն ալ ներկայացուցիչ ունենայ:

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ, թեկնածու էր Կիրովական, ան ալ Ղարաբաղէն է:

Ղարաբաղի մարզին ներկայացուցիչ ունենալու հարցը քաղաքական յատուկ նշանակութիւն ունի եւ շատ կարեւոր նկատուած էր Ղարաբաղ Կոմիտէին կողմէ:

Լ· ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Երեւանի Լենինեան շրջանը:

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Աշտարակի շրջան: Ղարաբաղեան շարժումի հայաստանեան Կոմիտէի այս ծանօթ դէմքին դէմ իր թեկնածուութիւնը դրած էր Վարդգէս Պետրոսեան (Գրողներու Միութեան նախկին նախագահ, այժմ՝ Մշակութային Ֆոնտի նախագահ), բայց ընտրութեան օրէն երեք օր առաջ կը քաշէր իր թեկնածուութիւնը:

ԱՐՇԱԿ ՍԱՀԱԿԵԱՆ, թեկնածու էր Սեւանայանի:

Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեր ստացած լուրերը կը հաստատէին չորս առաջնիներու ընտրութիւնը: Փայլուն յաղթանակ մը կը տանէր գլխաւորաբար Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, ինչ որ անակնկալ մը չէ անշուշտ: Ժամը 11–ին արդէն ապահոված էր ձայներու 50%–էն աւելին: Ի դէպ, իրեն դէմ ներկայացող թեկնածու կինը՝ Ազամեան Իրինա, քանի մը օր առաջ յօդուածով մը պարզելով Տանուերձ իր ընտրական ծրագիրը, կը դնէր թէ այնուամենայնիւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան երամէ լաւ է:

Ընտրուած են նաեւ Արկադի Մանուչարով, Ռոպէրթ Քոչարեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան: Միայն Սեւանայանէն յաղթող լուր չկար, ծանօթ է որ Սադոյեան չէր ընտրուած, բայց, հաւանական է որ ոչ ոք մեծամասնութիւն ստացած ըլլար:

Երկուշաբթի առաւօտ, նաեւ պէտք է յայտնել Ղարաբաղի բոլոր ճամբաները, այս մասին ալ առօդ լուր մը չկար այդ ժամուն (Երեւանի ժամով՝ առաւօտեան 9) երբ հեռաձայնային կապ հաստատեցինք:

***

Ծանօթ է որ Կորբաչով հրահանգած էր Երկրային, Քաղաքային եւ Գերագոյն Խորհուրդներու արտակարգ նիստեր բոլոր Հանրապետութեանց մէջ: Այդ, կը թուի որ Հայաստան պիտի դատարկ Երրորդ Երկրային եւ Քաղաքային նիստեր, բայց կը խուսափի Գերագոյն Խորհուրդի նիստէ, մինչ ստիպողական է այդ նիստը, որպէսզի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացնէ Ղարաբաղի համադրումարին յայտարարութիւնը (տես՝ քիչ անդին), այսինքն անոր խորհրդարին անկախ տարածքի հանդամանքը: Այս նիստը պահանջելու համար, Օգոստոս 24–ին, աւելի քան՝ 150 հազար հոգի հաւաքուած էին հանրաժողովի: Այդ հարցէն զատ նիւթ եղած է աղէտեալներու վիճակը, որ ողբերգական է: Երկուշաբթի առաւօտ, մեր խօսակիցը խոր յուզումով կ'արտայայտուէր Սպիտակի, Լենինականի եւ այլ վայրերու պարզած պատկերին մասին:

Յաջորդ միթինկը կը դռմարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1–ին, բայց կը սպասուի որ նախքան այդ միթինկը Գերագոյն Խորհուրդի նիստի հրաւէրը կատարուի:

***

Շաբաթ, Օգոստոս 26–ին, «Լիպերասիոն» յօդուած մը նուիրած էր Հայաստանի, Ազանբէկեանի մէկ ծրագրին առթիւ՝ Հայաստանը վերածել Ազատ Շուկայի (zone franche): Օգոստոս 13–ին է որ Ազանբէկեան այս առաջարկը կատարած է (Նուվէլ տը Մոսկու) եւ լրագրողը կ'ըսէ թէ նման թելադրութիւն մը հետաքրքրական է առաւելաբար այն պատճառով որ Հայաստան բաղմանդամ ըսփիւռք մը ունի: Ոչինչ սակայն անմիջական իրագործում մը կրնայ ունենալ, քանի որ Երեւանի եւ եւրոպական մայրաքաղաքներուն միջեւ օդանաւային ուղղակի կապ իսկ չկայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԻՐԱԻԱՆՑ յայտարարութեան 200–ամեակը ոգեկոչուեցաւ Օգոստոս 26–ին, մեծ հանդիսութեամբ սկիզբը, ապա դեղարուեստական ճոխ յայտագրով մը, ուր առաւելադոյն տեղը տրըւած էր «երրորդ աշխարհին»: Բացումը կատարելով Տապանին (Ազգ) տանիքը հաստատուած Եղբայրութեան Հիմնարկին, Ֆրանսուա Միթերան երկար ելոյթ մը ունեցաւ, որ աւելի խորհրդածութեանց կը մղէր, ըլլալով արդէն խորհրդածութիւններու պատուղը: Նշելով թէ Ֆրանսայի յայտարարութեան տարբերութիւնը կը կայանար անոր ընդհանրական բնոյթին մէջ, Նախագահը յեղափոխութեան ամբողջութիւնը առաւ, այսինքն նաեւ Սարսափը, կեղեքումները, 500 հարուր գոհերը, յայտարարութեան յօդուածներուն ուրացումն իսկ հազիւ 2 – 3 տարի յետոյ: Տեսակ մը պատմութեան դաս էր դոր տուաւ: Իրիկունը հանդէս մը ճոխ յայտագրով, ուր խօսք առնող – ներն էին Պարպարա Հէնտրիքս, Հարլէմ Տէվիր, Ուոլ Սօյինքա եւայլն, եւայլն եւ երգիչներ, նուագողներ: Բոլորը կը սկսէին նոյն տողով՝ «Երազ մ'ունիմ», դոր օր մը արտասանած էր Մարթին Լութըր Քինկ, անոր ետին բանաձեւելով նոր եղրայրներ: Կարելի է, թերեւս, պահ մը օրօրուիլ, պահ մը մխայն վտանգի կարենալ իսկապէս երազելու համար, հարկ է մոռնալ Լիբանանը, Զիլին, Հարաւի Ափրիկէն, Գոլոմպիան, Քիւբաները, Քամպոճը, Զինաստանը, Ռումանիան եւ դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր:

ՊՒՃՐՈՒԹԻ համար նոր ծրագիր մը պատրաստած է Ֆրանսա եւ այդ ծրագիրը չարկած Արտաքին Նախարարութեան կողմէ Ֆր· Շէդ Դամասկոս գացած է: Ճոմպլաթ, սակայն հարցազրոյցի մը ընթացքին (Ժուռնալ տիւ Տիմանչ, Օգոստոս 27) կը ճաղկէ Ֆրանսան, որ «բարի չի դար Լիբանան» եւ ինքզինքը 19-րդ դարուն կը կարծէ: Եթէ խաչակրութիւն պիտի սկսի, պատրաստ ենք կ'ըսէ տիւրղինեռու պարագլուխը: Ֆրանսայի ներկայ ծրագիրը երեք կէտերէ կը բաղկանայ· – Ա.) Հրադադար: Բ) Քաղաքական բարեփոխումներ: Գ) Սուրիական եւ իրայէլեան զօրքերու պարպումը: Ըստ երեւոյթին, երազ մըն ալ հոս կը տեսնուի: Միւս կողմէ «ձնչուածներու կազմակերպութիւնը» կը թելադրէ Պասքին, որ նախքան Պէյրութ դալը կտակը ընէ, որովհետեւ ան պիտի դիմաւորուի ինչպէս սինոնիստները եւ այլ յարձակողները:

ԺԱՒՔ ԴԱՄԱՐԼՕ աղուսական անձերու մարմնաւորումն ընող սիրուած եւ տագնապաւոր դերասանը մեռաւ 75 տարեկանին: Բեմի թէ չարժանկարի մէջ ծառայեց բոլոր մեծերուն (Տիւլէն, Անույ, Աչար, Ժիրօտու եւայլն, եւայլն) մեծերուն կողքին: Եղբայրն էր պատմաբան՝ Անտրէ Գասթըլոյի:

ՄՈՍԿՈՒԱ. խիստ ազդարարութիւն մը տուաւ պարէնեան Պետութեանց, կարճ եւ կտրուկ: Ինքնաւար չարժումներուն մէջ, Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէին սպառնալիք մը կը տեսնէ «խորհրդային ժողովուրդի կենսական շահերուն եւ ընկերվարական ամբողջ հայրենիքին դէմ»: «Կը բաւէ» կ'ըսէ Մոսկուա, ինչ որ ըսել խոտնիոյ ժողովրդական ճակատի բանբերին՝ «կարծես Ստալինը չէ մեռած»: Աղդարեւ «ազգայնական հիստէրի» իսկ կ'որակուի ինչ որ պատահած է եւ կացութիւնը «կը պահանջէ որ ոստիկանական միջոցներ ձեռք առնուին քանդիչ եւ վնասակար ձգտումներէ եւ ծայրայեղութենէ մաքրելու համար Պերեստրոյկայի ընթացքը»:

ՔԻՇՆԵՒԻ մէջ (Մոլտաւիոյ մայրաքաղաք) հսկայ ցոյց մը տեղի ունեցած է Կիրակի օր: «Իւմանիթէ»ի թղթակիցն իսկ կը դրէ· – «Երկո՞ւ հարիւր հազար: Երե՞ք հարիւր հազար, աւելի՞, պակա՞ս, քանի մը անգամ ոստիկանական սրբագրել դնահատումս դէպի յաւելում»: Եկեր են ամէն կողմէ, բոլոր դիւղերէն վազ առաւօտէն իսկ, եռադոյն ի ձեռին (կապոյտ, դեղին, կարմիր), դիւցազի, բանուոր, ուսանող, մտաւորական, ծեր, երիտա-

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԼԻԱԶՕՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրած էինք Օգոստոս 24–ի մեր թիւով, Օգոստոս 16–ին Սեւանայկերտի մէջ աշխատանքի անցած էր Ղարաբաղի բնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչներու համագումարը· ան պաշտպանած էր այն տեսակէտը, թէ յատուկ կառավարման Կոմիտէն ի վիճակի չէ ներկայ ճգնաժամէն դուրս բերելու ըրջանը: Համագումարը ընտրած էր 78 անդամներէ բաղկացած Ազգ· Խորհուրդ մը եւ 17 անդամներով նախագահութիւն մը: Համագումարը յայտնած էր թէ պլոկատը մտահոգութիւնն է Լ.Ղ.Ի.Մ–ի Հայաստանին վերամիաւորումը, տագնապալի առօրեային կայունացումը, ազգամիջեան բախումներու կանխումը:

«Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթին Օգոստոս 19–ի թիւին մէջ ընդարձակ արձագանգ գտած է համագումարին աշխատանքը· Հոն լոյս տեսած է նաեւ հրապարակուած յայտարարութիւնը, որ պարզէ եռք համագումարը անհրաժեշտ դարձնող դրդապատճառները, կը չեշտէ·

– Կուսակցական եւ խորհրդային տեղական բոլոր մարմինները գործօն մասնակցութիւն ունեցած են համագումարին նախապատրաստութեան, գումարումին, անվերապահօրէն ջան նկատած են որպէս ժողովուրդին կողմէ ընտրուած եւ ժողովուրդին ծառայելու կոչուած միակ օրինական իշխանութիւնը ճանչնան Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը· կը խնդրէ նաեւ որ Ինքնավար մարզին կառավարման համար Ազգային Խորհուրդը անկախ ահմանադրական ձեւերուն չուտափոյթ վերականգնումին օժանդակեն;

– Համագումարը կը դիմէ աշխարհի ժողովրդավար Պետութիւններու կառավարութիւններուն, Մ.Ա.Կ–ի դլխաւոր քարտուղարին, օժանդակութիւն խնդրելով Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան ինքնորոշումին եւ անկախութեան ձգտումներուն:

– Համագումարը կոչ կ'ուղղէ մարդին բնակչութեան որ ամրապնդէ միաննութիւնը, դրդռումներու չենթարկուի:

«Մեր սուրբ գործի յաջողութիւնը կախուած է մեր համախմբուածութիւնից, մեր կազմակերպուածութիւնից» արտայայտութեամբ կ'աւարտի Լ.Ղ.Ի.Մ–ի բնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչներուն համագումարը:

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒԱԾ Է ԱՄՊԻՈՆՆ ԱԼ

«Խորհրդային Հայաստան» *օրաթերթին Օգոստոս 8-ի թիւին վերջին էջը մանրակուռ փոխանորդող մը զարձած է Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի ժողովականրահին, ուր քննարկուած բազմաթիւ հարցերու շարանին մէջ կը սպասուի որ կարզը զայ Ղարաբաղի հարցին:*

«Կանխել կարելի է ճգմարտութեամբ» խորագրուած բաւական ընդարձակ զրուխեամբ մը թերթին վերոյիշեալ թիւին մէջ Զօրի Բալայեան կը մանրամասնէ այն անցքերը որոնք հետեւած են զարաբաղեան հարցին մասին տեսակցութիւնները աշնան նստաշրջանին ձգելու որոշումին:

Լուրը կը վրդովէ Ղարաբաղի հայութիւնը, որ կը պահանջէ իր ներկայացուցիչներէն մէկուն Մոսկուա մեկնումը, որպէսզի տէր կանգնի զատին: Ղարաբաղի երեսփոխանները կը թուին Մոսկուա: Կ'ըսուի որ ելոյթ ունենայ ինք՝ Զօրի Բալայեան: «Պատրաստեցի ելոյթի տեքստը, կալեգիաներիս անունից գրեցի դեպուտատական հարցում. եւ ամէն օր փորձում էի բարձրանալ ամպիոն» կը զրէ Զօրի Բալայեան:

Այդ «բարձրանալ ամպիոն»ը անկարելիութիւններու, պատուարներու կծիկ մը կը հիւսէ Ղարաբաղի երեսփոխանին ու նոյն հարցով մտահոգ ժողովրդական այլ ներկայացուցիչներու դիմուն: Օրակարգի նիւթերը յօդուածոգիր – երեսփոխանը հետաքրքրող բնոյթ ունին. այդ բոլորին մասին եւս ըսելիք ունի. «բայց գըլխումս եւ սրտումս միայն մէկ թեմա ունէի, մէկ ցաւ՝ Ղարաբաղ» կը զրէ ան: Այդ ցաւը հրապարակման ատարբէզ չի զոներ սակայն: Նստաշրջանէն երկու օր առաջ նախագահը կ'ապահովցնէ զինք որ յաջորդ օրը ձայն կը արուի իրեն, «տարբեր» նիւթերու յատկացուած զաժնին մէջ: Սակայն յաջորդ օրն ալ, աւելի միւս օրն ալ «տարբերը» չըլլար Զօրի Բալայեանի համար: Մեծ վարպետութեան կամ յատուկ խորամանկութեան պէտք չի մնար որպէսզի փափաքելի ուղղութիւնը առնեն դէպքերը: Հասարակ հարցի մը քննարկումին յատկացուած լայն ժամանակով կամ քուէարկութիւններու ժամերով, զժուար չըլլար «արդէն ուշ է, գուցէ դադարեցնե՞ինք մտքերի փոխանակութիւնը» հարցումին զրական պատասխանին հասնիլ ու փակել այդ օրուան նիստը:

Վերջապէս կը հասնի եզրափակիչ օրուան նախօրեակը. միշտ վառ է Զօրի Բալայեանի յոյսը՝ ամպիոնին հասնելու քանի որ նախագահը կը յայտարարէ թէ վերջին օրը եւս «տարբեր» հարցերու քննարկում տեղի պիտի ունենայ: Սակայն ի զուր: «Երկար ընդմիջումից յետոյ եզրափակիչ խօսքով ելոյթ ունեցաւ Մ. Կորբաջովը: Նրա ելոյթից առաջ տեղից վեր թռաւ Հենրիկ Իգիթեանը, սակայն Գեղարգոյն Խորհրդի նախագահը կանխեց նրա ելոյթը»: Ան նոյնիսկ չի յաջողիր ըսել թէ խումբ մը երեսփոխաններ կան հոս – Հայաստանէն, Ղարաբաղէն – որոնք միասնաբար մէ՛կ ելոյթ ունենալ կ'ուզեն:

Գլխաւոր ընդմիջումին սովորաբար շատերը կը մօտենան նախագահութեան ու անմիջական «շտապ» զրոյց տեղի կ'ունենայ: Նստաշրջանին վերջին օրուան այդ ընդմիջումին միակ հերոսը կ'ըլլայ Գեորգի Ենոքեան: Զօրի Բալայեան ականատես կ'ըլլայ այդ փակագիծին որ ով գիտէ որքա՞ն բազմատան հարցերու այդ լաբիւրինթոսին մէջ աննշան առորակէտ մըն է, զուրս մնացած նոյնիսկ նստաշրջանի առենապրութենէն. ո՛չ իսկ նկատառելի պարագայ մը «մեծ»երուն համար: Սակայն որքա՞ն շատ բան կ'ըսէ ան մեզի «փոքր»երուս.

Զօրի Բալայեան կը պատմէ.–

«Գոհար Ենոքեան ցոյց տուեց երեւանից ստացուած հեռագիրը: Այնտեղ խօսւում էր շրջափակման սպառնալիքների եւ իշխանութիւնների «անօգնականութեան» մասին: Յատուկ նշւում էր Ղարաբաղի ծանր վիճակը: Միխայիլ Սերգեւիչն ասաց, որ նա գիտի այդ մասին, աւելացրեց, որ երէկ Բաւուրում մի Հայ երկաթով խփել է մի՛ Ադրբեջանցու գլխուն ու տատրուդմբոցը շարունակուել է մինչեւ կէս գիշեր, ու այնտեղ ստիպուած են եղել զօրք քերել: Գոհարը պատասխանեց. – «Բաւուում, կարելի է ասել, ընդամէնը մէկ հայ է մնացել, մի՞թէ նա յանդգնել է կռուել մէկուկէս միլիոնանոց ադրբեջանական խաղաթի հետ»: Եւ ապա աւելացրեց. «ես ձեզ իմ ձայնը տուեցի այն յոյսով, որ հէնց դուք կը լուծէիք այս բոլոր հարցերը»:

Հարցին ամէնէն յատկանշական անցքը այսպէս ուժ, տասը տողով տալէ ետք Զ. Բալայեան երկար կը պատմէ պաշտպանութեան նախարարին հետ իր ունեցած խօսակցութեան մասին. հոն ամէնէն զարմանալին է քաղաքական մարդու, մտաւորական մարդու իր զարմանքը հանդէպ այն իրազութեան որ Խորհրդային Միութեան Պաշտպանութեան նախարարը տեղեակ չէ թէ «ինն ամիս է անցել այն օրից, ինչ Կիրովապատում աւերել ու պղծել են Խորհրդային Միութեան մարշալ Բաղրամեանի յուշարձանը»: Նախարարը նոյնպէս տեղեակ չէ թէ «Հայկական Շուշի բաղաքում պղծուել է Խորհրդային Միութեան կրկնակի հերոս Նելսոն Ստեփանեանի յուշարձանը»:

Ի՞նչ կ'ակնկալէը արդեօք Զօրի Բալայեան նախարարէն, եթէ նոյնիսկ տեղեակ ըլլար այս երկու պարագաներուն: Շուշիի Հայերէն պատարկումին, Սումգայիթի, Մոլշալուի, Կիրովապատի, Բաքուի հայատպան արարքներուն, Ղարաբաղի անտեսական պաշարումին, Հայաստանի ազէտեալներուն ղրկուած անակներուն խորտակումին տեղեակ ըլլալ ի՞նչ փոխեց, ի՞նչ կը փոխէ: Սակայն այս անդրադարձը չունենար Զօրի Բալայեան, ամբողջ ուշադրութիւնը, մտահոգութիւնը վերջնատցած երեսփոխանական իր երկու հարցումներուն վրայ: Անոնցմէ առաջինը կը վերաբերի վերոյիշեալ յուշարձաններու խորտակումին, երկրորդը Ղարաբաղի ընթացիկ հարցին: Այդ զրաւոր հարցումները ան անձամբ կը յանձնէ Կորբաջովի, «որ փաստօրէն արդէն պատասխանեց, խոստանալով որ կը զբաղուի եւ միջոցներ կը ձեռնարկի»: Այս պատասխանը հայ երեսփոխանին չէ՞ յիշեցուցած արդեօք Սիլվա Կապուտիկեանի ու իր հանդիպումը 1988 Փետրուար 26-ին, Կորբաջովի հետ որ բսած էր, «...Այո՛, պիտեմ, Ղարաբաղի բուն անունն ալ Արցախ է»: Բոլոր այս անցքերուն հետեւէն հետեւող մը անպայման պիտի յիշէ զոնէ այդ խօսքերէն ներչնչուած լաւատեսութիւնն ու անոր յաջորդած յուսախաբութիւնը, կարդալով Ղարաբաղի «ժողովրդական երեսփոխանին խոհերը»:

Կայ ուրիշ մտածում մըն ալ որ կը յանդարի դեպերիլ մտքերու մէջ, սկեպտիկ ժպիտ մը ուրուագծելով դէմքերու վրայ. չատ ժամանակ չանցաւ այն բախտէն ի վեր որ Զօրի Բալայեանի քաղաքական տեսակէտները հակադրեց «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի համագումարներուն. ու հանդիսաւորն առաջինը պիտի չփափաքէր որ արդար դատ մը ներկայացնելու համար ամպիոն բարձրանալու իր անկարելիութեան վերոյիշեալ պատճառն ետք, մէկը յիշեցնէր իրեն այդ բախտով: Ռուսաստանը որպէս անհրաժարելի հովանաւո՞ր նկատել, թէ ինչպէս կ'առաջարկէը «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ն, գառնալ անոր փոքր մէկ գաշնակիցը, մերժելով յոյս պնել օտար հովանաւորի վրայ:

Զօրի Բալայեանի խօսքի իրաւունք անդամ չտուող պարագաները չէ՞ն դիւրացներ ընտրութիւնը, իր ընդվզումով իսկ արգարացնելով դիմացի վոլմին տեսակէտը:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՈՒՐԹՈՒԼՈՒՇԻ ՕԹՕՊԻՒՍԸ

Երկար, չատ երկար տարիներէ ի վեր չէի տեսած զինքը: Զիրար կը ճանչնայինք այն հեռաւոր ըրջանէն, երբ ես ալ կը բնակէի Գուրթուլուշ թաղին մէջ, Գուրթուլուշի պողատային վրայ: Գուրթուլուշը այսօրուընէ չատ աւելի հայարնակ էր այն ատեն, եւ մենք բոլորս ալ զիրար կը ճանչնայինք այդ թաղին մէջ:

Շատ նիհարցած ու փոխուած էր: Բացատրեց որ սրտի անհանգստութիւն անցուցած, այդ պատճառաւ ալ նիհարցած էր, եւ չատ կերպարանափոխուած:

«Դուն ալ փոխուեր ես» ըսաւ ինծի:

«Ի՞նչպէս չփոխուիմ, այսքան տարի անցեր է» պատասխանեցի:

Յետոյ հարցուցի որ զարձեալ Գուրթուլո՞ւշ կը բնակի: Այո, միչտ հոն էր, ուրիչ թաղ չէր փոխադրուած: Երբ այդպէս պատասխանեց, պահ մը թաղուեցայ մտածումներու մէջ, յիչեցի մեր մանկութեան, մեր պատանութեան Գուրթուլուշը:

– Հիմակուան Գուրթուլուշը նախկինը չէ այլեւս, ըսի ակամայ: Շատ փոխուեցաւ: Տարբեր Գուրթուլուշ մը զարձաւ:

Գլխովը հաստատեց: Տխրեցաւ:

– Գիտե՞ս, ըսաւ, ես ատենօք, տուն վերադառնալու համար երբ Գուրթուլուշի օթօպիւսին կը սպասէի, օթօպիւսին ցուցատախտակին չէի նայեր, ճամբորդներուն կը նայէի: Գուրթուլուշի օթօպիւսի մը բոլոր ճամբորդները ծանօթ մարդիկ կ'ըլլային: Հիմա ո՞ւր են այդ ծանօթները: Օթօպիւսը անծանօթներով լեցուն է:

Մնդացի: Բայց բարեկամիս ըսածը սխալ էր: Հասկցայ թէ ինչ ըսել կ'ուզէր: Երկուքիս ալ ներաչխարհին մէջ նոյն փոթորիկը կը տիրէր:

– Ցանցանքը մերն է, պատասխանեցի: Ծերացանք: Տարեւորեցանք: Շատ մարդ կորնցուցինք մեր մեծերէն ու մեր տարեկիցներէն: Շատեր ալ զաղթեցին գացին, ուրիչ երկիրներ հաստատուեցան: Հիմա օթօպիւսները նորերով, անծանօթներով լեցուն են այլեւս:

Նիհար փոխեցինք, բայց երկուքս ալ, տարբեր բաներու մասին խօսելով հանդերձ, նոյնը կը մտածէինք: Կարծես թէ դառն բան մը կերած էինք եւ դառնութեան զգայնութիւնը դեռ կը յամենար մեր լեզուներուն վրայ:

Ես կը մտածէի այն տեսակ մը հայրենասրաղծութեան մասին, կարօտին մասին, զոր մարդ կը զգայ իր նախկին բնակավայրին նկատմամբ: Կարօտի այս զգացումը անբացատրելի է: Այսօրուան ամէնէն փարթամ բնակավայրը, զրախտանման տունն ու տեղը մարդուս չեն կրնար մոռցնել տալ երբեմնի այն համեստ թաղը, ուր ան անցուցած է իր մանկութեան ու պատանութեան ամբողջ ըրջանը: Որքան ալ հեռու երթայ մարդ, անցեալի այդ թաղին բան մը կը մնայ իր ներաչխարհին մէջ եւ որքան ալ ան այսօր երջանիկ ըլլայ նոր կեանքին մէջ, հինին բացակայութիւնը բանով մը կը խռովէ անոր հոգին: Ես քանի՛ներու մօտ տեսած եմ այդ խռովքը, քանինե՛ր, որոնք օտար երկիրներէ եկած են, դիմացս նստելով սկսած են խոնաւ աչքերով խօսիլ իրենց նախկին բնակավայրին եւ իրենց ծննդավայրին մասին:

Բայց հիմա կը նայէի բարեկամիս երեսը ու կը մտածէի որ մենք միեայն աչխարհագրական զաղթով չէր որ կը հեռանայինք մեր ծննդավայրէն, այլեւնքն անպայման օտար թաղ մը կամ օտար երկիր մը երթալով չէր որ կը հեռանայինք մեր պատանութեան վայրերէն, մենք մեր ծննդավայրէն կը հեռանայինք նաեւ ժամանակին մէջ կատարուած զաղթով, այսինքն հին ժամանակներէն դէպի նոր ժամանակներ զաղթելով, կամ աւելի ճիշդը, պատանութեան օրերէն դէպի ծերութեան օրեր զաղթելով: Այո: Այդ ալ զաղթ մըն էր: Մեր ամբողջ կենաքը կրնայինք անցընել նոյն թաղամասին մէջ, նոյն փողոցին նոյն տանը մէջ, առանց քայլ մը անդին նոր տեղ մը հաստատուելու, բայց նորէն ալ պիտի գար օրը, երբ մենք հայրենադարձութեան կարօտ մը պիտի զգայինք մեր մանկութեան թաղին նկատմամբ, որովհետեւ, հակառակ որ թաղամաս, փողոց, տուն, ամէն ինչ նոյնն էր, նոյնը պիտի չըլլային այլեւս մեզ չըճպատող մարդիկը, նոյնը պիտի չըլլային մեր հարազատներն ու մեր սիրելիները, նոյնը պիտի չըլլային մեզ երջանկրը, նոյնը պիտի չըլլային մեզ երջանկացընող հանդիպումներն ու զբաղումները, եւ նոյնը պիտի չըլլային տակաւին այն բոլոր ապրումները, որոնք մարդուն տարիքին հետ զուգահեռաբար, կը ծերանան, կը ժժգունին: Եւ այն ատեն պիտի մտածէինք, որ մեր մանկութեան բնակավայրը փոխուած է այլեւս, չատ փոխուած է, մինչդեռ մենք էինք որ փոխուած էինք եւ յուսահատօրէն կը փնտռէինք մեր այն անցեալը, որ այլեւս երբեք ետ պիտի չգար:

Բարեկամս իրաւունք ունէր: Օթօպիւսը նոյն թաղին օթօպիւսն էր, բայց մէջինները փոխուած էին:

Ռ. Չ.

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԱՍԿԱՍՏԱՆԻ Ս. Թաղէի վանքի ուխտատղնացութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 22-ին, մասնակցութեամբ չուրջ երկուհազար հոգիի, Թաւրիզէն, Թեհրանէն, Ուրմիայէն, Սալմաստէն, Ագաքէն եւ նոր Զուղայէն: Նկատելի եղած են նաեւ ասորի ուխտաւորները. ուխտաւորներու մեծամասնութիւնը կազմած են երիտասարդները: Ուխտատղնացութեան պատրաստը մատուցանած է Իրանա – Հնդկատանի թեմին առաջնորդ՝ Կորիւն Արք. Պապեան: Այս մասին առաջին արձագանգը տուած էինք (Օգոստոս 5 / 6), ուր այս մանրամասնութիւնները չկային:

***

ՊՈԼՍՈՑ Պատրիարքը Շնորհք Արք. Գալուստեան, Օգոստոս 14-ի առաւօտեան այցելութեամբ մը հրաժեչտ առած է կուսակալէն. ան Օգոստոս 30-ին կը մեկնի նախ Լեհաստան, ուր ներկայ պիտի ըլլայ կրօնական հաւաքոյթի մը, ապա պիտի անցնի Միացեալ – Նահանգները ու անկէ Հայաստան: Լրագրողներ ու հեռատեսիլի թղթակիցներ ներկայ եղած են Շնորհք Պատրիարքի ու կուսակալին հանդիպումին:

***

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՑ «Տիգրան Երկաթ» Մշակութային Միութեան մէջ Յուլիս 16-ին նչուած է Զաւէն Արք. Զինչինեանի ծննդեան 60-րդ, իսկ Եպիսկոպոսի մէջ քահանայագործութեան եւ առաջնորդութեան 30-ամեակը: Կատարուած հանդիսութեան խօսք առած են Միութեան ատենապետ Պ. Մազլումեան, Վ. Տեփոյեան եւ Ս. Շահպազ. ապա զործադրուած է զեղարուեստական յայտագիր մը: Երեկոյթը աւարտած է յոթելեան կրօնաւորին խօսքով:

***

ՓԵՆՍԻԼՎԱՆԻԱՑի մէջ, Յուլիս 24-էն Օգոստոս 6, Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցիին մշակութային սրահին մէջ 4-12 տարեկան պատանիներու մէկտեղումը առիթ տուած է հայերէնի դասաւանդութեան: «Հրաչաւան»ի փոքրիկները յատկապէս ծրագրուած «չրջապտոյտներ»ով այցելած են Հայաստանի պատմական վայրերը: Անոնք դասաչրջանին ընթացքին սորված են նաեւ հայերէն երգեր:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ հասած է Յուլիս 20-ին, էջմիածնի Մայր տաճարի երջանկահռոմբին զեկավար – երաժշտապետը Խորէն Մկրտիչեան, որ միեւնոյն ատեն հեղինակն է Խորհնեան քառաձայն պատարագին: Յուլիս 24-ին մամլոյ ասուլիս մը սարքուած է, որուն ներկայ եղած են մամուլի դէմքեր: Օգոստոս 2-ին ի պատիւ երաժիչտին կրօնական երգեհրու համերգ մը տրուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ: Մասնակցած են «Գրիգոր Լուսաւորիչ», «Արաքս» եւ «Շնորհալի» երգչախումբերը: Օգոստոս 8-ին ալ Խորէն Մկրտիչեան դասախօսութիւն մը տուած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի սրահին մէջ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

◆

Անատոլու մեր ճամբորդութեան ընթացքին մեր փափաքները մէկն էր, ուր որ հնարաւոր էր, տեղական կուսակալ – ներուն ալ քաղաքավարական այցելու – թիւններ տալ: Սակայն անկարելի եղաւ ասիկա, նախ որովհետեւ այդ նահանգներէն ոմանց մէջէն անցողակի կը ճամբորդէինք· դիշերը օթեւանելով եւ յաջորդ օր կանուխ մեր ճամբան շարունակելով: Իսկ ուր որ օր մը կամ երկու օր կանգ կ'առնէինք, կամ Շաբաթ եւ Կիրակիի կը հանդիպէր ինչպէս եղաւ արդարեւ Կեսարիա եւ Իզմիրնէրուն, երբ վիլա – յէթներ գոց կ'ըլլային· եւ կամ՝ հազիւ ժամանակ ունէինք մեր համայնքի անդամներուն հանդիպելու: Մեր այս փափաքին կարելիութիւնը ստեղծուեցաւ միայն Տիարպաքըրի մէջ: Ուստի Յունիս 15–ի Հինգշաբթին պատարագէն յետոյ նախապէս առնուած ժամադրութեամբ, այցելեցինք Տիարպաքըրի մեծայարգ Վալիին: Մեզի ընկերացան մեր Խորհրդարական Տօքթէօր Կարապետ Արման եւ դաւազանակիր Տ· Արամ Վարդապետ Աթէչեան: Արժանացանք սիրալիր ընդունելութեան եւ չուրջ կէս ժամ տեւակցութիւն ունեցանք: Ի միջի այլոց մեր դոհունակութիւնը յայտնեցինք, որ մեր ճամբորդութիւնը կը կատարուէր ապահովադոյն պայմաններու տակ: Միւս կողմէ յայտնեցինք որ մեր մեծ եկեղեցիին տանիքէն մասեր փլած ըլլալով այժմ անգործածելի վիճակի մը մատնուած է: Ցոյս յայտնեցինք որ եթէ ու երբ գան վերանորոգելու կարելիութիւն ըստեղծուի, անհրաժեշտ դիւրութիւններ պիտի ընծայեն մեզի· ինչ որ սիրով խոստացաւ ընծայել մեծայարգ Կուսակալը: Հրաժեշտ առնելէ յետոյ շարունակեցինք մեր ճամբան դէպի Տէրիք:

Տէրիքցի Հայեր լեզուով, տարազով – յատկապէս տարեց կիներ – եւ բարքերով դրեթէ տարբեր չեն տեղացի Շեխ հայրենակիցներէն· բայց սրտով եւ հաւատքով լաւ հայ քրիստոնեայ են: Տեղւոյն բարեպաշտ ժողովուրդը մի կերպ յաջողած է իր ձեռքը պահել իր Ս· Գէորգ եկեղեցին: Ատեն մը, երբ այս եկեղեցին ելած էր իրենց ձեռքէն, կը պատմեն որ այնպիսի հրաշալի դէպքեր պատահեցան յատկապէս պիշերները, որ եկեղեցին իրենց սեպհականացնող անձեր հարկադրուեցան հրաժարիլ անոր սեպհականութենէն եւ աղօթավայրը վերադարձաւ իր իսկական տէրերուն եւ պահապաններուն: Տէրիքցի Հայերուն ալ մեծ մասը զաղթած են Պոլիս եւ այլուր եւ առհասարակ ամէնուրեք բարեկեցիկ եւ բարեպաշտ հայ հաւատացեալներ են:

Դէպի Տէրիք մեր ճամբորդութեան ընթացքին, տեղացի Հայերէն խումբ մը զբեթէ ճամբուն մինչեւ կէսը դիմաւորուեցաւ, մեզ ընկերանալ, վկայ մը ունենալ մեր ուխտագնացութեան մէջ կոմագէնեան, կամ Ֆրանսական ու թրքական հնչումով Գոմաժէնեան՝ Թագաւորութիւն, որ իր մէջ կ'ընդգրկէր այսօրուան Ատըեամանը, Մարաշը եւ Կազի Անթէպը: Այս Պետութեան Թագաւորներ, նման Պարսից ու Հռոմեայ կայսրերուն, իրենք գիրենք աստուած կը նկատէին եւ հետեւաբար իրենց յիշատակը նիւթապէս եւս անմահացնելու համար այս լերան վրայ կառուցեր են պաշտամունքի փառաւոր վայր մը, ուր կանգներ են նաեւ իրենց արձաններուն միւս աստուածներու արձաններու կողքին, եւ տնօրինած են որ տարեկան՝ մինչեւ իսկ ամսական՝ տօնախմբութիւններ կատարուին այստեղ, զոհերով եւ կրօնական արարողութիւններով: Սակայն այս չքնաղները նախ քրիստոնէականէն՝ եւ ապա՝ մահմետականէն յետոյ՝ բնականօրէն ստոնք մոռացութեան տրուած են եւ արձանները երկրաշարժներէն կամ մարդկային ձեռքերով ժամանակի ընթացքին տապալած են հոս ու հոն եւ թաղուած են մեծ մասամբ հողին ներքեւ: Հնադիտական, պատմական ու մշակութային տեսակէտէ հարուստ այս վայրը դեռ վերջին ժամանակներուն մէջտեղ հանուած է եւրոպացի գիտնականներու կողմէ յատկապէս 1953–ի պեղումներէն յետոյ:

Տրուած ըլլալով որ Կոմագէնեան թագաւորները իրենք գիրենք սերած կը նկատէին մէկ կողմէն Պարսիկ Թագաւորներէն եւ միւս կողմէն Մեծն Աղեքսանդրէն, հետեւաբար իրենց կրօնական ըմբռնումներն ալ խառնուրդ մըն էին պարսկական կրօնքին եւ հելլենիստական դիցաբանութեան: Լերան գագաթի արեւելակողմը հարթ հատուած, ըսենք, հրապարակ մը չինուած է այս թագաւորներու կողմէ: Հրապարակին արեւմուտքը բարձրադիր բեմ մը յարդարուած է, ուր վեհապար նստած էին աստուածները 2 – 10 մեթր բարձրութեամբ իրենց արձաններով: Երկու ծայրերէն պաշտպանուած էին ստոնք արծիւի եւ առիւծի արձաններով: Մէկտեղը նստած էր Նոյնինքն Զեւս – Ոմիզդը, այսինքն Արամազդը: Աջնոր աչքին՝ բեզմնաւորութեան աստուածուհին, ատոր աջին՝ Ապոլոն – Միհրը: Իսկ ձախէն՝ Նոյնինքն Անոհոքոս Ա· Թագաւորը, որ չինել տուած է այս՝ ըսենք՝ բանթէոնը, իսկ իր ձախին՝ Հերակլէս – Արկսը եւ ստոնց պարսկական համապատասխան Արտաշէսը: Ստոնց մեծադանդուած մարմինները ձեւաւորուած են քար – քարի վրայ դնելով եւ ոչ թէ միակտուր քարէն: Ստոնք ներկայիս կը մնան իրենց տեղերը: Իսկ ստոնց հսկայական մարդահասակ գլուխները – նետառեալ արծիւին եւ առիւծին – գետին ինկած են: Իսկ այս հարթայատակին արեւելեան կողմը, երկը – չորս աստիճաններով լայնկեկ բեմ մը չինուած է, որ նոյնութեամբ կը մնայ այսօր, որուն վրայ գետեղուած էր ժամանակին զոհի սեղանը կամ բազինը, որուն առջեւ կը կատարուէր պաշտամունքը արեւածագին:

Նման հարթայատակ մը եւ նման աստուածներու չարաչարութիւն մը չինուած էր նաեւ լերան գագաթի արեւմտեան կողմը, ուր յատկանշական քանդակներէն մէկն էր այս վայրը չինող թագաւորը, պատկուած Պարսից եւ Հայոց թագաւորներու յատուկ թագով մը, կը ձեռնուի մերկանգամ եւ ուժեղ դնդերներով Հերակլէսին հետ: Այստեղ ալ նոյն պաշտամունքը կը կատարուէր արեւմուտէ ատեն: Ահաւասիկ այստեղ էր, որ պիտի բարձրանայինք քալելով:

Երբ հասանք լերան վերի լանջքին, զգացինք որ անսովոր կերպով ցուրտ էր եւ աստիկ պագ քամի մը կը փչէր, որ կը թափանցէր մարդուս ոսկորներուն: Դժբախտաբար ես եւ ինծի հետ եղողները չէինք պատրաստուած նման ցուրտ մը դիմակալելու: Կ'երեւի ուխտաւորներէն եկողներ պատրաստուած էին· որովհետեւ պաշտպանուած էին բրդեղէններով եւ հատ ոտքերնիս· մինչեւ իսկ պաթիանիաներու եւ այլ տեսակի ծած – կոցներու մէջ փաթթուած էին ոմանք: Ստոնք սկսան վեր բարձրանալ մենք ստեղն մը սպասեցինք ինքնաշարժի ցուրտէն պաշտպանուած ապահովութեան մէջ, մինչեւ որ մեր հետեւորդներէն մին հարեց բրդեղէն քազաք մը եւ բերաւ մեզի, ինչ որ մասամբ փրկեց պիս ցուրտի մղձաւանջէն:

Ի վերջոյ մենք եւս սկսանք բարձրանալ լեռն ի վեր, իբրեւ վերջապահ խումբ:

ՔԱԹԻՆԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

1942–ին, Լեհեր որոնք պերմանական երկաթուղիի գործաւորները են, կը տեղեկանան թէ Սմոլէնսկի արեւմտեան կողմը, Քաթինի անտառներուն մէջ, մեծ թիւով իրենց ցեղակիցներէն զնդակահարուած են: Առաջին պեղումներէն իսկ կը յայտնուի լեհ սպայի մը դիակը, խաչ մը կը նայի վայրը նշելու համար ու կը ճգնեն: Աւելի ընդարձակ պեղումներու կը ձեռնարկուի յետագային:

1943–ին, պերման իշխանութիւններու հրահանգով պերման մասնագէտներ համակաց ութ փոսեր կը փորեն: Ապրիլ 13–ին Պերլինի ճայնասփիւռը կը հաղորդէ թէ խորհրդային ռազմագողութեան դաշտի կատմակերպութիւնը կատարած է ջարդը, 1940–ի գարնան:

Երկու օր ետք խորհրդային լրահաւաք ղրասենեակը Գերմանացիները կ'ամբաստանէ ջարդերուն համար, ըսելով որ Սմոլէնսկի մէջ աշխատող Լեհերը անոնց դերի լինան:

Ապրիլ 15–ին լեհ կառավարութիւնը միջազգային կարմիր Խաչին դիմելով քննութիւն մը կը խնդրէ: Դիմում մըն ալ կը ներկայացնէ Խորհրդային Միութեան, չեչելով որ Քաթինի պատմութիւնը կը չահագործէ Քաթինի պատմութիւնը, կեդրոնացման ճամբարներուն մէջ դործուած ոճիրները քօղարկելու համար:

Ապրիլ 21–ին խորհրդային կառավարութիւնը Հիթլերի հետ գործակցելու յանցանքով կ'ամբաստանէ լեհ կառավարութիւնը եւ Ապրիլ 25–ին կը խզէ դիւանագիտական բոլոր յարաբերութիւնները:

Լեհ կարմիր Խաչը Քաթին կը ղրկէ քսաչորս մը ու խումբ մը մասնագէտ թեքնիկներ: Գրեթէ բոլորն ալ լեհ զաղթական անդամներ են: Հիթլերականներն ալ իրենց յանձնախումբը կը կազմեն, 12 երկիրներէ մասնագէտներու մասնակցութեամբ:

Աւելի քան չորս հազար դիակները կը յայտնաբերուին· պեղումներու տեղը նշողներէն մէկը 73 տարեկան քանուոր մըն է որ անմիջապէս կը ձերբակալուի եւ կ'անհետանայ: Ուրիշ մը, երկաթագործ մը, Անգլիա կը դաղթէ, ուր օր մըն ալ կախուած կը գտնուի:

Երկու յանձնախումբերը կը յանգին այն եզրակացութեան, թէ ոճիրները գործուած են 1940–ի գարնան:

Գերման ուժերու նահանջէն ետք խորհրդային յանձնախումբ մը կուգայ դէպքին վայրը ու բազմաթիւ դիակներ կը գտնէ, որոնք ըստ կուսան թէ Քաթինի մէջ սպանուած են տասը հազար լեհ զինուորականներ 1941 Հոկտեմբերին, գերման ուժերու կողմէ,

Այդ թուականէն ի վեր բազմաթիւ վկայութիւններ հրատարակուած են Քաթինի սպանութիւններուն մասին: Վերապրող մը, որ նախապէս քնակիչ էր Լիչակ ըլլալին, կը պատմէ·–

«1930–ական թուականներուն, գաղտնի ոստիկանութեան ճամբարները Մինսկէն Մոսկուա գացող մայրուղիին եզերքը կը գտնուէին: Ռազմական մեծ արժէք ունէր այդ ճամբան, որ տեւական խնամքի կը կարօտէր: Հազարաւոր բանտարկեալներ այդ գործով զբաղած էին: Անոնք միայն բահեր ու ձեռնասայլեր ունէին: Անոնք որ սխալ մը կը գործէին, կամ շատ տկարացած էին, կը տարուէին Քաթինի ուղղութեամբ: Սկիզբը կ'ըսէին որ հոն հանգստեան տուն մը կայ, սակայն երթեւեկող բեռնակառքերը չէին յարմարեր այս բացատրութեան: Այսուհանդերձ, այդ շրջանին ո՞վ կը համարձակէր երթալ նշմարտութիւնը ստուգելու»:

Ուրիշ մը, Քինզանտական պատերազմին ռազմիկներէն մէկը կը յիշէ·

«Այդ գօտիին մէջ ելակները մեծ ու խոպոր կ'ըլլային· սակայն կը վախնայի անոնց մօտենալու: Պահապանները հսկայական շուներ ունէին որոնք կրնային մարդ բզկտել: Մեզմէ մեծերը չէին վախնար ու կը մտնէին անոնց անտառները կը պատմէին թէ բեռնակառքեր կուգային անոնց, որոնց փոխադրած մարդիկը կը գնդակահարուէին հոն, բեռնակառքերու մեկնումէն ետք գիւղացիները կ'երթային փոսերը բանալու, որպէսզի թաղուածնե-

մուխեան մէջ կոմագէնեան, կամ Ֆրանսական ու թրքական հնչումով Գոմաժէնեան՝ Թագաւորութիւն, որ իր մէջ կ'ընդգրկէր այսօրուան Ատըեամանը, Մարաշը եւ Կազի Անթէպը: Այս Պետութեան Թագաւորներ, նման Պարսից ու Հռոմեայ կայսրերուն, իրենք գիրենք աստուած կը նկատէին եւ հետեւաբար իրենց յիշատակը նիւթապէս եւս անմահացնելու համար այս լերան վրայ կառուցեր են պաշտամունքի փառաւոր վայր մը, ուր կանգներ են նաեւ իրենց արձաններուն միւս աստուածներու արձաններու կողքին, եւ տնօրինած են որ տարեկան՝ մինչեւ իսկ ամսական՝ տօնախմբութիւններ կատարուին այստեղ, զոհերով եւ կրօնական արարողութիւններով: Սակայն այս չքնաղները նախ քրիստոնէականէն՝ եւ ապա՝ մահմետականէն յետոյ՝ բնականօրէն ստոնք մոռացութեան տրուած են եւ արձանները երկրաշարժներէն կամ մարդկային ձեռքերով ժամանակի ընթացքին տապալած են հոս ու հոն եւ թաղուած են մեծ մասամբ հողին ներքեւ: Հնադիտական, պատմական ու մշակութային տեսակէտէ հարուստ այս վայրը դեռ վերջին ժամանակներուն մէջտեղ հանուած է եւրոպացի գիտնականներու կողմէ յատկապէս 1953–ի պեղումներէն յետոյ:

Տրուած ըլլալով որ Կոմագէնեան թագաւորները իրենք գիրենք սերած կը նկատէին մէկ կողմէն Պարսիկ Թագաւորներէն եւ միւս կողմէն Մեծն Աղեքսանդրէն, հետեւաբար իրենց կրօնական ըմբռնումներն ալ խառնուրդ մըն էին պարսկական կրօնքին եւ հելլենիստական դիցաբանութեան: Լերան գագաթի արեւելակողմը հարթ հատուած, ըսենք, հրապարակ մը չինուած է այս թագաւորներու կողմէ: Հրապարակին արեւմուտքը բարձրադիր բեմ մը յարդարուած է, ուր վեհապար նստած էին աստուածները 2 – 10 մեթր բարձրութեամբ իրենց արձաններով: Երկու ծայրերէն պաշտպանուած էին ստոնք արծիւի եւ առիւծի արձաններով: Մէկտեղը նստած էր Նոյնինքն Զեւս – Ոմիզդը, այսինքն Արամազդը: Աջնոր աչքին՝ բեզմնաւորութեան աստուածուհին, ատոր աջին՝ Ապոլոն – Միհրը: Իսկ ձախէն՝ Նոյնինքն Անոհոքոս Ա· Թագաւորը, որ չինել տուած է այս՝ ըսենք՝ բանթէոնը, իսկ իր ձախին՝ Հերակլէս – Արկսը եւ ստոնց պարսկական համապատասխան Արտաշէսը: Ստոնց մեծադանդուած մարմինները ձեւաւորուած են քար – քարի վրայ դնելով եւ ոչ թէ միակտուր քարէն: Ստոնք ներկայիս կը մնան իրենց տեղերը: Իսկ ստոնց հսկայական մարդահասակ գլուխները – նետառեալ արծիւին եւ առիւծին – գետին ինկած են: Իսկ այս հարթայատակին արեւելեան կողմը, երկը – չորս աստիճաններով լայնկեկ բեմ մը չինուած է, որ նոյնութեամբ կը մնայ այսօր, որուն վրայ գետեղուած էր ժամանակին զոհի սեղանը կամ բազինը, որուն առջեւ կը կատարուէր պաշտամունքը արեւածագին:

Նման հարթայատակ մը եւ նման աստուածներու չարաչարութիւն մը չինուած էր նաեւ լերան գագաթի արեւմտեան կողմը, ուր յատկանշական քանդակներէն մէկն էր այս վայրը չինող թագաւորը, պատկուած Պարսից եւ Հայոց թագաւորներու յատուկ թագով մը, կը ձեռնուի մերկանգամ եւ ուժեղ դնդերներով Հերակլէսին հետ: Այստեղ ալ նոյն պաշտամունքը կը կատարուէր արեւմուտէ ատեն: Ահաւասիկ այստեղ էր, որ պիտի բարձրանայինք քալելով:

Երբ հասանք լերան վերի լանջքին, զգացինք որ անսովոր կերպով ցուրտ էր եւ աստիկ պագ քամի մը կը փչէր, որ կը թափանցէր մարդուս ոսկորներուն: Դժբախտաբար ես եւ ինծի հետ եղողները չէինք պատրաստուած նման ցուրտ մը դիմակալելու: Կ'երեւի ուխտաւորներէն եկողներ պատրաստուած էին· որովհետեւ պաշտպանուած էին բրդեղէններով եւ հատ ոտքերնիս· մինչեւ իսկ պաթիանիաներու եւ այլ տեսակի ծած – կոցներու մէջ փաթթուած էին ոմանք: Ստոնք սկսան վեր բարձրանալ մենք ստեղն մը սպասեցինք ինքնաշարժի ցուրտէն պաշտպանուած ապահովութեան մէջ, մինչեւ որ մեր հետեւորդներէն մին հարեց բրդեղէն քազաք մը եւ բերաւ մեզի, ինչ որ մասամբ փրկեց պիս ցուրտի մղձաւանջէն:

Ի վերջոյ մենք եւս սկսանք բարձրանալ լեռն ի վեր, իբրեւ վերջապահ խումբ:

Աւելի ետք այլ պրպտումներ ցոյց տուին թէ պատերազմի տարիներէն առաջ

(Շար· 10)

(Շար. Ա. Էջէն)

սարդ, կին, երախայ, ծովածաւալ բազմութիւն մը համախմբուած Լենինի արձանին առջեւ: Ի՞նչ կ'ուզեն, պարզա – պէս յայտնել թէ զօրավիգ են այն օրինադիծին դոր, երեքշաբթիէն, պիտի ուսումնասիրէ տեղւոյն Գերագոյն Խորհուրդը եւ որ կը վերաբերի մոլեռանդներէն պետական լեզուի վերածումին: Այլեւս պիտի չգրուի կիւրեղեան գիրերով, այլ՝ լատինական, միւս լեզուներու գործածութիւնը երաշխաւորուած է օտարներ – րուն համար: Ռուսերէնը հաղորդակցութեան լեզու է Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու մէջեւ: Այս ամբողջը բուռն բայց համեստ հակադրեցութեան մը պատճառ եղան ուսանիսօս բնակչու – թեան մօտ:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ եւ Հրեաներու միջեւ նոր բանակցութիւն մը ծագեցաւ, երբ դեռ նախորդը չէր վերջացած, միշտ Աւշվիցի կարմելեան պատճառով: Այս անգամ Լեհաստանի գահերէցն է՝ գերպ. Կլէմպ որ կատեղեցուց Հրեաները իր ելոյթով, 150 հազար հաւատացեալներու առջեւ, ի չարս որոնց նախարարապետը, Զեստոխովայի ուխտագնացութեան առթիւ, երկար ծանրացաւ, 1984-ին հաստատուած մայրավանքին տեղծած իրարանցումին: Շեշտած է իւ մէջ այլոց որ. – «Հրեաները պէտք չէ վերէն նային միւս ժողովուրդներուն վրայ եւ անոնց դուռնելի պայմաններ դնեն»: Դատապարտած է նաեւ «Հրեաներու ձեռքը գանը – ող մեռիանները, բազմաթիւ երկիրներու մէջ»: Այս յայտարարութիւնները նոր վրդովում մը ստեղծած են Հրեաներու մօտ, որոնք Լեհերու հակահրեայ հնադարեան զգացումներու զարթնումը կը տեսնեն: Ցրանսայի հրեայ հաստատութեանց ներկայացուցչական Խորհուրդի նախկին նախագահը՝ Ռլայն Միլչնագար – եան կղերին արտայայտութիւնները տեսաւ վերոյիշեալ խօսքերուն մէջ եւ ձագկեց մեռիանները Հրեաներու ձեռքն ըլլալու աշխարհի չափ հին տեսակէտը: Կը պահանջուի որ Վատիկան դատապարտէ գերպ. Կլէմպը, թէեւ ան խօսած տաեն «Միրելի հրեայ ժողովուրդ», ըսած էր, քայլ, յիշած թէ Հրեաները գոնուած են, որ արհամարհած են Լեհերը: Գրաւման չրջանին, գործակցած են եւ ոմանք իրենք զիրենք չեն կրնար բազդատել Վարշաւայի կեթթոյին հերոսական պաշտպաններուն հետ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑՆՈՒԹԻԻՆ

Օգոստոս 26-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Ալբանաթ – Զերնոմորեց	3 – 1
Լոկոմոտիւ – Տորպեդօ	2 – 0
Դինամօ Կ. – Ռոտոր	2 – 0
Դինամօ Մն. – Չէնիթ	1 – 1
Շախտեոր – Դինամօ Մ.	1 – 0
Դինամօ Թ. – Պամիր	1 – 1

Այս խաղերէն եաք դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ: Գլուխն է միշտ Սպարտակ 33 կէտով, իրեն կը հետեւին Ժալգիրիս 29, Դնեպր 28, Դինամօ Կ. 26, Տորպեդօ 26, Մեռալիստ 24, Դինամօ Մն. 23, Զերնոմորեց 22, Դինամօ Մ. 22, Պամիր 19, Ռոտոր 18, 12–րդ՝ ԱՐԱՐԱՏ 17 կէտ, ապա՝ Դինամօ Թ. Շախտեոր, Չէնիթ, Լոկոմոտիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ցրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1–Է Ն

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ.ՎԷ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :
"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE ..... 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. .... 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP ..... 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT .... 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE .... 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP ..... 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB ..... 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU ..... 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR .... 20 tableaux
6,rue du Père Komitas - 92370 Chaville
..... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասատւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Զորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 rue du Rendez-vous – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ցրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած ճաշ մը, կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30-ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԱՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏՈՒԿ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գինն 80 Ֆր. *Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 90*

Դիմել ՝-

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԱԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀԱՅՐԱՍԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԵՐՈՑ ԱԶԱՏԱՆՔ

ՄԻՀԱԼԸ ՏՄՐՏՏԵՑԸ

(պՅԲԺ)

ՈՂՋ ՍՈՒՆԿՈՒՆԸ ՆՂՋԱՑ ՄՕՐ

ԿՈՂՈՊՈՒՄ

*

Մարդն, որ ամեն ինչ տեսել է այս աշխարհում, ոչ մի բանից չի զարմանում, ոչ մի բանի չի հավատում, ոչ մի բանից չի վախենում, ոչ մի բանի չի ձգտում։ Նրա համար ամեն ինչ միևնույն է։ Նա ոչ ոքի չի սիրում, ոչ ոքից չի ատում, ոչ ոքի չի նախանձում, ոչ ոքի չի արհամարհում։ Նա ոչ ոքի չի ողորմում, ոչ ոքի չի ներում, ոչ ոքի չի դատապարտում։ Նա ոչ ոքի հետ չի կռվում, ոչ ոքի հետ չի հաշտվում։ Նա ոչ ոքի չի ծաղրում, ոչ ոքի չի գովում։ Նա ոչ ոքի չի հարցնում, ոչ ոքին չի պատասխանում։ Նա ոչ ոքի չի խաբում, ոչ ոքի չի ճանաչում։ Նա ոչ ոքի չի հիշում, ոչ ոքին չի մոռանում։ Նա ոչ ոքի չի ուզում, ոչ ոքի չի կարոտ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀԻ ԱՐԻՒ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Տաժանագին վերելքով եւ ցուրտ քամիէն ծածկուելով հասանք լերան կատարը, երբ արեւելեան հորիզոնը կաս – կարմիր կտրած էր, իբրեւ նախանշան արեւի մօտալուտ ծագման: Հովը եւ ցուրտը հասած էին այտուել իրենց ծայրագոյն աստիճանին: Մենք, մասնակցելով եռաժիչտ Գէորգի ճարած պաշտօնական պաշտպանութեան, ուրիշ քանի մը հոգիներով՝ բարձրացանք արեւելեան կողմի բեմահարթակին վրայ եւ իրարու քով սեղմուած սպասեցինք արեւի ծագման: Հազիւ թէ արեգակը ցոյց տուաւ իր ոսկի սկիհին ծայրը, հնչեցուցինք «Առաւօտ Լուսոյ, Արեգակն Արդար»: Անակնկալի եկան եւրոպացի թուրիսթները, որոնցմէ կոկիկ խումբ մըն ալ լեռ բարձրացած էր մեզի հետ, եւ չարժման անցուցին իրենց պատկերահան գործիքները՝ մեզի դէմ ուղղած: Արեւին ոսկի սկաւառակը ամբողջացած էր արդէն եւ սկսած՝ իր անվերջանալի եւ անսխալելի առօրեայ ճամբորդութիւնը, երբ մենք «Հայր Մեր»ի երգեցողութեամբ վերջաւորութեան բերինք առաւօտեան այս կարճ օրհներգութիւնը, ուղղեալ լոյսի Աբարիչ՝ Արդար Արեգակին, որ «այսօր» ալ ծագած էր, չես պիտեր քանի թրիլիոներորդ անգամ ըլլալով, «զոյս արեգականն՝ յաշխարս»:

Ապա անցանք լերան արեւմտեան հարթաւտակը եւ այնտեղ ալ չարուած կամ ինկած դիքերու եւ դիցուհիներու քանդակներն ու գետին ինկած հսկայական գլուխները դիտելէ յետոյ՝ սկսանք վայրէջքը, որ դիւրին էր եւ հեռաւորապէս մեծ չնորհ մը չէր ինձ եւ Հ. Արամին համար յառաջապահի դիրքին անցնիլը, հակառակ ամէնէն վերջը լեռնագագաթէն բաժնուողներուն ըլլալնուս: Գրաւեցինք անմիջապէս մինիպուսի մէջ ցուրտէն պաշտպանուած մեր տեղերը եւ ճամբայ ելանք կատարելու համար այս անգամ վայրէջքը նոյն ճամբայէն, նոյն ցուցումներով եւ նոյն «վիրաժ»ներով, որոնք վայրէջքին աւելի վտանգաւոր կրնային ըլլալ քան վերելքին: Երբ չուրջ երկու ժամ յետոյ հասանք մեր մօթէլը, գիշերային դնացքին չմասնակցող «իմաստուններ»ը իրենց դիշերային հանդիստը լրիւ առած, լոլորուած էին արդէն նախաճաշի սեղաններուն չուրջ եւ զարմանքով կը նայէին մեզմէ ոմանց, որ դեռ մեր վրայ կը պահէինք բրդեղէն քազաքները առաւօտեան այդ տաքին...:

Թ.Ա.·
ԴԷՊԻ ՀԱՒԹԱՅ

Կազդուրուած՝ ոչ այնչափ աղքատ նախաճաշէն՝ որքան տաքուկ կաթէն, ճամբայ ելանք մեր մինիպուսով: Իսկ խումբը, դարձեալ օթօպուսներէն մին մասամբ աւրուած ըլլալուն, պիտի սպասէր մինչեւ գործի տեղերուն բացուիլը եւ ինքնաշարժին նորոգութիւնը, որով հազիւ կէսօրին կրցած են ճամբայ ելնել: Մեզի հետ աւելնք նաեւ այս ուխտագնացութեան մասնակցող Տէր եւ Տիկին Փրոֆ. Յակոբ Ներսոյեանը, որ կրտսեր եղբայրն է Տիրան Աբգ. Ներսոյեանի: Ինք ծնած է Անթէպ, բայց հազիւ մէկ տարեկան մանուկ հասակէն՝ իր ծնողքին եւ երէց եղբայրներուն ու քոյրերուն հետ փոխադրուած են Հալէպ: Կ'ուզէր տեսնել իր ծննդավայրը, այսօրուան կազմանթէպը ու եթէ հնար է նաեւ իրենց հօրենական տունը եւ մկրտուած եկեղեցին: Երբ կէսօրն անցած կազմանթէպ հասանք, յետ – եկար փնտռտուքի ի վերջոյ կարելի եղաւ գտնել երբեմնի Ա.Ն.Թ.Ա.Լ.Ի Ս. Աստուածածնին եկեղեցին, որմէ միայն ճամբայ ելլելով կարելի էր գտնել Ներսոյեանց տունը: Փրոֆէսէօր Յակոբը եւ տիկինը երկու հոգիի առաջնորդութեամբ գացին գտնելու իրենց տունը: Ի վերջոյ գտած, տեսած ու մուրազին հասած վերադարձան մեր մօտ: Ու մենք սկսանք հիացումով աչքէ անցընել երբեմնի եկեղեցին: Մեզի չատ բարեացակամօրէն բացատրութիւն տուող Կազմանթէպցիներ ըսին թէ եկեղեցին երկար տարի բանտի վերածուած է: Վերջերս սակայն որոշած են դործածել զայն իբրեւ մզկիթ: Զանգակատան վրայ եւ անոր հանդիպակաց կողմը՝ տանիքին վրայ՝ երկու չքեղ մինարէներ բարձրացուցած են. չէնքին արտաքին երեսը լաւ մը մաքրած են: Եկեղեցին հոյակապ ու հսկայ կառուցուածք մըն է, չինուած՝ մէկ չարք ճերմակ եւ մէկ չարք սեւ սրբատաշ քարերով: Ուզեցինք ներքին մասն ալ տեսնել. դժբախտաբար դուռը կղպուած էր եւ ըսին թէ ոչ ոք կար մօտակայքը որ կրնար բանալ զայն: Մզկիթի վերածուած եկեղեցին է 1892-ին, ինչպէս արձանագրուած էր բարձրադիր պատին վրայ: Իսկ մինարէներու վրայ կար 1989 թուականը, որ ըսել է թէ այս տարի աւարտած են: Այնթաք օժտուած է նաեւ միջնարերդով, որուն քովէն անցանք մինիպուսով: Կէս – օրուան կերակուրը այստեղ ըրինք արդիական բարձրադիր ճաշարանի մը մէջ:

Կազմանթէպէն չարունակեցինք մեր ճամբան եւ երեկոյեան դէմ հասանք Գըրըգխան, որով մտած ենք Հաթայ նահանգը, որ նախապէս ծանօթ էր որպէս Խաքէնտերունի Սանճագ: Այս չրջանը Ֆրանսական հոգատարութենէն անցաւ Թուրքիոյ 1939 թուին: Հաթայ բառը մէկ տարբերակն ըլլալն կը թուի Հիթիթ ազգի անունին, որ Քրիստոսէ առաջ 1700 – 1200 թուականներուն ստեղծած է մեծ կայսրութիւն եւ քաղաքակրթութիւն մը ամբողջ կեդրոնական Անատոլուի մէջ եւ որոնց կարեւոր կեդրոններէն մէկն ալ Հաթայի չրջանը եղած է: Անոնց ստեղծած քաղաքակրթութեան արժէքաւոր մնացորդները այսօր կը զարդարեն Անգարայի եւ այլ քաղաքներու թանգարանները:

Գըրըգխանի մէջ իջանք իրենց Ս. Գըրըգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ կատարեցինք երեկոյեան ժամերգութիւն: Խօսեցանք տեղւոյն փոքրաթիւ հայութեան, որոնց թիւը քսանը չանցնիր: Հատաւ նաեւ ուխտաւորաց խումբը, որոնց հետ միասին պաշտամունքէ յետոյ ուղղուեցանք դէպի Խաքէնտերուն, լեռներու լանջքին բացուած լայն եւ հանդստաւէտ ճամբաներէ: Անցանք նաեւ Պէյլան դիւղի մէջէն, ուր դեռ կանգուն կը մնայ մեր եկեղեցին, զրկուած իր վառքէն եւ հատուածներէն, իբրեւ սեպհականութիւնը վարչութեան: Ուշ դիշերին մտանք Խաքէնտերուն եւ իջեւանեցանք Հաթայլը կոչուած բարձ պանդոկը:

Յաջորդ օր, Յունիս 17, Շաբաթ, ամբողջով եւ ապահովութեան պաշտօնեաներու առաջնորդութեամբ ճամբայ ելանք դէպի վագըֆ հայկական գիւղը, ուր ժողովուրդը հաւաքուած էր իր եկեղեցւոյ չրջապատի արտաքին դրան առջեւ եւ մեզի կը սպասէր: Հրաշափառով մուտք գործեցինք իրենց դեղչկական անչուք եկեղեցին, որ կը կոչուի Ս. Աստուածածին: Կարճ ժամերգութենէ յետոյ մտանք Ս. պատարագի, զոր մատոյց Տ. Մեսրոպ քահանայ Ասլազեան: Ողջոյնի խօսքերէն յետոյ քարոզեցինք օրուան Սուրբերուն, Տրդատ Թագաւորին, Աշխէն Թագուհիին եւ Խորովիզուխտ արքայազրոզ մասին, յորդորելով որ հետեւին ասոնց բարեպաշտութեան, հաստատմութեան եւ անձնուիրութեան օրինակին: Կատարեցինք հոգեհանդիստ պիտի ընդհանուր ննջեցեալներու համար:

(Շար. 11)

ԵՐԲ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

«Թուրիզմայիճ Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 5-ի թիւին մէջ «Արմէնփրէս»ի Ղղթակից Ս. Բաբաջանեանի զրոյցը տեղ գրաւած է «Անդրերկաթուղի»ի Երեւանի բաժնին պետ՝ Հ. Ղանդիլեանի հետ, որ զրոյցին տուն տուած է Ադրբեջանի եւ Հայաստանի միջեւ երկաթուղային կապին ներկայի վիճակը, որ հանդոյցի մը վերածուած է: Շոգեկառքեր, մեկնելու պատնութեան կը սպասեն ադրբեջանական կայարաններու մէջ: Եւ լսել որ այդ կառախումբերը բեռցած են ժողովրդական անտեսական ամէնէն կարեւոր ապրանքներով: Դադրած է նաեւ մարդատարներու երթեւեկը: Երկաթուղին խափանուած օրէն ի վեր չի քանիր նաեւ Երեւան – Ղափան դիծը որ Զանգեզուրի լեռնաչխարհը կը կապէ երկրին կեդրոնական մասին:

Նախապար Ղանդիլեան նոր վերադարձած է Մեղրիի չրջանէն. կը պատմէ թէ հոն տեղի ունեցած է երկու կողմերու երկաթուղիի պատասխանատուներու հանդիպում մը: Մասնակցած են նաեւ խորհրդային Հաղորդակցութեան ճանապարհներու, Ներքին նախարարութիւններ, Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչներ: Ղանդիլեան յոյս յայտնած է որ չուտով դիծը կը բացուի: Ապա լուսանկարները ցոյց տուած է ուր կը տեսնուի չարձակման ենթարկուած Ղափան – Երեւան կառախումբը: Վակոն – ներու փշրուած ապակիները, փամփուշտի բացած վէրքեր կողերուն վրայ: Իւրաքանչիւր վակոնէ հաւաքուած է 50 – 60 քար, որոնցմով փշրուած են ապակիները: Յուլիս 22-ին Նախիջեւանի Եայճի վայրին մէջ անծանօթներ հրաձգնի կրակ բացած են Երեւան – Ղափան կառուղիին վրայ: Անոր ընկերացող ոստիկաններու պետին ներկայացուած զեկուցագրին մէջ կայուղիին զեկավարը յայտնած է թէ այլ փորձութիւններու եւս հանդիպած են ու չոգեկառքը չէ հասած տեղը, ճամբորդները հանրաչարժով փոխադրուած են:

Մեղրիի չրջանէն անցնող երկաթուղիին 46 քիլոմեթը հատուածը կը մնայ ադրբեջանական գօտիին մէջ ու հոն, փայտուղիները, կամուրջները Ադերիներու հակակշռին տակ են, Տեղի ունեցած հանդիպումին նշուած է որ պէտք է այդ չրջանէն անցնող դիծերու պահպանութիւնը յանձնել խորհրդային Ներքին նախարարութեան:

Յուլիս 28 – Օգոստոս 2 – Հայաստան չ՚ստացած չուրջ 5000 վակոն ժողովրդական ապրանք: Անոնց մէջ կը գտնուէին աւերուած քաղաքներու եւ գիւղերու վերակառուցումին համար անհրաժեշտ ապրանքներ: Ադրբեջանի երկաթուղիի դեկավարութիւնը տեղեակ ըլլալով հանդերձ այս կացութեան, միջոցներու չի դիմեր, արդելքները վերցնելու համար:

Առաջարկուած է, մինչեւ որ Մեղրիի մէջ ծագած հարցերը կարգաւորուին, կառախումբերը Հայաստան դրկել ուրիշ ճամբով մը: Ազատաֆա – Իջեւան գիծով, կամ Ջուլֆա վայարանին մէջ կուտակուած կառախումբը հասցնել Նորաչէն, անկէ Հայկական լոկոմոտիւներով Հայաստան հասցնել: Սակայն արուած պատասխանները միշտ բացասական եղած են:

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Տարատեռ քարտի

Հնում ուռնին դեղանազ աղջիկ է եղել, իսկ բարդին՝ սիրահեմ պատանի: Նրանք սիրում էին իրար: Բայց մի իշխանաւոր որոշում է բարդու գլուխը խլել ուռենուն եւ կնութեան առնել: Փախչելով բռնաւորից, ուռենին ու բարդին մտնում են Արաքս գետը եւ լողալով հեռանում հայրենի եզերքներից: Իշխանը չարժուելով դետեղերքով, ընկնում է նրանց ետեւից: Տղան ու աղջիկը գիտէին, որ բռնաւորի ձեռքը կ՚ընկնեն՝ հէնց որ ափ դուրս գան: Բայց եւ այնպէս հետու գնալ չկարողացան, ուժասպառ եղան եւ Մեղրի ասանի մօտ դուրս եկան գետից: Տղան գիրկն առաւ աղջկան եւ իր զգամիզի տակ այնպէս ծածկեց նրան, որ երբ բռնաւորը մօտեցաւ՝ ուռենուն չտեսաւ: Կարծելով, թէ աղջիկը չարունակում է լողալ ջրում, իշխանն սկսեց չափչփել գետեղերքը: Գնաց հասաւ ծովափ, ետ եկաւ Մեղրի եւ մնաց զարմացած: Տղայի դետափ դուրս եկած տեղում մի բարդի էր խշշում: Աղջիկն ու տղան, սիրոյ ուժով, գիրկընդխառն չարդու կերպարանքով ծառ են դարձել:

Հիմա Մեղրիում այդ ծառից վերընձիւղած տարատեռեւ չատ բարդիներ կան: Ճաքճքուած կեղեւով նոյն ծառը վրայ կան ուռենու, եւ բարդու ամենաբազմազան ձեւի տերեւներ:

Մեղրու տարատեռեւ բարդին՝ Հայոց ծառաչխարհի հրաչալիքներից է:

***

Գրչուհի Քնարիկի ծառը

Գողթնի Ցղնայ գիւղում մի փուչի կայ: Չես կարող ասել, թէ քանի տարեկան է: Բոլոր ծառերի մէջ ամենադժուարը փուչնու տարիքը որոշելն է: Շատ – չատ կ՚ասեն չիտուն կամ վաթսուն տարեկան է: Բայց սա իր ճիւղերի վրայ վեց զար է պահում: Հիմա մարդիկ չեն նկատում այս փուչնին: Մտապահում են միայն անունը: Ցղնացիների խօսքում ծառը չիշւում է որպէս սահմանասիւն:

– Ճամբան թեքեցէք գրչուհի Քնարիկի ծառին չհասած, – ասում է դիւղացիներից մէկը:

– Քո հերթին տեսայ գրչուհի Քնարիկի ծառի մօտ, – արձագանգում է երկրորդը:

Հինգ դար առաջ այս փուչնու տակ նըստում էր գրչուհի Քնարիկը եւ մատադա-թի վրայ ընդօրինակում հին – հին ձեռագրեր: Այդ տարիներին ոչ ոք չէր կարող Քնարիկի պէս դեղեցիկ գրել: Գրչուհին քանի տարում նօսրացրել – բազմացրել էր հարիւր հատատիպ մատեան: Հազար – հազար մարդ է զմայլուել գրչուհու պերճագեղ տառերով նրա անսովոր արագագրութեամբ:

Ցղնացիները չգիտեն հիմա, թէ որտեղ են Քնարիկի արտագրած ձեռագրերը: Ինչ իմանաս, հինգ հարիւր տարում այնքան բան է անցել Ցղնայի գլխով:

Միայն փուչնու տերեւներն են յիշում ամէն ինչ: Բայց մի ծառահմայ չիպայ, որ վերծանի տերեւների ասոսփիւնը:

***

Ծառը չար մարդու չուաթ չի անում

Ամմաւիրում մի իշխան էր ապրում, որն ուրախանում էր ուրիշների մահերով: Հէնց որ լսում էր այսինչի կամ այնինչի մահուան մասին, ներքնճանում էր իր սենեակում եւ փայլատակող դէմքով ձեռքը տանում դինու գաւիթն:

Ամրան մի օր այս չար իշխանը ձի է նստում եւ չարժւում դէպի երուանդաշատ: Ճանապարհի կէսին ձին կանգ է առնում, ծառս լինում, վինչացնում, ընկնում գետին ու չունչը փչում: Իշխանն սոխրատած ճանապարհը չարունակում է հետիոտն:

Կէսօրին չոգը սաստկանում է: Քրտինքը հոսում էր, գլուխը պտտում: Մօտենում է ճամբեզրի բարդիների երկար չարանին եւ փորձում չոգից պատսպարուել որեւէ ծառի չուաքի տակ: Բայց ա՛յ քեզ հրաչք: Որին մօտենում էր՝ ծառը վեր էր բարձրացնում իր ճիւղերը եւ այնպէս հաւաքում, որ թւում է, թէ նրա գլուխը խուզում եւ կոկիկ է զարճնում մի անտես վարսայարդար: Եւ ոչ մի բարդի չուաք չի անում չար մարդուն:

Ասում են բարդու գլխի գողտրիկ առնարուածքը մնացել է այդ ժամանակներից:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՀՐԱՒԷՐ

«Մանուչակ» թատրոն – սղուտիան յայտարարում է 1989 – 1990 թթ. ընդունելութիւն:

Ուսման տեւողութիւնն է 9 ամիս, 9 օր, 9 ժամ:

Ընդունուել կարող են այն քաղաքացիները, անկախ տեռից եւ տարիքից, ովքեր աշխատում են պետական հիմնարկ – ձեռնարկութիւններում: Նախապատուութիւնը տրւում է անօրէններին, տեղական ներքին գործերի, վարչութիւնների ու բաժինների պետերին եւ այլ պաշտօնատար անձանց:

«Մանուչակ»ը պատրաստում է բարձրորակ դերասանները, որոնք սղուտիան ատրճելուց յետոյ իրենց աշխատանքի վայրում արհեստավարժի վարպետութեամբ կը խաղան դեմոկրատիա, հրապարակայնութիւն, վերակառուցում:

(Շար. Ա. էջէն)

պրէ հեղնանքով: Ակադեմիային տանիքը վրած է, Փալացցօ Վէքքիոյին կարելի չէ մօտենալ, Սան Լորէնցօ Միքէլ – Անճելօ եւ Մեսիչիներու գամբարանները ազ – տուտութեան եւ ամէն տեսակ ազգերու դռ– ներ են: Թանգարաններու պատասխա – նատուն կը փորձէ քացատրել կացու– թեան պատճառը. – Աշխարհի առաւել– գոյն թանգարանի կեդրոնացում ունեցող քաղաքն է (68 որոնց 12–ը՝ ազգային) 5000–էն 6000 պատ– կամ պատմական բնոյթ ունեցող հիմնարկներ եւ տարեկան 3,3 միլիոն զբօսաշրջիկ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱԹԱՏՊ

ԵՐԵՒԱՆ
ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 18 / 24)

ԼՂԻՄ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ՞ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Օգոստոս 21–ին Ստեփանակերտի վո– րոշումներուն մէջ նկատելի եղած է աշխու– ժութիւն մը. երթեւեկը վերսկսած է, ինչ որ յոյս ներշնչած է թէ ամիսներու դա– ծաղուկի չարժումը կը մեղմանայ: Երթե– ւեկին յայտնուած է անդամալիքի խա– նութներու ցանցը: Գործի անցած են նաեւ ինքնաւար մարկին շրջանային կեդրոն – ներուն ձեռնարկութիւնները: Կահ – կա– րասիի, կօշիկի, կաթի, մեսաքսի գործա– տուներուն մէջ ժողովները տեղի ունեցած են Երեքշաբթի առաւօտ աշխատանքը վերսկսելու որոշում տալով:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէին ընդլայնուած խորհրդակցութեան ընթաց– քին քննարկուած է երկրաշարժի գօտիին մէջ վերականգնումի աշխատանքին ըն– թացքը արագացնելու հարցը: Նիստին մասնակցած են Կեդրոնական Կոմիտէի, պետական պլանի, պետշինի պատասխա – նատու աշխատողներ, այլ հանրապետու– թիւններէն փոխ վարչապետներ, նախա– րարներ, փոխ – նախարարներ եւայլն:

Վերականգնումի աշխատանքներու ըն– թացքին մասին հաղորդում մը ներկայա– ցուցած է Խորհրդային Կեդրոնական Կո– միտէի ընկերային – տնտեսական բաժնի փոխ – վարիչ՝ Ն. Ստաչենկով: Խստօրէն քննադատուած են աշխատանքներուն ըն– թացքը, յայտնուած թերութիւնները ո– րոնք զգալի կերպով կը ձգձգեն վերա– կառուցումի գործն ու չինարարութիւնը:

***

ՍԻՍԻԱՆԻ ՄԻԹԻՆԿԸ

Երեւանի «Կոմունիստ» (ռուսերէն) օ– րաթերթին տուած տեղեկութեան հա– մաձայն Օգոստոս 18–ին, ժամը 20–ի մօտ Սիսիանի շրջանի Վաղուդրի պիւղին ա– մառնային արօտավայրին մէջ խումբ մը պիտեալ մարդիկ սպաննած են վաթսուն– ամեայ հովիւ Ալէքսանդր Եափրաքեանը եւ գողցած 300 ոչխար: Սիսիանի Շրջա– նային Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Յ. Ա– ռաքելեան յայտնած է թէ արարքը պա– տահած է ազրբէջանական սահմանին մօտերը ու առաջին անգամ չէ որ նման դէպքեր տեղի կ'ունենան: Վեր– ջերս, Գորիսի մէջ եւս հովիւ մը սպան– նուած է ու կանոնաւոր կերպով ահազանգ կը տրուի անասուններու գողութեան մա– սին:

Կիրակի, Օգոստոս 20–ին բազմամարդ միթինգ մը տեղի ունեցած է Սիսիանի մէջ, ուր մասնակիցները զայրոյթ յայտ– նած են ազրբէջանական նման անպատիժ դէպ յարձակումներուն առիթով ու պա– հանջած որ անյապաղ խստօրէն պատ– ժուին յանձագործները:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Տէր եւ Տիկին Ժան եւ Մատլէն Թէր– պէճեաններ,

Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Ժաքլին Թէրզի– պաշեաններ,

Տէր եւ Տիկին Ժորժ եւ Սիլվի Մկըր– տիչեան եւ զաւակները՝

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները յա– յտնի կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱ ՄԻՍԻՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 26–ին, Սանս:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շորեքշաբթի, Օգոստոս 30, ժամը՝ 13·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկըր– տիչ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

8, rue Louis Astruc, 13005 MARSEILLE

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՇՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասատանդութիւնները տեղի կ'ունե– նան Շորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթե – ւեկի սպասարկութենէն եւ Շորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձա– նագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՑ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փա– փազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօ– րէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թերեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ու– սուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու հա– մար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Փաչանի «Հ. Խահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

CEREMONIE DU 45ème ANNIVERSAIRE DE LA LIBERATION DE PARIS

Place du 18 Juin — Montparnasse

Samedi 2 septembre à 15 h 30

Discours de :

M. A. TOLLET,
***Président du Comité** de libération de Paris*

et de M. LEO HAMON,
Ancien Ministre

L'Amicale des Anciens Résistants arméniens à l'invitation du Comité de Libération de Paris et en souvenir de nombreux héros tombés dans les combats de libération de Paris, de la région Rhône-Alpes et du sud de la France, vous convie cordialement à assister nombreux à cette cérémonie d'hommage.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1–ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծննդեան	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ.Վէ.Ա. (տե'ս փակագծի մէջ ընդհ. գումա– րը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ ան– գամ հրատարակելի ազդերու, մին– չեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումնե– րու համար, դիմել Թերթին վար– չութեան:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՐՈՒՆԱԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵՑԻ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 ֆ.

ԵՒՐԱՊՑԻ

ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՄ
1963 – գին 35 ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀԱՆՈՒՐ

ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 ֆ.

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1975 – գին 50 ֆ.

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
Վերիսուսարակութիւն 1981 – գին 70 ֆ.

ԽՇՏԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵՑԻ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»
Տոպրակաթաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հատաքաններէն (1925 – 1975)
ու վկայաթուղթ
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՒՌԶՈՒԻ
1976 – գին 120 ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 31
JEUDI
31 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.088 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.088

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՆՈՐ ՁՕՐՔ ՂՐԿԵԼԸ ՀԱՐՑԸ ՉԻ ԼՈՒԾԵՐ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ

Մամուլի ԹԱՍ գործակալութիւնը հաղորդած է երեքշաբթի օր, որ ի տես կացութեան վտանգաբացման, Ներքին Նախարարը՝ Վադիմ Բակատին յայտնած է թէ յաւելեալ զօրք կը ղրկէ Հայաստան եւ Ադրբեջան եւ արդարացուցած է այդ որոշումը, ըսելով թէ անցեալ շաբթու նոր խռովութիւններ ծագած են եւ մէկ մեռեալ կայ։

Այս մասին, չատ կարճ կ'արտայայտուէին «Իմանիթէ», «Ռոքիտիէն» եւ «Լիպերասիոն» Շաբաթաթերթ առաւ (Օգոստոս 30) եւ միայն «Ֆիկարօ»ն էր, Ֆրանսիս-Ֆիքէդի Մոսկուայի Թղթակիցին հետ (իլիա Կոսէ) որոնք կ'ակնարկէին նաեւ թէ մէկ մեռեալ կայ։ Նոր չէ, անշուշտ, որ մթնոլորտը լարուած է Արցախ եւ ի վերջոյ չատ դանելով է որ Արցախ ինքզինքը անկախ տարածք հռչակած էր, համագումարէ մը ետք, որ ընտրած էր 78 անդամներէ բաղկացած Ազգ· Ժողովուրդ մը եւ 17 անդամներէ Պրեզիտիում մը (տես՝ «Ցառագ» Օգոստոս 29, Ա· էջ)։ Իլիա Կոսէ, կը յայտնէր «Ֆրանս – Էնֆֆօ»ին թէ այս «զուգահեռ կառավարութեան» ստեղծումն է որ կատղեցուցած է Ազերիները եւ վախ կայ որ յարձակման անցնին։ Բաքուի մէջ ալ ընդհանուր գործադուլ հռչակուած է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 4–ի համար, որովհետեւ Ազրբեջանի իշխանութիւնները ալ վճռեր են հակայարձակման անցնիլ։

«Ֆիկարօ»ի աշխատակիցը Փիէր Պոսէվ իր թղթակցութեան մէջ, կ'ըսէ թէ ով որ կարդայ խորհրդային մամուլը, մէկ բան կ'ունենայ՝ միայն ու միայն «ծայրայեղութեան» բորբոքումներ կան։ Ու լրագրողը հետաքրքրական գտած է առուգել խորհրդային բառարանի մը մէջ այն սահմանումը որ կը տրուի ծայրայեղութիւն բառին։ Սա է· – «Փառքի ծայրայեղ գաղափարներու, մանաւանդ հաղաբական մարզի մէջ։ Այս եզրը ընդհանրապէս կը գործածուի յեղափոխականներուն կողմէ յեղափոխականներուն համար»։

Անկախ Ղարաբաղի հարցէն, պալթեան երկիրներու հասցէին ալ եղած խիստ ազդարարութիւնը, այն սպառնալիքը կը թողու որ Կրեմլինը վճռած է վերջակէտ մը դնել կամ պահպանողական հոսանքը յաղթած է իր դիծը պարտադրել։

***

Մոլտավիոյ մէջ, չուրջ հարիւր գործարաններ գործադուլի մէջ են (ռուսախօս – նները) մինչ, կը թուի որ պալթեան Հանրապետութիւնները կիրակնօրեայ մոռնան ազգարարութենէն եաք, բաւական ջուր խառնած են իրենց դինիին։ Ռիգայի, Վիլնիուսի եւ Տալինի մէջ, նոյնիսկ նահանջի մասին կը խօսուի։ Խառնիոյ համաձայնաւոր կուսակցութեան քարտուղարը՝ Տիտմա, որ պատասխանատուն է դաշնապարապանութեան, յայտարարած է– «Ամէն եաք ուշադրութիւն պէտք է ընենք մեր խօսքերուն եւ արարքներուն»։ Ա· քարտուղարն ալ «անպատասխանատու» որակած է անջատման դիմումները։ Նոյնն է մթնոլորտը Լատվիա եւ Լիտուանիա։ Բայց, նոյնը չէ ժողովրդական ճակատներու հակադրեցութիւնը, որոնք, ընդհակառակն, խիստ վիրաւորուած կը զգան իրենք զիրենք։ Երեքն ալ Ռիգա ժողով մը կը գումարեն համագրելու համար իրենց դիրքերը։ Աջդէն իսկ, Լատվիոյ ճիւղը մերժած է ծունկի գալ։

Ամէն պատ, ինչպէս ըսինք, Մոլտավիա ալ մթնոլորտը ծանր է։ Ի դէպ, «Լը Մոնտ» (Օգոստոս 30) պատմական ակնարկ մը հրատարակած էր այս Հանրապետութեան մասին, զոր որպէս «խորհրդային 15 Հանրապետութենց փոքրագոյնը» կը նկարագրէին։ Դժբախտաբար, այդ «պատիւը» մերն է։ Որքան պիտի ուզէինք, որ օր մը այդ որակումը պարտադրաբար փոխուէր, իբրեւ հետեւանք պատմական սրբագրութիւններու (գնայեր եւայլն, եւայլն)։

Մինչ այդ, պալթեան երկիրներէն զատ, աղգարարութիւն մըն ալ տրուած է Մոլտավիոյ, որ եթէ համարձակի քաշարկել Նախատեսուած օրինագիծը (լեզուի վերաբերեալ) «քուէարկած կ'ըլլայ ազգրական տագնապի մը Մոլտավիոյ կղզիացման եւ անոր կապերուն խզումին համար եղբայրական միւս Հանրապետութենց հետ»։

***

Ինչպէս կը տեսնուի, Կորբաչովի միակ հարցը Ղարաբաղը չէ։ Եւ թերեւս, 18 ամիս է այդ հարցը ձգձգելը այնքան ալ ճիշդ հաշիւ մը չէր։

Այսօր, երբ աւելի քան երբեք ծանր է մթնոլորտը, բախում կայ, լարուածութիւնը հիսթերիի ընոյթ առած է Բաքու, իրրեւ «լուծում» զօրք կը ղրկուի···։ Զօրք ղրկելը լուծում չէ։ Զօրք ղրկելու համար հարկ չկայ որ ղեկավարին անունը Կորբաչով ըլլայ, կրնար Բրեժնեւ մընալ, չըսելու համար՝ Ստալին···։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ…

ԳՈԼՈՄՊԻՈՑ թմբեցուցիչներու մեծ առուծախին պարագլուխը՝ Կավիրիա պիտի նաղադար առաջարկած է կառավարութեան։ Տրամադիր է իր հարստութեան մէկ մասը տալ եւ վերջ դնել ոճրային գործունէութեանց անպատիժ մնալու փոխարէն։ «Լիպերասիոն» ձեռք ձգած է հետաձայնային այդ խօսակցութեան արձանագրութիւնը։ Կառավարութիւնը մերժած կ'ըլլայ։ Ձերբակալուած 11 հազար կասկածելիներուն մեծ մասն ալ ազատ ձգուած է իրրեւ հետեւանք փաստերու չգոյութեան։ Գալով Կավիրիայի, կը ըսպառնայ սպանութիւններու ձեռնարկել կառավարական անդամներու, լրագրողներու եւայլն, եւայլն ի դէմ եթէ իր առաջարկած գինադադարը մերժուի։ Ամերիկեան Ֆորբիւն պարբերականին համար աշխարհի 10–րդ մեծահարուստն է երկու միլիառ տոլարով։ Արդարութեան նախարարուհին՝ Մոնիքա տը Կրէյֆ յայտարած է Ուաշինկթընին, որ չի հրաժարիր իր պաշտօնէն եւ մօտ օրէն Պոկոթա կը վերադառնայ։ Մամուլի ասուլիսը տուած է զօրաւոր պաշտպանութեան տակ։

ՌԱՖՍԱՆՃԱՆԻ յաջողած է պարտադրել քաղաքական իր դիծը եւ կազմած կառավարութեան վաւերացումը ձեռք ձգել (270–ի վրայ 260 ձայնով)։ Նորընտիր նախագահը կրցաւ հետացնել ծայրայեղնե – րը, որպէսզի կարենայ լեզու գտնել ա – րեւմուտքի հետ, ինչպէս կը ծրագրէ։ Ամէնէն աւելի վէճի նիւթ եղած է Ներքին նախարար՝ Մոհթաշեմիի հեռացումը։ Նոր Սահմանադրութեամբ, նախագահը նաեւ վարչապետ է։

ԱՎԻՆԵՈՆի մէջ, Ռոքար 900 «ռոքարիէն»ներու առջեւ պարզած է իր ծրագրերը եւ յուցաբերած մտքի մեծ հան – դարտութիւն մը։ Կառավարութեան բուն ծրագրերը (11) սակայն, իր աչ թագուհին է ֆ· Փ· Հիւշեն որ ներկայացուցած է։ Ամբողջութիւնը որակուեցաւ «Հերակլէսի 11 աշխատանքները», ճշդելու համար թէ դիւրին գործեր չեն, ինչ որ նախարարապետը կ'ուզէ իրագործել մանաւանդ ընկերային գետնի վրայ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՐՏԱՔԻՆ առեւտուրի բացը նոր մրցանիշ մը կազմեց Յուլիսին՝ 7,48 միլիառ ֆրանքի հասնելով 3,09–ի փոխարէն Յունիսին։ Վախ կայ որ Օգոստոսը ալ աւելի դէշ ըլլայ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 19 / 24)

ՓԱԿՈՒՄ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ
ԳՈՐԾԱՏԱՆ

Արտրդային Միութեան Հանքային պարարանիւթերու արտադրութեան նախարարութիւնն ու Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը որոշած են փակել Կիրովականի քիմիական գործատունը որ կ'ապականէր քաղաքին մթնոլորտը։ Դեկտեմբերի երկրաշարժէն եաք պարզուած է որ ձեռնարկութիւնը կը գտնուի երկրաշարժային գօտիին վրայ ու խորհրդային փորձագէտներու յանձնաժողովը յանձնարարած է չշարունակել քիմիական նիւթերու արտադրութիւնը։ Օգոստոսի սկիզբին դադրած էր ամոնիակի, կարպիտի պատրաստութիւնը։ Գործատունը պիտի փոխարկուի ձեռնարկութեան մը որ տարեկան 50 միլիոն ռուբլիի սէնթէտիկ նիւթեր, բիւրեղ ու ժողովրդական սպառման ապրանք կ'արտադրէ։

***

«ԱՐԱՐԱՏ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կույբիշեւի (Ռուսաստան) Հայերը միաւորող կեդրոն դարձած է «Արարատ» մշակութային, կրթական ընկերութիւնը, որ ազէտեալներու օգնութիւնը համա – կարգելու նպատակով հիմնուած է ու ընդարձակած իր գործունէութեան շրջանակները։ Ընկերութեան փոխ – նախագահը՝ Աշոտ Սանոյեան հանգամանօրէն պատմած է իրենց նպատակներն ու ծրագիրները։ Երկրաշարժէն եաք տուժած – ներ հասած են Կույբիշեւ, ուր տեղացիներու խումբ մը տառնճնած է անոնց բնակարան, զործ ապահովելու հոգը։ Այդ դրազամը պատճառ եղած է որ մարդիկ հետաքրքրուին իրենց արմատներով, մշակոյթով, լեզուով։ Կույբիշեւի երեք հազար Հայերէն չատերը, բացի հայկական ազգանունէ մը, ոչ մէկ բանով կապուած են իրենց նախնիներու հայրենիքին հետ։ Ընկերութեան նպատակներէն են կիրակնօրեայ հայկական դպրոցներ, ազգային դրազարան, երգչախումբ հիմնել։

***

ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ

Սմոլենսկի տարազիչները հակառակ գործազուլներուն, արագօրէն աւարտած են հայ պատանիներու անհրաժեշտ հայերէն եւ ռուսերէն դասագիրքերու հրատարակութիւնը։ Վերամուտին համար արդէն պատրաստ են աւելի քան 600 հազար օրինակ դասագիրք։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԲԵՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ստեփանակերտի Մ· Կորքի թատրոնի խումբը մինչեւ Օգոստոս 5 ներկայացումներ տուած է Հայաստանի զանազան շրջանները։ Անոնց խաղացանկը բաղկացած էր Ա· Քալանթարեանի «Վաճառքի ենթակայ չէ» եւ Ա· Եուճին Սամպատովի «Դատաճանութիւն» գործերէն։ Խումբին դերասաններէն Սամուէլ Բաղինեան պատասխանելով հարցումներու, ըսած է թէ մտադիր են յառաջիկային բեմադրելու Շանթի թատերգութիւններէն մէկը, հաւանօրէն՝ «Ինկած բերդի իշխանուհին» եւ ապա Գ· Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան»։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 11 ՈՍԿԻ ՄՐՑԱՆԱԿ

Վերջին շաբաթներուն ընթացքին, Խորհրդային Միութեան զանազան քաղաքներուն մէջ, տեղի ունեցան, չորրորդ անգամ ըլլալով, համամիութենական խաղեր երիտասարդ (ժիւնիոր) մարզիկներու մէջեւ։ Կը մասնակցին բոլոր Հանրապետութիւնները, ներկայացուցչական կազմերով։

Ստացուած մրցանակներու հաշուով, Հայաստան գրաւած է 10–րդ տեղը, իր ետեւ ձգելով դրեթէ բոլոր փոքր Հանրապետութիւնները, ներառեալ Ադրբեջանը։

Հայ երիտասարդները շահած են 11 ոսկի մրցանակ, 10 անգամ երկրորդ ելած են եւ 8 անգամ՝ երրորդ։ Խաղերուն յայտագիրը կը պարփակէր Ողիմպիական մարզաձեւերուն մեծ մասը։

ՄՐՑՈՒԱՄԱՐՏ

● ՋՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆ 3–ՐԴ ՄԻԱՑՆ

Մարթինեի մէջ (Զուիցերիա), զաստակն ոճով աշխարհի առաջնութեանց ընթացքին, Սէուլի Ողիմպիականին ախոյեան Լեւոն Ջուլֆալակեան (68 քկգրմ·) միայն երրորդ դասուած է։ Կ'երեւի, ազգէտէն ի վեր, լենինականցի մարզիկը չէ վերագտած տակաւին իր ֆիզիքական լաւագոյն վիճակը։

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Վալանսի Հայ Մարզականը իր ախոյեանական երրորդ մրցումը կատարած է Քանէի մէջ։ Արդիւնք՝ պտիկ պարտութիւն մը՝ 2 – 1 :

Հայանուն ակումբին առաջին կէսխմնեբը չատ քաջալերական չեն, բայց տակաւին եղանակին սկիզբն ենք միայն եւ Վալանս կրնայ, անկասկած, յառաջդիմել։ Ներկայիս 14–րդ է, 16 խումբերու մէջեւ։

● ՋԱՆԱՋԱՆ, ԱՍԿԷ – ԱՆԿԷ

Արարատի նախկին յառաջապահ, այժմ Կոտայքի մարզիչ Նազար Պետրոսեան մասնակցած է Խորհրդային Միութեան

(Շար·ը Դ· էջ)

ՅՈՒՇԵՐ ԻՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ՝ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. ՕՀԱՆԵԱՆ

Ակադեմիկոս Աչառ Ճովհաննիսեանը իր «Ճուշեր ու բնութագրումներ» (1969) գրքում Հր. Աճառեանի մասին գրել է.

«Ժամանակին է որ հանրահռչակ գիտնականի աշակերտներն ու բարեկամները զբաղուեն ընդհուպ նրա կեանքին ու գործունէութիւնը բնութագրող նիւթերի կուտակումով»:

Հանճարեղ լեզուաբան, հայագէտ Հ. Աճառեանի մասին յուշեր ունեն Երեւանի համալսարանի նրա ուսանողներն ու պաշտօնակիցները: Ինքը՝ Աճառեանը եւս շատ հետաքրքիր յուշեր է գրել, որոնք հրատարակուեցին նրա ծննդեան հարիւրամեակի առթիւ: Սկսելով մանկութեան օրերից, նրա յուշագրութիւնը հասնում է մինչեւ 1919 թուականը եւ ընդհատւում: Թուրքիայի կեդրոնական միջնակարգ դպրոցի իր 1919 – 1923-ի դասատուութեան մասին նա միայն թեթեւակի յիշատակումներ է անում, մինչդեռ այդ տարիներին Աճառեանը մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութիւն է ծաւալել: Մենք՝ այդ տարիների նրա աշակերտներս, չենք կարող մոռանալ մեր ամենասիրելի ուսուցչին, որի ջանքերի շնորհիւ մենք իսր դիտելիքներ ձեռք բերեցինք: Թուրքիայի թէ՛ Արամեան (տարրական) եւ թէ՛ միջնակարգ կեդրոնական դպրոցներում Աճառեանը աչքի էր ընկնում իր դիտելիքների անսահման պաշարով եւ մանկավարժական բացառիկ հմտութեամբ:

Կեդրոնականում Աճառեանից առաջ մենք Ֆրանսերէնի մի ուսուցչուհի ունէինք՝ Սոֆի Ամատունին, որ ուսանել էր Ժնեւի համալսարանում, հիանալի Ֆրանսերէն գիտէր: Թուրքիում էր ծնուել, հայերէն գրական լեզուին տիրապետում էր, բայց դասարանում խօսում էր միայն Ֆրանսերէն: Այդ մեթոդը, սակայն, քչերին օգնեց:

Աճառեանի դասաւանդման մեթոդը բոլորովին այլ էր: Առաջին իսկ դասից նա պահանջեց մի քանի մաքուր տետր մխոցընել Ֆրանսերէնի բառարանի համար. սովորեցրեց Ֆրանսերէն այբուբենի հերթականութեամբ դասաւորել Ֆրանսերէն բառերը, անսխալ արտագրել դրանք բառարանում, գրել դրանց հայերէն համարժէքը: Ամէն նոր դասից յետոյ նա մեզ տալիս էր նոր բառերի ցուցակը մեր բառարաններում արտագրելու համար: Տարեվերջին մենք մօտաւորապէս 1500 բառ էինք հաւաքել, եւ մեր բառարանների ծաւալը անհրաժեշտ էր լինում մեծացնել:

Յօգուտ սովորեցնելու եւ առողանութիւնը իւրացնելու համար Աճառեանն ընտրում էր Ֆրանսերէն կարճ պատմուածքներ կամ բանաստեղծութիւններ, որոնք պարտադրում էր բերանացի անել:

Ֆրանսերէնի դասաւանդման գործում Աճառեանը մեծ տեղ էր յատկացնում քերականութեանը: Ֆրանսերէն ոչ միայն դասագիրք, այլեւ մի տպագիր գիրք անդամ չունէինք: Եւ ահա մի օր մեր ուսուցչի սեղանին տեսանք զարմանած գիրքեր եւ զարմացանք, երբ Աճառեանը ամէն մէկիս յանձնեց Ֆրանսերէն երկրաչափութեան մի դասագիրք: Երկրաչափութիւն մենք անցնում էինք հայերէն, բայց հայերէն դասագիրք չկար: Երկրաչափութեան ուսուցիչ Գեղամ Եմատունեանը որ միաժամանակ հանրահաշիւ եւ Ռուսաց լեզու էր դասաւանդում, տեսութիւնները թարգմանում էր ռուսական գիմնազիաների երկրաչափութեան հին դասագրքերից: Երկրաչափութեան Ֆրանսերէն դասագրքերը Աճառեանը ձեռք էր բերել Թուրքիայի կաթողիկէների դպրոցի ուսուցիչներից: Այդ դպրոցում ուսուցումը Ֆրանսերէն էր, չնայած աշակերտների մեծամասնութիւնը ազգութեամբ Հայ էր: Աճառեանն այդ դասագրքերով մեզ Ֆրանսերէն էր սովորեցնում, բայց մենք միաժամանակ վարժուեցինք հեշտ հասկանալ ու լուծել երկրաչափական խնդիրները:

Աճառեանը մեզ դասաւանդում էր Հայոց լեզու, գրականութիւն եւ դրաբար: Դրաբարի դասագիրք չկար: Աճառեանը կատարել էր դրաբարի ծաղկաքաղ՝ հատուածներ էր ընտրել Ագաթանգեղոսից, Խորենացուց, Եղիշէից, Եղնիկից, Ագաթանգեղոսից եւայլն: Ամէն մի քառ, արտայայտութիւն, նախադասութիւն թարգմանում էր աշխարհաբար: Դրաբարը, Աճառեանը բնութագրում էր որպէս դեղեցիկ, կանոնակարգուած, կատարեալ մի լեզու: Նա պարծանքով ասում էր որ Ագաթանգեղոսի Ե. դարի հայերէն դրաբար թարգմանութիւնն ամենաճիշդ, ամենակատարեալ թարգմանութիւնն է: Դրաբարի բառերի բազմաթիւ օրինակներով նա ցոյց էր տալիս օտար լեզուների ազդեցութիւնը հայերէնի վրայ, թարգմանուած փոխառուած բառեր յունարէնից, պարթեւերէնից, պարսկերէնից, ասորերէնից եւ այլ լեզուներից, փոխառութիւնները նա համարում էր ազգային լեզուն հարստացնելու եւ զարգացնելու դրական դործօն, Հայերէնի եւ պարսկերէնի, հայերէնի եւ պարթեւերէնի նմանութեան զարմանալի օրինակներ էր բերում, բացատրելով հնչիւնափոխութեան օրէնքները: Սիրում էր կրկնել հայերէնին շատ նման պարթեւերէն հեռեւեալ արտայայտութիւնը. «Հզար գհեկան պրդազան ամ, քիչ քիչ կվժարամ»: Ցոյց տալու համար թէ ինչքան շատ բառեր են ռուսները փոխ առել այլ լեզուներից, նա ասում էր. «Վերցրէք ռուսերէն ամէն մի բառարանի A տառով սկսուող բառերը. դրանք համարեա բոլորն օտար ծագում ունեցող բառեր են»:

Դասերի ժամանակ ու դասերից դուրս Աճառեանի սեւեռուն ուշադրութիւնից դուրս չէր մնում նրան հանդիպող մեր դործածած ամէն մի նոր բառ:

Մի անգամ նրա այն հարցին թէ ի՞նչ է նշանակում «մոգոնել», ես պատասխանեցի՝ հնարել: – Ումի՞ց ես լսել, – հարցրեց Աճառեանը: – Տատիցս, – պատասխանեցի ես: – Իսկ տատդ որտեղացի՞ է, ընկել թաւրիզեցի՞, թէ եկուոր: Ես դա չդիտէի եւ տատիցս հարցնելուց յետոյ միւս օրն Աճառեանին յայտնեցի, որ տատս ծնողները Համատան քաղաքից են եկել: Աճառեանը լսեց, ինչ որ բան գրանցեց, բայց ասաց թէ անհաւատալի է որ այդ բառը համատանցիների բարբառում լինի: Ցետագայում իմացայ որ տատս մոգոնել բառը Թիֆլիսեցիներից է սովորել, երբ Թիֆլիս հիւր է գնացել իր ազգականների մօտ: Երբ այդ բանը յայտնեցի Աճառեանին, նա ժպտաց եւ ասաց. «Դա հիւղ է, մոգոնել բառը Թիֆլիսի բարբառին է յատուկ»:

Աճառեանը հետաքրքրւում էր աշակերտներից ամէն մէկի որտեղացի լինելով, յաճախ ինքը հարց էր տալիս այս կամ այն բարբառով եւ ստիպում էր պատասխանել մայրենի բարբառով, այնպէս, որ մենք գիտէինք թէ մեր դասընկերներից ով է զարաբաղցի, ով մուժումբարցի, ով սալմաստեցի եւայլն:

Գրաբարի ուսուցումը, ասում էր Աճառեանը, պէտք է նպաստի մեր գործնական աշխարհաբարի բառապաշարի հարստացմանը: Բարձր գնահատելով եւ սիրելով գրաբարը, նա տեսնում էր որ եղեռնից յետոյ արեւմտահայ լեզուն զարգացման հող չունի: Հայոց լեզուի ապագան նա կապում էր արեւելահայ աշխարհաբարի բարգաւաճման հետ, սակայն ուղղագրութեան Աբեղեանական ոեֆորմը նա սկզբունքօրէն ոչ գիտական, դոգմատիկ, ոչ օգտակար էր համարում:

Թուրքիայի դպրոցներում, տարրական դասարաններից սկսած, սովորում էին արեւելահայ աշխարհաբարով, տարրական դասարաններում. Թիֆլիսում լոյս տեսնող «Լուսաբեր» դասագրքերով, բարձր դասարաններում՝ «Հայ գրողներ» ալմանախով եւ ծանօթ էինք Ղ. Ալիշանից մինչեւ Աւետիք Իսահակեանի դրական ստեղծագործութիւններին: Իսկ արեւմտահայ գրողներից շատ քչերին գիտէինք: Հայ դրականութեան պաշտօնապէս ընդունուած ծրագիրը չկար: Աճառեանն ինքն էր ընտրում նիւթը՝ աշխատելով լրացնել արեւմտահայ գրականութեան վերաբերեալ մեր գիտելիքների պակասը: Արեւմտահայ գրողներից ամէնից մանրամասն պատմում էր Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի, Յակոբ Պարոնեանի եւ Պետրոս Դուրեանի մասին:

Աճառեանը մեզ պարտադրեց բերանացի սովորել Զէյթունի ապստամբութեանը նուիրուած Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի բանաստեղծութիւններից երկուքը՝ «Մահ քաջորդւոյն» եւ «Թաղումն քաջորդւոյն»:

Մենք զարմարար չունէինք Պետրոս Դուրեանի ստեղծագործութիւնների մասին: Նրա քնարական բանաստեղծութիւններն Աճառեան անզուգական ու բարձրարուեստ ստեղծագործութիւններ էր համարում: Նա մեզ յանձնարարեց Պետրոս Դուրեանի բանաստեղծութիւններից հինգը սովորել եւ անգիր արտասանել՝ «Սիրել», «Լճակ», «Դրժել», «Տրտունջք» եւ «Իմ մահը»:

Աճառեան ունէր Պ. Դուրեանի բանաստեղծութիւնների ընդօրինակ, նա մեզ ըստիպեց այս ստեղծագործութիւնները արտագրել, յիշեցրեց, որ բառերի մէջ պահպանուած Ը տառը չկրճատենք, որպէսզի Դուրեանի բանաստեղծութեան տաղաչափութիւնը չխախտուի: Մեզ անծանօթ բառերի նշանակութիւնը բացատրելուց յետոյ ամբողջ դասաժամեր յատկացրեց պատկերների ընտրութեանը: Իսկ խորհրդատու, ցայտուն պատկերներն ու համեմատութիւնները սիրուած էին Դուրեանի բոլոր քանաստեղծութիւններում:

Յ. Պարոնեանի ստեղծագործութիւնների ուսումնասիրութեան ժամանակ նրանից առանձին հատուածներ կարդացինք («Ազգային ջրեր», «Պոյտ մը Պոլսոյ թաղերուն մէջ»), ապա երկար կանգ առանք «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ի վրայ: Այստեղ Աճառեանը մեզ տվորեցնում էր նկարագրել մեծապատիւ մուրացկաններից ամէն մէկին, բնութագրել խմբագրի, քահանայի բանաստեղծի, լուսանկարչի, թաղականի, սրբոյ միջնորդի, բժիշկի, վարժապետի, դերասանի, փաստաբանի տիպերը, ցոյց տալ որ նրանցից իւրաքանչիւրը պատրաստ էր անսահման ստորանալ Աբիսողոմ աղայի ողորմութեանն արժանանալու, մի երկու ոսկի չորթելու համար: Աճառեանը մեզ յանձնարարում էր ընտրել «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ի մէջ Յ. Պարոնեանի գործածած ծաղրական, զուարճալի, ծիծաղելի, թեւաւոր եւ այլ պատկերաւոր արտայայտութիւնները, բացատրել դրանցից իւրաքանչիւրի դործածման իմաստը, ժամանակն ու հանգամանքները:

Այդ դասերից յետոյ ամէնօրեայ խոսակցութեան մէջ մենք սկսել էինք գործածել պարոնեանական պատկերաւոր ու զուարճալի դարձուածքներից շատ-շատերը:

Հայ դրականութեան դասերին մենք համոզուեցինք որ Աճառեանը բարձր է դնահատում գեղարուեստական խօսքը, նրան յուզում են քնարական ու հայրենասիրական բանաստեղծութիւնները, նրան խորթ չէ Պարոնեանի հումորը, եւ ինքն էլ սիրում էր կատակել, սրախօսել, նոյնիսկ քեմ բարձրանալ որպէս դերասան:

Դասարանում Աճառեանը սովորութիւն ունէր դասը պատասխանելու համար աշակերտներին կանչել ամպիոնի մօտ, չակերտներին կանչել ամպիոնի մօտ, ձեռքը հայրական գուրանքով դնել աչակերտի կամ աշակերտուհիի մէջքին: Կարճատես էր, միշտ ակնոցով: Վերջին կարճատես էր, միշտ ակնոցով: Վերջին նստարաններին նստածներին չէր կոչում, բայց դիտէր իւրաքանչիւրի տեղը եւ երբ որեւէ մէկն իր տեղը փոխած էր լինում, աչակերտի ձայնի ուղղութիւնից իմանում էր դա:

(Շար. 1)

«ՄԻԱՑՈՒՄ»

Այս անունը կը կրէ «Հայոց արցախեան ժողովրդական շարժման տեղեկագիրը»: Առաջին թիւը կը կրէ 1989 Օգոստոս 9 թուականը: Մինակ թերթէ մը բաղկացած այս տեղեկատուին ճակատը, որպէս նշանարան – լողունգ կը կարդանք չարենցեան պատգամին մէկ փոփոխակը: «Հայ ժողովուրդ, քո ուժը քո միասնութեան մէջ է»:

Առաջին էջի մեծ մասը գրաւած է «Միացում» շարժման կանոնադրութիւնը, որուն առաջին յօդուածը կը սահմանէ կազմակերպութիւնը:

« «Միացում»ը ժողովրդի ֆաղաքացիական ևախաձեռնութեան վրայ հիմնուած ազգային – ֆաղաքական ինքնակազմա – կերպման ձեւ է, որը դեմոկրատական սկզբունքներով ևպաստում է ընկերվաբական հասարակութեան համակողմանի վերակառուցմանը, ընտրովի մարմինների միջոցով ժողովրդի կամքի իրագործմա – նը, հասարակական ևախաձեռնութեան զարգացմանը»: Յետագայ յօդուածները կը նշեն թէ շարժումը չի հակասեր խորհրդային սահմանադրութեան, թէ առաջնահերթ նպատակն է ԼՂԻՄ–ի վերամիաւորումը Հայաստանին, կը պայքարի յանուն «մէկ միասնական համազգային շարժման մէջ բոլոր Հայերի միաւորման», ազատ եւ անկախ մշակոյթի զարգացման, Արցախի մէջ Հայ Առաքելական Եկեղեցիին գործունէութեան ազատութեան, Հայոց լեզուի արմատաւորման ընտպահպանութեան առոջացման, եւայլն

Երկրորդ էջին վրայ կը գտնուի շարժումին հռչակագիրը որ կ'ըսէ թէ «Միացում իրեն տեսնում է որպէս Հայոց համազգային շարժման բաղկացուցիչ մաս»: Ու քիչ անդին հաւատք կը յայտնուի որ այս դիրքորոշումը նախադուռակ կը դառնայ Հայաստանի հետ Արցախի միաձուլումին:

Տեղեկատուին այս առաջին թիւը կուտայ նաեւ շարժումին Սեեխանակերտի քաղաքային Խորհուրդի կազմը. Խորհուրդին անդամներն են՝ Ռոլիս Ազալեան, Գրիգոր Աֆանասեան, Համլետ Գըրիգորեան, Ամէն Դանիէլեան, Խաչեսո Հայրապետեան, Եդուարդ Ղուկասեան, Լեւոն Միրզոյեան, Գագիկ Պետրոսեան, Գէորգ Պետրոսեան, Սերժիկ Սարգսեան, Ռոպէր Քոչարեան:

Ամբագրութիւնը հարցազրոյց մըն ալ կատարած է Սեեխանակերտի քաղաքային Խորհուրդի նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի հետ: Ան խօսելէ ետք շարժումի կազմութեան, նպատակներուն մասին, պատասխանելով «Ցաճախ կարելի է լսել այն մասին, որ Հայոց արցախեան «Միացում» շարժման գործօն անդամ են դառնում նրա համար որպէսզի պաշտօններ ստանան» հարցումին կ'ըսէ. – «Այդ կարծիքը դուրս է գալիս այն չինովնիկներից, ովքեր ունեն պաշտօն եւ հաւանական է վախենում են զրկուել բազմաթոռից»: Ապա կը չեշտէ թէ կազմակերպութեան կանոնադրութեամբ արգիլուած է շարժումին քաղաքային խորհուրդի անդամներուն դեկավար պաշտօններ գրաւել կուսակցական, խորհրդային, արհմիութենական շրջանակներու մէջ: Այս ինքնասահմանափակումը ընդունուած է դիտակցօրէն, որպէսզի շարժումը զերծ մնայ պաշտօնամոլութենէն ու պաշտօնական կառուցուածքներու հետ կարելի միաւորումէ մը:

Իր բազմաթիւ հատուածներով ամբողջ ժողովուրդի մը տենչը խորագիր ըրած այս համեստ տեղեկատուն խմբագրուած է Մ. Պետրոսեանի կողմէ:

Եթէ աւանդութիւն է ողջունել մեր մամուլի կալուածին մէջ յայտնուող ամէն նոր անուն, «Միացում»ի պարագային ողջոյնին արժէք է ընկերանալ կորովին, յաջողութեան հետ կա՛րճ ճամբու մը մաղթանքը ·կարճ ճամբայ մը «Միացում»ին, դէպի նպատակ տանող մաքառումին մէջ· նպատակ, որ մեր բոլորինն է հաւասարապէս:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՄԱԶՈՎԻԷՔԻ՝ ՀԱՎԱԾՈՒԱԾ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Օգոստոս 19–ի երեկոյեան հեռատեսիլի կարճ ժապաւէնով մը զօրավար Ժարուզելսկի կը դիմէր, յայտնելու համար որ «Սահմանադրութեամբ իրեն արուած պարտականութեան համաձայն» Թատէուշ Մազովիէքի յանձնած էր նոր կառավարութիւնը կազմելու գործը: Այս պատմական որոշումը կը խտացնէր այն լարուածութիւնը որ անկիւնադարձ մը կը նշէ լեհական պատմութեան մէջ:

Մինչեւ վերջին պահը ոչ ոք կրնար հաւանական կը նկատէր նման բան մը. ոչ ոք կրնար հաւատալ թէ 1947–էն ի վեր երկիրը ոչ համայնավար վարչապետ կ'ունենար: Ոչ իսկ Սոլիտարնոսկի թերթին իմացութիւնը հաւանօրէն, որ Օգոստոսի սկիզբը տարապած էր հեռեւեալ նախասքը. – «Նախագահութիւնը ձեզի, վարչապետութիւնը մեզի»: Սակայն պատահարները վերածուցին իրենց ընթացքը ու փարուզելսկի չէր ծածկեր որ անհեռակայն աննախընթաց տագնապը կարենալ դիմագրաւելու համար երկիրը պէտք ունէր:

Թատէուշ Մազովիէքի 1956–ական թուականներուն համոզուած էր որ բանուորական չարժումն ու ընկերվարական գաղափարականը պէտք է քրիստոնէական դրօշմ մը կրէին: Հակառակալինեան երիտասարդ համայնավարներու չրջանին մէջ իր գաղափարները մեծ արձագանգ չէին գտներ: Ան կ'ուզէր նաեւ պարբերաթերթի մը հիմնել: 1958–ին լոյս տեսաւ թերթին առաջին թիւը, ապա ինք երեսփոխան ընտրուեցաւ լեհական Խորհրդարանին:

1961 – 1971 տասը տարուան խորհրդարանական քաղաքականութեան վարիչները զինքը այս փորձառութեան տէր միակ անձը ըրաւ Սոլիտարնոսկի շրջանակներուն մէջ: 1968–ին, երբ ճնշուեցան ուսանողական չարժումները, ինք բողոքեց Խորհրդարանի ամսագիրին: Իսկ 1971–ին, երբ իշխանութիւնը այնքան դաժանօրէն զսպեց Կաթնակի եւ Կինիայի գործադուլի չարժումները, Մազովիէքի գնաց տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարելու. Խորհրդարանի իր վերջին ճառը այս խնդրին յատկացուած էր. պարզեց իր եղրակացութիւնները, պահանջելով որ արձնալի այդ արարքին պատասխանատուները պատժուէին: Որպէս պատասխան, այլեւս երեսփոխանական ժողովին անդամ չընտրուեցաւ. տարի մը եւս ալ դիմացաւ իրեն արտաւահման մեկնիլ:

Կարճ ատեն եւս «Կաթոլիկ մտաւորականութեան խմբակ»ին փոխ – նախագահ կ'ըլլայ: Ցաճախ կը ճամբորդէ երկրին սա կամ նա չրջանները: 1970–ին կը ժահանայ կինը, ու ինք կը մնայ երեք զաւակներուն հետ:

Ոչ միայն Խորհրդարանի օժանդակութիւնը չի ստանար, այլեւ կ'ենթարկուի ոստիկանական բազմաթիւ հետապնդումներու. 1976–ին կ'արգիլեն «Բանուորներ – րու պաչտպանութեան Կոմիտէին» հետ իր չիմամը: Մէկէ աւելի անգամներ կը ձերբակալուի 24 ժամ կամ 48 ժամուան համար:

1979–ին դիտակից է թէ ընկերային վերիվայրումը այնպիսի աստիճանի մը հասած է, որ երկար չի կրնար չարունակուիլ ու երկիրը կը յառաջանայ դէպի պայթում մը: Արդարեւ, 1980–ին ընկերային ցոյցերու վերնակեդրոնը կ'ըլլան Կաթնակ քաղաքի նաւաչինարանները: Անմիջապէս Մազովիէքի եւ Կերեմէք 64 մտաւորականներու կողմէ կոչ մը կ'ուղղեն բանուորներուն եւ զայն անճամբ կը տանին Լեք Վալեսային: «Կաթնակի հերոսը» անոնցմէ կը խնդրէ որ միանան իրեն ու Խորհրդատուները դառնան. այսպէսով կը ծնի Սոլիտարնոսկի մատնադէտներու խմբակը, Մազովիէքի նախագահութեան տակ:

Պայքարի ինը տարիներուն ընթացքին այս երեքին միջեւ բարեկամութեան այնպիսի կապեր կը հաստատուին, որոնք հազուագիպ երեւոյթ են քաղաքական աշխարհին մէջ: Կերեմէքէն աւելի պահ – պանողական, նուազ բազմալեզու Մազովիէքի միջազգային հրապարակին վրայ համեստ համբաւ մը ունի: Սակայն «Սոլիտարնոսկ»ի շարքերուն մէջ անհատական է իր ազդեցութիւնը: Ան է նաեւ իրենց չորեքշաբթերթին հիմնադիրը: Թատէուշ Մազովիէքի ամէն քանէ առաջ ինքնինքը լրագրող կը նկատէ:

1989–ին Մազովիէքի չուզեց Խորհրդարանի թեկնածու ներկայանալ. վալեզայի խնդրանքը անօգուտ եղաւ: Իրեն համար կարեւորը «Սոլիտարնոսկ»ի կառոյցը զօրացնել էր դործատուներուն մէջ եւ ոչ թէ տարուիլ խորհրդարանական խաղով: Սակայն դէպքերը կիսով միայն արդա – րացուցին այսօրուան վարչապետին համոզումը: Անկէ անդին Վալեզա առանձին տարաւ քաղաքական պայքարը, թէ՛ կերեմէք, թէ՛ Մազովիէքի արտաւահմանի մէջ կը գտնուէին, երբ «Կաթնակի հերոս»ը յանկարծակի կերպով յայտնեց թէ պատրաստ է կառավարութիւն մը կազմելու առանց համայնավար տարրին:

Հեռատեսիլի առաջին հարցազրոյցին ան խօսեցաւ իր ազգակիցներուն մասին, որոնք կորնցուցած էին նոյնիսկ աւելի լաւ, աւելի արժանաւոր կեանքի մը յոյսը: Այն օրը որ այս զանգուածին վստահութեան պիտի արժանանայ, յաղթանակած պիտի ըլլայ իր պայքարին մէջ: Ու տակաւին քաջալերութիւն մը պիտի ըլլայ բոլոր անոնց համար, որոնք նման կացութիւններու մէջ կը գտնուին Խորհրդային Միութեան, կամ Արեւելքի այլ երկիրներու տագնապներէն ներս:

ՓԱՂՀԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սիրելի «ՅԱՌԱՋ»

Օգոստոսեան արձակուրդի երկար բացակայութեան պատճառաւ, նոր կարգացի Մայր Աթոռի Յուլիս 18–ի Հաղորդագրութիւնը մայրաքաղաք Երեւանի մէջ կառուցուելիք մեծաչուք եկեղեցիի մը մասին:

Եօթանասուն տարիներէ ի վեր գործնական եւ համեստօրէն կը ծառայեմ Հայաստանեայց Առաք. Եկեղեցիին պայծառութեան եւ նոյնպէս գործնական կերպով՝ ցուցահանդէսներով եւ այլ միջոցներով՝ ջանացած եմ մեր եկեղեցական, լման՝ հայկական, գոհար ճարտարապետութիւնը ծանօթացնել համայն քաղաքակիրթ աչխարհին: Նոյն ժամանակ հիացումով հետեւած եմ մեր սիրելի Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Ա.–ի չինարարական եւ ազգանուէր գործունէութեան:

Հայրենիքի ծանր պայմաններուն մէջ սակայն, բոլորովին անյարմար կը նկատեմ նման մեծածախս ձեռնարկի մը իրագործումը որ, թող ներուի ըսել, պարտաւանք մը պիտի հանդիսանար տիրող թչուառ կացութեան հանդէպ:

Լիովին քաժնելով պատասխանատու Թերթիդ Օգոստոս 15–ի համարին մէջ լոյս տեսած «Օրուան Խօսք»ին տեսակէտները, առ ի գնահատութիւն երեք հազար ֆրանք կը նուիրեմ «Յառաջ»ի բարգաւաճման ֆոնտին:

ՀՐԱՆՏ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

Միլանօ
1989, Օգոստոս 28

տէուշ Մազովիէքի ամէն քանէ առաջ ինքնինքը լրագրող կը նկատէ:

1989–ին Մազովիէքի չուզեց Խորհրդարանի թեկնածու ներկայանալ. վալեզայի խնդրանքը անօգուտ եղաւ: Իրեն համար կարեւորը «Սոլիտարնոսկ»ի կառոյցը զօրացնել էր դործատուներուն մէջ եւ ոչ թէ տարուիլ խորհրդարանական խաղով: Սակայն դէպքերը կիսով միայն արդա – րացուցին այսօրուան վարչապետին համոզումը: Անկէ անդին Վալեզա առանձին տարաւ քաղաքական պայքարը, թէ՛ կերեմէք, թէ՛ Մազովիէքի արտաւահմանի մէջ կը գտնուէին, երբ «Կաթնակի հերոս»ը յանկարծակի կերպով յայտնեց թէ պատրաստ է կառավարութիւն մը կազմելու առանց համայնավար տարրին:

Հեռատեսիլի առաջին հարցազրոյցին ան խօսեցաւ իր ազգակիցներուն մասին, որոնք կորնցուցած էին նոյնիսկ աւելի լաւ, աւելի արժանաւոր կեանքի մը յոյսը: Այն օրը որ այս զանգուածին վստահութեան պիտի արժանանայ, յաղթանակած պիտի ըլլայ իր պայքարին մէջ: Ու տակաւին քաջալերութիւն մը պիտի ըլլայ բոլոր անոնց համար, որոնք նման կացութիւններու մէջ կը գտնուին Խորհրդային Միութեան, կամ Արեւելքի այլ երկիրներու տագնապներէն ներս:

ՓԱՂՀԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՕԳՈՍՏՈՍ 22)

Ի՞ՆՉ ՊԱՏԱՀԱԾ Է ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻՆ

Այդ, ի՞նչ պատահած է Կարիկ Պասմաճեանին: Ի՞նչպէս կրնայ օր ցերեկով Մոսկուայի մէջ անհետանալ ռուսական եւ խորհրդային արուեստի փարիզցի հանրայայտ հաւաքորդը: Թերեւս ան ևղած է մայրաքաղաքի ոստիկանական զոհը: Ի՞նչպէս կը կատարուի հեռաքընութիւնը: Վերջին քանի մը օրերուն այս բոլոր հարցերը չեն յայտնուիր Փրանսական մամուլի էջերը, ան տարբեր ենթադրութիւններ կ'արտայայտէ Պասմաճեանի ճակատագրի մասին:

Ահա թէ ինչպէս ընթացած են դէպքերը լրատուութեան տեղական միջոցներու չարադրութեամբ: Յուլիս 24–ին, Խորհրդային Միութեան Մչակոյթի նախարարութեան հրաւէրով Կարիկ Պասմաճեան անգամ մը եւս կ'այցելէր Խորհրդային Միութիւն. ան ամէն տարի կը կատարէ երեք – չորս նման այցելութիւններ: Մինչեւ Յուլիս 27, ան Լենինգրադ է, ապա կ'անցնի Մոսկուա, ուր կ'ապրի Ռոսիա պանդոկի թիւ 703 սենեակը: Յաջորդ օրը, քանի մը հանդիպումներ կ'ունենայ պաչտօնական անձերու հետ:

– Կարիկը Խորհրդային Միութիւն մեկնեցաւ իր սովորական գործերով եւ պէտք է փարիզ վերադառնայ Յուլիս 31–ին, ինձ ըսաւ իր քոյրը՝ Վարդուհին, որու հետ կը խօսէի Յուլիս 28–ին Ռասիայ պողոտայի Պասմաճեանի ցուցասրահը: Հիմա, ան կը նախապատրաստէ սիրիրցի նկարիչ Բրուսիլովսկիի ցուցահանդէսը, որ պիտի բացուի այս աչնան: Եղբայրս կը գտնէ, որ ինք յայտնաբերած է մեծ վարպետ մը: Ինք, նկարիչը եւ իր գործերը արդէն փարիզ են:

Յուլիս 31–ին, Պասմաճեանի կինը՝ Վարվառան կ'երթայ ամուսինը դիմաւորելու Ռուասի – Շառլ Տը Կոլ օդակայանը: Սակայն Այէրոֆլոթի օդանաւի համբորդներու մէջ ան չկայ: Որեւէ լուրի չգոյութենէն տագնապած, ան կը դիմէ Փրանսայի Արտաքին նախարարութիւն: Օգոստոս 3–ին, Պասմաճեանի քոյրը կ'երթայ Մոսկուա: Շուտով կը պարզուի որ, Յուլիս 29–ին, ժամը 11–ին, Կարիկ Պասմաճեան դուրս եկած է իր սենեակէն եւ երկու անձերու հետ, ըստ երեւոյթին իրեն ծանօթ, նստած պանդոկի մօտ իրենց սպասող կառքի մէջ: Այդ պահէն ետք, դինքը ոչ ոք տեսած է: Բայց, ահա, Օգոստոս 1–ին, փարիզեան հրատարակութիւնները կը հաղորդեն որ Ռոսիա պանդոկի յարկի հերթապահին հեռաձայնած է անծանօթ մը, հարց տալով թէ հաւաքորդի իրերը միշտ սենեակին են եւ պատասխան առնելով, ըսած է որ Պասմաճեանը կ'ուզէ չարաթ մըն ալ պահել իր սենեակը:

Տագնապը մէջտեղ հանած է Մոսկուա, Փրանսայի դեսպանութիւնը, որ դիմած է համապատասխան մեր առեաններուն: «Մենք չենք անտեսեր ոչ մէկ վարկած, յայտարարեց այս օրերուն, Մոսկուայի Փրանսայի հիւպատոս՝ Նիքոլ Ժերար – Տէյէն, – եւ մեծ ուչադրութեամբ կը հետեւինք այդ գործին: Տեղական իշխանութիւնները ամենայն լրջութեամբ ձեռնամուխ են եղած հետաքննութեան:

«Փրաւնա – Սուար» թերթը կը մէջբերէ խորհրդային Ներքին նախարարութեան աչխատակից՝ Եուրի Կամինկովի՝ հեռատեսիլին կատարած խօսքերը, որ յայտարարած է թէ Պասմաճեան թերեւս դոհն է դարձած գինքը առեւանգող յեղափոխականներուն, բայց առայժմ ինքը որեւէ լուրջ հարցանչան չունի: Սակայն եթէ իսկապէս առեւանգուած է, կը նչէ Փրանսական մամուլը, այն ատեն ինչո՞ւ ոչ ոք Մոսկուա թէ Փարիզ փրկագինի որեւէ պահանջ չէ ստացած:

– Մինչեւ օրս, ես բացարձակապէս չեմ գիտեր թէ ի՞նչ պատահած է ամուսինիս, ըսաւ տիկին Վարվառա Պասմաճեան: Մենք մեր կողմէ ըրինք մեր կարելին: Քննութիւնը կը չարունակուի: Ինծի կը մնայ միայն հեռաձայնի մօտ նստիլ եւ սպասել, սպասել լաւ լուրերու: Թերեւս ես ինքս չուտով երթամ Մոսկուա: Ես այնքան կը տագնապիմ ամուսնուս համար եւ կը վախնամ որ ան ինկած ըլլայ յանցագործներու ձեռքը, որոնք յոյս ունին մեծ դումար առանձ:

Փրանսայի Արտաքին նախարարութեան մօտ, առայժմ կը հրաժարին մեկնաբանելէ առեղծուածային անհետացումը եւ կը չեչտեն որ Խորհրդային Միութեան մէջ Փրանսայի դեսպանութիւնը անհրաժեչտ ամէն բան կ'ընէ անոր ճակատագիրը պարզելու համար:

«Իզվեստիա»ն քանիցս պատմած է Կարիկ Պասմաճեանի՝ բանաստեղծի եւ դերասդի գործունէութեան մասին, որ ունի ռուսական եւ խորհրդային արուեստի եզակի հաւաքածոյ: Ան չատ բան ըրած է արեւմուտքի մէջ այդ արուեստի ժողովրդականացման համար: Իր ցուցասրահը – րահը տարիներ չարունակ կազմակերպած է մեր դեղանկարիչներու ցուցահանդէսներ, օգնած է Խորհրդային Միութենէն տարադրուած այն նկարիչներուն, որոնք Փրանսա յայտնուած են առանց ապրուստի միջոցներու: Անցեալ տարի Պասմաճըեանի հաւաքածոյի մէկ մեծ մասը յաջողութեամբ ցուցադրուած է Տրէյտեա – կովեան պատկերասրահը եւ պետական էրմիթաժի մէջ: Ան հայրենական արուեստի ամբողջ չարք մը դլուխ գործոցներ նուիրած է մեր երկրին:

Հայաստանի երկրաչարժէն ետք, Կարիկ Պասմաճեան Շառլ Ազնաւուրի հետ միասին փարիզ կազմակերպեց երկու աճուրդ եւ ստացուած միջոցները յանձնեց այդ տարեթային աղէտի զոհերու օգնութեան ֆոնտին:

Հաւաքորդի անհետացման կապակցութեամբ Փրանսայի մէջ չատ կը դրուի Խորհրդային Միութեան մէջ յանցագործներու աճի մասին: Եւ ատոր հետ միասին, յոյս կը յայտնեն որ մեր իրաւասու մարմինները կը պարզեն այդ մութ պատմութեան բոլոր երեսները:

ԵՒՒ. ԿՈՎԱԼԵՆԿՈ
«Իզվեստիա»ի
Փարիզի Սեփական Թղթակից

«Իզվեստիա»ի խնդրանքով Մոսկուայի քաղաքային դործերու Կոմիտէի Ներքին դործերու գլխաւոր վարչութեան դործոց հետախուզութեան բաժնի պետ՝ Եու. Սկորնեակով, Օգոստոս 16–ի առաւօտեան յայտնած է հետեւեալը. –

– Պատահած դէպքին մենք բացառիկ կարեւորութիւն կուտանք: Անհետացած Կարիկ Պասմաճեանի որոնումին համար դործի դրուած են մեծ ուժեր: Ստեղծուած է յատուկ խումբ, կը դործէ չատ պը: Քննութեան ընթացքը Խորհրդային Միութեան Ներքին նախարարութեան դեկավարներու վերահսկողութեան տակ է:

Յաւօք, ձեռնարկուած միջոցները առայժմ մխիթարական արդիւնքներ չեն տուած: Մեր աչխատակիցները լարուած աչխատանք կը կատարեն ոչ միայն Մոսկուա, այլեւ ուրիչ վայրեր: Կը քննարկուի քանի մը վարկած, բոլորը մանրակրկիտ կ'ուսումնասիրուին: Թերեւս Փրանսահայ հաւաքորդը դարձած է յանցագործութեան զոհ, որու հետեւանքով սպանուած է: Զանեւսիր որ ան պատանդ առնուած ըլլայ կամ դժբախտ պատահարի զոհ դացած ըլլայ: Այդ երեք վարկածներէն ոչ մէկը առ այժմ բաւարար չափով համոզիչ հակափաստարկներ ունի: Բոլորը կարելի են, բոլորն ալ դոյութեան իրաւունք ունին: Ի չահ քննութեան եւ անյայտ կորսուածի, ես չեմ կրնար ըսել թէ չօչափելի ինչ միջոցներ ձեռք առնուած են: Միայն կը կրկնեմ, ամէն ինչ կ'ըլլայ այդ դաղտնիքը պարզելու համար:

***

«ՅԱՌԱՋ». – «Արմէնփրէս» – «Իզվեստիա» այս լրատուութեան, աւելցնենք թէ «Նուվէլ տը Մոսկու»ի վերջին թիւն ալ (Օգոստոս 25 / 31) կ'անդրադառնար «Կարիկ Պասմաճեան առեղծուած»ին: Կը յայտնէր թէ քննութիւնը կը վարէ Խորհրդային Ներքին գործոց – նախարարը՝ զօրավար Վասիլի Տրուչին, քաղաքի հանդատասխան սպասաւորութեանց եւ ՔՒ. – կէ – Պէ–ի անդամներուն հետ: Կ'ըսուի թէ հետազօտութիւնները կը կատարուին նաեւ Երեւան: Հիւանդանոցներն ու մահարաններն ալ քննուած էին:

«ՄԱՋ» չաբաթաթերթն ալ (Օգոստոս 31) կարճ հարցազրոյց մը հրատարակած է Վարվառա Պասմաճեանի հետ: Ան կ'ըսէ թէ իր ամուսինը Մոսկուա մեկնած է Յուլիս 20–ին, իրեն հեռաձայնած է Յուլիս 27–ին: Նախատեսած էր Հայաստան ալ երթալ, ապա հրաժարած այդ ծրագրէն: Գացած է իրեն սպասելու Լե – Փըրանսէ օդանաւին, Յուլիս 31–ին, յաջորդ օրն է որ սկսած է մտահոգուիլ: Հեռաձայնած է Մոսկուա բարեկամի մը, որ յայտնած է թէ ժամադրութիւն ունէր Կարիկ Պասմաճեանի հետ Յուլիս 29–ին, բայց չէր եկած: Ապա, լուր տուած է Արտաքին նախարարութեան, Մոսկուայի Փրանսական դեսպանատան: Կը չեչտէ թէ ամուսինը քաղաքականութեամբ չէր դրաղեր:

Այլ Տիկին Յասմիկ Կիւրեղեան եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ համայն ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՄԱՍԻՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 27–ին, 55 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1, ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի ժամը 16·15–ին Նոժան – Սիւր – Մարնի գերեզմանատունը:

Մացազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

կազմին մէջ վեթերաններու միջեւ մրցաշարքի մը, Դանիա: Յորհրդային Միութիւնը դասուած է երկրորդ:

***

Յորհրդային Միութեան ախոյենութեան մէջ, Հայաստանի իսկական ֆութպոլը կը ներկայացնէ Երեւանի Նայիրի խումբը: Առաջին շրջանէն վերջ, Հայտնիները կը դրաւեն վեցերորդ տեղը իրենց խմբակին մէջ՝ ուր կը պայքարին 10 ակումբներ: Նայիրի չհաած է 3 մրցում, պարտուած է չորս անգամ, հաւասարութիւն՝ 2:

***

Իր մարզադաշտին վրայ, Կոտայք յաղթած է Ռոսթովի բանակային ակումբին՝ 3 – 0· կոլերէն մէկը նշանակուած է Համլէթ Մխիթարեանի կողմէ՝ որուն վերջին խաղն էր Աբովեանի կազմին մէջ, Վալանս մեկնելէ առաջ: Կոտայք 13–րդ էր այս խաղէն վերջ:

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

● ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ Ս.ՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԵԱՆ

Կուիմպըրի (ամաքէօր) աշխարհի ախոյենական մրցումները այս տարի տեղի պիտի ունենան Մոսկուայի մէջ, Սեպտեմբեր 15–էն 30: Կը կազմակերպուին համամիութենական հաւաքոյթներ՝ պատրաստելու համար այս մրցաշարքին: Հայեր ալ կը մասնակցին: Եօթը հայ մարզիկներ ներկայ էին Ուկրանիոյ Գարլովկա քաղաքին մէջ անցած մրցաշարքին: Ա.Հաւասիկ անոնցմէ լաւագոյններուն արդիւնքները· –

Երեւանցի Նշան Մունչեան (48 քկգ.) եւ Հրաչեայ Տէր – Ստեփանեան (գերծանր) չհաած են առաջնութիւն, լենինականցի Մեհակ Զազարեան (57 քկգ.) պարտուած է աւստրալականին: Երրորդ մրցանակ ստացած են Ս. Շահպազեան (67 քկգ.) եւ Ա. Յարութիւնեան (91 քկգ.):

Ցաւալի է որ մէկ կամ երկու Հայեր ընտրուին մասնակցելու Մոսկուայի համաշխարհային մրցաշարքին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մերճանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 3, յետ պատարագի Ալֆորվիլի Ս. Գողգոթա – Պետրոս Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

Տ. ՊԱՐԳԵՒ ՔՀՆԱ. ՄԵՐՃԱՆԵԱՆԻ

վախճանման Ա. տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

CEREMONIE DU 45ème ANNIVERSAIRE DE LA LIBERATION DE PARIS

Place du 18 Juin — Montparnasse

Samedi 2 septembre à 15 h 30

Discours de :

M. A. TOLLET,
Président du Comité de libération de Paris

et de M. LEO HAMON,
Ancien Ministre

L'Amicale des Anciens Résistants arméniens à l'invitation du Comité de Libération de Paris et en souvenir de nombreux héros tombés dans les combats de libération de Paris, de la région Rhône-Alpes et du sud de la France, vous convie cordialement à assister nombreux à cette cérémonie d'hommage.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՔԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Թուլոն· – Տիկին Միքէյլ Սուինըըն – Համբարձումեան 500 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ասչի Սէն – Ժերմէն Ջ. Շանթ մանուհիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն՝ Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ճանիկեանի եւ աղջկան, Տէր եւ Տիկին Անրէ Ճանիկեանի եւ աղջկան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Ճանիկեանի եւ որդւոյն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝ Տիկին Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առթիւ:

Հանգուցեալը եղած է մեր մանուհիւղի վարչութեան անդամուհին:

Այս առթիւ մանուհիւղիս եղած են հետեւեալ նուէրները· – Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները 500 Ֆր· եւ 500 Ֆր· որբերուն, Տիկին Նուարդ Պէրպէրեան 100, Ժան – Փիէր Ժիւլիէն 100, Մանմէն Տընի 100, Տէր եւ Տիկին Բարթող Տէրտէր – Ճան 200, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էօքիճեան 50 Ֆր·:

Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Ասչի Պոմոնի «Նայիրի» մանուհիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պոմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՅՑԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասատանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ· – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅՑԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասատանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ· – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Յարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·Վէ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ասչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մանուհիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Cours NAREG
d'Enghien
(entièrement gratuits)
de la MATERNELLE
au BACCALAUREAT
journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.
Rentrée le 6 Septembre à 10 heures
8, rue Félix Faure — 95880 Enghien
Pour tout renseignement téléphoner au
48. 41. 49. 37
ou 34. 17. 29. 26

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Ասչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մանուհիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

***

Pélerinage de TALLARD
près de GAP (Hautes Alpes)
Այս տարի՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8–ին:
Հեռաձայն· – 92 – 51 – 07 – 56
Յայտարարը յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE
* Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
* Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
* Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE
REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS
ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !
Inscriptions et Renseignements :
ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՑԼՆ)
FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)
«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS
LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ
Խնամուած աշխատանք — Travail soigné